William Heydene

M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM

VOLVMEN PRIMVM,

à Ioan. Michaele Bruto emendatum.

Accesserunt breues animaduersiones ex doctissimorum hominum commentarijs, quibus ita loci permulti explicantur, vt vulgò receptæ lectionis vbique ratio habeatur.

Quos autem in his simus auctores secuti auersa pagella indicabit.

LONDINI,

Excudebat Thomas Vautrollerius, impensis G. Norton. 1587.

Cum Priuilegio Regiæ Maiestatis.

Eorum nomina, quos sumus auctores secuti Ciceronis orationibus emendandis, quæ primo volumine continentur.

ASCONIVS PEDIANVS.
PETRVS VICTORIVS.
PAVLVS MANVTIVS.
GABRIEL FAERNVS.
FRANCISCVS HOTOMANVS.
DIONISIVS LAMBINVS.

IOAN. MICHAEL BRVTVS PHILIPPO TEBALDVCIO IACOMINIO S. D.

VLTI quidem, Philippe Tebalduci, ex quo tempore eloquentia inter homines esse aliquo in honore, & gloria cœpit, cum eius studio incensi magnum suum nomen atq; illustre in ea excolenda apud posteros fecissent, de illius laudibus præclare multa, & luculenter scripta reliquerunt. Itaque, vt eos mittam, qui ita has partes præstiterunt, vt haud digni ipsi maiore laude viderentur: ex ijs ipsis, qui magna ingenij atque eruditionis fama sunt in laudanda eloquentia versati, qui tamen illius magnitudinem sint assecuti scribendo, plane constat ad hunc diem fuisse neminem. Atque in eo ipso, illud dignum summa admiratione est, cum doctissimi homines, atque excellentissimis ingenijs, illius laudibus persequendis, magno hominum consensu diserti ipsi, & eloquentes sint visi: nemini tamen vnquam materiam ad scribendum, magna etiam cum spe laudis defuisse. Est hæc plane mirifica illius laus, cum vni laus maxima debeatur, quæ illi tamen par sit, inueniri laudem nullam posse. Etsi autem multa sint in homine ornamenta, & maxima, quibus illum natura honestauit: at est illud vnum plane diuinum, quod & intelligendo proxime illum ad Dei immortalis vim, & magnitudinem accedere, & quæ intelligeret explicando, quod diuinitatis cuiusdam esse, ac ma-

ius, atque augustius potestate hominum videretur, efficere vnum in terris voluerit. Quis autẽ rationis, & mentis vsus in homine esset, si quidem cum ingenij acie videre multa, atq; excogitari præclarè posset, ratio illi certa deesset, quæ præclarè inuenta excogitataq; haberet, in hominum vitam, quo illum natura adduceret, conferendi? Nunc quidem, vt ex constanti, ac certo cæli motu, ex ortu, atque occasu siderum, quæ celeritate incredibili suos orbes conficiendo annorum conuersiones, tempestatumque varietates efficiunt, vt deniq; ex tanta naturæ consensione, conuenientia rerum, decore, venustate, diuinam esse mentem intelligimus, cuius admirabili prouidentia constituta omnia administrentur: sic quocunq; nos animo, menteq; conuertimur, maximarum quidem rerum inuentricem in homine rationem, atq; adeò è diuina mente libatam, atq; haustam animaduertimus: sed vnam illius administram eloquentiam, earum rerum omnium effectricem, sine quibus nulla hominum vita futura sit, vnam eandem summam virtutem, quam sapientes, rerum dominam, lumen ingenij in homine, decus, sapientiam vocant, cogimur admirari. Quod enim vitam honestè & cum laude ducimus, quod vni animantium omnium, nó aliorum causa effecti, contra, omnia nostra causa effecta videantur, quod est nobis proposita laus, gloria, honos, decus, vt non solùm sit nobis cum spe vitæ, cuius perexiguus est, ac breuis cursus, sed cum spe etiam immortalitatis viuendum, vna sibi hanc laudem eloquentia totam sumit. Ac quanta res eloquentia sit, tum facilè nobis fuerit intelligere, si sine ea, cuiusmodi esset vita hominum futura, id quod facilè fingere animo possumus, perspectum, exploratumque habeamus. Fuit hoc quidem homini à natura datum orto è diuino semine animanti, vt cùm tantus esset, quantus sibi posteà esse visus est, non solùm se esse præstantissimum omniũ

sentiret,

ſentiret, ſed vt factus tandem admirator ſui, rationem certam viamq; iniret, qua ſe dignam vitam, atque ſua origine traduceret, quæ diuina & cæleſtis eſſet. Et ſi autem veriſimile eſt, cùm rudis adhuc vita hominum impolitaq; eſſet, nonnullos ſemper exſtitiſſe, qui cum magnitudine ingenij excellerent, ſeuocata interdum à mortali concretione mente, quanta eſſet homini dignitas à natura conciliata, ex contemplatione ſui æſtimare poſſent: at, vt multitudinem à fera vita, atque immani auocarent, vt à corporis contagione abducerent, vt ad cognitionem ſui, ad immortalitatis ſpem, ad contemplationem rerum cæleſtium excitarent, eloquente homine fuit opus, & qui tanquam orationis faces admouendo incenderet animos ad earum rerum ſtudium, à quibus, deprauata natura ſui, eſſent maximè auerſi. Quanta porrò excitanda ingenij vis fuit, vt ſubire homines vnius imperium vellent, vt magiſtratum vereri, legum vim, iudiciorum ſeueritatem, vt ad vitæ conſtantiam, atque æquabilitatem traduci: cùm elati virium ferocia, tenuitate imbecilliorum ad iniuſta imperia, ad vim, ad iniuriam abuterentur? quanta autem eloquentiæ vis adhibenda, vt horrere ijdem tortorem; ſupplicia, cruces, ſecures, imminentem carnificem improborum ſceleri aſſueſcerent, qui vitæ omne præſidium in robore virium, atq; immanitate haberent conſtitutum? At laudibus maximis afficiuntur, qui bello deuictas gentes ſeſe dedere, leges accipere, imperata facere, parere hoſtium imperio armis coegerint: qui eloquentiæ ſubſidio, à vitæ impunitate, & licentia, homines volentes ad ſubeundas pœnas eorum quæ agerent impunè, capite, & ceruicibus perducerent, non illi videntur dei immortalis vim in terris poteſtatemq; aſſecuti? Vt autem diuinum hoc opus, atque admirabile, quem mundum ſapientes homines, illius ſpeciem eximiam pulchritudinemque admirati nomi-

narunt, ex diuersis inter se maximè, & pugnantibus naturis immortali deus, consilio effinxit: ita distractam, confusamque vitam hominum diuersis studijs, cum in magna rerum impunitate corporis vires ad opprimendum, consilij vis, & ratio illius vsui ad fallendum esset, nullum posteritatis studium, qui certa connubij iura nulla haberent, certos liberos nullos agnoscerent: sapientium hominum atq; eloquentium dicendi facultas, & vis ad hanc rationem humanitatis, & vitæ coniunctionem, quæ hominis maximè propria est, conformauit. Hinc primum hominibus certa constituta domicilia, & sedes, cùm in principio qua illos temerè libido, & casus ferret, incerti vagarentur, conditæ ciuitates, scriptæ leges, magistratus, priuatorum iura instituta, agrorum fines descripti, quorum nullus modus esset, definitæ regionibus prouinciæ, diuisus terrarum orbis regnis, atque imperijs: hinc præclaræ omnes artes studiaque adinuenta, quibus homines, exuta feritate, ad meliora vitæ instituta capessenda incitarentur. Quæ cùm tanta sint, vt nihil fingi ad speciem præclarius, nihil ad vsum excogitari commodius, atque vberius potuerit, quanta eloquentiæ laus sit, quæ vna tantarum rerum effectrix, & moderatrix habeatur? An non illa meritò inter cætera vitæ ornamenta, quibus homines brutis animantibus præstant, principem sibi locum vindicarit? Sunt hæc quidem per tot sæcula ex quibus esse homines cœperunt pænè obruta vetustate, sed in hominum memoria, quamdiu in his ratio vigebit, nisi sui obliuisci planè velint, fixa testataque hærebunt: nullum vt vnquam tempus futurum sit, quin eloquentiæ laudes literis, monumentisque doctorum hominum consignatæ exstent. Atque eo quidem poetarum ferè inuenta spectant; cùm vt veritatem fictis fabulis adumbrarent, dijs natos homines effingerent, qui deleto hominum genere, è lapidibus deorum impe-

imperio homines formarent: neque enim multo secus videntur fecisse, qui è dura atque immiti natura orationis lenocinio homines ad hanc humanitatem delinitos traducere potuerunt. Hinc Hercules, Dionysij, cæteri, quos falsa opinio hominum in deorum numero præclarè de rebus hominum meritos, diuinis certè atque immortalibus dignos præmijs, collocauit. Atq; vt iam propius accedam, hinc in liberis ciuitatibus oratorum summa auctoritas, ingens nomen, existimatio, erecta eloquentia populorum suffragijs ad summos honores, ad maxima regna, atque imperia: hinc in ciuilibus dissensionibus iratis adempta arma, graues volentibus impositæ leges, erepta commoda, agrariæ leges, cum rogarentur, antiquatæ: quæ prodigia verius, & portēta, nisi clarissima ad nostram memoriam monumenta eorum exstarent, videri possint. Itaque, vt cætera omittam Thucydidis, Herodoti, Xenophontis, tum qui ea quæ literis mandarunt, in foro, in iudicijs, in concionibus, in summo ciuitatis consilio egerunt, Demosthenis, Aeschinis, Hiperidis, quorum ingenia, atq; eloquentiam ex ijs quæ nobis scripta reliquerunt admiramur, quæ tuo nomini inscripta hoc tempore, Philippe, edimus, eius oratoris monumenta sunt, qui diuina quadam facultate ingenij, dicendi vbertate, & copia, grauitate sententiarum, cognitione maximarum rerum, omnibus orationis luminibus, & ornamentis, ea est in magna inimicorum contentione assecutus, quæ nemo ferè secundissimis suis rebus est vnquam ausus optare. Non est consilium singula enumerare, priuatis, publicis dicendis causis, auctoritatem, gratiam, potentiam partam: detractos ex accusatorum subsellijs reos atque iudicum seueritati ereptos: nouum hominem nullis maiorum monumentis, triumphis, imaginibus nitentem, ad summum ciuitatis imperium euectum: disiectam, & fractam Catilinæ ma-

num, cùm in vnius consulatum improborum ciuium consilia erupissent: à cædibus, vastitate, incendiis patriam liberatam, è fati ore, & faucibus ereptam: quibus vellet decretas prouincias, quibus vellet ademptas: ab eo qui inimicus, qui infestus iudex, qui cum summo imperio, summa cum potestate iudicaret, qui iam damnasset, vitam, incolumitatem, reditum exsulum impetratum: quanta illa sunt quæ, republica tyranni cæde liberata, gessit? Vtrum quidquam agi ad famam hominum illustrius, ad gloriam, ad immortalitatem magnificentius potuit, quàm cum homine potentissimo inimicitias suscipere, cum armato, improbo eodem, audaci, impotenti animo, summam potestatem gerente dimicare, eundem hostem iudicandum, notandum decretis grauissimis, prouincia, imperio spoliandum, eijciendum è ciuitate, deturbandumque curare? Quis verò vnquam armatus, & clarissimarum gentium victor iustiorem egit triumphum, quàm is vnus togatus promereri est visus? Non enim hæc armis gesta, non vi, non consulari imperio: sed animi magnitudine, & consilio suscepta, studio, vigilantia, virtute administrata, vna eloquentiæ vi perfecta, & constituta. Itaque qui ea apud alios legunt, vt ab ijs tradita posteris sunt, facere non possunt, quin ita esse gesta arbitrentur: tantum vt tribuant vnius hominis eloquentię, quantum fidei scriptorum tribuunt, vix vlla ratione adduci possunt. At vbi quis dicendi genus quàm acre sit, quàm vehemens, quàm concitatum, qui in vniuersa oratione aculei, quanta dicentis vis sit, animaduertat, haud magnopere miretur audacissimorum hominum animos fractos, improbos territos ac debilitatos metu, sceleratis extorta arma è manibus, tela intenta iugulis ciuium, comparatas faces ad vrbis incendium ereptas, liberatam ab interitu patriam, vno hæc togato agente, salutem

tem omnium, incolumitatem, libertatem, magna illius gloria constitutam. Facit quidem mihi copia eorum enumerationem difficilem, qui eloquentiæ laude maiorum memoria excelluerunt: quorum cum multi improbi, & nefarij facultate orationis ad fallendam multitudinem abuterentur, vt infamis eloquentia aliquando in liberis ciuitatibus haberetur, magno suo dedecore, & scelere perfecerunt. Neque verò accusanda eloquentia, sed plectendi ij fuerunt, qui qua re esse suis subsidio deberent, illis exitium pestemque importarent. Ita ignis tanta vis meritò æquè reprehendi possit, cuius est vsus homini maximè ad vitam agendam necessarius: quoniam vrbes haustæ, prouinciæ, populi absumpti incendio, mala, atq; incommoda sunt hominum scelere in orbem terrarum per eum inuecta maxima, & grauissima. Itaque nobili illo Atheniensium iudicio, cum Hiperide defendente diserto homine, & magni nominis, Phrinem Areopagitæ magna ciuitatis infamia absoluissent: iudicum flagitium vindicandum seuerè, eloquentię præsidio ciues priuandi, quo vno maximè liberæ ciuitates stant, minime paucorum scelere fuerunt. Atque vt in alijs omnibus, ita & in hoc rectius populus Romanus: qui cum duo summi oratores, & in primis suorum clari ad vim ingenij dicendi copia adiuncta, perniciosas ciuitati leges populo suadere, aduersante senatu, instituissent, illos tollendos è medio, eloquentiæ vsum vnius rei maximè vitæ hominum salutaris, non solum retinendum, sed augendū etiam præmijs notato scelere, atq; audacia hominū censuit. Itaq; Gracchorum inuidia neq; Q. Hortensio, cum longo interuallo consulatum in familiam retulisset, neq; Ciceroni, equitis Romani filio, cum per se homo cognitus competitores homines nobilissimos consulatu deiecisset, quo minus ad summos honores perueniret impedimento fuit. Quid verò

idcircone abijcienda sunt arma, quod ad otium & pacem tuendam adinuenta, maximorum sæpè malorum efficiētia hominibus fuerunt? Etsi enim Marius, Sulla, Cinna, Octauius, ciuilibus bellis patriam quam seruare deberent, afflixerunt: perdidit Pompeius, Cæsar: at seruauit olim Camillus perditam: Fabius, Marcellus, Claudius sustinuit labantem: ditione atq; imperio Scipiones auxerunt. Quin etiam vnde alij reprehendendi occasionem sumpserunt, maximè semper mihi laudanda eloquentia est visa. Quæ enim in mala causa, & cum vires suas omnes, & copias improbo homini effudit, flectit tamen animos, quo vult rapit, mouet, abijcit, erigit, diluit, refellit, difficillima quæque assequitur, neque iam sumit quod datur, sed quod vult eripit, adimit, extorquet: quantos illa clamores, admirationes, plausus in optima causa est excitatura? Fuit hæc olim suscepta contentio inter duos suæ, superiorisq; ætatis omnium oratores maximos, atq; eloquētissimos Ciceronem, & Hortēsium in vno accusando, & defendendo C. Verre. Quorum alter quantus fuerit futurus, vbi altera actione ad iudicium reus affuisset, ex ijs orationibus quæ ab illo scriptæ ad nostram memoriam peruenerunt, facile iudicari potest. Nihil autem est, siue id ab ingenio, siue à recōditiore quadam arte, & doctrina manat, quod adiumenti aliquid afferre ad dicendum possit, quin in ijs cumulatè perfectum absolutumq; sit. Quidquid, inquam, est, quod excogitari ingenio, perpoliri arte, effici vsu, atque exercitatione possit, ornamenta omnia orationis, & lumina quidquid in vllo genere orationis, admirationem hominum, & laudem habet, siue inuehendum sit vehementius, siue callidè, atq; acute disputādum, siue temperata oratione leniter, remissè, æquabiliter agēdum copiosissima atq; vberrima omnia in vnum congesta coaceruataq; conspiciuntur, quæ rarò in multis atque ea quidem

quæ sita

quæsita pertinaci studio, nunquam in vno sunt post hominum memoriam animaduersa. Neque verò ipse præcepta dicendi hausisse ab alijs, sed suppeditare ipse vnde alij parata habeant, neque ex arte dicere, sed conficere ipse artem videtur: vnus in quo ornando quidquid præclari natura habuit, raro sui effusa videatur consumpsisse. Alter qui neq; dixit pro reo, neq; quid esset dicturus, cùm tatus esset, vt cum Cicerone conferretur, scriptum reliquit, veluti in perdita causa, & grauissimis præiudicijs iugulata, magnitudine ingenij videtur potuisse efficere, vt cũ iudicum voluptate, sua magna cum laude audiretur: tum effugere nonnunquam atq; elabi è manibus, etiam si accusator Cicero esset: assequi idem cùm neq; à causa, neq; ab vlla honesta ratione adiuuaretur, obesset reus plurimum, cuius vita anteacta omnibus sceleribus, & flagitijs esset cooperta, vt Cicerone accusante absolueretur, minimè videtur facilè potuisse Adiuuat causam oratoris eloquentia, sed ita, vt oratorem adiuuet causa, non aduersetur certè, ius, æquitas, leges quæ susceperit defendenda tueantur. Ac cum tantus est eloquentię vsus, in publicis causis, priuatis agendis, in dicenda sententia, vbi quid suadendum, dissuadendum sit, tum nulla est vitæ pars, quæ huius esse expers sine magno incommodo possit. Quantum enim illa habet illecebræ ad conciliandos animos? quantam ad cohortandum vim, ad deterrendum? quantum voluptatis, & lenocinij ad oblectandum? Quis porrò est honesto loco natus, siue is in libera ciuitate agat, siue in ea quæ vnius imperio pareat, quin illi aut publicæ, aut priuatæ rei causa, cum magistratu agere, legari ad reges, præfici negotijs grauissimis, multa obire necesse sit, quæ neque administrari rectè, neq; vllo modo effici sine eloquentiæ præsidio possunt? Quot autem ij sunt, quibuscum nobis est agendum, qui cum sint ita affecti animo, vt nulla vi flecti, nul-

lis armis possint, vnius commoda oratione deliniri se, atque adduci in sententiam patiantur? Itaque optima ratione fit, vt, quemadmodum in foro qui oratores maximè eloquentia excellant adhibentur ad defendendas causas: qui legationes obeant ad reges, & præpotentes populos, ij deligantur, qui ad summam prudentiam, & rerum vsum dicẽdi virtutem & facultatem habeant adiunctam. Quæ omnia, Philippe, cum pater tuus explorata haberet excellenti vir ingenio, & quorum esset liberorum parens non ignoraret: quanquam præter familiæ nobilitatem multa se illis relicturum speraret, quibus traditum à maioribus locum in ciuitate honestè tuerentur: cum alias artes quibus liberi adolescentes ad virtutem, atque honestatem excitantur, tum eloquentiæ studia illos excolere, atque ea ipsa quidem intentissima cura, & studio acerrimo voluit. Quod illi tanto maiori laudi est dandum, quanto cum ille ea ingenij elegantia liberos, ea forma, ijs moribus suscepisset, vt paternam in ijs etiam indulgentiam excitarent, qui nulla ijs essent propinquitate coniuncti, minus à tam laudabili instituto ijs incommodis deterritus est, quibus grauissimis plurimisq; subeundis maximarum rerum cognitio, ac literæ reconditiores comparantur. Ac te quidem, qui es cæteris natu maior, quanquam ea à natura adiumẽta habes, vt tua sponte, cum maxima semper spectaris, & te digna, quo animum intendisses videreris peruenturus, quantum excolendo ornandoq; perfecerit animaduertimus: magna quidem hoc cum illius laude, qui vt talis euaderes curarit, sed non minore tua tamen, qui parentis studium summum à primis tuis annis singulari assiduitate, alacritate animi, constantia, quæ in ea ætate admiratione digna videretur, perpetuò adiuueris. Auertit te ab instituto laudis cursu, non quidem patris voluntas (quid enim illi posset esse antiquius, quam te, eo, cum laude

de

de confecto, virtutis præmium assequi, quod tibi proposuisses maximum, atque amplissimum?) sed rei familiaris ratio: cum patris ætati ingrauescenti, filium tanta ingenij indole quasi succrescentem, succedere velut grauiori oneri ferendo, domesticis obeundis negotijs æquum esset. Quo magis esse ipse laudandus videris, qui, cùm nulla ferè hora vacuum te à negotio habeat, ea legere non desistis, quorum fructus modò libero homini in otio constare, & planè omni cura perfuncto potest. In quibus cùm auidissimè Ciceronis scripta legas, quem vnum auctorem eloquentię tantum habes, qua vales plurimùm, haud videar malè meam operam posuisse, si eius orationes quas aut priuatus, aut in magistratu ante præturam habuit, tuo nomini à me emendatas in lucem edam. Nam vtrumque me assecuturum spero, &, vt mihi grati animi fructus aliquis constet, meæ voluntatis in te illustri testimonio constituto, &, vt ipse Ciceronis scripta (qua in re plurimùm à me elaboratum est) multò quàm anteà emendatiora legas. Quod tibi haud vereor quin gratissimum futurum sit. Nam, vt meum in te studium, beneuolentia, obseruantia quanta sit perspici possit, nullo me genere officij vnquam assecuturum spero. Datum Lug.
Kal. Ian.
1567.

**
*

M. Cicero sub aduentum Triumuirorum vrbe cesserat pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se, quam Cæsari Cassium & Brutum posse. Primo in Tusculanum fugerat: inde transuersis itineribus in Formianum, vt a Caieta nauim conscensurus, proficiscitur. vnde aliquoties in altum prouectum, cùm modò venti aduersi retulissent, modò ipse iactationem nauis cæco voluente fluctu pati non posset: tædium tandem eum & fugæ, & vitæ cepit. Regressus ad superiorem villam, quæ paulò plus mille passibus à mari abest, Moriar, inquit, in patria sæpè seruata. Satis constat seruos fortiter fideliterq; paratos fuisse ad dimicandum: ipsum deponi lecticam, & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, iussisse. Prominenti ex lectica præbentiq; immotam ceruicem caput præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militum fuit: manus quoq; scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes, præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium: iussuq; eius inter duas manus in rostris positum: vbi ille consul, vbi sæpè consularis, vbi eo ipsô anno aduersum Antonium, quanta nulla vnquam humana vox, cum admiratione eloquentiæ, auditus fuerat, vix attollẽtes lachrymis oculos homines intueri trucidata mẽbra eius poterant. Vixit tres & sexaginta annos: vt, si vis abfuisset, ne immatura quidẽ mors videri possit. Ingenium & operibus, & præmijs operarũ felix. Ipse fortunæ diu prosperæ, & in longo tenore felicitatis magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium, pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi, atq; acerbo, omnium aduersorũ nihil, vt viro dignum erat, tulit, præter mortẽ: quæ verè æstimanti minus indigna videri potuit: quod à victore inimico crudelius passus erat, quam quod eiusdem fortunæ composito fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus ac memorabilis fuit: & in cuius laudes sequendas Cicerone laudatore opus fuerit.

ORATIO-

ORATIONVM PRIMI VOLVMINIS INDEX.

Pro P. Quinctio. Oratio I.
Pro Sex. Roscio Amerino. Oratio II.
Pro Q. Roscio Comœdo. Oratio III.
Accusationis in C. Verrem liber primus, qui Diuinatio dicitur. Oratio IIII.
Accusationis in C. Verrem liber secundus. Oratio V.
Accusationis in C. Verrem liber tertius. Oratio VI.
Accusationis in C. Verrem liber quartus. Oratio VII.
Accusationis in C. Verrem liber quintus. Oratio VIII.
Accusationis in C. Verrem liber sextus. Oratio IX.
Accusationis in C. Verrem liber septimus. Oratio X.
Pro M. Fonteio. Oratio mutilata XI.
Pro A. Cæcinna. Oratio XII.

(∴)

M. T. CICERONIS PRO P. QVINCTIO.

ORATIO I.

VAE res in ciuitate duæ plurimum possunt, hæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia: quarum alteram, C. Aquilli, vereor, alteram metuo. Eloquenquentia Q. Hortensij ne me dicendo impediat, nónihil commoueor: gratia Sex. Næuij ne P. Quinctio noceat, id verò non mediocriter pertimesco. Neque hoc tantopere querendum videretur, hæc summa in illis esse, si in nobis essent saltem mediocria. Verùm ita se rés habet, vt ego, qui neq; vsu satis, & ingenio parùm possum, cum patrono disertissimo comparer: P. Quinctius, cui tenues opes, nullæ facultates, exiguæ amicorum copiæ sunt, cum aduersario gratiosissimo contendat. Illud quoq; nobis accedit incommodum, quod M. Iunius, qui hanc causam, Aquilli, aliquoties apud te egit, homo & in alijs causis exercitatus, & in hac multum & sæpè versatus, hoc tempore abest, noua legatione impeditus: & ad me ventum est, qui vt summa haberem cætera, temporis quidem certè vix satis habui, vt rem tantam, tot controuersijs implicatam, possem cognoscere. Ita, quod mihi consueuit in cæteris causis esse adiumento, id quoque * in hac causa deficit. Nam quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparaui: quæ quanta sit, nisi tempus, & spatium datum sit, intelligi non potest. Quæ quo plura

sunt

sunt, C. Aquilli, eo te, & hos, qui tibi in consilio adsunt, meliori mente nostra verba audire oportebit; vt multis incommodis veritas debilitata, tandem æquitate talium virorum recreetur. Quod si tu iudex, nullo præsidio fuisse videbere contra vim, & gratiam, solitudini, atque inopiæ: si apud hoc consilium ex opibus, non ex veritate causa pendetur; profecto nihil est tam sanctum, atque sincerum in ciuitate: nihil, quod humilitatem cuiusquam grauitas, & virtus iudicis consoletur. Certe, aut apud te, & eos, qui tibi adsunt, veritas valebit; aut ex hoc loco repulsa vi, & gratia, locum, vbi consistat, reperire non poterit. Non eo dico, C. Aquilli, quo mihi veniat in dubium tua fides, & constantia; aut quo non in his quos tibi aduocasti, viris * electissimis ciuitatis, spem summam habere P. Quinctius debeat. Quid ergo est? Primum magnitudo periculi summo timore hominem afficit; quod vno iudicio de fortunis omnibus decernit. Idque dum cogitat, non minus sæpe ei venit in mẽtem potestatis, quàm æquitatis tuæ: propterea quod omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius illud cogitant, quid possit is, cuius in ditione, ac potestate sunt, quàm quid debeat facere. Deinde habet aduersarium P. Quinctius verbo Sex. Næuium, reuera huiusce ætatis homines disertissimos, * fortissimos, ornatissimos nostræ ciuitatis, qui communi studio, summis opibus Sext. Næuium defendunt; si id est defendere, cupiditati alterius obtemperare, quo is facilius, quem velit, iniquo iudicio opprimere possit. Nam quid hoc iniquius, aut indignius, C. Aquilli, dici, aut commemorari potest, quàm me, qui caput alterius, famam, fortunasque defendam, priore loco causam dicere? cum præsertim Q. Hortensius qui hoc iudicio partes accusatoris obtinet, contra me sit dicturus: cui summam copiam facultatemque dicendi natura largita est. Ita fit, vt ego, qui tela

depellere,& vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum aduersarius nullum iecerit: illis autem id tempus impugnandi detur, cum & vitandi illorum impetus potestas adempta nobis erit &, si qua in re, id quod parati sunt facere, falsum crimen, quasi venenatum aliquod telum, iecerint, medicinæ faciendæ locus non erit. Id accidit prætoris iniquitate, & iniuria; primum, quod contra omnium consuetudinem, iudicium prius de probro, quàm de re, maluit fieri: deinde, quod ita constituit id ipsum iudicium, vt reus, ante quàm verbum accusatoris * audiuisset, causam dicere cogeretur. quod eorum gratia & potentia factum est, qui, quasi sua res, aut honos agatur, ita diligenter Sext. Næuij studio & cupiditati morem gerunt: & in eiusmodi rebus opes suas experiuntur, in quibus, quo plus propter virtutem, nobilitatemq; possunt, eo minus, quantum possint, debent ostendere. Cum tot, tantisque difficultatibus affectus atque afflictus, in tuam C. Aquilli, fidem, veritatem, misericordiam, P. Quinctius confugerit: cum adhuc ei propter vim aduersariorum non ius par, non agendi potestas eadem, non magistratus æquus reperiri potuerit, cum ei summam per iniuriam omnia inimica atque infesta fuerint; te, C. Aquilli, vosque, qui in consilio adestis, orat, atque obsecrat, vt multis iniurijs iactatam, atque agitatam æquitatem, in hoc tandem loco consistere, & confirmari patiamini. Id quo facilius facere possitis, dabo operam, vt à principio, res quemadmodum gesta & contracta sit, cognoscatis. C. Quinctius fuit P. Quinctij huius frater, sane cæterarum rerum paterfamiliâs & prudens, & attentus: vna in re paulò minus consideratus, qui societatem cum Sext. Næuio fecerit; viro bono, verumtamen non ita instituto, vt iura societatis, & officia certi patris familiâs nosse posset: non quo ei deesset ingenium: (nam neque parum facetus scurra

Sext.

Sext. Næuius, neque inhumanus præco est vnquam existimatus) quid ergo est? cum ei natura nihil melius quàm vocem dedisset, pater nihil præter libertatem reliquisset; vocem in quæstum contulit: libertate vsus est quo impunius dicax esset. Quare quod socium tibi eum velles adiungere, nihil erat, nisi vt in tua pecunia conijceret, qui pecuniæ fructus esset. tamen inductus consuetudine, ac familiaritate Quinctius fecit, vt dixi, societatem earum rerum, quæ in Gallia comparabantur. Erat ei pecuaria res ampla, & rustica, sane bene culta, & fructuosa. Tollitur ab atrijs Licinijs, atque à præconum concessu in Galliam Næuius, & trans Alpes vsque transfertur. fit magna mutatio loci, non ingenij. Nam qui ab adolescentulo quæstum sibi instituisset sine impendio; posteaquam nescio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæstu contentus esse non poterat. Nec mirum, si is qui vocem venalem habuerat, ea quæ voce quæsiuerat, magno sibi quæstui fore putabat. Itaque herculè, haud mediocriter de communi quidquid poterat, ad se in priuatam domum seuocabat. Qua in re ita diligens erat, quasi ij, qui magna fide societatem gererent,* arbitrium pro socio condemnari solerent Verum his de rebus non necesse habeo dicere ea, quæ me P. Quinctius cupit commemorare:* tametsi causa postulat; tamen quia postulat, non flagitat, præteribo. Cum annos iam complures societas esset, & cum sæpe suspectus Quinctio Næuius fuisset, neque ita commode posset rationem reddere earum rerum, quas libidine, non ratione gesserat; moritur in Gallia Quinctius, cum adesset Næuius: & moritur* repentine. hæredem testamento reliquit hunc P. Quinctium: vt ad quem summus mæror morte sua veniebat, ad eundem summus honos quoque perueniret. Quo mortuo, nec ita multo post, in Galliam proficiscitur Quinctius. ibi cum isto Næuio familiariter viuit. ap-

num fere vna sunt, cum & de societate inter se multa communicarent, & de tota illa ratione atque re Gallicana; neque interea verbum illum interposuit Næuius, aut societatem sibi quippiam debere, aut priuatim Quinctium debuisse. Cum æris alieni aliquantulum esset relictum, quibus nominibus pecuniam Romæ curari oporteret; auctionem in Gallia P. hic Quinctius Narbone se facturum esse proscribit, earum rerum, quæ ipsius erant priuatæ. Ibi tum vir optimus Sext. Næuius hominem multis verbis deterret, ne auctionetur; eum non ita commode posse eo tempore, quæ proscripsisset, vendere: Romæ sibi nummorum facultatem esse; quàm, si saperet, communem existimaret, pro fraterna illa necessitudine, & pro ipsius affinitate: nam P. Quinctij consobrinam habet in matrimonio Næuius, & ex ea liberos. Quia, quod virum bonum facere oportebat, id loquebatur Næuius, credidit Quinctius, eum, qui orationem bonorum imitaretur, facta quoque imitaturum. auctionem velle facere desistit; Romam proficiscitur. decedit ex Gallia Romam simul Næuius. Cum pecuniam C. Quinctius P. Scapulæ debuisset, per te, C. Aquilli, decidit P. Quinctius, quod liberis eius dissolueret. Hoc eo per te agebatur, quod propter ærariam rationem non satis erat in tabulis inspexisse, quantum deberetur, nisi à * quæstoribus quæsisset, quantum solueretur. Decidis, statuisque tu propter necessitudinem, quæ tibi cum Scapulis est, quid ijs ad denarium solueretur. Hæc omnia Quinctius agebat auctore, & consuasore Næuio. nec mirum, si eius vtebatur consilio, cuius auxilium sibi paratum putabat. Non modo enim pollicitus erat in Gallia: sed Romæ quotidie. simulatque sibi sic annuisset, numeraturum se dicebat. Quinctius porro istum posse facere, videbat: debere, intelligebat: mentiri, quia causa cur mentiretur non erat, non putabat: quasi

quasi domi nummos haberet, ita constituit Scapulis se daturum. Næuium certiorem facit. rogat vt curet, quod dixisset. Tum iste vir optimus (vereor ne se derideri putet, quod iterum iam dico optimus) qui hunc in summas angustias adductum putaret, vt eum suis condicionibus in ipso articulo temporis astringeret; assem sese negat daturum, nisi prius de rebus, rationibusque societatis omnibus decidisset; & scisset, sibi cum Quinctio controuersiæ nihil futurum. Posterius, inquit, ista videbimus, Quinctius. nunc hoc velim cures (si tibi videtur) quod dixisti. Negat se alia ratione facturum. quod promisisset, non plus sua referre, quàm si cum * auctionem venderet, domini iussu quidpiam promisisset. Destitutione illa perculsus Quinctius, à Scapulis paucos dies aufert: in Galliam mittit, vt ea quæ proscripserat, venirent. deteriore tempore absens auctionatur: Scapulis difficiliore condicione dissoluit. Tunc appellat vltro Næuium, vt, quoniam suspicaretur aliqua de re fore controuersiam, videret vt quàm primum, & quàm minima cum molestia tota res transigeretur. Dat iste arbitrum M. Trebellium: nos communem necessarium, qui istius domi erat educatus, & quo vtebatur iste plurimum, propinquum nostrum Sex. Alphenum. Res conuenire nullo modo poterat: propterea quod hic mediocrem iacturam facere cupiebat: iste mediocri præda contentus non erat. Itaque ex eo tempore res esse in vadimonium cœpit. Cum vadimonia sæpe dilata essent, & cum aliquantum temporis in ea re esset consumptum, neque quidquam perfectum esset: venit ad vadimonium Næuius. Obsecro te, C. Aquilli, vosque qui adestis in consilio, vt diligenter attendatis, vt singulare genus fraudis, & nouam rationem insidiarum cognoscere possitis. Ait se auctionatum esse in Gallia: quod sibi videretur, se vendidisse; curasse, nequid sibi societas deberet: se

iam neque vadari amplius, neque vadimonium promittere ſiquid agere ſecum velit Quinctius, non recuſare. Hic, cum rem Gallicanam cuperet reuiſere; hominem in preſentia non vadatur. ita ſine vadimonio diſceditur. Deinde Romæ dies XXX. ferè Quinctius commoratur: cum cæteris quæ habebat vadimonia, differt, vt expeditus in Galliam proficiſci poſſet, proficiſcitur. Roma egreditur ante diem * IIII. Calend. Fæbruarij, Scipione & Norbano coss. quæſo vt eum diem memoriæ mandetis. L. Albius Sext. filius Quirina, vir bonus, & cum primis honeſtus vnà profectus eſt. Cum veniſſent ad vada Volaterrana quæ nominantur, vident perfamiliarem Næuij, qui ex Gallia pueros venales iſti adducebat, L. Publicium: qui vt Romam venit, narrat Næuio, quo in loco viderit Quinctium: quod niſi ex Publicio narratum Næuio eſſet, non tam cito res in contentionem veniſſet. * Tum Næuius ipſe pueros circum amicos dimittit: ipſe ſuos neceſſarios ab atrijs Licinijs, & à faucibus macelli corrogat, vt ad tabulam Sextiam ſibi adſint hora ſecũda poſtridie, veniunt frequentes. teſtificantur * iſti P. Quinctium non ſtitiſſe, & ſe ſtitiſſe: tabulæ * maximè ſignis hominum nobilium conſignantur: diſceditur. poſtulat à Burrieno prætore Næuius, vt ex edicto bona poſſidere liceat: iuſſit bona proſcribi eius, quicum familiaritas fuerat, ſocietas erat, affinitas liberis iſtius viuis diuelli nullo modo poterat. Qua ex re intelligi facile potuit, nullum eſſe officium tam ſanctum atque ſolenne, quod non auaritia comminuere, atque violare ſoleat. Etenim ſi veritate amicitia, fide ſocietas, pietate, propinquitas colitur: neceſſe eſt, iſte qui amicum, ſocium, affinem, fama, ac fortunis ſpoliare conatus eſt, vanum ſe, & perfidioſum, & impium eſſe fateatur. Libellos Sext. Alphenus procurator P. Quinctij, familiaris & propinquus Sext. Næuij deijcit: ſeruulum vnum quem iſte

pre-

prehenderat, abducit: denuntiat sese procuratorem esse; istum æquum esse famæ, fortunisque P. Quinctij consulere, & aduentum eius exspectare. Quod si facere nolit, atque * inhibuerit eiusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere; sese nihil precari, & si quid agere velit, iudicio defendere. Hæc dum Romæ geruntur, Quinctius interea contra ius, & consuetudinem, * edicto prætoris de saltu, agroque communi à seruis communibus vi detruditur. * Existima, C. Aquilli, id modo, & ratione omnia Romæ Nævium fecisse, si hoc, quod per literas istius in Gallia gestum est, rectè, atque ordine factum videtur. Expulsus atque eiectus è prædio Quinctius, accepta insigni iniuria, confugit ad C. Flaccum imperatorem, qui tum erat in prouincia: quem, vt ipsius dignitas poscit, honoris gratia nomino. Is eam rem quàm vehementer vindicandam putarit, ex decretis eius poteritis cognoscere. Alphenus interea Romæ cum isto gladiatore vetulo quotidie pugnabat: vtebatur populo sane suo, propterea quod iste caput petere nō desinebat. Iste postulat, vt procurator iudicatum solui satisdaret, negat Alphenus æquum esse, procuratorem satisdare; quod reus satisdare non deberet, si ipse adesset. appellantur Tribuni: à quibus cum esset certum auxilium petitum; ita tamen disceditur, vt Idibus Septembribus P. Quinctium sisti Sex. Alphenus promitteret. * Venit Romam Quinctius: vadimonium sistit: ille homo acerrimus bonorum possessor, expulsor, ereptor, annum & sex menses nihil petit: quiescit conditionibus hunc, quoad potest, producit: à Cn. Dolabella denique prætore postulat, vt sibi Quinctius iudicatum solui satisdet ex formula, Quod ab eo petat: quoniam eius ex edicto prætoris Romani bona dies XXX. possessa sunt. Non recusabat Quinctius quin ita satisdare iuberet, si bona possessa essent ex edicto, id cernit: quàm æquum ni-

hil dico: vnum hoc dico, nouum: & hoc ipsum tacuisse mallem, quoniam vtrunque quiuis intelligere potuisset iubet P. * Quinctium sponsionem cum Sext. Næuio facere, * Si bona sua ex edicto P. Burrieni prætoris dies X X X. possessa essent. Recusabant qui aderant tum Quinctio: demonstrabant de re iudicium fieri oportere; vt aut vterque inter se, aut neuter satisdaret: non necesse esse famam alterius in iudicium venire. clamabat porro ipse Quinctius, sese idcirco nolle satisdare, ne videretur iudicasse, bona sua ex edicto possessa esse: sponsionem porro si istiusmodi faceret, se (id quod nunc euenit) de capite suo priore loco causam esse dicturum. Dolabella (quemadmodum solent homines nobiles; seu recte, seu perperam facere cœperunt, ita in vtroque excellunt, vt nemo nostro loco natus assequi possit) iniuriam facere fortissimè perseuerat: aut satisdare, aut sponsionem iubet facere; & interea recusantes nostros aduocatos acerrimè submoueri. Conturbatus sane discedit Quinctius: neq; mirum; cui hæc optio iam misera, tamque iniqua daretur, vt aut ipse se capitis damnaret, si satisdedisset; aut causam capitis, si sponsionem fecisset, priore loco dicere. Cum in altera re causæ nihil esset, quin secus iudicaret ipse de se: quod iudicium grauissimum est: in altera spes esset ad talem tamen virum iudicem veniendi, vnde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiæ; sponsionem facere maluit: fecit: te iudicem, C. Aquilli, sumpsit. ex sponso egit. in hoc summa iudicij, causaque tota consistit. Iudicium esse, C. Aquilli, non de re pecuniaria, sed de fama, fortunisque P. Quinctij vides. cum maiores ita constituerint, vt qui pro capite diceret, is posteriore loco diceret: nos inaudita criminatione accusatorum, priore loco causam dicere intelligis: eos porro qui defendere consuerunt, vides accusare; & ea ingenia conuerti ad perniciem, quæ antea versa-

bantur

bantur in salute, atq; auxilio ferendo. Illud etiam restiterat, quod hesterno die fecerunt, te vt in ius adducerent, vt nobis tempus quamdiu diceremus, praestitueres: quam rem facile à praetore impetrassent; nisi tu quod esset tuum ius, & officium, partesque, docuisses. Neq; nobis adhuc, praeter te, quisquã fuit; vbi nostrum ius contra illos obtineremus: neq; illis vnquã satis fuit illud obtinere, quod probari omnibus posset. ita sine iniuria, potẽtiã leuem, atque inopem esse arbitrãtur. Verum, quoniam tibi instat Hortensius, vt eas in consilium; à me postulat, ne dicendo tempus absumam; quaeritur priore protrono causam defendente, nunquam perorari potuisse: non patiar istam manere suspicionem, nos rem iudicari nolle. Nec illud mihi arrogabo, me posse causam commodius demonstrare, quàm antea demonstrata sit: neq; tamẽ tam multa verba faciam: propterea quod & ab illo qui ante dixit, informata iam causa est; & à me, qui neq; excogitare, neque pronũtiare multa possum, breuitas postulatur; quae mihimetipsi amicissima est. Faciam, quod te saepe animaduerti facere, Hortensi; totam causę meae dictionẽ certas in partes diuidam. Tu id semper facis, quia semper potes; ego in hac causa faciam; propterea quod in hac videor posse facere, quod tibi natura dat vt semper possis, id mihi causa dat, vt hodie possim. Certos mihi fines, terminosque cõstituã; extra quos egredi non possim, si maximè velim: vt & mihi sit propositũ de quo dicam; & Hortẽsius habeat exposita, ad quae respõdeat, & tu, C. Aquilli, iam ante animo perspicere possis, quibus de rebus auditurus sis. Negamus te bona P. Quinctij, Sexte Neui, possedisse ex dicto praetoris. In eo spõsio facta est. Ostendã primum causam nõ fuisse, cur à praetore postulares, vt bona P. Quinctij possideres; deinde, ex edicto te possidere non potuisse; postremo, nõ possedisse. Quaeso, C. Aquilli, vosq;

qui estis in consilio, vt quid pollicitus sim, diligenter memoriæ mandetis. etenim rem facilius totam accipietis, si hæc memineritis; & me facile vestra existimatione reuocabitis, si extra hos cancellos egredi conabor, quos mihi ipse circumdedi. Nego fuisse causam cur postularet: nego ex edicto possidere potuisse: nego possedisse. hæc tria cum docuero, perorabo. Non fuit causa cur postulares. Qui hoc intelligi potest? quia Sex. Næuio neque ex societatis ratione, neque priuatim quidquam debuit Quinctius. Quis huic rei testis est? idem, qui acerrimus aduersarius. In hac re te, te inquam, testem, Næui citabo. annum, & eo diutius, post mortem C. Quinctij fuit in Gallia tecum simul Quinctius: doce te petijsse ab eo istam nescio quam innumerabilem pecuniam: doce aliquando mentionem fecisse; dixisse deberi; debuisse cócedam. Moritur C. Quinctius, qui tibi, vt ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit. hæres eius P. Quinctius in Galliam ad te ipsum venit in agrum communem: eo deniq; vbi non modo res erat, sed ratio quoque omnis & omnes literæ. Quis tam dissolutus in re familiari fuisset? quis tam negligés? quis tam tui, Sexte, dissimilis; qui cum res ab eo, quicum contraxisset, recessisset, & ad hæredem peruenisset; non hæredem cum primum vidisset, certiorem faceret? appellaret? rationem afferret; si quid in controuersiam veniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? Itane est? Quod * viri optimi faciunt, si qui suos propinquos ac necessarios *charos & honestos esse, atque haberi volunt; id Sex. Næuius non faceret? qui vsque eo feruet, ferturque auaritia, vt de suis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quã partem huic propinquo suo vllius ornamenti relinquat. & is pecuniam, si qua deberetur, non peteret; qui, quia quod debitum nunquam est, id datum nó est; non pecuniam modo, verum etiam hominis

pro-

propinqui sanguinem, vitamque eripere conaturi Huic tu molestus esse videlicet noluisti, quem nunc respirare libere non sinis? quem nunc interficere nefariè cupis, eum tum prudenter appellare nolebas? Ita credo. hominem propinquum, tui obseruantem virum bonum, pudentem, maiorem natu, nolebas, aut non audebas appellare. sæpe vt fit, cum ipse te confirmasses, cum statuisses de pecunia mẽtionem facere, cum paratus, meditatusque venisses; homo timidus, virginali verecũdia, subito ipse te retinebas, excidebat repente oratio: cum cuperes appellare, non audebas ne inuitus audiret. id erat profecto. credamus hoc, Sex. Næuium, cuius caput oppugnet, eius auribus pepercisse. Si debuisset, Sexte, petisses statim: si non statim, paulò quidem post: si non paulò, at* aliquando: sex quidem illis mensibus profecto: anno vertente sine controuersia: anno & sex mensibus vero, cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi, verbum nullum facis: biennio iam confecto fere, appellas. quis tam perditus, ac profusus nepos, non adesa iam, sed abundanti etiam pecunia, sic dissolutus fuisset, vt fuit Sex. Næuius? Cum hominem nomino, satis mihi videor dicere. Debuit tibi C. Quinctius: nunquam petisti. mortuus est ille: res ad hæredem venit. cum eum quotidie videres, post biennium denique appellas. dubitabitur vtrum sit probabilius, Sext. Næuium statim, si quid deberetur, petiturum fuisse: an ne appellaturum quidem biennio? Appellandi tempus non erat? at tecum* anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in prouincia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. Restat, vt aut summa negligentia tibi obstiterit; aut vnica liberalitas. si negligentiam dices, mirabimur: si bonitatem, ridebimus: neque præterea quid possis dicere, inuenio. Satis est argumenti, nihil esse debitum Næuio, quod tam diu nihil petiuit. quid si hoc ipsum, quod nunc facit, o-

stendo testimonio esse, nihil deberi? quid enim nstre agit Sext. Næuius? qua de re controuersia est? quod est hoc iudicium, in quo iam biennium versamur? quid negotij geritur, in quo ille tot, & tales viros defatigat? pecuniam petit. nunc denique? veruntamen petit: audiamus. de rationibus, & controuersijs societatis vult dijudicari sero. verũ aliquãdo tamen. concedamus. Non, inquit, id ago C. Aquilli, neque in eo nunc laboro: pecunia mea tot annos vtitur P. Quinctius: vtatur sane: non peto. quid igitur pugnas? an, quod sæpe multis in locis dixisti, ne in ciuitate sit? ne locũ suum, quem adhuc honestissimè defendit obtineat? ne numeretur inter viuos? decernat de vita, & ornamẽtis suis omnibus? apud iudicem causam priore loco dicat? & eam cum * orarit, tum denique vocẽ accusatoris audiat? quid? hoc quo pertinet? vt ocyus ad tuum peruenias? at, si id velles, iam pridẽ actũ esse poterat. vt honestiore iudicio cõfli-ctere? at sine summo scelere P. Quinctiũ propinquũ tuũ iugulare non potes. vt facilius iudiciũ fit? at neq; C. Aquillius de capite alterius libenter iudicat: & Q. Hortensius contra caput nõ didicit dicere. Quid à nobis autem C. Aquilli refertur; pecuniam petit: negamus deberi. iudicium fiat statim: non recusamus. * nam quid præterea? si veretur, vt res iudicio facto, parata sit; iudicatum solui satis accipiat, quibus à me verbis satis accipiet, ijsdem ipse, quod peto, satisdet, actum iam potest esse C. Aquilli: iam tu potes discedere liberatus molestia, prope dicam, non minore, quàm Quinctius. Quid agimus Hortensi? quid de hac condicione dicimus? possumus aliquando, depositis armis, sine periculo fortunarum, de re pecuniaria disceptare? possumus ita rem nostram persequi, vt hominis propinqui caput incolume esse patiamur? possumus petitoris personam capere; accusatoris deponere? Immo, inquit, abs te satis accipiam; ego autem tibi non satisdabo. Quis tandem

tandem nobis ista iura tam æqua describit? quis hoc statuit, quod æquum sit in Quinctium, id iniquum esse in Næuium? Quinctij bona, inquit, ex edicto prætoris possessa sunt. ergo id vt confitear, postulas: vt, quod nunquam factum esse iudicio defendimus, id, * perinde quasi factũ sit nostro iudicio cõfirmemus. inueniri ratio C. Aquilli potest, vt ad suum quisque quàm primũ, sine cuiusquã dedecore, infamia, pernicieque perueniat? Profecto, si quid deberetur, peteret: non omnia iudicia fieri mallet, quã vnũ illud, vnde hæc omnia nascuntur. Qui inter tot annos ne appellarit quidem Quinctium, cum potestas esset agendi quotidie: qui quo tempore primũ male agere cœpit, in vadimonijs differendis tempus omne cõsumpserit: qui postea * quoq; vadimonium missum fecerit; hunc per insidias, vi de agro communi deiecerit: qui, cum de re agendi, nullo recusante, potestas fuisset; sponsionẽ de probro facere maluerit: qui cũ reuocetur ad id iudiciũ, vnde hæc nata sunt omnia, conditionẽ æquissimam repudiet; * fateatur se non pecuniam, sed vitam & sanguinem petere; is non hoc palam dicit: mihi si quid deberetur, peterẽ, atq; adeo iampridẽ abstulissem: nihil hoc tanto negotio, nihil tam inuidioso iudicio, nihil tam copiosa aduocatione vterer, si petendum esset: torquendum est inuito, atque * ingratis, quod non debet; eripiendum, atq; exprimendum est: de fortunis omnibus P. Quinctius deturbãdus est: potentes, diserti, nobiles omnes aduocandi sunt: adhibenda vis est veritati: minæ iactẽtur; pericula intendantur; formidines opponantur, vt ijs rebus aliquando victus, & perterritus ipse cedat. Quæ, mehercule omnia, cum qui contra pugnet, video, & cum illum consessum considero; adesse atque impendere videntur; neque vitari vllo modo posse cum autem ad te, C. Aquilli, oculos, animumque retuli, quo maiore conatu, studioque aguntur, eo leuiora infirmioraque existimo.

* Nil igitur debuit, vt tu ipse prædicas. Quid si debuisset? continuone causa fuisset, cur à prætore postulares, vt bona possideres? non opinor id quidem neque ius esse, neque cuiquam expedire te. Quid igitur demonstrat? vadimoniũ sibi ait esse desertum. Antequam doceo id factum non esse: libet mihi, C. Aquilli, ex officij ratione, atque ex omnium consuetudine rem ipsam, & factum simul Sext. Næuij cõsiderare. Ad vadimonium non venerat, vt ais, is, qui cum tibi affinitas, societas, omnes denique causæ, & necessitudines veteres intercedebant: illicone ad prætorem ire conuenit? continuone verum fuit postulare, vt ex edicto bona possidere liceret? ad hæc extrema & inimicissima iura tam cupidè decurrebas, vt tibi nihil in posterum, quod grauius, atque crudelius facere posses, reseruares? nam quid homini potest turpius, quid * vero miserius, aut acerbius vsu venire? quod tantum euenire dedecus? quæ tanta calamitas inueniri potest? Pecuniam si cuipiam fortuna ademit, aut si alicuius eripuit iniuria: tamen, dum existimatio est integra, facile consolatur honestas egestatem. * At non nemo aut ignominia affectus, aut iudicio turpi conuictus, bonis quidem suis vtitur: alterius opes, id quod miserrimum est, non expectat: hoc tamen in miserijs adiumento & solatio subleuatur. Cuius vero bona venierunt; cuius non modo illæ amplissimæ fortunæ, sed etiam victus, vestitusque necessarius sub præcone cum dedecore subiectus est; is non modo ex numero viuorum exturbatur, sed, si fieri potest, infra etiam mortuos * amandatur. Etenim mors honesta sæpe vitam quoque turpem exornat: vita turpis ne morti quidem honestæ locum relinquit. Ergo, herculè, cuius bona ex edicto possidentur; huius omnis fama, & existimatio cum bonis simul possidetur, de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur; huic ne perire quidem certe tacitè, obscureque conceditur:

cui

cui magistri fiunt & domini constituuntur; qui, qua lege, & qua conditione pereat, pronuntient: de quo homine præconis vox prædicat, & pretium cõficit; huic acerbissimum viuo videntique funus ducitur: si funus id habendum sit, quo non amici conueniunt ad exequias cohonestandas, sed bonorum emptores, vt carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas, & distrahendas. Itaque maiores nostri raro id accidere voluerunt: prætores vt considerate fieret, comparauerunt. Viri boni cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen, & pedetentim istuc descendunt, vi ac necessitate coacti, inuiti, multis vadimonijs desertis, sæpe illusi, ac destituti. Considerant enim quid & quantum sit, alterius bona proscribere. Iugulare ciuem, ne iure quidem quisquam bonus vult: mauult enim cõmemorare, se, cum posset perdere, pepercisse: quàm, cum parcere potuerit, perdidisse. Hæc in homines alienissimos, denique inimicissimos, viri boni faciunt, & hominum existimationis, & communis humanitatis causa: vt, cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, nihil ipsis iure incommodi cadere possit. Ad vadimonium non venit. quis? propinquus. si res ista grauissima sua sponte videretur, tamen huius atrocitas, necessitudinis nomine leuaretur. Ad vadimonium non venit. quis? socius. etiam grauius aliquid ei deberes concedere, qui cum te aut voluntas congregasset, aut fortuna coniunxisset. Ad vadimonium non venit. quis? is qui tibi præsto semper fuit. ergo in eum qui semel hoc commisit, vt tibi præsto non esset, omnia tela coniecisti, quæ parata sunt in eos, qui permulta malè agendi causa fraudandique fecerunt? Si * dupondius vnus ageretur, Sext. Næui, si in paruula re captionis aliquid vererere, non statim ad C. Aquillium, aut ad eorum aliquem, qui consuluntur, * concurrisses? cum ius amicitiæ, societatis affinitatis ageretur; cum officij ra-

tionem, atq; existimationis duci conueniret; eo tempore tu non modo * aut C. Aquillium, aut L. Lucullum, sed ne ipse quidem te consuluisti: sed ne ipse quidem ad te retulisti: ne hæc quidem tecum locutus es, Horæ duæ fuerunt, Quinctius ad vadimonium non venit: quid ago? Si, mehercule, hæc tecum duo verba fecisses, Quid ago? respirasset cupiditas, atque auaritia paululum: aliquid loci rationi & consilio dedisses: tu te collegisses: non in eam turpitudinem venisses, vt hoc tibi esset apud tales viros confitendum, qua tibi * vadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium cepisse, hominis propinqui fortunas funditus euertere. Ergo pro te nunc * hoc consulo post tempus in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus erat, consulere oblitus es. quæro abs te C. Aquilli, L. Luculle, P. Quinctili, M. Marcelle, vadimonium mihi nō obijt quidā socius & affinis meus, quicum mihi necessitudo vetus, controuersia de re pecuniaria recens, intercedit: postulone à prætore, vt eius bona mihi possidere liceat? an, cum Romæ domus eius, vxor, liberi sint, domum potius denuntiem? quid est quod hac tandē de re vobis possit videri? profecto si recte vestram bonitatē, atq; prudētiam cognoui, nō multum me fallit, si consulamini, quid sitis responsuri. primum expectarē: deinde si latitare, ac diutius ludificare videatur, amicos conuenire, quærere quis procurator sit, domum denuntiare: dici vix potest quàm multa sint, quæ respondeatis ante fieri oportere, quàm ad hanc rationem extremam * necessariam deuenire. Quid ad hæc Neuius? ridet scilicet nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officij desideremus, & instituta bonorū virorum requiramus. Quid mihi inquit, cū ista summa sanctimonia ac diligentia? viderint, inquit, ista officia viri boni: de me autē ita considerēt. nō quid habeā, sed quibus rebus inuenerim * quærāt; & quemadmodū natus, & quo pacto educatus

catus sim. Memini: vetus est de scurra, si MVLTO fa-
cilius diuitem, quàm patrem familias fieri posse.
Hæc ille, si verbis non audet, re quidem vera palàm
loquitur. Etenim si vult virorum bonorum instituto
viuere, multa oportet discat, atque dediscat: quo-
rum illi ætati vtrumque difficile est. Non dubitaui,
inquit, cum vadimonium desertum esset, bona pro-
scribere. improbe. verùm quoniam tu id tibi arro-
gas, & concedi postulas, concedamus. quid si num-
quam deseruit? si ista causa abs te tota per sum-
mam fraudem, & malitiam ficta est? si vadimoni-
um omninò tibi cum P. Quinctio nullum fuit, quo
te nomine appellemus? improbum? at etiam si de-
sertum vadimonium esset, tamen in ista postulatio-
ne, & proscriptione bonorum improbissimus re-
periebare. num malitiosum? negas. fraudulentum?
iam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas: au-
dacem? cupidum? perfidiosum? vulgaria & obso-
leta sunt: res autem noua & inaudita. quid ergò
est? vereor, mehercule, ne aut grauioribus vtar
verbis, quàm natura fert, aut leuioribus, quā causa
postulat. Ais esse vadimonium desertum. quæsiuit à
te statim, vt Romam rediit Quinctius, quo die va-
dimonium istuc factum esse diceres: respondisti sta-
tim, Nonis Februarij. discedens in memoriam re-
diit Quinctius, quo die Roma in Galliam profe-
ctus sit. ad ephemeridem reuertitur. inuenitur dies
profectionis, pridie Kalend. Februarij. Nonis Fe-
bruarij si Romæ fuit, causæ nihil dicimus, quin ti-
bi vadimonium promiserit. quid? hoc inueniri qui
potest? profectus * est vna L. Albius homo in * pri-
mis honestus. dicet testimonium. prosecuti sunt fa-
miliares & Albium & Quinctium: dicent hi quo-
que testimonium. literæ P. Quinctij, testes tot,
quibus omnibus causa iustissima est, cur scire po-
tuerint; nulla, cur mentiantur, cum adstipulatore
tuo comparabuntur. & in hac eiusmodi caussa P.

Quinctius laborabit: & diutius in tanto metu miser, periculoq; versabitur: & vehementius eum gratia aduersarij perterrebit, quam fides iudicis consolabitur: vixit enim semper incultè, atque horridè: natura tristi, ac recondita fuit: non ad solarium, non in campo, non in conuiuijs versatus est: id egit vt amicos obseruantia, rem parsimonia retineret: antiquam officij rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsoleuit. At, si in causa pari discedere inferior videretur; tamen esset non mediocriter conquerendum. nunc in causa * superiore, ne vt par quidem sit, postulat: inferiorem esse se patitur, duntaxat vsque eo, ne cum bonis, fama, fortunisque omnibus Sext. Næuij cupiditati, crudelitatique dedatur. Docui, quod primum pollicitus sum, C. Aquilli, causam omnino, cur postularet, non fuisse: quod neque pecunia debebatur: &, si maxime deberetur, commissum nihil esse, * quare ad istam rationem perueniretur. Attende nunc, ex edicto prætoris, bona P. Quinctij * possideri nullo modo potuisse. Recita edictū. QVI FRAVDATIONIS CAVSA LATITARIT. Non est is Quinctius: * nisi latitat, qui ad negotium suum relicto procuratore, proficiscitur. CVI HERES NON EXTABIT. Ne is quidem. QVI EXILII CAVSA SOLVM VERTERIT. * Dici id nō potest. QVI ABSENS IVDICIO DEFENSVS NON FVERIT. Ne id quidem. Quo tempore existimas oportuisse, Næui, absentem Quinctium defendi? aut quomodo? tum, cum postulabas vt bona possideres, nemo affuit: neq; enim quisquā diuinare poterat te postulaturum: neq; quemquam attinebat id recusare,* quod prætor fieri, sed non ex edicto suo fieri iubebat. qui locus igitur absentis defendendi procuratori primus datus est? cum proscribebas ergo affuit: non passus est: libellos deiecit Sextus Alphenus. qui primus erat officij gradus,

serua-

seruatus est a procuratore summa cum diligentia. videamus quæ deinde sint consecuta. Hominem P. Quinctij deprehendis in publico: conaris abducere: non patitur Alphenus: vi tibi* ademit: curat vt domum reducatur ad Quinctium: hic quoque summè constat procuratoris diligentis officium, Debere tibi dicis Quinctium, procurator negat: vadari vis; promittit: in ius vocas, sequitur: iudicium postulas, non recusat. quid aliud sit absentem defendi, ego non intelligo. At quis erat procurator? credo aliquẽ eiectũ hominem, egentem, litigiosum, improbũ, qui posset scurræ diuitis quotidianũ conuitium sustinere. nihil minus. Eques Rom. locuples, sui negotij bene gerens; deniq; is, quẽ quoties Næuius in Galliã profectus est, procuratorẽ Romæ reliquit. & audes, Sext. Næui, negare absentem defensum esse Quinctium, cum eum defenderis idem, qui te solebat, & cũ is iudiciũ * acciperet pro Quinctio, cui tu & rem & famã tuam cõmendare proficiscens & cõcredere solebas? conaris hoc dicere, neminem extitisse, qui Quinctiũ iudicio defenderet? Postulabam, inquit vt * satisdaret, iniuria postulabas: ita* videbare: recusabat Alphenus. ita: verum prætor decernebat, tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo: non est istud iudicium pati, neque iudicio defendere, dum auxilium a tribunis petas. Hoc ego, cũ attẽdo qua prudẽtia sit Hortensius, dicturũ esse eum non arbitror: cum autem antea dixisse audio, & causam ipsam considero, quid aliud dicere possit, non reperio. fatetur enim libellos Alphenum deiecisse, vadimonium promisisse, iudicium quin acciperet in ea ipsa verba, quæ Næuius edebat, non recusasse: *ita tamen, more, & instituto, per eum magistratum, qui auxilij causa constitutus est. Aut hæc facta non sint, necesse est, aut C. Aquillius talis vir iuratus hoc ius in ciuitate constituat: cuius procurator * omnia iudicia acceperit,

quæ quisque in verba postularit; cuius procurator à prætore tribunos appellare ausus sit; eum non defendi: * eius bona rectè possideri posse: ei misero, absenti, ignaro * fortunarum suarum, omnia vitæ ornamenta per summum dedecus & ignominiam diripi conuenire. Quod si probari nemini potest; illud certè probari omnibus necesse est, defensum esse iudicio absentem Quinctium. Quod cum ita est, ex edicto bona possessa non sunt. At enim tribuni pleb. ne audierunt quidem. fateor, si ita est, procuratorem decreto prætoris Romani oportuisse parere. Quid si M. Brutus intercessurum se dixit palàm, nisi quid inter ipsum Alphenum & Næuium conueniret? videturne intercessisse appellatio tribunorũ, non moræ, sed auxilij causa? quid deinde fit? Alphenus, vt omnes intelligere possent, iudicio defendi Quinctium, ne qua subesse posset aliena aut ipsius officio, aut huius existimatione suspicio, viros bonos complures aduocat. testatur isto audiente, se pro communi necessitudine id primum petere, nequid atrocius in P. Quinctium absentem sine causa facere conetur. sin autem inimicissimè atq; infestissimè contendere perseueret, se paratum esse omni recta atque honesta ratione defendere, quod petat, non deberi: se * iudiciũ id quod edat, accipere. Eius rei conditionisque tabellas obsignauerunt viri boni complures: res in dubium venire non potest. fit, rebus omnibus integris, neque proscriptis, neq; possessis bonis, vt Alphenus promittat Næuio sisti Quinctium: venit ad vadimonium Quinctius: iacet res in controuersijs, isto calumniante, biennium vsque dum inueniretur, qua ratione res ab vsitata consuetudine recederet, & in hoc singulare iudicium causa omnis concluderetur. Quod officium, Aquilli, commemorari procuratoris potest, quod ab Alpheno preteritum esse videatur? Quid affertur, quare P. Quinctius absens nege-

negetur esse defensus? an verò id, quod Hortensius, quia nuper iniecit, & quia Næuius semper id clamitat, dicturum arbitror, non fuisse Næuio parem certationem cum Alpheno, illo tempore, illis dominantibus? Quod si velim confiteri, illud opinor concedent nō procuratorem P. Quinctij neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. Mihi autem ad vincendum satis est, fuisse procuratorem, quicum experiri posset. Qualis is fuerit, si modò absentem defendebat per ius & magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere. Erat * enim inquit, illarum partium. Quidni? qui apud te esset educatus, quem tu à puero sic instituisses, vt nobili ne gladiatori quidē * cederet: sicut tu semper summè concupisti: * idem volebat Alphenus: ea re tibi cum eo par cōtentio erat. Bruti, inquit, erat familiaris: itaque is intercedebat. Tu contrà Burrieni, qui iniuriam decernebat: omnium denique illorum, qui tum & poterant per vim & scelus plurimum; & quod poterant, id audebant. An omnes tu istos vincere volebas: qui nunc, tu vt vincas, tantoperè laborant? aude id dicere, non palàm, sed his ipsis quos aduocasti. tametsi nolo eam rem commemorando renouare, cuius omninò rei memoriam omnem tolli funditus ac deleri arbitror oportere. Vnum illud dico: si propter partium studium potens erat Alphenus, *potentissimus Næuius: si fretus gratia postulabat aliquid iniquius Alphenus, multo iniquiora Næuius impetrabat. Neque enim inter studium vestrum quidquam, vt opinor, interfuit: ingenio, vetustate, artificio, tu facilè vicisti. Vt alia omittam, hoc satis est: Alphenus cum his, & propter eos perijt, quos diligebat: tu, postquam, qui tibi erant amici, non poterant vincere, vt amici tibi essent qui vincebant, effecisti. Quod si tū par tibi ius cum Alpheno fuisse non putas, quia tamen aliquem contra te aduocare poterat: quia magistratus aliquis

reperiebatur, apud quem Alpheni causa cõsisteret: quid hoc tempore Quinctio statuendum est? cui neque magistratus adhuc æquus inuentus est, neq; judicium redditum est visitatum: non conditio, non sponsio, non denique vlla vnquam intercessit postulatio, mitto æqua, verùm antè hoc tempus ne fando quidem audita: De re pecuniaria cupio contendere: non licet.* At ea controuersia est: nihil ad me attinet: causam capitis dicas oportet. Accusa, vbi ita necesse est: non, inquit, nisi tu ante nouo modo priore loco dixeris. dicendum necessariò est, præstituendæ horæ ad arbitrium nostrum: iudex ipse arcessetur. quid tum? tu aliquem patronum inuenies hominem antiqui officij, qui splendorem nostrum & gratiam negligat? pro me pugnabit L. Philippus eloquentia, grauitate, honore, florentissimus ciuitatis: dicet Hortensius excellens ingenio, nobilitate, existimatione: aderunt autem homines nobilissimi ac potentissimi, quorum frequentiam, & concessum non modò P. Quinctius, qui de capite decernit, sed quiuis qui extra periculum sit, perhorrescat. * Hæc est iniqua certatio, non illa, qua tu contra Alphenum velitabaris: huic ne vbi consisteret quidem contra locum reliquisti. Quare aut doceas oporteat, Alphenum negasse se procuratorem esse, non deiecisse libellos, iudicium accipere noluisse: aut, cum hæc facta sint, ex edicto te bona P. Quinctij non possedisse concedas. Etenim si ex edicto possedisti, quæro, cur bona non venierint? cur ceteri sponsores, & creditores non conuenerint? nemóne fuit cui deberet Quinctius? fuerunt; & complures fuerunt; propterea quòd C. frater aliquantulum æris alieni reliquerat. Quid ergò est? Homines erant ab hoc omnes alienissimi, & ijs debebatur: neque tamen quisquam inuentus est tam insigniter improbus, qui violare P. Quinctij existimationem absentis

ſentis auderet. vnus fuit, affinis, ſocius, neceſſarius, Sext. Næuius: qui * cum ipſe vltrò deberet, quaſi eximio præmio ſceleris expoſito, cupidiſſimè contenderet, vt per ſe afflictum atq; euerſum propinquum ſuum non modò honeſtè partis bonis, verùm etiam communi luce priuaret. Vbi erant cæteri creditores? deniq; hoc tempore vbi ſunt? quis eſt, qui fraudationis cauſa latuiſſe dicat? quis qui abſentē defenſum neget eſſe Quinctium? nemo inuenitur. At contrà, omnes, quibuſcum ratio huic aut eſt, aut fuit, adſunt, defendunt: fides huius multis locis cognita, ne perfidia Sext. Næuij derogetur, laborant. In huiuſmodi ſponſionem teſtes dare oportebat ex eo numero, qui hæc dicerent: Vadimonium mihi deſeruit: me fraudauit: à me nominis eius, quod inficiatus eſſet, diem petiuit: ego experiri non potui: latitauit: procuratorem nullum reliquit. horum nihil dicitur. Parantur teſtes, qui hæc dicant: verùm, opinor, viderimus, cum dixerint. vnum tamen hoc cogitent, ita ſe graues eſſe, vt ſi veritatem volunt retinere, grauitatem poſſint obtinere: ſin eam negligent, ita leues ſint, vt omnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, ſed ad verum probandum, auctoritatem adiuuare. Ego hæc duo quæro: primùm, qua ratione Næuius ſuſceptum negotiū non tranſegerit: hoc eſt, cur bona, quæ ex edicto poſſidebat, nō vendiderit: deinde cur ex tot creditoribus alijs ad iſtam rationem nemo acceſſerit: vt neceſſariò confiteare: neq; eorum tam temerarium quemquam fuiſſe, neque te ipſum, id quod turpiſſimè ſuſcepiſſes, perſeuerare, & tranſigere potuiſſe. Quid ſi tu ipſe, Sext. Næui, ſtatuiſti bona P. Quinctij ex edicto poſſeſſa nō eſſe? opinor, tuū teſtimonium quod in aliena re leue eſſet, id in tua, quoniam contra te eſt, grauiſſimum debet eſſe. Emiſti bona Sex. Alpheni, L. Sylla dictatore vendente, ſocium tibi in huius bonis edidiſti Quinctium.

ctium. Plura non dico. cum eo tu voluntariam societatem coibas, qui te in hereditaria societate fraudarat? & cum iudicio tuo comprobabas, quem spoliatum fama fortunisque omnibus arbitrabare? Diffidebam, me hercule, C. Aquilli, satis animo certo & confirmato, me posse in hac causa consistere. sic cogitabam, cùm contra dicturus esset Hortensius, & cum esset attentè auditurus Philippus, fore vti permultis in rebus timore prolaberer. Dicebam huic Q. Roscio, cuius soror est cum P. Quinctio, cum à me peteret, & summè contenderet, vt propinquum suum defenderem; mihi perdifficile esse contra tales oratores non modò tantam causam perorare, sed omninò verbum facere conari. cum cupidius instaret, homini pro amicitia familiarius dixi, mihi videri ore durissimo esse, qui præsente eo gestum agere conaretur: qui verò cum ipso contenderent, eos, etiam si quid anteà recti, aut venusti habere visi sunt, id amittere: ne quid mihi eiusmodi accideret, cum contra talem artificem dicturus essem, me vereri. Tum mihi Roscius & alia multa confirmandi mei causa dixit: & mehercule, si nihil diceret, tacito ipso officio & studio, quod habebat erga propinquum suum quemuis commoueret. Etenim, cum artifex eiusmodi sit, vt solus dignus videatur esse, qui in scena spectetur; tum vir eiusmodi est, vt solus dignus videatur, qui eo non accedat. Veruntamen, quid si, inquit, habes eiusmodi causam, vt hoc tibi planum sit faciendum neminem esse, qui possit biduo, ad summum triduo, septingenta millia passuum ambulare: tamenne vereris, vt possis hæc contra Hortensium contendere? minimè inquam. Sed quid id ad rem? Nimirum, inquit, in eo causa consistit. Quomodo? Docet me eiusmodi rem, & factum simul Sex. Næuij, quòd si solùm proferretur, satis esse deberet. Quid abs te, C. Aquilli, & à vobis, qui a-

destis in consilio, quæso, vt diligenter attendatis: profectò intelligetis, illinc ab initio cupiditatem pugnasse & audaciam: hinc veritatem & pudorem, quoad potuerit, restitisse. Bona postulas, vt ex edicto possidere liceat. quo die? te ipsum, Næui, volo audire: volo inauditum facinus, ipsius, qui id commisit, voce conuinci. Dic, Næui, diem. Ante V. Kalend. intercalares. Benè agis. quam longè est hinc in saltum vestrum Gallicanum? Næui, te rogo. D C C. millia passuum. Optimè. De saltu deijcitur Quinctius. quo die? possumus hoc quoque ex te audire? Quid taces? dic inquam diem. pudet dicere. intelligo. verum & serò, & nequidquam pudet. deijcitur de saltu, C. Aquilli, pridie Kal. intercalares biduò post. aut, vt statim de iure aliquis cucurrerit, non toto triduo D C C. millia passuum conficiuntur. O rem incredibilem! ô cupiditatem inconsideratam! ô nuntium volucrem! Administri & satellites Sex. Næuij Roma trans alpes in Sebusianos biduò veniunt. O hominem fortunatum, qui eiusmodi nuntios seu potiùs Pægasos, habeat. Hic ego si Crassi omnes cum Antonijs existant, si tu L. Philippe, qui inter illos florebas, hanc causam voles cum Hortensio dicere; tamen superior sim necesse est. Non enim, quemadmodum putatis, omnia sunt in eloquentia. est quædam tamen ita perspicua veritas, vt eam infirmare nulla res possit. An antequam postulasti, vt bona possideres, misisti, qui curarent vt dominus de suo fundo à sua familia vi deijceretur? Vtrumlibet elige. alterum incredibile est; alterum nefarium; & antè hoc tempus vtrumque inauditum. Septingenta millia passuum vis esse decursa biduò? dic. negas? ante igitur misisti. malo. Si enim illud diceres, improbè mentiri viderere: cum hoc confiteris, id te admisisse concedis, quod ne mendacio quidem tegere possis. Hoc consilium Aquillio & talibus viris, tam cupidum, tam audax,

tam temerarium probabitur? Quid hæc amentia? quid hæc festinatio? quid hæc immaturitas tanta significat? non vim? non scelus? non latrocinium? non denique omnia potiùs quàm ius, quàm officium, quam pudorem? Mittis iniussu prætoris. quo consilio? iussurum sciebas? quid? cum iussisset, tum mittere nónne poteras? Postulaturus eras. Quando? post die XXX. nempè si te nihil impediret; si voluntas eadem maneret; si valeres; denique si viueres. Prætor iussisset, opinor, si vellet; si valeret, si ius diceret; si nemo recusaret, *qui ex ipsius decreto & satisdaret, & iudicium accipere * vellet. Nam per deos immortales si Alphenus procurator P. Quinctij tibi tum satisdaret, & iudicium accipere vellet, deniq; omnia quæ postulares, facere voluisset; quid ageres? reuocares eum, quem in Galliam miseras? At hic quidem iam de fundo expulsus, iam à suis dijs penatibus præceps eiectus, iam quòd indignissimum est suorum seruorum manibus, nuntio atque imperio tuo violatus esset. Corrigeres hæc scilicet tú posteà. De cuiusquam vita dicere audes, qui hoc concedas necesse est, ita te cæcum cupiditate & auaritia fuisse, vt cum posteà quid futurum esset ignorares: (accidere autem multa possent) spem maleficij præsentis in incerto reliqui temporis euentu collocares? Atque hæc perinde loquor, quasi ipso illo tempore, cum te prætor iussisset ex edicto possidere, si in possessionem misisses, debueris aut potueris P. Quinctiū de possessione deturbare. * Omnia sunt, C. Aquilli, eiusmodi, quiuis vt perspicere possit, in hac caussa improbitatem, & gratiam, cum inopia, & veritate contendere. Prætor te quemadmodum possidere iussit? opinor ex edicto. Sponsio quæ in verba facta est? ni ex edicto pr. Bona P. Quinctij possessa non sint? Redeamus ad edictum. id quidem quemadmodum iubet possidere? num quid est causæ, C. Aquilli, quin, si longè aliter possedit,

sedit, quam prætor edixit, iste ex edicto non posse-
derit, ego sponsione vicerim? nihil opinor. cogno-
scamus edictum. QVI EX EDICTO MEO IN
POSSESSIONEM VENERIT. De te loquitur,
Næui, quemadmodum tu putas. ais enim te ex edi-
cto venisse. tibi, quid facias, definit: te instituit, tibi
præcepta dat. EOS ITA VIDETVR IN POS-
SESSIONE ESSE OPORTERE. Quomodo?
QVOD IBIDEM RECTE CVSTODIRE PO-
TERVNT, ID IBIDEM CVSTODIANT:
QVOD NON POTERVNT, ID AVFERRE,
ET ABDVCERE LICEBIT. Quid tum? DO-
MINVM, inquit, INVITVM DETRVDERE
NON PLACET. Eum ipsum, qui fraudandi cau-
sa latitet: eum, ipsum quem iudicio nemo defendat:
eum ipsum, qui cum omnibus creditoribus suis
malè agat, inuitum de prædio detrudi vetat. Profi-
ciscenti tibi in possessionem prætor, Sex. Næui, pa-
làm dicit, Ita possideto, vt tecum simul possideat
Quinctius: ita possideto, vt Quinctio vis * ne affera-
tur. Quid? tu id quemadmodum obseruas? mitto il-
lud dicere, eum, qui non latitarit: cui Romæ domus,
vxor, liberi, procurator esset: eum qui tibi vadimo-
niũ nõ deseruisset: hæc omnia mitto: illud dico, do-
minum expulsum esse de prædio; domino à familia
sua manus allatas esse antè suos lares familiares.
* hoc dico * * Næuiũ ne appellasse quidẽ Quincti-
um, cũ simul esset, experiri posset quotidiè. deinde
quod omnia iudicia difficilima cum summa sua in-
uidia, maximoque periculo P. Quinctij fieri mallet,
quàm illud pecuniariũ iudiciũ, quòd vno die transi-
gi posset: ex quo vno hæc omnia nata, & profe-
cta esse concedit. Quo in loco condictionem tuli, si
vellet pecuniam petere, P. Quinctium, iudicatum
solui satisdaturum; dum ipse, si quid peteret, pa-
ri condictione vteretur. Ostendi quam multa antè
fieri conuenerit; quàm hominis propinqui bona

possideri postularentur: præsertim cum Romæ domus eius, vxor, liberi essent, & procurator æque vtriusque necessarius. Docui, cum desertum esse dicat vadimonium, omninò vadimonium nullum fuisse: quo die hunc sibi promisisse dicat, eo die ne Romæ quidem eum fuisse: id testibus me pollicitus sum planum facturum, qui & scire deberent, & causam, cur mentirentur, non haberent: ex edicto autem non potuisse bona possideri, demonstraui: quod neque fraudandi causa latitasset, neque exilij causa solum vertisse diceretur. Reliquum est, vt eum nemo iudicio defenderit; quod contrà, copiosissimè defensum esse contendi, non ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore, atque improbo, sed ab equite Rom. propinquo & necessario suo, quem ipse Sex. Næuius procuratorem relinquere antea consuesset: neque eum si tribunos appellarit, idcircò minus iudicium pati paratum fuisse: neq; potentia procuratoris Næuio ius ereptum: contra illum potentia sua tum tãtummodò superiorem fuisse; nunc nobis vix respirandi potestatem dare. Quæsiui quæ caussa fuisset, cur bona non venissent, cum ex edicto possiderentur: deinde illud quoque requisiui, qua ratione ex tot creditoribus nemo neque tum idem fecerit, neque nunc contradicat; omnesque pro P. Quinctio pugnent: præsertim cum in tali iudicio testimonia creditorum existimentur ad rem mexime pertinere. Postea sum vsus aduersarij testimonio, qui sibi eum nuper edidit socium: quem, quomodò nunc intendit, ne in viuorum quidem numero tum demonstrat fuisse. Tum illam incredibilem celeritatem, ceu potius audaciam protuli: confirmaui necesse esse aut biduo DCC. millia passuum esse decursa, aut Sex. Næuium diebus compluribus antè in possessionem misisse, quam postularet, vti ei liceret bona possidere. Posteà recitaui

edictum,

edictum, quod apertè dominum de prædio detrudi vetaret: in quo constitit, Næuium ex edicto non possedisse, cùm confiteretur ex prædio vi detrusum esse Quinctium. Omninò autem bona possessa non esse constitui: quod bonorum possessio spectetur non in aliqua parte, sed in vniuersis, quæ teneri ac possideri possint. Dixi, Romæ domum fuisse, quo iste ne aspirarit quidem: seruos complures, ex quibus iste possiderit neminē: ne attigerit quidem vnū fuisse, quem attingere conatus sit: prohibitum fuisse: quieuisse. In ipsa Gallia cognostis in prædia priuata Quinctij Sext. Næuium non venisse. Denique ex ipso saltu, quem per vim expulso socio, possedit, seruos priuatos Quinctij non omnes eiectos esse. Ex quo, & ex cęteris dictis, factis, cogitatisque Sex. Næuij, quiuis potest intelligere, istū nihil aliud egisse, neq; nunc agere, nisi vti per vim, per iniuriam, per iniquitatem iudicij, totum agrum qui communis est, suum facere possit. Nunc causa perorata, res ipsa, & periculi magnitudo, C. Aquilli, cogere videtur, vt te, atque eos, qui tibi in consilio sunt, obsecret, obtesteturque P. Quinctius per senectutem, ac solitudinem suam, nihil aliud, nisi vt vestræ naturæ, bonitatique obsequamini: vt cum veritas cum hoc faciat, plus huius inopia possit ad misericordiam, quam illius opes ad crudelitatem. Quo die ad te iudicem venimus, eodem die illorum minas, quas antè horrebamus, negligere cœpimus. Si causa cum causa contenderet, nos nostram perfacilè cuiuis probaturos statuebamus, quod vitæ ratio cum ratione vitæ decerneret, idcircò nobis etiam magis te iudice opus esse arbitrati sumus. Ea res enim nunc in discrimen versatur, vtrumne possit se contrà luxuriam, ac licentiam, rusticana illa, atque inculta parsimonia defendere; an deformata, atque ornamentis omnibus spoliata, nuda, cupiditati petulantiæque addicatur,

Non comparat se tecum gratia P. Quinctius, Sext. Næui: non opibus, non facultate contendit: omnes tuas artes, quibus tu magnus es, tibi concedit. Fatetur se non bellè dicere; non ad voluntatem loqui posse; non ab afflicta amicitia transfugere, atque ad florentem aliam deuolare; non profusis sumptibus viuere; non ornare magnificè splendidèque conuiuium; non habere domum clausam pudori, & sanctimoniæ, patentem atque adeo expositam cupiditati, & voluptatibus: contra, sibi officium, fidem, diligentiam, vitam omnino semper horridam, atque aridam cordi fuisse. Ista superiora esse, ac plurimum posse his moribus sentit. Quid ergo est? non vsque eo tamen vt in capite, fortunisque hominum honestissimorum dominentur ij, qui relicta bonorum virorum disciplina, & quæstum & sumptum Gallonij sequi maluerunt; atque etiam, quod in illo non fuit, cum audacia, perfidiaque vixerunt. Si licet uiuere eum, quem Sext. Næuius non vult: si est homini honesto locus in ciuitate inuito Næuio: si fas est respirare P. Quinctium contra nutum, ditionemque Næuij: si quæ pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra petulantiam, te defendente, obtinere: spes est, & hunc miserum atque infelicem aliquando * tandem posse consistere. sin & poterit Næuius id, quod libet, & ei libebit quod non licet: quid agendū est? qui deus appellandus est? cuius hominis fides imploranda est? qui denique quęstus, qui mæror dignus inueniri in calamitate tanta potest? Miserum est, exturbari fortunis omnibus: miserius est, iniuria: acerbum est, ab aliquo circumueniri: acerbius, a propinquo: calamitosum est, bonis euerti: calamitosius, cū dedecore. funestum est, à forti, atque honesto viro iugulari: funestius, ab eo cuius vox in præconio * quæstum prostitit. indignum est, a pari vinci, aut superiore: indignius ab inferiore, atq; humiliore. luctuosum est

est tradi alteri cum bonis: luctuosius, inimico, horribile est causam capitis dicere, horribilius, priore loco dicere. Omnia circumspexit Quinctius, omnia periclitatus est, C. Aquilli: * non prætorem modo, a quo ius impetraret, inuenire non potuit, atque adeo ne vnde arbitratu quidem suo postularet; sed ne amicos quidem Sex. Næuij quorum sæpe, & diu ad pedes iacuit stratus, obsecrans per deos immortales, vt aut secum iure contenderent, aut iniuriam sine ignominia sibi imponerent. Denique ipsius inimici vultum superbissimum subijt; ipsius Sext. Næuij lacrymans manum * apprehendit, in propinquorum bonis proscribendis exercitatam: obsecrauit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipsius coniugem & liberos, quibus propior P. Quinctio nemo est, vt aliquando * misericordiam caperet aliquam, si non propinquitatis, at ætatis suæ: si non hominis, at humanitatis rationem haberet: vt secum aliquid, integra sua fama, qualibet, dummodo tolerabili, condicione transigeret. Ab ipso repudiatus, ab amicis eius non subleuatus, ab omni magistratu agitatus, atque perterritus, quem præter te appellet, habet neminem. tibi se, tibi suas omneis opes fortunasque commendat, tibi committit existimationem, ac spem reliquæ vitæ. Multis vexatus contumelijs, plurimis iactatus iniurijs, non turpis ad te, sed miser confugit. e fundo ornatissimo deiectus, ignominijs omnibus appetitus, cum illum in suis paternis bonis dominari videret, ipse filiæ nubili dotem conficere non posset, nihil alienum tamé vita superiore commisit. Itaque te hoc obsecrat, C. Aquilli, vt quam existimationem, quam honestatem in iudicium tuum prope acta iam ætate, decursaque attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco afferre: ne is, de cuius officio nemo vnquam dubitauit, sexagesimo denique anno dedecore, macula, turpis-

simaq; ignominia notetur: ne ornamentis eius omnibus Sex. Næui pro spolijs abutatur: ne per te fiat, quo minus quæ existimatio P. Quinctium vsque ad senectutem perduxit, eadem vsque ad rogum prosequatur.

PRO SEXTO ROSCIO AMERINO.

ORATIO II.

CREDO ego vos, Iud. mirari quid sit, quòd cum tot summi oratores, hominesque nobilissimi sedeant, ego potissimùm * surrexerim, qui neque ætate, neque ingenio, neq; auctoritate sim cum ijs qui sedeant comparãdus. Omnes enim hi, quos videtis adesse in hac causa, iniuriam nouo scelere conflatam putant oportere defendi: defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent. ita fit, vt adsint propterea quod officium sequuntur: taceant autem idcircò, quia periculum metuunt. Quid ergò? audacissimus ego ex omnibus? minimè. at tantò officiosior quàm ceteri? ne illius quidem laudis ita sum cupidus, vt alijs eam præreptam velim. Quæ me igitur res præter ceteros impulit, vt caussam Sext. Roscij reciperem? quia, si quis istorũ dixisset, quos videtis adesse, in quibus summa auctoritas est, atq; amplitudo, si verbum de rep. fecisset, id quod in hac causa fieri necesse est, multò plura dixisse, quàm dixisset, puta-

putaretur: ego, etiamsi omnia, quæ dicenda sunt, liberè dixero, nequaquam tamē similiter oratio mea exire, atq; in vulgus emanare poterit. Deinde, quod cęterorum neque dictum obscurum potest esse propter nobilitatem, & amplitudinem, neq; temere dicto concedi propter ætatem, & prudentiam. Ego si quid liberius dixero, vel occultum esse propterea quod nondum ad rempublicam accessi, vel ignosci adolescentiæ meæ poterit: tametsi non modò ignoscendi ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo iam de ciuitate sublata est. Accedit illa quoq; causa, quod à cęteris forsitan ita petitum sit, vt dicerent, vt vtrumuis saluo officio se facere posse arbitrarentur: à me autem ij contenderunt, qui apud me & amicitia, & beneficijs, & dignitate plurimum possunt: quorum ego neque beneuolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aspernari, nec voluntatem negligere debeam. His de causis ego huic causæ patronus extiti, non * lectus vnus, qui maximo ingenio, sed relictus ex omnibus, qui minimo periculo possem dicere: neque vti satis firmo præsidio defensus Sext. Roscius, verum vti ne omninò desertus esset. Forsitan quæratis, qui iste terror sit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac tales viros impediat, quo minus pro capite & fortunis alterius, quemadmodum consueuerunt, caussam velint dicere, quod adhuc vos ignorare non mirum est, propterea quod consulto ab accusatoribus, eius rei, quæ conflauit hoc iudicium, mentio facta non est. Quæ res ea est? bona patris huiusce Sext. Roscij, quæ sunt sexagies, quæ de viro clarissimo & fortissimo L. Sylla, quem honoris caussa nomino, duobus millibus numum sese dixit emisse adolescens vel potentissimus hoc tempore nostræ ciuitatis L. Cornelius Chrysogonus. Is à vobis iudices, hoc postulat, vt quoniam in alienam pecuniam tam plenam, atque præclaram nullo iure inuaserit, quoniamque

ei pecuniæ vita Sext. Roſcij obſtare, atque officere videatur: deleatis ex animo ſuo ſuſpicionem omnem, metumq; tollatis: ſeſe hoc incolumi non arbitratur huius innocentis patrimonium tam amplũ & copioſum poſſe obtinere: damnato & eiecto: ſperat ſe poſſe quod adeptus eſt per ſcelus, id per luxuriam effundere atque conſumere. Hunc ſibi ex animo ſcrupulum, qui ſe dies noctesque ſtimulat ac pungit, vt euellatis poſtulat: * vt ad hanc ſuã prædam tam nefariam adiutores vos profiteamini. Si vobis æqua & honeſta poſtulatio videtur, iudices, ego contra breuem poſtulationem affero, & (quomodo mihi perſuadeo) aliquanto æquiorem. Primum a Chryſogono peto, vt pecunia fortuniſque noſtris contentus ſit: ſanguinem, & vitam ne petat. Deinde a vobis, iudices, vt audacium ſceleri reſiſtatis, innocentium calamitatem leuetis, & in cauſa Sext. Roſcij, periculum, quod in omnes intenditur, propulſetis. Quod ſi aut cauſa criminis, aut facti ſuſpicio, aut quælibet deniq; vel minima res reperietur, quamobrem videantur illi nonnihil tamen in deferendo nomine ſecuti: poſtremo ſi præter eam prædam, quam dixi, quidquam aliud cauſæ inueneritis, non recuſamus, quin illorum libidini Sext. Roſcij vita dedatur. ſin aliud agitur nihil, niſi vt ijs ne quid deſit, quibus ſatis nihil eſt: ſi hoc ſolum hoc tempore pugnatur, vt ad illam opimam, præclaramque prædam damnatio Sext. Roſcij velut cumulus accedat: nonne cum multa indigna, tum vel hoc indigniſſimum eſt, vos idoneos habitos, per quorum ſententias, iuſque iurandum id aſſequantur, quod antea ipſi ſcelere, & ferro aſſequi conſueuerunt? qui ex ciuitate in ſenatum propter dignitatem, ex ſenatu in hoc conſilium delecti iſtis propter ſeueritatem, ab his hoc poſtulare homines ſicarios, atque gladiatores, non modo vt ſupplicia vitent, quæ a vobis pro maleficijs ſuis metuere,

metuere, atque horrere debent, verum etiam vt
spolijs Sex. Roscij hoc iudicio ornati auctique dis-
cedant? His de rebus tantis, tamque atrocibus neq;
satis me cõmodè dicere, neque satis grauiter con-
queri, neque satis liberè vociferari posse intelligo.
Nam commoditati ingenium, grauitati ætas, liber-
tati tempora sunt impedimento. Huc accedit sum-
mus timor, quẽ mihi natura, pudorque meus attri-
buit, & vestra dignitas, & vis aduersariorum, &
Sex. Roscij pericula. Quapropter vos oro, atque
obsecro, iudices, vt attentè, bonaque cum venia
verba mea audiatis. Fide, sapientiaque vestra fretus
plus oneris sustuli, quam ferre me posse intelligo:
hoc onus si vos aliqua ex parte alleuabitis, feram
vt potero, studio, & industria iudices: sin a vobis (id
quod non spero) deserar, tamen animo non defici-
am, & id quod suscepi, quoad potero, perferã. quod
si perferre nõ potero, opprimi me onere officij ma-
lo, quam id, quod mihi cum fide semel impositum
est, aut propter perfidiam abijcere, at propter in-
firmitatem animi deponere. Te quoq; magnopere,
M. Fanni, quæso, vt qualem te iam antea populo
Rom. præbuisti, cũ huic idem quæstioni iudex præ-
esses, talem te & nobis, & P. R. hoc tempore imper-
tias. Quanta multitudo hominum conuenerit ad
hoc iudicium, vides: quæ sit omnium mortalium
expectatio, quæ cupiditas, vt acria ac seuera iudi-
cia fiant, intelligis. Longo interuallo iudicium inter
sicarios hoc primum committitur, cum interea cæ-
des indignissimæ, maximæque factæ sint. * Om-
nes hanc quæstionem, te prætore, de manifestis
maleficijs, quotidianoque sanguine haud remissi-
us sperant futuram. Qua vociferatione in ceteris
iudicijs accusatores vti consueuerunt, ea nos hoc
tempore vtimur, qui causam dicimus. Petimus
abs te M. Fanni, a vobisque iudices, vt quam a-
cerrimè maleficia vindicetis, vt quam fortissimè

hominibus audacissimis resistatis, vt hoc cogitetis, nisi in hac causa, qui vester animus sit, ostenderitis, eo prorumpere hominum cupiditatem & scelus, & audaciam, vt non modò clam, verumetiam hic in foro, ante tribunal tuum, M. Fanni, ante pedes vestros, iudices, inter ipsa subsellia cædes futuræ sint. Etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, nisi vt id fieri liceat? Accusant ij, qui in fortunas huius inuaserunt, causam dicit is, cui præter calamitatem, nihil reliquerunt: accusant ij, quibus occidi patrem Sex. Roscij bono fuit, causam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit, verum etiam egestatem: accusant ij, qui hunc ipsum iugulare summè cupierunt, causam dicit is, qui etiam ad hoc ipsum iudicium cum præsidio venit, ne hic ibidem ante oculos vestros trucidetur: denique accusant ij, quos populus poscit, causam dicit is, qui vnus relictus ex illorum nefaria cæde restat. Atque vt facilius intelligere possitis, iudices, ea quæ facta sunt, indigniora esse, quàm hæc sunt quæ dicimus, ab initio, res quemadmodum gesta sit, vobis exponemus: quo facilius & huius hominis innocentissimi miserias, & illorum audaciam cognoscere possitis, & reipub. calamitatem. Sex. Roscius pater huiusce, municeps Amerinus fuit, cum genere, & nobilitate, & pecunia non modò sui municipij, verum etiam huius vicinitatis facilè primus, tum gratia, atq; hospitijs florens hominum nobilissimorum. Nam cum Metellis, Seruilijs, Scipionibus erat ei non modò hospitium, verum etiam domesticus vsus & consuetudo: quas, vt æquum est, familias honestatis, amplitudinisq; gratia nomino. Itaque ex suis omnibus commodis hoc solum filio reliquit. nam patrimonium domestici prædones vi ereptum possident: fama, & vita innocentis ab hospitibus, amicisque paternis defenditur. Hic cum omni tempore nobilitatis fautor fuisset, tum hoc tumultu proximo, cum omnium nobilium

bilium dignitas & salus in discrimen veniret, præter cæteros in ea vicinitate eam partem, causamque opera, studio, auctoritate defendit. Etenim rectum putabat, pro eorum honestate se pugnare, propter quos ipse honestissimus inter suos numerabatur. Posteaquam victoria constituta est, ab armisque recessimus, cum proscriberentur homines, atque ex omni regione caperentur ij, qui aduersarij fuisse putabantur, erat ille Romæ frequens, atque in foro, & in ore omnium quotidie versabatur: magis vt exultare victoria nobilitatis videretur, quàm timere, ne quid ex ea calamitatis sibi accideret. Erãt ei veteres inimicitiæ cum duobus Roscijs Amerinis, quorum alterum sedere in accusatorum subsellijs video, alterum tria huiusce prædia possidere audio: quas inimicitias si tam cauere potuisset, quam metuere solebat, viueret. Neque enim iud. iniuriæ metuebat, nam duo isti sunt T. Roscij, quorum alteri Capitoni cognomen est, iste, qui adest Magnus vocatur, homines eiusmodi, alter plurimarum palmarum vetus, ac nobilis gladiator habetur: hic autem nuper se ad eum lanistam contulit, qui cum ante hanc pugnam tiro esset scientia, facilè ipsum magistrum scelere, audaciaque superauit. Nam cum hic Sext. Roscius esset Ameriæ, T. autem iste Roscius Romæ, cum hic filius assiduus in prædijs esset, cumque se voluntate patris rei familiari, vitæque rusticæ dedisset: iste autem frequens Romæ esset: occiditur ad balneas Palatinas rediens à cœna Sext. Roscius. Spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quem suspicio maleficij pertineat. Verum, id quod adhuc est suspiciosum, nisi perspicuum res ipsa fecerit, hunc affinem culpæ iudicatote. Occiso Sext. Roscio, primus Ameriam nuntiat Manlius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens, & familiaris istius T. Roscij: & nuntiat domum, non filij, sed T. Capitonis inimici, & cum post

horam primam noctis occisus esset, primo diluculo nuntius hic Ameriam venit. decem horis nocturnis sex, & quinquaginta millia passuum cisijs peruolauit, non modo vt exoptatum inimico nuntium primus afferret, sed etiam cruorem inimici quam recentissimum, telumque paulo ante è corpore extractum ostenderet. Quatriduo, quo hæc gesta sunt, res ad Chrysogonum in castra L. Syllæ Volaterras defertur: magnitudo pecuniæ demonstratur: bonitas prædiorum, (nam fundos decem & tres reliquit, qui Tyberim fere omnes tangunt) huius inopia & solitudo commemoratur. demonstrant, cum pater huiusce Sext. Roscius, homo tam splendidus, & gratiosus, nullo negotio sit occisus, perfacilé hunc hominem incautum, & rusticum, & Romæ ignotum de medio tolli posse. ad eam rem operam suam pollicentur. Ne diutius vos teneam, iud. societas coitur. Cum iam proscriptionis mentio nulla fieret, & cum etiam qui antea metuerant, redirent, ac iam defunctos sese periculis arbitrarentur: hominis studiosissimi nobilitatis manceps fit Chrysogonus: tria prædia vel nobilissima Capitoni propria traduntur, quæ hodie possidet: in reliquas omnes fortunas iste T. Roscius nomine Chrysogoni, quemadmodum ipse dicit, impetum facit. Hæc bona sexagies H S. emuntur duobus millibus nummum. Hæc omnia, iud. imprudente L. Sylla facta esse certò scio. neque enim mirum, cum eodem tempore & ea, quæ præterita sunt, * & ea, quæ videntur instare, præparet, cum & pacis constituendæ rationem, & belli gerendi potestatem solus habeat, cum omnes in vnum spectent, vnus omnia gubernet, cum tot tantisque negotijs distentus sit, vt respirare liberè non possit, si aliquid non animaduertat: cum præsertim tam multi occupationem eius obseruent, tempusque aucupentur, vt, simulatque ille despexerit, aliquid huiuscemo-

di

di moliantur. Huc accedit, quod quamuis ille fœlix sit * sicut est, tamen in tanta felicitate nemo potest esse in magna familia, qui neminem neque seruum, neque libertum improbum habeat. Interea iste T. Roscius, vir optimus, procurator Chrysogoni, Ameriam venit, in prædia huius inuadit, hunc miserum, luctu perditum, qui nondum etiam paterno funeri iusta soluisset, nudum eijcit domo, atque focis patrijs, dijsque penatibus præcipitem iudices exturbat: ipse amplissimę pecuniæ fit dominus. Qui in sua re fuisset egentissimus, erat (vt fit) insolens in aliena. Multa palam domum suam auferebat, plura clam de medio remouebat, non pauca suis adiutoribus largè, effuseque donabat, reliqua constituta auctione vendebat. Quod Amerinis vsque eo visum est indignum, vt vrbe tota fletus gemitusque fieret. Etenim multa simul ante oculos versabantur: mors hominis florentissimi Sexti Roscij crudelissima: filij autem eius egestas indignissima: cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius ne iter quidem ad sepulchrum patrium reliquisset: bonorum emptio, flagitiosa possessio, furta, rapinæ, donationes. Nemo erat, qui non ardere omnia mallet, quam videre in Sext. Roscij viri optimi atque honestissimi bonis iactantem se, ac dominantem T. Roscium. Itaque decurionum decretum statim fit, vt decem primi proficiscantur ad L. Syllam, doceantque eum, qui vir Sextus Roscius fuerit: conquerantur de istorum scelere, & iniurijs: orent, vt & illius mortui famam & filij innocentis fortunas conseruatas velit. Atque ipsum decretum quæso cognoscite. DECRETVM DECVRIONVM. Legati in castra veniunt. intelligitur, iudices, id quod iam ante dixi, imprudente L. Sylla, scelera hæc, & flagitia fieri; nam statim Chrysogonus & ipse ad eos

accedit, & homines nobiles allegat ijs, qui peterent, ne ad Syllam adirent, & omnia Chrysogonum quæ vellent, esse facturum pollicerentur. Vsque adeò autem ille pertimuerat, vt mori mallet, quàm de his rebus Syllam doceri. Homines antiqui, qui ex sua natura ceteros fingerent, cum ille confirmaret sese nomen Sext. Roscij de tabulis exempturum, prædia vacua filio traditurum: cumq; id ita futurum T. Roscius Capito qui in x. legatis erat, adpromitteret, crediderunt: Ameriam re inorata reuerterunt. Ac primò rem differre quotidiè, ac procrastinare isti cœperunt, deinde aliquanto lentius, nihil agere, atque deludere, postremò, id quod facilè intellectú est, insidias vitæ huiusce Sex. Roscij parare, neque sese arbitrari posse diutiùs alienam pecuniam domino incolumi obtinere. Quod is simulatq; sensit, de amicorum, cognatorumq; sententia Romam confugit, & sese ad Cæciliam Nepotis filiam, quàm honoris causa nomino, contulit, qua pater vsus erat plurimum: in qua muliere iud. etiam nunc, id quod omnes semper existimauerunt, quasi exempli causa vestigia antiqui officij remanent. Ea Sext. Roscium inopem, eiectum domo, atq; expulsum ex suis bonis, fugientem latronum tela & minas, recepit domum, hospitiq; oppresso iam, desperatoque ab omnibus, opitulata est. Eius virtute, fide, diligentia factum est, vt hic potiùs viuus in reos, quam occisus in proscriptos referretur. Nam postquam illi intellexerunt summa diligētia vitam Sex. Roscij custodiri, neque sibi vllam cædis faciendæ potestatem dari: consilium ceperunt plenũ sceleris, & audaciæ, vt nomen huius de parricidio deferrent, vt ad eam rem aliquem accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio: denique vt, quoniam crimine non poterant, tempore ipso pugnarent. ita loqui homines, quod iudicia tamdiu fa-

cta

cta non essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium adductus esset: huic autem patronos propter Chrysogoni gratiam defuturos: de bonorum venditione, & de ista societate verbum esse facturum neminem: ipso nomine parricidij, & atrocitate criminis fore, vt hic nullo negotio tolleretur, cùm à nullo defensus esset. Hoc consilio, atque adeò hac amentia impulsi, quem ipsi, cum cuperent, non potuerunt occidere, eum iugulandum vobis tradiderunt. Quid primùm quæram? aut vnde potissimum exordiar, iudices? aut quod, aut à quibus auxilium petam? deorúmne immortalium? populíne Romani? vestrámne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem? Pater occisus nefariè, domus obsessa, ab inimicis bona adempta, possessa, direpta. filij vita infesta, sæpe ferro, atq; insidijs appetita. quid ab his tot maleficijs sceleris abesse videtur? tamen hæc alijs nefarijs cumulant, atque adaugent: crimen incredibile confingunt: testes in hunc, & accusatores huiusce pecunia comparant: hanc conditionem misero ferunt, vt optet vtrum malit, ceruices Roscio dare, an insutus in culeum * per summum dedecus vitam amittere. Patronos huic defuturos putauerunt: * desint: qui liberè dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac caussa est satis, quoniam quidem suscepi, non deest profectò, iudices. Et forsitan in suscipienda causa temerè impulsus adolescentia fecerim: quoniam quidem semel suscepi, licet, hercules, vndique omnes in me terrores, minæ, periculaq; impendeant omnia, succurram atque subibo. Certum est, deliberatumque quæ ad causam pertinere arbitror, omnia non modò dicere, verum etiam libenter, audacter, libereque dicere. Nulla res tanta existat, iudices, vt possit vim mihi maiorem adhibere metus, quam fides. Etenim quis tam dissoluto animo est, qui hæc cum videat, tacere ac negligere possit? pa-

trem meum, cum proſcriptus non eſſet, iugulaſtis: occiſum in proſcriptorum numerum retuliſtis: me domo mea per vim expuliſtis: patrimonium meum poſſidetis: quid vultis amplius? etiamne ad ſubſellia, cum ferro atque telis veniſtis, vt hic aut iuguletis, aut condemnetis Sext. Roſcium? Hominem, longe audaciſſimum nuper habuimus in ciuitate C. Fimbriam, & quod inter omnes conſtat, niſi inter eos, qui ipſi quoque inſaniunt, inſaniſſimum. is cum curaſſet in funere C. Marij, vt Q. Scæuola vulneraretur, vir ſanctiſſimus, atque ornatiſſimus noſtræ ciuitatis. de cuius laude neque hic locus eſt vt multa dicantur, neque plura tamen dici poſſunt, quàm populus Romanus memoria retinet, diem Scæuolæ dixit, poſteaquam comperit eum poſſe viuere. cum ab eo quæreretur, quid tandem accuſaturus eſſet eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quiſquam ſatis commodè poſſet aiunt hominem, vt erat furioſus, reſpõdiſſe, quod non totum telum corpore recepiſſet. quo populus Romanus nihil vidit indignius, niſi eiuſdem viri mortem: quæ tantum potuit, vt omnes ciues ſuos perdiderit, & afflixerit: quos quia ſeruare per compoſitionem volebat: ipſe ab ijs interemptus eſt. Eſtne hoc illi dicto, atque facto Fimbriæ non ſimillimum? accuſatis Sex. Roſcium. quid ita? quia de manibus veſtris effugit: quia ſe occîdi paſſus non eſt. Illud quia in Scæuola factum eſt, magis indignum videtur: hoc, quia fit a Chryſogono, num eſt ferendum? Nam per deos immortales, quid eſt in hac cauſa, quod defenſionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit? aut oratoris eloquentiam magnopere deſiderat? Totam cauſam, iudices, explicemus, atque ante oculos expoſitam conſideremus. ita facillime, quæ res totum iudicium contineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat, & quid vos ſequi conueniat, intelligetis. Tres ſunt res,
quantum

quantam ego existimare possum, quæ obstant hoc tempore Sex. Roscio, crimen aduersariorum, & audacia, & potentia. Criminis confictionem accusator Erucius suscepit: audaciæ partes Roscij sibi poposcerunt: Chrysogonus autem is, qui plurimum potest, potentia pugnat. De hisce omnibus rebus, me dicere oportere intelligo. Quid igitur est? non eodem modo de omnibus: ideo quod prima illa res ad meum officium pertinet: duas autẽ reliquas vobis populus Romanus imposuit. ego crimẽ oportet diluam: vos & audaciæ resistere, & hominũ eiusmodi perniciosam atq; intolerandam potentiam primo quoq; tempore extinguere, atque opprimere debetis. Occidisse patrẽ Sex. Roscius arguitur. Scelestum, dij immortales, ac nefarium facinus, atque eiusmodi, quo vno maleficio scelera omnia cõplexa esse videantur. Etenim si, id quod præclarè a sapientibus dicitur, vultu sæpe læditur pietas: quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si res postularet, iura diuina, atque humana cogebant? In hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita rarò extitit, vt siquando auditum sit, portenti ac prodigij simile numeretur, quibus tandem te, C. Eruci, argumentis accusatorem censes vti oportere? nonne & audaciam eius, qui in crimen vocetur singularem ostendere, & mores feros, immanemque naturam, & vitam vitijs flagitijsque omnibus deditam, & denique omnia ad perniciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne obijciendi quidam causa contulisti. Patrem occîdit Sex. Roscius. Qui homo? Adolescentulus corruptus, & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet sicarius, homo audax, & sæpe in cæde versatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. Luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni

ergo

magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius, cum dixit hunc ne in conuiuio quidem vllo ferè interfuisse. nil autem vnquam debuit. cupiditates porrò quæ possunt esse in eo, qui, vt ipse accusator obiecit, ruri semper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maximè disiuncta à cupiditate est, & cum officio coniuncta. Quæ res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio obiecit? Patri, inquit, non placebat. Patri non placebat? quàm ob caussam? Necesse est enim eam quoque iustam, & magnam, & perspicuam fuisse. nam, vt illud incredibile est, mortem oblatam esse patri à filio sine plurimis & maximis causis, sic hoc verisimile non est, odio fuisse parenti filium sine causis multis, & magnis, & necessarijs. Rursus igitur eodem reuertamur, & quæramus quæ tanta vitia fuerint in vnico filio, quare is patri displiceret. at perspicuum est nullum fuisse. Pater igitur amens qui odisset eum sine causa, quem procreatat, at is quidem fuit omnium constantissimus. Ergò illud iam perspicuum profectò est, si neque amens pater, neque perditus filius fuerit: neque odij caussam patri, neque sceleris filio fuisse. Nescio, inquit, quæ caussa odij fuerit, fuisse odium intelligo: quia antea cum duos filios haberet, illum alterum qui mortuus est secum omni tempore volebat esse: hunc in prædia rustica relegarat. Quod Erucio accidebat in mala, nugatoriaque accusatione, idem mihi vsu venit in caussa optima. Ille quomodo crimen commentitium confirmaret, non inueniebat: ego res tam leues qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. Quid ais Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuosa Sex. Roscius filio suo relegationis, ac supplicij gratia, colenda ac tuenda tradiderat? quid hoc? patres familiâs, qui liberos habent, præsertim homines illius ordinis, ex municipijs rusticanis, nónne

opta-

optatiſſimum ſibi putant eſſe, filios ſuos rei familiari maximè ſeruire, & in prædijs colendis operæ plurimum, ſtudijque conſumere? An amandarat hunc ſic, vt eſſet in agro, ac tantummodo aleretur ad villam? vt commodis omnibus careret? quid ſi conſtat, hunc non modò colendis prædijs præfuiſſe, ſed certis fundis patre viuo frui ſolitum eſſe? tamen ne hæc attenta vita, & ruſticana, relegatio, atque amandatio appellabitur? Vides, Eruci, quantum diſtet argumentatio tua à reipſa, atque à veritate. Quod conſuetudine patres faciunt, id quaſi nouum reprehendis: quod beneuolentia fit, id odio factum criminaris: quod honoris cauſa pater filio ſuo conceſſit, id eum ſupplicij cauſa feciſſe dicis. Neque hæc tu non intelligis: ſed vſque eo, quid arguas, non habes, vt non modò tibi contra nos dicendum putes, verum etiam contra rerum naturam, contraque conſuetudinem hominum, contraque opiniones omnium. At enim cum duos filios haberet, alterum à ſe non dimittebat, alterum ruri eſſe patiebatur. Quæſo, Eruci, vt hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi cauſa, ſed commonendi gratia dicam. Si tibi fortuna non dedit, vt patre certo naſcerere, ex quo intelligere poſſes, qui animus patrius in liberos eſſet: at natura certè dedit, vt humanitatis non parum haberes. Eo acceſſit ſtudium doctrinæ, vt ne à literis quidem alienus eſſes. Ecquid tandē tibi videtur (vt ad fabulas veniamus) ſenex ille Cæcilianus minoris facere Eutychum filium ruſticum quam illum alterum Chæreſtratum? (nam, vt opinor, hoc nomine eſt) alterum in vrbe ſecum honoris cauſa habere, alterum rus ſupplicij cauſſa relegaſſe? Quid ad iſtas ineptias abis, inquies? quaſi verò mihi difficile ſit quamuis multos, nominatim proferre (ne longius abeam) vel tribules, vel vicinos meos, qui ſuos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas aſſiduos eſſe cupi-

unt. Verum homines notos sumere odiosum est, cum & illud incertum sit, velintne hi sese nominari: & nemo vobis magis notus futurus sit, quam est hic Eutychus: & certe ad rem nihil intersit, vtrum hunc ego comicum adolescentem, an aliquem ex agro Veiente nominem. Etenim hæc conficta arbitror à poetis esse, vt effictos nostros mores in alienis personis, expressamque imaginem nostræ vitæ quotidianæ videremus. Age nunc, refer animum, sis ad veritatem, & cõsidera non modo in Vmbria, atque in ea vicinitate, sed in his veteribus municipijs, quæ studia à patribus familiãs maxime laudentur: iam profectò te intelliges inopia criminum summam laudem Sex. Roscio vitio, & culpæ dedisse. At non modo hoc patrum voluntate liberi faciunt: sed permultos & ego noui, & (nisi me fallit animus) vnusquisq; vestrum, qui & ipsi incensi sunt studio, quod ad agrum colendum attinet, vitamque hanc rusticam, quam tu probro & crimini putas esse oportere, & honestissimam & suauissimam esse arbitrantur. Quid censes hunc ipsum Sext. Roscium, quo studio, & qua intelligentia esse in rusticis rebus? vt ex his propinquis eius hominibus honestissimis audio, non tu in isto artificio accusatorio callidior es, quam hic in suo. Verum, vt opinor, quoniam ita Chrysogono videtur, qui huic nullum prædium reliquit, & artificium obliuiscatur, & studium deponat, licebit. quod tametsi miserum, & indignum est, feret tamen æquo animo, iudices, si per vos vitam, & famam potest obtinere. hoc verò est, quod ferri non potest, si & in hanc calamitatem venit propter prædiorum bonitatem, & multitudinem: &, quod ea studiosè coluit, id erit ei maximę fraudi: vt parum miseriæ sit, quod alijs coluit, non sibi, nisi etiam, quod omnino coluit, crimini fuerit. Næ tu, Eruci, accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab aratro arcessebantur.

tur, qui consules fierent. Etenim, qui præesse agro colendo flagitium putes, profectò illum Atilium, quem sua manu spargentem semen, qui missi erant conuenerunt, hominem turpissimum*, atq; inhonestissimum iudicares. At, hercule, maiores nostri longè aliter & de illo, & de cęteris talibus viris existimabant. Itaq; ex minima, tenuissimaque rep. maximam, & florentissimam nobis reliquerunt. Suos enim agros studiosè colebant, non alienos cupidè appetebant: quibus rebus, & agris, & vrbibus, & nationibus, remp. atq; hoc imperium, & populi Ro. nomen auxerunt. Neq; ego hęc eò profero, quò conferenda sint cum hisce, de quibus nunc quærimus sed vt illud intelligatur, cum apud maiores nostros summi viri, clarissimique homines, qui omni tempore ad gubernacula reip. sedere debebant, tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ, temporisq; consumpserint, ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri assiduus semper vixerit; cum præsertim nihil esset, quod aut patri gratius, aut sibi iucundius, aut reuera honestius facere posset. Odium igitur acerrimum patris in filium ex hoc, opinor, ostenditur, Eruci, quod hunc ruri esse patiebatur. num quid est aliud? Imo verò, inquit, est. nam istum exhęredare in animo habebat Audio: nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat: nam illa, opinor, tu quoq; concedis leuia esse, atq; inepta, conuiuia cum patre non inibat; quippe qui ne in oppidum quidem, nisi perrarò, veniret. domum suam istum non ferè quisquam vocabat.* nec mirum, qui neque in vrbe viueret, neque rure * vocaturus esset. Verũ hæc quoq; tu intelligis esse nugatoria. Illud quod cœpimus, videamus, quo certius argumentũ odij reperiri nullo modo potest. Exhęredare pater filiũ cogitabat; Mitto quærere, qua de causa: quæro, qui scias, tametsi te dicere, atque enumerare causas omnes oportebat: & id erat cer-

re accusatoris officium, qui tanti sceleris argueret, explicare omnia vitia, atque peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere, vt naturam ipsam vinceret, vt amorem illum penitus insitum eijceret ex animo, vt denique patrem esse sese obliuisceretur: quæ sine magnis huiusce peccatis accidere potuisse non arbitror. Verum concedo tibi, vt ea prætereas, quæ cum taces, nulla esse concedis. illum quidem voluisse exhęredare, certè tu planum facere debes. quid ergò affers, quare id factum putemus? verè nihil potes dicere. finge aliquid saltem commodè: vt ne planè videaris id facere, quod apertè facis, huius miseri fortunis, & horum virorum talium dignitati illudere. Exhęredare filium voluit. quàm ob caussam? nescio, exhęredauitne? non. quis prohibuit? cogitabat. cogitabat? cui dixit? nemini. Quid est aliud, iudicio, ac legibus, ac maiestate vestra abuti ad quæstum, atque ad libidinem, nisi hoc modo accusare, atque id obijcere, quod planum facere non modò non possis, verum ne coneris quidem? Nemo nostrum est Eruci, quin sciat tibi inimicitias cum Sex. Roscio nullas esse: vident omnes, qua de causa huic inimicus venias; sciunt huiusce pecunia te adductum esse. Quid ergò est? ita tamen quæstus te cupidum esse oportebat, vt horum existimationem, & legem Memmiam putares aliquid valere oportere. Accusatores multos esse in ciuitate vtile est, vt metu contineatur audacia: veruntamen hoc ita est vtile, vt ne planè illudamur ab accusatoribus. Innocens est quispiam veruntamen quamquam abest à culpa, suspicione tamen non caret. tametsi miserum est, tamen ei, qui hunc accuset, possim aliquo modo ignoscere. cùm enim aliquid habeat, quod possit criminosè, ac suspiciosè dicere, apertè ludificari, & calumniari sciens non videatur. Quare facilè omnes patimur, esse quamplurimos accusatores, quod

innocens, si accusatus sit, absolui potest: nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest. Vtilius est autem absolui innocentem, quàm nocentem causam non dicere. Anseribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt significent si fures venerint. at fures internoscere non possunt: significant tamen, si qui noctu in Capitolium venerint: & quia id est suspiciosum, tametsi bestiæ sunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cautior. Quod si luce quoque canes latrent, cùm deos salutatum aliqui venerint, opinor, ijs crura suffringantur, quod acres sint etiam tum, cùm suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum ratio. Alij vestrum anseres sunt, qui tantummodò clamant, nocere non possunt: alij canes, qui & latrare, & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus: vos autem maximè debetis in eos impetum facere, qui merentur. hoc populo gratissimum est. deinde si voletis, etiam tum, cùm verisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote. id quoque concedi potest. Sin autem sic agetis, vt arguatis aliquem patrem occidisse, neque dicere possitis aut quare, aut quomodo, ac tantummodò sine suspicione latrabitis: crura quidem vobis nemo suffringet: sed, si ego hos benè noui, literam illam, cui vos vsque eo inimici estis, vt etiam * alias omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, vt posteà neminem alium, nisi fortunas vestras, accusare possitis. Quid mihi ad defendendum dedisti, bone accusator? quid hisce autem ad suspicandum? Ne exhæredaretur, veritus est. audio. sed qua de causa vereri debuerit, nemo dicit. Habebat pater in animo. planum fac. nihil est: non, quicum deliberarit, quem certiorem fecerit, vnde istud vobis suspicari in mentem venerit. Cùm hoc modo accusas, Eruci, nónne hoc palam dicis? ego quid acceperim, scio: quid dicam, nescio: vnum illud spectaui, quod Chrysogonus aiebat, ne-

minem isti patronum futurum: de bonorum emptione, deque ea societate neminem esse, qui verbum facere hoc tempore auderet. hæc te opinio falsa in istam fraudem impulit, non, mehercule, verbum fecisses, si tibi quenquam responsurum putasses. Operæpretium erat, si animaduertistis iudices, negligentiam eius in accusando considerare. Credo, cum vidisset, qui homines in hisce subsellijs sederent, quæsisse, num ille, aut ille defensurus esset: de me ne suspicatum quidem, quod anteà causam publicam nullam dixerim, posteaquam inuenit neminem eorum, qui possunt, & solent, ita negligens esse cœpit, vt cùm in mentem veniret ei, resideret, deinde spatiaretur, nonnunquam etiã puerum vocaret, credo cui cœnam imperaret: prorsus vt vestro concessu, & hoc conuentu pro summa solitudine abuteretur. Perorauit aliquando; assedit: surrexi ego, respirare visus est, quod non alius potius diceret. cœpi dicere. vsque eo animaduerti, iudices, eum iocari, atque alias res agere, antequam Chrysogonum nominaui: quem simul atque attigi, statim homo se erexit, mirari visus est. intellexi quid eum pupugisset, iterum, ac tertiò nominaui: posteà homines cursare vltrò, & citrò non destiterunt, credo qui Chrysogono nuntiarent, esse aliquem in ciuitate, qui contrà voluntatem eius dicere auderet: aliter causam agi, atque ille existimaret: aperiri bonorum emptionem: vexari pessimè societatem: gratiam, potentiamque eius negligi: iudices diligenter attẽdere: populo rem indignam videri. Quæ quoniam te fefellerunt, Eruci, quoniamque vides versa esse omnia: causam pro Sex. Roscio, si non commodè, at liberè dici: quem dedi putabas, defendi intelligis: quos tradituros sperabas, vides iudicare: restitue nobis aliquando veterem tuam illam calliditatem, atq; prudentiam: aut confitere te huc ea spe venisse, quod putares hic latrocinium, nõ iudicium

dicium futurum. De parricidio causa dicitur: ratio ab accusatore reddita nō est, quam ob causam patrem filius occiderit. Quod in minimis noxiis, & in his leuioribus peccatis, quæ magis crebra, & iam propè quotidiana sunt, id maximè, & primum quæritur, quæ causa maleficij fuerit: id Erucius in parricidio quæri non putat oportere. In quo scelere, iudices, etiam cum multæ causæ conuenisse vnū in locum, atq; inter se congruere videntur, tamen nō temerè creditur, neq; leui coniectura res penditur, neque testis incertus auditur, neq; accusatoris ingenio res iudicatur. cum multa antea commissa maleficia, tum vita hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur necesse est: neq; audacia solùm, sed summus furor, atque amentia. Hæc cum sint omnia, tamen extent oportet expressa sceleris vestigia, vbi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficium sit admissum: quæ nisi multa, & manifesta sunt, profectò res tam scelesta, tam atrox, tam nefaria credi non potest. Magna est enim vis humanitatis: multum valet communio sanguinis: reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura: portentum, atque monstrum certissimum est, esse aliquem humana specie, & figura, qui tantum immanitate bestias vicerit, vt propter quos hanc suauissimam lucem aspexerit, eos indignissimè luce priuarit: cum etiam feras inter sese partus, atque educatio, & natura ipsa conciliet. Non ita multis antè annis aiunt T. Cloelium quendam Terracinensem hominem non obscurum, cum cœnatus cubitum in idem conclaue cum duobus adolescentibus filijs isset, inuentum esse manè iugulatum. cum neque seruus quisquam reperiretur, neque liber, ad quem ea suspicio pertineret: id ætatis autem duo filij propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent: nomina filiorũ de parricidio delata sunt. * Quid magis poterat esse suspiciosum? neutrum * ne sensisse? ausum autem esse

quenquam se in id conclaue committere, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filij, qui & sentire, & defendere facilè possent: erat porrò nemo in quem ea suspicio conueniret. tamen cùm planum iudicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse, iudicio absoluti adolescentes, & suspicione omni liberati sunt. Nemo enim putabat quenquam esse, qui cum omnia diuina atq; humana iura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset: proptereà quòd qui tantum facinus cōmiserunt, non modò sine cura quiescere, sed * ne spirare quidem sine metu possunt. Videtisne, quos nobis poëtæ tradiderunt patris vlciscendi causa supplicium de matre sumpsisse, cùm præsertim deorum immortalium iussis, atque oraculis id fecisse dicantur, tamen vt eos agitent furiæ, neque consistere vsquam patiantur? quòd ne pij quidem sine scelere esse potuerunt. Sic se res habet iudices, magnam vim, magnam necessitatem, magnam possidet religionem paternus maternusq; sanguis: ex quo siqua macula concepta est, non modò elui non potest, verùm vsq; eo permanat ad animum, vt summus furor, atq; amentia consequatur. Nolite enim putare, quemadmodum in fabulis sæpenumero videtis, eos, qui aliquid impiè, sceleratèque commiserint, agitari, & perterreri furiarum tędis ardentibus, sua quemque fraus, & suus terror maximè vexat, suum quenq; scelus agitat, amentiaq; afficit: suæ malæ cogitationes, conscientiæq; animi terrent. Hæ sunt impijs assiduæ, domesticæq; furiæ, quæ dies noctesq; parentum pœnas à consceleratissimis filijs repetant. Hæc magnitudo maleficij facit, vt nisi pene manifestum parricidiū proferatur, credibile non sit: nisi turpis adolescentia, nisi omnibus flagitijs vita inquinata, nisi sumptus effusi cum probro atq; dedecore, nisi prorupta audacia, nisi tanta temeritas, vt nō procul abhorreat ab insania. Accedat

dat huc oportet odiũ parentis, animaduersionis paternæ metus, amici improbi, serui cõscij, tẽpus idoneũ, locus opportunè captus ad eam rem: penè dicam respersas manus sanguine paterno iudices videant oportet, si tantum facinus tam immane, tam acerbum credituri sunt. Quare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur, eo magis est, si conuincitur, vindicandum. Itaque cum multis ex rebus intelligi potest, maiores nostros non modò armis plus, quàm cæteras nationes, verumetiam consilio, sapientiaque potuisse, tum ex hac re vel maximè, quod in impios singulare supplicium inuenerunt. Qua in re quantum prudentia præstiterint ijs, qui apud cæteros sapientissimi fuisse dicuntur, considerate. Prudentissima ciuitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur: eius porrò ciuitatis sapientissimum Solonem dicunt fuisse, eum, qui leges, quibus hodiè quoque vtuntur, scripserit. Is cùm interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necasset: respondit, se id neminem facturum putasse. Sapienter fecisse dicitur, cùm de eo nihil sanxerit, quod anteà commissum non erat, ne non tam prohibere, quàm admonere videretur. Quantò maiores nostri sapientius! qui cùm intelligerent, nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitauerunt: vt quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, ij magnitudine pœnæ, maleficio summouerentur: insui voluerunt in culeum viuos, atque ita in flumen deijci. O singularem sapientiam, iudices: nonne videntur hunc hominem ex rerum natura sustulisse, & eripuisse, cui repentè cœlum, solem, aquam, terramque ademerunt? vt qui eum necasset, vnde ipse natus esset, careret ijs rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur. Noluerunt feris corpus obijcere, ne bestiis quoque, quæ tantum scelus attigissent, immaniores

ribus vteremur: non sic nudos in flumen deijcere, ne cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cætera, quæ violata sunt, expiari putantur. Denique nihil tam vile, neque tam vulgare est, cuius partem vllam reliquerint. Etenim quid tam est commune, quam spiritus viuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus eiectis? Ita viuunt, dum possunt, vt ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, vt eorum ossa * terra non tangat: ita iactantur fluctibus, vt nunquam * abluantur: ita postremò eijciuntur, vt ne ad saxa quidem mortui conquiescant. Tāti maleficij crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est constitutum, probare te, Eruci, censes posse talibus viris, sine causam quidem maleficij protuleris? Si hunc apud bonorum emptores ipsos accusares, eiq; iudicio Chrysogonus præesset, tamē diligentius, paratiusq; venisses. Vtrum quid agatur, non vides, an, apud quos agatur? Agitur de paricidio: quod sine multis causis suscipi non potest, apud homines autem prudentissimos agitur; qui intelligunt neminem, ne minimū quidem maleficium sine causa admittere. Esto: causam proferre non potes, tametsi statim vicisse debeo, tamen de meo iure decedam: & tibi, quod in alia causa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocētia. Non quæro abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit: quæro, quomodo occiderit. Ita quæro abs te, C. Eruci, quomodo: & sic tecum agam, vt in eo loco vel respondendi, vel interpellandi tibi potestatem faciam, vel etiam, siquid voles, interrogandi. Quomodo occidit? ipse percussit, an alijs occidendum dedit? Si ipsum arguis, Romæ non fuit: si per alios fecisse dicis, quæro, seruosne, an liberos? quos homines? indidemne Ameria? an hosce ex vrbe sicarios? Si Ameria: qui sunt hi? cur non nominantur? si Roma: vnde eos nouerat Roscius, qui Romam multis annis non venit, neque vnquam plus triduo

fuit?

fuit? vbi eos conuenit? qui cum locutus est? quomodo persuasit? pretium dedit? cui dedit? per quem dedit? vnde, aut quantum dedit? nonne his vestigijs ad caput maleficij perueniri solet? Et simul tibi in mentem veniat facito, quemadmodum vitam huiusce depinxeris: hunc hominem ferum, atq; agrestem fuisse: nunquam cum homine quoquam collocutum esse: nunquam in oppido constitisse. Qua in re prætereo illud quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam poterat esse, in rusticis moribus, in victu arido, in hac horrida inculta que vita istiusmodi maleficia gigni non solere. Vt non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire possis: sic non omne facinus in omni vita nascitur. In vrbe luxuries creatur: ex luxuria existat auaritia necesse est, ex auaritia erũpat audacia: inde omnia scelera, ac maleficia gignuntur. Vita autem hæc rustica, quam tu agrestem vocas, parsimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est. Verum hæc missa facio. Illud quæro: is homo, qui, vt tute dicis, nunquam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, absens præsertim, conficere potuerit? Multa sunt falsa, iudices, quæ tamen argui suspiciosè possunt: in his rebus, si suspicio reperta erit, culpam inesse cõcedam. Romæ Sex. Roscius occiditur, cum in agro Amerino esset filius. literas credo, misit alicui sicario, qui Romæ nouerat neminem. arcessiuit aliquem. at quando? nuntium misit. quem? aut ad quem? pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem? nihil horum ne confingi quidem potest: & tamen causa de parricidio dicitur. Reliquum est, vt per seruos id admiserit. O dij immortales! rem miseram, & calamitosam? quod in tali crimine, innocenti saluti solet esse, vt seruos in quæstionem polliceatur, id Sex. Roscio facere non licet. vos qui hunc accusatis, omnes eius seruos habetis: vnus puer, victus quotidiani administer, ei

tanta familia Sex. Roscio relictus non est. Te nunc appello, P. Scipio, te, Metelle: vobis aduocatis, vobis agentibus, aliquoties duos seruos paternos in quæstionem ab aduersarijs Sex. Roscius postulauit. Meministíne te, T. Rosci, recusare? quid? ij serui, vbi sunt? Chrysogonum, iudices sectantur: apud eum sunt in honore, & in pretio. etiam nunc, vt ex his quæratur, ego postulo: hic orat atq; obsecrat. quid facitis? cur recusatis? Dubitate etiam nunc, iudices, si potestis, à quo sit Sex. Roscius occisus: ab eone, qui propter illius mortem in egestate, & insidijs versatur, cui ne quærendi quidem de morte patris potestas permittitur? an ab ijs, qui quæstionem fugitant, bona possident, in cæde, atque ex cæde viuunt? Omnia, iudices, in hac causa sunt misera, atque indigna: tamen hoc nihil neque acerbiùs, neque iniquiùs proferri potest. mortis paternæ de seruis paternis quæstionem habere filio non licet. ne tamdiù quidem dominus erit in suos, dum ex ijs de patris morte quæratur. Veniam, neq; ita multo post, ad hunc locum: nam hoc totum ad Roscios pertinet: de quorum audacia tum me dicturum pollicitus sum, cùm Erucij crimina diluissem. Nunc, Eruci, ad te venio. conueniat mihi tecum necesse est, si ad hunc maleficium istud pertinet, aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas: aut per aliquos liberos, aut seruos. liberósne? quos neque vt conuenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque vbi, neq; per quos, neque qua spe, aut quo pretio, potes ostendere. Ego contrà ostendo, non modò nihil eorum fecisse Sext. Roscium, sed ne potuisse quidem facere: quod neque Romæ multis annis fuerit, neque de prædijs vnquam temerè discesserit. Restare tibi videbatur seruorum nomen, quo, quasi in portum reiectus à cæteris suspicionibus, cófugere posses: vbi scopulum offendis eiusmodi, vt non modò ab hoc crimen resilire videas, verùm omnem suspicionem

cionem in vosmetipsos recidere intelligas. Quid est ergò, quo tandem accusator inopia argumentorum confugerit? eiusmodi tempus erat, inquit, vt homines vulgò impunè occiderétur, quare tu hoc, propter multitudinem sicariorum nullo negotio facere potuisti, interim mihi videris Eruci, vna mercede duas res assequi velle: nos iudicio perfundere: accusare autem eos ipsos, à quibus mercedem accepisti. Quid ais? vulgò occidebantur? per quos? & à quibus? nónne cogitas, te à sectoribus huc adductũ esse? quid posteà? nescimus per ista tempora eosdem ferè sectores fuisse collorum, & bonorum? ij deniq;, qui tum armati dies noctesq; concursabant, qui Romæ erant assidui, qui omni tempore in præda & sanguine versabantur, Sex. Roscio temporis illius acerbitatem, iniquitatemq; obijcient? & illam sicariorum multitudinem, in qua ipsi duces ac principes erant, huic crimini putabant fore: qui non modò Romæ non fuit, sed omninò quid Romæ ageretur, nesciret, proptereà quod ruri assiduus, quemadmodum tute confiteris, fuit? Vereor, ne aut molestus sim vobis, iudices, aut ne ingenijs vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutiùs differam. Erucij criminatio tota, vt arbitror, dissoluta est, nisi fortè expectatis, vt illa diluam, quæ de peculatu, ac de eiusmodi rebus commentitijs, inaudita nobis antè hoc tempus, ac noua obiecit: quæ mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen parricidij, neq; ad eũ qui causam dicit, pertinebant. de quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare. Si quid est quod ad testes reseruet: ibi nos quoque vt in ipsa causa, paratiores reperiet, quam putabat. Venio nunc eò, quò me non cupiditas ducit, sed fides. Nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potiùs, ex quibus possem crescere: quod certum est nõ facere, dum vtrumuis licebit. is enim

mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiorē locū peruenit, non qui ascendit per alterius incommodum & calamitatem. Desinamus aliquando ea scrutari, quæ sunt inania: quæramus vbi maleficium & est, & inueniri potest: iam intelliges, Eruci, certum crimen quam multis suspicionibus coarguatur, tametsi neque omnia dicam, & leuiter vnumquodque tangam. neque enim id facerem, nisi necesse esset: & id erit signi, me inuitum facere, quod non prosequar longius, quam salus huius, & mea fides postulabit. Causam tu nullam reperiebas in Sext. Roscio: at ego in T. Roscio reperio. tecum enim mihi res est, T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palam aduersarium esse profiteris. De Capitone post viderimus, si quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit. tum alias quoq; suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur L. Cassius ille, quem populus Romanus verissimum & sapientissimum iudicem putabat, identidem in causis quærere solebat, CVI BONO fuisset. Sic vita hominum est, vt ad maleficiū nemo conetur sine spe, atque emolumento accedere. Hunc quæsitorem, ac iudicem fugiebant, atque horrebant ij, quibus periculum creabatur: ideò quod tametsi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quam implicatus ad seueritatem videbatur. Ego, quanquam præest huic quæstioni vir & contrà audaciam fortissimus, & ab innocentia clementissimus, tamen facilè me paterer vel illo ipso acerrimo iudice quærente, vel apud Cassianos iudices, quorum etiam nunc ij, quibus causa dicenda est, nomen ipsum reformidant, pro Sext. Roscio dicere. In hac enim causa, cum viderent illos amplissimam pecuniam possidere, hunc in summa mendicitate esse, illud quidem non quærerent, Cui bono fuisset: sed eò perspicuū crimen, & suspicionem potiùs ad prædam adiungerent, quàm ad egestatem,

tem. Quid si accedit eodem, vt tenuis anteà fueris? quid si, auarus? quid si, vt audax? quid si, vt illius, qui occisus est, inimicissimus? num quærenda causa, quæ te ad tantum facinus adduxerit? Quid ergò horum negari potest? tenuitas hominis eiusmodi est, vt dissimulari non queat, atque eo magis eluceat, quò magis occultatur. Auaritiam præfers, qui societatem coieris de municipis, cognatique fortunis cum alienissimo. Quam sis audax (vt alia obliuiscar) hinc omnes intelligere potuerunt, quod ex tota societate, hoc est, ex tot sicarijs, solus tu inuentus es, qui cum accusatoribus sederes, atque os tuum non modò ostenderes, sed etiam offerres. Inimicitias tibi fuisse cum Sext. Roscio, & magnas rei familiaris controuersias, concedas necesse est. Restat, iudices, vt hoc dubitemus, vter potiùs Sex. Roscium occiderit; is, ad quem morte eius diuitiæ venerint, an is, ad quem mendicitas: is, qui anteà tenuis fuerit, an is, qui posteà factus sit egentissimus: is, qui ardens auaritia, feratur infestus in suos, an is, qui semper ita vixerit, vt quæstum nosset nullum, fructum autem eum solùm, quem labore peperisset: is, qui omnium sectorum audacissimus sit: an is, qui propter fori iudiciorumque insolentiam, non modo subsellia, verùm etiam vrbem ipsam reformidet. postremò, iudices, id quod ad rem mea sententia maximè pertinet, vtrum inimicus potius, an filius. Hæc tu, Eruci, tot & tanta si nactus esses in reo, quamdiu diceres? quo te modo iactares? tempus, hercule, te citius, quam oratio deficeret. Etenim in singulis rebus huiusmodi materies est, vt dies singulos possis consumere: neque ego non possum. non enim mihi tantum derogo, tametsi nihil arrogo, vt te copiosius quàm me putem posse dicere. verùm ego forsitan propter multitudinem patronorũ in grege annumerare: te pugna Cannensis accusa-

torem

torem sat bonum facit. Multos cæsos non ad Trasimenum lacum, sed ad Seruilium vidimus. quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio? non necesse est omnes commemorare, Curtios, Marios, denique Mamercos, quos iam ætas à prælijs auocabat: postremò Priamum ipsum, senem Antistium, quem nō modò ætas, sed etiam leges pugnare prohibebant. Iam, quos nemo propter ignobilitatem nominat, sexcenti sunt, qui inter sicarios, & de veneficijs accusabant. qui omnes (quod ad me attinet) vellē viuerent. Nihil enim mali est, canes ibi quam plurimos esse, vbi permulti obseruandi, multaq; seruanda sunt. Verùm, vt fit, multa sæpe imprudētibus imperatoribus vis belli, ac turba molitur. dum is in alijs rebus erat occupatus, qui summam rerum administrabat, erāt intereà qui suis vulneribus mederentur: qui tanquam si offusa reipublicæ sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris, omniaque miscebant. à quibus miror, ne quod iudiciorū esset vestigium, non subsellia quoque esse combusta. nam & accusatores, & iudices sustulerunt. Hoc commodi est, quod ita vixerunt, vt testes omnes, si cuperent, interficere non possent: nam dum hominum genus erit, qui accuset eos, non deerit: dum ciuitas erit, iudicia fient. Verùm, vt cœpi dicere, & Erucius hæc si haberet in causa, quæ commemoraui, posset ea, quamuis diù dicere, & ego iudices possum: sed in animo est (quemadmodum antè dixi) leuiter transire, ac tantummodò perstringere vnam quamque rem: vt omnes intelligant, me non studio accusare, sed officio defendere. Video igitur causas esse permultas, quæ istum impellerent: videamus nunc ecqua facultas suscipiendi maleficij fuerit. Vbi occisus est Sext. Roscius? Romæ. Quid? tū Rosci, vbi tunc eras? Romæ. verùm quid ad rem? & alij multi: quasi nunc id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit, ac non hoc quæratur, eum, qui Ro-

mæ

mæ sit occisus, verum verisimilius sit ab eo esse occisum, qui assiduus eo tempore Romæ fuerit: an ab eo, qui multis annis Romam omninò non accesserit. Age nunc cæteras facultates quoque consideremus. erat tum multitudo sicariorum, id quod commemorauit Erucius: & homines impunè occidebantur. quid ea multitudo quæ erat? opinor, aut eorum qui in bonis erant occupati, aut eorum, qui ab ijs conducebantur, vt aliquem occiderent. Si eos putas, qui alienum appetebant, tu es in eo numero, qui nostra pecunia diues es: sin eos, quos, qui leuiore nomine appellant, percussores vocant, quære in cuius fide sint, & clientela: mihi crede, aliquem de societate tua reperies. & quidquid tu contradixeris, id cum defensione nostra contendito. ita facillimè causa Sex. Roscij cum tua conferetur. Dices, Quid posteà, si Romæ assiduus fui? respondebo, At ego omninò non fui. Fateor me sectorem esse: verum & alij multi. at ego (vt tute arguis) agricola, & rusticus. Non continuò, si me in gregem sicariorum contuli, sum sicarius. at ego profectò, qui ne noui quidem quenquam sicarium, longè absum ab eiusmodi crimine. Permulta sunt, quæ dici possunt, quare intelligatur summam tibi facultatem fuisse maleficij suscipiendi: quæ non modo idcircò prætereo, quod teipsum non libenter accuso: verum eo magis etiam, quod si de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, vereor ne ad plures oratio mea pertinere videatur. Videamus nunc strictim sicut cætera, quæ post mortem Sext. Roscij abs te, T. Rosci, facta sunt: quæ ita aperta & manifesta sunt, vt mediusfidius, iudices inuitus ea dicam. vereor enim * cuicuimodi es Rosci, ne ita hunc videar voluisse seruare, vt tibi omninò non pepercerim. Cum hos vereor, & cupio tibi aliqua ex parte (quod salua fide possim)

parcere, rursus immuto voluntatem meam. venit enim mihi in mentem oris tui. Tene, cum cæteri socij tui fugerent, ac se occultarent, vt hoc iudicium non de illorum præda, sed de huius maleficio fieri videretur, potissimum tibi partes istas depoposcisse, vt in iudicio versarere, & sederes cum accusatore? qua in re nihil aliud assequeris, nisi vt ab omnibus mortalibus audacia tua cognoscatur, & impudentia. Occiso Sext. Roscio, qui primus Ameriam nuntiat? Manlius Glaucia, quem iam anteà nominaui, tuus cliens, & familiaris. quid attinuit eum potissimum nuntiare, quod, si nullum iam antè consilium de morte, ac de bonis eius inieras, nullamque societatem neque sceleris, neque præmij, cum homine vllo coieras, ad te minimè omnium pertinebat? Sua sponte Manlius nuntiat? quid quæso eius intererat? an cum Ameriam non huiusce rei causa venisset, casu accidit, vt id, quod Romæ audierat, primus nuntiaret? cuius rei causa venerat Ameriam? non possum, inquit, diuinare, eo rem iam adducam, vt nihil diuinatione opus sit. Qua ratione Roscio Capitoni primum nuntiauit? cum Ameriæ Sex. Roscij domus, vxor, liberique essent, tum tot propinqui cognatique optimè conuenientes: qua ratione factum est, vt iste tuus cliens sceleris tui nuntius T. Roscio Capitoni potissimum nuntiaret? Occisus est à cœna rediens: nondum lucebat cum Ameriæ scitum est. quid hic incredibilis cursus? quid hæc tanta celeritas, festinatioque significat? non quæro, quis percusserit. nihil est, Glaucia, quod metuas, non excutio te: si quid forte ferri habuisti non scrutor: nihil ad me arbitror pertinere. quoniam cuius consilio occisus sit, inuenio, cuius manu sit percussus, non laboro. Vnum hoc sumo, quod mihi apertum tuum scelus, resque manifesta dat. vbi, aut vnde audiuit Glaucia? qui tam citò sciuit? fac audisse statim. quæ res cum nocte

vna

vna tantùm itineris contendere coegit? quæ necessitas eum tanta premebat, vt, si sua sponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma proficisceretur, nullam partem noctis requiesceret? Etiamne in tam perspicuis rebus argumentatio quærenda, aut coniectura capienda sit? nónne vobis hæc quæ audistis, cernere oculis videmini, iudices? non illum miserum, ignarum casus sui, redeuntem à cœna videtis? non positas insidias? non impetum repentinum? non versatur antè oculos vobis in cæde Glaucia? non adest iste T. Roscius? non suis manibus in curru collocat Autumedontem illum sui sceleris acerbissimi, nefariæque victoriæ nuncium? num orat, vt eam noctem peruigilet? vt honoris sui causa laboret? vt Capitoni quam primum nunciet? Quid erat, quod Capitonem primum scire voluerit? nescio: nisi hoc video, Capitonem in his bonis esse socium: de tribus & decem fundis tres nobilissimos fundos eum video possidere. Audio præterea non hanc suspicionem nunc primum in Capitonem conferri, multas esse infames palmas, hanc primam esse tamen lemniscatam, quæ Romæ deferatur: nullum modum esse hominis occidendi, quo ille non aliquot occiderit, multos ferro, multos veneno. Habeo etiam dicere, quem contra morem maiorum minoris annis LX. de ponte in Tyberim deiecerit: quæ si prodierit, atque adeò cum prodierit (scio enim proditurum esse) audiet. veniat modo: explicet suum volumen illud: quod ei planum facere possum Erucium conscripsisse: quod aiunt illum Sext. Roscio intentasse, & minitatum esse, se omnia illa pro testimonio esse dicturum. O præclarum testem, iudices! ô grauitatem dignam expectatione! ô vitam honestam, atq; eiusmodi, vt libentibus animis ad eius testimonium, vestrum iusiurandum accommodetis. Profectò nō tam perspicuè istorum maleficia videremus, nisi

ipsos cæcos redderet cupiditas, & auaritia, & audacia. Alter ex ipsa cæde volucrem nuntium Ameriam ad socium, atq; ad magistrum suum misit: vt si dissimulare omnes cuperent, se scire ad quem maleficium pertineret, tamen ipse apertum suum scelus antè omnium oculos poneret. Alter (si dijs immortalibus placet) testimonium etiam in Sext. Roscium dicturus est. quasi verò id nunc agatur, vtrum id quod dixerit, credendum, an quod fecerit, vindicandum sit. Itaq; more maiorum comparatum est, vt in minimis rebus homines amplissimi testimonium de sua re non dicerent. Africanus, qui suo cognomine declarat tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen si sua res ageretur, testimonium non diceret. nam illud in talem virum non audeo dicere: si diceret, non crederetur. Videte nunc, quam versa, & mutata in peiorem partem sint omnia cum de bonis, & de cæde agatur, testimonium dicturus est is, qui & sector est, & sicarius: hoc est, qui & illorum ipsorum bonorum, de quibus agitur, emptor atque possessor est: & cum hominem occidendum curauit, de cuius morte quæritur. Quid tu, vir optime ecquid habes, quod dicas? mihi ausculta: vide ne tibi desis: tua quoque res permagna agitur. multa sceleratè, multa audacter, multa improbè fecisti. vnum stultissimè, profecto tua sponte non de Erucij sententia nihil opus fuit te isti credere. neque enim accusatore muto, neq; teste quisquam vtitur eo, qui de accusatoris subsellio surgit. Huc accedit, * quòd paulò occultior atque tectior vestra ista cupiditas esset. nunc quid est, quod quisquam ex vobis audire desideret, cum quæ facitis, eiusmodi sint, vt ea, dedita opera, à vobis contra vosmetipsos facere videamini? Age nūc, illa videamus, iudices, quæ statim consecuta sunt. ad Volaterras in castra L. Syllæ mors Sext. Roscij quatriduo, quo is occisus est, Chrysogono nuntiatur. quæritur etiam nunc,

nunc, quis eum nuntium miserit: nónne perspicuum est, eundem qui Ameriam? Curat Chrysogonus vt eius bona veneant statim. qui non norat hominem, aut rem? at qui ei venit in mentem prædia concupiscere hominis ignoti, quem omninò nunquam viderat? Soletis, cum aliquid huiuscemodi auditis, iudices, continuò dicere, Necesse est aliquem dixisse municipem, aut vicinum. ij plerumq; iudicant, per eos pleriq; produntur. Hic nihil est, quòd suspicionem hanc putetis, non enim ego ita disputabo: verisimile est Roscios istam rem ad Chrysogonum detulisse: erat enim eis cũ Chrysogono iam antea amicitia. Nam cùm multos veteres à maioribus Roscij patronos hospitesque haberent, omnes eos colere atque obseruare destiterunt, ac se in Chrysogoni fidem, & clientelam contulerunt. Hæc possum omnia verè dicere: sed in hac causa coniectura nihil opus est: ipsos certò scio non negare, ad hæc bona Chrysogonum accessisse impulsu suo. Si eum qui indicij partem acceperit, oculis cernetis: poteritisne dubitare, iudices, qui indicarit? Qui sunt igitur in istis bonis, quibus partem Chrysogonus dederit? duo Roscij. num quisquam præterea? nemo est, iudices. num ergò dubium est, quin ij obtulerint hanc prædam Chrysogono, qui ab eo partem prædæ tulerunt? Age, nunc ex ipsius Chrysogoni iudicio Rosciorum factum consideremus. Si nihil in ista pugna Roscij, quod operæpretium esset, fecerant; quam ob causam à Chrysogono tatis præmijs donabantur? si nihil aliud fecerant, nisi rem detulerunt, nónne satis fuit his gratias agi? denique, vt perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? cur tria prædia tantæ pecuniæ statim Capitoni dantur? cur, quæ reliqua sunt, iste Roscius omnia cum Chrysogono communiter possidet? nónne perspicuum est, iudices, has manubias Roscijs Chrysogonum re co-

gnita cõcessisse? Venit in decẽ primis legatus in castra Capito: totam vitã, naturam, moresque hominis ex ipsa legatione cognoscite. nisi intellexeritis, iudices, nullũ esse officium, nullum ius tam sanctum, atque integrum, quod non eiusce vis, atque perfidia violarit, & imminuerit, virum optimum esse eum iudicatote. Impedimento est, quo minus de his rebus Sylla doceatur. Ceterorum, legatorum consilia, & voluntatem Chrysogono enuntiat: monet, vt prouideat, ne palam res agatur: ostendit: si sublata sit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum; sese capitis periculum aditurum, illum acuere, hos qui simul erant missi, fallere, illum identidem monere, vt caueret, hisce insidiosè spem falsam ostendere: cum illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enunciare: cum illo partem suam depacisci, hisce aliqua fretus * hora semper omneis aditus ad Syllam intercludere. Postremo isto hortatore, auctore, intercessore ad Syllam legati non adierunt, istius fide, ac potius perfidia decepti, id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator voluerit testimonium eis denunciare, pro re certa spem falsam domum retulerunt. In priuatis rebus siquis rem mandatam non modò maliciosius gessisset sui quæstus aut commodi caussa, verum etiam negligentius: eum maiores summum admisisse dedecus existimabant. Itaque mandati constitutum est iudicium, non minus turpe, quam furti: credo, propterea, quod quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium, &, quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem, non enim possumus omnia per nos agere, alius in alia est re magis vtilis. Idcircò amicitiæ comparantur, vt commune commodum mutuis officijs gubernetur. Quid recipis mandatum,

tum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conuersurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis officio simulato officis, & obstas? recede de medio, per alium transigam. Suscipis onus officij, quod te putas sustinere posse: quod minime videtur graue ijs, qui minimè ipsi leues sunt. Ergo idcirco turpis hæc culpa est,* quod duas res sanctissimas violat, amicitiam, & fidem. nam neque mandat quisquam ferè, nisi amico: neque credit, nisi ei, quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis simul & amicitiam dissoluere, & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset. Itane est? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, turpissimo iudicio condemnetur necesse est: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ viui commendatæ sunt, atque concreditæ, ignominia mortuum affecerit, is inter honestos homines, atque adeò inter viuos numerabitur? In minimis priuatisque rebus etiam negligentia* in crimen mandati, iudicijque infamiam reuocatur: propterea, quod si rectè fiat, illum negligere oporteat, qui mandarit, non illum, qui mandatum receperit. in re tanta, quę publicè gesta, atque commissa sit, qui non negligentia priuatim aliquod commodum læserit, sed perfidia legationis ipsius cæremoniam polluerit, maculaque affecerit, qua is tandem pœna afficietur? aut quo iudicio damnabitur? Si hanc ei rem priuatim Sext. Roscius mandauisset, vt cum Chrysogono transigeret, atque decideret, inque eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret: ille, qui sese facturum recepisset, nonne si ex eo negotio tantulum in rem suam conuertisset, damnatus per arbitrum, & rem restitueret, & honestatem omnem amitteret? Nunc non hanc ei rem Sext. Roscius mandauit: sed, id quod multo grauius est, ipse Sext. Roscius cum fama, vita, bonisque omnibus à decurionibus publicè Roscio mandatus est; & ex eo T. Roscius non pau-

lum nescio quid in rem suam conuertit; sed hunc funditus euertit bonis; ipse tria prædia sibi depactus est; voluntatem decurionũ, ac municipum omnium tantidem, quanti fidem suam, fecit. Videte iam porro cætera, iudices. vt intelligatis fingi maleficium nullum posse, quo iste sese non contaminarit. In rebus minoribus socium fallere turpissimum est, æqueq; turpe, atque illud de quo ante dixi, neq; iniuria: propterea quod auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cum altero rem communicauit. Ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem læditur, cui se commiserit? Atqui ea sunt animaduertenda peccata maxime, quæ difficillimè præcauentur. tecti esse ad alienos possumus: intimi multa apertiora videant necesse est: socium vero cauere qui possumus? quem etiamsi metuimus, ius officij lædimus. Rectè igitur maiores eum, qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putarunt haberi oportere. At vero T. Roscius non vnum rei pecuniariæ socium fefellit (quod tametsi graue est, tamen aliquo modo posse ferri videtur) verum nouem homines honestissimos, eiusdem muneris, legationis, officij, mãdatorumq; socios induxit, decepit, destituit, aduersarijs tradidit; omni fraude, & perfidia fefellit. qui de eius scelere suspicari nihil potuerunt, socium officij metuere nõ debuerũt; eius malitiam non viderunt; orationi vanæ crediderunt. Itaque nũc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putantur cauti prouidiq; fuisse. Iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga: qui primò sociorum consilia aduersarijs enuntiauit, deinde societatem cum ipsis aduersarijs coijt: terret etiam nos, ac minatur, tribus prædijs, hoc est, præmijs sceleris, ornatus. In eiusmodi vita, iudices, in his tot tãtisq; flagitijs hoc quoq; maleficium, de quo iudiciũ est, reperietis. Etenim quærere ita debetis: vbi multa auarè, multa audacter, multa improbè, multa perfi-

perfidiosè facta videtis; ibi scelus quoque latere inter illa tot flagitia putatote. tametsi hoc quidẽ minimè latet quod ita promptũ, & propositum est, vt non ex illis maleficijs, quæ in illo constat esse, hoc intelligatur; verum ex hoc etiã, si quod illorum fortè dubitatur, conuincatur. Quid tandem quæso, iudices? num aut ille lanista omninò iam à gladijs recessisse videtur, aut is discipulos magistro tantulum de arte concedere? Par est auaritia, similis improbitas eadẽ impudẽtia, gemina audacia. Etenim quoniã fidem magistri cognostis; cognoscite nunc discipuli æquitatem. Dixi iam antea sæpenumero, postulatos esse ab istis duos seruos in quæstionem. tu semper, T. Rosci, recusasti: quæro abs te, ijne, qui postulabant, indigni erant, qui impetrarent? an iste non commouebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua videbatur? Postulabant homines nobilissimi, atque integerrimi nostræ ciuitatis, quos iam antea nominaui: qui ita vixerunt, talesque à pop. Romano putantur, vt quidquid dicerent, nemo esset, qui non æquum putaret. Postulabant autem pro homine miserrimo, atque infelicissimo; qui vel ipse sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quæreretur. Res porrò abs te eiusmodi postulabatur, vt nihil interesset, vtrum eam rem recusares; an de maleficio confiterere. Quæ cum ita sint, quæro abs te, quàm ob causam recusaris? Cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. Seruos ipsos, quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo. quod à vobis hoc pugnari video, ne in quæstionem dentur, suspiciosum est: quòd verò apud vos ipsos in honore tanto sunt, profectò necesse est sciant aliquid; quod si dixerint, perniciosum vobis futurum sit. In dominos quæri de seruis iniquum est. Anne quæritur? Sext. enim Roscius reus est. Neque enim, cum de hoc quæritur, vos dominos esse dicitis. Cum Chrysogono sunt. Ita credo,

litteris eorum, & vrbanitate Chryſogonus ducitur, propter ſuos omnium deliciarum, atque omnium artium puerulos, ex tot elegantiſſimis familijs lectos, velit hos verſari, homines pene operarios ex Amerina diſciplina patris familiæ ruſticaui. Non eſt ita profectò, iudices: non eſt veriſimile, vt Chryſogonus horum literas adamarit, aut humanitatem: non vt rei familiaris negocio diligentiam cognorit eorum, & fidem. Eſt quiddam, quod occultatur: quod quo ſtudioſius ab ipſis opprimitur, & abſconditur, eo magis eminet, & apparet. Quid igitur? Chryſogonus ſui maleficij occultandi cauſa quæſtionem de his haberi non vult? minimè, iudices: non in omneis arbitror omnia conuenire. Ego in Chryſogono, quod ad me attinet, nihil eiuſmodi ſuſpicor: neque hoc mihi nunc primùm in mentem venit dicere. Meminiſtis me ita diſtribuiſſe initio cauſam: in crimen, cuius tota argumentatio permiſſa Erucio eſt: & in audaciam, cuius partes Roſcijs impoſitæ ſunt, quidquid maleficij, ſceleris, cædis erit, proprium id Roſciorum eſſe debebit: nimiam gratiam, potentiamque Chryſogoni dicimus & nobis obſtare, & perferri nullo modo poſſe: & à vobis quoniam poteſtas data eſt, non modò infirmari, verum etiam vindicari oportere. Ego ſic exiſtimo qui quæri velit ex ijs, quos cõſtat, cum cædes facta ſit, affuiſſe, eum cupere verum inuenire; qui recuſet, eum profectò, tametſi verbo non audeat, tamen re ipſa de maleficio ſuo confiteri. Dixi initio, iudices, nolle me plura de iſtorum ſcelere dicere, quam cauſa poſtularet, ac neceſſitas ipſa cogeret. Nam & multæ res afferri poſſunt; & vnaquæque earum multis cũ argumentis dici poteſt. Verum ego, quod inuitus ac neceſſario facio, neq; diu, neq; diligenter facere poſſum: quæ præteriri nullo modò poterant, ea leuiter iudices, attigi: quæ poſita ſunt in ſuſpicioni-

bus,

bus, de quibus si cœpero dicere, pluribus verbis sit disserendum, ea vestris ingeniis coniecturæq; committo. Venio nunc ad illud nomen aureum Chrysogoni sub quo nomine tota societas statuitur: de quo iudices, neq; quomodo dicam, neque quomodo taceam reperire possum. Si enim taceo, vel maximam partem relinquo: sin autem dico; vereor ne non ille solus (id quod ad me nihil attinet) sed alij quoq; plures læsos se esse putent: tametsi ita se res habet, vt mihi in communem causam sectorum dicendum nihil magnopere videatur. hæc enim causa noua profecto & singularis est. bonorum Sext. Roscij emptor est Chrysogonus. Primum hoc videamus, eius hominis bona qua ratione venierunt, aut quomodo venire potuerunt. Atq; hoc non ita quæram, iudices, vt id dicam esse indignum, hominis innocentis bona venisse. si enim hæc audientur, ac liberè dicentur; non fuit tantus homo Sext. Roscius in ciuitate, vt de eo potissimum conqueramur. Verum hoc ego quæro, qui potuerunt ista ipsa lege, quæ de proscriptione est, siue Valeria est, siue Cornelia (non enim noui, nec scio) verum ista ipsa lege bona Sext. Roscij venire qui potuerunt? Scriptum enim ita dicunt esse, vt eorum bona veneant, qui proscripti sunt: quo in numero Sext. Roscius non est aut eorum, qui in aduersariorum præsidijs occisi sunt. dum præsidia vlla fuerunt, in Syllæ præsidijs fuit: posteaquam ab armis recesserunt, in summo otio rediens à cœna Romæ occisus est. Si lege, bona quoq; lege venisse fateor. sin autem constat contra omneis non modò veteres leges, verùm etiam nouas occisum esse; bona quo iure, aut quomodo, aut qua lege venierint, quæro. In quem hoc dicam, quæris, Eruci? non in eum, quem vis, & putas. Nam Syllam & oratio mea ab initio, & ipsius eximia virtus omni tempore purgauit. Ego hæc omnia Chrysogonum fecisse dico,

vt ementiretur, vt malum ciuem Roscium fuisse fingeret, vt eum apud aduersarios occisum esse diceret, vt hisce de rebus à legatis Amerinorum doceri L. Syllam passus non sit. denique etiam illud suspicor, omnino hæc bona non venisse: id quod posteà, si per vos, iudices licitum erit, aperietur. opinor enim esse in lege, quam ad diem proscriptiones venditionesq; fiant: nimirũ ad Kalend. Iunias. Aliquot post menses, & homo occisus est; & bona venisse dicuntur. Profectò aut hæc bona in tabulas publicas * nullas redierunt, nosq; ab isto nebulone facetiùs eludimur, quàm putamus: aut si redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione sunt. Nam lege quidem bona venire non potuisse constat. Intelligo me ante tempus, iudices, hæc scrutari, & propemodum errare: qui cum capiti Sext. Roscij mederi debeam, * reduuiam curem. Non enim laborat de pecunia; non vllius rationem sui commodi ducit: facilè egestatem suam se laturum putat, si hac indigna suspicione, & ficto crimine liberatus sit. Verùm quæso à vobis, iudices, vt hæc pauca, quæ restant, ita audiatis, vt partim me dicere pro meipso putetis, partim pro Sext. Roscio. quæ enim mihi ipsi indigna, & intolerabilia videntur, quæque ad omnes, nisi prouideamus, arbitror pertinere: ea pro meipso, ex animi mei sensu, ac dolore pronuntio. Quæ ad huius vitæ casum, causamque pertineant; & quid hic pro se dici velit; & qua conditione contentus sit, iam in extrema oratione nostra, iudices, audietis. Ego hæc à Chrysogono mea sponte, remoto Sext. Roscio, quæro. Primùm quare ciuis optimi bona venierint: deinde quare hominis eius, qui neq; apud aduersarios occisus est, bona venierint; cùm in eos solos lex scripta sit: deinde quare aliquanto post eam diem venierint, quæ dies in lege præfinita est: deinde cur tantulo venierint. Quæ omnia si, quemadmodum solent liberti nequam, &

& improbi facere, in patronum suum voluerit conferre, nihil egerit. nemo est enim qui nesciat, propter magnitudinem rerum, multa multos partim conniuente, partim imprudente L. Sylla commisisse. Placet igitur in his rebus aliquid imprudentia præteriri? nō placet, iudices: sed necesse est. etenim si Iupiter optimus Maximus, cuius nutu & arbitrio, cœlum, terra, mariaq; reguntur, sæpe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit; vrbes deleuit; fruges perdidit; quorum nihil * perniciei causa diuino consilio, sed vi ipsa, & magnitudine rerum factum putamus: at contra, commoda quibus vtimur, lucemque qua fruimur, spiritumq; quem ducimus, ab eo nobis dari atq; impertiri videmus: quid miramur L. Syllam cum solus rempublicam regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperijque maiestatem, quam armis receperat, legibus confirmaret; aliqua animaduertere non potuisse? nisi hoc mirum est, quod vis diuina assequi non possit, si id mens humana adepta non sit. Verùm, vt hæc missa faciam, quæ iam facta sunt; ex ijs, quæ nunc maximè fiunt, nónne quiuis potest intelligere, omnium architectum, & machinatorem vnum esse Chrysogonum, qui Sext. Roscij nomen deferendum curauit? hoc iudicium, cuius honoris causâ accusare se dixit Erucius

Desunt non pauca.

aptam, & ratione dispositam se habere existimant qui in Sallentinis, aut in Brutijs habent, vnde vix ter in anno audire nuntium possunt. Alter tibi descendit de palatio, & ædibus suis: habet animi relaxandi causâ rus amœnum & suburbanum; plura præterea prædia: neque tamen vllum, nisi præclarum & propinquum. domus referta vasis Co-

rinthijs, & Deliacis; in quibus est authepsa illa quam tanto pretio nuper mercatus est, vt qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. Quid præterea cælati argenti? quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum è multis splendidisq; familijs in turba & rapinis coaceruari vna in domo potuit. Familiam verò quantam: & quam varijs cum artificijs habeat, quid ego dicam? Mitto hasce artes vulgares, coquos, pistores, lecticarios: animi & aurium causa tot homines habet, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturnisque conuiuijs tota vicinitas personet. In hac vita, iudices, quos sumptus quotidianos, quas effusiones fieri putatis? quæ verò conuiuia? honesta credo in eiusmodi domo: si domus hæc habẽda est potiùs, quam officina nequitiæ, & diuersorium flagitiorum omnium. Ipse verò quemadmodum composito, & delibuto capillo passim per forum volitet cum magna caterua togatorum videtis, iudices: vt omnes despiciat, vt hominem præ se neminem putet: vt se solum beatum, solum potentem putet? Quæ verò efficiat, & quæ conetur, si velim commemorare, vereor, iudices, ne quis imperitior existimet me causam nobilitatis, victoriamq; voluisse lædere. tametsi meo iure possum; si quid in hac parte mihi nõ placeat, vituperare. nõ enim vereor ne quis alienum me animum habuisse à causa nobilitatis existimet. Sciunt ij, qui me norunt, me pro illa tenui, infirmaq; parte, posteaquam id quod maximè volui, fieri non potuit, vt componeretur, id maximè defendisse, vt ij vincerent, qui vicerunt. quis enim erat, qui non videret humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? Quo in certamine perditi ciuis erat, non se ad eos iungere, quibus incolumibus, & domi dignitas, & fo-

foris auctoritas retineretur. Quæ perfecta esse, & suum cuiq; honorem & gradum redditum: gaudeo, iudices, vehementerq; lætor: eaq; omnia deorũ voluntate, studio populi Romani, consilio, & imperio, & felicitate L. Syllæ gesta esse intelligo. Quod animaduersum est in eos, qui contra omni ratione pugnarunt, non debeo reprehendere: quod viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus est, laudo. Quæ vt fierent, idcircò pugnatum esse arbitror: meque in eo studio partiũ fuisse confiteor. Sin autem id actum est, & idcircò arma sumpta sunt, vt homines postremi pecunijs alienis locupletarentur, & in fortunas vniuscuiusq; impetum facerent, & id non modò re prohibere non licet, sed ne verbis quidem vituperare: tum verò in isto bello non recreatus, neque restitutus, sed sublatus oppressusq; populus Rom. est. Verum longè aliter est. nihil horum est, iudices: non modò non lædetur causa nobilitatis, si istis hominibus resistetis: verum etiam ornabitur. etenim qui hæc vituperare volunt, Chrysogonum tantum posse queruntur qui laudare volunt, concessum ei non esse commemorant. Ac iam nihil est quod quisquam aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui dicat, Vellem quidem liceret, hoc dixissem: dicas licet. hoc fecissem: facias licet. nemo prohibet. hoc decreuissem: decerne, modò rectè: omnes approbabunt. hoc iudicassem: laudabũt omnes, si rectè, & ordine iudicaris. Dum necesse erat, resq; ipsa cogebat, vnus omnia poterat: qui posteaquam magistratus creauit, legesq; constituit, sua cuiq; procuratio auctoritasq; est restituta. Quam si retinere volunt ij, qui recuperarunt, in perpetuum poterunt obtinere: sin has cædes, & rapinas, & hos tantos, tamque profusos sumptus aut facient, aut approbabunt: nolo in eos grauius quidquam, ne ominis quidem causa dicere: vnum hoc dico, Nostri isti nobiles, nisi vigilan-

tes,& boni, & fortes,& misericordes erunt, ijs hominibus,in quibus hæc erunt, ornamenta sua concedant necesse est. Quapropter desinant aliquando dicere, malè aliquem locutum esse, si quis verè ac liberè locutus sit: desinant suam causam cum Chrysogono communicare: desinant,si ille læsus sit,de se aliquid detractum arbitrari: videant ne turpe, miserumq; sit, eos qui equestrem splendorem pati non potuerunt, serui nequissimi dominationem ferre posse. Quæ quidem dominatio, iudices, in alijs rebus anteà versabatur: nunc verò quam viam muniret, quod iter affectet,videtis. ad fidem,ad iusiurandum,ad iudicia vestra, ad id, quod solum prope in ciuitate sincerum,sanctumq; restat. Hicne etiam sese putat aliquid posse Chrysogonus? hic etiam potens esse vult? O rem miseram atque acerbam, Neq;,me hercules,hoc indignè fero, quod verear, ne quid possit: verum quod ausus est,quod sperauit sese apud tales viros aliquid ad perniciem posse innocentis, idipsum quæror. Idcircone experrecta nobilitas armis atq; ferro rempub. recuperauit, vt ad libidinem suam liberti seruulique nobilium bona, fortunas vestras, nostrasque vexare possent? Si id actum est, fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor insanisse,qui cum illis senserim: tametsi inermis,iudices,sensi. Sin autem victoria nobilium ornamento,atque emolumento reipub.populoq; Romano debet esse; tum verò optimo, & nobilissimo cuiq; meam orationẽ gratissimã esse oportet. Quod si quis est, qui & se, & causam lædi putet, cum Chrysogonus vituperetur: is causam ignorat; seipsum prope non nouit. Causa enim splendidior fiet, si nequissimo cuique resistetur. Ille improbissimus Chrysogoni fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat, læditur, cum ab hoc splendore causæ separatur. Verum hæc omnis oratio (vt iam ante dixi) mea est: qua me vti respub. & dolor

lor meus, & istorum iniuria coëgit. Sed Roscius horum nihil indignum putat: neminem accusat: nihil de suo patrimonio quæritur: putat homo imperitus morum, agricola & rusticus, ista omnia, quæ vos per Syllam gesta esse dicitis, more, lege, iure gentium facta. culpa liberatus, & crimine nefario solutus cupit a vobis discedere. si hac indigna suspicione careat, animo æquo se carere suis omnibus commodis dicit: rogat, oratq; te, Chrysogone, si nihil de patris fortunis amplissimis in suam rem cõuertit; si nulla in re, te si laudauit; si tibi optima fide sua omnia concessit, adnumerauit, appendit; si vestitũ, quo ipse tectus erat, annulumq; dedit; os suum tibi tradidit; si ex omnibus rebus se ipsum nudum, neq; præterea quidquam, excepit; vt sibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in egestate degere. Prædia mea tu possides; ego aliena misericordia viuo. concedo & quod animus æquus est; & quia necesse est. mea domus tibi patet, mihi clausa est: fero. familia mea maxima vteris, ego seruum habeo nullum: patior, & ferendum puto. Quid vis amplius? quid insequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem lædi à me putas? vbi tuis commodis officio? quid tibi obsto? si spoliorum causa vis hominem occidere, spoliasti. quid quæris amplius? si inimicitiarum, quæ sunt tibi inimicitiæ cum eo, cuius antea prædia possedisti, quam ipsum cognostis? sin metuis: ab eone aliquid metuis, quem vides ipsum ab sese tam atrocem iniuriam propulsare non posse? sin quod bona, quæ Roscij fuerunt, tua facta sunt, idcirco hunc illius filium studes perdere, nonne ostendis id te vereri, quod præter cæteros tu metuere non debeas, ne quando liberis proscriptorũ bona patria reddantur? Facis iniuriam, Chrysogone, si maiorẽ spem emptionis tuæ in huius exitio ponis, quam in his rebus, quas L. Sylla gessit. Quod si tibi causa nulla est, cur hunc

miserum tanta calamitate affici velis, si tibi omnia sua præter animam tradidit, nec sibi quidquam paternum, ne monumenti quidem causa reseruauit, per deos immortales quæ ista tanta crudelitas est? quæ tam fera, immanisque natura? quis vnquam prædo fuit tam nefarius? quis pirata tam barbarus? vt cum integram prædam sine sanguine habere posset, cruenta spolia detrahere mallet? Scis hunc nihil habere, nihil audere, nihil posse, nihil vnquam contra rem tuam cogitasse: & tamen oppugnas eum, quem neque metuere potes, neque odisse debes, nec quidquam habere iam reliqui vides, quod ei detrahere possis. nisi hoc indignum putas, quod vestitum sedere in iudicio vides, quem tu è patrimonio tanquam è naufragio nudum expulisti. quasi verò nescias hunc & ali, & vestiri à Cæcilia Balearici filia, nepotis sorore, spectatissima femina? quæ cum patrem clarissimum, amplissimos patruos, ornatissimum fratrem haberet, tamen, cum esset mulier, virtute perfecit, vt quanto honore ipsa ex illorum dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex sua laude redderet. An quod diligenter defenditur, id tibi indignum facinus videtur? Mihi crede, si pro patris eius hospitijs, & gratia vellent omnes huius hospites adesse, & auderent liberè defendere, satis copiosè defenderetur. si autem pro magnitudine iniuriæ, proque eo, quod summa reipub. in huius periculo tentatur, hæc omnes vindicarent, consistere, me hercule, vobis isto in loco non liceret. Nunc ita defenditur, non sane, vt molestè ferre aduersarij debeant, neque, vt se potẽtia superari putent. Quæ domi gerenda sunt, ea per Cæciliam transiguntur, fori, iudicijque rationem Messala, vt videtis, iudices, suscepit. qui si iam satis ætatis, atq; roboris haberet, ipse pro Sext. Roscio diceret. quoniã ad dicendum impedimẽto est ætas, & pudor, qui ornat ætatem, causam mihi tradidit, quem

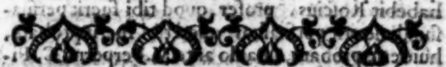
quem sua causa cupere, ac debere intelligebat, ipse assiduitate, consilio, auctoritate, diligentia perfecit, vt Sext. Roscij vita erepta de manibus sectorum, sententijs iudicum permitteretur. Nimirum, iudices, pro hac nobilitate pars maxima ciuitatis in armis fuit: hæc acta res est, vti nobiles restituerentur in ciuitatem, qui hoc facerent, quod facere Messalam videtis: qui caput innocentis defenderent: qui iniuriæ resisterent: qui quantum possent, in salute alterius, quam in exitio mallent ostendere. Quod si omnes qui eodem loco nati sunt, facerent, & respub. ex illis, & ipsi ex inuidia minus laborarent. Verum si à Chrysogono, iudices, non impetramus, vt pecunia nostra contentus sit, vitam ne petat: si ille adduci non potest, vt cum ademerit nobis omnia, quæ nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis est, eripere cupiat: si non satis habet auaritiam suam pecunia explere, nisi etiam crudelitate sanguinis perlitus sit; vnum perfugium, iudices, vna spes reliqua est Sex. Roscio, eadem quæ reipub. vestra pristina bonitas, & misericordia: quæ si manet, salui etiam nunc esse possumus: sin ea crudelitas, quæ hoc tempore in repub. versata est, vestros quoque animos (id quod fieri profectò non potest) duriores acerbioresque reddidit, actum est, iudices: inter feras satius est ætatem degere, quam in hac tanta immanitate versari. Ad eamne rem vos reseruati estis? ad eamne rem delecti, vt eos condemnaretis, quos sectores, ac sicarij iugulare non potuissent? Solent hoc boni imperatores facere, cum prælium committunt, vt in eo loco, quo fugam hostium fore arbitrentur, milites collocent, in quos, si qui ex acie fugerint, de improuiso incidant. Nimirum similiter arbitrantur isti bonorum emptores, vos hic tales viros sedere, qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. Dij prohibeant, iudices, vt hoc, quod maiores consilium

cum

publicum vocari voluerunt, præsidium sectorum existimetur. An vero, iudices, vos non intelligitis, nihil aliud agi, nisi vt proscriptorum liberi quauis ratione tollantur? & eius rei initium in vestro iureiurando, atque in Sext. Roscij periculo quæri? dubium est ad quem maleficium pertineat, cum videatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicarium, eundemque accusatorem hoc tempore: ex altera egentem, probatum suis filium, in quo non modò culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? nunquid hic aliud videtis obstare Roscio, nisi quod patris bona venierunt? Quod si id vos suscipitis, & eadem in re operam vestram profitemini: si idcirco sedetis, vt ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt: cauete per deos immortales, iudices, ne noua, & multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. Illam priorem, quæ facta est in eos, qui arma capere potuerunt, tamen senatus suscipere noluit, ne quid acrius, quam more maiorum comparatum est, publico consilio factum videretur. Hanc verò, quæ ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio à nobis reijcitis, & aspernamini, videte per deos immortales, quem in locum rempub. peruenturam putetis. Homines sapientes, & ista auctoritate, & potestate præditos, qua vos estis, ex quibus rebus maximè respub. laborat, ijs maximè mederi conuenit. Vestrum nemo est, quin intelligat populum Romanum, qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tempore domestica crudelitate laborare. Hanc tollite ex ciuitate, iudices; hanc pati nolite diutius in hac repub. versari; quæ non modò id habet in se mali, quod tot ciues atrocissimè sustulit, verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis, aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus;

mus, etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

Desit fortasse quippiam.

PRO Q. ROSCIO COMOEDO,

ORATIO III.

Multa quæ desunt quærenda.

MAlitiã naturæ, crederetur, is scilicet vir optimus, & singulari fide præditus, qui suo iudicio, suis tabulis testibus uti conatur. Solent fere dicere qui per tabulas hominis honesti pecuniam expensam tulerunt. Egone talem virum corrumpere potui, ut mea causa falsum in codice referret? Expecto quã mox Chærea hac oratione utatur: Egone hanc manũ plenã perfidiæ, & hos digitos meos impellere potui, ut falsum perscriberet nomen? Quod si ille suas proferet tabulas, proferet suas quoque Roscius, erit in illius tabulis hoc nomen: at in huius nõ erit. cur potius illius, quã huius credetur? scripsisset ille, si non iussu huius expensum tulisset? nõ scripsisset hic, quod sibi expensum ferri iussisset? Nam quẽadmodũ turpe est scribere, quod non debeatur: sic improbũ est nõ referre, quod debeas. æque enim tabulæ condemnantur eius qui verũ non retulit: & eius, qui falsum perscripsit. Sed ego copia, & facultate causæ confisus, vide

quo progrediar. Si tabulas C. Fannius accepti, & expensi profert suas in suam rem, suo arbitratu scriptas, quo minus secundum illum iudicetis, nõ recuso. Quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, vt quodcunque retulisset, id ratum haberet? ratum habebit Roscius. profer, quod tibi fuerit persuasum, huic erit persuasum; quod tibi fuerit probatũ, huic erit probatũ. * Paulo ante M. Perpenna C. Piso, argẽtarij tabulas poscebamus, nũc tuas, C. Fanni Chęrea, solius flagitamus, & quo minus secundũ eas lis detur, non recusamus. Quid ita non profers? non conficit tabulas? immo diligentissime. non refert parua nomina in codices? immo omnes summas. leue, & tenue hoc nomen H. S. CCCIↃↃↃ. sunt? quomodo tibi tanta pecunia extraordinaria iacet? quomodo H. S. CCCIↃↃↃ. in codice accepti & expensi non sunt? Pro dij immortales, essene quemquam tanta audacia prędıtum qui quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat quod in codicem iniuratus referre noluit, id iurare in litem non dubitet? quod sibi probare non vult, id persuadere alteri conetur? Nimium cito ait me * indagare de tabulis: non habere se hoc nomen in * codice accepti, & expensi relatum confitetur, sed in aduersarijs patere contendit. Vsque eone te diligis, & magnifice circumspicis, vt pecuniam non ex tuis tabulis, sed aduersarijs petas? suum codicem testis loco recitare arrogantię est: suarum perscriptionum, & liturarum aduersaria proferre, non amentia est? Quod si eandem vim, diligentiam, auctoritatemque habent aduersaria, quam tabulę, quid attinet codicem instituere? conscribere ordinem, conseruare? memorię tradere literarum vetustatem? Sed si, quod aduersarijs nihil credimus, idcirco codicem scribere instituimus: quod etiam apud omnes leue, & infirmum est, id apud iudicem graue & sanctum esse ducetur? Quid est, quod negligenter scriba-

scribamus aduersaria ? quid est, quod diligenter conficiamus tabulas ? qua de causa ? quia hæc sunt menstrua, illæ sunt æternæ, hæc delentur statim, illæ seruantur sanctè: hæc parui temporis memoriam, illæ perpetuæ existimationis fidem & religionem amplectuntur: hæc sunt * disiecta, illæ in ordinem coniectæ. itaque aduersaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit, tabulas recitauit. Tu C. Piso, tali fide, virtute, grauitate, auctoritate ornatus, ex aduersarijs pecuniam petere non auderes. Ego quæ clara sunt consuetudine, diutius dicere non debeo, illud verò, quod ad rem vehementer pertinet, quæro: quampridem hoc nomen, Fanni, in aduersaria retulisti ? Erubescit: quid respondeat nescit: quid fingat extemplo, non habet. Sunt duo menses iam, dices. tamen in codicem * acceptum & expensum referri debuit. Ampliùs sunt sex menses. cur tamdiu iacet hoc nomen in aduersarijs ? Quid si tandem ampliùs triennium est ? quomodo, cum omnes, qui tabulas conficiant, menstruas penè rationes in tabulas transferant, tu hoc nomen triennium ampliùs in aduersarijs iacere pateris ? Vtrum cetera nomina in codicem accepti, & expensi digesta habes, an non ? Si non, quomodo tabulas conficis ? si etiam, quamobrem, cum cetera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio ampliùs, quod erat in primis magnum, in aduersarijs relinquebas ? Nolebas sciri debere tibi Roscium: cur scribebas ? Rogatus eras ne referres: cur in aduersarijs scriptū habebas ? Sed hæc quamquam firma esse video, tamen ipse mihi satisfacere non possum, nisi à C. Fannio ipso testimonium sumo, hanc pecuniam ei non deberi. Magnum est, quod conor: difficile est quod polliceor. nisi eundem & aduersarium, & testem habuerit Roscius, nolo vincat. Pecunia tibi debebatur certa, quæ nunc petitur per iudicem, in qua legi-

timæ partis sponsio facta est. hic tu si amplius H S. nummo petisti, quam tibi debitum est, causam perdidisti: propterea quod aliud est iudicium, aliud est arbitrium: Iudicium est pecuniæ certæ, arbitrium incertæ. Ad iudicium hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus: ad arbitrium hoc animo adimus, vt neque nihil, neque tantum quantum postulauimus, consequamur. Eius rei ipsa verba formulæ testimonio sunt. Quid est in iudicio? directum, asperum, simplex. Si * pateret H-S. I ƆƆ Ɔ. DARI OP. hic, nisi planum facit H-S. I ƆƆ Ɔ. ad libellam sibi deberi, causam perdit. Quid est in arbitrio? mite, moderatum, QVANTVM æquius & melius sit dari. Ille tamen confitetur, plus se petere, quam debeatur: sed satis superque habere dicit, quod sibi ab arbitro tribuatur. Itaque alter causæ confidit, alter diffidit. Quæ cum ita sint quæro abs te, quid ita de hac pecunia, de his ipsis H-S. I ƆƆ Ɔ. de tuarum tabularum fide compromissum feceris, arbitrum sumpseris, quantum æquius & melius sit dari, repromittique si peteres? Quis in hanc rem fuit arbiter? vtinam is quidem Romæ esset. Romæ est. Iam vtinam adesset in iudicio. adest. vtinam sederet in consilio C. Pisonis. ipse C. Piso est. eundémne tu arbitrum & iudicem sumebas? eidem & infinitam largitionem remittebas: & eundem in angustissimam formulam sponsionis concludebas? quis vnquam ad arbitrum quantum petit, tantum abstulit? nemo. quantum enim æquius esset sibi dari, petijt. de quo nomine ad arbitrum adisti, de eo ad iudicem venisti. cæteri cum ad iudicem causam labefactari animaduertunt, ad arbitrum confugiunt: hic ab arbitro ad iudicem venire est ausus: qui cum de hac pecunia, de tabularum fide arbitrum sumpsit, iudicauit sibi pecuniam non deberi. Iam duæ partes causæ sunt confectæ: adnumerasse sese negat: expensum tulisse non dicit, cum tabulas

bulas non recitat. Reliquum est vt stipulatum se esse dicat. præterea enim quemadmodum certam pecuniam petere possit, non reperio. Stipulatus es? vbi? quo die? quo tempore? quo præsente? quis spospondisse me dicit? nemo. Hic ego, si finem faciam dicendi, satis fidei, & diligentiæ meæ, satis causæ & controuersiæ, satis formulæ & sponsioni, satis etiam iudici fecisse videar, cur secundum Roscium iudicari debeat. Pecunia petita est certa, cum tertia parte sponsio facta est. Hæc pecunia necesse est, aut data, aut expensa lata, aut stipulata sit. Datam non esse, Fannius confitetur: expensamq; latam non esse, codices Fannij confirmant: stipulatum non esse, taciturnitas testium concedit. Quid ergo est? quod & reus is est, cui & pecunia leuissima, & existimatio sanctissima fuit semper: & iudex est is quē nos non minus benè de nobis existimare, quam secundum nos iudicare velimus: & aduocatio ea est, quam propter eximium splendorem, vt iudicem vnum, vereri debeamus: perinde ac si in hanc formulam omnia iudicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domestica conclusa & comprehensa sint, perinde dicemus. Illa superior fuit oratio necessaria, hæc erit voluntaria: illa ad iudicem, hæc ad C. Pisonem: illa pro reo, hæc pro Roscio: illa victoriæ, hæc bonæ existimationis causa comparata. Pecuniam petis, Fanni, a Roscio? quam? dic audacter, & apertè. vtrum quæ tibi ex societate debeatur, an quæ ex liberalitate huius promissa sit, & ostentata? quorum alterum est grauius & odiosius: alterum leuius & facilius. Quæ ex societate debeatur? quid ais? hoc iam nec leuiter ferendum est, neq; negligenter defendendum. siqua enim sunt priuati iudicia summæ existimationis, & pene dicam capitis, tria hæc sunt, fiduciæ, tutelæ, societatis. æque enim perfidiosum & nefarium est, fidem frangere, quæ continet vitam, & pupillum frauda-

re, qui in tutelam peruenit, & socium fallere, qui se in negotio coniunxit. Quæ cum ita sint, qui sit qui socium fraudarit, & fefellerit, consideremus. dabit enim nobis iam tacitè vita acta in alterutram partem firmum, & graue testimonium. Q. Roscius? quid ais? nonne, vt ignis in aquam coniectus continuo restinguitur & refrigeratur: sic referens falsum crimen in purissimam & castissimã vitã collatum statim concidit, & exstinguitur? Roscius socium fraudauit? Potest hoc homini huic hærere peccatum? qui medius fidius (audacter dico) plus fidei quàm artis: plus veritatis, quàm disciplinæ possidet in se: quem populus Rom. meliorẽ virum, quàm histrionem esse arbitratur: qui ita dignissimus est scenæ propter artificium, vt dignissimus sit curia, propter abstinentiam. Sed quid ego ineptus de Roscio apud Pisonem dico? ignotum hominem scilicet pluribus verbis commendo. est ne quisquam omnium mortalium de quo melius existimes tu: estne quisquam qui tibi purior, humanior, officiosior, liberaliorque videatur? Quid? tu, Saturi, qui contra hunc venis, existimas aliter? nonne quotiescunque in causa in nomen huius incidisti, toties hunc & virum bonũ esse dixisti, & honoris causa appellasti? quod nemo nisi aut honestissimo, aut amicissimo facere consueuit. Qua in re mihi ridicule es visus esse inconstans, qui eundem & læderes, & laudares, & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres: eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas. Sed vt opinor, laudem veritati tribuebas crimen gratiæ concedebas: de hoc, vt existimabas prædicabas: Chæreæ arbitratu causam agebas. Fraudauit Roscius. est hoc quidem auribus animisque hominum absurdum. Quid si tandẽ aliquẽ timidum, dementẽ, diuitẽ, inertẽ nactus esset, qui experiri nõ posset? tamen incredibile esset. Verumtamẽ, quem

quem fraudarit, videamus. C. Fannius Chærea Roscium fraudauit? Oro, atq; obsecro vos, qui vtramq; nostis, vitã inter se vtriusq; cõferte, qui nõ nostis, faciem vtriusq; considerate. Nonne ipsum caput, & supercilia illa penitus abrasa olere malitiã, & clamitare calliditatem videntur? nonne ab imis vnguibus vsq; ad verticẽ summũ (si quam coniecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallacijs, mendacijs constare totus videtur? qui idcirco capite, & superciliis semper est rasis, ne vllum pilum viri boni habere dicatur. cuius personam præclare Roscius in scena tractare consueuit: neq; tamẽ pro beneficio ei par gratia refertur. Nam Ballionẽ illum improbissimum, & periurissimũ lenonem cũ agit, agit Chæream: persona illa lutulenta, impura, inuisa, in huius moribus, natura, vitaque est expressa. Qui quamobrẽ Roscium similẽ sui in fraude & malitia existimarit, nihil videtur: nisi forte, quod præclarè hunc imitari se in persona lenonis animaduertit. Quamobrem etiam atque etiam considera, C. Piso, quis quem fraudasse dicatur. Roscius Fannium? quid est hoc? probus improbum, pudens impudentem, periurum castus, callidum imperitus, liberalis auidum? incredibile est. quemadmodum si Fannius Roscium fraudasse diceretur, vtrumque ex vtriusque persona verisimile videretur, & Fannium per malitiam fecisse, & Roscium per imprudentiam deceptum esse: sic cum Roscius Fannium fraudasse arguatur, vtrumq; incredibile est, & Roscium quidquam per auaritiam appetisse, & Fannium quidquam per se bonitate amisisse. Principia sunt huiusmodi: spectemus reliqua. HS. ccccc ɔɔɔ. Q. Roscius fraudauit Fannium. qua de causa? subridet Saturius veterator, vt sibi videtur: ait propter ipsa HS. ccc ɔɔɔ. Video, sed tamen cur ipsa HS. ccc ɔɔɔ tam vehementer concupierit, quæro. Nam tibi, M. Perpenna, C. Piso, cer-

te tanti non fuisset, vt socium fraudaretis. Roscio cur tanti fuerit, causam requiro. egebat? immò locuples erat. debebat? immò in suis nummis versabatur. auarus erat? immò etiam, antequam locuples, semper liberalissimus, munificentissimusque fuit. Pro deum, hominumq; fidem, qui H-S. CCC IↃↃↃ. CCC IↃↃↃ. CCC IↃↃↃ. quæstus facere noluit (nam certè H-S. CCC IↃↃↃ. CCC IↃↃↃ. CCC IↃↃↃ. merere & potuit, & debuit, si potest Dionysia H-S. CCC IↃↃↃ. CCC IↃↃↃ. merere) is per summam fraudem, & malitiam, & perfidiam, H-S. IↃↃↃ. appetijt? & illa fuit pecunia immanis, hæc paruula: illa honesta, hæc sordida: illa iucunda, hæc acerba: illa propria, hæc in causa, & in iudicio collocata. Decem his annis proximis H-S. sexagies honestissimè consequi potuit: noluit: laborem quæstus recepit, quæstum laboris reiecit: populo Romano adhuc seruire non destitit, sibi seruire iam pridem destitit. Hoc tu vnquam Fanni faceres? & si hos quæstus recipere posses, non eodem tempore & gestum & animam ageres? Dic nunc te à Roscio H-S. IↃↃↃ. circumscriptum esse, qui tantas, & tam infinitas pecunias non propter inertiam laboris, sed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit. Quid ego nunc illa dicam, quæ vobis in mentem venire certo scio? fraudabat te in societate Roscius. sunt iura, sunt formulæ de omnibus rebus constitutæ, ne quis aut in genere iniuriæ, aut in ratione actionis errare possit. expressæ sunt enim ex vniuscuiusque damno, dolore, incommodo, calamitate, iniuria, publicæ à prætore formulæ, ad quas priuata lis accommodatur. Quæ cum ita sint, cur non arbitrum pro socio adegeris Q. Roscium, quæro. formulam non noras? notissima erat. iudicio graui experiri nolebas? quid ita? propter familiaritatem veterem? cur ergò lædis? propter integritatem hominis? cur igitur insimulas? propter magni-

magnitudinem criminis? itáne verò, quem per arbitrum circumuenire non posses, cuius de ea re proprium erat iudicium? nunc per iudicem condemnabis, cuius de ea re nullum est arbitrium? quin tu hoc crimen aut obijce, vbi licet agere, aut iacere noli, vbi non oportet. tametsi iam hoc tuo testimonio crimen sublatum est. nam quo tu tempore illa formula vti noluisti, nihil hunc in societatem fraudis fecisse ostendisti. fecit pactionem. num tabulas habet, an non? si non habet, quemadmodum pactio est? si habet, cur non nominas? Dic nunc Roscium abs te petisse, vt familiarem suum sumeres arbitrum, non petijt. Dic pactionem fecisse, vt absolueretur, non pepigit. Quære quare sit absolutus: quod erat summa innocentia & integritate. quid enim factum est? venisti domum vltro Roscij: satisfecisti: quod temerè commisisti, in iudicium vt denuntiares, rogasti vt ignosceret: te affuturum negasti: deberi tibi ex societate nihil, clamitasti. iudici hic denuntiauit: absolutus est. tamen fraudis ac furti mentionem facere audes? Perstat in impudentia. pactionem enim, inquit, mecum fecerat: idcirco videlicet ne condemnaretur. Quid erat causæ, cur metueret, ne condemnaretur? res erat manifesta: furtum erat apertum. Cuius rei furtum factum erat? Exorditur magna cum expectatione veteris histrionis exponere societatem. Panurgus, inquit, fuit Fannij, is fuit ei cum Roscio communis. hic primum questus est non leuiter Saturius, communem factum esse gratis cum Roscio, qui pretio proprius fuisset Fannij. Largitus est scilicet homo liberalis, & dissolutus, & bonitate affluens Fannius Roscio. Sic puto. Quoniam ille hic constitit paulisper, mihi quoque necesse est paulum commorari. Panurgum tu, Saturi, proprium Fannij dicis fuisse: at ego totum Roscij fuisse contendo. quid erat enim Fannij? corpus. Quid Roscij? disciplina. Facies

non orat, ars erat pretiosa. Ex qua parte erat Fannij, non erat H-S. IↃↃↃ. ex qua parte erat Roscij, amplius erat H-S. CCCIↃↃↃ. Nemo enim illum ex trunco corporis spectabat, sed ex artificio comico æstimabat. Nam illa membra merere per se non amplius poterant duodecim æris: disciplina, quæ erat, ab hoc tradita, locabat se non minus H-S. CCCIↃↃↃ. O societatem captiosam, & indignam, vbi alter H-S. IↃↃↃ. alter CCCIↃↃↃ. quod sit, in societatem affert, nisi idcirco molestè pateris, quod H-S. IↃↃↃ. tu ex arca proferebas, H-S. CCCIↃↃↃ. ex disciplina, & artificio Roscius promebat. Quam enim rem, & expectationem, quod studium, & quem fauorem secum in scenam attulit Panurgus? quod Roscij fuit discipulus. qui diligebant hunc, illi fauebant. qui admirabantur hunc, illum probabant. qui denique huius nomen audierant, illum eruditum, & perfectum existimabant. Sic est vulgus: ex veritate pauca, ex opinione multa æstimat. Quid sciret ille, perpauci animaduertebant: vbi didicisset, omnes quærebant: nihil ab hoc prauum, & peruersum produci posse arbitrabantur. si veniret à Statilio, tametsi artificio Roscium superaret, aspicere nemo posset. nemo enim sicut ex improbo patre probum filium nasci, sic ex pessimo histrione bonum comœdum fieri posse existimaret. quia veniebat à Roscio, plus etiam scire, quam sciebat, videbatur. Quod item nuper in Erote comœdo vsu venit, qui posteà quàm è scena non modo sibilis, sed etiam conuitio explodebatur, sicut in aram, confugit in huius domum, disciplinam, patrocinium, nomen. Itaque perbreui tempore, qui ne in nouissimis quidem erat histrionibus, ad primos peruenit comœdos. Quæ res extulit eum? vna commendatio huius: qui tamen Panurgum illum, non solum vt Roscij discipulus fuisse diceretur, domum recepit, sed etiam summo

cum

cum labore, stomacho, miseriaque erudijt. Nam quo quisque est solertior & ingeniosior, hoc docet iracundius, & laboriosius. quod enim ipse celeriter arripuit, id cum tardè percipi videt, discruciatur. Paulò longius oratio mea prouecta est hac de causa, vt condictionem societatis diligenter cognosceretis. quæ deinde sunt consecuta? Panurgum, inquit, hunc seruum communem Q. Flauius Tarquiniensis quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cognitorem dedisti: lite contestata, iudicio damni iniuria constituto, tu sine me cum Flauio decidisti. Vtrum pro dimidia parte? an pro tota societate? planiùs dicam. vtrum pro me? an pro me, & pro te? Pro me? potui. exemplo multorum licitum est: iure fecerunt multi. nihil in ea re tibi iniuriæ feci. pete tu tuum. exige, & aufer quod debetur. suam quisque partem iuris possideat, & persequatur. at enim tu tuum negotium gessisti benè. gere & tu tuum benè. magno tuam dimidiam partem decidisti. magno & tu tuam partem decide. H-S. CCCIↃↃↃ tu abstulisti. si sit hoc verò, H-S. CCCIↃↃↃ tu quoque aufer. sed hanc decisionem Roscij oratione, & opinione augere licet, re & veritate mediocrem, & tenuem esse inuenietis. Accepit enim agrum temporibus ijs, cum iacerent pretia prædiorum: qui ager neque villam habuit, neque ex vlla parte fuit cultus: qui nunc multò pluris est, quam tunc fuit: neque id est mirum. tum enim propter reip. calamitates omnium possessiones erant incertæ: nunc deûm immortalium benignitate, omnium fortunæ sunt certæ. tum erat ager incultus sine tecto, nunc est cultissimus cum optima villa. veruntamen, quoniam natura tam maleuolus es, nunquam te ista molestia, & cura liberabo. Præclarè suum negotium gessit Roscius, fundum fructuosissimum abstulit. quid ad te? tuam partem dimidiam quemadmodum vis, decide. Vertit hic ra-

tionem, & id quod probare non poteſt,fingere conatur.de tota re,inquit,decidiſti. ergò huc vniuerſa cauſa deducitur, vtrum Roſcius cum Flauio de ſua parte, an de tota ſocietate fecerit pactionem. Nam ego Roſcium, ſi quid communi nomine pepigit, confiteor præſtare debere ſocietati. Societatis,non ſuas lites redemit, cum fundum è Flauio accepit. Quid ita? ſatis non dedit,amplius à ſe neminem petiturum. qui de ſua parte decidit, reliquis integram relinquit actionem: qui pro ſocijs tranſigit, ſatiſdat,neminem eorũ poſteà petiturum. Quid ita? Flauio ſibi cauere non venit in mentem? neſciebat videlicet Panurgum fuiſſe in ſocietate? ſciebat. Neſciebat Fannium Roſcio eſſe ſocium? præclarè.nam iſte cum eo litem conteſtatam habebat. Cur igitur decidit, & non reſtipulatur, neminem amplius petiturum? cur de fundo decidit, & iudicio non abſoluitur? cur tam imperitè facit, vt nec Roſcium ſtipulatione alliget, neque à Fannio iudicio ſe abſoluat? Eſt hoc primum, & ex conditione iuris, & ex conſuetudine cautionis grauiſſimum, & firmiſſimum argumentum: quod ego pluribus verbis amplecterer, ſi non alia certiora & clariora teſtimonia in cauſa haberem. Et ne fortè me hoc fruſtra pollicitum eſſe prædices, te, te inquam Fanni ab tuis ſubſellijs contrà te teſtem ſuſcitabo. Criminatio tua quæ eſt? Roſcium cum Flauio pro ſocietate decidiſſe. Quo tempore? ab hinc annis I V. Defenſio mea quæ eſt? Roſcium pro ſua parte cum Flauio tranſigiſſe. repromittis tu ab hinc triennium Roſcio. quid? recita iſtam reſtipulationem clarius. Attende quæſo Piſo: Fannium inuitum, & huc atque illuc tergiuerſantem, teſtimonium contrà ſe dicere cogo. Quid enim reſtipulatio clamat? QVOD A FLAVIO ABSTVLERO, PARTEM DIMIDIAM INDE ROSCIO ME SOLVTVRVM SPONDEO. Tua vox eſt Fanni. quid

tu auferre potes à Flauio, si Flauius nihil debet? quid hic porrò nunc restipulatur, quod iampridem ipse exegit? quid verò Flauius tibi daturus est, qui Roscio omne quod debuit dissoluit? cur in re tam veteri, in negotio tam confecto, in societate dissoluta, noua hæc restipulatio interponitur? Quis est huius restipulationis scriptor? testis? arbiter? quis? tu, Piso. Tu enim Q. Roscium pro opera, labore, quod cognitor fuisset, quod vadimonia obisset, rogasti vt Fannio daret H-S. CCCIↃↃↃ. hac conditione, vt si quid ille exegisset à Flauio, partem eius dimidiam Roscio dissolueret. Satisne ista restipulatio dicere tibi videtur apertè, Roscium pro se decidisse? At enim forsitan hoc tibi veniat in mentem, repromisisse Fannium Roscio, si quid à Flauio exegisset, eius partem dimidiam: sed omninò exegisse nihil. quid? tu non exitum exactionis, sed initium repromissionis spectare debes: neq; si ille persequi noluit, non, quod in se fuit, iudicauit Roscium suas, non societatis lites redemisse. Quid si tandem planum facio, post decisionem veterem Roscij, post repromissioné recenté hác Fannij, H-S. CCCIↃↃↃ. Fannium à Q. Flauio Panurgi nomine abstulisse? tamen diutiùs illudere viri optimi existimationi audebit? Paulò antè quærebam, id quod vehementer ad rem pertinebat, qua de causa Flauius, cum de tota lite faceret pactionem, neque satis acciperet à Roscio, neque iudicio absolueretur à Fannio. nunc verò (id quod mirum, & incredibile est) requiro, quamobrem, cum de tota re decidisset cum Roscio H-S. CCCIↃↃↃ. separatim Fannio dissoluerit? Hoc loco Saturi quid pares respondere, scire cupio. vtrum omninò Fannium à Flauio H-S. CCCIↃↃↃ. non abstulisse? an alio nomine, & alia de causa abstulisset? Si alia de causa; quæ ratio tibi cum eo intercesserat? nulla. addictus erat tibi? non. frustra tempus contero. Omninò, inquit, H-S. CCCIↃↃↃ. à

Flauio non abstulit, neque Panurgi nomine, neque cuiusquam. Si planum facio pòst hanc recentem stipulationem Roscij H-S. C C C I Ↄ Ↄ Ↄ. à Flauio te abstulisse, nunquid causæ est, quin à iudicio abeas turpissimè victus? Quo teste igitur hoc planum faciam? venerat, vt opinor, hæc res in iudicium? certè. quis erat petitor? Fannius. quis reus? Flauius. quis iudex? Cluuius. Ex his vnus mihi testis est producendus, qui pecuniam datam dicat quis est ex his grauissimus? sine controuersia. qui omnium iudicio comprobatus est iudex. Quem igitur ex his tribus à me testem expectabis? petitorem? Fannius est: contrà se nunquam testimonium dicet reum? Flauius est: is iampridem est mortuus: si viueret, verba eius audiretis. Iudicem? Cluuius est. quid is dicit? H-S. C C C I Ↄ Ↄ Ↄ. Panurgi nomine Flauium Fannio dissoluisse. quẽ tu si ex censu spectas, eques Rom. est: si ex vita, homo clarissimus est: si ex te, iudicem sumpsisti: si ex veritate, id quod scire potuit, & debuit, dixit. Nega, nega nunc, equiti Rom. homini honesto, iudici tuo, credi oportere. Circumspicit, æstuat, negat nos Cluuij testimonium recitaturos. recitabimus. erras: inani & tenui spe te consolaris. Recita testimonium T. Manilij & C. Luscij Ocreæ, duorum senatorum, hominum ornatissimorum, qui ex Cluuio audierunt. Vtrum dicis, Luscio & Manilio, an & Cluuio non esse credendum? Planius, atque apertiùs dicam: vtrum Luscius, & Manilius nihil de H-S. C C C I Ↄ Ↄ Ↄ. ex Cluuio audierunt? an Cluuius falsum Luscio, & Manilio dixit? Hoc ego loco, soluto, & quieto sum animo, &, quorsum recidat responsum tuum, non magnopere laboro. Firmissimis enim, & sanctissimis testimonijs virorum optimorum causa Roscij communita est. Si iam tibi deliberatum est, quibus abroges fidem iurisiurãdi, responde. Manilio, & Luscio negas esse credendum? dic, aude. est tuæ contumaciæ, arrogantiæ, vitæque

taque

tæque vniuersæ vox. Quid exspectas, quam mox ego Luscium, & Manilium dicam ordine esse senatores, ætate grandes natu, natura sanctos & religiosos, copijs rei familiaris locupletes, & pecuniosos? non faciam nihil mihi detraham, cum illis exactæ ætatis seuerissimè fructum, quem meruerunt, retribuam magis mea adolescentia indiget illorum bona existimatione, quam illorum seuerissima senectus desiderat meam laudem. Tibi verò, Piso, diu deliberandum & concoquendum est, vtrum potius Chæreæ iniurato in sua lite, an Manilio & Luscio iuratis in alieno iudicio credas. Reliquum est, vt Cluuium falsum dixisse Luscio, & Manilio cotendat. quod si facit, qua impudentia est? eumne testem improbabit, quem iudicem probarit? ei negabit credi oportere, cui ipse crediderit? eius testis ad iudicem fidem infirmabit, cuius propter fidem & religionem iudicis testes comparabat: quum ego si ferrem iudicem, refugere non deberet: cum testem producam, reprehedere audebit? Dixit enim, inquit, iniuratus Luscio, & Manilio: si diceret iuratus, crederes? At quid interest inter periurum, & mendacem? qui mentiri solet, peierare consueuit: quem ego vt mentiatur inducere possum, vt peieret, exorare facilè potero. Nam qui semel à veritate deflexit, hic non maiore religione ad periurium, quam ad mendacium perduci consueuit. Quis enim deprecatione deorum: non conscientiæ fide commouetur? Propterea, quæ pœna à dijs immortalibus periuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum, quibus iusiurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, dij immortales hominibus irasci, & succensere consueuerunt. At ego hoc ex cõtrario contendo. leuior esset auctoritas Cluuij, si diceret iuratus, quam nunc est, cum dicit iniuratus. tum enim forsitan improbis

fis

nimis cupidus videretur, qui qua de re iudex fuisset, testis esset: nunc omnibus inimicis necesse est castissimus, & constantissimus esse videatur, qui id, quod scit, familiaribus suis dicit. Dic nunc, si potes, si res, si caussa patitur, Cluuium esse mentitum. Mentitus est Cluuius? Ipsa mihi veritas manum iniecit, & paulisper consistere & commorari cogit. Vnde hoc totum ductum, & conflatum mendacium est? Roscius est videlicet homo callidus, & versutus. hoc initio cogitare cœpit: quoniam Fannius a me petit H-S. Iↄↄↄ petam a C. Cluuio equite Romano, ornatissimo homine, vt mea caussa mentiatur: dicat decisionem factam esse, quæ facta non est, H-S. CCCIↄↄↄ. a Flauio data esse Fannio, quæ data non sunt. Est hoc principium improbi animi, miseri ingenij, nullius consilij. Quid deinde? postea quam se præclarè confirmauit, venit ad Cluuium. quem hominem? leuem? immo grauissimum. nobilem? immo constantissimum. familiarem? immo alienissimum. Hunc posteaquam salutauit, rogare cœpit, blandè & concinnè scilicet. Mentire mea caussa, viris optimis tuis familiaribus præsentibus: dic Flauium cum Fannio de Panurgo decidisse, qui nihil transegit: dic H-S. CCCIↄↄↄ. dedisse, qui assem nullum dedit. Quid ille respondit? ego verò cupidè, & libenter mentiar tua caussa, & si quando me vis peierare, vt paullulum tu compendij facias, paratum fore scito, non fuit caussa, cur tantum laborem caperes, & ad me venires: per nuntium hoc, quod erat tam leue, transigere potuisti. Pro deum hominumq; fidem, hoc aut Roscius vnquam à Cluuio petijsset, si H-S. millies, in iudicium haberet? aut Cluuius Roscio petenti concessisset, si vniuersæ prædæ particeps esset? vix medius fidius tu, Fanni, à Ballione, aut aliquo eius simili hoc postulare auderes, & impetrare posses: quod cum est veritate falsum, tum ratione quoque

est

est incredibile. Obliuiscor enim Roscium, & Cluuium viros esse primarios: improbos temporis causa esse fingo. falsum subornauit testem Roscius Cluuium: cur tam sero? cur cum altera pensio soluenda esset, non tum, cum prima? nam iam anteà H.S. IↃↃↃ. dissoluerat. Deinde si iam persuasum erat Cluuio, vt mentiretur: cur potiùs H.S. CCC IↃↃↃ. quàm CCC IↃↃↃ. CCC IↃↃↃ. CCC IↃↃↃ. data dixit Fannio à Flauio, cum ex restipulatione pars eius dimidia Roscij esset? Iam intelligis, C. Piso, sibi soli, societati nihil Roscium petisse. Hoc cum sentit Saturius esse apertum, resistere, & repugnare contra veritatem non audet: aliud fraudis, & insidiarũ in eodem vestigio diuerticulum reperit, petisse, inquit, suam partem Roscium à Flauio confiteor vacuam, & integram reliquisse Fannij concedo: sed quod sibi exegit, id commune societatis factum esse contendo: quo nihil captiosius, neque indignius potest dici. Quæro enim, potueritne Roscius ex societate suam partem petere, necne? Si non potuit, quemadmodum abstulit? si potuit, quemadmodum non sibi exegit? Nam quod sibi petitur, certè alteri non exigitur. An ita est? si quod vniuersæ societatis fuisset, petisset, quod cum exactum esset, æqualiter omnes partirentur: nunc cum petierit, quod suæ partis esset, non quod abstulit, soli sibi exegit? Quid interest inter eum, qui per se litigat, & qui cognitor est datus? qui per se litem contestatur, sibi soli petit: alteri nemo potest, nisi qui cognitor est factus. Itane verò? cognitor si fuisset tuus, quod vicisset iudicio, ferres tuum: suo nomine petijt: quod abstulit, sibi, non tibi exegit. Quod si quisquam petere potest alteri, qui cognitor non est factus: quæro, quid ita, cum Panurgus esset interfectus, & lis contestata cum Flauio damni iniuria esset, tu in eam litem cognitor Roscij sis factus? cum præsertim ex tua oratione, quodcunque tibi peteres huic pete-

res: quodcunque tibi exigeres, id in societatem recideret. Quod si ad Roscium nihil perueniret, quod tu à Flauio abstulisses, nisi te in suam litem dedisset cognitorem: ad te peruenire nihil debet, quod Roscius pro sua parte exegit, quoniam tuus cognitor non est factus. Quid enim huic rei respondere poteris Fanni? cum de sua parte Roscius transegit cum Flauio, actionem tibi tuam reliquit, an non? Si non reliquit, quemadmodum H-S. CCCI ͻͻͻ. ab eo postea exegisti? si reliquit, quid ab hoc petis, quod per te persequi & petere debes? Simillima enim, & maximè gemina societas hæreditatis est. quemadmodum socius in societate habet partem, sic heres in hereditate habet partem. vt heres sibi soli, non coheredibus petit: sic socius sibi soli, non socijs petit: & quemadmodum vterque pro sua parte petit, sic pro sua parte dissoluit: heres ex sua parte, qua hereditatem * adijt: socius ex ea, qua societatem coijt. Quemadmodum suam partem Roscius suo nomine condonare potuit Flauio, vt eam tu non peteres: sic cum exegit suam partẽ, & tibi integram petitionem reliquit, tecum partiri non debet: nisi fortè tu peruerso more, quod huius est, ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. Perstat in sententia Saturius, quodcunque sibi petat socius, id societatis fieri. quod si ita est, quæ (malum) stultitia fuit, vt Roscius ex iurisperitorum consilio, & auctoritate restipularetur à Fannio diligenter, vt quod is exegisset à Flauio, dimidiam partem sibi dissolueret: siquidem sine cautione, & repromissione nihilominus id Fannius societati, hoc est Roscio, debebat?

* * *

Desiderantur non pauca.

ACCV-

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER PRIMVS, QVI DIVINATIO DICITVR.

ORATIO QVARTA.

Si quis vestrum iudices, aut eorum qui adsunt fortè miratur, me, qui tot annos in causis, iudicijsque publicis ita sim versatus, vt defenderim multos, læserim neminem, subitò nunc mutata volũtate ad accusandũ descendere, is si mei cõsilij causam, rationẽq; cognouerit, vna & id quod facio probabit, & in hac causa profectò neminẽ mihi esse præponendũ actorẽ putabit. Cũ quæstor in Sicilia fuissem, iudices, itaq; ex ea prouincia decessissem, vt Siculis omnibus iucundam, diuturnamq; memoriam quæsturæ, nominisq; mei relinquerem: factum est, vti cum summũ in veteribus patronis multis, tum nõnullum etiam in me præsidium suis fortunis constitutum esse arbitrarẽtur: qui nunc populati, atque vexati, cuncti ad me publicè sæpe venerunt, vt suarum fortunarum omnium causam, defensionemq; susciperem: me sæpe esse pollicitum, sæpe ostendisse dicebant, si quod tẽpus accidisset, quo tempore aliquid à me requirerent, commodis eorum me non defuturum. venisse tempus aiebant, non iam vt commoda sua, sed vt vitam, salutemq; totius prouinciæ defenderem, sese iam ne deos quidem in suis vrbibus, ad quos confugerent, habere: quod eorum simulachra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset. quas res luxuries in flagitijs, crudelitas in suppli-

cijs, auaritia in rapinis, superbia in contumelijs efficere potuisset, eas omnes sese hoc vno prætore per triennium pertulisse: rogare, & orare, ne illos supplices aspernater, quos me incolumi, nemini supplices * esse oporteret. Tuli grauiter, & acerbè iudices, in eum me locum * adductum, vt aut eos homines spes falleret, qui opem à me atque auxilium * petissent: aut ego, qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescentia dedissem, tempore atque officio coactus ad accusandum traducerer. Dicebam habere eos actorem Q. Cæcilium, qui præsertim quæstor in eadem prouincia post me quæstorem fuisset. quo ego adiumēto sperabam hanc à me molestiam posse demoueri, id mihi erat aduersarium maxime. nam illi multo mihi hoc facilius remisissent, si istum non possent, aut si iste apud eos quæstor, non fuisset. Adductus sum iudices, officio, fide, misericordia, multorum bonorum exemplo, veteri consuetudine, instituto que maiorum, vt onus hoc laboris atque officij, non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore mihi suscipiendum putarem. Quo in negotio tamen illa me res iudices consolatur, quod hæc quæ videtur esse accusatio mea, non potius accusatio, quàm defensio est existimāda. Defendo enim multos mortales, multas ciuitates, prouinciam Siciliam totam. Quemobrem si mihi vnus est accusandus, propemodum manere in instituto meo videor, & non omninò à defendendis hominibus, subleuandisque discedere. Quod si hanc causam tam idoneam, tam illustrem, tam grauem non haberem, si aut hoc à me Siculi non petissent, aut mihi cum Siculis causa tantæ necessitudinis non intercederet, & hoc quod facio, me reip. causa facere profiterer: vt homo singulari cupiditate, audacia, scelere præditus, cuius furta atque flagitia non in Sicilia solum, sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante oculos omnium maxima, turpissi-

turpissimaque nossemus, me agēte in iudicium vocaretur: quis tandem esset, qui meum factum aut consilium posset reprehendere? Quid est, prô deûm hominumq; fidem, in quo ego reip. plus hoc tēpore prodesse possim? Quid est, quod aut populo Rom. gratius esse debeat? aut socijs, exterisq; nationibus optatius esse possit? aut saluti, fortunisq; omnium magis accommodatum sit? Populatæ, vexatæ, funditus euersæ prouinciæ: socij, stipendiarijq; populi Rom. afflicti, miseri, iam non salutis spem, sed exitij solatium quærunt. Qui iudicia manere apud ordinem senatorium volunt, quæruntur accusatores se idoneos non habere, qui accusare possunt, iudiciorum seueritatem desiderant. populus Rom. interea, tametsi multis incommodis, difficultatibusque affectus est, tamen nihil æque in rep. atque illam veterem iudiciorum vim, grauitatemque requirit. Iudiciorum desiderio tribunitia potestas efflagitata est: iudiciorum leuitate ordo quoq; alius ad res iudicandas postulatur. iudicum culpa atq; dedecore etiam censorium nomen, quod asperius antea populo videri solebat, id nūc poscitur: id iam populare, atque plausibile factum est. In hac libidine hominum nocētissimorum, in populi Rom. quotidiana querimonia, iudiciorum infamia, totius ordinis offensione, cum hoc vnum his tot incommodis remedium esse arbitrarer, vt homines idonei, atque integri causam reip. legumque susciperent: fateor me salutis omnium causa ad eam partem accessisse reipub. subleuandæ, quæ maxime laboraret. Nunc quoniam quibus rebus adductus ad causam accesserim, demonstraui: dicendum necessario est de contentione nostra, vt in constituendo accusatore, quid sequi possitis, habeatis. Ego sic intelligo iudices, cum de pecunijs repetundis nomen cuiuspiam deferatur, si certamen inter aliquos sit, cui potissimum delatio detur, hæc duo in primis spectari

oportere quem maxime velint actorem esse ij, quibus factæ esse dicantur iniuriæ: & quem minime velit is, qui eas iniurias fecisse arguatur. In hac causa, iudices, tametsi vtrumque esse arbitror perspicuum, tamen de vtroque dicam, & de eo prius, quod apud vos plurimum debet valere, hoc est de voluntate eorum, quibus iniuriæ factæ sunt, quorum causa iudicium de pecunijs repetundis est constitutum. Siciliam prouinciam C. Verres per triennium depopulatus esse, Siculorum ciuitates vastasse, domos exinanisse, fana spoliasse dicitur. Adsunt, queruntur Siculi vniuersi: ad meam fidem, quam habent spectatam iam & diu cognitam, confugiunt: auxilium sibi per me à vobis, atq; à populi Rom. legibus petunt: me defensorem calamitatum suarum, me vltorem iniuriarum, me cognitorem iuris sui, me actorem causæ totius esse voluerunt. Vtrum Q. Cæcili hoc dices, me non Siculorum rogatu ad causam accedere? an optimorum fidelissimorumq; sociorum voluntatem apud hos grauem esse non oportere? Si id audebis dicere, quod C. Verres, cui te inimicum esse simulas, maximè existimari vult, Siculos hoc à me non petisse: primum causam inimici tui subleuabis, de quo non præiudicium, sed plane iudicium iam factum putatur: quod ita percrebuit: Siculos omnes actorem suæ causæ contra illius iniurias quæsisse. Hoc si tu inimicus eius factum negabis, quod ipse, cui maximè hæc res obstat, negare non audet: videto ne nimium familiariter inimicitias exercere videare. Deinde sunt testes viri clarissimi nostræ ciuitatis, quos omnes à me nominari non est necesse: eos qui adsunt appellabo, quos si mentirer, testes esse impudentiæ meæ minime vellem. Scit is, qui est in consilio, C. Marcellus: scit is, quem adesse video, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide, atque præsidio Siculi maximè nituntur, quòd omnino Marcellorum nomini

tota

tota illa prouincia adiuncta est. Hi sciunt hoc non modo à me petitum esse, sed ita sæpe, & ita vehementer esse petitum, vt aut causa mihi suscipienda fuerit, aut officium necessitudinis repudiandum Sed quid ego his testibus vtor? quasi res dubia, aut obscura sit. Adsunt homines ex tota prouincia nobilissimi, qui præsentes vos orant atque obsecrant iudices, vt in actore causæ suæ deligendo, vestrum iudicium à suo iudicio ne discrepet. Omnium ciuitatum totius Siciliæ legationes adsunt, præter duas ciuitates, quarum duarum, si adessent, duo crimina vel maxima minuerentur, quæ cum his ciuitatibus C. Verri communicata sunt. At enim cur à me potissimum hoc præsidium petiuerunt? Si esset dubium, petissent à me præsidium, necne, dicerem cur petissent. Nunc verò, cum id ita perspicuum sit, vt oculis iudicare possitis, nescio cur hoc mihi detrimento esse debeat, si id mihi obijciatur, me potissimum esse delectum. Verum id mihi non sumo, iudices, & hoc non modo in oratione mea non pono, sed ne in opinione quidem cuiusquam relinquo, me omnibus patronis esse præpositum. Non ita est, sed vniuscuiusque temporis, valetudinis, facultatis ad agendum, ducta ratio est. Mea fuit semper hæc in hac re voluntas, & sententia, quemuis vt hoc * mallent de his qui essent idonei, suscipere, quàm me: me vt * mallent quàm neminem. Reliquum est iam, vt illud quæramus, cum hoc constet, Siculos à me petisse, ecquid hanc rem apud vos, animosq; vestros valere oporteat: ecquid auctoritatis apud vos in suo iure repetundo socij populi Rom. supplices vestri habere debeant. De quo quid ego plura commemorem? quasi verò dubium sit, quin tota lex de pecunijs repetundis sociorum causa constituta sit. Nam ciuibus cum sunt ereptæ pecuniæ, ciuili ferè actione, & priuato iure repetuntur. Hæc lex socialis est:

hoc ius nationum exterarum est: hanc habent arcem minùs aliquanto nũc quidem munitam, quàm antea: verumtamen, si qua reliqua spes est, quæ sociorum animos consolari possit, ea tota in hac lege posita est: cuius legis non modo à populo Rom. sed etiam ab vltimis nationibus iampridem seueri custodes requiruntur. Quis igitur est, qui neget oportere eorum arbitratu lege agi, quorum causa lex sit constituta? Sicilia tota si vna voce loqueretur, hoc diceret: Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis vrbibus, sedibus, delubris fuit, quod in vnaquaque re beneficio senatus, populique Romani iuris habui, id mihi tu, C. Verres, eripuisti, atque abstulisti: quo nomine abs te sestertium millies ex lege repeto. Si vniuersa, vt dixi, prouincia loqui posset, hac voce vteretur: quoniam id non poterat, harum rerum actorem, quem idoneum esse arbitrata est, ipsa delegit. In huiusmodi re quisquam tam impudens reperietur, qui ad alienam causam, inuitis ijs, quorum negotium est, accedere, aut aspirare audeat? Si tibi, Q. Cæcili, hoc Siculi dicerent: Te non nouimus: nescimus qui sis: nunquam te antea vidimus: sine nos per eum nostras fortunas defendere, cuius fides est nobis cognita: nónne id dicerent, quod cuius probare deberent? nunc hoc dicunt: vtrumque se nosse: alterum se cupere defensorem esse fortunarum suarum: alterum planè nolle. Cur nolint, etiamsi tacerent, satis dicunt. verum non tacent. tamen his inuitissimis te offeres? tamen in aliena causa loquere? tamen eos defendes, qui se ab omnibus desertos potiùs, quàm abs te defensos esse malunt? tamen his operam tuam pollicebere, qui te neque velle sua causa, nec si cupias, posse arbitrantur? Cur eorum spem exiguam reliquarum fortunarum, quàm habent in legis, & iudicij seueritate positam, vi extorquere conaris? cur te interponis inuitissimis his, quibus maxime lex

con-

consultum esse vult? cur de quibus in prouincia nõ optimè es meritus, eos nunc planè fortunis omnibus conaris euertere? cur his non modo persequendi iuris sui, sed etiam deplorandæ calamitatis adimis potestatem? Nam, te actore quem eorum affuturum putas? quos intelligis non vt per te alium, sed vt per aliquem te ipsum vlciscantur, laborare? At enim solum, id est, vt me Siculi maxime velint: alterum illud credo obscurum est, à quo Verres minime se accusari velit. Ecquis vnquam tam palam de honore, tam vehementer de salute sua contendit, quàm ille, atque illius amici, vt ne hæc mihi delatio detur? Sunt multa, quæ Verres in me esse arbitratur, quæ scit in te, Q. Cæcili, non esse: quæ cuiusmodi in vtroque nostrûm sint, paulò post commemorabo. Nunc tantum id dicam quod tacitus tu mihi assentiare, nullam rem in me esse, quàm ille contemnat, nullam in te, quàm pertimescat. Itaque magnus ille defensor, & amici eius tibi * Hortensius suffragatur, me oppugnat: apertè à iudicibus petit, vt tu mihi anteponare: & ait hoc se honeste sine vlla inuidia, ac sine vlla offensione contendere. Non enim, inquit, illud peto, quod soleo, cum vehementius contendi impetrare, reus vt absoluatur: nõ peto: sed vt ab hoc potiùs, quàm ab illo accusetur, id peto. Da mihi hoc: concede quod facilè est, quod honestum, quod non inuidiosum: quod cum dederis, sine vllo tuo periculo, sine infamia illud dederis, vt is absoluatur, cuius ego causa laboro. Et ait idem, vt aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, certos esse in consilio, quibus ostendi tabellas velit: id esse perfacile. non enim singulos ferre sententias, sed vniuersos constituere: ceratam vnicuique tabellam dari cera legitima, non illa infami ac nefaria. Atq; is non tam propter Verrem laborat, quam quod eum minime res tota delectat, videt enim, si à pueris nobilibus quos adhuc elusit, si à quadrupla-

toribus, quos non sine causa contempsit semper, ac pro nihilo putauit, accusandi voluntas ad viros fortes spectatosque homines translata sit, se in iudicijs * dominari nō posse. Huic ego homini iam antè denuntio, si à me causam hanc vos agi volueritis, rationem illi defendendi, totam esse mutandam, & ita tamen mutandam, vt meliore & honestiore conditione sit, quam qua ipse esse vult: ut imitetur homines eos, quos ipse vidit amplissimos, L. Crassum & M. Antonium. qui nihil se arbitrabantur ad iudicia, causasque amicorum præter fidem, & ingenium afferre oportere. nihil erit, quod, me agente, arbitretur iudicium sine magno multorum periculo posse corrumpi. Ego in hoc iudicio mihi Siculorum causam receptam, populi Romani susceptam esse arbitror: ut mihi non vnus homo improbus opprimendus sit, id quod Siculi petiuerunt: sed omnino omnis improbitas, id quod populus Romanus iamdiu flagitat, extinguenda, atque delenda sit. In quo ego quid eniti, aut quid efficere possim, malo in aliorum spe relinquere, quàm in oratione mea ponere. Tu verò, Cæcili, quid potes? quo tempore, aut qua in re non modò specimen ceteris aliquod dedisti, sed ne tui periculum fecisti? In mentem tibi non venit, quid negotij sit causam publicam sustinere? vitam alterius totam explicare? atque eam non modo in animis iudicum, sed etiam in oculis, conspectuque omnium exponere? sociorum salutem, commoda prouinciarum, vim legum, grauitatem iudiciorum defendere? Cognosce ex me, quoniam hoc primum tempus discendi nactus es, quam multa esse oporteat in eo, qui alterum accuset: ex quibus si vnum aliquod in te cognoueris, ego iam tibi ipse istuc, quod expetis mea voluntate concedam. Primùm integritatem, atque innocentiam singularem. nihil est enim, quod minus ferendum sit, quam rationem ab altero vitæ reposcere eum, qui

qui non possit sua reddere. Hic ego de te plura non dicam: vnum illud credo, omnes animaduertere, te adhuc a nullis nisi à Siculis potuisse cognosci: Siculos hoc dicere, cum eidem sint irati, cui tu te inimicum esse dicis; sese tamen, te actore, ad iudicium non affuturos. Quare negent, ex me non audietis: hos patimini id suspicari, quod necesse est. Illi quidem (vt est hominum genus nimis acutum & suspiciosum) non te ex Sicilia literas in Verrem deportare velle arbitrantur, sed cum ijsdem literis illius præturà & tua quæstura consignata sit, asportare te velle ex Sicilia literas suspicantur. Deinde accusatorem firmum, verumque esse oportet. Eum ego si te putem cupere esse, facilè intelligo esse non posse. Nec ea dico, quæ si dicam, tamen infirmare non possis; te antequam de Sicilia decesseris, in gratiam redisse cum Verre: Potamonem scribam, & familiarem tuum retentum esse à Verre in prouincia, cum tu decederes: M. Cæcilium fratrem tuum lectissimum, atque ornatissimum adolescentem non modo non adesse, neque tecum tuas iniurias persequi, sed esse cum Verre: cum illo familiarissimè, atque amicissimè viuere. Sunt hæc & alia in te falsi accusatoris signa permulta: quibus ego nunc non vtor: hoc dico, te, si maximè cupias, tamen verum accusatorem esse non posse: video enim permulta esse crimina, quorum tibi societas cum Verre eiusmodi est, vt ea in accusando attingere non audeas. Queritur Sicilia tota, C. Verrem ab aratoribus, cum frumentum sibi in cellam imperauisset, & cum esset tritici modius * II s. HS pro frumento in modios singulos duodenos sestertios exegisse. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum impudens, iniuria non ferenda, ego hoc vno crimine illum condemnari necesse est. Tu, Cæcili, quid facies? Verum hoc tantum crimen præteribis, an obijcies? Si obijcies, id quod alio tempore

ni dabis, quod eodem tempore in eadem prouincia tu ipse fecisti? audebis ita accusare alterum, vt quo minùs tute condemnere, recusare non possis? 5 Si prætermittes, qualis erit ista tua accusatio, quæ domestici periculi metu certissimi, & maximi criminis non modo suspicionem, verum etiam mentionem ipsam pertimescat? Emptum est ex s.c. frumentum a Siculis prætore Verre, pro quo frumento pecunia omnis soluta non est. graue est hoc crimen in Verrem, graue me agente: te accusante nullum. eras enim tu quæstor: pecuniam publicam tu tractabas: ex qua, etiam si cuperet prætor, tamen ne qua deductio fieret, magna ex parte, tua potestas erat. Huius quoque igitur criminis, te accusante, mentio nulla fiet. Silebitur toto iudicio de maximis, & notissimis illius furtis & iniurijs. Mihi crede, Cæcili, non potest in accusando, socios vere defendere is, qui cum reo criminum societate coniunctus est. Mancipes a ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. Quid? hoc, Verre prætore factum est solum? non, sed etiam quæstore Cæcilio. Quid igitur? daturus es huic crimini, quod & potuisti prohibere ne fieret, & debuisti? an totum id relinques? Ergo id omninò Verres in iudicio suo non audiet, quod cum faciebat, quemadmodum defensurus esset, non reperiebat. Atque ego hæc quæ in medio posita sunt, commemoro. Sunt alia magis occulta furta, quæ ille, vt istius credo animos, atque impetus retardaret, cum quæstore suo benignissime communicauit. Hæc tu scis ad me esse delata: quæ si velim proferre, facilè omnes intelligent, vobis inter vos non modò voluntatem fuisse coniunctam, sed ne prædam quidem adhuc esse diuisam. Quapropter si tibi iudicium postulas dari, quod tecum vna fecerit, concedo, si id lege permittitur: sin autem de accusatione dicimus, concedas oportet ijs, qui nullo suo peccato impediuntur, quo minùs alterius pec-

peccata demonstrare possint. Ac vide, quantum inter futurum sit inter meam, atq; tuam accusationē. Ego, etiam quæ tu sine Verre commisisti, Verri crimini daturus sum, quod te non prohibuerit, cum summam ipse haberet potestatem: tu contra, ne quæ ille quidem fecit, obijcies, ne qua ex parte coniunctus cum eo reperiare. Quid illa, Cæcili? contemnendane tibi videntur esse, sine quibus causa sustineri, præsertim tanta, nullo modo potest? aliqua facultas agendi, aliqua dicendi consuetudo, aliqua in foro, iudicijs, legibus, aut ratio, aut exercitatio? intelligo quàm scopuloso, difficilique in loco verser. nam cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenij, atque eloquentiæ multo molestissima. Quamobrem nihil dico de meo ingenio, neque est quod possim dicere, neque si esset, dicerē. aut enim id mihi satis est, quod est de me opinionis, quidquid est; aut si id parum est, ego maius id commemorando facere non possum. De te, Cæcili, iam mehercule, hoc extra hanc contentionem, certaméq; nostrum familiariter tecum loquar. Tu ipse quemadmodum existimes vide etiam atq; etiam, & tu te collige: & qui sis, & quid facere possis, considera. Putasne te posse de maximis, acerbissimisq; rebus, cum causam sociorum fortunasque prouinciæ, ius populi Romani, grauitatem iudicij, legumque susceperis, tot res, tam graues, tam varias, voce, memoria, consilio, ingenio, sustinere? Putasne te posse, quæ C. Verres in quæstura, quæ in legatione, quæ in prætura, quæ Romæ, quæ in Italia, quæ in Achaia, Asia, Pamphyliaq; patrarit, ea, quemadmodum locis temporibusq; diuisa sint, sic criminibus & oratione distinguere? Putasne te posse, id quod in eiusmodi reo maxime necessarium est, facere, vt quæ ille libidinosè, quæ nefariè, quæ crudeliter fecerit, ea æque acerba, & indigna videantur esse ijs, qui audient, atque illis visa sunt, qui senserunt? Magna

sunt ea, quæ dico. * mihi, mihi crede: noli hæc contemnere dicenda, demonstranda, explicanda sunt omnia: causa non solum exponenda, sed etiam grauiter, copioseque agenda est: * perspiciendum est, si quid agere aut perficere vis, vt homines te nõ solùm audiant, verumetiam libenter studioseq; audiant. In quo si te multum natura adiuuaret, si optimis à pueritia disciplinis, atq; artibus studuisses, & in his elaborasses, si literas Græcas Athenis, non Lilybæi, Latinas Romæ, non in Sicilia didicisses, tamen esset magnum tantam causam, tam exspectatam, & diligentia consequi, & memoria complecti, & oratione exponere, & voce, & viribus sustinere. Fortasse dices, quid? ergò hæc in te sunt omnia? vtinam quidem essent: verumtamen vt esse possent, magno studio mihi à pueritia est elaboratum. Quod si ego hæc propter magnitudinem rerum, ac difficultatem assequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi: quàm longè tute ab his rebus abesse arbitrare, quas non modò antea nunquam cogitasti, sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ & quantæ sint suspicari potes? Ego, qui, sicut omnes sciunt, in foro iudicijsque ita verser, vt eiusdem ætatis aut nemo, aut pauci plures causas defenderint, & qui omne tempus, quod mihi ab amicorum negotijs datur, in his studijs laboribusq; consumam, quo paratior ad vsum forensem, promptiorque esse possim: tamen, ita deos mihi velim propitios, vt cum illius * diei mihi venit in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum sit, non solùm commoueor animo, sed etiam toto corpore perhorresco: iam nunc mente & cogitatione prospicio, quæ tum studia hominum, qui concursus futuri sint, quantam exspectationem magnitudo iudicij sit allatura, quantam auditorum multitudinem C. Verris infamia concitatura, quantam denique audientiam orationi meæ improbitas illius factura sit. Quæ cum cogito, iam

nunc

nunc timeo, quidnam pro offensione hominum, qui illi inimici infensique sunt, & exspectatione omnium, & magnitudine rerum dignum eloqui possim. Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: &, si quid ex vetere aliqua oratione, IOVEM ego optimum maximum: aut, VELLEM, si fieri potuisset, iudices: aut aliquid eiusmodi ediscere potueris, praeclarè te paratum in iudicium venturum arbitraris. Ac si tibi nemo responsurus esset, tamen ipsam causam, vt ego arbitror, demonstrare non posses. Nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo, & ad dicendum paratissimo futurum esse certamen: quicum modo disserendum, modo omni oratione pugnandum, certãdumq; sit. Cuius ego ingenium ita laudo, vt nõ pertimescam: ita probo, vt me ab eo delectari facilius, quàm decipi putem posse. Nunquam ille me opprimet consilio: nunquam vllo artificio peruertet: nunquã ingenio me suo labefactare, atq; infirmare conabitur: noui omnes hominis petitiones, rationesque dicendi: saepe in iisdem, saepe in contrariis causis versati sumus. Ita contra me ille dicet, quamuis sit ingeniosus, vt nonnullum etiam de suo ingenio iudicium fieri arbitretur. Te verò, Caecili, quemadmodum sit elusurus, quam omni ratione iactaturus, videre iam videor: quoties ille tibi potestatem, optionemque facturus sit, vt eligas vtrum velis, factum esse, necne, verum esse, an falsum: vtrum dixeris, id contra te futurum. qui tibi aestus, qui error, quae tenebrae dii immortales erunt, homini minimè malo? Quid, cum accusationis tuae membra diuidere coeperit, & in digitis suis singulas partes causae constituere? quid, cum vnumquodq; transigere expedire, absoluere? ipse profectò metuere incipies, ne innocenti periculum facesseris. Quid, cum commiserari, cõqueri, & ex illius inuidia deonerare aliquid, & in te traiicere coeperit: commemorare quaestoris

cum prætore necessitudinem constitutam? morem maiorum? sortis religionem? poterisne eius orationis subire * inuidiam? Vide modò, etiam atque etiam considera. mihi enim videtur periculum fore, ne ille non modo verbis te obruat, sed gestu ipso, ac motu corporis præstringat aciem ingenij tui, teque ab institutis tuis, cogitationibusque abducat. Atque huiusce rei iudicium iam continuo video futurum, si enim mihi hodiè respondere ad hæc, quæ dico, potueris: si ab isto libro quem tibi magister ludi nescio quis ex alienis orationibus compositum dedit, verbo vno discesseris: posse te, & illi quoque iudicio non deesse, & causæ, atque officio tuo satisfacere arbitrabor: sin mecum in hac prolusione nihil fueris, quem te in ipsa pugna cum acerrimo aduersario fore putemus? Esto: ipse nihil est: nihil potest; at venit paratus cum subscriptoribus exercitatis, & disertis, est tamen hoc aliquid: tametsi non est satis, * omnibus enim rebus is qui princeps in agendo est, ornatissimus, & paratissimus esse debet. Verum tamen L. Apulium esse video proximum subscriptorem, hominem non ætate, sed vsu forensi, atq; exercitatione tyronem. Deinde, vt opinor, habet Allienum: hunc tamen à subsellijs. qui quid in dicendo posset, nunquam satis attendi, in clamando quidem video eum esse bene robustum, atq; exercitatum in hoc spes tuæ sunt omnes: hic, si tu eris actor constitutus, totum iudicium sustinebit. * At ne is quidem tantum contendet in dicendo, quantū potest; sed consulet laudi & existimationi tuæ, & ex eo, quod ipse potest in dicendo, aliquantum remittet, vt tu * tandem aliquid esse videare. Vt in actoribus Græcis fieri videmus, sæpe illum qui est secundarum, aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere, quam ipse primarum, multū summittere, vt ille princeps quam maxime excellat: sic faciet Allienus; tibi seruiet, tibi lenocinabitur,

bitur minus aliquanto contendet, quam potest. Iam hoc considerate, cuiusmodi accusatores in tanto iudicio simus habituri: cum & ipse Allienus ex ea facultate, si quam habet, aliquantum detracturus sit, & Cæcilius tum denique se aliquid futurum putet, si Allienus minus vehemens fuerit, & sibi primas in dicendo partes concesserit. Quartum quem sit habiturus non video, nisi quem forte ex illo grege oratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicunque vos delationem dederitis, ex quibus alienissimis hominibus, ita paratus venis, vt tibi hospes aliquis sit recipiendus. Quibus ego non sum tantum honorem habiturus, vt ad ea quæ dixerint certo loco, aut singulatim vnicuique respondeam. sic breuiter, quoniam non consulto, sed casu in eorum mentionem incidi, quasi præteriens satisfaciā vniuersis. Tantane vobis inopia videor esse amicorum, vt mihi non ex his, quos mecum adduxerim, sed de populo subscriptor addatur? vobis autem tanta inopia reorum est, vt mihi causam præripere conemini potius, quam aliquos à columna Mœnia vestri ordinis reos reperiatis? Custodem, inquit, Tullio, me apponite. Quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas causas admisero? qui non solum ne quid enunties, sed etiam ne quid auferas, custodiendus sis. Sed de isto custode toto sic vobis breuissimè respondebo, non esse hos tales viros commissuros, vt ad causam tantam à me susceptam, mihi creditam, quisquam subscriptor, me inuito, aspirare possit. Etenim fides mea custodem repudiat, diligentia speculatorem reformidat. Verum, vt ad te, Cæcili, redeam, quam multa te deficiant vides: quam multa sint in te, quę reus nocens in accusatore suo cupiat esse, profectò iam intelligis. Quid ad hæc dici potest? non enim quæro quid tu dicturus sis. video mihi non te, sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet: qui

si te rectè monere volet, suadebit tibi, vt hinc discedas, neq; mihi verbum vllum respódeas. quid enim dices? an id quod dictitas, iniuriam tibi fecisse Verrem? arbitror. neq; enim esset verisimile, cum omnibus Siculis faceret iniurias, te illi vnum eximium, cui consuleret fuisse. Sed cęteri Siculi vltorem suarum iniuriarum inuenerunt: tu, dű tuas iniurias per te, id quod nō potes, persequi conaris, id agis, vt ceterorū quoque iniuriæ sint impunitæ, atq; inultæ. & hoc te præterit, non id solum spectari solere, qui debeat, sed etiam illud, qui possit vlcisci, in quo vtrumque sit, eum superiorem esse: in quo alterū, in eo non quid is velit, sed quid facere possit, quęri solere. Quod si ei potissimum censes permitti oportere accusandi potestatem, cui maximam C. Verres iniuriam fecerit: vtrum tandem censes hos iudices grauius ferre oportere, te ab illo esse læsum, an prouinciam Siciliam esse vexatam, ac perditam? Opinor concedes, multo hoc & esse grauius, & ab omnibus ferri grauius oportere. Concede igitur, vt tibi anteponatur in accusando prouincia. nam prouincia accusat, cum is agit causam, quem sibi illa defensorem sui iuris, vltorem iniuriarum, actorem totius causæ adoptauit. At eam tibi C. Verres fecit iniuriam, quæ cęterorum quoque animos posset alieno incommodo commouere. minimè. nam id quoq; ad rem pertinere arbitror, qualis iniuria dicatur, quæ causa inimicitiarum proferatur. Cognoscite ex me. nam iste eam profectò, nisi planè nihil sapit, nunquam proferet. Agonis est quædam Lilybætana, liberta Veneris Erycinæ, quæ mulier ante hunc quæstorem copiosa planè & locuples fuit. Ab hac præfectus Antonij quidam symphoniacos seruos abducebat per iniuriam, quibus se in classe vti velle dicebat. Tum illa, vt mos in Sicilia est omnium Venereorum, & eorum qui à Venere se liberauerunt, vt præfecto illi religionem Veneris, nomenque obijceret,

ijceret, dixit & se, & omnia sua Veneris esse. Vbi hoc quæstori Cæcilio viro optimo, & homini æquissimo nunciatum est: vocari ad se Agonidem iubet: iudicium dat statim, si pareret eam se, & sua Veneris esse dixisse. iudicant recuperatores id, quod necesse erat. neque enim erat cuiquam dubium, quin illa dixisset. iste in possessionem bonorum mulieris intrat: ipsam Veneri in seruitutem adiudicat: deinde bona vendit: pecuniam redigit. Ita dum pauca mancipia Veneris nomine Agonis, ac religione retinere vult, fortunas omnes, libertatemque suam istius iniuria perdidit. Lilybæum Verres venit postea: rem cognoscit: factum improbat: cogit quæstorem suum pecuniam, quam ex Agonidis bonis redegisset, eam mulieri omnem adnumerare, & reddere. Est adhuc, id quod vos omnes admirari video, non Verres, sed Q. Mucius. quid enim facere potuit elegantius ad hominum existimationem: æquius ad leuandam mulieris calamitatem: vehementius ad quæstoriam libidinem coercendam? Summe hæc omnia mihi videntur esse laudanda. Sed repente e vestigio ex homine, tanquam aliquo Circæo poculo, factus est Verres: redit ad se, atque ad mores suos. nam ex illa pecunia magnam partem ad se auertit: mulieri reddidit quantulum visum est. Hic tu si læsum te a Verre esse dices, patiar, & concedam: si iniuriam tibi factam quereris, defendam, & negabo. Deinde de iniuria, quæ tibi facta sit, neminem nostrum grauiorem vindicem esse oportet, quam te ipsum, cui facta dicitur. Si tu cum illo postea in gratiam redisti, si domi illius aliquoties fuisti, si ille apud te postea cœnauit, vtrum te perfidiosum, an præuaricatorem existimari mauis? video esse necesse alterutrum. Sed ego tecum in eo non pugnabo, quo minus vtrum velis eligas. Quid si ne iniuriæ quidem, quæ tibi ab illo facta sit, causa remanet? quid habes,

ni

quod possis dicere, quamobrem non modo mihi, sed cuiquam anteponare? nisi forte illud, quod dicturum te esse audio, quæstorem illius fuisse. quæ causa grauis esset, si certares mecum, vter nostrûm illi amicior esse deberet, in contentione suscipiendarum inimicitiarum ridiculum est putare causam necessitudinis ad inferendum periculum iustam videri oportere. Etenim si plurimas à tuo prætore iniurias accepisses, tamen eas ferendo maiorem laudem, quam vlciscendo mererere. Cum verò nullum illius in vita rectius factum sit, quàm id quod tu iniuriam appellas: hi statuent hanc causam, quam ne in alio quidem probarent, in te iustam, ad necessitudinem violandam videri? qui si summam iniuriam ab illo accepisti, tamen quoniam quæstor eius fuisti, non potes eum sine vlla vituperatione accusare: si verò nulla tibi facta est iniuria, sine scelere eum accusare non potes. Quare cum incertum sit de iniuria, quemquam esse horum putas, qui non malit te sine vituperatione, quam cum scelere discedere? At vide, quid differat inter meam opinionem ac tuam. tu, cum omnibus rebus inferior sis, hac vna in re te mihi anteferri putas oportere, quod quæstor illius fueris: ego, si superior ceteris rebus esses, te hanc vnam ob causam accusatorem repudiari putarem oportere. sic enim à maioribus nostris accepimus, prætorem quæstori suo parentis loco esse oportere: nullam neque iustiorem, neque grauiorem causam necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctionem sortis, quam prouinciæ, quam officij, quam * publicam muneris societatem. Quãobrem, si iure eum posses accusare, tamen, cum is tibi parentis numero fuisset, id piè facere non posses, cùm verò neque iniuriam acceperis, & prætori tuo periculum crees, fatearis necesse est, te illi iniustum, impiumq; bellum inferre conari. Etenim ista quæstura ad eam rem valet, vt elaborandum tibi

in

in ratione reddenda sit, quamobrem eum, cui quę-
stor fueris, accuses: non, vt ob eam ipsam causam
postulandum sit, vt tibi potissimum accusatio detur,
neque ferè vnquam venit in contentionem de ac-
cusando, qui quæstor fuisset, quin repudiaretur. Ita-
que neque L. Philoni in C. Seruilium nominis defe-
rendi potestas est data, neque M. Aurelio Scauro in
L. Flaccum, neque Cn. Pompeio in T. Albucium:
quorum nemo propter indignitatē repudiatus est:
sed ne libido violandæ necessitudinis auctoritate
iudicum comprobaretur. Atque ille Cn. Pompeius
ita cum C. Iulio contendit, vt tu mecum. quæstor e-
nim Albucij fuerat, vt tu Verris. Iulius hoc secum
auctoritatis ad accusandum afferebat, quod, vt hoc
tempore nos à Siculis, sic tum ille à Sardis roga-
tus ad causam accesserat. Semper hæc causa plu-
rimum valuit: semper hæc ratio accusandi fuit ho-
nestissima, pro socijs, pro salute prouinciæ, pro ex-
terarum nationum commodis inimicitias suscipe-
re, ad periculum accedere, operam, studium, labo-
rem interponere. Etenim si probabilis est eorum
causa, qui iniurias suas persequi volunt, qua in re
dolori suo, non reip. commodis seruiunt: quanto
illa causa honestior, quæ non solùm probabilis vi-
deri, sed etiam grata esse debet, nulla priuatim ac-
cepta iniuria, sociorum atque amicorum populi
Romani dolore, atque iniurijs commoueri. Nuper,
cum in P. Gabinium vir fortissimus, & innocentissi-
mus L. Piso, delationem nominis postularet, & cō-
tra Q. Cæcilius peteret, ijsque se veteres inimicitias
iamdiu susceptas persequi diceret: cum auctoritas,
& dignitas Pisonis valebat plurimum, tum illa erat
causa iustissima, quod eum sibi Achæi patronum
adoptarant. Etenim, cum lex ipsa de pecunijs repe-
tundis sociorum, atque amicorum populi Romani
causa comparata sit, iniquum est, non eum legis,
iudicijque actorem idoneum maximè putari, quem

auctorem causæ suæ socij, defensoremq; fortunarum suarum potissimum esse voluerunt. An quod ad commemorandum est honestius, id ad probandum non multò videri debet æquius? Vtra igitur est splendidior? vtra illustrior commemoratio? accusaui eum, quicum quæstor fueram? quicum me sors consuetudoque maiorum, quicum me deorum hominumque iudicium coniunxerat, an accusaui rogatu sociorum, atque amicorum, delectus sum ab vniuersa prouincia, qui eius iura, fortunasque defenderem. Dubitare quisquam potest, quin honestius sit, eorum causa, apud quos quæstor fueris, quam eum, cuius quæstor fueris, accusare? Clarissimi viri nostræ ciuitatis temporibus optimis, hoc sibi amplissimum, pulcherrimumque ducebant, ab hospitibus, clientibusque suis, ab exteris nationibus, quæ in amicitiam populi Romani ditionemque essent, iniurias propulsare, eorumq; fortunas defendere. M. Catonem illum sapientem, clarissimum virum, & prudentissimum, cum multis graues inimicitias gessisse accepimus propter Hispanorum, apud quos consul fuerat iniurias. Nuper Cn. Domitium scimus M.* Syllano diem dixisse propter vnius hominis Egritomari paterni amici, atque hospitis iniurias: neque enim magis animos hominum nocentium res vnquam vlla commouit, quam hæc maiorum consuetudo longo interuallo repetita, atque relata: sociorum querimoniæ delatæ ad hominem non inertissimum: susceptæ ab eo, qui videbatur eorum fortunas fide, diligentiaque sua posse defendere. Hoc timent homines, hoc laborant, hoc institui, atque adeò institutum referri, ac renouari molestè ferunt: putant fore, vti si paulatim hæc consuetudo serpere, ac prodire cœperit, per homines honestissimos virosq; fortissimos, non imperitos adolescentulos, aut illiusmodi quadruplatores, leges iudiciaque administrentur. Cuius consuetudinis, atque instituti

 patres,

patres maioresque nostros non pœnitebit tum, cum P. Lentulus, is, qui princeps senatus fuit, accusabat M. Aquillium, subscriptore C. Rutilio Rufo: aut cum P. Africanus homo virtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, postea quam hic consul & censor fuerat, L. Cottam in iudicium vocabat. Iure tum florebat populi Rom. nomen: iure auctoritas huius imperij, ciuitatisq; maiestas grauis habebatur. nemo mirabatur in Africano illo, quod in me nunc homine paruis opibus, ac facultatibus prædito simulant sese mirari, cum molestè ferant: Quid sibi iste vult? accusatoremne se existimari, qui anteà defendere consueuerat? nunc præsertim, ea iam ætate, cum ædilitatem petat? Ego vero, & ætatis non modo meæ, sed multo etiam superioris, & honoris amplissimi puto esse, & accusare improbos, & miseros calamitososq; defendere. Et profectò aut hoc remedium est ægrotæ, ac propè desperatæ reip. iudicijsq; corruptis, ac contaminatis paucorum vitio, ac turpitudine, homines ad legum defensionem, iudiciorumq; auctoritatem quam honestissimos & integerrimos diligentissimosq; accedere, aut si ne hoc quidē prodesse poterit, profectò nulla vnquam medicina his tot incommodis reperietur. Nulla salus reipub. maior est quam eos, qui alterum accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua, quam illos qui accusātur, de capite ac fortunis suis pertimescere. Itaq; semper ij diligentissimè, laboriosissimeq; accusarunt, qui seipsos in discrimen existimationis venire arbitrati sunt. Quamobrem hoc statuere, iudices, debetis, Q. Cæcilium, de quo nullà vnquam opinio fuerit, nullaq; in hoc ipso iudicio, exspectatio futura sit, qui neq; vt antè collectam famam conseruet, neque vti reliqui temporis spem confirmet, laborat, nō nimis hanc causam seuerè, non nimis accuratè, non nimis diligenter acturum habet enim nihil, quod in offensione deper-

dat: vt turpissimè flagitiosissimèque discedat, nihil de suis veteribus ornamentis requiret. A nobis multos obsides habet populus Romanus, quos vt incolumes conseruare, tueri, confirmare, ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum. habet honorem, quem petimus: habet spem, quam propositam nobis habemus: habet existimationem multo sudore, labore, vigilijsque collectam: vt si in hac causa nostrum officium, ac diligentiam probauerimus, hæc quæ dixi, retinere per populum Rom. incolumia ac salua possimus: si tantulum offensum, titubatumque sit, vt ea quæ singulatim, ac diù collecta sunt, vno tempore vniuersa perdamus. Quapropter iudices vestrum est deligere, quem existimetis facillimè posse magnitudinem causæ, ac iudicij sustinere fide, diligentia, consilio, auctoritate. Vos si mihi Q. Cæcilium anteposueritis, ego me dignitate superatum non arbitrabor: populus Rom. ne tam honestam, tam seueram, diligentemque accusationem neque vobis placuisse, neq; ordini vestro placere arbitretur, prouidete.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER II.

ORATIO QVINTA.

QVOD erat optandum maximè, iudices, & quod vnum ad inuidiam vestri ordinis, infamiamque iudiciorum sedandam, maximè pertinebat: id non humano consilio, sed propè diuinitùs, datum,

datum, atq; oblatum vobis summo reipublicæ tempore videtur. inueterauit enim iam opinio perniciosa reip. vobisq; periculosa, quæ non modo Romæ, sed & apud exteras nationes omnium sermone percrebuit, his iudicijs, quæ nunc sunt, pecuniosum hominem, quamuis sit nocens, neminem posse damnari. Nunc in ipso discrimine ordinis, iudiciorumq; vestrorum, cum sint parati, qui concionibus & legibus hanc inuidiam senatus inflammare conētur, reus in iudicium adductus est C. Verres, homo vita atq; factis, omnium iam opinione damnatus: pecuniæ magnitudine, sua spe, ac prædicatione absolutus. Huic ego causæ iudices, cum summa voluntate, & expectatione populi Rom. actor accessi, non vt augerem inuidiam ordinis, sed vt infamiæ communi succurrerem. adduxi enim hominem, in quo reconciliare existimationem iudiciorum amissam, redire in gratiam cum populo R. satisfacere exteris nationibus possetis, depeculatorem ærarij, vexatorem Asiæ, atq; Pamphyliæ, prædonem iuris vrbani, labem atque perniciem prouinciæ Siciliæ. De quo si vos seuerè, religioseq; iudicaueritis, auctoritas ea, quæ in vobis remanere debet, hærebit: sin istius ingentes diuitiæ iudiciorum religionem, veritatemq; perfregerint, ego hoc tamē assequar, vt iudicium potiùs reipublicæ, quàm aut reus iudicibus, aut accusator reo defuisse videatur. Equidē, vt de me confitear iudices, cum multæ mihi à C. Verre insidiæ terra, mariq; factæ sint, quas partim mea diligentia deuitarim, partim amicorum studio officioq; repulerim nunquā, tamen neq; tantum periculum mihi adire visus sum, neq; tātopere pertimui, vt nunc in ipso iudicio. Neq; tantum me exspectatio accusationis meæ, concursusq; tantæ multitudinis, quibus ego rebus vehementissimè perturbor, commouet: quantum istius insidiæ nefariæ, * quas vno tempore mihi, vobis, M. Glabrioni prætori, socijs, exteris nationibus, ordini

nomini denique senatorio facere conatur, qui ita dictitat, ijs esse metuendum, qui quod ipsis solis satis esset, surripuissent se tantum rapuisse, vt id multis satis esse possit: nihil esse tam sanctum, quod nõ violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Quod si quam audax est ad conandum tam esset obscurus in agendo, fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset. verum hoc adhuc percõmodè cadit: quod cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. Nam, vt apertus in corripiendis pecunijs fuit, sic in spe corrumpendi iudicij perspicua sua consilia, conatusque omnibus fecit. Semel ait se in vita pertimuisse, tum cum primum reus à me factus est: quod, cum è prouincia recens esset, inuidiaque & infamia non recenti, sed vetere ac diuturna flagraret, tum ad iudicium corrumpendum tempus alienum offenderet. Itaque cum ego diem in Siciliam inquirendi perexiguam postulauissem: inuenit iste qui sibi in Achaiam biduo breuiorem diem postularet, non * vt idem conficeret diligentia, & industria sua, quod ego meo labore, & vigilijs consecutus sum. Etenim ille Achaius inquisitor ne Brundisium quidem peruenit: ego Siciliam totam quinquaginta diebus sic obij, vt omnium populorum, priuatorumque literas iniuriasque cognoscerem: vt perspicuum cuiuis esse possit, hominem ab isto quæsitum esse, non qui reum suum adduceret, sed qui meum tempus obsideret. Nunc homo audacissimus, atque amentissimus hoc cogitat: intelligit me ita paratum, atque instructum in iudicium venire, vt non modo in auribus vestris, sed in oculis omnium sua furta atque flagitia defixurus sim. Videt senatores multos esse testes audaciæ suæ: videt multos equites Romanos, frequentes præterea ciues, atque socios, quibus ipse insignes iniurias fecerit: videt etiam tot graues ab amicissimis ciuitatibus

tibus legationes cum publicis auctoritatibus, ac testimonijs conuenisse. Quæ cum ita sint, vsque eo de omnibus bonis malè existimat, vsque eo sena-toria iudicia perdita, profligataque esse arbitra-tur, vt hoc palàm dictitet, non sine causa se cupi-dum pecuniæ fuisse, quoniam tantùm in pecunia præsidium experiatur esse: sese (id quod difficilimũ fuerit) tempus ipsum emisse iudicij sui, quo cætera faciliùs emere posset: vt, quoniam criminum vim subterfugere nullo modo poterat, procellam tem-poris deuitaret. Quod si non modo in causa, verum in aliquo honesto præsidio, aut in alicuius eloquen-tia, aut gratia spem aliquam collocasset, profectò non hæc omnia colligeret, atque aucuparetur, non vsque eo despiceret, contemneretq; ordinem sena-torium, vt arbitratu eius deligeretur ex senatu, qui reus fieret, qui, dum hic quæ opus essent, compara-ret, causam intereà ante eum diceret. Quibus ego rebus quid iste speret, & quo animum intendat, fa-cilè perspicio: quamobrem verò se confidat aliquid perficere posse, hoc prætore, & hoc consilio, intel-ligere non possum. vnum illud intelligo, quod * po-pulus Rom. in reiectione iudicum iudicauit, ea spe istum fuisse præditum, vt omnem rationem salutis in pecunia * poneret: hoc erepto præsidio, vt nul-lam sibi rem adiumento fore arbitraretur. Etenim quod est ingenium tantum? quæ tanta facultas di-cendi, & copia? quæ istius vitam, tot vitijs flagi-tijsque conuictam, iampridem omnium voluntate, iudicioque damnatam, aliqua ex parte possit de-fendere? Cuius vt adolescentiæ maculas ignomini-asque prætereeam, quæstura primus gradus hono-ris, quid aliud habet in se, nisi Cn. Carbonem spoli-atum à quæstore suo pecunia publica? nudatum, & proditum consulem? desertum exercitum? reli-ctam prouinciam? sortis necessitudinem, religio-nemque violatam? cuius legatio exitium fuit Asiæ

-tocæ

totius, & Pamphyliæ: quibus in prouincijs multas domos, plurimas vrbes, omnia fana depeculatus est: cum in Cn. Dolabellam scelus suum illud pristinum renouauit & instaurauit quæstorium: cum eum, cui legatus, & * pro quæstore fuisset, & in inuidiam suis maleficijs adduxit, & in ipsis periculis non solum deseruit, sed etiam oppugnauit, ac prodidit: cuius prætura vrbana ædium sacrarum fuit publicorumq; operum * depopulatio: simul in iure dicẽdo bonorum possessionumq; contra omnium instituta addictio, & condonatio. Iam verò omnium vitiorum suorum plurima, & maxima constituit monumenta & indicia in prouincia Sicilia: quam iste per triennium * ita vexauit, ac perdidit, vt ea restitui in antiquum statum nullo modo possit: vix autem per multos annos, innocentesque prætores aliqua ex parte recreari aliquando posse videatur. Hoc prętore, Siculi neque suas leges, neque nostra senatusconsulta, neque communia iura tenuerunt: tantum quisque habet in Sicilia, quantum hominis auarissimi, & libidinosissimi aut imprudentiam subterfugit, aut satietati superfuit. Nulla res per triennium, nisi ad nutum illius iudicata est: nulla res tam patria cuiusquam, atque auita fuit, quæ non ab eo, imperio istius abiudicaretur. Innumerabiles pecuniæ ex aratorum bonis nouo nefarioque instituto coactæ: socij fidelissimi in hostium numero existimati: ciues Romani seruilem in modum cruciati, & necati: homines nocentissimi propter pecuniam iudicio liberati: honestissimi atque integerrimi absentes rei facti, indicta causa damnati & eiecti: portus munitissimi, maximæ tutissimæque vrbes piratis prædonibusque patefactæ: nautæ, militesque Siculorum, socij nostri atque amici famo necati: classes optimæ, atque opportunissimæ cum magna ignominia populi Rom. amissæ, & perditæ. Idem iste prætor monumenta antiquissima partim regum

loca-

locupletissimorum, quæ illi ornamento urbibus esse voluerunt: partim etiam nostrorum imperatorum quæ victores ciuitatibus Siculis aut dederunt, aut tradiderunt, spoliauit, nudauitque omnia. Neque hoc solùm in statuis publicis, ornamentisque fecit sed etiam delubra omnia sanctissimis religionibus consecrata depeculatus est: deum denique nullum Siculis, qui ei paulò magis affabre, atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. In stupris verò & flagitiis nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor: simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos, coniugesque suas integras ab istius petulantia conseruare non licitum est. At enim hæc ita commissa sunt ab isto, ut non cognita sint ab omnibus. Hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque eius nefaria commemorare possit: vt mihi magis timendum sit, ne multa crimina prætermittere, quàm ne qua in istum fingere existimer. neque enim mihi videtur hæc multitudo, quæ ad audiendum conuenit, cognoscere ex me causam voluisse, sed ea quæ scit, mecum recognoscere. Quæ cùm ita sint, iste homo amens, ac perditus alia mecum ratione pugnat, non id agit, vt alicuius eloquẽtiam mihi opponat: non gratia, non auctoritate cuiusquam, non potentia nititur: simulat his se rebus confidere. sed video quid agat (neque enim agit occultissimè) proponit inania mihi nobilitatis, hoc est hominum arrogantium nomina: qui non tam me impediunt quod nobiles sunt, quàm adiuuant, quòd noti sunt: simulat se eorum præsidio cõfidere, cum interea aliud quiddam iamdiu machinetur. Quam spem nunc habeat in manibus, & quid moliatur, breuiter iam, iudices, exponam: sed prius vt ab initio res ab eo constituta sit, quæso cognoscite. Vt primum è prouincia rediit, redemptio est huius iudicij facta grandi pecunia. mansit in cõ-

dictione, atq; pacto vsq; ad eum finem, dum iudices reiecti sunt. posteaquam reiectio iudicum facta est, quod & in sortitione istius spem fortuna populi * Romani, & in reijciendis iudicibus mea diligentia istorum impudentiam vicerat, renunciata est tota * conditio. Praeclarè se res habebat. libelli nominum vestrorum, consilijque huius in manibus erant omnium, nulla nota, nullus color, nullæ sordes videbantur his sententijs allini posse. cum iste repentè ex alacri atq; læto, sic erat humilis, atq; demissus, vt non modo populo Romano, sed etiam sibi ipse condemnatus videretur. Ecce autem repentè, his diebus paucis, comitijs consularibus factis, eadem illa vetera consilia pecunia maiore repetuntur, eædemque vestræ famæ, fortunisque omnium insidiæ per eosdem homines comparantur. Quæ res primo iudices pertenui nobis argumento iudicioque patefacta est: post aperto suspicionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine vllo errore peruenimus. Nam vt Hortensius cos. designatus domum reducebatur è campo cum maxima frequentia ac multitudine: fit obuiam casu ei multitudini C. Curio: quem ego hominem honoris potius, quam contumeliæ causa nominatum volo. Etenim ea dicam, quæ ille si commemorari noluisset, non tanto in conuentu, tam apertè, palamque dixisset, quæ tamen à me pedetentim, cautèque dicentur, vt & amicitiæ nostræ, & dignitatis illius habita ratio esse intelligatur. Videt ad ipsum fornicem Fabianum in turba Verrem: appellat hominem, & ei voce maxima victoriam gratulatur: ipsi Hortensio, qui consul erat factus, propinquis necessarijsque eius, qui tum aderant, verbum nullum facit: cum hoc consistit, hunc amplexatur, hunc iubet sine cura esse. Renuncio, inquit, tibi, te hodiernis comitijs esse absolutum. Quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur: immo

verò, vt quisque me viderat, narrabat, alijs illud indignum, alijs ridiculum videbatur: ridiculum ijs, qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, non in comitijs consularibus positam arbitrabantur. indignum ijs, qui altius perspiciebant, & hanc granulationem ad iudicium corrumpendum spectare arbitrabantur. Etenim sic ratiocinabantur, sic honestissimi homines inter se, & mecum loquebantur, aperte iam, & perspicuè nulla esse iudicia. qui reus pridiè iam ipse se condemnatum putabat, is, postea quam defensor eius consul est factus, absoluitur. Quid igitur? quod tota Sicilia, quod omnes Siculi, omnes negotiatores, omnes publicæ, priuatæque literæ Romæ sunt, nihilne id valebit? nihil, inuito cos. designato? Quid iudices? non crimina, non testes, non æstimationem populi Romani sequentur? non. omnia in vnius potestate, ac moderatione vertentur. Verè loquar, iudices: vehementer me hæc res commouebat. optimus enim quisque ita loquebatur. Iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia diutius. etenim quis poterit Verre absoluto, de transferendis iudicijs recusare? Erat omnibus molestum: neque eos tam istius * perditi subita lætitia, quam hominis amplissimi noua gratulatio commouebat. Cupiebam dissimulare, me id moleste ferre: cupiebam animi dolorem vultu tegere, & taciturnitate celare. ecce autem illis ipsis diebus, cum prætores designati sortirentur, & M. Metello obtigisset, vt is de pecunijs repetundis quæreret, nuntiatur mihi, tantam isti gratulationem esse factam, vt is quoque domum * pueros mitteret, qui vxori suæ nuntiarent. Sanè, ne hæc quidem res mihi placebat: neque tantopere quid in hac sorte metuendum mihi esset, intelligebam. vnum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam: fiscos complures cum pecunia Siciliensi à

quodam senatore ad equitem Romanum esse trãslatos: ex his quasi x. fiscos ad senatorem illum relictos esse comitiorum meorum nomine: diuisores omnium tribuum noctu ad istum vocatos. Ex quibus quidam qui se omnia mea causa facere debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit: demõstrat qua iste oratione vsus esset: commemorasse istum quam liberaliter eos tractasset* etiam anteá cum ipse præturam petisset, & proximis consularibus, prætorijsq; comitijs: * deinde esse pollicitum, quantum * vellent pecuniæ, si me ædilitate deiecissent. hoc alios negasse audere, alios respondisse, non putare id perfici * posse: inuentum tamen esse fortem amicum ex eadem familia Q. Verrem Romilia, ex optima diuisorum disciplina, patris istius discipulum atque amicum: qui ꝶ-s. quingentis millibus depositis, id se perfecturum polliceretur: & fuisse* tamen nonnullos, qui se vna facturos esse dicerent, quæ cum ita essent, sane beneuolo animo me, vt magnopere cauerem, præmonebat. Solicitabar rebus maximis vno, atque eo perexiguo tempore; vrgebant comitia: & his ipsis oppugnabar grandi pecunia. instabat iudicium. ei quoque negotio fisci Sicilienses minabantur. agere quæ ad iudicium pertinebant libere, comitiorum metu deterrebar: petitioni toto animo seruire propter iudicium non licebat: minari denique diuisoribus ratio non erat, propterea quod eos intelligere videbam, me hoc iudicio districtum, atque obligatum futurum. Atque hoc ipso tempore Siculis denuntiatum esse audio, primum ab Hortensio, domum ad illum vt venirent; Siculos sane in eo liberos fuisse, qui, quamobrem * accerserentur, cum intelligerent, non* venissent. Intereá comitia nostra, quorum iste se, vt ceterorum hoc anno comitiorũ, dominum esse arbitrabatur, haberi cœpta sunt. cursare iste homo potens, cum filio blando, & gratioso

circum

circum tribus paternos amicos, hoc est, diuisores, appellare omnes, & conuenire. Quod cum esset intellectum, & animaduersum, fecit animo libentissimo populus Romanus, vt cuius diuitiæ me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecunijs de honore deijcerer. Posteaquam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo cœpi multò magis vacuo, ac soluto, nihil aliud, nisi de iudicio, agere, & cogitare. Reperio, iudices, hæc ab istis consilia inita, & constituta, vt quacunque opus esset ratione, res ita duceretur, vt apud M. Metellum prætorem causa diceretur: in eo esse hæc commoda: primum M. Metellum amicissimum, deinde Hortensium cos. non solum, sed etiam Q. Metellum: qui quam isti sit amicus attendite: dedit enim prærogatiuam suæ voluntatis eiusmodi, vt isti pro prærogatiuis *iam reddidisse videatur. An me taciturum tantis de rebus existimauistis? & in tanto reipublicæ existimationisque meæ periculo cuiquam consulturum potius, quàm officio, & dignitati meæ? *Accersit alter cos. designatus Siculos: veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus esset prætor in Sicilia: cum ijs ita loquitur, se consulem esse, fratrem suum alterum Siciliam prouinciam obtinere, alterum esse quæsiturum de pecunijs repetundis: Verri ne noceri possit multis rationibus esse prouisum. Quid est quæso, Metelle, iudicium corrumpere, si hoc non est? testes, præsertim Siculos, timidos homines, & afflictos, non solum auctoritate deterrere, sed etiam consulari metu, & duorum prætorum potestate? *Quid faceres pro homine innocente, & propinquo, cum propter hominem perditissimum, atque alienissimum de officio, ac dignitate decedis, & committis, vt quod ille dictitat, alicui qui te ignorat, verum esse videatur? Nam hoc Verrem dicere aiebant, te non fato, vt cæteros ex vestra familia, sed opera sua consulem factum. Duo

igitur consules, & quæsitor erunt ex illius voluntate. Non solum effugiemus, inquit, hominem in quærendo nimium diligentem, nimium seruientem populi existimationi, M. Glabrionem: sed accedet nobis etiam illud: iudex est M. Cæsonius collega nostri accusatoris, homo in rebus iudicandis spectatus, & cognitus: quem minimè expediat esse in eo consilio, quod conemur aliqua ratione corrumpere: propterea quod iam antea, cum iudex in Iuniano cōsilio fuisset, turpissimum illud facinus non solum grauiter tulit, sed etiam in medium protulit, hunc iudicem ex Kalend. Ian. non habebimus. Q. Manlium, & Q. Cornificium duos seuerissimos, atque integerrimos iudices, quod tribuni plebis tum erunt, iudices non habebimus. P. Sulpicius iudex tristis, & integer magistratum ineat necesse est Nonis Decembr. M. Crepereius ex acerrima illa equestri familia & disciplina: L. Cassius ex familia tum ad ceteras res, tum ad iudicandum seuerissima: Cn. Tremellius, homo summa religione, & diligentia: tres hi homines veteres tribuni militares sunt designati: ex Kal. Ian. non iudicabunt. Subsortiemur etiam in M. Metelli locum: quoniam is huic ipsi quæstioni præfuturus est. Ita secundum Kalend. Ian. & prætore, & propè toto consilio commutato, magnas accusatoris minas, magnamque iudicij exspectationem ad nostrum arbitrium, libidinemque eludemus. Nonæ sunt hodie Sextiles: hora nona conuenire cœpistis: hunc diem iam ne numerant quidem. Decem dies sunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius facturus est, hi ludi dies quindecim auferent: deinde continuo Romani consequentur. Ita prope XL. diebus interpositis, tum denique se ad ea, quæ à nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur: deinde se ducturos & dicendo * & accusando facile ad ludos Victoriæ. cum his plebeios esse coniunctos: secundum quos aut nulli, aut pauci dies ad

ad agendum futuri sint. ita defessa, ac refrigerata accusatione, rem integram ad M. Metellum prætorem esse venturam. quem ego hominem, si eius fidei diffisus essem, iudicem non retinuissem. Nunc tamen eo animo sum, vt eo iudice, quam prætore, hanc rem transigi malim, & iurato suam, quam iniurato aliorum tabellas committere. Nunc ego, iudices, iam vos consulo, quid mihi faciendum putetis. id enim consilij mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiẽdum intelligo. Si vtar ad dicendum meo legitimo tempore; mei laboris, industriæ, diligentiæque capiam fructum: & ex accusatione perficiam, vt nemo vnquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, compositior ad iudicium venisse videatur, sed in hac laude industrię meæ, reus ne elabatur, summum periculum est. Quid est igitur, quod fieri possit? non obscurum, opinor, neque absconditum. fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora reseruemus; nunc hominem tabulis, testibus, priuatis publicisque literis, auctoritatibusque accusemus. Res omnis mihi tecum erit, Hortensi. dicam aperte. si te mecum dicendo, ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem, ego quoque in accusando, atque in explicandis criminibus operam consumerem. nunc quoniam pugnare contra me instituisti, non tam ex tua natura, quam ex istius tempore & causa malitiose: necesse est istiusmodi rationi aliquo consilio obsistere. Tua ratio est, vt secundum binos ludos mihi respondere incipias: mea, vt ante primos ludos comperendinem. ita fiet vt tua ista ratio existimetur astuta, meum hoc consilium necessarium. Verum illud, quod institueram dicere, mihi rem tecum esse, huiusmodi est. Ego cum hanc causam Siculorum rogatu recepissem, idque mihi amplum, & præclarum existi-

massem, eos velle meæ fidei, diligentiæque periculum facere, qui innocentiæ, abstinentiæque fecissent: tum, suscepto negotio, maius mihi quiddam proposui, in quo meam in rempub. voluntatem populus Romanus perspicere posset. Nam illud mihi nequaquam dignum industria, conatuque meo videbatur, istum à me in iudicium iam omnium iudicio condemnatum vocari, nisi ista tua intolerabilis potentia, & ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam iudicijs vsus es, etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. Nunc verò quoniam hæc te omnis dominatio regnumque iudiciorum tantopere delectat, & sunt homines, quos libidinis, infamiæque suæ neque pudeat, neque tædeat, qui quasi de industria in odium, offensionemque populi Romani irruere videantur, hoc me profiteor suscepisse, magnum fortasse onus, & mihi periculosum, verumtamen dignum in quo omnes neruos ætatis, industriæq; meæ contenderem. Quoniam totus ordo paucorum improbitate, & audacia premitur, & vrgetur infamia iudiciorum, profiteor huic generi hominum me* inimicum, accusatorem, odiosum, assiduum, acerbum aduersarium. hoc mihi sumo: hoc mihi deposco: quod agam in magistratu, quod agam ex eo loco, ex quo me populus Ro. ex Kal. Ian. secum agere de republica, ac de hominibus improbis voluit. hoc munus ædilitatis meæ populo Rom. amplissimum, pulcherrimumque polliceor. moneo, prædico, ante denũtio: qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrumpẽdi iudicij solent esse, quique ad hanc rem aut potentiam, aut impudentiam suam professi sunt, abstineant in hoc iudicio manus, animosq; ab hoc scelere nefario. Erit tum consul Hortensius cum summo imperio, & potestate: ego autem ædilis, hoc est, paulò amplius, quàm priuatus. Tamen hæc huiusmodi

modi res est, quam me acturum esse polliceor, ita populo Rom. grata, atque iucunda, vt ipse consul in hac causa præ me minus etiam, si fieri possit, quàm priuatus esse videatur. omnia non modo commemorabuntur, sed etiam, expositis certis rebus, agentur, quæ intra decem annos, posteaquam iudicia ad senatum translata sunt, in rebus iudicandis nefariè, flagitioseque facta sunt. Cognoscet ex me populus Rom. quid sit, quamobrem, cum equester ordo iudicaret annos prope quinquaginta continuos, * nulla, iudice equite Rom. iudicante, ne tenuissima quidem suspicio acceptæ pecuniæ ob rem iudicandam constituta sit: quid sit, quod iudicijs ad senatorium ordinem translatis, sublataque populi Rom. in vnumquemque * nostrûm potestate, Q. Calidius damnatus dixerit, minoris H S. * tricies, prætorium hominem honestè nõ posse damnari: quid sit, quod P. Septimio senatore damnato, Q. Hortensio prætore, de pecunijs repetundis, lis æstimata sit eo nomine, quod ille ob rem iudicandam pecuniam accepisset: quod in C. Herennio, quod in C. Popillio senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt: quod in M. Attilio, qui de maiestate damnatus est, hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem iudicandam accepisse: quod inuenti sunt senatores, qui C. Verre prætore vrbano sortiente, exirent in eum reum, quem incognita causa condemnarent: quod inuentus est senator, qui cum iudex esset, in eodem iudicio à reo pecuniam acciperet, quam iudicibus diuideret, & ab accusatore, vt reum damnaret. Iam verò quomodo illam labem, ignominiam, calamitatemque totius ordinis conquerar? hoc factum esse in hac ciuitate, cum senatorius ordo iudicaret, vt discoloribus signis iuratorum hominum sententiæ notarentur? hæc omnia me diligenter, seuereque acturum esse polliceor. Quo me tandem animo fore putetis, si quid in hoc ipso iudicio intellexero simili

aliqua ratione esse violatum atq; commissum? cum præsertim planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia multis audientibus sæpe dixisse, se habere hominem potentem, cuius fiducia prouinciam spoliaret: neq; sibi soli pecuniam quærere, sed ita triennium illud præturæ Siciliensis distributum habere, vt secum præclare agi diceret, si vnius anni quæstum in rem suam conuerteret; alterum patronis & defensoribus suis traderet: tertium illum vberrimum, quæstuosissimumq; annum totum iudicibus reseruaret. Ex quo mihi venit in mentem illud dicere, quod apud M. Glabrionem nuper, cum in reijciendis iudicibus commemorassem, intellexi vehementer populum Ro. commoueri: me arbitrari fore, vti nationes exteræ legatos ad populum Rom. mitterent, vt lex de pecunijs repetundis, iudiciumq; tolleretur. si enim iudicia nulla sint tantum vnumquemque ablaturum putant, quantum sibi, ac liberis suis satis esse arbitrentur. nunc quòd eiusmodi iudicia sint, tantum vnumquemque auferat, quantum sibi, patronis, aduocatis, prætoribus, iudicibus satis futurum sit, hoc profectò infinitum esse: se auarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissimæ victoriæ non posse. O commemoranda iudicia, præclaramque existimationem nostri ordinis: cum socij populi Rom. iudicia de pecunijs repetundis fieri nolunt, quæ à maioribus nostris sociorum causa comparata sunt. An iste vnquam de se bonam spem habuisset, nisi de vobis malam opinionem animo imbibisset? Quo maiore etiam, si fieri potest, apud vos odio esse debet, quam est apud populum Romanum, cum in auaritia, scelere, periurio vos sui similes esse arbitretur. Cui loco per deos immortales iudices, consulite, ac prouidete. moneo prædicoq; id, quod intelligo, tempus opportunissimum vobis hoc diuinitus datum esse, vt odio, inuidia, infamia, turpitudine totum ordinem liberetis,

dis: nulla in iudicijs seueritas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia. Itaque a populo Rom. contemnimur, despicimur; graui diuturnaque iam flagramus infamia. neq; enim yllam aliam ob causam populus Rom. tribunitiam potestatem tanto studio requisiuit: quam cum poscebat, verbo illam poscere videbatur, re vera iudicia poscebat. Neque hoc Q. Catulum hominem sapientissimum, atque amplissimum fugit, qui Cn. Pompeio viro fortissimo, & clarissimo de tribunitia potestate referēte, cum esset sententiam rogatus, hoc initio est summa cum auctoritate vsus: patres conscriptos iudicia malè, & flagitiosè tueri: quod si in rebus iudicandis populi Ro. existimationi satisfacere voluissent, non tantopere homines fuisse tribunitiam potestatem desideraturos. Ipse denique Cn. Pompeius, cum primum concionem ad vrbem consul designatus habuit, vbi (id quod maximè exspectari videbatur) ostendit se tribunitiam potestatem restituturum: factus est in eo strepitus, & grata concionis admurmuratio. Idem in eadem concione cum dixisset, populatas vexatasque esse prouincias, iudicia autem turpia, & flagitiosa fieri: ei rei se prouidere ac consulere velle: tum verò non strepitu, sed maximo clamore suam populus Rom. significauit voluntatem. Nunc autem homines in speculis sunt: obseruant quemadmodum se vnusquisque vestrū gerat in retinenda religione, conseruandisque legibus: vident adhuc post legem tribunitiam vnum senatorem vel tenuissimum esse damnatum, quod tametsi non reprehendunt, tamē magnopere quod laudent non habent. Nulla est enim laus, ibi esse integrum, vbi nemo est, qui aut possit, aut conetur corrumpere. Hoc est iudicium, in quo vos de reo, populus Rom. de vobis iudicauit: in hoc homine statuetur, possitne senatoribus iudicantibus homo nocētissimus, pecuniosissimusq; dānari. Deinde est

huiusmodi reus, in quo homine nihil sit, præter summa peccata, maximamque pecuniam: vt si liberatus sit, nulla alia suspicio, nisi ea quæ turpissima est, residere possit, non gratia, non cognatione, non alijs recte factis, non denique aliquo mediocri vitio tot tantaque eius vitia sublenata esse existimabuntur. Postremò ego causam sic agam, iudices: eiusmodi res, ita notas, ita testatas, ita magnas, ita manifestas proferam, vt nemo à vobis, vt istum absoluatis, per gratiam conetur contendere. Habeo autem certam viam, atque rationem, qua omnes illorum conatus inuestigare, & consequi possim. Ita res à me agetur, vt in eorum consilijs omnibus non modo aures hominũ, sed etiam oculi populi Rom. interesse videantur. Vos aliquot iam per annos cõceptam huic ordini turpitudinem, atque infamiam delere, ac tollere potestis. Constat inter omnes, post hæc cõstituta iudicia, quibus nunc vtimur, nullum hoc splendore, atque hac dignitate consilium fuisse. Hic si quid erit offensum, omnes homines nõ iam ex eodem ordine alios magis idoneos, quod fieri non potest, sed alium omninò ordinem ad res iudicandas quærendum arbitrabuntur. Quapropter primùm à dijs immortalibus, quod sperare mihi videor, hoc idem, iudices, peto, vt in hoc iudicio nemo improbus, præter eum, qui iampridem inuentus est, reperiatur: deinde, si plures improbi fuerint, hoc vobis, hoc populo Rom. iudices, confirmo, vitam mehercule, mihi prius, quàm vim perseuerantiamque ad illorum improbitatem persequẽdam defuturam. Verùm quod ego laboribus, periculis, inimicitijsque meis tum, cum admissum erit, dedecus seuerè me persecuturum esse polliceor: id ne accidat, tu tua sapientia, auctoritate, diligentia M. Glabrio potes prouidere. suscipe causam iudiciorum: suscipe causam seueritatis, integritatis, fidei, religionis: suscipe causam senatus, vt is hoc iudicio probatus,

batus, cum populo Romano & in laude & in gratia esse possit. Cogita * quo loco sis, quid dare populo Romano, quid reddere maioribus tuis debeas. fac tibi paternæ legis Achæ veniat in mentem, qua lege populus Romanus de pecunijs repetundis, optimis iudicijs, seuerissimisque iudicibus vsus est. Circumstát te summæ auctoritates, quæ te obliuisci laudis domesticæ non sinant: quæ te dies noctesque commoueant, fortissimum tibi patrem, sapientissimum auum, grauissimum socerum fuisse. Quare si Glabrionis patris vim & acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis, si aui Scæuolæ prudentiam ad prospiciendas insidias, quæ tuæ, atque horum famæ comparantur, si soceri Scauri constantiam, vt ne quis te de vera & certa possit sententia dimouere, intelliget populus Romanus integerrimo atque honestissimo prætore, delectoque consilio, nocenti reo magnitudinem pecuniæ plus habuisse momenti ad suspicionem criminis, quàm ad rationem salutis. Mihi certum est non committere, vt in hac causa prætor nobis, consiliumq; mutetur: non patiar rem in id tempus adduci, vt Siculi, quos adhuc serui designatorum consulum non mouerunt, cum eos nouo exemplo vniuersos arcesserent, eos tum lictores consulum vocent: vt homines miseri, antea socij atque amici populi Romani, nunc serui ac supplices, non modò ius suum fortunasque omnes eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi iuris sui potestatem non habeant. Non sinam profectò causa à me perorata XL. diebus interpositis, tum nobis denique* respondeant, cum accusatio nostra in obliuionem diuturnitate adducta sit: non committam vt tum res iudicetur, cum hæc frequentia totius Italiæ Roma discesserit, quæ conuenit vno tempore vndique comitiorum, ludorum, censendique causa. huius iudicij, & laudis fructum, & offensionis periculum,

vestrum: laborem, solicitudinemque nostram, sci-
entiam quid agatur, memoriamque quid à quoque
dictum sit omnium puto esse oportere. Faciam hoc
non nouum, sed ab ijs qui nunc principes nostræ
ciuitatis sunt, ante factum, vt testibus vtar statim:
illud à me nouum, iudices, cognoscetis, quod ita
testes constituam, vt crimen totum explicem: vbi
id interrogando, argumentis, atque oratione fir-
mauero, tum testes ad crimen accommodem: vt
nihil inter illam vsitatam accusationem, atque hãc
nouam intersit: nisi quod in illa tunc, cum omnia
dicta sunt, testes dantur: hic in singulas res da-
buntur: vt illis quoq; eadem interrogandi facultas,
argumentandi, dicendiq; sit. Si quis erit, qui perpe-
tuam orationem accusationemq; desideret, altera
actione audiet: nunc id, quod facimus, ea ra-
tione, vt malitiæ illorum consilio nostro occurra-
mus, necessariò fieri intelligat. Hæc primæ acti-
onis erit accusatio. Dicimus C. Verrem, cum mul-
ta libidinosè, multa crudeliter in ciues Rom. at-
que in socios, multa in deos, hominesque nefariè
fecerit, tum præterea quadringenties sestertium
ex Sicilia contra leges abstulisse. hoc testibus, hoc
tabulis, priuatis, publicisque auctoritatibus ita vo-
bis planum faciemus, vt hoc statuatis, etiamsi
spatium ad dicendum nostro commodo,
vacuosque dies habuissemus ta-
men oratione longa nihil
opus fuisse. Dixi.

ACCV-

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER. III.

ORATIO VI.

NEMINEM vestrûm ignorare arbitror, iudices, hunc per hosce dies sermonem vulgi, atq; hanc opinionem populi Rom. fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non * fuisse, neq; ad iudicium affuturũ. Quæ fama non idcirco solum emanarat, quod iste certe statuerat, ac deliberauerat non adesse: verùm etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefarijs criminibus, tam multis testibus euictus, ora iudicũ aspicere, aut os suum populo Ro. ostẽdere auderet. Est idem Verres, qui fuit semper, vt ad audendum proiectus, sic paratus ad audiendum. præstò est: respondet: defenditur. ne hoc quidem sibi reliqui fecit, vt in rebus turpissimis, cum manifesto teneatur, si reticeat, & absit, tamen impudentiæ suæ pudentem exitum quæsisse videatur. Patior, iudices, & nõ molestè fero, me laboris mei, vos virtutis vestræ fructum esse laturos. Nam si iste id fecisset, quod primo statuerat, vt non adesset: minus aliquãto, quam mihi opus esset, cognosceretur, quid ego in hac accusatione cõparando, cõstituendaq; elaborassem: vestra vero laus tenuis planè atque obscura, iudices esset. Neq; enim hoc à vobis populus R. exspectat: neq; eo potest esse cõtẽtus, si

condemnatus sit is, qui adesse noluerit, & si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere. immò verò adsit, respondeat, summis opibus, summo studio potentissimorum hominum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate: vestra integritas cum istius pecunia: testium constantia cum illius patronorum minis, atque potentia. tum demum illa victa videbuntur, cum in contentionem, certamenque venerint. Absens si iste esset damnatus, non tam ipse sibi consuluisse, quem inuidisse vestræ laudi videtur. Neque enim salus vlla maior reipub. hoc tempore reperiri potest quàm populum Ro. intelligere, diligenter reiectis ab accusatore iudicibus, socios, leges, rempub. senatorio consilio maxime posse defendi: neque tanta fortunis omnium pernicies potest accidere, quàm opinione populi Ro. rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis ab hoc ordine abiudicari. Itaque mihi videor magnam & maxime ægram, & prope depositam reip. partem suscepisse: neque in eo magis meæ, quam vestræ laudi, existimationique seruisse. Accessi enim ad inuidiam iudiciorum leuandam vituperationemque tollendam: &, vt cum hæc res pro voluntate populi Ro. esset iudicata, * finis aliquando iudiciariæ controuersiæ constitueretur: postremò, vt, cum hoc iudicatum esset, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum videretur. etenim sine dubio, iudices, in hac causa ea res in discrimen adducitur. Reus est* enim nocentissimus: qui si condemnatur, desinent homines dicere, his iudicijs pecuniam plurimum posse: sin absoluitur, desinemus nos de iudicijs transferendis recusare. tametsi de absolutione istius neque ipse iam sperat, nec populus Rom. metuit. De impudentia singulari, quod adest, quod respondet, sunt qui mirentur: mihi pro cetera eius audacia, atque

atque amentia, ne hoc quidem mirandum videtur. multa enim & in deos, & in homines impiè, nefariéque commisit: quorum scelerum pœnis agitatur, & à mente, consilioque deducitur. Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorum, quos partim securi percussit, partim in vinculis necauit, partim implorantes iura libertatis, & ciuitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium dij patrij: quod iste vnus * inuentus est, qui è complexu parentum abreptos filios ad necem duceret: & parentes pretium pro sepultura liberum posceret. Religiones verò, cæremoniæque omnium sacrorum, fanorumque violatæ, simulachraque deorum, quæ nó modò ex suis templis ablata sunt, sed etiam iacent in tenebris ab isto retrusa atque abdita, consistere eius animum sine furore, atque amentia non sinunt. Neque iste mihi videtur se ad damnationem offerre solùm, neque hoc auaritiæ supplicio communi, qui tot sceleribus se obstrinxerit, contentus esse. singularem quandam pœnam istius immanis, atque importuna natura desiderat. non id solum quæritur, vt isto damnato, bona restituantur ijs, quibus erepta sunt, sed & religiones deorum immortalium expiandæ, & ciuium Romanorum cruciatus, multorumque innocentium sanguis, istius supplicio luendus est. Non enim furem, sed ereptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionúmque: non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium, sociorumque in vestrum iudicium adduximus: vt ego hunc vnum eiusmodi reum, post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret. Nam quis hoc non intelligit, istum absolutum dijs, hominibúsque inuitis, tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse: quis hoc non perspicit, præclarè nobiscum actum iri, si populus Ro. istius vnius supplicio contentus erit? ac non sic statuerit, non istum

maius in sese scelus concepisse, cum fana spoliarit, cum tot homines innocentes necarit, cum ciues Ro. morte, cruciatu, cruce affecerit, cum prædonum duces, accepta pecunia dimiserit: quam eos, si qui istum tot, tantis, tam nefarijs sceleribus coopertum iurati, sententia sua liberarent? Non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus, iudices: non is est reus, non id tempus, non id consilium (metuo ne quid arrogantius apud tales viros videar dicere) sic actor quidem est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occultè surripi, aut impunè eripi possit. His ego iudicibus non probabo C. Verrem contra leges pecunias cepisse? sustinebunt tales viri se tot senatoribus, tot equitibus Rom. tot ciuitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam illustri prouincia, tot populorum, priuatorumque literis non credidisse? tantæ populi Rom. voluntati restitisse? sustineant. reperiemus, si istum vnum ad aliud iudicium perducere potuerimus, quibus probemus istum in quæstura pecuniam publicam Cn. Carboni consuli datam auertisse: quibus persuadeamus istum alieno nomine à quæstoribus vrbanis (quod priore actione didicistis) pecuniam abstulisse. erunt qui in eo quoque audaciam eius reprehendant, quod aliquot nominibus de capite, quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. erunt etiam fortasse, iudices, qui illum eius peculatum vel acerrimè vindicandum putent, quod iste M. Marcelli, & P. Africani monumenta, quæ nomine illorum, re vera populi Ro. & erant, & habebantur, ex fanis religiosissimis, ex vrbibus sociorum atque amicorum non dubitauerit auferre. Emerserit ex peculatus etiam iudicio, meditetur de ducibus hostiû, quos accepta pecunia liberauit. videat quid de illis respondeat, quos in eorum locum subditos domi suæ reseruauit. quærat non solum quemadmodum nostro crimini, verum etiam quo pacto suæ con-

confessioni possit mederi, meminerit se priore actione clamore populi Romani infesto, atque inimico excitatum, confessum esse, duces à se prædonum securi non esse percussos: se iam tum esse veritum, ne sibi crimini daretur, eos à se pecunia liberatos. fateatur id, quod negari non potest, se priuatum hominem prædonum duces viuos, atque incolumes domi suæ, posteaquam Romam redierit, vsque dum per me licuerit, tenuisse, hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque euaserit, proficiscar eò, quò me iampridem vocat populus Ro. De iure enim libertatis, & ciuitatis suum putat esse iudicium, & rectè putat. Confringat iste sanè vi sua consilia senatoria, quæstiones omnium perrumpat, euolet ex vestra seueritate: mihi credite, arctioribus apud populum Ro. laqueis tenebitur. credet ijs equitibus Ro. populus Rom. qui ad vos antea producti testes, ipsis inspectantibus ab isto ciuem Romanum, qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. credent omnes V. & XXX. tribus homini grauissimo, atque ornatissimo M. Annio, qui se præsente ciuem Rom. securi percussum esse dixit. audietur à populo Romano vir primarius eques Rom. L. Flauius, qui suum familiarem, Herennium negotiatorem ex Africa, cum eum Syracusis amplius centum ciues Rom. cognoscerent, lacrymantesque defenderent, pro testimonio dixit securi esse percussum. probabit fidem, & auctoritatem, & religionem suam L. Suettius, homo omnibus ornamentis præditus, qui iuratus apud vos dixit, multos ciues Romanos in latomijs istius imperio crudelissime per vim morte esse mulctatos. Hanc ego causam cum agam beneficio populi Romani de loco superiore, non vereor ne aut istum vis vlla ex populi Romani suffragijs eripere, aut à me vllum munus ædilitatis amplius aut gratius populo Ro-

duces

mano esse possit. Quapropter omnes in hoc iudicio conentur omnia: nihil est iam, quod in hac causa peccare, iudices, quisquam, nisi vestro periculo, possit. Mea quidem ratio cum in præteritis est rebus cognita, tum in reliquis explorata atque prouisa est. Ego meum studium in rempublicam iam illo tempore ostendi, cum longo interuallo veterem consuetudinem retuli, & rogatu sociorum, atque amicorum populi Romani, meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. Quod meum factum lectissimi viri, atque ornatissimi (quo in numero è vobis complures fuere) ita probarunt, vt ei, qui istius quæstos fuisset, & ab isto læsus inimicitias iustas persequeretur, non modò deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postularet, facerent potestatem. In Siciliam sum inquirendi causa profectus: quo in negotio industriam meam celeritas reditionis, diligentiam multitudo literarum & testium declarauit: pudorem verò ac religionem, quod cum venissem senator ad socios populi Rom. qui in ea prouincia quæstor fuissem, ad hospites meos ac necessarios causæ communis defensor diuerti potius, quàm ad eos, qui à me auxilium petiuissent. Nemini meus aduentus labori, aut sumptui neque publicè neque priuatim fuit. Vim in inquirendo tantam habui, quantam mihi lex dabat, non quantam habere poteram istorum studio, quos iste vexarat. Romam vt ex Sicilia redij, cum iste, atque istius amici homines lauti, & vrbani sermones huiuscemodi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia à vera accusatione esse deductum: tametsi probabatur nemini, quod & ex Sicilia testes erant ij, qui quæstorem me in prouincia cognouerant, & hinc homines maximè illustres, qui vt ipsi noti sunt, sic nostrum vnumquemque optimè norant: tamen vsque eò timui, ne quis de mea fide, atque integritate dubitaret, donec ad

reijci-

reijciendos iudices venimus. Sciebam in reijciendis iudicibus nonnullos memoria nostra, pactionis suspicionem non vitasse, cum in ipsa accusatione eorum industria ac diligentia probaretur. Ita reieci, iudices, vt hoc constet, post hunc statum reip. quo nunc vtimur, simili splendore & dignitate consilium nullum fuisse quam iste laudem communem ait sibi esse mecum: qui cum P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit: & cum eius patronus ex eo quæreret, cur suos familiarissimos Sex. Peduceum, Q. Considium, Q. Iunium reijci passus esset, respondit, quod eos in iudicando nimium sui iuris, sententiæque cognosceret. Itaque iudicibus reiectis, sperabam iam onus meum vobiscum esse commune: putabam non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse & diligentiam. quod me non fefellit. Nam comitijs meis, cum iste infinita largitione contra me vteretur, populus Ro. iudicauit istius pecuniam, quæ apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse debere. Quo quidem die primum, iudices, citati in hunc reum consedistis, quis tam inimicus huic ordini fuit, quis tam nouarum rerum, iudiciorum iudicumq; cupidus, qui non conspectu, consessuq; vestro commoueretur? Cum in eo vestra mihi dignitas fructum diligentiæ referret, id sum assecutus, vt vna hora, qua cœpi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perdito, spem iudicij corrumpendi præciderem: vt primo die testium tanto numero citato populus Ro. iudicaret, ipso absoluto remp. stare non posse: vt alter dies amicis istius & defensoribus non modo spem victoriæ, sed etiam voluntatem defensionis auferret: vt tertius dies sic hominem prosterneret, vt morbo simulato, non quid responderet, sed quemadmodum non responderet, deliberaret: deinde reliquis diebus, his criminibus, his testibus, & vrbanis & prouincialibus sic obrutus, atq;

oppressus est, vt his ludorum diebus interpositis, nemo istum cōperendinatū, sed condemnatum iudicaret. Quapropter ego, quod ad me attinet, iudices, vici. Non enim spolia C. Verris, sed existimationem populi Romani concupiui. Meum fuit cum causa accedere ad accusandum. quæ causa fuit iustior, quam à tam illustri prouincia defensorem cōstitui, & deligi? Reipublicæ consulere? quid iam reipub. honestius, quam in tanta inuidia iudiciorum adducere hominem, cuius damnatione totus ordo cum populo Romano & in laude & in gratia possit esse? ostendere ac persuadere hominem nocentem adductum esse: quis est in populo Rom. qui hoc nō ex priore actione abstulerit, omnium ante damnatorū, scelera, furta, flagitia, si in vnum locum conferantur, vix cum huius parua parte æquari, conferrique posse? Vos, quod ad vestram famam, existimationem, salutemque communem pertinet, iudices, prospicite, atq; consulite: splendor vester facit, vt peccare sine summo reipub. detrimento, ac periculo nō possitis. Nō enim potest sperare populus Ro. esse alios in Senatu, qui rectè possint iudicare, vos si nō potueritis. necesse est, cū de toto ordine desperarit, aliud genus hominum, atq; aliam rationem iudiciorum requirat. Hoc si vobis ideò leuius videtur, quod putatis onus esse graue, & incommodum, iudicare: intelligere debetis primum interesse, vtrum id onus vosmetipsi reieceritis: an quod probare populo Ro. fidem vestram & religionem non potueritis, eo vobis iudicandi potestas erepta sit, deinde etiam illud cogitate, quanto periculo venturi simus ad eos iudices, quos propter odium vestri populus Ro. de vobis voluerit iudicare. Verum vobis dicam id quod intellexi, iudices, homines scitote esse quosdam, quos tantū odiū vestri ordinis teneat, vt hoc palàm iam dictitent, se istum quem sciant hominē esse improbissimum, hoc vno nomine absolui velle,

velle, vt à senatu iudicia per ignominiam, turpitudinemq; auferantur. Hæc me, iudices, pluribus verbis vobiscum agere coegit non timor meus de vestra fide, sed spes illorum noua: quæ cum Verrem à porta subito ad iudicium retraxisset, nonnulli suspicati sunt non sine causa illius consilium tam repente esse mutatum. Nunc ne nouo querimoniæ genere vti possit Hortensius, & ea dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat accusator: nihil esse tam periculosum fortunis innocentium, quã tacere aduersarios: & ne aliter, quam ego velim, meum laudet ingeniũ, cùm dicat, me si multa dixissem sublevaturum fuisse eum, quem cõtra dicerem, quia non dixerim, perdidisse: morem illi geram: vtar oratione perpetua non quoniam hoc sit necesse, verum vt experiar, vtrum ille ferat molestius me tunc tacuisse, an nunc dicere. Hic tu fortasse eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam, nisi omni tempore, quod mihi lege concessum est, abusus ero, querere: deum atque hominum fidem implorabis, circumueniri C. Verrem, quod accusator nolit tamdiu, quamdiu liceat, dicere. Quod mihi lex mea causa det, eo mihi non vti non licebit? Nam accusandi mihi tempus, mea causa datum est, vt possem oratione mea crimina, causamq; explicare: hoc si non vtor, non tibi iniuriã facio, sed de meo iure aliquid, & commodo detraho. Causam enim, inquit, cognosci oportet: ea re quidem, quod aliter condemnari reus, quamuis sit nocens, nõ potest. id igitur tu moleste tulisti, à me aliquid factum esse, quo minus iste cõdemnari posset? Nam causa cognita possunt multi absolui, incognita quidẽ condemnari nemo potest. adimo enim cõperendinatum, quod habet lex in se molestissimum, bis vt causa dicatur. quod aut mea causa potius est cõstitutũ, quam tua, aut nihilo tua potius quã mea. Nam si bis dicere est commodum: certe vtriusq; commune est: si eum qui

posterius dixit, opus est redargui, accusatoris causa, vt bis ageretur, constitutum est. Verum, vt opinor, Glaucia primus tulit, vt comperendinaretur reus: anteà vel iudicari primo poterat, vel amplius pronuntiari. Vtram igitur putas legem molliorem? opinor, illam veterem, qua vel citò absolui, vel tarde condemnari licebat. Ego tibi illam Aciliam legem restituo; qua lege multi semel accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus condemnati sunt, nequaquam tam manifestis neq; tantis criminibus, quantis tu conuinceris. puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere. accusabo: respondebis. testibus editis, ita mittam in consilium, vt etiam si lex, ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment non primo iudicare. Verum si causam cognosci opus est, parumne cognita est? dissimulamus, Hortensi, quod sæpe experti in dicendo sumus, quis nos magnopere attendit vnquam, in hoc quidem genere causarum, vbi aliquid ereptum aut ablatum à quopiam dicitur? nonne aut in tabulis, aut in testibus omnis exspectatio iudicum est? Dixi prima actione me planum esse facturum C. Verrem H-S. quadrigenties contra legem abstulisse. Quid? hoc planius egissem, si ita narrassem; Dio quidam fuit Halesinus: qui, cum eius filio, prætore * Sacerdote hereditas à propinquo permagna venisset, nihil *habuit neque negotij neque controuersiæ. Verres simulac tetigit prouinciam, statim *Messana literas dedit Dionem euocauit: calumniatores ex sinu suo apposuit, qui illam hereditatem Veneri Erycinæ commissam esse dicerent: hac de re ostendit se ipsum cogniturum. Possum deinceps totam rem explicare; deinde ad extremum id, quod accidit, dicere, Dionem H-S. decies centena millia numerasse, vt causam certissimam obtineret: præterea greges equarum eius istum abigendos curasse: argenti, vestisque stragulæ

quod

quod fuerit, curasse auferendum. Hæc, neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momẽti nostra esset oratio. Quo tempore igitur aures iudex erigeret, animumque attenderet? cum Dio ipse prodiret, cum ceteri, qui tum in Sicilia negotijs Dionis interfuissent: cum per eos ipsos dies, per quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse, prædia vendidisse: cum tabulæ virorum bonorum proferentur: cum, qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent se iam tum audisse eo nummos *sumi, vt Verri darentur: cum amici, hospites, patroni Dionis, homines honestissimi hæc eadem se audisse dicerent. Opinor, cum hæc fierent, tum vos audiretis, sicut audistis: tum causa agi videretur. sic à me sunt acta omnia priore actione, vt * in criminibus omnibus nullum esset, in quo quisquam vestrûm perpetuam accusationem requireret. Nego ego esse quidquam à testibus dictum, quod aut vestrûm cuipiam esset obscurum, aut cuiusquam oratoris eloquentiam quæreret. Etenim sic meipsum egisse memoria tenetis, vt in testibus interrogandis omnia crimina proponerem, & explicarem: vt, cum rem totam in medio proposuissem, tum deniq; testem interrogarem. Itaque non modo vos, quibus est iudicandum, nostra crimina tenetis: sed etiam populus Rom. totam accusationem, causamq; cognouit. tametsi ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea voluntate potius, quam vestra iniuria adductus fecerim. Interposuistis accusatorem, qui, cum ego mihi C. & X. dies solos in Siciliam postulassem, C & V I I I. sibi in Achaiam postularet, menses mihi tres cum eripuissetis ad agendum maximè appositos, reliquum omne tempus huius anni me vobis remissurum putastis: vt, cum horis nostris nos essemus vsi, tu binis ludis interpositis, quadragessimo post die responderes: deinde ita tempus duceretur, vt à M.

Glabrione prætore, & à magna parte horum iudicum, ad prætorem alium, iudicesque alios veniremus. * Hæc si ego non vidissem, si me non omnes noti, ignotiq; monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, vt res in illud tempus reijceretur, credo si meis horis in accusando vti voluissem, vererer, ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne vox viresq; deficerent, ne quẽ nemo prima actione defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. Ego meum consiliũ tum iudicibus, tum populo Rom. probaui. Nemo est, qui alia ratione istorum iniuriæ, atque impudentiæ potuisse obsisti arbitretur. Etenim qua stultitia fuissem, si quam diem qui istum eripiendũ redemerunt, in cautione viderunt, cum ita cauerent, Si post Kal. Ianua. in consilium iretur: in eam diem ego, cum potuissem vitare incidissem? Nũc mihi tẽporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniã in animo est causam omnem exponere, habenda ratio est diligẽter. Itaq; primũ illum actum istius vitæ turpissimum, & flagitiosissimum prætermittam, nihil à me de pueritiæ suæ flagitijs, peccatisq; audiet: nihil ex illa impura adolescentia sua, quæ qualis fuerit, aut meministis, aut ex eo, quem sui simillimum produxit, cognoscere potestis. Omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu videbuntur, neq; solum, quid istum audire, verum etiam, quid me deceat dicere, considerabo. Vos quæso date hoc, & concedite pudori meo, vt aliquam partem de istius impudentia reticere possim. Omne illud tempus, quod fuit antequam iste ad magistratus, remq; publicã accessit, habeat per me solutum, ac liberũ. sileatur de nocturnis eius bacchationibus, ac vigilijs, lenonum, aleatorum, * perductorum nulla mentio fiat, damna, dedecora, quæ res patris eius, ætas ipsius pertulit, prætereantur. lucretur indicia veteris infamiæ, patiatur eius vita reliqua, me hanc tantam iacturam criminum face-

re.

re. Quæstor Cn. Papirio consuli fuisti ab hinc annos quatuor decim: ex ea die ad hanc diem quæ fecisti, in iudicium voco. Hora nulla vacua à furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi sunt anni cõsumpti in quæstura, & legatione Asiatica, & prætura vrbana, & prætura Siciliensi. Quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ. Quæstor ex s.c. prouinciam sortitus es: obtigit tibi consularis, vt cum consule Cn. Carbone esses, eamque prouinciam obtineres. Erat tum dissensio ciuiũ, de qua nihil sum dicturus quid sentire debueris: vnum hoc dico, in eiusmodi tempore, ac sorte statuere te debuisse, vtrum malles sentire, atq; defendere. Carbo grauiter ferebat sibi quæstorem obtigisse hominem singulari luxuria, atque inertia: veruntamen ornabat eum *beneficijs omnibus. Ne diutiùs teneam: pecunia attributa, numerata est: profectus est quæstor in prouinciam, venit in Galliã exspectatus ad exercitũ consularem cum pecunia. simulac primũ ei occasio visa est (cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum, & reip. administrandæ) auersa pecunia publica, quæstor consulem, exercitum, prouinciamq; deseruit. Video quid egerim: erigit se: sperat sibi auram posse aliquam afflari in hoc crimine voluntatis, assensionisque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit: quibus illam relictionẽ proditionemq; cõsulis sui gratam sperat fore. quasi verò id cupiditate defendendæ nobilitatis, aut studio partium fecerit, ac non apertissimè consulem, exercitum, prouinciamq; compilarit, & propter impudentissimum furtum aufugerit. Est enim obscurum & eiusmodi factum eius, vt possit aliquis suspicari, C. Verrem, quod ferre nouos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est, ad suos transisse: nihil fecisse propter pecuniã. Videamus rationes quemadmodũ retulerit: iam ipse ostendet, quamobrem Cn. Carbo-

nem reliquerit: iam se ipse iudicabit. Primum breuitatem cognoscite. ACCEPI, inquit VICIES DVCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA, QVADRINGENTOS XVII. NVMMOS DEDI STIPENDIO, FRVMENTO, LEGATIS, PROQVAESTORIBVS, COHORTI PRAETORIAE, H-S. *MILLE SEXCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA QVADRINGENTOS XVII. NVMMOS. RELIQVI ARIMINI H-S. SEXCENTA MILLIA. Hoc est rationes referre? hoc modo aut ego, aut tu Hortensi, aut quisquam hominum retulit? quid hoc est? quæ impudentia? quæ audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis huiusmodi est? illa tamen H-S. sex-centa millia, quæ ne falso quidem potuit, quibus data essent, describere, quæ se Arimini scribit reliquisse, quæ ipsa H-S. sexcenta millia reliqua facta sunt, neque Carbo attigit, neq; Sylla vidit, neque in ærarium relata sunt. Oppidum sibi elegit Ariminum, quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum, direptumq; erat. non suspicabatur id, quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminensium testes nobis in hanc rem reliquos esse. Recita denuò. P. LENTVLO L. TRIARIO QVAESTORIBVS VRBANIS, *VERBIS RATIONVM RELATARVM. Recita: EX S. C. vt hoc pacto rationem referre licèret, eo Syllanus repentè factus est, non vt honos & dignitas nobilitati restitueretur. Quod si illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga nefaria, proditio consulis tui scelerata iudicaretur. Malus ciuis, improbus consul, seditiosus homo Cn. Carbo fuit. fuerit alijs: tibi quando esse cœpit? postea quam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnès suas, exercitumque commisit. Nam si tibi anteà displicuisset, idem fecisses, quod anno post M. Piso Quæstor cum L. Scipioni consuli obtigisset, non atti-

attigit pecuniam: non ad exercitum profectus est: quod de rep. sensit, ita sensit, vt nec fidem suam, nec morem maiorum, nec necessitudinem sortis læderet. Etenim si hæc perturbare omnia, & permiscere volumus: totam vitam periculosam, inuidiosam, infestamque reddemus, si nullam religionem sors habebit, nullam societatem coniunctio secundæ dubiæque fortunæ, nullam auctoritatem, mores atque instituta maiorum. Omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. Nemo vnquam sapiens proditori credendum putauit. Ipse Sylla, cui aduentus istius gratissimus esse debuit, à se hominem, atque ab exercitu suo remouit: Beneuenti esse iussit apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat, vbi iste summæ rei, causæque nocere nihil posset: ei posteà præmia tamen liberaliter tribuit: bona quædam proscriptorum in agro Beneuentano diripienda concessit. habuit honorem, vt proditori, non, vt amico, fidem. Nunc quamuis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam eæ, quæ latent in simulatione officij, aut in aliquo necessitudinis nomine. nam eum, qui palàm est aduersarius, facilè cauendo vitare possis: hoc verò occultum, intestinum, ac domesticum malum, non modo non existit, verum etiam opprimit, antequam * perspicere, atque explorare potueris. Itane verò? tu, cum quæstor ad exercitum missus sis, custos non solùm pecuniæ, sed etiam consulis, particeps omnium rerum consiliorumque fueris, habitus sis in liberum loco, sicut mos maiorum ferebat, repentè relinquas, deseras, ad aduersarios transeas? O scelus, ô portentum in vltimas terras exportandum. Non enim potest ea natura, quæ tan-

tum facinus commiserit, hoc vno scelere esse contenta. necesse est semper aliquid eiusmodi moliatur: necesse est in simili audacia perfidiaque versetur. Itaque idem iste, quem Cn. Dolabella posteà C. Malleolo occiso, pro quæstore habuit (haud scio, an maior etiam hæc necessitudo fuerit, quam illa Carbonis: ac plus iudicium voluntatis valere, quam sortis debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quæ in ipsum valebant crimina, contulit in illum, causamque illius omnem ad inimicos, accusatoresque detulit: ipse in eum, cui legatus, cui pro quæstore fuerat, inimicissimum, atque improbissimum testimonium dixit. ille miser cum esset: tum proditione istius nefaria, tum improbo, & falso eiusdem testimonio, tum multo ex maxima parte istius furtorum, ac flagitiorum inuidia conflagrauit. quid hoc homine faciatis? aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reseruetis? qui in Cn. Carbone sortem, in Cn. Dolabella voluntatem neglexerit, ac violarit, eosque ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit, atque oppugnarit. Nolite quæso, iudices, breuitate orationis meæ potius, quam rerum ipsarum magnitudine crimina ponderare: mihi enim properandum necessario est vt omnia vobis, quæ mihi constituta sunt, possim exponere. Quamobrem quæstura istius demonstrata, primique magistratus & furto, & scelere perspecto, reliqua attendite. in quibus illud tempus Syllanarum proscriptionum, ac rapinarum prætermittam. neque ego istum sibi vllam ex communi calamitate defensionem sinam sumere: suis eum certis, proprijsq; criminibus accusabo. Quamobrem hoc omni tempore Syllano ex accusatione circumscripto, legationem eius præclarum cognoscite. Posteaquam Cn. Dolabellæ prouincia Cilicia constituta est, ô dij immortales, quanta iste cupidi-

piditate, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnauit! id quod Cn. Dolabellæ principium maximæ calamitatis fuit. Nam vt iste profectus est, quacumq; iter fecit, eiusmodi fuit, nó vt legatus populi Rom. sed vt quædam calamitas peruadere videretur. In Achaia (prætermittam minora omnia quorum simile forsitan alius quoq; aliquid aliquando fecerit: nihil dicam, nisi singulare, nisi quod, si in alium reum diceretur, incredibile videretur) magistratum Sicyonium nummos poposcit. ne sit hoc crimen in Verrem, fecerunt alij. cum ille non daret: animaduertit improbum, sed non inauditum, genus animaduersionis videte: quæretis, ex quo genere hominem istum iudicetis. ignem ex lignis viridibus, atque humidis in loco angusto fieri iussit, ibi hominem ingenuum, domi nobilé, populi Rom. socium, atque amicum fumo excruciatum semiuiuum reliquit. Iam quæ iste signa, quas tabulas pictas, ex Achaia sustulerit, non dicam hoc loco. est alius mihi locus ad hanc cupiditatem demonstrandam seruatus. Athenis audistis ex æde Mineruæ grande auri pondus ablatum. dictum hoc est in Cn. Dolabellæ iudicio. dictum? etiam æstimatum. Huius consilij non modo participem C. Verrem, sed principem fuisse reperietis. Delum venit. ibi ex fano Apollinis religiosissimó noctu clàm sustulit signa pulcherrima, atque antiquissima, eaque in onerariam nauem suam conijcienda curauit. Postridiè cum spoliatum fanum viderent ij qui Delum incolebant, grauiter ferebant. est enim tanta apud eos eius fani religio atque antiquitas, vt in eo loco ipsum Apollinem natum esse arbitrentur. verbum tamen facere non audebant, ne fortè ea res ad Dolabellã ipsum pertineret. Tum subitò tempestates coortæ sunt maximæ, iudices, vt non modo proficisci, cum cuperet, Dolabella non posset, sed vix in oppido consisteret; ita magni fluctus eijciebantur.

Hic nauis illa prædonis istius, onusta signis religiosis, expulsa atque eiecta fluctu, frangitur: in littore signa illa Apollinis reperiuntur: iussu Dolabellæ reponuntur: tempestas sedatur: Dolabella Delo proficiscitur. Non dubito, quin, tametsi nullus in te sensus humanitatis, nulla ratio vnquam fuit religionis, nunc tamen in metu periculoque tuo tuorum tibi scelerum veniat in mentem. Potestne tibi vlla spes salutis commoda ostendi, cum recordaris, in deos immortales quam impius, quam sceleratus, quam nefarius fueris? Apollinemne tu Delium spoliare ausus es? illine tu templo, tam antiquo, tam sancto, tam religioso manus impias, ac sacrilegas afferre conatus es? Si in pueritia non his artibus, & disciplinis institutus eras. vt ea quæ literis mandata sunt, disceres atque cognosceres: ne postea quidem, cum in ea ipsa loca venisti, potuisti accipere id quod est proditum memoriæ, ac literis, Latonam ex longo errore, & fuga grauidam, & iam ad pariendum vicinam, temporibus exactis fugisse Delum, atque ibi Apollinem, Dianamque peperisse. Qua ex opinione hominum illa insula eorum deorum sacra putatur: tantaq; eius auctoritas religionis & est, & semper fuit, vt ne Persæ quidem, cum bellum toti Græciæ, dijs, hominibusque indixissent, & mille numero nauium classem ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare, aut attingere. Hoc tu fanum depopulari homo improbissime, atq; amentissime audebas? fuit vlla cupiditas tanta, quæ tantam extingueret religionem? & si tum hæc non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum esse tantum malum, quod non tibi pro sceleribus tuis iamdiu debeatur? In Asiam verò postquam venit, quid ego aduentus istius prandia, cenas, equos, muneraque commemorem? nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus sum. Chio per vim signa pulcherrima dico abstulisse, item

item Erythiris, & Halicarnasso. Tenedo (prætereo pecuniam, quam eripuit) Tenem ipsum, qui apud Tenedios sanctissimus deus habetur, qui vrbem illam dicitur condidisse, cuius ex nomine Tenedus nominatur: hunc ipsum, inquam, Tenem pulcherrime factum, quem quondam in comitio vidistis, abstulit magno cum gemitu ciuitatis. Illa vero expugnatio fani antiquissimi, & nobilissimi Iunonis Samiæ, quam luctuosa Samijs fuit? quam acerba toti Asiæ? quam clara apud omnes? quam nemini vestrûm inaudita? de qua expugnatione cum legati ad C. Neronem in Asiam Samo venissent, responsum tulerunt, eiusmodi quærimonias, quæ ad legatum populi Romani pertinerent, non ad prætorem, sed Romam deferri oportere. Quas iste tabulas illinc, quæ signa sustulit? quæ cognoui egomet apud istũ in ædibus, nuper cum obsignandi gratia venissem, quæ signa nunc Verres vbi sunt? illa quæro, quæ apud te nuper ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumnijs, in silua denique disposita sub dio vidimus. Cur ea, quamdiu alium prætorem cum ijs iudicibus quos in horum locum * subsortitus es, de te in consilium iturum putasti, tamdiu domi fuerunt? posteaquam nostris testibus nos, quam horis tuis, vti malle vidisti, nullum signum domi reliquisti, præter duo, quæ in medijs ædibus sunt, quæ ipsa Samo sublata sunt? non putasti me tuis familiarissimis in hanc rem testimonia denuntiaturum, qui tuæ domi sæpe fuissent, ex quibus quærerem scirentne fuisse, quæ non essent? Quid tum hos de te iudicaturos arbitratus es, cum viderent te iam non contra accusatorem tuum, sed contra quæstorem, sectoremque pugnare? Qua de re Charidemum Chium testimonium priore actione dicere audistis: sese, cum esset trierarchus, & Verrem ex Asia decedentem prosequeretur, iussu Dolabellæ fuisse vna cum illo Sami, seseque tum

ſcire ſpoliatum eſſe fanum Iunonis, & oppidum Samium: poſteaque ſe cauſam apud Chios ciues ſuos, Samijs accuſantibus, publicè dixiſſe, eoque ſe eſſe abſolutum, quod planum feciſſet, ea quæ legati Samiorum dicerent, ad Verrem, non ad ſe pertinere. Aſpendum vetus oppidum, & nobile in Pamphylia ſcitis eſſe, pleniſſimum ſignorum optimorum. non dicam illinc hoc ſignum ablatum eſſe, & illud: hoc dico, nullum te Aſpendi ſignum, Verres, reliquiſſe: omnia ex fanis, ex locis publicis, palam, ſpectantibus omnibus, plauſtris euecta, aſportataq; eſſe. Atque etiam illum Aſpendium citharistam, de quo ſæpè audiſtis id, quod eſt Græcis hominibus in prouerbio, quem omnia intus canere dicebant, ſuſtulit, & in intimis ſuis ædibus poſuit: vt etiam illum ipſum artificio ſuo ſuperaſſe videatur. Pergæ fanum antiquiſſimum, & ſanctiſſimum Dianæ ſcimus eſſe: id quoque à te nudatum & ſpoliatum eſſe, ex ipſa Diana, quod habebat auri detractum, atque ablatum eſſe dico. Quæ malum, eſt iſta tanta audacia atque amentia? quas enim ſociorum, atque amicorum vrbes adiſti legationis iure, & nomine, ſi in eas vi cum exercitu imperioque inuaſiſſes, tamen opinor quæ ſigna atque ornamenta ex his vrbibus ſuſtuliſſes, hæc non in tuam domum, neque in ſuburbana amicorum, ſed Romam in publicum deportaſſes. Quid ego de M. Marcello loquar, qui Syracuſas vrbem ornatiſſimam cepit? quid de L. Scipione, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochumque regem potentiſſimum vicit? quid de Flaminio, qui regem Philippum, & Macedoniam ſubegit? quid de L. Paulo, qui regem Perſen vi ac virtute ſuperauit? quid de L. Mummio, qui vrbem pulcherrimam, atque ornatiſſimam Corinthum, pleniſſimam rerum omnium ſuſtulit, vrbeſque Achaiæ, Bœotiæque, multas ſub imperium populi Romani ditionemque ſubiunxit? quorum domus cum honore, & virtute flore-

florerent, signis & tabulis pictis erant vacuæ. at vero vrbem totam, templa deorum, omnesque Italiæ partes illorum donis, ac monumentis exornatas videmus. Vereor ne hæc forte *cuiquã nimis antiqua, & iam obsoleta videantur. ita enim tum æquabiliter omnes erant huiusmodi, vt hæc laus eximiæ virtutis, & innocentiæ non solum hominum, verum etiam temporum illorum esse videatur. P. Seruilius vir clarissimus, maximis rebus gestis adest, de te sententiam laturus est: Olympum vi, copijs, consilio, virtute cepit, vrbem antiquam, & omnibus rebus auctam & exornatam. recens exemplum fortissimi viri profero. nam posteà Seruilius imperator populi Romani Olympum vrbem hostium cepit, quam tu in ijsdem illis locis legatus quæstorius oppida pacata sociorum, atque amicorum diripienda, ac vexanda curasti. Tu quæ ex fanis religiosissimis per scelus, & per latrocinium abstulisti, ea nos videre, nisi in tuis, amicorumque tuorum tectis, non possumus. P. Seruilius quæ signa atque ornamenta ex vrbe hostium, & virtute capta, belli lege, atque imperatorio iure sustulit, ea populo Rom. apportauit, per triumphum vexit, in tabulas publicas ad ærarium perscribenda curauit. Cognoscite ex literis publicis hominis amplissimi diligentiam. Recita. RATIONES RELATAE P. SERVILII. Non solum numerum signorum, sed etiam vniuscuiusque magnitudinem, figuram, statum literis definiri vides. Certè maior est virtutis, victoriæque iucunditas, quam ista voluptas, quæ percipitur ex libidine, & cupiditate: multo diligentius habere dico Seruilium prædam populi Rom. quam te tua furta notata, atque descripta. Dices tua quoq; signa, & tabulas pictas ornamento vrbi foroq; populi Rom. fuisse. memini: vidi simul cum populo Rom. forum, comitiumq; adornatum ad speciem magnifico ornatu, ad sensum, cogita-

tionemq; acerbo, & lugubri. vidi collucere omnia furtis tuis, præda prouinciarum, spolijs sociorum, atq; amicorum. Quo quidem tempore, iudices, iste spem maximam reliquorum quoq; peccatorum nactus est. vidit enim eos, qui iudiciorum dominos se dici volebant, harum cupiditatum esse seruos. Socij verò, nationesq; exteræ spem omnium tum primũ abiecere rerum, ac fortunarum suarum: propterea, quod casu legati ex Asia, atque Achaia plurimi Romæ tunc fuerunt, qui deorum simulachra ex suis fanis sublata in foro venerabantur: itemque cetera signa, & ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lachrymantes intuebantur. quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus: Nihil esse, quod quisquam dubitaret de exitio sociorum atq; amicorum, cum quidem viderent in foro populi Rom. quo in loco anteà, qui socijs iniurias fecerant, accusari, & condemnari solebant, ibi esse palàm posita ea, quæ à socijs per scelus ablata, ereptaq; essent. Hic ego non arbitror illum negaturum, signa sese plurima, tabulas pictas innumerabiles habere: sed, vt opinor, solet, hæc, quæ rapuit & furatus est, nonnunquam dicere se emisse: quoniam quidem in Achaiam, Asiam, Pamphyliam sumptu publico, & legationis nomine, mercator signorum, tabularumq; pictarum missus est. Habeo & istius, & patris eius accepti tabulas omnes, quas diligentissimè legi, atq; digessi: patris, quoad vixit, tuas, quoad ais te confecisse. nam in isto, iudices, hoc nouum reperietis. Audiuimus aliquem tabulas nunquam confecisse: quæ est opinio hominum de Antonio falsa: nam fecit diligentissimè. verum sit hoc genus aliquod minimè probandum. Audimus alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse: est aliqua etiam huiusce rei ratio. Hoc verò nouum, & ridiculum est, quod hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularemus: vsque ad

M. Te-

M. Terentium, & C. Cassium consules confecisse: postea destitisse. Alio loco, hoc cuiusmodi sit considerabimus: nunc nihil ad me attinet. horum enim temporum, in quibus nunc versor, habeo tabulas & tuas, & patris. Plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas deportasse te negare non potes: atque vtinam neges: vnum ostende in tabulis aut tuis, aut patris tui emptum esse: vicisti. ne hæc quidem duo signa pulcherrima, quæ nunc ad impluuium tuum stant, quæ multos annos ad valuas Iunonis Samiæ steterunt, habes quomodo emeris: hæc, inquam, duo, quæ in ædibus tuis sola iam sunt, quæ sectorem exspectant, relicta, ac destituta à ceteris signis. At, credo, in hisce solis rebus indomitas cupiditates, atque effrenatas habebat: ceteræ libidines eius ratione aliqua, aut modo continebantur. Quam multis istum ingenuis, quam multis matribus familiâs, in illa tetra, atque impura legatione vim attulisse existimatis? ecquo in oppido pedem posuit, vbi nô plura stuprorum, flagitiorumque suorum, quam aduentus sui vestigia reliquerit? Sed ego omnia, quæ negari potuerunt, prætermittam: etiam hæc quæ certissima sunt & clarissima relinquam: vnum aliquod de nefarijs istius factis eligam, quo facilius ad Siciliam possim aliquando, quæ mihi hoc oneris, negotijque imposuit, peruenire. Oppidum est in Hellesponto Lampsacum iudices, in primis Asiæ prouinciæ clarum, & nobile homines autem ipsi Lampsaceni tũ summe in omnes ciues Rom. officiosi, tum præterea maximè sedati, & quieti, propè præter ceteros ad summum Græcorum otium potius, quã ad vllam vim, aut tumultum accommodati. Accidit cum iste à Cn. Dolabella efflagitasset, vt se ad regem Nicomedem, regemque Sadalam mitteret, cumque iter hoc sibi magis ad quæstum suum, quam ad reipub. tempus accommodatum depoposcisset: vt illo itinere veniret Lampsacum, cum

magna calamitate, & propè pernicie ciuitatis, deducitur iste ad Ianitorem quẽdam hospitem: comitesq; eius item apud cæteros hospites collocantur, vt mos erat istius, atq; vt eum suæ libidines flagitiosæ facere admonuerãt, statim negotium dat illis suis comitibus, nequissimis, turpissimisque hominibus, vt videant, & inuestigent, ecqua virgo sit, aũt mulier, digna, quamobrem iste Lampsaci diutius commoraretur. Erat comes eius Rubrius quidam homo factus ad istius libidines: qui miro artificio, quocũq; venerat, hæc inuestigare omnia solebat. is ad eũ rem istam defert: Philodamum esse quendam genere, honore, copijs, existimatione facilè principem Lampsacenorum: eius esse filiam, quæ cum patre habitare, propterea quod virum non haberet: mulierem eximia pulchritudine, sed * etiam summa integritate, pudicitiaque existimari. homo, vt hæc audiuit, sic exarsit ad id, quod non modo ipse nunquã viderat, sed ne audierat quidem ad eo qui ipse vidisset, vt statim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Ianitor, qui nihil suspicaretur, veritus ne quid ipse in se offenderit, hominem summa vi retinere cœpit. iste qui hospitis relinquendi caussam reperire non posset: alia sibi ratione viam munire ad stuprum cœpit. Rubrium delicias suas in omnibus eiusmodi rebus adiutorem suum & conscium, parum lautè diuersari dicit: ad Philodamum deduci iubet. Quod vbi est Philodamo nuntiatum: tametsi non erat ignarus, quantum sibi, ac liberis suis iam tum mali constitueretur, tamen ad istum venit: ostendit munus illud suum non esse: se, cum suæ partes essent hospitum recipiendorum, * tamen ipsos tantum prætores, & consules, non legatorum asseclas recipere solere. Iste qui vna cupiditate raperetur, totum illius postulatum, caussamque neglexit: per vim ad eum, qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperauit. Hic Philodamus, posteaquam

quam ius suum obtinere non potuit, vt humanitatẽ consuetudinemq; suam retineret, laborabat. homo qui semper hospitalissimus amicissimusq; nostrorũ hominum existimatus esset, noluit videri ipsum illũ Rubrium inuitus in domum suam recepisse: magnificè, & ornatè, vt erat in primis inter suos copiosus, conuiuium comparat: rogat Rubrium, vt, quos ei commodum sit, inuitet: locum sibi soli si videatur, relinquat: vt etiam filium suum lectissimum adolescentem foras ad propinquum suum quendam mittat ad cænam. Tum Rubrius istius comites inuitat: eos omnes Verres certiores facit, quid opus esset. maturè veniunt: discumbitur, fit sermo inter eos, & inuitatio, vt Græco more biberetur: hospes hortatur: poscunt maioribus poculis: celebratur omniũ sermone, lætitiaque conuiuium. Posteaquam satis calere res Rubrio visa est, Quæso, inquit, Philodame, cur ad nos filiam tuam non intro vocari iubes? Homo, qui & summa grauitate, & iã id ętatis, & parẽs esset, obstupuit hominis improbi dicto, instare Rubrius. tum ille, vt aliquid responderet, negauit moris esse Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres. Hic tum alius ex alia parte, Enimuero ferẽdum hoc non est: vocetur mulier. & simul seruis suis Rubrius, vt ianuam clauderent, & ipsi ad fores assisterent, imperat. Quod vbi ille intellexit, id agi, atque id parari, vt filiæ suæ vis afferretur: seruos suos ad se vocat: his imperat, vt se ipsum negligant, filiam defendant: excurrat aliquis, qui hoc tantum domestici mali filio suo nuntiet. Clamor interea fit tota domo: pugna inter seruos Rubrij atque hospitis: iactatur domi suæ vir* optimus, & homo honestissimus. pro se quisque manus affert aqua denique feruenti à Rubrio ipso Philodamus perfunditur. Hæc vbi filio nuntiata sunt: statim exanimatus ad ædes contendit, vt & vitæ patris, & pudicitiæ sororis succurreret. Omnes eodem animo Lampsa-

ceni,ſimul vt hoc audiuerunt, quod eos tum Philodami dignitas,tum iniuriæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu conuenerunt. Hic lictor iſtius Cornelius,qui cum eius ſeruis erat à Rubrio quaſi in præſidio ad auferendam mulierem collocatus,occiditur: ſerui nonnulli vulnerantur : ipſe Rubrius in turba ſauciatur . Iſte,qui ſua cupiditate tantos tumultus concitatos videret, cupere aliqua euolare,ſi poſſet. Poſtridiè mane homines in concionem veniunt: quærunt, quid optimum factu ſit:pro ſe quiſque, vt in quoque erat auctoritatis plurimum, ad populum loquebatur : inuentus eſt nemo, cuius non hæc & ſententia eſſet,& oratio : non eſſe metuendum, ſi iſtius nefarium ſcelus; Lampſaceni vlti vi manuque eſſent,ne ſenatus populuſq; Rom.in eam ciuitatem animaduertendum putaret. Quod ſi hoc iure legati populi Rom.in ſocios, nationeſque exteras vterentur,vt pudicitiam liberorum ſeruare ab eorum libidine tutam non liceret : quiduis eſſe perpeti ſatius, quam in tanta vi atque acerbitate verſari.Hæc cum omnes ſentirent, & cum in eam rationem pro ſuo quiſque ſenſu,ac dolore loqueretur omnes, ad eam domum,in qua iſte diuerſabatur, profecti ſunt : cædere ianuam ſaxis,inſtare ferro, ligna & ſarmenta circundare, * ignem ſubijcere cœperunt. Tum ciues Rom.qui Lampſaci negotiabantur,concurrunt: orant Lampſacenos,vt grauius apud eos nomen legationis,quam iniuria legati putaretur: ſeſe intelligere hominē illum eſſe impurum, ac nefarium : ſed quoniam nec perfeciſſet,quod conatus eſſet,neque futurus eſſet Lampſaci poſtea, leuius eorū peccatū fore,ſi homini ſcelerato peperciſſent, quā ſi legato non peperciſſent. Sic iſte multo ſceleratior & nequior,quā ille Adrianus, aliquāto etiam felicior fuit. Ille,quod eius auaritiā ciues Ro.ferre non potuerant,Vticæ domi ſuæ viuus exuſtus eſt : idq; ita illi meritò accidiſſe exiſtimatū eſt, vt lætarētur omnes,

neq;

neq; vlla animaduersio cõstitueretur, hic sociorum ambustus incendio, tamẽ ex illa flamma, periculoq; euolauit: neq; adhuc causam vllam excogitare potuit, quamobrem commiserit, aut quid euenerit, vt in tantum periculum veniret. Non enim potest dicere, Cum seditionem sedare vellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid deniq; reipub. causa gererẽ, quod acrius imperaui, quod animaduerti, quod minatus sum. quæ si diceret, tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando socijs, in tantum adductus periculum videretur, nunc cum ipse causam illius tumultus neque veram dicere, neque falsam confingere audeat, homo autem ordinis sui frugalissimus, qui tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius hæc eadem se Lampsaci cognosse dixerit, vir omnibus rebus ornatissimus C. Varro, qui tum in Asia tribunus militum fuit, hæc eadem ipsa se ex Philodamo audisse dicat: potestis dubitare, quin istum fortuna nõ tam ex illo periculo eripere voluerit, quam ad vestrum iudiciũ reseruare? nisi verò illud dicet, quod & in testimonio Tettij priore actione interpellauit Hortensius: quo tempore quidem signi satis dedit, si quid esset quod posset dicere, se tacere non posse: vt, quamdiu in cæteris rebus tacuerit, scire omnes possemus, nihil habuisse quod diceret. * Hoc cum dixit, Philodamum, & eius filium à C. Nerone esse damnatos. de quo ne multa disseram, tantum dico, secutum id esse Neronem & eius consilium, quod Cornelium lictorem occisum esse constaret: putasse non oportere esse ne in vlciscenda quidem iniuria, cuiquam hominis occidendi potestatem. In quo video, Neronis iudicio non te absolutum esse improbitatis, sed illos damnatos esse cædis. Verum ista damnatio tamen cuiusmodi fuit? Audite quæso, iudices, & aliquando misereminí sociorũm, & ostẽdite aliquid his in vestra fide præsidij esse oportere.

Quod toti Asiæ iure occisus videbatur istius ille verbo lictor,re vera minister improbissimæ cupiditatis,pertimuit iste,ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur.rogat & orat Dolabellam vt de sua prouincia decedat, ad Neronem proficiscatur: se demonstrat incolumem esse non posse, si Philodamo viuere atque aliquando Romam venire licuisset. Commotus est Dolabella: fecit id, quod multi reprehēderunt,vt exercitum, prouinciam,bellum relinqueret,& in Asiam hominis nequissimi causa, in alienam prouinciam proficisceretur. Postea quam ad Neronem venit: contendit ab eo, vt Philodami causam cognosceret.Venerat ipse,qui esset in consilio,& primus sententiam diceret.adduxerat etiam præfectos,& tribunos militares suos, quos Nero omnes in consilium vocauit. erat in consilio etiam æquissimus iudex ipse Verres: erant nonnulli togati creditores Græcorum, quibus ad exigendas pecunias improbissimi cuiusq; legati plurimum prodest gratia. Ille miser defensorem reperire neminem poterat.quis enim esset aut togatus, qui Dolabellæ gratia, aut Græcus, qui eiusdem vi, & imperio non moueretur? Accusator autem apponitur ciuis Romanus, & * ex creditoribus Lampsacenorum: qui si dixisset quod iste iussisset, per eiusdem istius lictores à populo pecuniā posset exigere. Cū hæc omnia tanta contentione,tantis copijs agerētur:cum illum miserum multi accusarent, nemo defenderet,cum Dolabella cum suis præfectis pugnaret in consilio,Verres fortunas agi suas diceret, idē testimonium diceret,idem esset in consilio, idem accusatorem parasset: hæc cum omnia fierent, & cum hominem constaret occisum, tamen tanta vis istius iniuriæ,tanta in isto improbitas putabatur, vt de Philodamo amplius pronuntiaretur. Quid ego nunc in altera actione Cn. Dolabellæ spiritus? quid huius lachrymas & * cōcursationes proferam? quid

C. Neronis viri optimi, atque innocentissimi nonnullis in rebus animum nimis timidum, atque demissum? qui, in illa re quid facere potuerit, non habebat: nisi forte id, quod omnes tum desiderabant, vt ageret eam rem sine Verre, & Dolabella: quidquid esset sine his actum, omnes probarent. Tum verò quod pronuntiatum est, non per Neronem iudicatum, sed per Dolabellam ereptum existimabatur. Condemnatur enim perpaucis sententijs Philodamus, & eius filius. Adest, instat, vrget Dolabella, vt quam primum securi feriantur, quo quam minimè multi ex illis de istius nefario scelere audire possent. Constituitur in foro Laodiceæ spectaculum acerbum, & miserum, & graue toti Asiæ prouinciæ, grandis natu parens adductus ad supplicium, ex altera parte filius: ille quod pudicitiam liberorum, hic quod vitam patris famamq; sororis defenderat. Flebat vterque, non de suo supplicio, sed pater de filij morte, de patris filius. Quid lachrimarum ipsum Neronem putatis profudisse? quem fletum totius Asiæ fuisse? quem luctum, & gemitum Lampsacenorum? securi esse percussos homines innocentes, nobiles, socios populi R. atque amicos, propter hominis flagitiosissimi singularem nequitiam, atq; improbissimam cupiditatem. * Nemo iam Dolabella neq; tui, neque tuorum liberûm, quos tu miseros in egestate, atque in solitudine reliquisti, misereri potest. Verresne tibi tanti fuit, vt eius libidinem hominum innocentû sanguine lui velles? Idcircone exercitum, atq; hostem relinquebas, vt tua vi & crudelitate istius hominis improbissimi pericula subleuares? quod enim eû tibi quæstoris in locum constitueras, idcirco tibi amicum in perpetuû fore putasti? Nesciebas ab eo Cn. Carbonem c o s. cuius te vera quæstor fuit, non modo relictû, sed etiam spoliatum auxilijs, pecunia, nefariè oppugnatû, & proditû? expertus igitur es istius perfidiam tum, cum se ad ini-

micos tuos contulit, cum in te homo ipse nocens acerrimum testimonium dixit, cum rationes ad ærarium, nisi damnato te, referre noluit. Tantæne tuæ, Verres, libidines erunt, vt eas capere, ac sustinere non prouinciæ populi Ro. non nationes exteræ possint? Tune quod videris, quod audieris, quod concupieris, quod cogitaris, nisi ad nutum tuum præsto fuerit, nisi libidini tuæ, cupiditatique paruerit, immittentur homines? expugnabuntur domus? ciuitates non modo pacatæ, verum etiam sociorum, atque amicorum ad vim, atque ad arma confugient, vt à se atque à liberis suis legati populi Romani scelus, atque libidinem propulsare possint? Nam quero abs te, circumsessus ne sis Lampsaci, cœperitne domum, in qua diuersabare, illa multitudo incenderit, voluerintne legatum populi Romani cōburere viuum Lampsaceni, negare non potes, habeo enim testimonium tuum, quod apud Neronem dixisti: habeo quas ad eundem literas misisti. Recita hunc ipsum locum de testimonio. TESTIMONIVM C. VERRIS IN ARTEMIDORVM. * Recita ex Verris literis ad Neronem. EX LITERIS C. VERRIS AD C. NERONEM. NON MVLTO POST IN DOMVM. Bellumne populo Romano * Lampsaceni ciues facere conabantur? deficere ab imperio, ac nomine nostro volebant? Video enim, & ex his quæ legi & audiui, intelligo, in qua ciuitate non modo legatus populi Romani circumsessus, non modo igni, ferro, manu, copijs oppugnatus, sed aliqua ex parte violatus sit, nisi publicè satisfactum sit, ei ciuitati bellum indici atque inferri solere. Quæ fuit igitur causa, cur cuncta ciuitas Lampsacenorum de concione, quemadmodum tute scribis, domum tuam concurreret? tu enim neque in literis, quas Neroni mittis, neque in testimonio, causam tanti tumultus ostendis vllam. obsessum te dicis, ignem allatum, sarmenta

sarmenta circundata, lictorem tuum occisum esse dicis: prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas, causam huius tanti terroris occultas. Nam si quam Rubrius iniuriam suo nomine, ac non impulsu tuo, & tua cupiditate fecisset: de tui comitis iniuria quæstum ad te potius, quam te oppugnatum venirent. Cum igitur, quæ causa illius tumultus fuerit, testes à nobis producti dixerint, ipse celarit: nónne causam hanc, quam nos proposuimus, tum illorum testimonia, tum istius taciturnitas perpetua confirmat? Huic homini parcetis igitur, iudices? cuius tanta peccata sunt, vt hi, quibus iniurias fecerit, neque legitimum tempus expectare ad vlciscendum, neq; vim tantam doloris in posterum differre potuerint. Circumsessus es, à quibus? à Lampsacenis. barbaris hominibus, credo, aut ijs, qui populi Romani nomen contemnerent. immo vero ab hominibus & natura & consuetudine, & disciplina lenissimis, porro autem populi Ro. condicione socijs, fortuna seruis, voluntate supplicibus: vt perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas iniuriæ, tanta vis sceleris fuisset, vt Lampsaceni moriendum sibi potius quam perpetiendum putarent, nunquam illos in eum locum progressuros fuisse, vt vehementius odio libidinis tuæ, quam metu legationis mouerentur. Nolite per deos immortales, cogere socios, atque exteras nationes hoc vti perfugio: quo nisi vos vindicatis, vtentur necessario. Lampsacenos in istum vnquam vlla res mitigasset, nisi eum pœnas Romę daturum credidissent, etsi talem acceperunt iniuriam, quam nulla lege satis dignè persequi poterant, tamen incommoda sua vestris committere legibus & iudicijs, quam dolori suo permittere maluerunt. Tu mihi, cum circumsessus à tam illustri ciuitate sis propter tuum scelus atque flagitium, cum coëgeris homines miseros & calamitosos, quasi desperatis nostris legibus & iu-

dicijs, ad vim, ad manus, ad arma confugere, cum te in oppidis & ciuitatibus amicorum non legatum populi Ro. sed tyrannum libidinosum, crudelemq; præbueris, cum apud exteras nationes imperij, nominisque nostri famam tuis probris flagitijsque violaris, cum te ex ferro amicorum populi Ro. eripueris, atq; è flamma sociorum euolaris, hic tibi perfugium speras futurum? erras: vt hûc incideres, nó vt hîc conquiesceres, illi te viuum exire passi sunt. Et ais, iudicium esse factum te iniuria circumsessum esse Lampsaci, quod Philodamus cum filio condénatus sit. Quid, si doceo, si planum facio, teste homine nequam, verum ad hanc rem tamē idoneo, te ipso, inquam, teste docebo, te huius circumsessionis tuæ causam & culpam in alios * transtulisse? neque in eos, quos tu * insimularas, esse animaduersum? iam nihil te iudicium Neronis adiuuat. Recita quas ad Neronem literas misit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. THEMISTAGORAS, ET THESSALVS. Themistagoram, & Thessalum * scribis populum concitasse. quem populum? qui te circumsedit, qui te viuum comburere conatus est. vbi hos persequeris? vbi accusas? vbi defendis ius nomenque legati? in Philodami iudicio dices id actum. Cedo mihi ipsum Verris testimonium. videamus quid idem iste iuratus dixerit. * Recita. AB ACCVSATORE ROGATVS RESPONDIT, IN HOC IVDICIO NON PERSEQVI: SIBI IN ANIMO ESSE ALIO TEMPORE PERSEQVI. Quid igitur te iuuat Neronis iudicium? quid Philodami damnatio? Legatus cum esses circumsessus, eumque, quemadmodum tute ad Neronem scripsisti, populo Rom. communique causæ legatorum facta esset iniuria insignis, non es persecutus: dicis tibi in animo esse, alio tempori persequi. Quod fuit id tempus? quando es persecutus? cur imminuisti ius legationis? cur

causam

causam populi Ro. deseruisti, ac prodidisti? cur iniurias tuas coniunctas cum publicis reliquisti? Non te ad senatum causam deferre? non de tam atrocibus iniurijs conqueri? non eos homines, qui populum concitarant, consulum literis euocãdos curare oportuit? Nuper M. Aurelio Scauro postulãte, quod is Ephesi se quæstorem vi prohibitum esse dicebat, quo minus è fano Dianæ seruum suum, qui in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius, homo nobilissimus Romam euocatus est, quod auctor iniuriæ illius fuisse argueretur. Tu si te legatum ita Lampsaci tractatum esse senatũ docuisses, vt tui comites vulnerarentur, lictor occideretur, ipse circumsessus pene incenderere, eius autem rei duces, & auctores, & principes fuisse, quos scribis, Themistagoram, & Thessalum, quis non commoueretur? quis non ex iniuria, qui tibi esset facta, sibi prouideret? quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomen legati eiusmodi esse debet, quod non modo inter sociorũ iura, sed etiam inter hostiũ tela incolume versetur. Magnum hoc Lampsacenũ crimen est libidinis atq; improbissimæ cupiditatis: accipite * nunc auaritiæ propemodũ in suo genere non leuius. Milesios nauem poposcit, quæ eum præsidij causa Myndum prosequeretur. illi statim myoparonem egregiũ de sua classe, ornatũ atq; armatum dederunt. Hoc præsidio Myndum profectus est. nam quid Milesijs lanę publicæ abstulerit, item de sumptu in aduentum, de contumelijs, & iniurijs in Magistratum. Milesium, tametsi dici tum verè, tum grauiter & vehementer potest, tamen dicere prætermittam, eaq; omnia testibus integra reseruabo. Illud quod neq; taceri vllo modo potest, neq; dici pro dignitate, cognoscite. Milites, remigesq; Miletũ Myndo pedibus reuerti iubet: ipse myoparonẽ pulcherrimũ de decem Milesiorum nauibus electum, L. Magio, & L.* Fannio,

qui Myndi habitabāt, vēdidit. hi ſunt homines, quos nuper ſenatus in hoſtium numero cenſuit habendos. hoc illi nauigio ad omnes populi Ro. hoſtes vſque à Dianio, quod in Hiſpania eſt ad Sinopen, quæ in Ponto eſt, nauigauerunt. O dij immortales, incredibilem auaritiam, ſingularemque audaciam! nauem tu de claſſe populi Ro. quam tibi Mileſia ciuitas, vt te proſequeretur dediſſet, auſus es vendere? Si te magnitudo maleficij, ſi te hominum exiſtimatio non mouebat: ne illud quidem cogitabas, huius improbiſſimi furti, ſiue adeo nefariæ prædæ, tam illuſtrem ac tam nobilem ciuitatem teſtem futuram? an, quia tum Cn. Dolabella in eum, qui ei myoparoni præfuerat, Mileſijs rem geſtam renuntiarat, animaduertere tuo rogatu conatus eſt, renuntiationemque eius, quæ erat in publicas literas relata illorum legibus, tolli iuſſerat: idcirco te ex hoc crimine elapſum eſſe arbitrabare? Multum te iſta feſellit opinio, & quidem, multis in locis. ſemper enim exiſtimaſti, & maxime in Sicilia ſatis, cautum tibi ad defenſionem fore, ſi aut referri aliquid in literas publicas vetuiſſes, aut quod relatum eſſet, tolli coëgiſſes. Hoc quam nihil ſit, tametſi ex multis Siciliæ ciuitatibus priore actione didiciſti, tamen etiam in hac ipſa ciuitate cognoſce. Sunt illi quidem dicto audientes, quamdiu adſunt ij, qui imperant: ſimul ac diſceſſerunt, non ſolum illud perſcribūt, quod tum prohibiti ſunt, ſed etiam cauſam adſcribunt, cur non tum in literas relatum ſit. Manent iſtæ literæ Mileti, manent, &, dum erit illa ciuitas, manebunt. Decem enim naues iuſſu L. Murænæ populus Mileſius ex pecunia vectigali populi Ro. fecerat, ſicut pro ſua quæque parte Aſiæ ceteræ ciuitates. Quamobrem vnam ex decem non prædonum repentino aduentu, ſed legati latrocinio, non vi tempeſtatis, ſed hac horribili tempeſtate ſociorum amiſſam in literas publicas retulerunt. Sunt

Romæ

Romæ legati Mileſij homines nobiliſſimi,ac principes ciuitatis: * qui,tametſi menſem Februarium exſpectant, & coſſ. deſignatorum nomen extimeſcunt,tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, ſed ne producti quidem reticere poterunt: dicent,inquam,& religione adducti, & legum domeſticarum metu, quid illo myopatone factum ſit. oſtendent C.Verrem in ea claſſe,quę contra piratas ędificata ſit,piratam ipſum conſceleratum fuiſſe.C.Malleolo quæſtore Cn. Dolabellæ occiſo, duas ſibi hæreditates veniſſe arbitratus eſt: vnam quæſtoriæ procurationis: (nam à Dolabella ſtatim pro quæſtore iuſſus eſt eſſe) alteram tutelæ. Nam cum pupilli Malleoli tutor eſſet,in bona eius impetum fecit. nam Malleolus in prouinciam ſic copioſè profectus erat, vt domi prorſus nihil relinqueret. Præterea pecunias occuparat apud populos,& ſyngraphas fecerat. argenti optimi cælati grande pondus ſecum tulerat(nam ille quoque ſodalis iſtius erat in hoc morbo,& cupiditate)grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formoſos homines reliquit. Iſte quod argenti placuit,inuaſit: quæ mancipia voluit,adduxit: vina ceteraque quæ in Aſia facillime comparātur, quæ ille reliquerat,aſportauit:reliqua vendidit,pecuniam exegit. Cum ad H.S.vicies, quinquies redegiſſe conſtaret, vt Romam rediјt, nullam literam pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit: ſeruos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formoſos & literatos, ſuos eſſe dicebat, ſe emiſſe. cum ſæpius mater, & auia pueri poſtularent,vti,ſi non redderet pecuniam, nec rationem daret,diceret ſaltem quantum pecuniæ Malleoli deportaſſet: * multis efflagitatus aliquando dixit, H S. decies: deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitioſa litura fecit: H-S. * quadringenta millia expenſa Chryſogono ſeruo: H-S.

sexcenta millia accepta pupillo Malleolo retulit. Quomodo ex decies H-S. sexcenta millia reliqua sint facta, vt illa, de Cn. Carbonis pecunia, reliqua H-S. sexcenta sunt facta: quo modo hæc D.C. eodem modo quadrarint: quo modo H-S. quadringēta millia Chrysogono expensa lata sint, cur id nomen infimum, in lituraq; sit, vos existimabitis. Tamen H-S. sexcenta millia cum accepta retulisset, H S. quingenta millia soluta non sunt homines, posteaquam reus factus est, alij redditi, alij etiam nunc retinentur: peculia omnium, vicarijque retinentur. Hæc est istius præclara tutela. En cui tuos liberos committas: en memoria mortui sodalis: en metus viuorum existimationis. Cum tibi se tota Asia spoliandam, ac vexandam * tradidisset, cum tibi exposita esset omnis ad prædandum Pamphylia: contentus his tā opimis rebus non fuisti? manus à tutela, manus à pupillo, manus à sodalis filio abstinere non potuisti? Iam te non Siculi, non aratores (vt dictitas) circumueniunt, non hi qui decretis, edictisq; tuis in te concitati, infestique sunt. * Malleolus à me productus est, & mater eius, atque auia: quæ miseræ, flentes, euersum à te puerum patrijs bonis esse dixerunt. Quid exspectas? an dum ab inferis ille * Malleolus existat? atque abs te officia tutelæ, sodalitatis, familiaritatisque flagitet? ipsum putato adesse. Homo auarissime & spurcissime, redde bona sodalis filio: si non quæ abstulisti, at quæ confessus es. Cur cogis sodalis filium hanc primam in foro vocē cum dolore, & querimonia emittere? cur sodalis vxorem, socrum, domum deniq; totam sodalis mortui contra te testimonijs dicere? cur pudentissimas, lectissimasque fœminas in tantum virorum cōuentum insolitas, inuitasque prodire cogis? Recita omnium testimonia. TESTIMONIVM MATRIS, ET AVIAE Pro quæstore vero quomodo iste cōmune Miliadum vexarit, quomodo Lyciam, Pamphyliam,

phyliam, Pisidiam, Phrygiamque totam frumento imperando, æstimando, hæc sua, quam tum primum excogitauit, Siciliensi æstimatione afflixerit, non est necesse demonstrare verbis. Hoc scitote, his nominibus, quæ res per eum gestæ sunt, cum iste ciuitatibus frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret, neq; ea sumeret, pro his rebus pecuniam exigeret, his nominibus solis Cn. Dolabellæ, HS. ad tricies litem esse æstimatam. Quæ omnia, etiamsi voluntate Dolabellæ fiebant, per istum omnia tamen gerebãtur. Consistam in vno nomine: multa enim sunt ex eodẽ genere. Recita. DE LITIBVS AESTIMATIS CN. DOLABELLAE PRAET. POPVLO ROM. * PECVNIAE REDACTAE. QVOD A COMMVNI MELIADVM. Te hæc coëgisse, te æstimasse, tibi pecuniam numeratam esse dico: eademque vi, & iniuria, cum pecunias maximas cogeres, per omnes partes prouinciæ te, tanquam aliquam calamitosam tempestatem, pestemque persuasisse demonstro. Itaque M. Scaurus qui Cn. Dolabellam accusauit, istum in sua potestate, ac ditione tenuit, homo adolescẽs cum istius in inquirendo multa furta ac flagitia cognosceret, fecit peritè & callidè: volumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit: ab homine quæ voluit, in Dolabellam abstulit: istum testem produxit: dixit iste, quæ velle accusatorem putauit. Quo ex genere mihi testiũ, qui cũ isto furati sunt, si vti voluissem, magna copia fuisset: qui, vt se periculo litium, coniunctione criminum liberarent, quo ego vellem descẽsuros pollicebantur. Eorum ego voluntatem omniũm repudiaui: non modo proditori, sed ne perfugæ quidem locus in meis castris cuiquam fuit. Forsitan meliores illi accusatores habendi sunt, qui hæc omnia * fecerunt: sed ego defensorem in mea persona, non accusatorẽ, maxime laudari volo. Rationes ad ærarium, antequam Dolabella condemnatus est,

non audet referre . impetrat à senatu, vt dies sibi *prorogetur, quod tabulas suas ab accusatoribus Dolabellæ obsignatas diceret, perinde, quasi exscribendi potestatem non haberet. solus est hic, qui nũquam rationes ad ærarium referat. Audistis quęstoriam rationẽ tribus versiculis relatã: legationis, non nisi condemnato & eiecto eo, qui posset reprehendere: nunc denique præturæ: quam ex s. c. statim referre debuit, vsque ad hoc tempus non retulit. Quæstores se in senatu exspectare dixit: perinde quasi non, vt quæstor sine prætore possit rationem referre, vt tu Hortensi. vt omnes: eodem modo, sine quæstore prætor. Dixit idem Dolabellam impetrasse . omen magis patribus conscriptis, quam causa placuit. probauerunt . Verùm quæstores quoque iampridem venerunt. cur non retulisti? illarum rationum ex ea fæce legationis, quæstoriæq; tuæ procurationis illa sunt nomina, quæ Dolabellæ necessario sunt ęstimata. EX LITIBVS AESTIMATIS DOLABELLAE PR. ET PROPR. Quod minus Dolabella Verri acceptũ retulit, quam Verres illi expensum tulerit H. S. quingenta trigintaquinque millia: quod plus fecit Dolabella Verrem accepisse, quam iste in suis tabulis habuit, H-S. ducenta trigintaduo millia : *quod plus frumenti te fecit accepisse, quam tu homo castissimus in tabulis habebas, H-S. decies & octingenta millia: hinc illæ extraordinariæ pecuniæ, quas nullo duce, tamẽ aliqua ex particula inuestigamus, redundarunt: hinc ratio cum Q. & Cn. Postumijs, Curtijs, multis nominibus, quorum in tabulis iste habet nullum: hinc H-S. quater decies P. Tadio numerata Athenis, testibus planũ faciam. hinc empta apertissimè prætura. nisi forte id etiam dubiũ est, quomodo iste prætor factus sit Homo scilicet aut industria, aut opera probata, aut frugalitatis existimatione pręclara, aut denique, id quod leuissimum est, assiduitate, qui ante

te quæsturam cum meretricibus lenonibusque vixisset, quæsturam ita gessisset, quemadmodum cognouistis, Romę post quęsturam illam nefariam vix triduum constitisset, abiens non in obliuione iacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus omnium flagitiorum fuisset, is repentè, vt Romam venit, gratis prætor factus est. Alia porrò pecunia, ne accusaretur, data. cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: datam quidem esse tum inter omnes recenti negotio facilè constabat. Homo stultissime, & amentissime, tabulas cum conficeres, & cum extraordinariæ pecuniæ crimen subterfugere velles, satis te elapsurum omni suspicione arbitrabare, si quibus pecuniam credebas, ijs expensum non ferres, neque in tuas tabulas vllum nomen referres, cum tot tibi nominibus acceptum Curtij referrent? Quid proderat tibi, te expensum illis non tulisse? an tuis solis tabulis te causam dicturum existimasti? Verum ad illam iam veniamus præclaram præturam criminaque ea, quæ notiora sunt his, qui adsunt, quam nobis, qui meditati ad dicendum paratique venimus. in quibus non dubito, quin offensionem negligentiæ vitare, atque effugere non possim. Multi enim ita dicent. De illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam iniuriam nõ attigit, quæ mihi, aut quæ amico meo facta est, quibus ego in rebus interfui. His omnibus, qui istius iniurias norunt, hoc est populo Rom. vniuerso, me vehementer excusatum volo, non negligẽtia mea fore, vt multa prætereãm, sed quod alia testibus integra reseruari velim: multa autem propter rationem breuitatis, ac temporis prætermittenda existimem. Fatebor etiam illud inuitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nullum vacuũ peccato præterire passus sit, omnia quæ ab isto cõmissa sunt, non potuisse cognoscere. Quapropter ita me de præturæ criminibus auditote, vt ex vtroque genere, & iuris dicendi, & sartorum te-

ctorum exigendorum, ea postuletis, quæ maximè digna sint eo reo, cui paruum, ac mediocre obijci nihil oporteat. Nam, vt prætor factus est, qui auspicato à Chelidone surrexisset, sortem nactus est vrbanæ prouinciæ, magis ex sua & Chelidonis, quam ex populi Rom. voluntate. qui principio, qualis in edicto constituendo fuerit, cognoscite. P. Annius Asellus mortuus est C. Sacerdote prætore. is cum haberet vnicam filiam, neque census esset: quod eum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, vt filiam bonis suis heredem institueret. heres erat filia: faciebant omnia cum pupilla, legis æquitas, voluntas patris, edicta prætorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, cum Asellus est mortuus. iste prætor designatus (vtrum admonitus, an tentatus, an, qua est iste sagacitate in his rebus, sine duce vllo, sine indice peruenerit ad hanc improbitatem, nescio: vos tantum hominis audaciam, amentiamque cognoscite) appellat hæredem L. Annium, qui erat institutus secundum filiam (non enim mihi persuadetur, istum ab illo prius appellatum) dicit se posse ei condonare edicto hæreditatem. docet hominem, quid posset fieri. illi bona res, huic vendibilis videbatur. Iste tametsi singulari est audacia, tamen ad pupillæ matrem summittebat: malebat pecuniam accipere, ne quid noui ediceret, quam vt hoc edictum tam improbum, & inhumanum interponeret. Tutores, pecuniam prætori si pupillæ nomine dedissent, grandem præsertim, quemadmodum in rationem inducerent, quemadmodum sine periculo suo dare possent, non videbant: simul & istum fore tam improbum non arbitrabantur, sæpe appellati, pernegauerunt. Iste ad arbitrium eius, cui condonarat hereditatem ereptam liberis, quam æquum edictum scripserit, quæso cognoscite. CVM INTELLIGAM LEGEM VOCONIAM. Quis vnquam crederet Verrem mulierum aduersarium futu-

futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totum edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? Cupiditati hominum ait se obuiam ire.* Quis potius non modo his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit a cupiditate? Dic, quæso, cætera. delectat enim me hominis grauitas, scientia iuris, auctoritas. QVI AB A. POSTVMIO, Q. FVLVIO CENSORIBVS POSTVE* EA FECIT, FECERIT. Fecit, fecerit? Quis vnquam edixit isto modo? quis vnquam eius rei fraudem aut periculum proposuit edicto,* quæ neque post edictum, neque ante edictum prouideri potuit? Iure, legibus, auctoritate omnium qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat non improbum, non inofficiosum, non inhumanum: quod si ita fecisset: tamen post illius mortem, nihil de testamento illius noui iuris constitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat. imitatus esses ipsum illum* C. Voconium, qui lege sua hereditatem ademit nulli neque virgini, neque mulieri: sanxit in posterum, qui post eos censores census esset: ne quis heredem virginem, neue mulierem faceret. In lege Voconia non est, Fecit, fecerit: neque in vlla præteritum tempus reprehenditur, nisi eius rei, quæ sua sponte scelerata ac nefaria est, vt, etiam si lex non esset, magnopere vitanda fuerit. Atqui in his rebus multa videmus ita sancita esse legibus, vt ante facta in iudicium non* vocentur, Cornelia, testamentaria, nummaria, cæteræ complures: in quibus non ius aliquod nouum* populo constituitur, sed sancitur, vt quod semper per se malum facinus fuerit, eius quæstio ad populum pertineat ex certo tempore. De iure vero ciuili si quis noui quid instituit, omnia, quæ ante acta sunt, rata esse* patiatur. Cedo mihi leges Atinias, Furias, * Fusias, ipsam, vt dixi, Voconiam, omnes præterea

de iure ciuili: hoc reperies, in omnibus statui ius, quo post eam legem populus vtatur. Qui plurimum tribuunt edicto, prætoris edictum legem annuam dicunt esse, tu edicto plus complecteris, quam lege. Si finem edicto prætoris afferunt Kalend. Ianuariæ, cur non initium quoque edicti nascitur à Kalend. Ianuarij? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo prætor alius futurus est, in illum, quo alius prætor fuit, regredietur? Ac si hoc iuris non vnius causa hominis edixisses, cautius composuisses. Scribis, si quis heredē fecit, fecerit, quid si plus legarit, quam ad heredem, heredesue perueniat, quod per legem Voconiam ei, qui census non sit, licet? cur hoc, cum in eodem genere sit, non caues? quia non generis, sed hominis causam verbis amplecteris: vt facilè appareat, te pretio esse commotum. Atque hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium, tamen esset improbum: sed * tantum vituperari posset, in dubium vocari non posset: nemo enim committeret. Nunc est eiusmodi edictum, vt quiuis intelliget, non populo esse scriptum, sed P. Annij secundis heredibus. Itaque cum à te caput illud tam multis verbis * mercenario proœmio esset ornatum, ecquis est inuentus postea prætor, qui illud idem ediceret? non modo nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam, ne quis ediceret. Nam post te prætorem, multi testamenta eodem modo fecerunt. in his nuper Annia. Ea de multorum propinquorum sententia, pecuniosa mulier, quod censa non erat, testamento fecit heredem filiam. * Itaque hoc magnum iudicium hominum de istius singulari improbitate, quod Verres sua sponte instituisset, id neminē metuisse, ne quis reperiretur, qui istius institutū sequi vellet. Solus enim tu inuētus es, cui nō satis fuerit corrigere voluntates viuorū, nisi etiā rescinderes mortuorum. Tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti, voluisti, ex improuiso si quæ res natæ essent.

essent, ex vrbano edicto decernere: quam post ea tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum tuam auctoritatem tute ipse edicto prouinciali repudiabas. Atq; ego non dubito, quin, vt mihi, cui filia maxime cordi est, res hæc acerba videatur, atque indigna, sic vnicuique vestrum, qui simili sensu, atque indulgentia filiarum commouemini. Quid enim natura nobis iucundius, quid charius esse voluit? quid est dignius, in quo omnis nostra diligentia, indulgentiaque consumatur? Homo importunissime, cur tantam iniuriam P. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri eius, atq; ossibus inussisti, vt liberis eius bona patria, voluntate patris, iure, legibus tradita eriperes, & cui tibi esset commodum, condonares? Quibus cum viui bona nostra patimur, ijs prætor adimere nobis mortuis bona, fortunasque poterit? nec petitionem, inquit, nec possessionem dabo. Eripies igitur pupillæ togam prætextam? detrahes ornamenta non solum fortunæ, sed etiam ingenuitatis? Miramur ad arma contra istum hominem Lampsacenos isse? miramur istum de prouincia decedentem clam Syracusis profugisse? nos si alienam vicem pro nostra iniuria doleremus, vestigium istius in foro esset relictum? Pater dat filiæ, prohibes. leges sinunt: tamen te interponis. de suis bonis ita dat, vt a iure non abeat. quid habes quod reprehendas? nihil opinor. At ego concedo: prohibe, si potes, si habes qui te audiat, si potest tibi dicto audiens esse quisquam. eripias tu voluntatem mortuis, bona viuis, ius omnibus? hoc populus Rom. non manu vindicasset, nisi te huic tempori, atque huic iudicio reseruasset? Posteaquam ius prætorium constitutum est, semper hoc iure vsi sumus: si tabulæ testamenti non proferrentur, tum vti proximum quemque potissimum heredem esse oporteret, * ita secundum eum possessio daretur. Quare hoc sit æquissimum, facile est doce-

re: sed in re tam vsitata, satis est ostendere, omnes antea his ita dixisse, & hoc vetus edictum translatitiumque esse. Cognoscite aliud hominis in re vetere edictum nouum: & simul, dum est, vnde ius ciuile discatur, adolescentes ei in disciplinam tradite: mirum est hominis ingenium, mira prudentia. Minucius quidam mortuus est ante istum prætorem: eius testamentum erat nullum: lege hereditas ad gentem Minuciam veniebat. Si habuisset iste edictum, quod ante istum, & posteà omnes habuerunt, possessio Minuciæ genti esset data. Si quis testamento se heredem esse arbitraretur, quod tum non extaret, lege ageret in hæreditatem: aut pro prædè litis vindiciarum cum satis accepisset, sponsionem faceret, ita de hereditate certaret. hoc opinor iure, & maiores nostri, & nos semper vsi sumus. videte, vt hoc iste correxerit. componit edictum iis verbis: vt omnis intelligere possit, vnius hominis causa conscriptum esse: tantum quod hominem non nominat: caussam quidem totam perscribit; ius, consuetudinem, æquitatem, edicta omnium negligit. EX EDICTO VRBANO, SI DE HEREDITATE AMBIGETVR, POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET. Iam quid ad ad prætorem, vter possessor sit? nonne id quæri oportet, vtrum possessorem esse oporteat? ergo quia possessor est, non moues possessione: si possessor non esset, non dares. nusquam enim scribis, neque tu aliud quidquam edicto amplecteris, nisi eam caussam pro qua pecuniam acceperas. Iam hoc ridiculum est: SI DE HEREDITATE AMBIGITVR, ET TABVLAE TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINVS MVLTIS SIGNIS QVAM E LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTVR: SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POTISSIMVM HEREDITATEM DABO. Hoc translatitium est: sequi illud oportet.

Si tabulæ testamenti non proferentur. quid ait? se ei daturum, qui se dicat heredem esse. Quid ergo interest, proferantur, necne? si protulerit vno signo vt sit minus, quam ex lege oportet, non des possessionem: si omninò tabulas non proferet, dabis. Quid nunc dicam? neminem vnquam posteà alium edixisse? valde sit mirum, neminem fuisse, qui istius se similem dici vellet. ipse in Siciliensi edicto hoc non habet: exegerat enim iam mercedem. Item vt illo edicto, de quo antè dixi, in Sicilia de hęreditatum possessionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romæ præter istum. EX EDICTO SICILIENSI, SI DE HEREDITATE AMBIGITVR. At per deos immortales quid est, quod de hoc dici possit? Iterum enim iam quæro abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hęreditatibus, nunc in hoc de hęreditatum possessionibus: cur ea capita in edictum prouinciale transferre nolueris. vtrum digniores homines existimasti eos qui habitabant in prouincia, quam nos, qui æquo iure vteremur? an aliud Romæ æquum est? aliud in Sicilia? Non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in prouincijs aliter edicenda: non de hęreditatum quidem possessionibus: non de mulierum hęreditatibus. Nam vtroque genere video non modo cęteros, sed te ipsum totidem verbis edixisse, quot verbis edici Romæ solet. Quæ Romæ magna cum infamia, pretio accepto, edixeras, ea sola te, ne gratis in prouincia malè audires, ex edicto Siciliensi sustulisse video. Et cum edictum totum eorum arbitratu, quamdiu fuit designatus, componeret, qui ab isto ius ad vtilitatem suam nundinarentur, tum verò in magistratu contra illud edictum suum, sine vlla religione decernebat. Itaque L. Piso multos codices impleuit earum rerum, in quibus ita intercessit, quod isto aliter atque vt edixerat, decreuisset, quod vos oblitos esse non arbitror,

quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam, isto prætore, solitus sit conuenire, quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro: sed eo leuiores istius iniuriæ videbantur, quod erat in æquitate, prudentiaque Pisonis paratissimum perfugium: quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines vterentur. Nam quæso, redite in memoriam, iudices, quæ libido istius in iure dicendo fuerit, quæ varietas decretorum, quæ nundinatio, quam inanes domus eorum omnium, qui de iure ciuili consuli solent, quam plena atque referta Chelidonis: à qua muliere, cum erat ad eum ventum, & in aurem eius insusurratum, alias reuocabat eos, inter quos iam decreuerat, decretumq; mutabat: alias inter alios contrarium sine vlla religione decernebat, ac proximis paulo antè decreuerat. Hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inueniebantur ex dolore: quorum alij, vt audistis negabant mirandum esse, ius tam nequam esse Verrinum: alij etiam frigidiores erant: sed quia stomachabantur, ridiculi videbantur esse, cum Sacerdotem exserabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. quæ ego non commemorarem (neque enim perfacetè dicta, neque porrò hac seueritate digna sunt) nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam & iniquitatem tum in ore vulgi, atque in communibus prouerbijs esse versatam. In plebem verò Romanam vtrum superbiam prius memorem? an crudelitatem? sine dubio crudelitas grauior est, atque atrocior. Oblitosne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam tribunus pleb. in concione egit, cum eum, quem virgis iste ceciderat, in prospectum populi Rom. produxit. cuius rei cognoscendæ faciam vobis suo tempore potestatem. Superbia verò qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuissimum quemque contempserit, despexe-

despexerit, liberum esse nunquam dixeris? P. Trebonius viros bonos & honestos complures fecit hæredes: in his fecit suum libertum. is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum: ei cum cautum vellet, scripsit, vt hæredes iurarent, se curaturos, vt ex sua cuiusque parte ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proscriptum perueniret. Libertus iurat: cæteri hæredes adeunt ad Verrem: docent non oportere se iurare facturos esse, quod contra Legem Corneliam esset, quæ proscriptum iuuari vetat: impetrant vt ne iurent, das his possessionem. Id ego non reprehendo. etenim erat iniquum homini proscripto egenti de fraternis bonis quidquam dari. At ille libertus, nisi ex testamento patroni iurasset, scelus se facturum arbitrabatur. itaq; ei Verres possessionem hæreditatis negat se daturum, ne posset patronum suum proscriptum iuuare: simul vt esset pœna, quod alterius patroni testamento obtemperasset. Das possessionem ei, qui non iurauit. concedo. prætorium est, adimis ei qui iurauit? quo exemplo? proscriptum iuuat. lex est, pœna est. quid ad eum, qui ius dicit? Vtrum reprehédis, quod patronum iuuabat eum, qui tũ in miserijs erat, an quod alterius patroni mortui voluntatem conseruabat, à quo summum beneficium acceperat? vtrum horum reprehendis? Et hoc tum de sella vir optimus dixit: equiti Rom. tam locupleti libertinus sit homo heres? O modestum ordinem, quod illinc viuus surrexit. Possum sexcenta decreta proferre: in quibus, vt ego pecuniam non dicam intercessisse, ipsa decretorum nouitas, iniquitasque declarat. Verum vt ex vno de cæteris coniecturam facere possitis, id quod priore actione cognostis audite. C. Sulpicius Olympus fuit: is mortuus est C. Sacerdote prætore, nescio an antequam Verres præturam petere cœperit: fecit hæredem M. Octauium Ligurem. Ligur hæreditatem adijt: possedit

fecit Sacerdote pretore sine vlla cõtrouersia. Postea quam Verres magistratum iniit, ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpicij patroni filia sextam partem hęreditatis à Ligure petere cœpit. Ligur non aderat. L. frater eius causam agebat: aderant amici, propinqui. dicebat iste nisi cum muliere decideretur, in possessionem se iri iussurum. L. Gellius causam Liguris defendebat: docebat edictum eius non oportere ad eas hęreditates valere, quæ ante eum prætorem venissent: si hoc tum fuisset edictum, fortasse Ligurem hæreditatem aditurum non fuisse. Aequa postulatio, summa hominum auctoritas pretio superabatur. Venit Romam Ligur: non dubitabat, quin si ipse Verrem conuenisset, æquitate causæ, & auctoritate sua commouere hominem posset: domum ad eum venit: rem demonstrat: quam pridem sibi hæreditas venisset, docet: quod facilè in causa æquissima homini ingenioso fuit: multa, quæ quemuis mouere possent, dixit. ad extremum petere cœpit, ne vsque eo suam auctoritatem despiceret, gratiamque contemneret, vt se tanta iniuria afficeret. Homo Ligurem accusare cœpit, qui in re aduentitia, atque hereditaria tam diligens, tam attentus esset: debere eum aiebat suam quoque rationem ducere: multa sibi opus esse, multa canibus suis, quos circa se haberet. Non possum illa planius commemorare, quam ipsum Ligurem pro testimonio dicere audistis. Quid enim Verres? vtrum, ne his quidem testibus creditur? an hęc ad rem non pertinent? nolo M. Octauio? nolo L. Liguri? quis nobis credet? cui nos? quid est Verres, quod planum fieri testibus possit, si hoc non fit? an id quod dicunt, leue est? nihil leuius, quam prætorem vrbis hoc iuris in suo magistratu constituere, omnibus his, quibus hæreditas venerit, coheredem pretorem esse oportere. An vero dubitamus, quo ore iste cęteros homines inferiore

inferiore loco, auctoritate, ordine, quid ex eo homines rusticanos ex municipijs, quid denique eos, quos nunquam liberos putauit, libertinos homines solitum esse arbitramini? M. Octauium Ligurem, hominem ornatum loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, copijs, quid ... pecuniam ... dubitatis? In sanctitate vero quemadmodum sese gesserit, quid ego dicam? si dixerunt qui senserunt; sunt alij, qui dicturi sunt; tabulae, ac manifeste prolatae sunt, & proferuntur. Dixit C. Fannius eques Rom. frater germanus Q. Titinij iudicis tui, tibi se pecuniam dedisse. Recita testimonium C. Fannij. Nolite C. Fannio dicenti credere: noli, inquam tu, Q. Titini, C. Fannio fratri tuo credere, dicit enim rem incredibilem: C. Verrem insimulat auaritiae, & audaciae: quae vitia videntur in quemuis potius, quam in istum conuenire. Dixit Q. Tadius, homo familiarissimus patris istius, non alienus a matris eius genere, & nomine: tabulas protulit, quibus pecuniam se dedisse ostendit. Recita nomina Q. Tadij. NOMINA Q. TADII. Recita testimonium Q. Tadij. TESTIMONIVM Q. TADII. Ne tabulis quidem Q. Tadij, nec testimonio credemus? Quid igitur in iudicijs sequemur? Quid est aliud, omnibus omnia peccata, & maleficia concedere, nisi hoc, hominum honestissimorum testimonijs & virorum bonorum tabulis non credere? Nam quid ego de quotidiano sermone, querimoniaque populi Romani loquar? de istius impudentissimo furto, seu potius nouo, ac singulari latrocinio? ausum esse in aede Castoris, celeberrimo clarissimoque monumento, quod templum in oculis quotidianoque aspectu populi Rom. est positum, quo saepenumero senatus conuocatur, quo maximarum rerum frequentissime quotidie aduocationes fiunt, in eo loco, in sermone hominum, audaciae suae monumentum aeternum relinquere. Aedem Castoris,

iudices, P. Iunius habuit tuendam, L. Sylla Q. Metello * consulibus is mortuus est, reliquit pupillum paruum filium. cum L. Octauius, C. Aurelius cons. aedes sacras locauissent, neque potuissent omnia sarta tecta exigere, neque ij praetores, quibus erat negotium datum, C. Sacerdos & M. Caesius, factum est S. C. quibus de sartis tectis cognitum, & iudicatum non esset, vti C. Verres, P. Caelius praetores cognoscerent, & iudicarent. Qua potestate iste permissa (vt ex C. Fannio, & ex Q. Tadio cognouistis) cum esset omnibus in rebus apertissime, impudentissimeque praedatus, hoc voluit clarissimum relinquere iudicium latrociniorum suorum, de quo non audire aliquando, sed videre quotidie possemus. quaesiuit, quis aedem Castoris sartam tectam deberet tradere. Iunium ipsum mortuum esse sciebat: scire volebat, ad quem illa res peruenerit. audit pupillum esse filium. Homo, qui semper ita palam dictitasset, pupillos, & pupillas certissimam praedam esse praetoribus, optatum negotium sibi in sinum delatum esse dicebat. Monumentum illa amplitudine, illo opere, quamuis sartum tectum integrumque esset, tamen aliquid se inuenturum, in quo moliri, praedariq; posset, arbitrabatur. L. Rabonio aedem Castoris tradi oportebat. is casu pupilli Iunij tutor erat testamento patris. cum eo sine vllo intertrimento conuenerat iam, quemadmodum traderetur. Iste ad se Rabonium vocat: quaerit, ecquid sit, quod a pupillo traditum non sit, quod exigi debeat. Cum ille, id quod erat, diceret, facilem pupillo traditionem esse: signa, & dona comparere omnia: ipsum templum omni opere esse integrum: indignum isti videri coepit, ex tanta aede, tantoque opere se non opimum praeda, praesertim a pupillo, discedere. Venit ipse in aedem Castoris: considerat templum: videt vndique tectu pulcherrime laqueatum, praeterea cetera noua atque integra. versat se: quaerit quid agat. dicit

ei

et quidam ex illis casibus, quos iste Legati dixerat, [illegible] : Tu Verres hic quod moliare, nihil habes: nisi forte vis ad perpendiculum columnas exigere. Homo omnium rerum imperitus, quærit, quid sit ad perpendiculum. Dicunt ei, fere nullam esse columnam, quæ ad perpendiculum esse possit. Nam mehercule, inquit, sic agamus: columnæ ad perpendiculum exigantur. Rabonius, qui legem nosset, qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla, & qui non putaret sibi expedire ita accipere, ne eodem modo reddendum esset, negat id sibi deberi, negat oportere exigi. Iste Rabonium quiescere iubet, & simul ei nonnullam spem societatis ostendit: hominem modestum, & minime pertinacem facile coercet: columnas ita se acturum esse confirmat. Noua res, atque improuisa pupilli calamitas nunciatur statim C. Mustio vitrico pupilli, qui nuper est mortuus, M. Iunio patruo, P. Potitio tutori, homini frugalissimo. Hi rem ad virum primarium, summo officio, ac virtute præditum, M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus: petit ab eo pro sua fide, ac diligentia pluribus verbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium, fortunis patrijs conetur euertere. Iste, qui iam spe, & opinione prædam illam deuorasset, neque vlla æquitate orationis, neque auctoritate M. Marcelli commotus est. Itaque, quemadmodum ostendisset, se id facturum esse respondit. Cum sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes aditus arduos ac potius interclusos viderent, apud quem non ius, non æquitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cuiusquam auctoritas, pro pretio, non gratia valeret: statuunt id sibi optimum esse factu, quod cuiuis venisset in mentem, petere auxilium à Chelidone: quæ isto prætore non modo in iure ciuili, priuatorumque omnium con-

tequestriis populo Romano praefuit, verum etiam in his sartis tectis dominata est. Venit ad Chelidonem C. Mustius eques Romanus, publicanus, homo cum primis honestus: venit M. Iunius patruus pueri, frugalissimus homo, & castissimus: venit homo summo honore, & pudore, & summo officio, spectatissimus ordinis sui P. Potitius tutor. O multis acerbam, o miseram atque indignam praeturam tuam. Vt mittam cetera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore meretricis domum venisse arbitramini? qui nulla condicione istam turpitudinem subiissent, nisi officii necessitudinisque ratio coegisset. Veniunt, vt dico, ad Chelidonem, domus erat plena: noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur. Mihi det possessionem, mihi ne adimat, in me iudicium ne det, mihi bona addicat. alii nummos numerabant, alii tabulas obsignabant. domus erat non meretricio conuentu, sed praetoria turba referta. Simul ac potestas primum data est, adeunt hi quos dixi: loquitur Mustius, rem demonstrat, docet, auxilium, pecuniam pollicetur. Respondit illa vt meretrix, non inhumane: libenter ait se esse facturam, & se cum isto diligenter sermocinaturam: reuerti iubet, tum discedunt. postridie reuertuntur: negat illa posse hominem exorari: permagnam eum dicere ex illa re pecuniam confici posse. Vereor ne quis forte de populo, qui priori actioni non affuit, haec, quia propter insignem turpitudinem sunt incredibilia, fingi a me arbitretur. ea vos antea, iudices, cognouistis. dixit iuratus P. Potitius, tutor pupilli Iunii: dixit M. Iunius tutor & patruus: Mustius dixisset, si viueret: sed pro Mustio recens re de Mustio auditum dixit L. Domitius: qui, cum sciret me ex Mustio viuo audisse, quod eo sum vsus plurimum (etenim iudicium, quod prope omnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me vno defendente, vicit) cum hoc, vt dico, sciret L. Domitius

us me scire, ad eum res omnes Mustium solitum esse deferre; tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit, alio responsionem suam deriuauit. tantus in adolescente clarissimo, ac principe iuuentutis pudor fuit, vt aliquamdiu cum a me premeretur, omnia potius responderet, quam Chelidonem nominaret. primo necessarios istius, ad eum allegatos esse dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominauit. Non te pudet, Verres, eius mulieris arbitratu gessisse præturam, quam L. Domitius a se nominari vix sibi honestum esse arbitrabatur? Reiecti a Chelidone capiunt consilium necessarium, vt suscipiant ipsi negotiu. cum Rabonio tutore, quod erat vix н-s. quadraginta millium, transigunt н-s. ducentis millibus. Refert ad istum rem Rabonius, vt sibi videbatur, satis grandem pecuniam, & satis impudentem esse. iste qui aliquanto plus cogitasset, male accipit verbis Rabonium: negat eum sibi illa decisione satisfacere posse. ne multa, locaturum se esse confirmat. Tutores hæc nesciunt; quod actum erat cum Rabonio, putant id esse certissimum: nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. Iste vero non procrastinat: locare incipit non proscripta, neque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro ornato. Itaque renuntiat Rabonius illam decisionem tutoribus: accurrunt tamen ad tempus tutores: digitum tollit Iunius patruus. isti color immutatus est: vultus, oratio, mens denique excidit: quid ageret cœpit cogitare, si opus pupillo redimeretur, si res abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse. Itaque excogitat, quid? nihil ingeniose, nihil quod quisquam possit dicere, improbe, verum callide: nihil ab isto tectum, nihil veteratorium expectaueritis: omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impudentia, amentia, audacia. si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod est

igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. Vbi illa consuetudo in bonis, prædibus, prædijsque vendendis omnium consulum, censorum, prætorum, quæstorum denique, vt optima conditione sit is, cuia res sit, cuium periculum? Excludit eum solum, cui prope dicam soli potestatem factam esse oportebat. quid enim quisquam ad meam pecuniã me inuito aspiret? quid accedat? Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur, ego me refecturum esse dico. probatio futura est tua, qui locas prædibus, & prædijs populo cautum est. & si non putas cautum, scilicet tu præt. in mea bona quos voles immittes: me ad meas fortunas defendendas accedere non sines? Operæ pretium est, ipsam legem cognoscere. dicetis eundem conscripsisse, qui illud edictum de hereditate. *EX OPERE FACIVNDO QVAE PVPILLI IVNII. Dic, dic, quæso clarius. C. VERRES PR. VRBIS ADDIDIT. Corriguntur leges *censoriæ. Quod enim video in multis veteribus legibus, Cn. Domitius, L. Metellus, L. Cassius, Cn. Seruilius censores addiderunt: vult aliquid eiusmodi C. Verres. dic quid addidit. QVI DE L. MARCIO M. PERPERNA CENSORIBVS REDEMERIT, SOCIVM NE ADMITTITO: NEVE PARTEM DATO, NEVE REDEMITO. Quid ita? ne vitiosum opus fieret? at erat probatio tua. ne parũ locuples esset? at erat, & esset amplius, si velles, populo cautũ prædibus & prædijs. Hic te si res ipsa & indignitas iniuriæ tuæ non commouebat, si pupilli calamitas, propinquorum lacrymæ, D. Bruti cuius prædia subierãt periculum, M. Marcelli tutoris auctoritas apud te ponderis nihil habebat: ne illud quidem animaduertebas, eiusmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare posses (in tabulas enim retulisti) neque cum defensione aliqua confiteri? Addicitur id opus H-S. D L X. millibus: cum tutores H-S. L X X X. millibus

[illegible] illius bonorum iniquissimi arbitrium se effecturum esse clamarent. Etenim quid erat operis? id quod vos vidistis. omnes illæ columnæ, quas dealbatas videtis, machina apposita, nulla impensa deiectæ, eisdemq; lapidibus repositæ sunt. Hoc tu H-S. D. L X. millibus locasti. Atque in illis columnis dico esse, quæ a tuo redemptore commotæ non sint: dico esse, ex qua tantum tectorium vetus delitum sit, & nouum inductum. Quod si tanta pecunia columnas dealbari putassem, certe numquam ædilitatem petiuissem. At, vt videatur tamen res agi, & non eripi pupillo: SI QVID OPERIS CAVSA RESCIDERIS, REFICITO. Quid erat, quod rescinderet, cum suo quemque loco lapidem reponeret? QVI REDEMERIT, SATISDET DAMNI INFECTI EI, QVI A VETERE REDEMPTORE ACCEPERIT. Deridet, cum sibi ipsum iubet satisdare Habonium. PECVNIA PRAESENS SOLVATVR. Quibus de bonis? eius, qui quod tu H-S. D. L X. millibus locasti, H-S. L X X X. millibus effecturum se esse clamarit. Quibus de bonis? pupilli: cuius ætatem & solitudinem, etiamsi tutores non essent, defendere prætor debuit: tutoribus defendentibus, non modo patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum ademisti. HOC OPVS BONVM SVO CVIQVE FACITO. Lapis aliquis cædendus, & apportandus fuit machina sua: nam illo non saxum, non materies aduecta est, tantum operis in ista locatione fuit, quantum paucæ operæ fabrorum mercedis tulerunt & manupretij machinæ. Vtrum existimatis minus operis esse, vnam columnam efficere ab integro nouam nullo lapide rediuiuo, an quatuor illas reponere? nemo dubitat, quin multo maius sit nouam facere. Ostendam in ædibus priuatis, longa difficilique vectura, columnas singulas ad impluuium H-S. XL. millibus non minus magnas locatas.

Sed ineptum est de tam perspicua eius impudentia pluribus verbis disputare, praesertim cum iste aperte tota lege omnium sermonem atque existimationem contempserit, qui etiam ad extremum conscripserit, REDEMPTORI HABETO: quasi quicquam redemptori ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex redemptoris pecunia constitueretur. At enim si pupillo edicere non licebat, nō necesse erat rem ad ipsum pertinere: poterat aliquis ad id negotium de populo accedere; omnes exclusi sunt non minus aperte, quam pupillus: diem praestituit operi faciendo Calendas Decembris: locat circiter Idus Septembris: angustijs temporis excluduntur omnes. Quid ergo? Rabonius istam diem quomodo assequitur? Nemo Rabonio molestus est, neque Kalendis Decembris, neque Nonis, neq; Idibus: denique aliquando in prouinciam iste proficiscitur prius, quam opus effectum est. Posteaquam reus factus est, primo negabat opus in acceptum referri posse: cum instaret Rabonius, in me caussam conferebat, quod eum codicem obsignassem. Petit a me Rabonius, & amicos allegat: facile impetrat. iste quid ageret, nesciebat. si id acceptum nō retulisset, putabat se aliquid defensionis habiturum. Rabonium porro intelligebat rem totam esse patefacturum. tametsi quid poterat esse apertius, quam nunc est, vt vno minus teste haberet Rabonio HS. Opus in acceptum retulit quadriennio post, quam diem operi dixerat. Hac conditione quiuis de populo redemptor accessisset; sed cum die caeteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium, ac potestatem venire nemo volebat, qui sibi ereptam praedam arbitraretur. Non enim argumentamur quo ista pecunia peruenerit: fecit ipse indicium. Primum cum vehementius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia H-S. DXL. millia numerauit, quod iam iste referre non poterat opere addicto, praedibus acce-

acceptis de H-S. D L X. millibus, remisit D. Bruto H-S. C X. millia. hoc, si aliena res esset, certe facere non potuisset. Deinde nummi numerati sunt Cornificio: quem scribam suum fuisse negare non potest. Postremo ipsius Rabonij tabulæ prædam illam istius fuisse clamant. Recita nomina Rabonij. Hic etiam priore actione Q. Hortensius pupillum Iunium venisse prætextatum in vestrum conspectum & testes secum, patruo testimonium dicente, quæstus est: & me populariter agere, atque inuidiam commouere, quod puerum producerem, clamitauit. Quid erat, Hortensi, tandem in illo puero populare? quid inuidiosum? Gracchi credo, aut Saturnini, aut alicuius hominis eiusmodi produxeram filium, vt nomine ipso, & memoria patris animos imperitæ multitudinis concitarem. P. Iunij erat hominis de plebe Romana filius, quem pater moriens tum tutoribus & propinquis, tum legibus, tum æquitati magistratuum, tum iudicijs vestris commendandum putauit. Hic istius scelerata locatione, nefarioque latrocinio bonis patrijs fortunisque omnibus spoliatus venit in iudicium: si nihil aliud, saltem vt eum, cuius opera ipse multos annos est in sordibus, paulo tamen obsoletius vestitu videret. Itaque tibi Hortensi, non illius ætas, sed causa: non vestitus, sed fortuna popularis videbatur, neque te tam commouebat, quod ille cum toga prætexta, quam quod sine pulla venerat. vestitus enim neminem commouebat, is, quem illi mos, & ius ingenuitatis dabat. quod ornamentum pueritiæ pater dederat, indicium, atque insigne fortunæ, hoc ab illo prædone ereptum esse grauiter & acerbè homines ferebant. Neque erant hæ lachrymæ populares magis, quam nostræ, quam tuæ Q. Hortensi, quam horum qui sententiam laturi sunt: ideo quod communis est causa, commune periculum: communi præsidio talis improbitas, tanquam aliquod

incendium, restinguenda est. Habemus enim liberos paruos: incertum est, quam longa nostrûm cujusque vita futura sit, consulere viui, ac prospicere debemus, vt illorum solitudo & pueritia quam firmissimo præsidio munita sit. Quis est enim, qui tueri possit liberûm nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuũ? Mater credo, scilicet magno præsidio fuit Anniæ pupillæ mater fœmina primaria: minus illa deos hominesque implorante, iste infanti pupillæ fortunas patrias ademit? Tutoresne defendent? perfacile verò apud istiusmodi prætorem, à quo M. Marcelli tutoris, in causa pupilli Iunij & oratio, & voluntas, & auctoritas repudiata est. Quæremus etiam, quid iste in vltima Phrygia, quid in extremis Pamphiliæ partibus fecerit? qualis in bello prædonum prædo ipse fuerit, qui in foro populi Romani pirata nefarius reperiatur? dubitamus quid iste in hostium præda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubijs fecerit? qui maiore pecunia quatuor columnas dealbãdas, quam illi omnes ædificandas locauerit? Expectemus, qui dicant ex Sicilia testes? quis vnquam templum illud aspexit, quin auaritiæ tuæ, quin iniuriæ, quin audaciæ testis esset? Quis à signo Vertumni in Circum maximum venit, quin his in vnoquoque gradu de auaritia tua commoneretur? quam tu viam thensarum, atque pompæ eiusmodi exegisti, vt ipsa illa ire non audeas. Te puter quisquam, cum ab Italia freto disiunctus esset, socijs temperasse? qui ædem Castoris testem furtorum tuorum esse volueris: quam populus Romanus quotidie, iudices etiam tum, cum de te sententiam ferrent, viderent? Atque etiam iudicium in prætura publicum exercuit, non enim prætereundum est ne id quidem, petita multa est apud istum prætorem à Q. Opimio, qui adductus est in iudicium verbo, quod cum esset tribunus pleb. intercessisset contra legem Corneliam: re,

am: re, quod in tribunatu dixisset contra alicuius hominis nobilis voluntatem. De quo iudicio si velim dicere omnia, multi appellandi, lædendique sunt, quod mihi non est necesse tantum dicam, paucos homines arrogantes, hoc adiutore, Q. Opimium per ludum, & iocum fortunis omnibus euertisse. Is mihi etiam quæritur, quod à nobis IX. solis diebus prima actio sui iudicij transacta sit: cum apud ipsum tribus horis Q. Opimius, senator populi Romani bona, fortunas, ornamenta omnia amiserit: cuius propter indignitatem iudicij, sæpissime est actum in senatu, vt genus hoc totum mulctatum, ac iudiciorum eiusmodi tolleretur. Iam verò in bonis Q. Opimij vendendis quas iste prædas, quam aperte, quam improbe fecerit, longum est dicere. hoc dico, nisi vobis id hominum honestissimorum tabulis planum fecero, fingi à me hoc totum temporis causa putatote. Iam qui ex calamitate senatoris populi Romani cum prætor iudicio eius præfuisset, spolia domum suam referre, & manubias detrahere conatus sit: is vllam à sese calamitatem poterit deprecari? Nam de subsortitione illa Iuniana iudicum nihil dico. Quid enim? contra tabulas, quas tu protulisti, audeam dicere? difficile est. Non enim me tua solum & iudicum auctoritas, sed etiam annulus aureus scribæ tui deterret. Non dicam id quod probare difficile est: hoc dicam, quod ostendam: multos ex te viros primarios audiuisse, cum diceres ignosci tibi oportere, quod falsum codicem protuleris, nam qua inuidia C. Iunius conflagrarat, ea nisi prouidisses, tibi ipsi tum pereundum fuisse. Hoc modo iste sibi & saluti suæ prospicere didicit, referendo in tabulas & priuatas, & publicas, quod gestum non esset, tollendo quod esset, & semper aliquid demendo, mutando, curando ne litura appareat, interpolando. Eo enim vsque progreditur, vt ne defensionem quidem maleficiorum suorum hoc

alijs maleficijs reperire possit. Eiusdem modi subsortitionem homo amentissimus suorum quoque iudicum fore putauit per sodalem suum Q. Curium iudicem quæstionis: cui nisi ego vi populi, & hominum clamore atque conuitio restitissem, ex hac decuria nostra, cuius mihi copiam quam * largissime factam oportebat, erepta esset facultas bonorum * cum ijs quos iste annuerat, in suum consilium sine causa subsortiebatur.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER. IIII.

ORATIO. VII.

MVLTA mihi necessariò, iudices, prætermittenda sunt, vt possim aliquando de ijs rebus, quæ meæ fidei commissæ sunt, dicere. recepi enim causam Siciliæ: ea me ad hoc negotium prouincia attraxit. Ego tamen hoc onere suscepto, & recepta causa Siciliensi, amplexus animo sum aliquanto amplius: suscepi enim causam totius ordinis: suscepi causam populi Ro. quod putabam tum denique rectè iudicari posse, si non modo reus improbus adduceretur, sed etiam diligẽs, & firmus accusator ad iudiciũ veniret. Quo mihi maturius ad Siciliæ causam veniendum est, relictis cæteris eius furtis, ac flagitijs, vt & viribus quã integerrimis agere, & ad dicendum temporis satis habere possim. Atq; adeò, antequã de incommodis Siciliæ dico, pauca mihi videntur esse de prouinciæ digni-

dignitate, vetustate, vtilitate dicenda. Nã cum omnium sociorũ, prouinciarũq; rationẽ diligenter habere debetis, tũ præcipue Siciliæ, iudices, plurimis iustissimisq; de causis: primũ quod omnium nationum exterarũ princeps Sicilia se ad amicitiam, fidemq; populi Romani applicauit: prima omnium (id quod ornamentum imperij est) prouincia est appellata: prima docuit maiores nostros, quam præclarum esset exteris gentibus imperare: sola fuit ea fide, beneuolentiaq; erga populum Romanum, vt ciuitates eius insulæ, quæ semel in amicitiam nostram venissent, nunquam postea deficerent: pleræq; autem, & maxime illustres in amicitia perpetuo manerent. Itaque maioribus nostris in Africam ex hac prouincia gradus imperij factus est, neq; enim tam facile opes Carthaginis tantæ concidissent, nisi illud & rei frumentariæ subsidium, & receptaculum classibus nostris pateret. Quare P. Africanus Carthagine deleta, Siculorum vrbes signis, monumentisq; pulcherrimis exornauit: vt, quos victoria populi Rom. maxime lætari arbitrabatur, apud eos monumenta victoriæ plurima collocaret. Deniq; ille ipse M. Marcellus, cuius in Sicilia virtutẽ hostes, misericordiam victi, fidem cæteri Siculi perspexerunt, non solum sociis in eo bello consuluit, verum etiam superatis hostibus temperauit. Vrbem pulcherrimam Syracusas, quæ cum manu munitissima esset, tum loci natura terra, ac mari clauderetur, cum vi, consilioq; cepisset, non solũ incolumẽ passus est esse, sed ita reliquit ornatam, vt esset idem monumentum victoriæ, mansuetudinis, continentiæ: cum homines viderent, & quid expugnasset, & quibus pepercisset, & quæ reliquisset. tantum ille honorem Siciliæ habendum putauit, vt ne hostium quidẽ vrbem ex sociorum insula tollendam arbitraretur. Itaque ad omnes res sic illa prouincia semper vsi sumus, vt quidquid ex sese posset efferre, id non a-

pud eam nasci, sed domi nostræ conditum putaremus. Quando illa frumentum, quod deberet, non ad diem dedit? quando id, quod opus esse putaret, non vltro pollicita est? quando id quod imperaretur, recusauit? itaque ille M. Cato sapiens cellam penariam reipublicæ nostræ nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit. Nos verò experti sumus Italico maximo, difficillimoq; bello, Siciliam nobis nō pro penaria cella, sed pro ærario illo maiorum vetere, ac referto fuisse. nam sine vllo sumptu nostro, corijs, tunicis, frumentoque suppeditando maximos exercitus nostros vestiuit, aluit, armauit. Quid illa, quæ forsitan ne sentimus quidem, iudices, quanta sunt? quod * multis locupletioribus ciuibus vtimur; quod habent propinquam, fidelem, fructuosamque prouinciam, quo facile excurrant, vbi libenter negotium gerant: quos illa partim mercibus suppeditandis cum quæstu compendioque dimittit: partim retinet, vt arare, vt pascere, vt negotiari libeat, vt denique sedes, ac domicilium collocare? quod commodum non mediocre populi Romani est, tantumq; ciuium Romanorum numerum, tam prope à domo, tam bonis fructuosisque rebus detineri. Et quoniam quasi quædam prædia populi Rom. sunt vectigalia nostra, atq; prouinciæ: quemadmodum propinquis vos vestris prædijs maximè delectamini, sic populo Rom. iucunda suburbanitas est huiusce prouinciæ. Iam verò hominum ipsorum, iudices, ea patientia, virtus, frugalitasque est, vt proximè ad nostram disciplinam illam veterem, non hanc, quæ nunc increbuit, videantur accedere, nihil cæterorum simile Græcorum, nulla desidia, nulla luxuria: contra summus labor in publicis, priuatisque rebus, summa parsimonia, summa diligentia. Sic porro nostros homines diligunt, vt his solis neque publicanus, neque negotiator odio sit. Magistratuum autem nostrorum iniurias ita multorum tule-

tulerunt, ut nunquam ante hoc tempus ad aram legum, præsidiumque vestrum publico consilio confugerent, tametsi & illum annum pertulerant, qui sic eos afflixerat, ut salui esse non possent, nisi C. Marcellus quasi aliquo fato venisset, ut bis ex eadem familia salus Siciliæ constitueretur & postea M. Antonij infinitum illud imperium senserant. Sic à maioribus suis acceperant, tanta populi Rom. in Siculos esse beneficia, ut etiam iniurias nostrorum hominum perferendas putarent. In neminem ciuitates ante hunc testimonium publicè dixerunt. Hunc denique ipsum pertulissent, si humano modo, si vsitato more, si denique vno aliquo in genere peccasset: sed cum perferre non possent luxuriem, crudelitatem, auaritiam, superbiam, cum omnia sua commoda, iura, beneficia S. P. Q. R. vnius scelere ac libidine perdidissent, hoc statuerunt, aut istius iniurias per vos vlcisci & persequi, aut si vobis indigni essent visi, quibus opem, auxiliumque ferretis, vrbes ac sedes suas relinquere: quando quidem agros iam ante istius iniurijs exagitati, reliquissent. Hoc consilio à L. Metello legationes vniuersæ petiuerunt, vt quam primum isti succederet: hoc animo toties apud patronos, de suis miserijs deplorarunt: hoc commoti dolore, postulata consulibus, quæ non postulata, sed in istum crimina viderentur esse, ediderunt. Fecerunt etiam, vt me cuius fidem, continentiamque cognouerant, prope de vita mea statu suo dolore ac lachrymis suis deducerent, vt ego istum accusarem, à quo mea longissime ratio voluntasque abhorrebat. quamquam in hac causa multo plures partes mihi defensionis, quam accusationis suscepisse video. Postremo homines ex tota prouincia nobilissimi, primique publice priuatimque venerunt: grauissimæ ac maxime amplissima quæque ciuitas vehementissime istius iniurias persecuta est. At quemadmodum, iudices, venerunt? iam mihi li-

berius apud vos iam pro Siculis loqui debere, quam
forsitan ipsi velint. timidi enim eorum potius consu-
lam, quam voluntati. Ecquem existimatis vnquam
vlla in prouincia reum absentem contra inquisitio-
nem accusatoris tantis opibus, tanta cupiditate esse
defensum? Quaestores vtriusque prouinciae qui isto
praetore fuerant, cum fascibus mihi praesto fuerunt:
hi porro, qui successerunt, vehementer istius cupi-
di, liberaliter ex istius cibariis tractati, non minus
acres contra me fuerunt. Videte, quod potuerit qui
quattuor in prouincia quaestores studiosissimos de-
fensores, propugnatoresque habuerit; praetorem vero
cohortemque totam sic studiosam, vt facile appare-
ret, non tam illis Siciliam, quam praeda spolia-
rant, quam Verrem ipsum, qui plenus decesserat, pro-
uinciam relinquere. minari Siculis, si decreuissent legatio-
ne, quae contra illum dicerent; minari iis qui profe-
cti essent, si laudarent; benignissime promittere.
grauissimos priuatarum rerum testes, quibus ego
praesentibus denunciaueramus, eos vi, custodiisque re-
tinere. Quae cum omnia facta sint, tamen vnam solam
scitote esse ciuitatem Mamertinam, quae publice
legatos, qui istum laudarent, miserit. Eius autem le-
gationis principem, ciuitatis nobilissimum, C. Hei-
um iuratum dicere audistis, isti nauem onerariam
maximam Messanae esse publice coactis operis ae-
dificatam. Idemque Mamertinorum legatus, isti
laudator, non solum istum bona sua, verum etiam
sacra, deosque penates a maioribus traditos, ex aedi-
bus suis eripuisse dixit. Praeclara laudatio, cum du-
abus in rebus legatorum vna opera consumitur, in
laudando, atque repetendo. Atque ea ipsa ciuitas qua
ratione isti amica sit, dicetur certo loco. reperietis
enim, quae causae beneuolentiae sunt Mamertinis in
istum, eas ipsas causas satis iustas esse damna-
tionis. Alia ciuitas nulla, iudices, publico consilio
laudat. vis illa summi imperii tantum potuit apud
per-

perpaucos homines, non ciuitates, vt aut leuissima
quidem ex miserrimis, desertissimisque oppidis in-
uenirentur, qui iniussu populi ac senatus proficisce-
rentur, aut hi, qui contra istum legatos decreuerat,
& testimonium publicum, mandataque acceperant,
vi, ac metu retinerentur. Quod ego in paucis tamen
vsu venisse non moleste fero, quo reliquæ tot, &
tantæ, & tam graues ciuitates, tota denique Sicilia
plus auctoritatis apud vos haberet, cum videretis
nulla vi retineri, nullo periculo prohiberi posse,
quo minus experirentur, ecquid apud vos queri-
moniæ valerent antiquissimorum, fidelissimorum-
que sociorum. Nam quod fortasse non nemo ve-
strum audierit, istum a Syracusanis publice lauda-
ri, id tametsi priore actione ex Heraclij Syracusani
testimonio cuiusmodi esset cognouistis, tamen vo-
bis alio loco, vt se tota res habeat, quod ad eam ci-
uitatem attinet demonstrabitur. Intelligetis enim
nullis hominibus quemquam tanto odio quanto i-
stum Syracusanis esse, & fuisse. At enim istum soli
Siculi persequuntur: ciues Rom. qui in Sicilia nego-
tiantur, defendunt, diligunt, saluum esse cupiunt.
Primum, si ita esset, tamen vos in quæstione de pe-
cunijs repetundis, quæ sociorum causa constituta
est, lege iudicioq; sociali, sociorum querimonias
audire oporteret. sed intelligere potuistis priore a-
ctione ciues Rom. ex Sicilia plurimos, honestissi-
mos, maximis de rebus, & quas ipsi accepissent in-
iurias, & quas scirent alijs esse factas, pro testimo-
nio dicere. Ego hoc, quod intelligo, iudices, sic con-
firmo. Videor mihi gratum fecisse Siculis, quod eorum
iniurias meo labore, inimicitias periculo sum perse-
cutus: non minus hoc gratum me nostris ciuibus in-
telligo fecisse: qui hoc existimant, iuris, libertatis,
rerum, fortunarumque suarum salutem, in istius
damnatione consistere. Quapropter de istius præ-
tura Siciliensi non recuso quin ita me audiatis, vt

si cuiquam generi hominum, siue Siculorum siue nostrorum ciuium: si cuiquam ordini, siue aratorum, siue pecuariorum, siue mercatorum probatus sit: si non horum omnium communis hostis prædoque fuerit: si cuiquam denique vlla in re vnquam temperauerit, ei vos quoque temperetis. Qui simulatque ei sorte prouincia Sicilia obuenit, statim Romæ, & ad vrbem, antequam proficisceretur, quærere ipse secum, & cogitare cum suis cœpit, quibusnam rebus in ea prouincia maximam vno anno pecuniam facere posset. Nolebat in agendo discere (tametsi non prouinciæ rudis erat, & tyro) sed in Siciliam paratus ad prædam, meditatusque venire cupiebat. O præclarè coniectum à vulgo in illam prouinciam omen communis famæ atque sermonis: cum ex nomine istius, quid in prouincia facturus esset, perridiculi homines augurabantur. Etenim quis dubitare posset, cum istius in quæstura fugam, & furtum recognosceret: cum in legatione, oppidorum fanorumque spoliationes cogitaret: cum videret in foro latrocinia præturæ: qualis iste in quarto actu improbitatis futurus esset? Atque, vt intelligatis eum Romæ quæsisse non modo genera furandi, sed etiam nomina: certissimum accipite argumentū, quo facilius de singulari eius impudentia existimare possitis. Quo die Siciliam tetigit (videte satisne paratus ex illo omine vrbano ad * euertendam prouinciam venerit) statim Messana literas Halesam mittit: quas ego istum in Italia scripsisse arbitror. nam simulatque è naui egressus est, dedit operam vt Halesinus ad se Dio continuo veniret: se de hæreditate velle cognoscere, quæ eius filio à propinquo homine Apollodoro Laphirone venisset. Ea erat, iudices, pergrandis pecunia. Hic est Dio, iudices, nunc beneficio Q. Metelli ciuis Rom. factus: de quo multis viris primarijs testibus, multorumque tabulis vobis priore actione satisfa-

ctum

ctum est, HS. vndecies numeratum esse, vt tam causam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscente, obtineret: præterea greges nobilissimarum equarum abactos: argenti, vestisque stragulæ domi quod fuerit, esse direptum: ita HS. vndecies Q. Dionem, quod hęreditas ei obuenisset, nullam aliam ob causam perdidisse. Quid? hæc hęreditas quo prætore Dionis filio venerat? eodem, quo P. Annij senatoris filiæ: eodem, quo M. Liguri senatori, C. Sacerdote prætore. Quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? non plus quam Liguri, Sacerdote prætore. Quid? ad Verrem quis detulit? nemo: nisi forte existimatis ei quadruplatores ad fretum præsto fuisse. ad vrbem cum esset, audiuit Dioni cuidam Siculo permagnam venisse hęreditatem: hęredem statuas iussum esse in foro ponere: nisi posuisset, Veneri Erycinæ esse multatum. Tametsi positæ essent ex testamento, putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, causam pecuniæ se reperturum. Itaque apponit qui petat Veneri Erycinæ illam hęreditatem. non enim quæstor petit (vt est consuetudo) is, qui Erycum montem obtinebat: & petit Næuius Turpio, quidam illius excursor & emissarius, homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote prætore condemnatus iniuriarum. etenim erat eiusmodi causa, vt ipse prætor, cum quæreret calumniatorem, paulo tamen consideratiorem reperire non posset. Hunc hominem Veneri absoluit, sibi condemnat. maluit videlicet homines peccare, quam deos: se potius à Dione, quod non licebat, quam Venerem, quod non debebatur, auferre. Quid ego nunc his Sext. Pompeij Chlori testimonium recitem, qui causam egit Dionis, qui omnibus rebus interfuit, hominis honestissimi: tametsi ciuis Romanus virtutis causa iamdiu est, tamen omnium Siculorum primi, ac nobilissimi. Quid ipsius Q. Cæcilij Dionis hominis

probatissimi ac prudentissimi? Quid L. Vettilij Liguris, T. Manlij, L. Calenij? quorum omnium testimonijs de hac Dionis pecunia confirmatum est. Dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod sibi cum eo esset, iam ante cognosse. Quid L. Lucullus, qui tum in Macedonia fuit, melius hæc cognouit, quam tu, Hortensi, qui Romæ fuisti? ad quem Dio cõfugit? qui de Dionis iniurijs grauissime per literas cũ Verre questus est? noua tibi hæc sunt, & inopinata? nunc primum hoc aures tuæ crimen accipiũt? nihil de Dione, nihil de socru tua, fœmina primaria Seruilia vetere Dionis hospita audisti? nonne multa mei testes quæ tu scis, nesciunt? nonne te mihi testem in hoc crimine eripuit non istius innocentia, sed legis exceptio? Recita. TESTIMONIUM L. LUCULLI, CHLORI, DIONIS. Satisne vobis magnam pecuniam Venerius homo, qui è Chelidonis sinu in prouinciam profectus esset, Veneris nomine quæsisse videtur? Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Sosippus & Epicrates fratres sunt Agyrinenses: horum pater ab hinc duos & xx. annos est mortuus, in cuius testamento quodam loco, si commissum quid esset, multa erat Veneri. Ipso xx. anno, cum tot interea prætores, tot quæstores, tot calumniatores in prouincia fuissent, hæreditas ab his Veneris nomine petita non est. Causam Verres cognoscit, per Volcatium pecuniam accepit, fere ad HS. CCCC. a duobus fratribus. Multorum testimonia audistis antea: vicerunt Agyrinenses fratres ita, vt egentes, inanesque discederent. At enim ad Verrem pecunia ista non peruenit. Quæ est ista defensio? vtrum asseueratur in hoc, an tentatur? mihi enim res noua est. Verres calumniatores apponebat: Verres adesse iubebat: Verres cognoscebat. Verres iudicabat, pecuniæ maximæ dabantur: qui dabant, causas obtinebant:

nebant eũ mihi, ita defendas: non est ista Verri numerata pecunia. Adduco te mei quoq; testes idem dicunt: Volcatio dicunt sese dedisse. Quæ vis erat Volcatio tanta, vt HS. LXXX. millia a duobus hominibus auferret? ecquis Volcatio, si sua sponte venisset, vnam libellam dedisset? veniat nunc, experiatur: recipiet nemo. At ego amplius dico: HS. quadringenties accepisse te arguo contra leges. nego tibi ipsi vllum nummum esse numeratum: sed cũ ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata, pecuniæ dabantur, nõ erat quærendũ, cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. Comites illi tui delecti, manus erant tuæ: præfecti, scribæ, medici, accensi, haruspices, præcones, manus erant tuæ. vt quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maxime manus tua putabatur. cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit, quã si centũ cohortes fugitiuorũ fuissent, tua manus sine controuersia fuit. quicquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed tua manu numeratum iudicari necesse est. Nam si hanc defensione probabitis, Non accepit ipse, licet omnia de pecuniis repetundis iudicia tollatis. Nemo vnquã reus tam nocens adducetur, qui ista defensione non possit vti. etenim cum Verres vtatur, quis erit vnquam posthac reus tam perditus, qui non ad Q. Mucii innocentiam referatur, si cum isto conferatur? Neque nunc tam mihi isti Verrem defendere videntur, quàm in Verre defensionis tentare rationem. Qua de re, iudices, vobis magnopere prouidendum est. pertinet hoc ad summam remp. & ad existimationem ordinis nostri, salutemq; sociorum. Si enim innocentes existimari volumus, non solum nos abstinentes, sed etiam nostros comites præstare debemus. Primũ omnium opera danda est, vt eos nobiscum ducamus, qui nostræ famæ, capitiq; consulant deinde, si in hominibus legendis, nos spes

amicitiæ fefellerit, vt vindicemus, inimicos faciamus, semper ita viuamus, vt rationem reddendam nobis arbitremur. Africani est hoc, hominis liberalissimi: verumtamen ea liberalitas est probanda, quæ sine periculo existimationis est, vt in illo fuit. Cum ab eo quidam vetus assectator ex numero amicorum non impetraret, vt se præfectum in Africam duceret, & id ferret moleste: Noli, inquit, mirari, si tu a me hoc non impetras. Ego iampridem ab eo, cui meam existimationem charam fore arbitror, peto, vt mecũ præfectus proficiscatur, & adhuc impetrare non possum. Etenim re vera multo magis est petendum ab hominibus, si salui esse volumus, vt eant nobiscum in prouinciam, quam hoc illis in beneficij loco deferendum. Sed tu, cum & tuos amicos in prouinciam, quasi in prædam, inuitabas, ac cum illis, ac per eos prædabare, & eos in concione annulis aureis donabas, non statuebas, tibi non solum de te, sed etiam illorum factis rationem esse reddendam. Cum hos sibi quæstus constituisset magnos atque vberes ex his caussis, quas ipse instituerat in consilio, hoc est, cum sua cohorte cognoscere: tum infinitum genus inuenerit ad innumerabilem pecuniam corripiendam. Dubium nemini est, quin omnes omnium pecuniæ positæ sint in eorum potestate, qui iudicia dant, & eorum qui iudicant: quin nemo vestrum possit ædes suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, si cum hæc a quopiam vestrum petita sint, prætor improbus, cui nemo intercedere possit, det quem velit iudicem, iudex nequam & leuis, quod prætor iusserit, iudicet. Si vero illud quoque accedet, vt prætor in ea verba iudicium det, vt vel Octauius Balbus iudex, homo & iuris & officij peritissimus non possit aliter iudicare: in eiusmodi. L. OCTAVIVS IVDEX ESTO. SI PARET FVNDVM CAPENATEM, QVO DE AGITVR, EX IVRE

QVIRITIVM P. SERVILII ESSE, NEQVE IS FVNDVS Q. CATVLO RESTITVETVR: non necesse erit L. Octauio iudici cogere P. Seruilium Q. Catulo fundum restituere, & condemnare eum, quem non oporteat? Eiusdemmodi totum ius prætorium, eiusdemmodi omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium Verre prætore: decreta eiusmodi: SI NON ACCIPIT QVOD TE DEBERE DICIS, ACCVSES: SI PETIT, DVCAS. C. Fusicium duci iussit petitorem, L. Suetium, L. Racilium. iudicia huiusmodi: *QVI CIVES ROM. ERANT: SI SICVLI ESSENT: CVM SICVLOS EORVM LEGIBVS DARI OPORTERET. QVI SICVLI: SI CIVES ROM. ESSENT: CVM CIVES ROM. DARI IVDICES OPORTERET. Verum vt totum genus amplectamini iudiciorum, prius iura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite. Siculi hoc iure sunt, vt quod ciuis cum ciue agat, domi certet suis legibus: quod Siculus cum Siculo non eiusdem ciuitatis, vt de eo prætor iudices ex P. Rupilij decreto, quod is de decem legatorum sententia statuit, quam legem Siculi Rupiliam vocant, sortiatur. Quod priuatus à populo petit, aut populus à priuato, senatus ex aliqua ciuitate, qui iudicet, datur, cum alternæ ciuitates reiectæ sunt. Quod ciuis Romanus à Siculo petit, Siculus iudex datur: quod Siculus à ciue Romano, ciuis Rom. datur: cęterarum rerum selecti iudices ex ciuium Romanorum conuentu proponi solent. Inter aratores, & decumanos lege frumentaria, quam Hieronicam appel ant, iudicia fiunt. Hæc omnia, isto prætore, non modo perturbata, sed planè & Siculis, & ciuibus Rom. erepta sunt. primum suæ leges, quod ciuis cum ciue ageret. aut enim iudicem, quem commodum erat, præconem, haruspicem, medicum suum dabat, aut, si legibus erat iudicium

constitutum,& ad ciuem suum iudicem venerant, liberè ciui iudicare non licebat. Edictum enim hominis cognoscite, quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem: Si quis perperam iudicasset, se cogniturum cum cognosset, animaduersurum. Idque cum faciebat, nemo dubitat, quin, cum iudex alium de suo iudicio putet iudicaturum, seque in eo capitis periculum aditurum, voluntatem spectet eius, quem statim de capite suo putet iudicaturum. Selecti è conuentu, aut propositi ex negotiatoribus iudices nulli. hæc copia quam dico iudicum, cohors non Q. Scæuulæ, qui tamen de cohorte sua dare non solebat, sed C. Verris. Cuiusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse? sicuti videtis edictum: SI QVID PERPERAM IVDICARIT SENATVS. Eum quoque ostendam, si quando sit datus, coactu istius, quod non senserit, iudicasse. Ex lege Rupilia sortitio nulla, nisi cum nihil interea istius lege Hieronica iudicia plurimarum controuersiarum sublata vno nomine omnia. de conuentu, ac negotiatoribus nulli iudices. Quantam potestatem habuerit, videtis: quas res gesserit, cognoscite. Heraclius est Hieronis filius Syracusanus, homo in primis domi suæ nobilis, & antè hunc prætorem vel pecuniosissimus Syracusanorum: nũc nulla alia calamitate, nisi istius auaritia, atque iniuria pauperrimus. huic hæreditas facilè ad H-S. tricies venit testamento propinqui sui Heraclij: plena domus cælati argenti optimi, multæque stragulæ vestis, prætiosissimorumque mancipiorum: quibus in rebus istius cupiditates, & insaniam quis ignorat? Erat in sermone res, magnam Heraclio pecuniam venisse: non solum Heraclium diuitem, sed etiam ornatum supellectili, argento, veste, mancipijs futurum. audit hæc etiam Verres: & primo, illo suo leuiore artificio Heracliũ aggredi conatur, vt eum roget inspicienda, quæ nõ reddat: deinde à quibusdam

dam Syracuſanis admonetur. hi autem quidā erant affines iſtius, quorum vxores iſte nunquam alienas exiſtimauit, Cleomenes, & Aeſcrio qui quantum apud illum, & quam turpi de cauſa potuerint, ex reliquis criminibus intelligetis. Hi, vt dico, hominem admonent, rem eſſe præclaram, domum refertam, omnibus rebus ipſum autem Heraclium hominem eſſe maiorem natu, non promptiſſimum: & cum præter Marcellos, patronum, quem iure ſuo adire, aut appellare poſſet, habere neminem: eſſe in eo teſtamento, quo ille heres eſſet, ſcriptum, vt ſtatuas in palæſtra deberet ponere. faciemus, vt palęſtritæ negent ex teſtamento eſſe poſitas petant hæreditatem, quod eam palæſtræ commiſiſſe dicant. Placuit ratio Verri. nam hoc, animo prouidebat, cum tanta hæreditas in controuerſiam veniſſet, iudicioq; peteretur, fieri non poſſe, vt ſine præda ipſe diſcederet. approbat conſilium: auctor eſt vt quamprimum agere incipiant, hominemq; id ætatis, minimè litigioſum, quam tumultuoſiſſimè adoriātur. Scribitur Heraclio dica. Primò mirantur omnes improbitatem calumniæ: deinde, qui iſtum noſſent partim ſuſpicabantur, partim planè videbant adiectum eſſe oculum hęreditati. Intereà dies aduenit, quo die ſeſe ex inſtituto, ac lege Rupilia dicas ſortiturum Syracuſis iſte edixerat. paratus ad hanc dicam ſortiendam venerat. tum eum docet Heraclius non poſſe eo die ſortiri, quod lex Rupilia vetaret diebus X X X. ſortiri dicam, quibus ſcripta eſſet. dies X X X. nondum fuerant. ſperabat Heraclius, ſi illam diem effugiſſet, ante alteram ſortitionem Q. Arrium, quem prouincia tum maximè expectabat, ſucceſſurum. Iſte omnibus iudicijs diem diſtulit: & eam diem conſtituit, vt hanc Heraclij dicam ſortiri poſt dies X X X. ex lege poſſet. Poſteaquam ea dies venit, iſte incipit ſimulare ſe velle ſortiri. Heraclius cum aduocatis adit, & poſtulat

vt sibi cum palæstritis, hoc est cum populo Syracusano æquo iure disceptare liceat, aduersarij postulant, vt in eam rem iudices dentur ex his ciuitatibus, quæ in id forum conuenirent, electi qui Verri viderentur. Heraclius contra, vt iudices è lege Rupilia dentur: vt ab institutis superiorum ab auctoritate senatus, à iure omnium Siculorum ne recedatur. Quid ego istius in iure dicendo libidinem demonstrem? quis vestrûm non ex vrbana iurisdictione cognouit? quis vnquam isto prætore, Chelidone inuita, lege agere potuit? non istum, vt non neminem, prouincia corrupit: idem fuit qui Romæ. Cum id, quod omnes intelligebant, diceret Heraclius, ius esse certum Siculis, inter se quo iure certarent, legem esse Rupiliam, quam prætor Rupilius ex s. c. de decem legatorum sententia dedisset, hoc omnes semper in Sicilia consules, prætoresque seruasse, negauit se iudices, è lege Rupilia sortiturum: quinq; iudices quos commodum ipsi fuit, dedit.* Quid huic homini facias? quod supplicium dignum libidini eius inuenias? præscriptum tibi cum esset, homo deterrime, & impudentissime, quemadmodum inter Siculos iudices, dares: cum imperatoris P.R. auctoritas, legatorum decem summorum hominum dignitas, s. c. intercederet, cuius consulto P. Rupilius prætor ex legatorum sententia leges in Sicilia constituerat: cum omnes ante te prætores Rupilias leges in cęteris rebus, & in iudicijs maximè obseruassent: tu ausus es pro nihilo præ tua præda tot res sanctissimas ducere? tibi nulla lex fuit? nulla religio? nullus existimationis pudor? nullus iudicij metus? nullius apud te grauis auctoritas? nullum exemplum, quod sequi velles? Verum, vt institui dicere, quinque iudicibus nulla lege, nullo instituto, nulla religione, nulla sorte, ex libidine istius datis, non qui causam cognoscerent, sed qui, quod imperatum esset, iudicarent: eo die:

nihil

nihil actum est:adesse iubentur postridiè.Heraclius intereà, cum omnes insidias à prætore fortunis suis fieri videret, capit consilium de amicorum, & propinquorum sentẽtia,non adesse ad iudicium.itaque Syracusis illa nocte profugit. Iste postero die mane,cum multo maturius, quam vnquàm anteà, surrexisset, iudices citari iubet. vbi comperit Heraclium non adesse, cogere incipit eos, vt absentem Heraclium condemnarent. Illi eum commonefaciunt, vt si ei videatur, vtatur instituto suo, nec cogat antè horam decimam de absente secundum præsentem iudicare. impetrant. intereà sane perturbatus & ipse, & eius amici, & consiliarij molestè ferre cœperunt,Heraclium profugisse:putabant absentis damnationem, præsertim tantæ pecuniæ multo inuidiosiorem fore, quam si præsens damnatus esset: Eò accedebat, quod quoniam iudices è lege Rupilia dati non erãt: multò etiam rem turpiorem,& iniquiorem visum iri intelligebant. Itaque hoc dum corrigere vult, apertior eius cupiditas, improbitasque facta est. Nam illis quinque iudicibus vti sese negat:iubet, id quod initio è lege Rupilia fieri oportuerat, citari Heraclium, & eos, qui dicam scripserant: aitque se iudices è lege Rupilia velle sortiri.quod ab eo pridiè,cum multis lacrymis eum oraret, atque obsecraret Heraclius,impetrare non potuerat,id ei postera die venit in mentem, è lege Rupilia sortiri dicas oportere. educit ex vrna tres. ijs vt absentem Heraclium condemnent, imperat.itaque condemnant. Quæ,malum, ista fuit amentia? ecquando te rationem factorum tuorũ redditurum putasti? ecquando his de rebus tales viros audituros existimasti? petatur hęreditas ea, quæ nulla debetur, in prædam prætoris? interponatur nomen ciuitatis? imponatur honestæ ciuitati turpissima persona calumniæ? neque hoc solum, sed ita res agatur, vt ne simulatio quidem æquitatis vlla

adhibeatur? Nam per deos immortales, quid interest, vtrum prætor imperet, vique cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere, an huiusmodi iudicium det, quo iudicio indicta causa fortunis omnibus euerti necesse sit? Profectò enim negare non potes, te ex lege Rupilia sortiri iudicium debuisse, cum præsertim Heraclius id postularet. Sin illud dices, te Heraclij voluntate à lege recessisse, ipse te impedies: ipse tu tua defensione implicabere. quare enim primum ille ipse adesse noluit, cũ ex eo numero iudices haberet, quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos qui erant anteà dati, vtriusque dederas volũtate? Deinde cęteras dicas omnes illo foro M. Postumius quæstor sortitus est: hanc solam tu in illo conuentu reperiere sortitus. Ergò inquiet aliquis, donauit populo Syracusano illam hereditatem. primum, si id confiteri velim, tamen istum condemnetis necesse est. Neque enim permissum est, vt impune nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. Verum ex ista reperietis hereditate ita istũ prædatum, vt perpauca occultè fecerit: populum quidem Syracusanum in maximam inuidiam sua infamia, alieno prœmio peruenisse: paucos Syracusanos, eos qui se nunc publicè laudationis causa venisse dicunt, & tunc participes prædæ fuisse, & nũc non ad istius laudationem, sed ad communem litium æstimationem venisse. Posteaquam damnatus est absens, non solum illius hereditatis, de qua ambigebatur, quæ erat HS. tricies, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclij, quæ non minor erat pecunia palæstræ Syracusanorum, hoc est Syracusanis, possessio traditur. Quæ est ista prætura? eripis hereditatem, quæ venerat à propinquo, venerat testamento, venerat legibus: quæ bona is, qui testamentum fecit, huic Heraclio, antequam est mortuus, omnia vtenda ac possidenda tradiderat:

cuius

cuius hæreditatis, cum ille aliquantò ante te prætorem esset mortuus, controuersia fuerat nulla: mentionem fecerat nemo. Verum esto: eripe hæreditatem propinquis, da palæstritis: prædare in bonis alienis nomine ciuitatis: euerte leges, testamenta, voluntates mortuorum, iura viuorum: num etiam patrijs Heraclium bonis exturbare oportuit? qui simulac profugit, quam impudenter, quam palam, quam acerbè, dij immortales, illa bona direpta sunt! quam illa res calamitosa Heraclio, quæstuosa Verri, turpis Syracusanis, miseranda omnibus videbatur! Nam illud quidem statim curatur, vt quidquid cęlati argenti fuit in illis bonis, ad istum deferatur: quidquid Corinthiorum vasorum, stragulæ vestis: hæc nemo dubitabat, quin non modo ex illa domo capta & oppressa, verum ex tota prouincia ad istum comportari necesse esset. Mancipia quæ voluit abduxit: alia diuisit: auctio facta est: in qua cohors istius inuicta dominata est. Verum illud est præclarum. Syracusani, qui præfuerant his Heraclij bonis verbo redigendis, re dispertiendis, reddebant eorum negotiorum rationem in senatu: dicebant Syphorum paria complura, hydrias argenteas, pretiosam vestem stragulam, multa mancipia pretiosa Verri data esse. dicebant quantum cuique eius iussu numorum esset datum. gemebant Syracusani: sed tamen patiebantur. repentè recitatus vno nomine H-S. CCL. millia iussu prætoris data sit maximus clamor omnium, non modo optimi cuiusque, neque eorum, quibus indignum semper visum erat, bona priuati, populi nomine per summam iniuriam erepta: verum etiam ipsi illi auctores iniuriæ, & ex aliqua particula socij prædæ, ac rapinarum, clamare cœperunt, sibi vt haberet hęreditatem. tantus in curia clamor factus est vt populus concurreret. Res ab omni conuentu cognita celeriter domum nuntiatur. homo inimicus ijs, qui

recitassent:hostis omnibus,qui acclamassent, exarsit iracundia, ac stomacho, verumtamen fuit tum sui dissimilis. nostis os hominis, nostis audaciam: tamen tum rumore populi, & clamore, & furto manifesto grandis pecuniæ perturbatus est. vbi se collegit, vocat ad Syracusanos: quia non posset negare ab illis pecuniam datam: non quæsiuit procul alicunde (neq; enim probaret) sed proximum, pene alterum filium, quem illam pecuniam diceret abstulisse, ostẽdit se reddere coacturum, qui posteaquam id audiuit, habuit dignitatis, & ætatis, & nobilitatis suæ rationem: verba apud senatum fecit: docuit ad se nihil pertinere: de isto, id quod omnes videbant, * neque ille quidem obscurè locutus est. Itaque illi Syracusani statuam posteà statuerunt: & is vbi primum potuit, istum reliquit, de prouinciaq; * decessit. Et tamen aiunt eum queri solere nonnunquam, se miserum, quod non suis, sed suorum comitum peccatis, & criminibus prematur. Triennium prouinciã obtinuisti: genere electus adolescẽs vnum annum tecum fuit: sodales viri fortes legati tui primo anno te reliquerunt: vnus legatus P. Tadius, qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit. qui si semper vna fuisset, tamen summa cura tum tuæ, tum multò etiam magis suæ famæ pepercisset. Quid est, quod tu alios accuses? quid est, quamobrem putes, te tuam culpam non modo deriuare in aliquem, sed communicare cum aliquo posse? Numerantur illa H-S. ducenta quinquaginta millia Syracusanis. ea quemadmodum ad istum posteà per pseudothyron reuertantur, tabulis vobis, & testibus iudices planum faciam. Ex hac iniquitate istius, & improbitate, iudices, quod præda ex illis bonis ad multos Syracusanos inuito populo senatuque Syracusano venerat: etiam illa scelera sunt, quæ per Theomnastum, & Aeschrionem, & Dionysodorum, & Cleomenem inuitissima ciuitate

facta

facta sunt: primum vt vrbs tota spoliaretur: qua de re alius mihi locus ad dicendum est constitutus: vt omnia signa iste per eos homines, quos nominaui, omne ebur ex ædibus sacris, omnes vndiq; tabulas pictas, deorum deniq; simulachra, quę vellet, auferret: deinde vt in curia Syracusis, quem locum illi Buleuterium vocant, honestissimo loco, & apud illos clarissimo, sub illius ipsius M. Marcelli, qui cum Syracusanis locum eum eripere belli ac victoriæ lege posset, conseruauit, & reddidit, statua ex ære facta, ibi inauratam isti, & alteram filio statuam posuerint: vt dum istius hominis memoria maneret, senatus Syracusanus sine lacrymis, & gemitu in curia esse non posset. Per eosdem istius iniuriarum, furtorũ, vitiorumq; socios, istius imperio Syracusis Marcellea tolluntur maximo gemitu, luctuq; ciuitatis: quem illi diem festum cum recentibus beneficijs M. Marcelli debitum reddebant, tum generi, nomini, familiæ Marcellorum maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Asia, cum eam prouinciam totam occupasset, Mucia non sustulit: hostis, & hostis in ceteris rebus nimis ferus & immanis, tamen honorem hominis deorum religione consecratum violare noluit. tu * Syracusanis vnum diem festum Marcellis impertiri vetuisti, per quos illi adepti sunt, vt cęteros dies festos agere possent. At verò præclarum diem reposuisti, Verrea vt agerent, & vt ad eum diem, quæ sacris, epulisq; opus essent, in complures annos locarentur. * Sed iam in tanta istius impudentia remittendum aliquid videtur, ne omnia contendamus, ne omnia cum dolore agere videamur. Nam me dies, vox, latera deficiant, si hoc nunc vociferari velim, quam miserum, indignumq; sit, istius nomine apud eos diem festum esse, qui sese istius opera funditùs exstinctos esse arbitrentur. O Verrea præclara, quoquam si accessisti quo non attuleris tecum istum diem. etenim quam

tu domum, quam vrbem adijsti, quod fanum denique, quod non euersum, atque extersum reliqueris? Quare appellentur sanè ista Verrea, quæ non ex nomine, sed ex manibus, naturaque tua constituta esse videantur. Quam facilè serpat iniuria, & peccādi consuetudo: quam non facilè reprimatur, videte, iudices. Bidis oppidum est tenue sanè, non longè à Syracusis. huius longè primus ciuitatis est Epicrates quidam, huic hæreditas H-S. quingentorum millium venerat à muliere quadam propinqua, atque ita propinqua, vt ea,* etiam si intestata esset mortua, Epicratem Bidinorum legibus hæredem esse oporteret. recens Syracusana erat illa res, quam antè demonstraui, de Heraclio Syracusano, qui bona non perdidisset, nisi ei venisset hæreditas. Huic quoque Epicrati venerat, vt dixi, hæreditas. Cogitare cœperūt eius inimici nihilominus eodem prętore hunc euerti bonis posse, quo Heraclius esset euersus. rem occultè instituunt: ad Verrem per eius interpretes deferunt: ita causa componitur, vt item palæstritæ Bidenses peterent ab Epicrate hæreditatem, quemadmodum palæstritæ Syracusani ab Heraclio petissent. Nunquam vos prætorem tam palæstricum vidistis: verum ita palæstritas defendebat, vt ab illis ipse vnctior discederet. qui statim cum præsensisset, iubet cuidam suorum amicorum numerari H-S. LXXX.* res occultari satis non potest. per quendam eorum, qui interfuerant, fit Epicrates certior. primo negligere, & contemnere cœpit, quod causa prorsus, quod dubitari posset, nihil habebat. Deinde cum de Heraclio cogitaret, & istius libidinem nosset, commodissimum putauit esse, de prouincia clàm abire: itaq; fecit. profectus est Rhegyum. Quod vbi auditum est, æstuare illi, qui dederant pecuniam: putare nihil agi posse absente Epicrate. nam Heraclius tum adfuerat, cum primum dati sunt iudices: de hoc, qui antè

quam

quam in ius aditum esset, antè quam denique mentio controuersiæ facta esset, discessisset, putabant nihil agi posse. homines Rhegyum proficiscuntur, Epicratem conueniunt, demonstrant id, quod ille sciebat, se H-S. LXXX. dedisse: rogant eum vt id, quod ab ipsis abisset pecuniæ, curet: à sese caueat quemadmodum velit, de illa hereditate cum Epicrate neminem esse acturum. Epicrates homines multis verbis malè à se acceptos dimisit: redeunt illi Rhegyo Syracusas: queri cum multis, ita vt fit, incipiunt: sese H-S. LXXX. nummum frustra dedisse. res percrebuit: in ore, atque sermone omnium cœpit esse. * Verres refert se ad illam suã rationem Syracusanam: ait sese velle de illis H-S. LXXX. cognoscere: aduocat multos. dicunt Bidini Volcatio se dedisse: illud non addunt, iussu istius. Volcatium vocat: pecuniam referri imperat. Volcatius animo æquissimo nummos affert, qui nihil amitteret: reddit inspectantibus multis: Bidini nummos auferunt. Dicet aliquis, Quid ergò in hoc Verrem reprehendis, qui non modo ipse fur non est, sed ne alium quidem passus est esse? attendite. iam intelligetis, hanc pecuniam, qua via modo visa est exire ab isto, eadem semita reuertisse. Quid enim? debuit prætor, cum consilio re cognita? cum comperisset suum comitem, iuris, decreti, iudicij corrumpendi causa, qua in re ipsius prætoris caput, existimatioque ageretur, pecuniam accepisse. Bidinos autem contra prætoris famam, ac fortunas dedisse, non & in eum, qui accepisset, animaduertisse, & in eos, qui dedissent? Tu qui institueras in eos animaduertere, qui perperam iudicassent, quod sæpe per imprudentiam fit: hos pateris impune discedere, qui ob tuum decretum, ob tuum iudicium, pecuniam aut dandam, aut accipiendam putarent? Volcatius idem apud te posteà fuit, eques Romanus, tanta accepta ignominia. nam quid est turpius ingenuo

quid minus libero dignum, quam in conuentu maximo cogi à magiſtratu furtum reddere ? qui ſi eo animo eſſet, quo non modo eques Romanus, ſed quiuis liber debet eſſe, aſpicere te poſteà non potuiſſet: inimicus, hoſtis eſſet tanta contumelia accepta, niſi tecum colluſiſſet, & tuæ potiùs exiſtimationi ſeruiſſet, quam ſuæ qui quam tibi amicus non modo tum fuerit, quamdiù tecum in prouincia fuit, verum etiam nunc ſit, cum iam à cęteris amicis ſis relictus, & tu intelligis, & nos exiſtimare poſſumus. An hoc ſolum argumentum eſt, nihil iſto imprudente factum, quod Volcatius ei nō ſuccenſuit, quod iſte nec in Volcatiū, nec in Bidinos animaduertit? Eſt magnum argumentum: verum illud maximum, quod illis ipſis Bidinis, quibus iratus eſſe debuit, vt à quibus comperit, quod iure agere cum Epicrate nihil poſſent, etiam ſi adeſſet, idcircò ſuum decretum pecunia eſſe tentatum: his inquam ipſis non modo illam hęreditatem, qui Epicrati venerat, ſed, vt in Heraclio Syracuſano, item in hoc paulò etiam atrocius, quod Epicrates appellatus omninò non erat, bona patria, fortunaſque eius Bidinis tradidit. oſtendit enim nouo modo, ſi quis quid ab abſente peteret, ſe auditurum. Adeunt Bidini petunt hęreditatem: procuratores poſtulant, vt ſe ad leges ſuas reijciat, aut ex lege Rupilia dicam ſcribi iubeat. aduerſarij non audebant contradicere. exitus nullus reperiebatur. inſimulant hominem fraudandi cauſa diſceſſiſſe, poſtulant, vt bona poſſidere liceat. debebat Epicrates nullum nummum nemini. amici, ſi quis quid peteret, iudicio ſecum agi paſſuros, iudicatum ſolui ſatiſdaturos eſſe dicebant. Cum omnia conſilia frigerent, admonitu iſtius inſimulare cœperunt, Epicratem literas publicas corrupiſſe: à qua ſuſpicione ille aberat plurimum. actionem eius rei poſtulant: amici recuſare, ne quod nouum iudicium, ne qua ipſius cognitio

tio

tio illo absente de existimatione eius constitueretur: & simul idem illud postulare non desistebant, vt se ad leges suas reijceret. iste, amplam occasionem calumniæ nactus, vbi videt esse aliquid, quod amici absentem Epicratem nollent defendere, asseuerat, se eius rei in primis actionem esse daturum. Cum omnes perspicerent ad istum non modo illos nummos, qui per simulationem ab isto exierant, reuertisse, sed multo etiam plures eum postea nummos abstulisse: amici Epicratem defendere destiterunt: iste Epicratis bona Bidinos omnia possidere, & sibi habere iussit. ad illa H S. D. millia hereditaria accessit ipsius antiqua H-S. quindecies pecunia. Vtrum res ab initio ita ducta est? an ad extremum ita perducta est? an ita parua est pecunia? an is homo Verres, vt hæc, quæ dixi, gratis facta esse videantur? Hic nunc de miseria Siculorum, iudices, audite. & Heraclius ille Syracusanus, & hic Bidinus Epicrates expulsi bonis omnibus, Romam venerunt sordidati maxima barba, & capillo, Romæ biennium propè fuerunt. Cum L. Metellus in prouinciam profectus est, tum isti benè commendati cum Metello vna proficiscuntur. Metellus, simulac venit Syracusas, vtrumque rescindit, & de Epicrate, & de Heraclio. In vtriusque bonis nihil erat, quod restitui posset, nisi quod moueri loco non poterat. Fecerat hæc egregiè primo aduentu Metellus, vt omnes istius iniurias, quas modo posset, rescinderet, & irritas faceret. Heraclium restitui iusserat: non restituebatur: quisquis erat * ductus senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat. itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuò restitutus est. Alia iudicia Lilybæi, alia Agrigenti, alia Panormi restituta sunt. census qui isto prætore sunt habiti, non seruaturum se Metellus ostenderat: decumas quas iste contra legem Hieronicam vendiderat, se-

se venditurum Hieronica lege dixerat. Omnia erant Metelli eiusmodi, vt non tam suam præturam gerere, quam istius retexere videretur, simulatque ego in Siciliam veni, mutatus est. venerat ad eum illo biduo Letilius quidam, homo non alienus à literis. itaque eo isto tabellario semper vsus est. Is epistolas complures attulerat: in his vnam domo, quæ totum immutarat hominem. repentè cœpit dicere, se omnia Verris causa velle. sibi cum eo amicitiam, cognationemque esse. mirabantur omnes, hoc ei tum denique in mentem venisse, posteaquam multis eum factis, decretisque iugulasset, erant qui putarent Letilium legatum à Verre venisse, qui gratiam, amicitiam, cognationemque commemoraret. Ex illo tempore à ciuitatibus laudationem petere: testes non solum deterrere verbis, sed etiam vi retinere cœpit. Quod ego nisi meo aduentu illius conatūs aliquantulum repressissem, & apud Siculos non Metelli, sed Glabrionis literis ac lege pugnassem, tam multos huc euocare non potuissem. Verum, quod institui dicere, miserias cognoscite Siculorum. Heraclius ille, & Epicrates longè mihi obuiam cum suis omnibus processerunt: venienti Syracusas egerunt gratias flentes, Romam decedere mecum cupierunt. Quod erant mihi oppida complura etiam reliqua, quæ adire vellem, constitui cum hominibus, quo die mihi Messanæ præsto essent, eo mihi nuntium miserunt, se à prætore retineri. quibus ego testimonium denuntiaui, quorum nomina edidi Metello, cupidissimi veniendi, maximis iniurijs affecti, adhuc non venerunt. hoc iure sunt socij, vt his ne deplorare quidem de suis incōmodis liceat. Iam Heraclij Cēturipini optimi nobilissimiq; adolescentis testimonium audistis: à quo H-S. C. millia per calumniā, malitiamque petita sunt. Iste pœnis, compromissisq; interpositis, H-S. C C. extorquenda curauit: quodq; iudicium

cium secundum Heraclium de compromissis factū erat, quod ciuis Centuripinis inter duos ciues iudicasset, id irritum iussit esse, cumq; iudicē falsum iudicasse iudicauit: in senatu ne esset, locis, cōmodisq; publicis vti vetuit: si quis eum pulsasset, edixit sese iudiciū iniuriarum nō daturū, quidquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturū, ipsi autē nullius actionem rei sese daturum. Quæ istius auctoritas tantum valuit, vt neque illum pulsaret quisquam, cum prætor in prouincia sua verbo permitteret, re hortaretur, neq; quisquam ab eo quidquam peteret, cum iste calumniæ licentiam sua auctoritate * præbuisset. ignominia autem illa grauis tamdiù in illo homine fuit, quamdiù iste in prouincia mansit. Hoc iniecto metu iudicibus nouo more, nullo exemplo, ecquam rem putatis esse in Sicilia, nisi ad nutum istius iudicatam? Vtrum id solum videtur esse actum, quod est tamen actum, vt Heraclio pecunia eriperetur? an etiam illud, in quo præda erát maxima, vt nomine iudiciorum, omniū bona, atque fortunæ in istius vnius essent potestate? Iam verò in rerum capitalium quæstionibus quid ego vnamquamque rem colligam, & causam? ex multis * similibus ea sumam, quæ maximè improbitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit Haliciensis, homo domi suæ cum primis locuples atque honestus is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem prætorem rei capitalis cum accusatus esset, facilè eo iudicio est liberatus. huic eidem Sopatro ijdem inimici ad C. Verrem, cum is sacerdoti successisset, eiusdem rei nomē detulerunt. res Sopatro facilis videbatur, & quod erat innocens, & quod Sacerdotis iudicium improbare istum ausurum non arbitrabatur. citatur reus: causa agitur Syracusis: crimina tractantur ab accusatore ea, quæ erant anteà non solum defensione, verum etiam iudicio dissoluta. causam Sopatri defendebat Q. Minucius

eques Ro. in primis ſplendidus, atq; honeſtus, vobiſq; iudices, non ignotus: nihil erat in cauſa, quod metuendum, aut omninò quod dubitandum videretur. Intereà iſtius libertus, & accenſus idem Timarchides, qui eſt, id, quod ex plurimis teſtibus priore actione didiciſtis, rerum huiuſmodi omnium tranſactor, & adminiſter, ad Sopatrum venit: monet hominem ne nimis iudicio Sacerdotis, & cauſę confidat: accuſatores inimicoſq; eius habere in animo pecuniam prætori dare: prætorem tamen ob ſalutem malle accipere. & ſimul malle, ſi fieri poſſet, rem iudicatam non reſcindere. Sopater, cum hoc illi improuiſum atq; inopinatum accidiſſet, cõmotus eſt ſanè, neq; in præſentia Timarchidi quid reſponderet, habuit, niſi ſe conſideraturum, quid ſibi de ea re eſſet faciendũ: & ſimul oſtẽdit, ſe in ſumma difficultate eſſe numaria. poſt ad amicos retulit, qui cum ei fuiſſent auctores redimẽdæ ſalutis, ad Timarchidẽ venit: expoſitis ſuis difficultatibus, hominem ad H-S. LXXX. perducit, eamque ei pecuniam numerat. Poſteaquam ad cauſam dicendam ventum eſt, tum verò ſine metu, ſine cura omnes erant, qui Sopatrum defendebant: crimen nullum erat, res iudicata: Verres nummos acceperat. Quis poſſet dubitare, quidnam eſſet futurum? res illo die non peroratur dimittitur iudicium. item ad Sopatrum Timarchides venit: ait, accuſatores eius multo maiorem pecuniam prætori polliceri, quam quantam hic dediſſet: proinde, ſi ſaperet, videret, quid ſibi eſſet faciendum. Homo, quanquam erat & Siculus, & reus, hoc eſt, & iure iniquo, & tempore aduerſo, ferre tamen, atque audire diutiùs Timarchidem non potuit. Facite, inquit, quod vobis libet, daturus non ſum ampliùs. idemq; hoc amicis eius, & defenſoribus videbatur: atque eo etiam magis, quod iſte, quoquo modo ſe in ea quæſtione præbebat, tamẽ in cõſilio habebat homines hone-

ſtos

stos è conuentu Syracusano, qui Sacerdotis quoque in consilio fuerant, tum, cum esset idem hic Sopater absolutus. Hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse, vt eodem crimine, iisdem testibus Sopatrum condemnarent ijdem homines, qui antea absoluissent. Itaque hac vna spe ad iudicium venitur. quo posteaquam ventum est cum in consilium frequentes conuenissent ijdem qui solebant, & hac vna spe tota defensio Sopatri niteretur, consilij frequentia, & dignitate, & quod erant, vt dixi, ijdem qui antea Sopatrum eodem illo crimine liberarent: cognoscite hominis apertam, ac non modo non ratione, sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem, & audaciam, M. Petilium equitem Ro. quẽ habet in consilio, iubet operam dare, quod rei priuatæ iudex esset. Petilius recusabat, quod suos amicos, quos sibi in consilio esse vellet, ipse Verres retineret. Iste homo liberalis, negat se quẽquam retinere eorum, qui Petilio vellent adesse. itaque discedunt omnes. nam cęteri quoque impetrãt, ne retineantur, qui se velle dicebant alterutri eorum, qui tum illud iudicium habebant, adesse: itaque iste solus, cum sua cohorte nequissima relinquitur. Non dubitabat Minucius, qui Sopatrũ defendebat, quin iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quæsiturus non esset: cum repente iubetur dicere. respondit, ad quos? ad me, inquit, si tibi idoneus videor, qui de homine Siculo ac Græculo iudicem. Idoneus es, inquit: sed peruellem adessent hi, qui affuerant antea, causamque cognorant. Dic, inquit, illi adesse non possunt. Nam hercule, inquit Q. Minucius, me quoque Petilius, vt sibi in consilio adessem, rogauit: & simul à subsellijs abire cœpit. Iste iratus hominem verbis vehementioribus prosequitur, atque ei grauius etiam minari cœpit, quod in se tantum crimen, inuidiamque conflarit. Minucius, qui Syracusis sic negotiaretur, vt sui iuris, dig-

nitatisq; meminisset, & qui sciret ita se in prouincia rem augere oportere . vt ne quid de libertate deperderet:homini quæ visa sunt , & quæ tempus illud tulit,& causa,respondit, causam sese dimisso , atque ablegato consilio defensurum negauit. itaq; à subsellijs discessit : idemque hoc præter Siculos ceteri Sopatri amici,aduocatiq; fecerunt. Iste quamquam est incredibili importunitate,& audacia: tamen subito solus destitutus pertimuit, & conturbatus est. quid ageret , quo se verteret ,nesciebat si dimisisset ex tempore quæstionem,post illis adhibitis , quos ablegarat,absolutum iri Sopatrum videbat : sin autem hominem miserum atque innocentem condēnasset,cum ipse prætor sine consilio , reus autem sine patrono , atque aduocatis fuisset, iudiciumq; C. Sacerdotis rescidisset , inuidiam se sustinere non posse tantam arbitrabatur.Itaq; æstuabat dubitatione : versabat se in vtramq; partem non solum mēte,verum etiam corpore: vt omnes, qui aderant,intelligere possent,in animo eius metum , * cupiditatemq; pugnare . erat hominum cōuentus maximus, summum silentium , summa exspectatio , quonam esset eius cupiditas eruptura. crebrò demittebat se accensus ad aurem Timarchides. Tum iste aliquando,Agè,dic,inquit . Sopatrus implorare hominum, atque deûm fidem,vt cum consilio cognosceret . tū repentè iste testes citari iubet , dicit vnus & alter breuiter : nihil interrogatur. præco , dixisse pronūtiat. Iste, quasi metueret, ne Petilius priuato illo iudicio transacto aut dilato, cum cæteris in consilium reuerteretur, ita properans de sella exsiluit, hominem innocentem, à Sacerdote absolutum, indicta causa , de sententia scribæ , medici , haruspicisque * condemnauit . Retinete,retinete hominem in ciuitate iudices : parcite , & conseruate, vt sit qui vobiscum res iudicet,qui in senatu sine vlla cupiditate de bello & pace sententiam ferat, tametsi minus id

quidem

quidem nobis, minus populo Ro. laborandum est, qualis istius in senatu sententia futura sit, quæ enim auctoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit, aut poterit? quando autem homo tanta luxuria, atq; desidia, nisi Februario mense aspirabit in curiam? Verum veniat sane, decernat bellum Cretensibus, liberet Bizantios, regem appellet Ptolomæum, quæ vult Hortensius omnia dicat, & sentiat minus hæc ad nos, minus ad vitæ nostræ discrimen, minus ad fortunarum nostrarum periculum pertinent. illud, illud est capitale, illud est formidolosum, illud optimo cuique metuendum, quod iste, ex hoc iudicio si aliqua vi se eripuerit, in iudicibus sit necesse est: sententiam de capite ciuis Rom. ferat: sit in eius exercitu signifer, qui imperium iudiciorũ tenere vult, hoc populus Rom. recusat, hoc ferre non potest: clamat permittiq; vobis, vt si istis hominibus delectemini, si ex hoc genere splẽdorẽ ordini, atq; ornamentũ curiæ constituere velitis, habeatis sanè vobis istũ senatorem: * istum vobis iudicem si vultis, habeatis: de se homines, qui extra istum ordinem sunt, quibus ne reijciũdi quidẽ amplius, quàm trium iudicum præclare leges Corneliæ faciunt potestatẽ, hunc hominem tam crudelem, tam sceleratũ, tam nefarium nolunt iudicare. Etenim si illud est * tam flagitiosum (quod mihi omnium rerum turpissimum, maximèq; nefarium videtur) ob rem iudicãdam pecuniam accipere, pretio habere addictam fidem & religionẽ, quanto illud flagitiosius, improbius, indignius, eum, à quo pecuniam ob absoluendum acceperis, condemnare: vt ne prædonum quidem prætor in fide retinenda consuetudinem conseruaret? Scelus est accipere à reo: quanto magis ab accusatore? quanto etiam sceleratius ab vtroq;? Fidem cum proposuisses venalẽ in prouincia, valuit apud te plus is, qui pecuniam maiorẽ dedit, concedo: forsitan aliquis aliquando eiusmodi quippiã fe-

cerit, cum verò fidem, ac religionẽ tuam alteri addictam pecunia accepta habueris, post eandem aduersarijs tradideris maiore pecunia: vtrumque falles? & trades, cui voles? & ei, quem fefelleris, ne pecuniam quidem reddes? quem mihi tu Balbum? quem Stalenum? quod vnquam huiusmodi monstrum aut prodigium audiuimus, aut vidimus, qui cum reo transigat, post cum accusatore decidat honestos homines, qui causam norint, ableget, consilioque dimittat: ipse solus reum absolutum à quo pecuniam acceperit, condemnet. pecuniamque nõ reddat? hunc hominem in iudicum numero habebimus? hic alteram decuriam senatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabella committetur? quam iste non modo cera, verum etiam sanguine si visum erit, notabit. Quid enim horum se negat fecisse? illud videlicet vnum, quod necesse est, pecuniam accepisse quidni iste negetíat eques Romanus, qui Sopatrum defendit, qui omnibus eius consilijs rebusque interfuit, Q. Minucius iuratus dicit, pecuniam datam, iuratus dicit Timarchidem dixisse maiorem ab accusatoribus pecuniam dari. dicent hoc Siculi omnes, dicent omnes Halicienses, dicet etiam prætextatus Sopatri filius, qui ab isto homine crudelissimo, patre innocentissimo, pecuniaque patria priuatus est. Verum si de pecunia testibus planum facere non possem, illud negare posses, aut nunc negabis, te consilio tuo dimisso, viris primarijs, qui in consilio C. Sacerdotis fuerant, tibique esse solebant, remotis, de re iudicata iudicasse? teque eum, quem C. Sacerdos adhibito consilio, causa cognita, absoluisset, eundem remoto consilio, causa incognita, condemnasse? cum hæc confessus eris, quæ in foro palam Syracusis, in ore atque oculis prouinciæ gesta sunt, negato sanè, si voles, te pecuniam accepisse: reperies, credo, aliquem, qui cum hæc, quæ palam gesta sunt,

ſunt,videat,quærat quid tu occultè egeris: aut qui dubitet,vtrum malit meis teſtibus, an tuis defenſoribus credere. Dixi iam antea, me non omnia iſtius, quæ in hoc genere eſſent, enumeraturum,ſed electurum ea,quæ maxime excellerent. Accipite nunc aliud eius facinus nobile,& multis locis ſæpe commemoratũ, & eiuſmodi, vt in vno omnia maleficia ineſſe videantur. * attendite enim diligenter: inuenietis id facinus natum à cupiditate, auctũ per ſtuprum,crudelitate perfectum,atq; concluſum. Sthenius eſt,is qui nobis aſſidet, Thermitanus, antea multis propter ſummam virtutem, ſummamq; nobilitatem,nunc propter ſummam calamitatem atq; iſtius inſignem iniuriam omnibus notus, huius hoſpitio Verres cum eſſet vſus, &, cum apud eum non modo Thermis ſæpenumero fuiſſet, ſed etiam habitaſſet, domo eius omnia abſtulit, quæ paulò magis animum cuiuſpiam, aut oculos poſſent commouere. Etenim Sthenius ab adoleſcentia paulò ſtudioſius hæc comparabat: ſupellectilem ex ære elegantiorem,& Deliacam,& Corinthiam, tabulas pictas etiam argenti * benefacti, prout Thermitani hominis facultates ferebant,ſatis.quæ, cum eſſet in Aſia adoleſcens,ſtudioſè, vt dixi, comparabat, non tam ſuæ delectationis cauſa, quam ad inuitationes, aduentuſque noſtrorum hominum, ſuorum amicorum,atque hoſpitum. Quæ poſteaquam iſte omnia abſtulit,alia rogando,alia poſcendo, alia ſumendo, ferebat Sthenius,vt poterat: * tangebatur tamen animi dolore neceſſario, quod domum eius exornatam, atque inſtructam fere iam iſte reddiderat nudam, atq; inanem. verumtamen dolorem ſuum nemini impertiebat: prætoris iniurias tacite, hoſpitis placidè ferendas arbitrabatur. Interea cupiditate iſte illa ſua nota, atque apud omnes * peruulgata, cum ſigna quędam pulcherrima atque antiquiſſima Thermis in publico poſita vidiſſet, adamauit: à

Sthenio petere cœpit, vt ad ea tollenda operā suam profiteretur, seq; adiuuaret. Sthenius verò non solum negauit: sed etiam ostendit, id fieri nullo modo posse, vt signa antiquissima monumenta, P. Africani, ex oppido Thermitanorum incolumi illa ciuitate, imperioq; populi Rom tollerentur. Etenim, vt simul P. Africani quoq; * humanitatem cognoscatis, oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperat, quod fuerat in primis Siciliæ clarum & ornatum: Scipio, qui hoc dignum populo Rom. arbitraretur, bello confecto, socios sua per nostram victoriā recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit restituenda curauit. Himera deleta, quos ciues belli calamitas reliquos fecerat, ij sese Thermis collocarant in eiusdem agri finibus, neque longe ab oppido antiquo. hi se patrum fortunam ac dignitatem recuperare arbitrabantur, cum illa maiorum ornamenta in eorum oppido collocabantur. erant signa ex ære complura, in his mira pulchritudine ipsa Himera, in muliebrem figuram, habitumque formata ex oppidi nomine, & fluminis. erat etiam Stesichori poetæ statua senilis, incurua, cum libro summo, vt putant, artificio facta ab eo, qui fuit Himeræ, sed est, & fuit tota in Græcia summo propter ingenium honore & nomine. Hæc iste ad insaniam concupierat. Etiam, quod pæne præterij, Capella quædam, ea quidem mirè, vt etiam nos, qui rudes harum rerum sumus, intelligere possumus, scitè facta, & venustè. Hęc & alia Scipio non negligenter abiecerat, vt homo intelligens: Verres auferre posset: sed Thermitanis restituerat: non quo ipse hortos, aut suburbanum, aut locum omnino, vbi ea poneret, nullum haberet: sed si domum abstulisset, nō diu Scipionis appellarentur, sed eorum ad quoscūque ipsius morte venissent: nunc his locis posita sunt, vt mihi semper Scipionis fore videantur, itaq; dicantur. Hęc cum iste posceret, ageretur que ea res

in

in senatu, Sthenius vehementissimè restitit: multaque, vt in primis Siculorum in dicendo copiosus est, commemorauit: vrbem relinquere Thermitanos esse honestius, quàm pati tolli ex vrbe monumenta maiorum, spolia hostium, beneficia clarissimi viri, iudicia societatis populi Romani, atque amicitiæ. Commoti animi sunt omnium. repertus est nemo, qui non mori diceret satius esse. Itaque hoc adhuc oppidum Verres inuenit prope solum in orbe terrarum, vnde nihil eiusmodi rerum de publico per vim, nihil occultè, nihil imperio, nihil gratia, nihil pretio posset auferre. Veruntamen hasce huius cupiditates exponam alio loco: nunc ad Sthenium reuertar. Itaque iste vehementer Sthenio infensus, hospitium ei renuntiat: domo eius emigrat, atque adeo exit: nam iam ante migrarat. eum autem inimicissimi Sthenij domum suam statim inuitant, vt animũ eius in Sthenium inflammarent, ementiendo aliquid, & criminando. Hi autem erant, inimici Agathinus homo nobilis, & Dorotheus, qui habebat in matrimonio Callidamam Agathini eius filiam, de qua iste audierat. itaque ad generum Agathini migrare maluit. Vna vox intercesserat, cum iste Dorotheum sic diligebat, vt diceres omnia inter eos esse communia. Agathinum ita obseruabat, vt aliquem affinem, ac propinquum. contemnere etiam signum illud Himeræ iam videbatur, quod eum multo magis figura & lineamenta hospitæ delectabant. Itaque hortari homines cœpit, vt aliquid Sthenio periculi crearent, criminisque confingerent. dicebant se illi nihil habere, quod dicerent, tum iste his apertè ostendit, & confirmauit, eos, in Sthenium quidquid vellent, dicerent, simulatque ad se detulissent, probaturos. Ita illi non procrastinant: Sthenium statim educunt: aiunt ab eo literas esse corruptas. Sthenius postulat, vt secum sui ciues agant de literis publicis corruptis, eiusque

rei legibus Thermitanorum actio sit: cum senatus populusque Romanus, Thermitanis, quod semper in amicitia, fideque mansissent, vrbes, agros, legesq; suas reddidisset: Publiusque Rupilius postea leges ita Siculis ex s.c. de decem legatorum sententia dedisset, vt ciues inter se legibus suis agerent: idemq; hoc habuerit Verres ipse in edicto, vt de his omnibus causis se ad leges reijceret. Iste homo omnium æquissimus, atque à cupiditate* omnium remotissimus, se cogniturum esse confirmat: paratum ad causam dicendam venire hora octaua iubet. non erat obscurum, quid homo improbus, ac nefarius cogitaret: neque enim ipse satis occultarat, nec mulier tacere poterat, intellectum est id istum agere, vt cum Sthenium sine vllo argumento, ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili, atque id ætatis, suoque hospite, virgis supplicium crudelissimè sumeret: quod cum esset perspicuum, de amicorum, hospitumq; suorum sententia, Thermis Sthenius Romam profugit. hiemi, fluctibusque sese committere maluit, quàm non istam communem Siculorum tempestatem, calamitatemque vitare. Iste homo certus & diligens ad horam octauam præsto est. Sthenium citari iubet. quem postea quam videt non adesse, dolore ardere, atq; iracundia furere cœpit: Venerios in domum Sthenij mittere, equites circum agros eius villasque dimittere, itaque dum exspectat quidnam sibi certi afferatur, ante horam tertiam noctis de foro non discessit. Postridiè mane descendit: Agatinum ad sese vocat: iubet eum de literis publicis in absentem Sthenium dicere. erat eiusmodi causa, vt ille ne sine aduersario quidem apud inimicum iudicem reperire posset quid diceret. itaq; tantum verbo posuit, Sacerdote prætore, Sthenium literas publicas corrupisse. Vix ille hoc dixerat, cum iste pronũtiat. Sthenium literas publicas corrupisse videri: & hæc

præterea

præterea addidit homo Venerius nouo modo, nullo exemplo, ob eam rem H-S. quingenta Veneri Erycinæ de Sthenij bonis exacturum: bonaque eius statim cœpit vendere: & vendidisset, si tantulum moræ fuisset, quo minus ei pecunia illa numeraretur. Ea posteaquam numerata est, contentus hac iniquitate non fuit, palam de sella, ac tribunali pronuntiat, si quis absentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, sese eius nomen recepturum, & simul, vt ad causam accederet, nomenque deferret, Agathinum nouum affinem, atque hospitem cœpit hortari. tum ille clare, omnibus, audientibus, sese id non esse facturum, neque se vsque eo Sthenio esse inimicum, vt eum rei capitalis affinem esse diceret. Hic tum repente Pacilius quidam, homo egens, & leuis accedit: ait, si liceret, nomen absentis deferre se velle. Iste verò, & licere, & fieri solère, & se recepturum, itaque defertur, edicit statim, vt Kal. Decéb. adsit Sthenius Syracusis. Hic, qui Romam venisset, satisque feliciter anni iam aduerso tempore nauigasset, omniaque habuisset æquiora & placabiliora, quàm animum prætoris atq; hospitis, rem ad amicos suos detulit: quæ vt erat acerba, atq; indigna, sic videbatur omnibus. Itaq; in senatu continuo Cn. Lentulus, & L. Gellius COSS. faciunt mentionē, placere statui, si patribus conscriptis videretur, ne absentes homines in prouincijs rei fierent rerum capitalium: causam Sthenij totam, & istius crudelitatem, & iniquitatem senatum docent. aderat in senatu Verres, pater istius, & flens vnumquemque senatorem rogabat, vt filio suo parceret: neque tamen multum proficiebat. erat enim summa voluntas senatus. Itaque sententię dicebantur, cum Sthenius absens reus factus esset, de absente iudicium nullum fieri placere: &, si quod esset factum: id ratum esse non placere. eo die transigi nihil potuit, quod & id temporis erat, & ille, pater istius inuene-

rat homines,qui dicendo tempus consumerent.Postea senex Verres defensores, atq; hospites omnes Sthenij conuenit:rogat eos, atque orat, ne oppugnent filium suum: de Sthenio ne laborent: confirmat his,curaturum se esse, ne quid ei per filium suum noceretur: se homines certos eius rei causa in Siciliam & terra, & mari missurum. & erat spatium dierum fere triginta ante Kal. Decemb. quo iste,vt Syracusis Sthenius adesset,edixerat. Commouentur amici Sthenij: sperant fore, vt patris literis, nuntijsq; filius ab incœpto furore reuocetur. in senatu postea causa non agitur. Veniunt ad istum domestici nuntij, literasque à patre afferunt ante Kal. Decembr. cum isti etiam tum de Sthenio integra tota res esset: eodemq; ei tempore de eadem re literæ complures à multis eius amicis, ac necessarijs afferuntur.Hic iste,qui præ cupiditate neque officij sui,neque periculi, neque pietatis, neq; humanitatis rationem habuisset vnquam:neque in eo, quod monebatur,auctoritatem patris, nec in eo,quod rogabatur,voluntatem anteponendam putauit libidini suæ,mane Kal. Decemb. vt edixerat, Sthenium citari iubet.Si abs te istam rem parens tuus alicuius amici rogatu,benignitate, aut ambitione inductus petisset, grauissima tamen apud te voluntas patris esse debuisset; cum vero abs te tui capitis causa peteret,hominesque certos domo misisset. hiq; eo tempore ad te venissent, cum tibi in * integro tota res esset,ne tum quidem te potuit si non pietatis, at salutis tuæ ratio ad officium, sanitatemque reducere? Citat reum: non respondit. citat accusatorem (attendite quæso,videte quantopere istius amentiæ fortuna ipsa aduersata sit,& simul videte quis Sthenij causam casus adiuuerit) citatus accusator M. Pacilius nescio quo casu non respondit, non affuit. si præsens Sthenius reus esset factus.si manifesto in maleficio teneretur, tamen,cum accusator non adesset.

desset, Sthenium condemnari non oporteret, etenim si posset reus absente accusatore damnari, non ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum, ac prędonum, ac tua tela venissem quo tempore omnis illa mea festinatio: fuit cum periculo capitis, ob eam causam, ne tu ex reis eximerere, si ego non affuisem ad diem. Quid igitur erat in tuo iudicio optatissimum, me, cum citatus essem, non adesse, cur Sthenio non putasti prodesse oportere, cũ eius accusator non affuisset? Itaq; fecit, vt exitus principio simillimus reperiretur, quem absentẽ reũ fecerat. eum absente accusatore condemnat. nuntiabatur illi primis illis tẽporibus id, quod pater quoq; ad eũ pluribus verbis scripserat, agitatã rem esse in senatu: etiam in concione tribunũ plebis de causa Sthenij M. Palicanum esse quæstũ: postremò me ipsum apud collegium hoc tribunorum plebis, cum eorum omniũ edicto non liceret quemquam Romę esse, qui rei capitalis cõdemnatus esset, egisse causam Sthenij: cum rem ita exposuissem, quemadmodum nũc apud vos, docuissemq; hanc damnationẽ duci non oportere: tribunos pleb. hoc statuisse, idq; omnium sententia pronuntiatum esse non videri Sthenium impediri edicto, quo minus ei liceret Romæ esse. Cum hæc ad istum afferrentur: timuit aliquando, & commotus est. vertit stilum in tabulis suis: quo facto causam omnem euertit suam nihil enim sibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione posset. Nam si ita defenderet: recipi nomen absentis licet: hoc fieri in prouincia nulla lex vetat: mala & improba defensione, verum aliqua tamen vti videretur. Postremo illo desperatissimo perfugio vti posset, se imprudentem fecisse, existimasse id licere. Quamquam hæc perditissima defensio est, tamẽ aliquid dici videretur. tollit ex tabulis id quod erat, & facit, coram delatum esse. Hic videte in quot laqueos se induerit, quorum ex nullo se vnquam ex-

pediret. primùm ipse in Sicilia sæpe & palam de loco superiore dixerat, & in sermone multis demonstrarat, licere nomen recipere absentis: se exemplo fecisse id, quod fecisset. Hæc cum dictitasse priore actione, & Sex. Pompeius Chlorus dixit, de cuius virtute antea cõmemoraui, & Cn. Pompeius Theodorus, homo Cn. Pompeij clarissimi viri iudicio plurimis maximisque in rebus probatissimus, & omnium existimatione ornatissimus, & Possides Matro Solentinus, homo summa nobilitate, existimatione, virtute, & hac actione quam voletis multi dicent, & qui ex isto ipso audierint, viri primarij nostri ordinis, & alij qui interfuerint, cum absentis nomen reciperetur. deinde Romæ, cum res esset acta in senatu, omnes istius amici, in his etiam pater eius, hoc defendebant licere fieri: sæpe esse factum: istum quod fecisset, aliorum exemplo, institutoque fecisse. dicit præterea testimonium tota Sicilia: quæ in communibus postulatis ciuitatum omnium consulibus edidit, rogare atque orare patres conscriptos, vt statuerent, ne absentium nomina reciperentur. qua de re Cn. Lentulum patronum Siciliæ, clarissimum adolescentem dicere audistis: Siculos, cũ se causam, quæ pro his sibi in senatu agenda esset, docerent, de Sthenij calamitate quæstos esse, propterque hanc iniuriam quæ Sthenio facta esset, eos statuisse, vt quod dico postularetur. Quæ cum ita essent, tantane amentia præditus, atque audacia fuisti, vt in re tam clara, tam testata, tam abs te ipso peruulgata, tabulas publicas corrumpere auderes? At quemadmodum corrupisti? nónne ita, vt omnibus nobis tacentibus ipsæ te tuę tabulæ condemnare possent? * quæso codicem circumfer: ostende. videtisne totum hoc nomen, coram vbi facit delatum, esse in litura? Quid fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit? quid à nobis, iudices expectatis argumenta huius criminis? nihil dicimus:

dicimus: tabulæ sunt in medio, quæ se corruptas, atque interlitas esse clamant. ex istis etiam tu rebus effugere te posse confidis? cum te nos non opinione dubia, sed tuis vestigijs persequamur, quæ tu in tabulis publicis expressa, ac recentia reliquisti. is mihi etiam Sthenium literas publicas corrupisse causa incognita iudicabit, qui defendere non poterit, se ex ipsius Sthenij nomine literas publicas non corrupisse? Videte porro aliam dementiam: videte, vt dum expedire sese vult, induat. Cognitorem adscribit Sthenio. Quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non: Thermitanum aliquem honestum hominem, ac nobilem? ne id quidem. at Siculum, in quo aliquis splendor, dignitasque esset? minime. Quid igitur? Ciuem Romanum, cui hoc probari potest? Cum esset Sthenius ciuitatis suæ nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitijs, cum præterea tota Sicilia multum auctoritate & gratia posset, inuenire neminem Siculum potuit, qui pro se cognitor fieret? hoc * probabis his? an ipse ciuem Romanũ maluit? cedo, cui Siculo, cum is reus fieret, ciuis Romanus cognitor factus vnquam sit, omnium prætorum literas, qui* ante fuerunt profer: explica: si vnum inueneris, ego hoc tibi quemadmodum in tabulis scriptum habes, ita gestum esse concedam. At, credo, Sthenius hoc sibi amplum esse putauit, eligere è ciuium Rom. numero, ex amicorum atque hospitum suorum copia, quem cognitorem daret. Quem delegit? quis in tabulis scriptus est? C. Claudius C. filius Palatina. Nõ quæro, quis hic sit Claudius, quàm splendidus, quã honestus, quàm idoneus, propter cuius auctoritatẽ, & dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum cõsuetudine discederet, & ciuem Romanum cognitorem daret: nihil horum quæro. fortasse enim Sthenius non splendorem hominis, sed familiaritatem secutus est. quid si omnium mortalium Sthenio ne-

mo inimicior, quàm hic C. Claudius tum semper, tũ in his ipsis rebus, & temporibus fuit? si de literis corruptis contra venit? si contra omni ratione pugnauit? vtrum potius pro Sthenio inimicum cognitorem esse factum, an te in Sthenij * periculum inimici eius nomine abusum esse credemus? Ac ne quis forte dubitet, cuiusmodi totum sit negotium, tametsi iamdudum omnibus istius improbitatem perspicuam esse confido, tamen paululum etiam attendite. Videtis illum subcrispo capillo, nigrum? qui eo vultu nos intuetur, vt sibi ipse peracutus esse videatur? qui tabulas tenet? qui scribit? qui monet? qui proximus est? is est C. Clodius, qui in Sicilia sequester istius, interpres, cõfector negotiorum, prope collega Timarchidi numerabatur, nũc * obtinet eum locum, vt vix Apronio illi de familiaritate cõcedere * videatur, vt qui se non Timarchidis, sed ipsius Verris collegam, & socium esse dicebat, dubitare etiamnum potestis, quin eum iste potissimum ex omni numero delegerit, cui improbã personam imponeret, quem & huic inimicissimum, & sibi amicum esse arbitraretur? Hic vos * dubitatis, iudices, tantam istius audaciam, tantam crudelitatem, tantã iniuriam vindicare? dubitatis exemplũ iudicum illorum sequi, qui damnato Cn. Dolabella damnationem Philodami Opuntij resciderunt, quod is non absens reus factus esset: quæ res iniquissima, & acerbissima est: sed cũ ei legatio Romam à suis ciuibus esset data? Quod illi iudices multo in leuiore causa statuerunt, æquitatem secuti, vos id statuere in grauissima causa, præsertim aliorum auctoritate iam confirmatum dubitabitis? At quem hominem, C. Verres, tanta, tam insigni iniuria affecisti? cuius absentis nomen recepisti? quem absentem non modo sine crimine, & sine teste, verum etiam sine accusatore damnasti? quem hominem dij immortales? non dicam amicum tuum, quod apud homines charissi-

charissimum est: non hospitem, quod sanctissimum est. nihil enim minus libenter de Sthenio commemoro: nihil aliud in eo, quod reprehendi possit, inuenio, nisi quod homo frugalissimus, atque integerrimus te hominem plenum stupri, flagitij, sceleris, domum suam inuitauit, nisi quod qui C. Marij, Cn. Pompeij, C. Marcelli, L. Sisennæ, tui defensoris, cæterorumque virorum fortissimorum hospes fuisset, atque esset, ad eum numerum clarissimorum hominum tuum quoq; nomen adscripserit. Quare de hospitio violato, & de isto tuo nefario scelere nihil queror. hoc dico, non his qui Sthenium norunt, hoc est, nemini eorum qui in Sicilia fuerunt (nemo enim ignorat, quo hic in ciuitate sua splendore, qua apud omnes Siculos dignitate, atq; existimatione sit) sed vt illi quoq; qui ea prouincia non fuerunt, intelligere possint, in quo homine tu statueris exemplum eiusmodi, quod tum propter iniquitatem rei, tum etiam propter hominis dignitatē acerbū omnibus, atque intolerandum videretur. Estne Sthenius is, qui omnes honores domi suæ facillimè cum adeptus esset, amplissimè, ac magnificentissimè gessit? qui oppidum non maximū maximis ex pecunia sua locis communibus, monumentisq; decorauit: cuius de meritis in remp. Thermitanorum, Siculosq; vniuersos fuit ænea tabula fixa Thermis in Curia? in qua publicè erat de huius beneficijs scriptum, & incisum? quæ tabula tum imperio tuo reuulsa, nunc à me tamen reportata est, vt omnes huius honores inter suos, & amplitudinem possent cognoscere. Estne hic qui apud Cn. Pompeium clarissimum virum cum accusatus esset, quod propter C. Marij familiaritatem, & hospitium, contra rempub. sensisse eum, inimici & accusatores eius dicerent, cum magis inuidioso crimine, quàm vero * accerseretur, ita à Cn. Pompeio absolutus est, vt in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statuerit?

ita porro laudatus, defensusque ab omnibus Siculis, vt idem Pompeius non ab homine solum, sed etiam à prouincia tota se huius absolutione inire gratiam arbitraretur? postremò est ne hic, qui & animum in rempub. habuit eiusmodi, & tantum auctoritate apud suos ciues potuit, vt perficeret in Sicilia solus, te prætore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset; vt ex oppido Thermis nullum signum, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres? cum præsertim essent multa præclara, & tu omnia concupisses. Denique nunc vide, quid inter te, cuius nomine apud Siculos dies festi agitantur, & præclara illa Verrea celebrantur, cui statuæ Romæ stant inauratæ, à cõmuni * Sicilia, quemadmodum inscriptum videmus, datæ: vide, inquam, quid inter te, & hunc Siculum, qui abs te est patrono Siciliæ condemnatus, intersit. Hunc ciuitates ex Sicilia permultæ testimonio suo, legationibusq; ad eam rem missis publicè laudant; te omnium Siculorum patronum vna Mamertina ciuitas socia furtorum, ac flagitiorum tuorum publicè laudat: ita tamen nouo more, vt legati lædant, legatio laudet: cæteræ quidem ciuitates publicè literis, legationibus, testimonijs accusant, quæruntur, arguunt: si tu absolutus sis, funditus euersas se esse arbitrantur. Hoc de homine, ac de huius bonis etiam in * Eryce monte monumentum tuorum flagitiorum crudelitatisque posuisti: in quo Shtenij Thermitani nomen adsciptum est. Vidi argenteum Cupidinem cum lampade. Quid tandem habuit argumenti aut rationis res, quamobrem in eo potissimum Sthenianum præmium poneretur? vtrum hoc signum cupiditatis tuæ, an trophæum necessitudinis atque hospitij, an amoris indicium esse voluisti? Faciunt hoc homines, quos in summa nequitia non solum libido & voluptas verùm etiam ipsius nequitiæ fama delectat, vt multis in locis notas, ac vestigia scele-

ſcelerum ſuorũ relinqui velint. ardebat amore illius hoſpitæ, propter quam hoſpitij iura violarat. hoc non ſolum ſciri tum, verum etiam commemorari ſemper volebat. itaq; ex illa ipſa re, quam, accuſante Agathino, geſſerat, Veneri potiſſimum deberi præmium ſtatuit, quæ illam totam accuſationem, iudiciumq; conflarat. Putarem te gratum in deos, ſi hoc donum Veneri non de Sthenij bonis dediſſes, ſed de tuis: quod facere debuiſti, præſertim cum tibi illo ipſo anno à Chelidone veniſſet hæreditas. Hic ego, ſi hanc cauſam non omniũ Siculorum rogatu recepiſſem, ſi hoc à me muneris non vniuerſa prouincia popoſciſſet, ſi me animus, atque amor in remp. exiſtimatioq; offenſa noſtri ordinis, ac iudiciorum non hoc facere coegiſſet, atq; hæc vna cauſa fuiſſet, quod amicum, atq; hoſpitem meum Sthenium, quem ego in quæſtura mea ſingulariter dilexiſſem, de quo optimè exiſtimaſſem, quem in prouincia exiſtimationis meæ ſtudioſiſſimum, cupidiſſimumq; cognoſſem, tam crudeliter, ſceleratè, nefarieq; tractaſſes: tamen digna cauſa eſſet, cur inimicitias hominis improbiſſimi ſuſciperem, vt hoſpitis ſalutem, fortunaſq; defenderem. Fecerũt hoc multi apud maiores noſtros: fecit etiam nuper homo clariſſimus Cn. Domitius, qui M. Silanum conſularẽ virum accuſauit propter Egritomari tranſalpini hoſpitis iniurias. putarem me idoneum, qui exemplum ſequerer humanitatis atq; officij, proponeremque ſpem meis hoſpitibus ac neceſſarijs, quo tutiorem vitam ſeſe meo præſidio victuros eſſe arbitrarẽtur. cum verò in communibus iniurijs totius prouinciæ Sthenij quoq; cauſa contineatur, multiq; vno tempore à me hoſpites atq; amici publicè, priuatimque defendantur: profectò vereri non debeo, ne quis hoc, quod facio, non exiſtimet me ſummi officij ratione impulſum coactumq; ſuſcepiſſe. Atque vt aliquando de rebus ab iſto cognitis, iudicatiſq;, & de

iudicijs datis dicere desistamus; & quoniam facta istius in his generibus infinita sunt: nos modum aliquem, & finem orationi nostræ criminibusq; faciamus:pauca ex alijs generibus sumemus. Audistis ob ius dicundum Q. Varium dicere, procuratores suos isti centum & triginta millia nummum dedisse:meministis Q. Varij testimonium, remq; hanc totam C. Satordotis hominis ornatissimi testimonio comprobari:scitis Cn. Sertium, M. Modium, equites Romanos, sexcentos præterea ciues Rom. multosq; Siculos dixisse pecuniam ob ius dicundum dedisse. de quo crimine quid ego disputem, cum totum positum sit in testibus? quid porrò argumenter, qua de re dubitare nemo possit? an hoc dubitabit quisquã omnium, quin is venalem in Sicilia iurisdictionem habuerit, qui Romæ totum edictum, atque omnia decreta vendiderit? & quin à Siculis ob decreta interponenda pecuniam acceperit, qui M. Octauium Ligurem ob ius dicundum poposcerit? Quod enim præterea genus pecuniæ cogendæ præterijt? quod non ab omnibus alijs præteritum, excogitauit? ecqua res apud ciuitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis sit, aut potestas, aut procuratio, quin eam rem ad tuum quæstum, nundinationemq; hominum traduxeris? Dicta sunt priore actione, & priuatim, & publicè testimonia: legati Centuripini, Helesini, Catinenses, Panormitanique dixerunt, multarum prætereà ciuitatum: iam verò priuatim plurimi: quorum ex testimonijs cognoscere potuistis, tota Sicilia per triennium neminem vlla in ciuitate senatorem factum esse gratis: neminem, vt leges eorum sunt, suffragijs; neminem, nisi istius imperio, aut literis: atque in his omnibus senatoribus cooptandis, non modo suffragia nulla fuisse, sed ne genera quidem spectata esse ex quibus in eum ordinem cooptari liceret neq; census, neque ætatis, neque cetera Siculorum iura valuisse. quicunq;

cunque senator voluerit fieri, quamuis puer, quamuis indignus, quamuis ex eo loco, ex quo non liceret: si is pretio apud istum fieret idoneus, vt vinceret, factum esse semper: non modo Siculorum nihil in hac re valuisse Leges, sed ne à senatu quidem populoq; Rom. datas. Quas enim leges socijs, amicisque dat is, qui habet imperium à populo Romano, auctoritatem legum dandarum à senatu: hæ debent & populi Romani, & senatus existimari. Halesini pro multis & magnis suis, maiorumque suorum in remp. nostram meritis, atque beneficijs suo iure nuper L. Licinio, Q. Mucio COSS. cum haberent inter se controuersias de senatu cooptando, leges à senatu nostro petiuerunt. decreuit senatus honorifico s. c. vt his C. Claudius Appij filius Pulcher prætor de senatu cooptãdo leges conscriberet. C. Claudius adhibitis omnibus Marcellis qui tum erant, de eorum sententia leges Halesinis dedit: in quibus multa sanxit de ætate hominum ne quis minor triginta annis natu: de quæstu, quem qui fecisset, ne legeretur: de censu, de ceteris rebus quę omnia antè istum prætorem, & nostrorum magistratuum auctoritate, & Halesinorum summa voluntate valuerunt, ab isto & præco qui voluit, istum ordinem precio mercatus est: & pueri annorum senum, septenumque denum senatorium nomen nundinati sunt & quod Halesini antiquissimi & fidelissimi socij atque amici Romæ impetrarant, vt apud se ne suffragijs quidem fieri liceret: id pretio vt fieri posset effecit. Agrigentini de senatu cooptando Scipionis leges antiquas habent: in quibus & eadem illa * sancita sunt, & hoc amplius cum Agrigentinorum duo genera sint, vnum veterum alterum colonorum: quos T. Manlius prætor ex s. c. de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum: cautum est in Scipionis legibus, ne plures * essent ex colonorum numero, quam ex * vetere Agri-

gentinorum iste, qui omnia iura pretio exæquasset, omniumq; rerum delectum atq; discrimen pecunia sustulisset. non modo illa, quæ erant ætatis, ordinis, quæstusq; permiscuit: sed etiam in his duobus generibus, ciuium nouorum, veterumq; delectum, ordinemq; turbauit. Nam cum esset ex veterũ numero * quidam senator demortuus, & cum ex vtroque genere par numerus reliquus esset, veterem cooptari necesse erat legibus, vt his * ampliùs numerus esset. Quæ cum ita se res haberet: tamen ad istum venerunt emptum locum illum senatorium non solum veteres, sed etiam noui. fit, vt pretio nouus vincat, literasq; à prætore auferat. Agrigentini ad istũ legatos mittunt, qui eum leges doceant, consuetudinemq; omnium annorum demonstrent: vt iste intelligeret, ei se illum locum vendidisse, cui ne commercium quidem esse oporteret. quorum oratione iste, cum pretium iam accepisset, ne tantulum quidem commotus est. Idem fecit Heracleæ. nam eò quoq; colonos P. Rupilius deduxit, legesq; similes de cooptando senatu, ac de numero veterum ac nouorum dedit. Ibi nõ solum iste, vt apud cęteros, pecuniam accepit, sed etiam genera veterũ, ac nouorum, numerumq; permiscuit. Nolite expectare, dum omnes obeam oratione mea ciuitates: hoc vno cõplector crimine omnia: neminem isto prætore senatorẽ fieri potuisse, nisi qui isti pecuniam dedisset. Hoc idẽ transfero in magistratus, curationes, sacerdotia: quibus in rebus non solum hominum iura, sed etiam deorum religiones immortalium omnes repudiauit. Syracusis lex est de religione, quæ in annos singulos Iouis sacerdotem sortito capi iubeat: quod apud illos amplissimum sacerdotium putatur. cum suffragijs tres ex tribus generibus creati sunt, res reuocatur ad sortem. Perfecerat iste imperio, vt pro suffragio Theomnastus familiaris suus in tribus illis renuntiaretur, in sorte, cui imperare non poterat,

rat, expectabant homines, quidnam acturus esset, homo, id quod erat facillimum, primo vetat sortiri: iubet extra sortẽ Theomnastum renuntiari. negant id Syracusani per religiones sacrorũ vllo modo fieri posse: fas deniq; negant esse. Iubet ille sibi legẽ legi recitatur: in qua scriptum erat, vt quot essent renũtiati, tot in hydriam sortes conijcerentur: cuius nomẽ exisset, vt is haberet sacerdotium. homo ingeniosus, & peracutus, Optimè, inquit: nempè scriptum ita est, quot renuntiati erunt. quot ergò sunt renũtiati? responsum, tres: Numquid igitur oportet, nisi tres sortes conijci? vnam educi? nihil conijci iubet tres, in quibus omnibus scriptũ esset nomen Theomnasti. fit clamor maximus, cum id vniuersis indignum, atq; nefarium videretur. Ita Iouis illud sacerdotium amplissimum per hanc rationem Theomnasto datur.* Cephaledi mensis est certus, quo mẽse sacerdotem maximum creari oporteat. Erat eius honoris cupidus Arthenio quidam, Climachias cognomine, homo sanè locuples, & domi nobilis: sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidam adesset. ei locus ille, atq; honos in illum annũ ita deberi putabatur, vt ne Climachias quidem cõtradiceret. res ad istum defertur, & istius more deciditur. toreumata sanè nota ac pretiosa auferuntur. Herodotus Romæ erat, satis putabat se ad comitia tempore venturum, si pridiè venisset. Iste ne aut alio mẽse ac fas erat comitia haberẽtur, aut Herodoto præsenti honos adimeretur, id quod iste non laborabat, Climachias minimè volebat, excogitat (dixi iamdudum non est homo acutior quisquam, nec fuit) excogitat, inquam, quemadmodum mense illo legitimo comitia haberentur, nec tamen Herodotus adesse posset. Est consuetudo Siculorum, ceterorũq; Græcorum, quod suos dies mensesq; congruere volunt cum Solis Lunæq; ratione, vt nonnunquam, si quid discrepet, eximant vnum aliquem diem, aut sum-

mum biduum ex mense: quos illi ἐξαιρεσίμους dies nominant: item nonnunquam vno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. Quæ iste cum cognouisset, nouus astrologus, qui non tam cæli rationem quam cælati argenti duceret: eximi iubet non diem ex mense, sed ex anno vnum, dimidiatumq; mensem hoc modo: vt quo die, verbi causa esse oporteret Idus Ianuarias, eo die Kal. Martias proscriberet: itaque fit omnibus recusantibus, & implorantibus. dies is erat legitimus comitijs habendis: eo modo sacerdos Climachias renuntiatus est. Herodotus cũ Roma reuertitur. dies, vt ipse putabat, quindecim antè comitia, offendit eum mẽsem comitialem, comitijs iam abhinc triginta diebus habitis. tunc Cephaleditani decreuerunt intercalarium XLV. dies longum, vt reliqui menses in suam rationem reuerterentur. Hoc si Romæ fieri posset; certe aliqua ratione expugnasset iste, vt dies XLV. inter binos ludos tollerentur, per quos solos iudiciũ fieri posset. Iam verò cẽsores quemadmodũ in Sycilia isto prætore creati sunt, operæ pretium est cognoscere. Ille enim est magistratus apud Siculos, qui diligentissimè mãdatur à populo propter hanc causam; quod omnes Siculi ex censu quotannis tributa conferũt: in censu habendo potestas omnis æstimationis habendæ, summæque faciendæ censori permittitur. itaque eum populus, cui maximã fidem suarum rerum habeat, maxima cura deligit: & propter magnitudinem potestatis hic magistratus à populo summa ambitione contenditur. In ea re nihil obscurè facere voluit, non in sortitione fallere, neq; dies de fastis eximere: nihil sanè vafre nec malitiosè facere conatus est: sed, vt studia, cupiditatesq; honorũ, atque ambitiones ex omnibus ciuitatibus tolleret, quæ res euertendæ reip. causa solent esse; ostendit sese in omnibus ciuitatibus censores esse facturum. Tanto mercatu prætoris indicto, concurritur vndiq; ad

ad istum Syracusas: flagrabat domus tota prætoria studio hominum & cupiditate: nec mirum, omnibus comitijs tot ciuitatum vnam in domum reuocatis, tantaque ambicione prouinciæ totius in vno cubiculo inclusa. Exquisitis palàm pretijs, & licitationibus factis, describebat censores binos in singulas ciuitates Timarchides. is suo labore, suisq; accessionibus, huius negotij, atq; operis molestiam consequebatur, vt ad istum sine vlla sollicitudine summa pecunia referretur. Iam hic Timarchides quantam pecuniam fecerit, planè adhuc cognoscere non potuistis: veruntamen priore actione, quam variè quã improbè prædatus esset, multorum ex testimonijs cognouistis. Sed ne miremini, qua ratione is tantum apud istum libertus potuerit: exponam vobis breuiter, quid hominis sit: vt & istius nequitiã, qui illũ secum habuerit, eo præsertim numero ac loco, & calamitatem prouinciæ cognoscatis. In mulierum corruptelis, & in omni eiusmodi luxuria, atque nequitia mirandum in modum reperiebam hunc Timarchidem ad istius flagitiosas libidines, singularemq; nequitiã natum, atq; aptũ fuisse: inuestigare, adire, appellare, corrumpere, quiduis facere in eiusmodi rebus, quamuis callidè, quamuis audacter, quamuis impudenter: eundem mira quædam excogitare genera furandi: nam ipsum Verrem, tantum semper auaritia hianti, atq; imminẽti fuisse ingenio & cogitatione nulla: vt quicquid sua spõte faciebat, id quod vos Romæ cognouistis, eripere potius, quã fallere videretur* Huius verò erat ars & malitia miranda, quod acutissimè tota prouincia quid cuique esset necesse, indagare & odorari solebat: omnium inimicos diligẽter cognoscere, colloqui, attentare: ex vtraq; parte causas, voluntates perspicere, facultates & copias, quibus opus esset metũ afferre: quibus expediret, spem ostẽdere accusatorũ & quadruplatorum quicquid erat, habebat in potestate: quod

cuique negotij conflari volebat, nullo labore facie-
bat: istius omnia decreta, imperia, literas peritissi-
mè & callidissimè vēditabat. Ac non solum erat ad-
minister istius cupiditatum: verum etiam ipse sui
meminerat æque. non solum nummos, si qui isti ex-
ciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam ma-
ximam fecit, sed etiam voluptatum flagitiorumque
istius ipse reliquias colligebat. Itaque, in Sicilia non
Athenionem, qui nullum oppidū cepit, sed Timar-
chidem fugitiuum omnibus, oppidis per triennium
scitote regnasse: in Timarchidis potestate sociorum
populi Rom. antiquissimorum, atque amicissimo-
rum liberos, matresfamiliâs, bona, fortunasque om-
nes fuisse. Is igitur, vt dico, Timarchides in omnes
ciuitates accepto pretio censores dimisit: comitia,
isto prætore, censorum ne simulandi quidem causa
fuerunt. Iam hoc impudentissimè: palam (licebat
enim videlicet legibus) singulis censoribus denarij
trecenti ad statuam prætoris imperati sunt. Censo-
res CXXX. facti sunt: pecuniam illam ob censuram
contra leges, clàm dederūt. hæc denarium XXXIX.
millia palàm saluis legibus contulerunt in statuam.
Primum, quo tantam pecuniam? deinde quamobrē
censores ad statuam tibi conferebant? ordo aliquis
censorum est collegium? genus aliquod hominum?
nam aut publicę ciuitates istos honores habent, aut
generatim homines, vt aratores, vt mercatores, vt
nauicularij. Censores quidem qui magis, quam ędi-
les? ob beneficium? ergò hoc fatebere, abs te hæc
petita esse: nam erepta non audebis dicere. Te eos
magistratus hominibus beneficij, non reip. causa
permisisse? hoc autem cum tute fatebere, quisquam
dubitabit, quin tu istam apud populos prouinciæ i-
stius inuidiam, atq; offensionem nō ambitionis, ne-
q; beneficiorum collocandorum, sed pecuniæ con-
ciliandæ causa susceperis? Itaq; censores fecerunt
idem, quod in nostra repub. solent ij, qui per largi-
tionem

tionem magistratus adepti sunt: dederunt operam, vt ita potes[illegible] item gererent, vt illam lacunam rei familiaris explerent. Sic cẽsus habitus est, te prætore, vt eo censu nullius ciuitatis respub. posset administrari. nam locupletissimi cuiusq; censum extenuarant, tenuissimi auxerant. Itaq; in tributis imperandis tãtum oneris plebi imponebatur, vt, etiã si homines tacerent, res ipsa illum cẽsum repudiaret, id quod intelligi facillimè re ipsa potest. nã L. Metellus, qui, posteaquam ego inquirendi causa in Siciliam veni, repentè Letilij aduẽtu istius non modo amicus, verum etiam cognatus factus est, is, quod videbat istius censum stare nullo modo posse, eũ censum obseruari iussit, qui viro fortissimo, atque innocentissimo Sext. Peduceo prætore habitus esset. erant enim tum censores legibus facta, delecti à suis ciuitatibus: quibus, si quid commisissent, pęnè legibus erant constitutæ. Te autẽ prætore, qui censor aut legem metueret, qua nõ retinebatur; quoniam creatus lege non erat aut animaduersionẽ tuam, cũ id, quod abs te emerat, vendidisset? Teneat iam, sanè meos testes Metellus: cogat alios laudare, sicut in multis conatus est: modo hæc faciat, quæ fecit. Quis enim vnquam tanta à quoquam contumelia, quis tanta ignominia affectus est? Quinto quoque anno Sicilia tota censetur. erat censa prętore Peduceo. quintus annus cum* te prætore incidisset, censa denuò est. Postero anno L. Metellus mentionem tui census fieri vetat: censores dicit deintegro sibi creari. placere: intereà Peduceanũ cẽsum obseruari iubet. hoc si tuus inimicus tibi fecisset, tamẽ si animo æquo prouincia tulisset, inimici iudicium graue videretur. fecit amicus recẽs, & cognatus voluntarius. aliter enim si prouinciam retinere, si saluus ipse in prouincia vellet esse, facere nõ potuit. Expectas etiam quid hi iudicẽt: si tibi magistratũ abrogasset, minore ignominia te affecisset, quam cum ea, quæ

in magiſtratu geſſiſti, ſuſtulit, atq; irrita iuſſit eſſe. Neq; in hac re ſola fuit eiuſmodi:ſed antequam ego in Siciliam veni,in maximis rebus ac plurimis. nam & Heraclio Syracuſano tuos illos palæſtritas bona reſtituere iuſſit:& Epicrati Bidinos: & pupillo Drepanitano A. Claudium:& niſi mature Letilius in Siciliam veniſſet cum literis, minus x x.diebus Metellus totam triennj præturam reſcidiſſet. Et quoniam de ea pecunia,quam tibi ad ſtatuam cenſores contulerunt,dixi:non mihi prætermittendum videtur ne illud quidem genus pecuniæ conciliatæ, quã tu à ciuitatibus ſtatuarum nomine coegiſti, video enim eius pecuniæ ſummam eſſe pergrandem ad H-S. C X X.millia.tantum cóficitur ex teſtimonijs,ac literis ciuitatum:& iſte hoc concedit,nec poteſt aliter dicere. quare cuiuſmodi putamus eſſe illa,quæ negat,cũ hæc tam improba ſunt,quæ fatetur? Quid * enim iudices conſtituent?conſumptam eſſe omnẽ iſtam pecuniam in ſtatuis? fac ita eſſe: tamen hoc ferendum nullo modo eſt, tantam à ſocijs pecuniam auferri,vt omnibus in angiportis,prędonis improbiſſimi ſtatuæ ponantur, qua vix tutò tranſire poſſe videamur. Verum vbi tandem,aut in quibus ſtatuis iſta tanta pecunia conſumpta eſt? conſumetur, inquies. ſcilicet expectemus legitimum illud quinquennium:ſi hoc interuallo non conſumpſerit, tum deniq; nomen eius de repetundis pecunijs ſtatuarum nomine deferemus. reus eſt maximis pluri-miſque criminibus in iudicium vocatus: H-S. C X X. millia ex hoc vno genere capta videmus. ſi condemnatus eris, non opinor id ages, vt iſta pecunia quinquennio conſumatur in ſtatuis: ſin abſolutus eris,quin erit tam amens, qui te ex tot tantiſque criminibus elapſum poſt quinquennium ſtatuarum nomine*accerſat? Ita ſi neq; adhuc conſumpta iſta pecunia eſt & eſt perſpicuum non conſumptum iri: licet iam intelligamus, inuentã eſſe rationem, quæ

&

& iste H-S. CXXX. millia vno genere conciliarit, & ceperit: & cęteri, si à vobis hoc erit comprobatum, quam volent magnas hoc nomine pecunias capere possint: vt iam videamur non à pecunijs capiendis homines absterrere, sed cum genera quædam pecuniarum capiendarum comprobauerimus: honesta nomina turpissimis rebus imponere. Etenim si C. Verres H-S. CXX. millia populum, verbi gratia, Centuripinum poposcisset, eamque ab his pecuniam abstulisset: nō opinor, esset dubium, quin eum si tum id planum fieret, condemnari necesse esset. Quid, si eundem populum H-S. CCC. millia poposcit, eaque coegit, atque abstulit? num idcircò absoluetur, quod asscriptum est, eam pecuniam datam statuarum nomine? non opinor: nisi fortè id agimus, non vt magistratibus nostris morem accipiendi, sed vt socijs causam dandi auferre videamur. Quod si quem statuæ magnoperè delectant, & si quis earum honore & gloria ducitur: is hæc tamen constituat necesse est: primum auerti pecuniam domum non placere: deinde, ipsarum statuarum modum quendam esse oportere: deinde illud certè, ab inuitis exigi non oportere. Ac de auertenda pecunia, quæro abs te, vtrum ipsæ ciuitates solitæ sint statuas tibi faciundas locare, ei cui possent optima condicione locare: an aliquem curatorem præficere, qui statuis faciundis præesset, an tibi, an cui tu imperasses, annumerare pecuniam? Nam si per eos statuæ fiebant, à quibus tibi iste honos habebatur, audio: sin Timarchidi pecunia numerabatur: desine quæso simulare, te, cum in manifesto furto teneare, gloriæ studiosum, ac monumentorum fuisse. Quid verò? modum statuarum haberi nullum placet? atqui habeatur necesse est, etenim sic considerate. Syracusana ciuitas (vt eam potissimum nominem) dedit isti statuam: est honos. & patri: bella hæc pietatis, & quæstuosa simulatio. &

filio. ferri hoc potest. hunc enim puerum non oderant. verum quoties, & quot nominibus à Syracusanis statuas auferes? vt in foro statuerent. abstulisti: vt in curia, coegisti: vt pecuniam conferrēt in eas statuas, quæ Romæ ponerentur, imperasti: vt ijdem darent homines aratorum nomine, dederunt: vt ijdē pro parte in commune Siciliæ conferrent, etiam id contulerunt. Vna ciuitas cum tot nominibus pecuniam contulerit, idemq; hoc ciuitates ceteræ fecerint, non res ipsa vos admonet, vt putetis modum aliquem huic cupiditati constitui oportere? Quod si hoc, voluntate sua nulla ciuitas fecit: si omnes imperio, metu, vi, malo adductæ tibi pecuniam statuarum nomine contulerunt: per deos immortales nū cui dubium esse poterit, quin, etiam si quis statuerit accipere ad statuas licere, idem tamen statuat, eripere certè non licere? Primum igitur in hanc rem testem totam Siciliam citabo: quæ mihi vna voce statuarum nomine magnā pecuniam per vim coactam esse demōstrat. nam legationes omnium ciuitatum in postulatis communibus, quæ ferè omnia ex tuis iniurijs nata sunt, etiam hoc ediderunt, vt statuas ne cui, nisi cum is de prouincia decessisset, pollicerentur. Tot prætores in Sicilia fuerunt: toties apud maiores nostros Siculi senatum adierunt, toties hac memoria: tamē huiusce noui postulati genus, atque principium tua prætura attulit. Quid enim tam nouum non solum re, sed genere ipso postulandi? nam cętera, quæ sunt in ijsdem postulatis de iniurijs tuis, sunt noua: sed tamen non nouo modo postulantur. Rogant, & orant Siculi patres conscriptos, vt nostri magistratus posthac decumas lege Hieronica vendant. tu primus cōtra vendideras: audio. ne in cellam quod imperatur, æstiment. hoc quoq; propter tuos ternos denarios nunc primum postulatur. sed genus istud postulandi non est nouū. ne absentis nomen recipiatur. ex Sthenij calamitate,

te, & tua natum est iniuria. Cętera non colligam sunt omnia Siculorum postulata eiusmodi, vt crimina collecta in vnum te reum esse videantur. quæ tamen omnia nouas iniurias habent, sed postulationũ formulas vsitatas. Hoc postulatum de statuis ridiculum esse videatur ei, qui rem, sententiamque non perspiciant, postulant enim, non, vt ne cogantur statuere. quid igitur? vt ipsis ne liceat. quid est hoc? petis à me, quod in tua potestate est, vt id tibi facere ne liceat? pete potius, ne quis te inuitum polliceri, aut facere cogat. nihil ergò. inquit. negabunt enim omnes se coegisse. si me saluum esse vis, mihi impone istam vim, vt omninò mihi non liceat polliceri. Ex tua prætura primum nata est hæc postulatio. qua cum vtuntur, hoc significant, atq; adeò apertè ostendunt, sese ad statuas pecuniam metu ac malo coactos inuitissimos contulisse. Quid si hoc non dicant? tibi non necesse sit ipsi id confiteri? vide, & perspice, qua defensione sis vsurus: iam intelliges hoc tibi de statuis confitendũ esse. mihi enim renuntiatur, ita constitui à tuis patronis hominibus ingeniosis causam tuam, & ita eos abs te institui, & doceri: vt quisq; ex prouincia Sicilia grauior homo atque honestior testimonium vehementius dixerit, sicuti Siculi multi primarij viri multa dixerunt, te statim hoc istis tuis defensoribus dicere: inimicus est propterea, quod arator est. itaq; vno genere, opinor, circumscribere habetis in animo genus hoc aratorum: quod eos infenso animo, atq; inimico venisse dicatis, quia fuerit in decumis iste vehementior. Ergò aratores inimici, omnes aduersarij: nemo eorum est, quin perijsse te cupiat. *omnino pręclarè te habes, cum is ordo, atq; id genus hominum, quod optimum, atq; honestissimum est, à quo vno & summa reipublicæ, & illa prouincia maximè continetur tibi est inimicissimum. Verum esto. alio loco de aratorum animo, & iniurijs videro: nunc quod mihi

abs te datur, id accipio, eos tibi esse amicissimos: nempè ita dicis, propter decumas. cócedo nó quæro iure, an iniuria sint inimici. Quid ergò illæ sibi statuæ equestres inauratæ volunt, quæ populi Rom. oculos, animosq; maximè offendunt, propter ędem Vulcani? Nam scriptum esse video, quandam ex his statuam aratores dedisse. si honoris causa statuam dederunt, inimici non sunt. credamus testibus. tum enim honori tuo, nunc iam religioni suæ consulent. sin autem metu coacti dederunt; confiteare necesse est, te in prouincia pecuniā statuarum nomine per vim, ac metum coegisse. vtrum tibi commodum est, elige. Equidem libenter hoc iam crimen de statuis relinquam, vt mihi tu illud concedas, quod tibi honestissimū est, aratores tibi ad statuam honoris tui causa voluntate sua cótulisse, da mihi hoc: iam tibi maximam partem defensionis præcideris. non enim poteris aratores tibi iratos esse, atque inimicos dicere. O causam singularem, ô defensioné miseram, ac perditā: nolle hoc accipere reum ab accusatore, & eum reum, qui prætor in Sicilia fuerit, aratores ei statuam sua voluntate statuisse; aratores de eo benè existimare, amicos esse, saluum esse cupere. metuit, ne hoc vos existimetis: obruitur enim aratorum testimonijs. vtar eo quod datur. certè ita vobis hoc iudicandum est eos, qui isti inimicissimi sunt, vt ipse existimari vult, ad istius honores, atque monumenta pecuniam non voluntate sua contulisse atque vt hoc * tamen facillimè intelligi possit, quem voles eorum testium, quos produxero, qui in Sicilia testes sint, siue ciuem Rom. velis, siue Siculum, rogato, & eum, qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spoliatū à te dicet. ecquid suo nomine in tuam statuam contulerit. neminem reperies, qui neget: etenim omnes dederunt. Quemquam igitur putas dubitaturum, quin is, quem inimicissimum tibi esse oporteat, qui abs te grauissimas iniurias acceperit;

pecu-

pecuniam statuæ nomine dederit, vi, atque imperio adductus, non officio ac voluntate? * & huius ego pecuniæ, iudices, quæ permagna est, impudentissimeq; coacta ab inuitis, non habui rationem, neque habere potui, quantum ab aratoribus, quantum à negotiatoribus qui Syracusis, qui Agrigēti, qui Panormi, qui Lilybæi negotiantur, esset coactum: quoniā intelligitis ipsius quoque cōfessione ab inuitissimis coactam esse. Venio nunc ad ciuitates Siciliæ: de quibus facilimè iudicium fieri volūtatis potest. An etiam Siculi inuiti contulerūt? nō est probabile. Etenim sic C. Verrem præturam in Sicilia gessisse cōstat, vt, cum vtrisque satisfacere non posset, & Siculis & togatis; officij potiùs in socios, quam ambitionis in ciues rationem duxerit. itaq; eum non solū patronum istius insulæ: sed etiam sotêra inscriptum vidi Syracusis. Hoc quantum est? ita magnum, vt latino vno verbo exprimi non possit. Is est nimirum soter, qui salutem dedit. huius nomine etiam dies festi agitantur, pulchra illa Verrea, non quasi Marcellea, sed pro Marcelleis, quæ illi istius iussu sustulerunt. huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius stat: ipse autem ex equo nudatam à se prouinciam prospicit. huius statuæ omnibus locis erectæ sunt: quæ hoc demonstrare videntur, propemodum non minus multas statuas istum posuisse Syracusis, quam abstulisse. hinc etiam Romæ videmus in basi statuarum maximis literis incisum, à communi * Siciliæ datas. quamobrem, qui hoc probari potest cuiquam, tātos honores habitos esse ab inuitis? Hic tibi etiam multò magis, quam antè de aratoribus videndum & considerandum est, quid velis. magna res est. vtrum tibi Siculos publicè, priuatimq; amicos, an inimicos existimari vis? si inimicos, quid te futurum est? quo confugies? vbi nitere? modo aratorum honestissimorum hominum, & locupletissimorum maximum numerum abs te

abalienasti: nunc de Siculis ciuitatibus quid ages? dices tibi Siculos esse amicos? qui poteris? qui, quod nullo in homine anteà fecerunt, vt in eum publicè testimonium dicerent (cum præsertim ex ea prouincia condemnati sint cõplures, qui tibi prætores fuerunt, duo soli absoluti) * huc contra te veniunt cum literis, veniunt cũ mandatis, veniunt cũ testimonijs publicis. Qui, si te publicè laudarent, tamẽ id more potiùs suo, quam merito tuo facere viderẽtur: hi cum de tuis factis publicè conqueruntur, nonne hoc indicant, tantas esse iniurias, vt multo maluerint de suo more decedere, quam de tuis moribus non dicere? Confitendum est igitur tibi necessariò Siculos inimicos esse: qui quidem & in te grauissima postulata consulibus ediderunt, & me, vt hanc causam salutisq; suæ defensionem susciperem, obsecrarunt: qui cum à prætore prohiberentur, à quatuor quæstoribus impedirentur, omnium minas, atque omnia pericula præ salute sua leuia duxerunt qui priore actione ita testimonia grauiter, vehemẽterq; dixerunt, vt Artemonem Centuripinum legatum, & publicè testem, Q. Hortensius accusatorem, non testem esse diceret. Etenim cum propter virtutem & fidem cum Androne homine honestissimo & certissimo, tum etiam propter eloquentiam legatus à suis ciuibus electus est, vt posset multas istius, & varias iniurias quam apertissimè vobis planissimeq; explicare. Dixerunt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, Ennenses, Herbitenses, Agyrinenses, Necinenses, Segestani: numerare omnes non est necesse. scitis quam multi, & quam multa priore actione dixerint: nunc & illi & reliqui dicent. Omnes denique hoc in hac causa intelligent, hoc animo esse Siculos, vt si in istum animaduersum non sit, sibi relinquendas domos, ac sedes suas, & ex Sicilia decedendum, atque alio fugiendum esse arbitrarentur. Hos homines tu persuadebis ad honorem atq; ampli-

amplitudinem tuam, pecunias maximas voluntate sua contulisse? credo, qui te in tua ciuitate incolumem esse nolent, ij monumenta tuæ formæ, ac nominis in suis ciuitatibus esse cupiebant. Res declarauit, vt cupierint: iamdudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta colligere videor, vtrum statuas voluerint tibi statuere, an coacti sint. de quo homine auditum est vnquam, quod tibi accidit? vt eius in prouincia statuæ in locis publicis positæ, partim etiam in ædibus sacris, per vim, per vniuersam multitudinem deijcerentur? tot homines in Asia nocentes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc vnquam audiuimus? Nouum est, iudices: in Siculis quidem, & in omnibus Græcis, monstri simile. non crederem hoc de statuis, nisi iacentes, reuulsasque vidissem: propterea, quod apud omnes Græcos hic mos est, vt honorem hominibus habitum in monumentis huiusmodi, nonnulla religione deorum consecrari arbitrentur. itaque cum Rhodij bellum illud prope omnium sæuissimum cum Mithridate rege gesserint, omnesque eius copias, acerrimumque eius impetum, mœnibus, littoribus, classibusque suis exceperint, cum & regis inimici præter cæteros essent, statuam eius, quæ erat apud ipsos in celeberrimo vrbis loco, ne tum quidem in ipsis vrbis periculis attigerunt. forsitan vix conuenire videretur, quem ipsum hominem cuperent euertere, eius effigiem simulachrumque seruare. sed tamen videbam, apud eos cum essem, & religionem esse quandam in his rebus a maioribus traditam, & hoc disputare, cum statua se eius habuisse temporis rationem, quo posita esset: cum homine vero, quo gereret bellum, atque hostis esset. Videtis igitur, consuetudinem, religionemque Græcorum, quæ monumenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa in pace

prętoris populi Romani statuis præsidio non fuisse. Taurominitani, quorum est ciuitas fœderata, homines quietissimi, qui maxime ab iniurijs nostrorum magistratuum remotissimi consueuerant esse præsidio fœderis; hi tamen istius euertere statuam non dubitarunt: qua oblata, basin tamen in foro manere voluerunt: quod grauius in istum fore putabant, si scirent homines statuam eius à Taurominitanis esse deiectam, quàm si nullam vnquam positam arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro; & eadem de causa equum inanem reliquerunt. Leontinis misera in ciuitate atque inani, tamen istius in gymnasio statua deiecta est. Nam quid ego de Syracusanis loquar; quod non est proprium Syracusanorum: sed & illorum * commune, & conuentus illius, ac prope totius prouinciæ? quanta illuc multitudo, quanta vis hominum conuenisse dicebatur tum, cum statuæ sunt illius deiectæ, atque euersæ? at quo loco? celeberrimo, ac religiosissimo ante ipsum Iouem, in primo aditu vestibuloque templi. quod nisi Metellus hoc tam grauiter egisset atque * illam imperio, edictoque prohibuisset, vestigium statuarum istius in tota Sicilia nullum esset relictum. Atque ego hoc non vereor, ne quid horum non modo impulsu, verum omnino aduentu meo factum esse videtur, omnia ista ante facta sunt, nó modo quàm ego Siciliam, verum etiam, quàm iste Italiam attigit. dum ego in Sicilia sum, nulla statua deiecta est, posteaquam illinc discessi, quæ sunt gesta, cognoscite. Centuripinorum senatus decreuit, populusque iussit, vt quæ statuæ C. Verris ipsius, & patris, & filij essent, eas quæstores demoliendas locarent: dumque ea demolitio fieret, senatores xxx. non minus adessent. Videte grauitatem ciuitatis, & dignitatem. neque eas in vrbe sua statuas esse voluerunt, quas inuiti per vim, atque imperium dedissent: neque

eius

eius hominis in quem ipsi cum grauissimo * testimonio, quod nunquam antea Romam mandata, legatosque misissent: & id grauius esse putauerunt, si publico consilio, quam si per vim multitudinis factum videretur. Cum hoc consilio statuas Centuripini publicè sustulissent, audit Metellus: graniter fert: euocat ad se Centuripinum magistratum, & decem primos. nisi restituissent statuas, vehementer ijs minatur. illi ad senatum renuntiant: statuæ, quæ istius causæ nihil prodessent * reponuntur. Hic ego aliud alij concedo: Metello homini sapienti prorsus non possum ignoscere, si quid stultè facit. Quid? ille hoc putabat Verri criminosum fore, si eius statuæ essent deiectæ? quod sæpe vento, at aliquo casu fieri solet. non erat in hoc neque crimen vllum, neq; reprehensio. ex quo igitur crimen atque accusatio nascitur? ex hominum iudicio, & voluntate. Ego, si Metellus statuas reponere Centuripinos non coegisset, hæc dicerem: Videte, iudices, quantum & quam acerbum dolorem sociorum atque amicorum animis inusserint istius iniuriæ: cum Centuripinorum amicissima, & fidelissima ciuitas, quæ tantis officijs cum populo Romano coniuncta est, vt non solum rempub. nostram, sed etiam in quouis homine priuato nomen ipsum Romanorum semper dilexerit, ea publico consilio, atque auctoritate iudicarit, C. Verris statuas esse in vrbe sua non oportere, recitarem decreta Centuripinorum: laudarem illam ciuitatem: id quod verissimè possem: commemorarem decẽ millia ciuium Centuripinorum, fortissimorum, fidelissimorumq; sociorum: eos omnes statuisse, monumẽtum istius in sua ciuitate nullum esse oportere. Hæc tum dicerem, si statuas Metellus non reposuisset. velim quærere nunc ex ipso Metello, quidnã sua vi, & auctoritate mihi ex hac oratione præciderit. eadem opinor, omnia conuenire. neq; enim si maxime

statuæ deiectæ essent, eas ego vobis possem iacentes ostendere: hoc vno vterer, ciuitatem tam grauem statuas iudicasse C. Verris demoliendas. hoc mihi Metellus non eripuit: hoc etiam addidit, vt quærerer si mihi videretur, tam iniquo iure socijs, atque amicis imperari, vt ijs ne in suis quidem beneficijs libero iudicio vti liceret, vt vos rogarem, vt coniecturam faceretis, qualem in ijs rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus rebus obesse mihi posset, cum in hac re, tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit. Sed ego Metello non irascor, neque ei suam purgationem eripio, qua ille apud omnes vtitur, vt nihil malitiosè neq; consulto fecisse videatur. Iam igitur est ita perspicuũ, vt negare non possis, nullam tibi statuam voluntate cuiusquam datam: nullam pecuniam statuarum nomine, nisi vi expressam & coactam. quo quidem in crimine non illud solum intelligi volo te ad statuas H-S. CXX. millia coëgisse: sed multo etiam illud magis, quod simul * demonstrandum est, quantum odium in te aratorum, quãtum omnium Siculorum sit, & fuerit. in quo quæ vestra defensio futura sit, coniectura assequi non queo, Oderunt Siculi: togatorum enim causa multa feci. at hi quidem acerrimi, inimicissimique sunt. Inimicos habeo ciues Rom. quod sociorum commoda ac iura defendi. at socij in hostium numero se abs te habitos queruntur. Aratores inimici sunt propter decumas. quid? qui agros immunes liberosque arant, cur oderunt? cur Halesini? cur Centuripini? cur Segestani? cur Halicienses? quod genus hominum, quem numerum, quem ordinem proferre possis, qui te non oderit, siue ciuium Rom. siue Siculorum? vt etiam si causam, cur te oderint, non possum dicere, tamen illud dicendum putem: quem omnes mortales, oderint, eum quoque vobis odio esse oportere. An hoc dicere audebis: vtrum de te aratores, vtrum deniq;
Sicu-

Siculi vniuersi* bene existiment, ad rem id non pertinere, neque tu hoc dicere audebis: neque, si cupies, licebit. eripuit tibi istam orationem contemnendorum Siculorum, atque aratorum statuæ illæ equestres, quas tu paulò ante, quam ad vrbem venires, poni, inscribique iussisti, vt omnium inimicorum animos, accusatorumque tardares. Quis enim tibi molestus esset, aut quis appellare auderet, cum videret statuas à negotiatoribus, ab aratoribus à communi Siciliæ? Quod est aliud in illa prouincia genus* hominum? nullum. Ergo ab vniuersa prouincia, generatimque à singulis eius partibus non solum diligitur, sed eti[illegible]natur. Quis hunc attingere audeat? Potes igitur dicere, nihil tibi obesse oportere aratorum, negotiatorum, Siculorumque omnium testimonia, cum eorum nominibus in statuarum inscriptione positis, omnem te speraris inuidiam, atque infamiam tuam extinguere posse? an quorum auctoritate tu statuas cohonestare tuas conatus es, eorum ego dignitate accusationem meam comprobare non potero? nisi forte, quod apud publicanos gratiosus fuisti, in ea re spes te aliqua consolatur: quæ gratia ne quid tibi prodesse posset, ego mea diligentia perfeci: vt etiam obesse deberet, tu tua sapientia curasti. Etenim rem totam, iudices, breuiter cognoscite. In scriptura Siciliæ pro magistro est quidam L. Carpinatius, qui & sui quæstus causa, & fortasse quod sociorum interesse arbitrabatur, bene penitus in istius familiaritatem sese dedit. is cum prætorem circum omnia fora sectaretur, neque ab eo vnquam discederet, in eam iam venerat familiaritatem, consuetudinemque in vendendis istius decretis, & iudicijs, transigendisque negotijs, vt prope alter Timarchides numeraretur. hoc erat etiam capitalior, quod idem pecuniam ijs, qui ab isto aliquid mercabantur, fœnori dabat. ea autem fœneratio erat huiusmodi, iudices, vt etiam hic

quæstus huic cederet. nã quas pecunias ijs ferebat expensas, quibuscum contrahebat: aut scribæ istius, aut Timarchidi, aut etiam ipsi isti referebat acceptas. idem præterea pecunias istius extraordinarias grandes suo nomine fœnerabatur. Hic primo Carpinatius antequam in istius tantam familiaritatem peruenisset, aliquoties ad socios literas de istius iniurijs miserat. Canuleius verò, qui in portu Syracusis operas dabat, furta quoq; istius per multa nominatim ad socios perscripserat ea quæ sine portorio Syracusis erant exportata: portum autem, & scripturas eadem societas habebat. Ita factum est, vt essent permulta, quæ ex societatis literis dicere in istium, ac proferre possemus. Verum accidit vt Carpinatius, qui iam cum isto summa consuetudine, præterea ratione coniunctus esset; crebras postea literas ad socios de istius summis officijs in rem communem, beneficijsque mitteret. Etenim cum iste omnia, quæcunque Carpinatius postulabat, facere ac decernere solebat; tum ille etiam plura scribebat ad socios: vt, si posset, quæ antea scripserat, ea plane extingueret. Ad extremum vero, cum iste iam decedebat, eiusmodi literas ad eos misit, vt huic frequentes obuiam prodirent, gratiasque agerent; facturos esse, si quid imperasset, studiosè pollicerentur: itaque socij fecerunt: vetere instituto publicanorum; non quod istum vllo honore dignum arbitrarentur: sed quod sua interesse putabant, se memores, gratosq; existimari, gratias isti egerunt: Carpinatium sæpe ad se de eius officijs literas misisse dixerunt. Iste cum respondisset, ea se libenter fecisse, operasque Carpinatij magnopere laudasset: dat amico suo cuidam negotium, qui tum magister erat eius societatis, vt diligenter caueret, atque prospiceret, ne quid esset in literis sociorum, quod contra suum caput, atque existimationem valere posset. Itaque ille multitudine sociorum remota, decu-

decumanos conuocat: rem defert: statuunt illi, atq; decernunt, vt eæ literæ, quibus existimatio C. Verris læderetur, remouerentur: operaque daretur, ne ea res C. Verri fraudi esse posset. Si ostendo hoc decreuisse decumanos: si planam facio hoc decreto remotas esse literas: quid expectatis amplius? possumne rem magis iudicatam afferre? magis reum condemnatum in iudicium adducere? at quorum iudicio condemnatum? nempe eorum, quos hi, qui seueriora iudicia desiderant, arbitrantur res iudicare oportere publicanorum iudicio: quos videlicet nunc populus iudices poscit: de quibus, vt eos iudices habeamus, legem ab homine nó nostri generis, nó ex equestri loco profecto, sed nobilissimo promulgatã videmus. Decumani, hoc est, principes, & quasi senatores publicanorum, remouendas de medio literas censuerunt. habeo ex ijs, qui affuerunt, quos producam homines honestissimos, ac locupletissimos, istos principes equestris ordinis; quorum splendore vel maxime istius, qui legem promulgauit, oratio & causa nititur. venient in medium: dicent, quid statuerint: profecto, si recte homines noui, non mentientur. literas enim communes de medio remouere potuerunt: fidem suam, & religionem remouere non possunt. Ergo equites Romani te suo judicio condemnari voluerunt. Vos nunc vtrum illorum iudicium, an voluntatem sequi malitis, considerate. At vide, quid te amicorum tuorum studium, quid tuum consilium, quid sociorum voluntas adiuuet. dicam paulò amplius (neque enim iam vereor, ne quis hoc me magis accusatoriè, quàm liberè dixisse arbitretur) si istas literas non decreto decumanorum magistri remouissent, tantum possem in te dicere, quantum in literis inuenissem: nunc decreto isto facto, literisque remotis, tantum mihi licet dicere, quantum possum: tantum iudici suspicari, quantum velit. Dico te

maximum pondus auri, argenti, choris, purpuræ, plurimum vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, plurima vasa Corinthia, magnum numerum frumenti, vim mellis maximam Syracusis exportasse. his pro rebus, quod portorium non esset datum, literas ad socios misisse L. Camuleium, qui in portu operas daret. Satisne magnum hoc crimen videtur? nullum opinor maius. quid defendet Hortensius? Postulabit, vt literas Camuleij proferam? crimen huiusmodi, nisi literis confirmetur, inane esse dicet? clamabo literas remotas esse de medio, decreto sociorum erepta mihi esse istius indicia ac monumenta furtorum. Aut hoc contendat nunquam esse factum, aut omnia tela excipiat necesse est, negas esse factum? placet mihi ista defensio: descendo: æqua enim cōdicio, æquumque certamen proponitur: producam testes, & producam plures eodem tempore, quoniam tum, cum actum est, vna fuerunt, nunc quoque vna sunt, cum interrogabantur, obligentur non solum iurisiurandi atque existimationis periculo, sed etiam communi inter se conscientia. si planum sit, hoc ita, quemadmodum dico, esse factum, non poteris dicere, Hortensi, nihil in istis fuisse literis, quod Verrem læderet. non modo id non dices, sed ne illud quidem tibi dicere licebit, tantum, quantum ego dicam, non fuisse. Ergo hoc vestro consilio, & gratia perfecistis, vt quemadmodum paulò ante dixi, & mihi summa facultas ad accusandum daretur, & iudicibus libera potestas ad credendum. Quod cum ita sit, nihil fingam tamē: meminero me non sumpsisse quem accusarem, sed recepisse quos defenderem: vos ex me causam non à me prolatam, sed ad me delatam audire oportere: me Siculis satis esse facturum, si quæ cognoui in Sicilia, quæ accepi ab ipsis, diligenter exposuero populi Ro. si nullius vim, nullius potentiam pertimuero: vobis, si facul-

facultatem verè atque honestè iudicandi, fide & diligentia mea fecero, mihi in eo, si ne minimum quidem de eo curriculo vitæ, quod mihi semper propositum fuit, decessero. Quapropter nihil est quod metuas, ne quid *mecum fingam: etiam quod lætare, habes. multa enim quæ scio abs te esse commissa, quod aut nimium turpia, aut parum credibilia sunt, prætermittam: tantum agam de hoc toto nomine societatis, & * vt verũ scire possitis, quæram, decretumne sit: cum id inuenero, quæram remotæne sint literæ. cum id quoque constabit, vos iam me * tacito intelligetis, si illi, qui hoc istius causa decreuerunt, equites Rom. nunc ijdem in eum iudices essent, * istum sine dubio condemnarent, de quo literas eas, quæ istius furta indicarent, & ad se missas, & suo decreto remotas scirent esse. Quem igitur ab ijs equitibus Rom. qui istius causa cupiunt omnia, qui ab eo benignissimè tractati sunt, cõdemnari necesse esset: is a vobis iudices, * vlla vi aut ratione absolui potest? Ac, ne forte ea quę remota de medio, atque erepta vobis sunt, omnia ita condita fuisse, atque ita abdite latuisse videantur, vt hac diligentia, quam ego a me expectari maxime puto, nihil horum inuestigari, nihil assequi poterit: quæ consilio aliquo, aut ratione inueniri potuerunt, inuenta sunt, iudices: manifestis in rebus hominem iam teneri videbitis. Nam quod in publicanorum causis vel plurimum ætatis meæ versor, vehementerque illum ordinem obseruo, satis commodè mihi videor eorum consuetudinem vsu tractandoque cognouisse. Itaque vt hoc comperi remotas esse literas societatis: habui rationem annorum, per quos iste in Sicilia fuisset: deinde quæsiui, quod erat inuentu facillimum, qui per eosdem annos magistri istius societatis fuissent. * sciebam enim hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudinem esse vt cum tabulas nouo magistro tra-

derent, exempla literarum ipsi habere non nollent. Itaque ad L. Vibium equitem Rom. virum primarium, quem reperiebam magistrũ fuisse eo ipso anno, qui mihi maxime quærendus erat, primum veni; sane homini præter opinionem improuiso incidi; scrutatus sum quæ potui, & quæsiui omnia: inueni duos solos libellos à L. Canuleio missos socijs ex portu Syracusis: in quibus erat ratio scripta mensium complurium, rerum exportatarum istius nomine sine portorio. itaq; obsignaui statim. Non* erant ex eo genere, quod ego maxime genus ex sociorum literis reperire cupiebam. verum tantum inueni, iudices, quod apud vos quasi exempli causa proferre possem. sed tamen quidquid erit in his libellis, quãtulumcumq; videtur esse, hoc quidem certe manifestum erit: de ceteris ex hoc coniecturam facere debebitis. Recita mihi quæso hunc primum libellũ, deinde illum alterum.*LIBELLI CANVLEIANI. Iam non quæro, vnde CCCC. amphoras mellis habueris, vnde tantam Melitensem vestem, vnde quinquaginta tricliniorum lectos, vnde tot candelabra: non inquam, iam quæro, vnde hęc habueris; sed quo tibi tantum opus fuerit, id quæro. mitto de melle: sed tantumne Melitensium? quasi etiam amicorum vxores: tantum lectorum? quasi etiam omnium istorũ villas ornaturus esses. Cum hæc paucorum mensiũ ratio in his libellis sit; facite vt vobis triennij totius veniat in mentẽ. Sic contendo, ex his paruis libellis apud vnum magistrum societatis repertis, vos iam coniectura assequi posse, cuiusmodi prædo iste in illa prouincia fuerit; quã multas cupiditates, quàm varias, quã infinitas habuerit; quantã pecuniã nõ solum numeratam, verum etiã in huiuscemodi rebus positã cõfecerit: quæ nobis alio loco planius explicabuntur. Nunc hoc attendite: his exportationibus, quę recitatæ sunt, scribit H.S. LX. millia socios perdidisse ex vicesima portorij Syracusis.

pau-

pauculis igitur mẽsibus, vt hi pusilli, & cõtempti libelli indicant, furta prætoris, quę essent H-S. duodecies, ex vno oppido solo exportata sunt. cogitate nunc, cum illa sit hæc insula, quæ vndiq; exitus maritimos habeat; quid ex cęteris locis exportatum putetis, quid Agrigento, quid Lilybæo, quid Panormo, quid Thermis, quid Halesa, quid Catina, quid ex cęteris oppidis; quid vero Messana, quem iste sibi locum maxime tutum arbitrabatur, vbi animo semper soluto liberoq; erat: quod sibi iste Mamertinos delegerat, ad quos omnia, quæ aut diligentius seruanda, aut occultius exportanda erant, deportaret. His inuentis libellis, cęteri remoti, & diligẽtius sunt reconditi: nos tamen vt omnes intelligant hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis cõtẽti sumus. Nũc ad sociorũ tabulas accepti & expensi, quas remouere honeste nullo modo potuerũt, & ad amicũ tuum Carpinatiũ reuertemur. Inspiciebamus Syracusis à Carpinatio cõfectas tabulas societatis, quæ significabant multis nominibus eos homines versuram à Carpinatio fecisse; qui pecuniã Verri dedissent. Erit vobis luce clarius, iudices cũ eos ipsos produxero, qui dederũt, intelligetis enim illa tempora, per quæ, cum essent in periculo, pretio sese redemerunt, cum societatis tabulis non solum consulibus, verum etiã mensibus conuenire. Cum hæc maxime cognosceremus, & iam in manibus tabulas haberemus; repẽte aspicimus lituras eiusmodi, quasi quædam vulnera tabularum recẽtia, statim suspicione offensi, ad ea ipsa nomina oculos animumque trãstulimus. erant acceptæ pecuniæ à C. Verrutio, sic tamen, vt vsq; alterum, r, literæ constarent integræ, reliquæ omnes essent in litura. alterũ, tertium, quartum permulta erant eiusmodi nomina. Cũ manifesta res, cum flagitiosa tabularum, atque insignis turpitudo teneretur; quærere incœpimus de Carpinatio, quisnã esset is Verrutius qui tũ tantæ pecunię

rationem haberet. hærere homo, auersari, rubere. Quod lege excipiuntur tabulæ publicanorum, quo minus Romam deportentur; vt res quàm maxime clara, ac testata esse posset, in ius ad Metellũ Carpinatium voco, tabulasque societatis in forum defero. fit maximus concursus hominum: & quod erat Carpinatij nota cum isto prætore societas, ac fœneratio, summè expectabant omnes, quid in tabulis contineretur. rem ad Metellum defero, me tabulas perspexisse sociorum, in his tabulis magnam rationem C. Verrutij permultis nominibus esse; meque hoc perspicere ex consulum, mensiumque ratione: hunc Verrutium neque ante aduentum C. Verris, neq; post decessionem quidquam cum Carpinatio rationis habuisse, postulo mihi respondeat, qui sit iste Verrutius, mercator, an arator, an pecuarius: in Sicilia sit, an decesserit. clamare omnes ex conuentu, neminem vnquam ex Sicilia fuisse Verrutium. ego instare, vt mihi responderet. vbi esset, quis esset, vnde esset: cur seruus societatis, qui tabelas confecerit, semper in Verrutij nomine, certo ex loco mẽdosus esset, atque hæc postulabam, non quo illum cogi putarem oportere, vt ea mihi responderet inuitus: sed vt omnibus istius furta, illius flagitium, vtriusque audacia perspicua esse posset. Itaque illũ iniuriæ metu, conscientiaque peccati mutum, atque exanimatum, ac vix viuum relinquo: tabulas in foro summa hominum frequentia exscribo: adhibentur in exscribendo de conuentu viri primarij literæ, lituræque omnes assimilatæ, expressæ, de tabulis in libros transferuntur. Hæc omnia summa cura, & diligentia recognita, & collata, & ab hominibus honestissimis obsignata sunt. Si Carpinatius tum mihi respondere noluit: responde mihi nunc tu, Verres, quem esse hunc tuum pene gẽtilem Verrutium putes? fieri non potest, vt quem video, te prætore, in Sicilia fuisse, & quem ex ipsa ratione intelligo locupletem

cupletem fuisse, cum tu in tua prouincia non cognoris. Atque adeo hoc ne longius, aut obscurius esse possit: procedite in medium, explicate descriptionem, imaginemque tabularum, vt omnes mortales istius auaritiæ non iam vestigia, sed ipsa cubilia videre possint. videtis Verrutium? videtis primas literas integras? videtis extremam partem nominis, caudam illam Verris tanquam in luto demersam esse in litura? Sic habent se tabulæ, iudices, vt videtis. Quid expectatis? quid quæritis amplius? tu ipse, Verres, quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis Verrutium necesse est; aut te esse Verrutium fateare. Laudantur oratores veteres Crassi illi, & Antonij; quod crimina diluere dilucidè, quod copiosè reorum causas defendere solebant. Nimirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiam præstiterunt. nemo enim tunc ita peccabat, vt defensioni locum non relinqueret. nemo ita viuebat, vt nulla eius vitæ pars summæ turpitudinis esset expers: nemo ita in manifesto peccato tenebatur, vt cum impudens fuisset in facto, tum impudentior videretur, si negaret. Nunc vero quid faciat Hortensius? auaritiæne crimina frugalitatis laudibus deprecetur? at hominem flagitiosissimum, libidinosissimum, nequissimumq; defendit. An ab hac eius infamia nequitiæ vestros animos in aliam partem, fortitudinis commemoratione traducat? at homo inertior, ignauior, magis vir inter mulieres nequam, impura inter viros muliercula proferri non potest. At mores commodi. quis contumacior? quis inhumanior? quis superbior? At hoc sine cuiusquam malo. quis acerbior? quis insidiosior? quis crudelior vnquam fuit? in hoc homine atq; in eiusmodi causa quid facerent omnes Crassi, & Antonij? tãtum, opinor, Hortensi, ad hanc causam non accederet: ne in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent, liberi enim ad causas, solutique venie-

bant:neque committebant,vt si impudentes in defendendo esse voluissent; ingrati in deserendo existimarentur.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM

LIBER. V.

ORATIO. VIII.

OMNES qui alterum,iudices,nullis impulsi inimicitijs, nulla priuatim læsi iniuria, nullo præmio adducti, in iudicium reip. causa vocant,prouidere debẽt, non solum quid oneris in presentia tollant, sed etiam quantum in omnem vitam negotij suscipere conentur. legem enim sibi ipsi indicunt innocentiæ, continentiæ,virtutumq; omnium,qui ab altero rationẽ vitæ reposcunt: atq; eo magis, si id,vt ante dixi, faciunt nulla re commoti alia,nisi vtilitate communi. Nam qui sibi hoc sumpsit, vt corrigat mores aliorum, ac peccata reprehendat: quis huic ignoscat,si qua in re ipse à religione officij declinarit? Quapropter hoc etiam magis ab omnibus eiusmodi ciuis laudandus ac diligendus est;qui non solum reip. ciuem improbum remouet; verum etiam se ipsum eiusmodi fore profitetur,ac pręstat, vt sibi non modo communi voluntate virtutis atq; officij, sed etiam vt quadam magis necessaria ratione recte sit, honesteq; viuẽdum. Ita hoc iudices, ex homine clarissimo,atq; eloquentissimo L.Crasso sæpe auditum est,cum se nullius rei tam pœnitere diceret, quam quod C.Carbonẽ vnquã in iudiciũ vocauisset.minus enim

enim liberas omnium voluntates rerum habebat:& vitam suam pluribus, quàm vellet, obseruari oculis arbitrabatur. Atque ille his præsidijs ingenij fortunæq; munitus, tamen hac cura continebatur: quàm sibi nondum confirmato consilio, sed ineunte ætate susceperat quo minus etiam perspicitur eorum virtus & integritas, qui ad hanc rem adolescentuli, quã qui iam firmata ætate descendunt. illi enim, antequam potuerunt existimare, quanto liberior vita sit eorum, qui neminem accusarint, gloriæ causa, atq; ostentationis accusant: nos, qui iam & quid facere, & quantulum iudicare possemus, ostendimus: nisi facile cupiditates nostras teneremus, nũquam ipsimet nobis praeciderem us istam licentiam, libertatemq; viuẽdi. Atq; hoc ego plus oneris habeo, quã qui cęteros accusarunt (si onus est id appellandum, quod cum lætitia feras ac voluptate) veruntamen hoc ego amplius suscepi, quàm cæteri. quod ita postulatur ab omnibus, vt ab ijs se abstineant maxime vitijs, in quibus alterum reprehenderint. furem aliquem, aut rapacem accusaris: vitanda tibi semper erit omnis auaritiæ suspicio. maleficum quempiam* adduxeris; aut crudelem: cauendum erit semper, ne qua in re asperior aut inhumanior fuisse videare. corruptorem, adulterum: prouidendum diligenter, ne quod in vita vestigium libidinis appareat. omnia postremò, quæ vindicaris in altero, tibi ipsi vehementer fugienda sunt. Etenim non modo accusator, sed ne obiurgator quidem ferendus est is, qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse deprehẽditur. Ego in vno homine omnia vitia, quæ possunt in homine perdito, nefarioque esse, reprehendo: nullum esse iudicium libidinis, sceleris, audaciæ, quod non in vnius istius vita perspicere possitis. Ego in isto reo legem hanc, iudices, mihi statuo, viuendum ita esse, vt isti non modo factis dictisque omnibus; sed etiam oris oculorumque illa

contumacia, ac superbia quàm videtis, dissimillimus esse, ac semper fuisse videar. Patior non moleste, iudices eam vitam, quæ mihi sua sponte antea iucunda fuerit. nunc iam mea lege & conditione necessariam quoq; futuram. Et in hoc homine sępe à me queris, Hortensi quibus inimicitijs, aut qua iniuria adductus, ad accusandum descenderim? mitto iam rationem officij mei, necessitudinisque Siculorum: de ipsis tibi inimicitijs respondeo, an tu maiores vllas inimicitias putas esse, quam contrarias hominum sententias, ac dissimilitudines studiorum & voluntatum? Fidem sanctissimam in vita qui putat, potest ei non inimicus esse, qui quæstor consulem suum, consilijs commissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere, oppugnare ausus sit? pudorem & pudiciciam qui colit, potest animo æquo istius quotidiana adulteria, meretriciam disciplinam, domesticum lenocinium videre? qui religiones deorum immortalium retinere vult, ei qui fana spoliarit omnia qui ex Thensarum orbitis prædari sit ausus, inimicus non esse qui potest? qui iure æquo omnes putat esse oportere, is tibi non infestissimus sit, cum cogitet varietatem, libidinemque decretorum tuorum? qui sociorum iniurijs, prouinciarumq; incommodis doleat, is in te non expilatione Asiæ, vexatione Pamphiliæ squalore & lacrimis Siciliæ concitetur? qui ciuium Romanorum iura, ac libertatem sanctam apud omnes haberi vult, is non tibi plus etiam quam inimicus esse debeat, cum tua verbera, cum secures, cum cruces ad ciuium Romanorum supplicia fixas recordetur? An si qua in re contra rem meam decresset aliquid iniuria, iure me ei inimicum esse * arbitrarere: cum omnia contra omnium bonorum rem, causam, rationem, vtilitatem, voluntatemque fecerit. quæris cur ei sim inimicus, cui populus Romanus infestus sit? qui præsertim plus

etiam,

etiam, quam pars virilis postulat, pro voluntate populi Rom. oneris ac munere suscipere debeam. Quid illa, quæ leuiora videntur esse, non cuiusuis animum possent mouere? quod ad tuam ipsius amicitiam, ceterorumq; omnium * maiorum, atque nobilium, faciliorem aditum istius habet nequitia & audacia, quam cuiusquam nostrorum virtus & integritas? odistis hominum nouorum industrias: despicitis eorum frugalitatem, pudorem contemnitis: ingenium verò & virtutem depressam extinctamq; cupitis: Verrem amatis, ita credo: si non virtute, non industria, non innocentia, non pudore, non pudicitia, at sermone, at literis, at humanitate eius delectamini. Nihil horum est: contraq; sunt omnia cum summo dedecore ac turpitudine, tum singulari stultitia, atq; inhumanitate oblita. huic homini si cuius domus patet, vtrum ea patere, an hiare ac poscere aliquid videtur? hunc vestri ianitores, hunc cubicularij diligunt: hunc liberti vestri, hunc serui, ancillæque amant: hic cum venit, extra ordinem vocatur: hic solus introducitur; ceteri sæpe frugalissimi homines excludūtur. ex quo intelligi potest, eos vobis esse charissimos, qui ita vixerunt, vt sine vestro præsidio salui esse non possint. Quid? hoc cuiquam ferendum putas esse, nos ita viuere in pecunia tenui, vt prorsus nihil acquirere velimus; vt dignitatem nostram, populique Rom. beneficia non copijs, sed virtute tueamur: istum rebus omnibus vndique ereptis, impunè eludentem circumfluere, atq; abundare? huius argento domos vestras; huius signis & tabulis forum comitiumque ornari? præsertim cum vos vestro Marte his rebus omnibus abundetis. Verrem esse, qui vestras villas suis manubijs ornet? Verrem esse, qui cum L. Mummio certet? vt plures hic sociorum vrbes, quam ille hostium spoliasse videatur: plures hic solus villas ornamentis fanorum, quam ille fana spolijs hostium ornasse? &

is erit ob eam rem vobis carior, vt cęteri libentiùs suo periculo vestris cupiditatibus seruiant ? verum hæc,& dicentur alio loco, & dicta sunt; nunc proficiscemur ad reliqua, si pauca ante erimus à vobis, iudices, deprecati. Superiore omni oratione perattentos vestros animos habuimus. id fuit nobis gratum admodum; sed multò erit gratius, si reliqua voletis attendere: propterea quod in his omnibus, quæ antea dicta sunt, erat quædam ex ipsa varietate, ac nouitate rerum, ac criminum delectatio. nunc tractare causam instituimus frumentariam: quæ magnitudine iniuriæ ferè criminibus cæteris antecellit; iucunditatis in agendo,& varietatis minus habebit. vestra autem auctoritate & prudentia dignissimum est, iudices, in audiendo diligentiam non minùs religioni tribuere, quam voluptati. In hac causa frumentaria cognoscenda hæc vobis proponite, iudices, vos de rebus, fortunisque Siculorum omnium, de ciuium Ro. qui arant in Sicilia, bonis, de vectigalibus à maioribus traditis, de vita victuque populi Rom. cognituros. quæ si magna, atq; adeò maxima vobis videntur; quam variè, & quam copiosè dicantur, expectare nolite. Neminem vestrûm præterit, iudices omnem vtilitatem, opportunitatemq; prouinciæ Siciliæ, quæ ad commoda populi Rom. adiuncta sit, consistere in re frumentaria maximè. in cæteris rebus adiuuamur ex illa prouincia; hac verò alimur ac sustinemur. Ea causa tripertita, iudices, erit in accusatione. primum enim de decumano, deinde de empto dicemus frumento, postremò de ęstimato. Inter Siciliam, cęterasq; prouincias, iudices, in agrorum vectigalium rationibus hoc interest; quod cęteris aut impositũ vectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, vt Hispanis, & plerisq; Pœnorum, quasi victoriæ præmium, ac pœna belli: aut censoria locatio constituta est, vt Asiæ lege Sempronia. Siciliæ ciuitates sic
in

in amicitiam,fidemq; recepimus, vt eodem iure essent, quo fuissent: eadem conditione populo Rom. parerent, qua suis antea paruissent. perpaucæ Siciliæ ciuitates sunt bello à maioribus nostris subactę: quarum ager cum esset publicus populi Ro. factus, tamen illis est redditus: is ager à censoribus locari solet. Fœderatæ ciuitates duæ sunt, quarum decumæ venire non soleant, Mamertina & Taurominitana: quinque præterea sine fœdere immunes ciuitates, ac liberæ, Centuripina, Halesina, Segestana, Haliciensis, Panormitana. præterea omnis ager Siciliæ ciuitatum decumanus est, itemque ante imperium populi Rom. ipsorum Siculorum voluntate & institutis fuit. Videte nunc maiorum sapientiam: qui cum Siciliam tam opportunum subsidium belli atque pacis ad rempub. adiunxissent, tanta cura Siculos tueri, & retinere voluerunt, * vt non modò eorum agris vectigal nouum nullum imponerent, sed ne legem quidem venditionis decumarum, neuę vendundis aut tempus, aut locum commutarent, vt certo tempore anni, vt ibidem in Sicilia denique vt lege Hieronica venderent. voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse: eorum animos, non modo lege noua, sed ne nomine quidem legis nouo commoueri. ita decumas lege Hieronica semper vendendas censuerunt, vt ijs iucundior esset muneris illius functio, si eius regis qui Siculis charissimus fuit, non solum instituta, commutato imperio, verum etiam nomen maneret. hoc iure antè Verrem prætorem Siculi semper vsi sunt: hic primus instituta omnium, consuetudinem à maioribus traditam, conditionem amicitiæ, ius societatis conuellere & commutare ausus est. Qua in rę primum illud reprehendo, & accuso, cur in re tam veteri, tam vsitata, quidquam noui feceris? ingenio aliquid assecutus es? tot homines sapientissimos, qui illam prouinciam ante te tenuerunt, prudentia consilioque vi-

cisti? Est tuum, est ingenij, prudentiæque tuæ. do hoc tibi,& concedo: scio te Romæ,cum prætor esses,edicto tuo possessiones hæreditatum * à liberis ad alienos, à primis hæredibus ad secundos, à legibus ad libidinem tuam transtulisse.scio te edicta superiorum omnium correxisse, & possessiones hæreditatum non secundum eos qui proferrent, sed secundum eos, qui dicerent testamentum factum dedissem: easq; res nouas abs te prolatas, & inuentas magno tibi quæstui fuisse scio: eundemq; te memini censorias quoque leges in sartis tectis exigendis tollere, & commutare, ne is redimeret, cuia res esset: ne pupillo tutores, propinquique consulerent, quo minus fortunis omnibus euerteretur: exiguam diem præfiniri operi, qua cæteros à negotio excluderes, cum ipse in tuo redemptore nullam certam diem obseruares : quamobrem nouam legem te in decumis statuisse non miror, hominem in edictis prætorijs, in censorijs legibus tam prudentem, tam exercitatum: non, inquam, miror, te aliquid excogitasse: sed quod tua sponte,iniussu populi,sine senatus auctoritate iura prouinciæ Siciliæ mutaris, id reprehendo, id accuso. L. Octauio & C. Cottæ * consulibus senatus permisit, vt vini & olei decumas,& frugum minutarum, quas antè te quæstores in Sicilia vendere consuessent, Romæ venderent, legemque his rebus quæ ipsis videretur,edicerent. Cum locatio fieret;publicani postularunt,quasdam res vt ad legem adderent, neque tamen à censorijs cęteris legibus recederent. contradixit is, qui casu tum Romæ fuit tuus hospes, Verres, hospes inquã, & familiaris tuus Sthenius hic Thermitanus.* Consules causam cognouerunt. cum viros primarios, atque amplissimos ciuitatis multos in consilium aduocassent: de consilij sententia pronuntiarunt, se lege Hieronica vendituros. Itane verò? prudentissimi viri, summa auctoritate præditi, quibus senatus

ſenatus legum dicendarum in locandis vectigalibus omnem poteſtatem permiſerat, populuſq; Romanus idem iuſſerat, Siculo vno recuſante, cum amplificatione vectigalium, nomen Hieronicæ legis mutare noluerũt; tu homo minimi conſilij, nullius auctoritatis, iniuſſu populi, ac ſenatus, tota Sicilia recuſante, cum maximo detrimento atque adeo exitio vectigalium, totam Hieronicam legem ſuſtuliſti. at quam legem corrigit, iudices, atque adeò totam tollit? acutiſſimè, ac diligẽtiſſimè ſcriptam; quæ omnibus cuſtodijs ſubiectum aratorem decumano tradit; vt neque in ſegetibus, neque in areis, neque in horreis, neque in amouendo, neque in aſportando frumento, grano vno poſſet arator ſine maxima pœna fraudare decumanum. ſcripta lex ita diligenter eſt, vt eum ſcripſiſſe appareat, qui alia vectigalia non haberet: ita acutè, vt Siculum: ita ſeuerè, vt tyrannum: qua lege Siculis tamen arare expediret. nam ita diligenter conſtituta ſunt iura decumani, vt tamen ab inuito aratore plus decuma non poſſit auferri. Cum hæc eſſent ita conſtituta; Verres tot annis atque adeò ſæculis inuentus eſt, qui hæc non commutarit, ſed euerterit: eaque quæ iamdiù ad ſalutem ſociorum, vtilitatemque reipublicæ compoſita, comparataq; eſſent, ad ſuos improbiſſimos quæſtus * conuerterit: qui primum certos inſtituerit nomine decumanos, re vera miniſtros ac ſatellites cupiditatum ſuarum: per quos oſtendam ſic prouinciam per triennium vexatam atque vaſtatam, iudices, vt eam multis annis, * multorum * prætorum innocentia, ſapientiaque recreare nequeamus. Eorum omnium, qui decumani vocabantur, princeps erat Q. ille Apronius, quem videtis: de cuius improbitate ſingulari grauiſſimarum legationũ querimonias audiſtis. Aſpicite, iudices, vultum hominis, & aſpectum, & ex ea contumacia, quam hic

in perditis rebus retinet, illos eius spiritus Sicilienses quos fuisse putetis, cogitate, ac recordamini. hic est Apronius, quem in prouincia tota Verres, cum vndique nequissimos homines conquisisset, & cum ipse secum sui similes duxisset non parum multos, nequitia, luxuria, audacia, sui simillimum iudicauit. itaque istos inter se perbreui tempore, non res, non ratio, non commendatio aliqua, sed studiorum turpitudo, similitudoque coniunxit. Verris mores improbos, impurosq; nostis: fingite vobis si potestis, aliquem, qui in omnibus rebus isti par ad omnium flagitiorum nefarias libidines esse possit: is erat Apronius ille: qui, vt ipse non solum vita, sed etiam corpore atque ore significat, immensa aliqua vorago est, aut gurges vitiorum turpitudinumque omnium. hunc in omnibus stupris, in fanorum expilationibus, hunc in impuris conuiuijs principem adhibebat: tantamque habebat morum similitudo coniunctionem, atque concordiam, vt Apronius, qui alijs inhumanus, ac barbarus, isti vni commodus, ac disertus videretur: vt quem omnes odissent, neque videre vellent, sine eo iste esse non posset: vt, cum alij ne conuiuijs quidem ijsdem, quibus Apronius, hic ijsdem etiam poculis vteretur: postremò, vt odor Apronij teterrimus oris & corporis, quem (vt aiunt) ne bestiæ quidem ferre possent, vni isti suauis, & iucundus videretur. Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo socius, in conuiuio dominus: ac tum maximè, cum accubante prætextato prætoris filio, in conuiuio saltare nudus cœperat. Hunc, vti dicere institui, principem Verres ad euertendas fortunas aratorum, vexandas, diripiendasque esse voluit: huius audaciæ, nequitiæ, crudelitati, fidelissimos socios optimosque ciues scitote hoc prætore traditos, iudices, atque addictos fuisse, nouis institutis & edictis, tota Hieronica

nica lege (quemadmodum antea dixi) reiecta, & repudiata. Primum edictum, iudices, audite præclarum. Quantum decumanus edidisset aratorem sibi decumæ dare oportere, vt tantum arator decumano dare cogeretur. Quomodo? quantum poposcerit Apronius, dato. quid est hoc? vtrum prætoris institutum in socios, an in hostes victos insani edictum atque imperium tyranni? ego tantum dem, quantum ille poposcerit? poscet omne, quantum exarauero. quid omne? imo plus etiam, inquit, si volet. Quid tu? quid censes? aut dabis, aut contra edictũ fecisse damnabere. Per deos immortales,* quid est hoc? verisimile enim nõ est. sic mihi persuadeo, iudices: tametsi omnia in istum hominem conuenire putetis, tamen hoc vobis falsum videri. ego enim cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, si hæc edicta non ex ipsius tabulis totidem verbis recitare possem: sicuti faciam. da quæso Scribæ: recitet ex codice. Recita edictũ de professione. Negat me recitare totum: nam id nutu significare videtur. Quid prætereo? an illud, vbi caues tamen Siculis, & miseros respicis aratores? edicis enim te in decumanum, si plura sustulerit, quam debitum sit, in octuplum iudicium daturum esse: nihil mihi placet prætermitti: recita hoc quoque, quod postulat, totum. Recita edictum de iudicio in octuplum. Iudicio vt arator decumanum persequatur? miserum, atque iniquum, ex agro homines traduci in forum, ab aratro ad subsellia, ab vsu rerum rusticarum ad insolitam litem, atque iudicium. cum omnibus in alijs vectigalibus, Asiæ, Macedoniæ, Hispaniæ, Galliæ, Africæ, Sardiniæ, ipsius Italiæ quæ * vectigalia sunt, cum in his inquam rebus omnibus publicanus petitor ac pignerator, nõ ereptor neq; possessor soleat esse, tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominũ, hoc est, de aratoribus, ea iura cõstituebas, quę omnibus alijs es-

ſent contraria. Vtrum eſt æquius, decumanum petere, an aratorem repetere? iudicium integra re, an perdita fieri? eum, qui manu quæſierit, an eum qui digito licitus ſit, poſſidere? Quid, qui in ſingulis * iugis arant, qui ab opere ipſi non recedunt, quo in numero magnus antè te prætorem numerus, magna multitudo Siculorum fuit: quid facient? cum dederint Apronio quod popoſcerit, relinquent arationes? relinquent larem familiarem ſuum? venient Syracuſas: vt, te prætore videlicet, æquo iure Apronum delicias, ac vitam tuam iudicio recuperatorio perſequantur? Verum eſto, reperietur aliquis fortis, experiens arator, qui cum tantum dederit decumano, quantum ille deberi dixerit, iudicio repetat, & pœnam octupli perſequatur: expecto vim edicti, ſeueritatem prætoris: faueo aratori, cupio octupli damnari Apronium. Quid tandem poſtulat arator? nihil niſi ex edicto iudicium in octuplum. quid Apronius? non recuſat. quid prætor? iubet recuperatorem reijcere decurias ſcribamus. quas decurias? de cohorte mea reijcies, inquit. Quid? iſta cohors quorum hominum eſt? Voluſij haruſpicis, Cornelij medici: & horum canum, quos tribunal meum vides lambere? Nam de conuentu nullum vnquam iudicem, nec recuperatorem dedit: iniquos decumanis omnes dicebat eſſe, qui vnā agri glebam poſſiderent. veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum etiam Aproniani conuiuij crapulam exhalaſſent. O præclarum, & commemorandum iudicium: ô ſeuerum edictum: ô tutum perfugium aratorum. Atque, vt intelligatis, cuiuſmodi iſta iudicia in octuplum, cuiuſmodi iſtius de cohorte recuperatores exiſtimati ſint: ſic attendite. Ecquem putatis decumanum hac licentia permiſſa, vt tantum ab aratore, quantum popoſciſſet, auferret, plus quā deberetur popoſciſſet? conſiderate cum veſtris animis voſmetipſi, ecquem

putetis?

putetis? præsertim cum id non solum sine auaritia, sed etiam impudentia accipere potuerit. multos, necesse est. At ego omnes dico plùs, quàm decumas abstulisse. cedo mihi vnum ex triennio præturæ tuę, qui octupli, damnatus sit. damnatus; immo verò in quem iudicium ex edicto tuo postulatum sit. Nemo erat videlicet aratorum, qui iniuriam sibi factam queri posset: nemo decumanorum, qui grano ampliùs, sibi quam deberetur, deberi professus esset. immo verò contra rapiebat, & asportabat quantum à quoque volebat, Apronius; omnibus autem locis aratores spoliati, ac vexati quærebantur: neque tamen vllum iudicium reperietur. Quid est hoc? viri fortes, honesti, gratiosi, tot Siculi, tot equites Romani ab homine nequissimo ac turpissimo læsi, pænam octupli sine vlla dubitatione commissam non persequebantur? quæ causa? quæ ratio est? vna illa, iudices, quam videtis; quod vltrò etiam illusos se, & irrisos à iudicio discessuros videbant, etenim quod esset iudicium, cum è Verris turpissimo, flagitiosissimoq; comitatu tres, recuperatorum nomine assedissent asseclæ istius, non à patre ei traditi, sed à meretricula commendati? ageret videlicet causam arator: nihil sibi frumenti ab Apronio relictum, bona sua etiam direpta, se pulsatū, verberatumq; diceret. conferrent viri boni capita: de comissatione loquerentur inter se, ac de mulierculis, si quas à prætore abeuntes possent deprehendere: res agi videretur. surrexisset Apronius, noua dignitas publicani; non vt decumanus squaloris plenus ac pulueris, sed vnguentis oblitus, vino vigilijsq; languidus: omnia primo motu ac spiritu suo, vini, vnguenti, corporis odore cōplesset: dixisset hæc, quæ vulgo dicere solebat, non se decumas emisse, sed bona fortunasq; aratorum: non se decumanū esse sed Aproniū; sed Verrem alterum: dominum illorum ac tyrannum. quæ cum dixisset, illi viri optimi de cohorte

istius recuperatores, non de absoluendo Apronio deliberarent, sed quærerent, quomodo petitorē ipsum Apronio permisissent, vt quātum vellet posceret, quantum poposcisses, auferret. Hoc tibi defensionis ad iudicium tuum comparabas, habuisse te edidictū, recuperatores daturum in octuplum, si, mehercule, ex omni copia conuentus Syracusani splēdissimorum hominum, honestissimorumq; faceres potestatem aratori non modo reijciendi, sed etiam sumendi recuperatores, tamen hoc nouū genus iniuriæ ferre nemo posset, te cum tuos omnes fructus publicano tradidisses, & rem de manibus amisisses, tum bona tua repetere, ac persequi lite atq; iudicio, cum verò verbo iudiciū sit in edicto, re quidem vera tuorum comitum hominum nequissimorū collusio cum decumanis socijs tuis, atque adeò procuratoribus, tamē audes illius iudicij mentionē facere? præsertim cum id non modò oratione mea, sed etiam re ipsa refellatur: cum in tantis incommodis aratorum, iniurijsq; decumanorum, nullum, ex isto præclaro edicto non modo factum, sed ne postulatum quidem iudicium inueniatur. Erit tamē in aratores lenior, quam videtur. Nam qui in decumanos octupli iudicium se daturum edixit, idem habuit in edicto, se in aratorem in quadruplum daturum. Quis hunc audet dicere aratoribus infestum, aut inimicum fuisse? quanto lenior, quam in publicanum? edixit, vt, quod decumanus edidisset sibi dari oportere, id ab aratore magistratus Siculus exigeret, quid dereliquit iudicij, quod in aratorem dari posset? Non malum est, inquit, esse istam formidinem: vt cum exactum sit ab aratore, tamen, ne se commoueat, reliquus metus iudicij sit. si iudicio à me vis exigere, remoue Siculum magistratum. si hanc vim adhibes, quid opus est iudicio? quis porrò erit, qui non malit decumanis tuis dare, quod * poscerent, quam ab asseclis tuis quadrupli condemnari?

Illa

Illa verò præclara est clausula edicti, quod omnium controuersiarum, quæ essent inter aratorem, & decumanum, si vter volet, edicit se recuperatores daturum. Primum quæ potest esse controuersia, cum is, qui petere debet, aufert, & cum is, non quantum debetur, sed quantum commodum est, aufert? Ille autem vnde ablatum est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? deinde in hoc, homo * luteus etiam callidus ac veterator esse vult, quod ita scribit, Si vter volet, recuperatores dabo. quam lepidè se furari putat? vtriq; facit potestatem. sed vtrum ita scripserit, Si vter volet, an, si decumanus volet, nihil interest. arator enim tuos istos recuperatores numquid volet? Quid? illa cuiusmodi sunt, quæ ex tempore ab Apronio admonitus, edixit? Q. Septitio honestissimo homine, equiteq; R. resistente Apronio, & affirmante se plus decuma non daturum, exoritur peculiare edictum repentinum, ne quis frumentum de area tolleret antè, quam cum decumano pactus esset. Ferebat hanc quoque iniquitatem Septitius, & imbri frumentum corrumpi in area patiebatur: cum illud edictum repentè vberrimum, & quæstuosissimum nascitur, vt antè Kal. Sext. omnes decumas ad aquam deportatas haberent. Hoc edicto non Siculi (nam eos quidem iam superioribus edictis satis perdiderat, atq; afflixerat) sed isti ipsi equites Rom. qui suum ius retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines, & alijs prætoribus gratiosi, vincti Apronio traditi sunt. attendite enim, cuiusmodi edicta sunt. Ne tollat, inquit, ex area, nisi erit pactus. Satis hæc magna vis est ad iniquè paciscendum. malo enim plus dare, quam non maturè ex area tollere. At ista vis * Septitium, & nonnullos Septitij similes non coercet, qui ita dicunt, non tollam potiùs, quam paciscar. his hoc * apponitur, Deportatum habeas ante Kalend. Sextiles. deportabo igitur. Nisi pactus

eris, non commouebis. sic deportandi dies præsti-tuta tollere cogebat ex area: * cohibitio tollendi nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni, nó voluntatem. Iam verò illud non solum cótra legem Hieronicam, nec solum cótra consuetudinem superiorum, sed etiam contra omnia iura Siculorum; quæ habent à senatu, populoq; Ro. ne extra suum forum vadimonium promittere cogantur. Statuit iste, vt arator decumano, quo vellet decumanus, vadimonium promitteret: vt hic quoque Apronio, cum ex Leontino vsque Lilybæum aliquem vadaretur, ex miseris aratoribus calumniandis quęstus accederet. Quanquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ratio; quod ediderat, vt aratores iugera sationum suarum profiterentur. Quæ res cum ad pactiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut ostẽdemus, nec ad vllam vtilitatem reip. pertinuit tum verò ad calumnias, in quas omnes inciderent, quos vellet Apronius. vt enim quisque contra voluntatem eius dixerat; ita in eum iudicium de professione iugerum postulabatur: cuius iudicij metu magnus à multis frumenti numerus ablatus, magnæque pecuniæ coactæ sunt. non quo iugerum numerum verè profiteri esset difficile, aut ampliùs etiam profiteri (quid enim in eo periculi esse posset?) sed causa erat iudicij postulandi; quod ex edicto professus nó esset. iudicium autem quod fuerit, isto prætore, si quæ cohors, & qui comitatus fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est, quod ex hac iniquitate nouorum edictorum intelligi velim, iudices? iniuriamne factam socijs? at videtis. auctoritatem superiorum repudiatam? non audebit negare. tãtum Apronium, isto prætore, potuisse? cófiteatur necesse est. Sed vos fortasse quod vos lex commonet, id in hoc loco quæritis, num quas ex hisce rebus pecunias ceperit. docebo cepisse maximas, omnesque eas iniquitates, de quibus anteà

anteà dixi, sui quęstus causa* reperisse conuincam; si prius illud propugnaculum, quo contra omnes meos impetus vsurum se putat, ex defensione eius deiecero. Magno, inquit, decumas vẽdidi. quid ais? an tu decumas homo audacissime, atq; amẽtissime, vendidisti: tu partes eas, quas te S. P. Q. R. valuit, an fructus integros, atque adeò bona, fortunasq; aratorum omnes vendidisti? Si palàm præco iussu tuo prædicasset, non decumas frumenti, sed dimidias venire partes; & ita emptores accessissent, vt ad dimidias partes emendas; si pluris vendidisses tu dimidias, quam cęteri decumas, cuinam mirum videretur? Quid verò? si præco decumas pronuntiauit, re vera, hoc est, lege, edicto, conditione plus etiam, quàm dimidiæ venierũt: tamen hoc tibi præclarum putabis, te pluris quod non licebat, quam cęteros quod oportebat vendidisse? pluris vendidi decumas, quam cęteri. Quibus rebus id assecutus es? innocentia? aspice ædem Castoris: deinde, si audes, fac mentionem innocentiæ. diligentia? codicis lituras tui contemplare in Sthenij Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligẽtem. ingenio? qui testes interrogare priore actione nolueris, & ijs tacitum os tuum præbere malueris: quantumuis & te, & patronos tuos ingeniosos esse dicito. Qua re igitur id quod ais, assecutus es? magna est enim laus si superiores consilio vicisti; posterioribus exemplum atq; auctoritatem reliquisti. Tibi fortasse idoneus fuit nemo, quem imitarere. at te videlicet inuentorem rerum optimarum, ac principem imitabũtur omnes. Quis aratorum, te prætore, decumam dedit? quis duas? quis non maximo se affectum beneficio putauit; cum tribus decumis pro vna defungeretur? præter paucos, qui propter societatẽ furtorum tuorum nihil omninò dederunt. Vide inter importunitatem tuam senatusq; bonitatem quid intersit. Senatus, cum temporibus reip. cogitur vt de-

cernat, vt alteræ decumæ exigantur, ita decernit, vt pecunia pro his decumis soluatur aratoribus: vt quod plus sumitur, quam debetur, idem non auferri putetur. tu cum tot decumas non s. c. sed nouis edictis tuis, nefarijsq; institutis exigeres, & eriperes, magnum te fecisse arbitrabere, si pluris vendideris. quam L. Hortensius pater istius Q. Hortensij, quam Cn. Pompeius, quam M. Marcellus, qui ab æquitate à lege, ab institutis non recesserunt? An tibi vnius anni, aut biennij ratio habēda fuit: salus prouinciæ, commoda rei frumentariæ, ratio reip. in posterum fuit negligenda? cum ita rē constitutam accepisses, vt & populo Ro. satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur, & aratoribus tamen arare atq; agros colere expediret. Quid effecisti, quid assecutus es? vt prætore te, nescio quid ad decumas accederet, deserendas arationes, relinquēdasq; curasti. Successit tibi L. Metellus. tu innocentior, quam Metellus? tu laudis, & honoris cupidior? tibi enim consulatus quærebatur. Metello paternus honor, & auitus negligebatur. multo minoris vendidit, nō modò quam tu, sed etiam quam qui ante te vendiderunt. Quæro si ipse excogitare non poterat, quemadmodum quā plurimo venderet: ne tua quidem recentia proximi prætoris vestigia persequi poterat, vt tuis præclaris, abs te principe inuentis, & excogitatis edictis, atq; institutis vteretur? Ille verò tum se Metellum minimè fore putasset, si te vlla in re imitatus esset. qui ab vrbe Roma, quod nemo vnquam post hominum memoriam fecit, cum sibi in prouinciam proficiscendum putaret, literas ad Siciliæ ciuitates misit, per quas hortatur, & rogat, vt arent, vt * serant in beneficio populi Rom.. Hoc petit aliquanto ante aduentum suum: & simul ostendit se lege Hieronica venditurum: hoc est, in omni ratione decumarum nihil isti simile facturum. atque hæc non cupiditate aliqua scribit adductus, vt in alienam

prouinciam

prouinciam mittat literas ante tempus, sed consilio; ne si tempus sationis præterijsset, granum in prouincia Sicilia nullum haberemus. Cognoscite Metelli literas. Recita epistolam L. Metelli. Hæ literæ, iudices, L. Metelli, quas audistis, hoc quantum est ex Sicilia frumenti hornotini exarauerunt. glebam commosset in agro decumano Siciliæ nemo, si Metellus hanc epistolam non misisset. Quid? Metello diuinitùs hoc venit in mentem? an a Siculis, qui Romam frequentissimi conuenerant, negotiatoribusq; Siciliæ doctus est? quorum quanti conuentus ad Marcellos antiquissimos Siciliæ patronos, quanti ad Cn. Pompeium c o s. designatum, cæterosque illius prouinciæ necessarios fieri soliti sint, quis ignorat? quod quidem iudicium nullo vnquam de homine factum est, vt absens accusaretur ab ijs palàm, quorum in bona, liberosq́, summum imperium potestatemq́; haberet. tanta vis erat iniuriarū, vt homines quoduis perpeti, quam non de istius prauitate, & iniurijs deplorare & conqueri mallent. Quas literas cum ad omnes ciuitates propè suppliciter misisset Metellus; tamen antiquum modum sationis nulla ex parte * exequi potuit. diffugerant enim permulti, id quod ostendam: non solum arationis, sed etiam sedes suas patrias istius iniurijs exagitati reliquerant. Non, mehercule, criminis augendi causa dicam, iudices, sed quem accepi ipse oculis, animoq; sensum, hunc verè apud vos, &, vt potero, planissimè exponam. Nam cum quadriēnio pòst in Siciliam venissem; sic mihi affecta visa est, vt hæ terræ solent, in quibus bellum acerbum diuturnumq; versatū est. quos ego campos antea, collesq; nitidissimos, viridissimosque vidissem, hos ita vastatos * tunc, ac desertos videbam, vt ager ipse cultorem desiderare, ac lugere dominum videretur. Herbitensis ager, & Ennensis, Murgentinus, Assorinus, Macharensis; Agyrinensis, ita relictus erat

ex maxima parte, vt non solum iugerum, sed etiam dominorum multitudinem quæreremus. Aetnensis verò ager, qui solebat esse cultissimus; &, quod caput est rei frumentariæ, campus Leontinus, cuius anteà species hæc erat, vt cum obsitum vidisses, annonæ charitatem nõ vererere; sic erat deformis, atque horridus, vt in vberrima Siciliæ parte Siciliam quæreremus. labefactarat enim vehementer aratores iam superior annus, proximus verò funditùs euerterat. Tu mihi etiam audes mentionem facere decumarum? tu in tanta acerbitate, in tot, & tantis iniurijs cum in arationibus, & in earum rerum iure prouincia Sicilia consistat; euersis funditùs aratoribus, relictis agris; cum in prouincia tam locuplete, ac referta, nõ modo rem, sed ne spem quidem vllam reliquam cuiquam feceris, aliquid te populare putabis habere, cum dices te pluris, quam cæteros, decimas vendidisse? quasi verò aut populus Ro. hoc voluerit; aut senatus hoc tibi mandauerit; vt cum omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes; in posterum fructu illo commodoq; rei frumentariæ populum Rom. priuares: deinde si quam partem tuæ prædæ ad summam decumarum addidisses, benè de populo Rom. meritus viderere. Atq; perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas eius reprehendenda; quod propter gloriæ cupiditatem, vt aliquos summa decumarum vinceret, acerbiorem legem, duriora edicta, interposuerit; omnium superiorum auctoritatem repudiarit. Magno tu decumas vendidisti? Quid si doceo, te non minus domum tuam auertisse, quam Romam misisse decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, cum ex prouincia populi Ro. æquam partem tu tibi sumpseris, atque populo Rom. miseris? quid si duabus partibus doceo te ampliùs frumenti abstulisse, quam populo Ro. misisse? tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine ceruiculam iactaturum,

&

& populo se ad coronam daturum? Hæc vos antea, indices, audistis: verum fortasse ita audistis, vt auctorem rumorem haberetis, sermonemq; omnium. Cognoscite nunc innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam: vt simul illam quoque eius vocem improbam agnoscatis: qui se vno quæstu decumarum omnia sua pericula, redempturum esse dicebat. Audiuimus hoc iamdiu, iudices: nego quenquam esse vestrûm, quin sæpe audierit, socios istius fuisse decumanos. nihil aliud arbitror in istum falso esse dictum ab ijs, qui male de isto existimarint, nisi hoc. nam socij putandi sunt, quos inter res communicata est. ego rem totam fortunasque aratorum omnes, istius fuisse dico. Apronium, Veneriosque seruos, quod isto prætore fuit nouum genus publicanorum, cęterosq; decumanos, procuratores istius quæstus, & ministros rapinarum dico fuisse. Quomodo hoc doces? quomodo ex locatione illa columnarum docui istum esse prædatum? opinor ex eo maxime, quod iniquam legem nouamque dixisset. Quis enim vnquam conatus est iura omnia, & consuetudinem omnium commutare cum vituperatione, sine quæstu? Pergam atque insequar longius, iniqua lege vendebas, quo pluris venderes cur addictis, & venditis decumis, cum iam ad summam decumarum nihil, ad tuum quæstum multum posset accedere, subitò, atque ex tempore noua nascebantur edicta? nam vt vadimonium decumano, quocunque is vellet promitteretur, vt ex area, nisi pactus esset, arator ne tolleret: Kalendis Sextilibus decumas deportatas haberent: hæc omnia, venditis decumis, anno tertio te edixisse dico: quæ si reipub. causa faceres, in vendundo essent pronuntiata: quia tua causa faciebas, quod erat imprudentia prætermissum, id quæstu ac tempore admonitus reprehẽdisti. Illud vero cui probari potest? te sine tuo quæstu, ac maximo quæ-

stu tantam tuam infamiam, tantum capitis tui, fortunarumq; periculum neglexisse? vt cum totius Siciliæ quotidie gemitus, quærimoniasq; audires; cũ, vt ipse dixisti, reum te fore putares, cum huiusce iudicij discrimen ab opinione tua non abhorreret; paterere tamen aratores indignissimis iniurijs vexari ac diripi? profecto, quãquam es singulari crudelitate, & audacia; tamen abs te totam alienari prouinciã, tot honestissimos tibi inimicissimos fieri nolles; nisi hanc rationem, & cogitationem salutis tuæ, pecuniæ cupiditas, ac pręsens illa præda superaret. Etenim quoniam summam, & numerum iniuriarum, iudices, vobis, non possum exponere; sigillatim autem de vniuscuiusq; incommodo dicere infinitum est: genera ipsa iniuriarum quæso cognoscite. Nympho est Centuripinus homo nauus & industrius, experientissimus, ac diligentissimus arator. is cum arationes magnas conductas haberet (quod homines etiam locupletes, sicut ille est, in Sicilia facere consueuerunt) easq; magna impensa, magno instrumento tueretur: tanta ab isto iniquitate oppressus est, vt non modo arationes relinqueret, sed etiam ex Sicilia profugeret, Romamq; cum multis vna ab isto eiectis veniret. Fecit vt decumanus Nymphonem vocaret ex edicto illo præclaro; quod nullam ad aliam rem, nisi ad huiusmodi quæstus pertinebat; numerum iugerum professum non esse. Nympho cum se vellet æquo iudicio defendere; iste viros optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Cornelium (is est Artemidorus Pergamenus, qui in sua patria dux isti quondam, & magister ad despoliandum Dianæ templum fuit) & haruspicem Volusianum, & Valerium præconem. Nympho antequam plane constitit, condemnatur. quanti, fortasse quæritis. Nulla erat edicti pœna certa. frumenti eius omnis, quod in areis esset. Sic Apronius decumanus non decumam debitam, non frumen-

frumentum remotum, atque celatum, sed tritici septem millia medimnum ex Nymphonis arationibus * edicta pœna, non redemptionis aliquo iure tollit. Xenonis Meneni nobilissimi hominis vxoris fundus erat colono locatus: colonus, quod decumanorum iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem iudicium dabat illud suum damnatorium de iugerum professione. Xeno ad se pertinere negabat: fundum elocatum esse dicebat. dabat iste iudicium; si pateret iugera eiusmodi fundi esse plura, quàm colonus esset professus, tum Xeno damnaretur. dicebat ille, non modo non arasse se id, quod ei satis erat: sed nec dominum eius esse fundi, nec locatorem: * vxorem esse: eam ipsam suum negotium gerere; ipsam locauisse. defendebat Xenonē homo summo splendore, & summa auctoritate præditus M. * Cossotius. iste nihilo minus iudicium HS. I. XXX. millium dabat. Ille, tametsi recuperatores de cohorte latronū sibi parari videbat, tamen iudicium acceptutum se esse dicebat: tum iste magna voce Venerijs imperat, vt * Xenonem adirent: dum res iudicaretur, hominem vt asseruarent: cum iudicatum sit, ad se adducant. & illud simul dixit, se non putare, illum si propter diuitias pœnas damnationis contemneret, etiā virgas contemnere. Hac ille vi, & hoc metu adductus, tantum decumanis, quantum iste imperauit, exoluit. Polemarchus est Murgentinus vir bonus, atque honestus: is, cum pro iugeribus quinquaginta, medimna D. C C. decumæ imperarentur; quod recusabat, domum ad istum in ius deductus est: &, cum iste etiam cubaret; in cubiculum introductus est: quod, nisi mulieri, & decumano, patebat alij nemini. Ibi cum pugnis, & calcibus concisus esset; qui D C C. medimnis decidere noluisset, mille promisit. Eubulides est Grosphus Centuripinus, homo cum virtute & nobilitate domi suæ,

tum etiam pecunia princeps. huic homini iudices, honestissimæ ciuitatis honestissimo, non modo frumenti scitote, sed vitæ,& sanguinis tãtum relictum esse, quantum Apronij libido tulit. nam vi, malo, plagis adductus est vt frumenti daret, non quantum haberet, sed quantum cogeretur. Sostratus & Numenius & Nymphodorus eiusdem ciuitatis, cum ex agris tres fratres consortes profugissent, quod ijs plus frumenti imperabatur, quàm quantum exararant hominibus coactis, in eorum arationes Apronius venit; omne instrumentum diripuit; familiam abduxit, pecus abegit. postea cum ad eum Nymphodorus venisset Aetnã, & oraret vt sibi sua restituerentur: hominem corripi, ac suspẽdi iussit in oleastro quodam; quę est arbor iudices in foro. tamdiù pependit in arbore socius, amicusque populi Rom. in sociorum vrbe ac foro, colonus, aratorq; vester, quamdiù voluntas Apronij tulit. Genera iamdudũ innumerabilium iniuriarum iudices, singulis nominibus profero: infinitam multitudinem iniuriarum prætermitto. vos ante oculos, animosq; vestros tota Sicilia decumanorum hos impetus, aratorum direptiones, huius importunitatem, Apronij regnum proponite. contempsit Siculos: non duxit homines, nec ipsos ad persequendum vehementes fore; & vos eorum iniurias leuiter laturos existimauit. Esto: falsam de illis habuit opinionem; malam de vobis: veruntamen cum de Siculis malè mereretur, ciues Romanos coluit, his indulsit; eorum voluntati, & gratiæ deditus fuit. Iste ciues Romanos? at nullis inimicitior, aut infestior fuit. mitto vincla, mitto carcerẽ, mitto verbera, mitto secures, crucẽ deniq; illam prætermitto, quàm ciuibus Romanis testem humanitatis in eos, ac beneuolentiæ suę voluit esse, mitto inquam, hæc omnia atq; in aliud dicendi tempus reijcio: de decumis, de ciuium Romanorum condicione in arationibus disputo, qui quemadmodum

dum essent accepti, iudices, audistis ex ipsis: bona sibi erepta esse dixere. verum hæc, quoniam huiusmodi casus affuit, ferenda sunt, nihil valuisse æquitatem, nihil cõsuetudinem: damna denique iudices nulla tanta sunt, quæ non viri fortes magno, & libero animo affecti ferenda arbitrentur. Quid si equitibus Romanis non obscuris, neque ignotis sed honestis, & illustribus manus ab Apronio, isto prætore sine vlla dubitatione afferebantur? quid expectatis? quid à me ampliùs dicendum putatis? an id agendum, vt eò celeriùs de isto transigamus, quo maturiùs ad Apronium possimus, id, quo ego illi iam in Sicilia pollicitus sum, venire? qui C. Matrinium, iudices, summa virtute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis in publico biduum tenuit. atque ab Apronio, iudices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia libidinesq; accommodato, equitem Roma. scitote biduum cibo tectoque prohibitum biduum Leontinis in foro custodijs Apronij retẽtum atque seruatum; neque ante dimissum, quàm ad condiciones eius depactus est. Nam quid ego de Q. Lollio, iudices, dicam equite Rom. spectato atq; honesto? clara res est, quam dicturus sum, tota Sicilia celeberrima atque notissima: qui cum araret in Aetnẽsi cum is ager Apronio cum cæteris agris esset traditus; equestri vetere illa & auctoritate, & gratia fretus, affirmauit se decumanis plus, quàm deberet non daturum. refertur eius sermo Apronio. enimuerò iste ridere, ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de cæteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios (hoc quoque attendite, apparitores à prætore assignatos habuisse decumanum; si mediocre argumentum videri potest, istum decumanorum nomine ad suos quæstus esse abusum) adducitur à Venerijs, atq; adeò attrahitur Lollius commodè, cum Apronius è palæstra redisset, & in tricli-

nio, quod in foro Aetnæ strauerat; decubuisset, statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorum conuiuio. Non, mehercule, quæ loquor crederem, iudices, tametsi vulgo audieram, nisi mecum ipse senex, cum mihi, atque huic voluntati accusationis meæ lachrimans gratias ageret, summa cum auctoritate esset locutus. Statuitur vt dico, eques Romanus prope annos XC. natus in Apronij conuiuio; cum interea Apronius caput, atque os suum vnguento perfricaret. quid est Lolli? inquit, tu nisi malo coactus recte facere nescis? Homo quid ageret, taceret, responderet, quid faceret denique illa auctoritate, & ætate præditus, nesciebat. Apronius, interea cænam ac pocula poscebat, serui autem eius, qui & moribus iisdem essent, quibus dominus, & eodem genere ac loco nati, præter oculos Lollij hæc omnia ferebãt. ridere conuiuæ: cachinnari ipse Apronius: nisi forte existimatis, cum in vino, ac luxu non risisse; qui nunc in periculo, atque exitio suo risum tenere non possit. Ne multa, iudices: his contumelijs scitote Q. Lollium coactum ad Apronij leges, condictionesque venisse. Lollius ætate & morbo impeditus ad testimonium dicendum venire non potuit, Quid opus est Lollio? nemo hoc nescit: nemo tuorum amicorum * nemo abs te productus, nemo abs te interrogatus, nunc se primum hoc dicet audire. M. Lollius filius eius adolescens lectissimus præsto est: huius verba auditis. Nam Q. Lollius eius filius, qui Calidium accusauit, adolescens & bonus, & fortis, & in primis disertus, cum his iniurijs contumelijsque commotus in Siciliam esset profectus; in itinere occisus est. Cuius mortis causam fugitiui sustinent: re quidem vera nemo in Sicilia dubitat, quin eo sit occisus, quod habere clausa non potuerit sua consilia de Verre. iste porro non dubitabat, quin is qui antea alium studio adductus accusasset: sibi ad, uenienti

uenienti præsto esset futurus; cum esset parentis iniurijs, & domestico dolore commotus. Iamne intelligitis, iudices, quæ pestis, que immanitas in vestra antiquissima fidelissima proximaque prouincia versata sit? Iamne videtis, quam ob causam Sicilia tot hominum antea furta, rapinas, iniquitates, ignominiasque perpessa, hoc non potuerit nouum, ac singulare, atque incredibile genus iniuriarum, contumeliarumq; ferre? Iam omnes intelligunt, cur vniuersa prouincia defensorem suæ salutis eũ quæsiuit, cuius iste fidei, diligentiæ, perseuerantiæ, nulla ratione eripi possit. tot iudicijs interfuistis; tot homines innocentes, & improbos accusatos, & vestra & superiorum memoria scitis esse: ecquem vidistis, ecquem audistis, in tantis furtis, in tam apertis, in tanta audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat; ducebat eos circum ciuitates; publicè sibi conuiuia parari, sterni triclinia etiam in foro iubebat; eo vocari homines honestissimos, non solum Siculos, sed etiam equites Romanos: vt quicum inire conuiuium nemo vnquam, nisi turpis, impurusque voluisset, ad eius conuiuium spectatissimi, atque honestissimi viri tenerentur. Hæc tu omnium mortalium profligatissime, ac perditissime cum scires, cum audires quotidie, cum videres; si sine tuo maximo quæstu fierent; cum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? & tantum apud te quæstus Apronij, tantum eius sermo inquinatissimus, & blanditiæ flagitiosæ valuerunt; vt nunquam animum tuum cura tuarum fortunarum, cogitatioque tangeret? Cernitis, iudices, quod & quantum incendium decumanorum impetu non solum per agros; sed etiam per reliquas fortunas aratorum; non solum per bona; sed etiam per iura libertatis, & ciuitatis isto prætore peruaserit. videtis pendere alios ex arbore; pulsari autem alios

& verberari, porrò alios in publico custodiri, destitui alios in conuiuio, condemnari alios à medico, & præcone prætoris: bona tamen interea nihilo minus eorum omnium ex agris auferri, ac diripi. Quid? est hoc populi Rom. imperium? populi Rom. leges? iudicia? socij fideles? prouincia suburbana? nonne omnia potius eiusmodi sunt, quæ, si Athenio vicisset, in Sicilia non fecisset? non, inquam, iudices, esset vllam partem istius nequitiæ fugitiuorum insolentia consecuta. Priuatim hoc modo. quid publicè? ciuitates quemadmodum tractatæ sunt? audistis permulta iudicia, & testimonia ciuitatum, & reliquarum audietis, ac primum de Agyrinensi populo fideli & illustri breuiter cognoscite. Agyrinensis est in primis honesta ciuitas Siciliæ, hominum ante hunc prætorem locupletium, summorumque aratorum. eius agri decumas cum emisset idem Apronius, Agyrium venit. qui cum eo cum apparitoribus, id est, cum minis, ac vi venisset, poscere pecuniam grandem cœpit, vt accepto lucro discederet: nolle se negotij quicquam habere dicebat, sed accepta pecunia quàmprimum ad aliã ciuitatem accurrere. Sunt homines Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat, sed homines & satis fortes, & satis planè frugi, ac sobrij, & in primis hæc ciuitas, de qua loquor, iudices. Itaque homini inprimis improbissimo respondent Agyrinenses, sese decumas ei, quemadmodum deberent, daturos: lucrum, cum ille magno præsertim emisset, non addituros. Apronius certiorem facit istum, cuia res erat, quid res essent: statim tanquam coniuratio aliqua Agyrij contra rempub. facta, aut legatus prætoris pulsatus esset, ita Agyrio magistratus, & quinque primi accitu istius euocatur. veniunt Syracusas: præsto est Apronius: ait eos ipsos, qui venissent contra edictum prætoris fuisse. quærebant quid: respondebat, se ad recuperatores esse dictu-

dictum. Iste æquissimus homo formidinem illam suam miseris Agyrinensibus inijciebat: recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses viri fortissimi, iudicium se passuros esse dicebant. ingerebat iste Artemidorum medicum Cornelium, pictorem Tlepolemum, & eiusmodi recuperatores, quorum ciuis Ro. nemo erat, sed Græci sacrilegi, iampridem improbi, repentè Cornelij. videbant Agyrinenses, quidquid ad eos recuperatores Apronius attulisset, illum perfacilè probaturũ: condemnari cum istius inuidia infamiaque malebant, quàm ad eius condiciones, pactionesq; accedere quærebant, quæ in verba recuperatores daret: respondebat, si pateret aduersus edictũ fecisse, quæ in iudicio dictum esse dicebat, iniquissimis verbis, improbissimis recuperatoribus conflictari malebant, quam quidquam cum isto sua voluntate decidere. Summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si saperent, vt transigerent. pernegabant. quid ergò? in singulos H-S. quinquagenis millibus damnari mauultis? malle dicebant. tum iste clarè, omnibus audientibus. Qui damnatus erit, inquit, virgis ad necem cædetur: hic illi flentes rogare, atq; orare cœperunt, vt sibi suas segetes, fructusque omnes, arationesq; vacuas Apronio tradere liceret: vt ipsi sine ignominia, molestiaq; discederent. Hac lege, iudices, decumas vendidit Verres. dicat licet Hortensius, si audet, magno Verrem vendidisse, hæc conditio fuit, isto prætore, aratorum, vt secum præclarè agi arbitrarētur, si vacuos agros Apronio tradere liceret. multas enim cruces propositas effugere cupiebant. quantum Apronius edidisse deberi, tantum ex edicto dandum erat. etiamne, si plus edidisset, quàm quantum natum esset? etiam. quomodo? magistratus ex ipsius edicto exigere debebant, at arator repetere poterat. verum, Artemidoro recuperatore. quid, si minus arator dedisset, quàm

popoſciſſet Epronius? iudicium in aratorẽ in quadruplũ. ex quo iudicum numero? ex cohorte prætoris * præclara, honeſtiſſimorum. Quid amplius? minus te iugerum profeſſum eſſe dico. Recuperatores reijce, quod aduerſum edictũ feceris. ex quo numero? ex eadem cohorte. Quid erit extremum? ſi damnatus eris (nam dubitatio damnationis illis recuperatoribus quæ poterat eſſe?) virgis te ad necem cædi neceſſe erit. His legibus, his conditionibus, erit quiſquam tam ſtultus qui decumas venisse arbitretur? qui aratori nouem partes reliquas factas eſſe exiſtimet? qui non intelligat iſtum ſibi quæſtui, prædæq; habuiſſe bona, poſſeſſiones, fortunas aratorum? Virgarum metu Agyrinenſes, quod imperatum eſſet, facturos ſe eſſe dixerunt. Accipite nunc quid imperarit: & diſſimulate vos, ſi poteſtis, vos intelligere, ipſum prætorem, quod tota Sicilia perſpexerit, redemptorem decumarum, atque adeo aratorum dominum, ac regem fuiſſe. Imperat Agyrinẽſibus, vt decumas ipſi publice accipiant; Apronio lucrum dent. ſi magno emerat, quoniam tu es, qui diligentiſſime pretium exquiſiſti, qui vt ais, magno vendidiſti, quare putabas emptori lucrum addi opportere? eſto: putabas. quamobrem imperabas vt adderent? quid eſt aliud capere, & conciliare pecunias, in quo te lex tenet, ſi hoc nõ eſt, vi atq; imperio cogere inuitos lucrum dare alteri, hoc eſt pecuniam dare? Age, quid tum, ſi Apronio delicijs prætoris, lucelli aliquid iuſſi ſunt dare? putate Apronio datum; ſi Apronianum lucellum, ac non prætoria præda vobis videbitur. Imperas vt decumas accipiant; Apronio dent lucri, tritici * medimnum XXXIII. millia. Quid eſt hoc? vna ciuitas ex vno agro plebis Romanæ prope menſtrua cibaria prætoris imperio donare Apronio cogitur. tu magno decumas vendidiſti? cum tantum lucri decumano ſit datum profecto. ſi pretium exquiſiſſes diligenter

tum

tum cum vendebas, medimnum millia potius addidissent, quàm H-S. * DC postea. Magna præda videtur: audite reliqua, & diligenter attendite, quo minus miremini Siculos re necessaria coactos auxilium à patronis, à consulibus, à senatu, à legibus, à iudicijs petisse. Vt * probaret Apronius hoc triticum; imperat Agyrinensibus Verres, vti in medimna singula dentur Apronio H-S. III. Quid est hoc? tanto numero frumenti in * lucri nomen imperato, expresso, nummi præterea exigêtur, vt probetur frumentum? an poterat non modo Apronius, sed quiuis, exercitui si metiundum esset, improbare Siculum frumentum, quod illi ex area, si vellet, admetiri licebat? frumenti tantus numerus imperio tuo datur, & cogitur: non est satis, nummi præterea imperantur: dantur, parum est. pro decumis hordei alia pecunia cogitur, iubet H-S. XXX. millia lucri dari. Ita ab vna ciuitate, vi, minis, imperio, iniuriaque prætoris eripiuntur tritici medimnû XXXIII. millia, & præterea H-S. CXXIX. millia. An hæc obscura sunt? aut, si omnes homines velint, obscura esse possunt, quæ tu palam egisti, in conuentu imperasti, omnibus inspectantibus coëgisti? qua de re Agyrinenses magistratus & quinque primi, quos tui quæstus causa euocasti, acta & imperia tua domum ad senatum suum renuntiauerunt: quorum renuntiatio legibus illorum, literis publicis mandata est: quorû legati homines nobilissimi Romæ sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. Cognoscite Agyrinensium publicas literas, deinde testimonium publicum ciuitatis. Recita literas publicas. LITERAE PVBLICAE. Recita testimonium publicum TESTIMONIVM PVBLICVM. Animaduertistis in hoc testimonio iudices, Apollodorum, cui * Pyragro cognomen est, principem suæ ciuitatis lachrimantem testari, ac dicere, nunquam post populi Romani nomen à Siculis auditum, & cognitum,

Agyrinenses contra quemquam infimum ciuem Rom. dixisse, aut fecisse quippiam: qui nunc contra prætorem populi Romani magnis iniurijs, & magno dolore publicè testimoniũ dicere cogerentur? vni, mehercule, huic ciuitati Verres, obsistere tua defensione non potes tanta auctoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor * iniuriæ, tanta religio in testimonio. verum non vna * te, sed vniuersæ similibus afflictæ incommodis, legationibus, ac testimonijs publicis persequentur. Etenim deinceps videamus. Herbitensi ciuitas honesta, & antea copiosa, quemadmodum spoliata ab isto, ac vexata sit. at quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum à foro, iudicijs, controuersijs: quibus parcere, & consulere homo impurissime, & quod genus hominum studiosissime conseruare debuisti. Primo anno venierunt eius agri decumæ tritici medimnũ XVIII, millibus. Accensus istius, item minister in decumis cum emisset, & præfecti nomine cum venisset Herbitam cum Venerijs, locusque ei publicè, quo diuerteretur, datus esset; coguntur Herbitenses ei lucri dare tritici * modium * XXXVII. millia: cum decumæ venissent tritici modium XVIII. atq; hoc triticum lucri coguntur dare publicè, cum iam priuatim aratores ex agris spoliati, atque exagitati decumanorum iniurijs profugissent. Anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici modium * XXV. millibus, & ipse Herbitam cum illa prædonum copia, manuq; venisset; populus publicè coactus est ei conferre lucri tritici modium * XXVI. & accessionem H-S. MM. De accessione dubito, an Apronio ipsi data sit merces operæ, prætiumque impudentiæ. de tritici quidem numero tanto, quis potest dubitare, quin ad istum prædonem frumentarium, sicut Agyrinense frumentum, peruenerit? Anno vero tertio in hoc agro consuetudine vsus est regia. Solere

lere aiunt barbaros reges Persarum, ac Syrorum plures vxores habere: his autem vxoribus ciuitates attribuere, hoc modo: Hæc ciuitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collũ, hæc in crines. ita populos habent vniuersos non solum conscios libidinis suæ; verum etiam administros. Eandem istius, qui se regem Siculorum esse dicebat, licentiam, libidinemq; fuisse cognoscite. Aeschrionis Syracusani vxor est Pippa; cuius nomen istius nequitia tota Sicilia peruulgatum est. de qua muliere versus plurimi supra tribunal, & supra prætoris caput scribebantur. Hic Aeschrio Pippæ vir adumbratus, in Herbitensibus decumis nouus instituitur publicanus: Herbitenses, cum viderent, si ad Aeschrionem pretium redijsset, se ad arbitrium libidinosissimæ mulieris spoliatum iri: liciti sunt vsq; eo, quoad se efficere posse arbitrabãtur. supra adiecit Aeschrio neque enim metuebat, ne pretore Verre decumana mulier damno affici posset. * adijcitur medimnum M M. dimidio fere pluris, quàm superiore anno. aratores funditus euertebantur, & eo magis, quod iam superioribus annis exhausti erãt, ac planè perditi, intellexit iste ita magno venisse, vt amplius ab Herbitensibus exprimi non posset, demit de capite medimnum c I Ↄ.c I Ↄ.c I Ↄ.c I Ↄ. iubet in tabulas pro medimnum c c I Ↄ Ↄ. c c I Ↄ Ↄ. c c I Ↄ Ↄ. I Ↄ Ↄ. referri c c I Ↄ Ↄ. c c I Ↄ Ↄ. c c I Ↄ Ↄ. c c c c. & hordei decumas eiusdem agri Docimus emerat. hic est Docimus, qui ad istum deduxerat Tertiam Isidori mimi filiam, vi abductam à Rhodio tibicine. huius Tertiæ plus etiam, quàm Pippæ, plus quàm cæterarum, ac prope dicam tantum apud istum in Siciliensi prætura auctoritas valuit quantum in vrbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo prætoris æmuli, non molesti, mulicularum deterrimarum improbissimi cognitores. incipiunt postulare, poscere, minari: non poterant tamen, cum cuperent,

Apronium imitari Siculi Siculos non tam pertimescebant. cum omni ratione tamen illi calumniarentur; promittunt Herbitenses vadimonium Syracusas. eò postea quam ventum est, coguntur Aeschrioni, id est, Pippæ dare tantum, quantum erat de capite demptũ, tritici medimnũ c I Ↄ. c I Ↄ. c I Ↄ. c I Ↄ. Mulierculæ publicanæ noluit ex decumis minimum lucri dare; ne forte à nocturno suo quæstu, animum ad vectigalia redimenda transferret, trãsactum putabant Herbitenses: cum ille, Quid de hordeo, inquit, & Docimo amiculo meo? quid cogitatis? at hoc agebat in cubiculo, judices, atq; in lectulo suo. negabant illi sibi quidquam esse mandatum. non audio. numerate H-S. XV. millia. Quid facerent miseri? aut quid recusarent? præsertim, cum in lectulo decumana mulieris vestigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perseuerandum intelligebant. Ita ciuitas vna sociorum, atque amicorum, duabus deterrimis mulierculis, Verre prætore vectigalis fuit. Atq; ego nunc, eum frumenti numerum, & eas publice pecunias decumanis ab Herbitensibus datas esse dico quo illi frumento, & quibus pecunijs tamen à decumanorum iniurijs ciues suos non redemerunt. perditis enim, & direptis aratorum bonis, hæc decumanis merces dabatur, vt aliquando ex eorum agris, atque ex vrbibus abirent. Itaque cum Philinus Herbitensis homo disertus, & prudens, & domi nobilis, de calamitate aratorum, & de fuga, & de reliquorum paucitate publicè diceret animaduertistis, iudices, gemitum populi Romani: cuius frequentia huic causæ nunquam defuit: qua de paucitate aratorum alio loco dicam: nunc illud quod pæne præterij, non omnino relinquẽdum videtur. Nam per deos immortales, quod de capite ipse dempsit, quo tandem modo, nõ modo ferendum, verum etiam animaduertendum videtur? vnus adhuc fuit post Romam conditam

(dij

(dij immortales faxint ne sit alter) cui respub.totam se tradidit, temporibus coacta, & malis domesticis, L.Sulla. hic tantum potuit,vt nemo illo inuito nec bona, nec patriam, nec vitam retinere posset: tantum animi habuit ad audaciam, vt dicere in concione non dubitaret, bona ciuium Romanorum cum venderet,se prædam suam vendere. eius omnes res gestas non solum obtinemus.verum etiam propter malorum, incommodorum, & calamitatum metum, publica auctoritate defendimus. vnum hoc illius senatus consulto reprehensum, decretumq; est, vt, quibus ille de capite dempsisset,hi pecunias in ærarium referrent, statuit senatus, hoc ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, ab * ipso factarum, quæsitarumque rerum summas imminuere. illum viris fortissimis iudicarunt patres cõscripti, dimittere de summa non potuisse: te mulieri deterrimæ recte remisisse senatores iudicabût? ille,de quo,lege populus Romanus iusserat, vt ipsius voluntas* populo Rom.esset pro lege, tamen in hoc vno genere,veterum religione legum reprehenditur: tu qui omnibus legibus implicatus tenebare,libidinem tibi tuam pro lege esse voluisti? in illo reprehenditur, quod ea pecunia remiserit, quam ipse quæsierat tibi concedetur; qui de capite vectigalium populi Romani remisisti? Atq; in hoc genere audaciæ multo etiam impudentius in decumis * Segestẽsium versatus est. quas cum addixisset eidem illi Docimo,hoc est, tritici * modium quinq; millibus; & accessionem adscripsisset H S.* M. D. coëgit Segestenses à Docimo tãtidem publicè accipere id quod ex Segestẽsium publico testimonio cognoscite. Recita testimoniũ publicum. Audistis, quanti decumas acceperit à Docimo ciuitas,* tritici modium quinque millibus, & accessione, cognoscite nunc, quanti se vendidisse retulerit. LEX DECUMIS VENDUNDIS C. VERRE PR.

Hoc nomine vidistis tritici modium M M M. de capite esse dempta. quæ cum de populi Rom. victu, de vectigalium neruis, de sanguine detraxisset ærarij, Tertiæ Mimæ condonauit. vtrum impudentius à socijs abstulit, an turpius meretrici dedit? an improbius populo Rom. ademit? an audacius tabulas publicas commutauit? ex horum seueritate te vlla vis, aut vlla largitio eripuit? sed si eripuerit, non intelligis hæc, quæ iamdudũ loquor ad aliã quæstionem, atque ad peculatus iudicium pertinere? itaque hoc mihi reseruabo genus integrum totum: ad illam, quàm institui, causam frumenti, ac decumarum reuertar. Qui cum agros maximos, ac feracissimos per se ipsum, hoc est, per Apronium, Verrem alterum depopularetur, ad minores ciuitates, habebat, alios, quos tanquam canes immitteret, nequam homines, & improbos, quibus aut frumentum, aut pecuniam publicè cogebat dari. A. Valentius est in Sicilia interpres, quo iste interprete, non ad linguã Græcam, sed ad furta & flagitia vti solebat. Fit interpres hic homo leuis atque egens, repente decumanus: emit agri Liparensis miseri, atque ieiuni decumas tritici medimnis D C. Liparenses vocantur: ipsi accipere decumas, & numerare Valentio coguntur lucri H-S. X X X. * millia. Per deos immortales, vtrum tibi sumes ad defensionem? tantone minoris te decumas * vendidisse, vt ad medimna D. C. H-S. * X X X. millia lucri statim sua voluntate ciuitas adderet, hoc est tritici medimnum I I. millia? an, cum magno decumas vendidisses, te expressisse ab inuitis Liparensibus hanc pecuniam? sed quid ego ex te quæro quid defensurus sis potius quàm cognoscam ex ipsa ciuitate, quid gestum sit? Recita testimonium publicum Liparensium: deinde, quemadmodum Valẽtio nummi sint dati. TESTIMONIVM PVBLICVM. QVOMODO SOLVTVM SIT EX LITERIS PVBLICIS. Etiamne

amne hæc tam parua ciuitas, tam procul à manibus tuis, atq; à conspectu remota, seiuncta à Sicilia, in insula inculta, tenuiq; posita cumulata alijs tuis maioribus iniurijs, in hoc quoq; frumentario genere prædæ tibi, & quæstui fuit? quam tu totam insulam cuidam tuorum sodalium, sicut aliquod munusculũ condonaras; ab hac etiam hæc frumentaria lucra, tanquam à mediterraneis, exigebantur? Itaq; qui tot annis agellos suos ante te prætorem redimere à piratis solebant; ijdem se ipsos à te ipso pretio imposito redemerunt. Quid ergò? à * Tissensibus perparua, & tenui ciuitate,* & aratoribus laboriosissimis frugalissimisq; hominibus, nonne plus lucri nomine eripitur, quam quantum frumenti omninò exararant? ad quos tu decumanum Diognotum Venerium misisti, nouum genus publicani. Cur hoc auctore, non Romæ serui publici ad vectigalia accedant? Anno secundo * Tissenses H-S. * XXI. lucri dare coguntur inuiti. tertio anno * CIↃ, CIↃ. medimnum tritici, lucri Diognoto Venerio dare coacti sunt. Hic Diognotus, qui ex publicis vectigalibus tãta lucra facit, vicarium nullum habet; nihil omnino peculij. vos etiam nunc dubitare si potestis, vtrum tantum numerum tritici Venerius apparitor istius sibi acceperit; an huic exegerit, atque hæc ex publico * Tissensium testimonio cognoscite. TESTIMONIVM PVBLICVM * TISSENSIVM. Obscurè, iudices, prætor ipse decumanus est? cum eius apparitores frumentum à ciuitatibus exigant, pecunias imperent, aliquanto plus ipsi auferant, quam quantum populo Rom. decumarum nomine daturi sunt. Hæc æquitas tuo imperio fuit; hæc prætoris dignitas; vt seruos Venerios Siculorũ dominos esse velles. hic delectus, hoc discrimen, te prætore, fuit; vt aratores in seruorum numero essent; serui in publicanorum. Quid? Amestratini miseri, impositis ita magnis decumis, vt ipsis reliqui nihil fieret; nonne

tamen numerare pecunias coacti sunt? addicuntur decumæ M. Cæsio, cum adessent legati Amestratini. statim cogitur Heraclius legatus numerare H-S. X X I I. Quid hoc est? quæ est ista præda? quæ vis? quæ direptio sociorum? si erat Heraclio a senatu mandatum, vt emeret, emisset. si non erat; qui poterat sua sponte pecuniam numerare? Cæsio renuntiat, se dedisse. cognoscite renuntiationem ex literis. Recita ex literis publicis. Quo s. c. erat hoc legato permissum? nullo. cur fecit? coactus est. quis hoc dicit? tota ciuitas. Recita testimonium publicum. Ab hac eadem ciuitate anno secundo simili ratione extortam esse pecuniam, & Sex. Vennonio datam, ex eodem testimonio cognouistis. At Amestratinos homines tenues, cum eorum decumas med. D C C C. vendidisses, Banobali Venerio (cognoscite nomina publicanorum) cogis eos plus lucri addere, quam quanti venierant, cum magno venissent. dant Banobali med. * D C C C. H-S. M D. Profecto nunquam iste tam amens fuisset, vt ex agro populi Romani plus frumenti seruo Venerio, quam populo Romano tribui pateretur: nisi omnis ea præda serui nomine ad istum ipsum perueniret. Petrini, cum eorum decumæ magno addictæ essent; tamen inuitissimi P. Næuio Turpioni, improbissimo homini, qui iniuriarum Sacerdote prætore damnatus est, H-S. XXXVII. dare coacti sunt. itane dissolutè decumas vendidisti, vt cum modium X V. millibus venissent; medimnum M M M. hoc est, H-S. X L V. lucri decumano darentur? At permagno decumas eius agri vendidi. videlicet gloriatur non Turpioni lucrum datum, sed Petrinis pecuniam ereptam. Quid Halicienses, quorum incolæ decumas dant; ipsi agros immunes habent: nonne huic eidem Turpioni, cum decumæ * C. med. venissent, H-S. * X V. dare coacti sunt? si id, quod maximè vis, posses probare, hæc ad decumanos lucra venisse; nihil te attigisse; tamen hæ pecu-

niæ

niæ per vim, atque iniuriam tuam captæ, & conciliatæ tibi fraudi, & damnationi esse deberent. cum verò hoc nemini persuadere possis, te tam amẽtem fuisse, vt Apronium ac Turpionem seruos homines, tuo liberorumq; tuorũ periculo diuites fieri velles: dubitaturum quenquam existimas, quin illis emissarijs hæc tibi omnis pecunia quæsita sit? Segestam item ad immunem ciuitatem Venerius Symmachus decumanus immittitur. is ab isto literas affert, vt sibi contra iura omnia, contraq; legem Rupiliam extra forum vadimonium promittant aratores. Audite literas, quas ad Segestanos miserit. LITERAE C. VERRIS. Hic Venerius quemadmodum aratores eluserit, ex vna pactione hominis honesti gratiosiq; cognoscite. in eodem enim genere sunt cætera. Diocles est Panormitanus, Phimes cognomine, homo illustris ac nobilis arator. is agrum in Segestano (nam commercium in eo agro * Panormitanis est) conductum habebat H-S. sex millibus. pro decuma cum pulsatus a Venerio esset, dedit H-S. *XVI. millia, & DCLIII. id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANORMITANI. Huic eidem Symmacho, Anneius Brochus senator, homo eo splendore, ea virtute, qua omnes existimatis, nummos præter frumentum coactus est dare. Venerione seruo, te prætore, talis vir, senator populi Rom. quæstui fuit? hunc ordinem si dignitate antecellere non existimabas; ne hoc quidem sciebas, iudicare? Antea, cum equester ordo iudicaret; improbi & rapaces magistratus in prouincijs inseruiebant publicanis: ornabant eos, quicunque in operis erant: quemcunque equitem Romanum in prouincia viderant, beneficijs ac liberalitate prosequebantur: neque tantum illa res nocentibus proderat, quantum obfuit multis, cum aliquid contra vtilitatem eius ordinis voluntatemq; fecisset. retinebatur hoc tum nescio quo modo,

quasi communi consilio ab illis diligenter, vt, qui vnum equitem Rom. contumelia dignum putasset, ab vniuerso ordine malo dignus iudicaretur. tu sic ordinem senatorium despexisti, sic ad iniurias libidinesq; tuas omnia coæquasti, sic habuisti statutum cum animo ac deliberatum, omnes qui habitarent in Sicilia, aut qui Siciliam, te prætore, attigissent, iudices reijcere, vt illud non cogitares, tamen ad eiusdem ordinis homines te iudices esse venturum? in quibus si ex ipsorum domestico incommodo nullus dolor insideret; tamen esset illa cogitatio, in alterius iniuria sese despectos, dignitatemque ordinis contemptam, & abiectam. quod, mehercule, iudices, mihi non mediocriter ferendum videtur. habet enim quendam aculeum contumelia, quem pati * pudentes ac viri boni difficillimè possunt. Spoliasti Siculos. solent enim inulti esse in iniurijs suis prouinciales. vexasti negotiatores: inuiti enim Romā, raroq; decedunt. Equitem Rom. ad Apronij iniurias dedisti, quid enim iam nocere possunt, quibus non licet iudicare? Quid, cum senatores summis iniurijs afficis? quid aliud dicis, nisi hoc? cedò mihi etiam istum senatorem; vt hoc amplissimum nomen senatorium non modo ad inuidiam imperitorum, sed etiam ad contumeliam improborum natum esse videatur. Neq; hoc in vno fecit Anneio; sed in omnibus senatoribus: vt ordinis nomen non tantum ad honorem, quantum ad ignominiam valeret. In C. Cassio viro clarissimo & fortissimo, cum is eo ipso tempore, primo istius anno c o s. esset, tanta improbitate visus est, vt cum eius vxor femina primaria paternas haberet arationes in Leontino, frumentum omne in decumas auferre iusserit. Hunc tu in hac causa testem, Verres habebis; quoniam, iudicem ne haberes prouidisti. Vos autē, iudices, putare debetis, esse quiddam nobis inter nos commune atq; coniunctum, multa sunt imposita huic ordini munera,

ra, multi labores, multa pericula, non solum legũ ac iudiciorum, sed etiam rumorũ, ac temporum. Sic est hic ordo quasi propositus, atque editus in altum: vt ab omnibus ventis inuidiæ circumflari posse videatur. in hac tam misera & indigna condicione vitæ, ne hoc quidem retinebimus, iudices, vt magistratibus nostris in obtinendo iure nostro ne cõtemptissimi, ac despectissimi esse videamur? Thermitani miserunt, qui decumas emerent agri sui. Magni sua putabant interesse, publicè potiùs quamuis magno emi, quam in aliquem istius emissarium incidere. Appositus erat Venuleius quidam, qui emeret. is liceri non destitit. illi, quoad videbatur ferre aliquo modo posse, contenderunt: postremò liceri destiterũt. * addicitur Venuleio tritici mod. VII. millibus. Legatus Possidorus renuntiat: cum omnibus hoc intolerandum videretur, tamen Venuleio dantur, ne accedat, tritici mod. * VI. præterea H-S. MM. ex quo facilè apparet, quæ merces decumani, quæ prætoris præda esse videatur. Cedo Thermitanorum mihi literas & testimonium. TABVLAE THERMITANORVM ET TESTIMONIVM. * Imacharenses iam omni frumento ablato, iam omnibus iniurijs tuis exinanitos, tributum ferre miseros ac perditos coegisti; vt Apronio darent H-S. XX. millia. Recita decretum de tributis & publicum testimonium. S. C. DE TRIBVTO CONFERENDO. TESTIMONIVM IMACHARENSIVM. Ennenses, cum decumæ venissent agri Ennensis medimnum MMMCC. Apronio coacti sunt dare tritici mod. * LXXIII. mil. & H-S III. millia. Quæso attendite quantus numerus frumenti cogatur ex omni agro decumano. nam per omnes ciuitates, quæ decumas debent, percurrit oratio mea. & in hoc genere nunc, iudices, versor, in quo non sigillatim aratores euersi bonis omnibus sunt, sed publicè decumanis lucra data sunt, vt aliquando ex eorum agris, atque

vrbibus expleti atq; saturati cum hoc cumulo quæstus decederent. Calatinis quamobrem imperasti anno tertio, vt decumas agri sui, quas Calatæ dare consueuerant, Amestrati M. Cæsio decumano darent? quod neque ante te prætorem illi fecerant, neq; tu ipse hoc ita statueras antea per biennium. Theomnastus Syracusanus in agrũ Mutyensem cur abs te immissus est? qui aratores ita vexauit, vt illi in alteras decumas, id quod in alijs quoq; ciuitatibus ostendam, triticum emere necessario propter inopiam cogerentur. Iam verò ex Hyblensium pactionibus intelligetis, quæ pacta sunt cum decumano Cn. Sergio: sexies tantum, quam quantum satum sit, ablatũ esse ab aratoribus. Recita sationes & pactiones ex literis publicis. Recita. EX LITERIS PVBLICIS. PACTIONES HYBLENSIVM CVM CN. SERGIO. Cognoscite item professiones sationum, & pactiones Menenorum. Recita ex literis publicis. PACTIONES MENENORVM CVM VENERIO * SERVO. Recita ex literis publicis. Patiemini, iudices, à socijs, ab aratoribus populi Rom. ab ijs, qui vobis laborant, vobis seruiunt, qui ita plebem Romanam à sese ali volunt, vt sibi, ac liberis suis tantum supersit, quo ipsi ali possint: ab his per summam iniuriam, per * summas contumelias, plus aliquanto ablatum esse, quam natum sit? Sentio, iudices, moderandum mihi esse iam orationi meæ, fugiendamque vestram satietatem: non versabor in vno genere diutiùs: & ita cætera de oratione mea tollam, vt in causa relinquam. Audietis Agrigentinorum fortissimorum virorum, diligentissimorumque * querimonias cognoscetis, iudices, Entellinorum summi laboris, summæque industriæ, dolorem, & iniurias; Heraclíensium, Siciliensium, Aetnensium, Solentinorum incommoda proferentur: Catinensium locupletissimorum hominum, amicissimorumq; * agros vexa-

tos

tos ab Apronio cognoſcetis Tyndaritanam nobiliſſimam ciuitatem, Cephaleditanam, Halentinam, Apolloniensem, Eggynam, Capitinam perditas eſſe hac iniquitate * decumanorum intelligetis: Murgentinis, Aſſerinis, Elorinis, Ennenſibus, Letinis nihil omninò relictum: Ciratarinos, Acherinos, paruarum ciuitatum homines, omninò abiectos eſſe, ac perditos: omnes deniq; agros decumanos per triennium populo Ro. ex parte decuma, C. Verri ex omni reliquo vectigales fuiſſe, & pleriſq; aratoribus nihil omninò ſuperfuiſſe: * ac ſi cui quid tum aut remiſſum, aut relictum ſit, id fuiſſe tantum, quãtum ex eo, quo iſtius auaritia contenta fuit, redundarit. Duarum mihi ciuitatum reliquos feci agros, iudices, ferè optimos ac nobiliſſimos * Aetnenſium, & Leontinorum. Horum agrorum ego miſſos faciam quæſtus triennij: vnum annum eligam, quo faciliùs id, quod inſtitui, explicare poſſim. Sumam annum tertium, quod & recentiſſimus eſt, & ab iſto ita adminiſtratus, vt cum ſe certò deceſſurum videret, non laboraret, ſi aratorem nullum in Sicilia omninò eſſet relicturus. Agri Aetnenſis, & Leontini decumas agemus. Attendite, iudices, diligenter. agri ſunt feraces, annus tertius, decumanus Apronius. de Aetnenſibus perpauca dicam. dixerunt enim ipſi priore actione publicè. memoria tenetis Artemidorum Aetnenſem, legationis eius principem publicè dicere Apronium veniſſe Aetnam cum Venerijs: vocaſſe ad ſe magiſtratum: imperaſſe vt in foro ſibi medio lecti ſternerentur: quotidiè ſolitum eſſe non modò in publico, ſed etiam de publico conuiuari: cum in eis conuiuijs ſymphonica caneret, maximiſque poculis miniſtraretur, retinere ſolitum eſſe aratores, atque ab ijs non modò per iniuriam, ſed etiam per contumeliam tantum exprimi frumẽti, quantũ Apronius imperaſſet. Audiſtis hæc, iudices, quę nunc ego omnia

prætereo, ac relinquo: nihil de luxuria Apronij loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari nequitia, ac turpitudine: tantum de quæstu, ac lucro dicam vnius agri, & vnius anni; quo faciliùs vos cõiecturam de triennio, & de tota Sicilia facere possitis. Sed mihi Aetnensium breuis est oratio. ipsi enim venerunt; ipsi publicas literas deportarunt; docuerunt vos quid lucelli fecerit homo non malus, familiaris prætoris Apronius. id quæso ex ipsorum testimonio cognoscite. Recita testimonium Aetnensium. Quid ais? dic, dic quæso clarius, vt populus Ro. de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis socijs, atque amicis audiat, L. MEDIMNVM, H-S. L. MILLIA. Per deos immortales vnus ager vno anno CCC. millia mod. tritici, & præterea L. H S. millia lucri dat Apronio? tantone minoris decumæ venierunt, quam fuerunt? an, cum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti, pecuniæque numerus ab aratoribus per vim ablatus est? vtrum enim horum dixeris, in eo culpa & crimen hærebit. Nam illud quidem non dices, quod vtinam dicas, ad Apronium non peruenisse tantum. ita te non modò publicis tenebo, sed etiam priuatis aratorum pactionibus ac literis; vt intelligas non te diligentiorem in faciendis furtis fuisse, quam me in deprehendendis. Hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint sustinebunt? vno aduentu, ex vno agro, Q. Apronium, præter eam, quam dixi, pecuniam numeratam, CCC. millia mod. tritici lucri nomine sustulisse? Quid? hoc Aetnenses soli dicunt? immo etiam Centuripini; qui agri Aetnensis multò maximam partem possident: quorum legatis hominibus nobilissimis Androni, & Arthemoni senatus ea mandata dedit, quæ publicè ad ciuitatem ipsorum pertinebant: de his iniurijs, quas ciues Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus acceperunt, senatus

uis & populus Centuripinus legatos noluit mittere: ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus, hominum honestissimorum & locupletissimorum, tres legatos ciues suos delegerunt, vt eorum testimonio non vnius agri, sed propè totius Siciliæ calamitates cognosceretis. arant enim tota Sicilia fere Centuripini: & hoc in te grauiores certioresque testes sunt, quod cæteræ ciuitates suis solum incommodis commouentur: Centuripini, quod in omnibus fere finibus habent possessiones, etiam cæterarum ciuitatum damna, ac detrimenta senserunt. Verum, vt dixi, ratio certa est Aetnensium, & publicis, & priuatis literis consignata. * meæ diligentiæ pensum magis in Leontino agro est exigendum, propter hanc causam; quod ipsi Leontini publicè non sanè me multum adiuuerunt. neque enim eos, isto prætore, hę decumanorũ inuidię iure læserunt; potius etiam adiuuerunt. Mirum fortasse hoc vobis, aut incredibile videatur, in tantis aratorum incommodis, Leontinos, qui principes rei frumentariæ fuerunt, expertes incommodorum atque iniuriarum fuisse. hoc causæ est, iudices, quod in agro Leontino, præter vnam Mnasistrati familiam, glebam Leontinorum possidet nemo. itaque Mnasistrata hominis honestissimi, atque optimi viri testimonium, iudices audietis: cæteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, sed ne tempestas quidem vlla nocere potuit, expectare nolite. etenim non modo incommodi nihil ceperunt, sed etiam in Apronianis illis rapinis, in quæstu sunt, compendioq; versati. Quapropter, quoniam me Leontina ciuitas, atq; legatio, propter eam, quam dixi, causam defecit, mihimet ineunda ratio, & via reperiẽda est, quà ad Apronij quæstum, siue adeo, quà ad istius ingentem, immanemq; prædam possim peruenire. Agri Leontini decumæ anno tertio venierunt tritici me-

dimnum XXXVI. millibus, hoc est, tritici mod. CCXVI. mil. magno iudices, magno. neque enim hoc possum negare. itaque necesse est aut damnum, aut certè non magnum lucrum fecisse decumanum. hoc enim solet vsu venire ijs, qui magno redemerunt. Quid si ostendo in hac vna emptione, lucrifieri tritici modium C. millia? quid si CC? quid, si CCCC? dubitabitis etiam, cui ista tanta præda quæsita sit? iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniecturam faciam furti, atque prædæ. Quid si doceo, iudices, eos qui CCCC. millia mod. lucri faciunt, damnum facturos fuisse, si, vt tua iniquitas fuit, ex cohorte recuperatores non intercederent? num quis poterit in tanto lucro, tantaque iniquitate dubitare, quin propter improbitatem tam magnos quæstus feceris; propter magnitudinem quæstus improbus esse volueris? Quomodo igitur hoc assequar, iudices, vt sciam, lucri quantum factum sit? non ex Apronij tabulis, quas ego cum conquirerem non inueni: & cum in ius ipsum eduxi, expressi, vt conficere tabulas se negaret. si mentiebatur, quamobrem remouebat, si hæ tabulæ nihil tibi erant obfuturæ? si omnino nullas confecerat literas: ne id quidem satis significabat, illum * non suum negotium gessisse? ea est enim ratio decumarum, vt sine plurimis literis confici non possit. singula enim nomina aratorum, & cum singulis pactiones decumarum, literis persequi, & conficere necesse est. Iugera professi sunt aratores omnes imperio, atq; instituto tuo: non opinor quenquam minus esse professum, quam quantum arasset, cum tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte recuperatores, proponerentur. in iugere Leontini agri medimnum fere tritici seritur, perpetua atq; æquabili satione: ager efficit, cum octauo bene vt agatur: verum, vt omnes dij adiuuent, cum decimo. quod si quando accidit, tum fit, vt tantum decumę sit, quantum

tum seueris: hoc est, vt quot iugera sunt sata, totidem medimna decumæ debeantur. Hoc cum ita esset, primum illud dico, pluribus millibus medimnum venisse decumas agri Leontini, quam quot millia iugerum sata erant in agro Leontino. Quod si fieri non poterat, vt plus, quam decem medimna ex iugere ararent: medimnum autem ex iugere decumano dari poterat, cũ ager (id quod perrarò euenit) cũ decumo extulisset: quæ erat ratio decumani, si quidem decumæ, ac non bona veniebant aratorum, vt pluribus aliquanto medimnis decumas emeret, quam iugera erant sata. In Leontino iugerum subscriptio, ac professio non est plus x x. millium, decumæ x x x v i. medimnum venierunt. Errauit, an potiùs insaniuit Apronius? imò tum insanisset; si aratoribus quod deberent, licitum esset; & non quod Apronius imperasset, necesse fuisset dare. si ostendo minus tribus medimnis in iugerum neminem dedisse decumæ: concedes, opinor, vt cum à decumano fructus arationis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. * atqui hoc in beneficij loco petitum est ab Apronio, vt iugera singula ternis medimnis decidere liceret. Nam cum à multis quaterna, etiam quina exigerentur; multis autem non solùm granum vllum, sed ne paleæ quidem ex omni fructu, atq; ex omni labore relinquerentur, tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, vnum in locum conuenerunt: hominem suæ ciuitatis in primis honestum, ac nobilem Andronem Centuripinum legarunt ad Apronium eundem, quem hoc tempore ad hoc iudicium legatum, & testem Centuripina ciuitas misit; vt is apud eum causam aratorum ageret, ab eoque peteret, vt ab aratoribus Cẽturipinis ne ampliùs in iugera singula, quam terna medimna exigeret. hoc vix ab Apronio in summo beneficio, pro ijs, qui etiam tum incolumes erant, impetratum est. id cum impetra-

batur,hoc videlicet impetrabatur, vt pro singulis decumis ternas decumas dare liceret, quod si tua res non ageretur, à te potiùs postularent, ne ampliùs,quam singulas, quam ab Apronio, vt ne plus, quam ternas decumas darent. Nunc,vt hoc tempore,ea,quæ regiè, seu potius tyrannicè statuit in aratores Apronius, prætermittam; neq; eos appellem, quibus omne frumentum eripuit, & quibus nihil nō modo de fructu,sed ne de bonis quidem suis reliqui fecit; ex his ternis medimnis (quod beneficij, gratiæque causa concessit) quid lucri fiat, cognoscite. Professio est agri Leontini ad iugerum XXX. mill. Hæc sunt ad tritici medimnum XC. mill. id est, tritici mod. DXL. millia. deductis tritici mod. CCXVI. millib. quanti decumæ venierunt, reliqua * tritici CCCXXIIII. mill. adde totius summæ DXL. millium mod. tres quinquagesimas, id est, tritici mod. XXXII. mill.CCCC. (ab omnibus enim ternæ præterea quinquagesimæ exigebantur.) Sunt hæc iam ad H-S. CCCLVI. mill. mod. tritici. At ego CCCC.mill. lucrifacta esse dixeram. non enim duco in hac ratione eos, quibus ternis medimnis non est licitū decidere. Verum vt hac ipsa ratione summam mei promissi compleam; ad singula medimna multi H-S. duo, multi H-S. quinque accessionis cogebantur dare; qui minimum, singulos * nummos. hoc minimum vt sequamur, quoniam XC. medimnum millia duximus, accedant ea nouo pessimoque exemplo ad H-S. XC. mill. Hic mihi etiam dicere audebit magno se decumas vendidisse, cum ex eodem agro dimidio plus abstulerit, quam populus Rom. miserit? CCXVI. modium millib. decumas agri Leontini vendidisti; si ex lege, magno: si,vt lex esset libido tua,paruo: si,vt quæ dimidiæ essent, decumæ vocarentur, paruo vendidisti: multò enim pluris fructus annui Siciliæ venire potuerunt; si id te Senatus, aut populus Rom. facere voluisset.

etenim

etenim sæpe decumæ tanti venierunt, cum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege Verrea venierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas venditas. C. NORBANI DECVMAE VENDITAE AGRI LEONTINI. Atque tum neque judicium de modo jugerum dabatur, neque enim erat Artemidorus Cornelius recuperator: neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat, quantum decumanus ediderat, nec beneficium petebatur a decumano, vt in iugera singula, ternis medimnis decidere liceret: nec nummorum accessionem cogebatur arator dare: nec ternas quinquagesimas frumenti addere: & tamen populo Ro. magnus frumenti numerus mittebatur. Quid verò istæ sibi quinquagesimæ? quid porrò nummorum accessiones volunt? quo id iure, atque adeò, quo id potiùs ore fecisti? nummos dabat arator. quomodo? aut vndè? qui si largissimus esse vellet, cumulatiore mensura vteretur, vt antea solebant facere in decumis, cum æqua lege, & condicione venibant, is nummum dabat. vnde? de frumento? quasi habuisset, te prætore, quod venderet, de viuo igitur erat aliquid resecandum, vt esset, vnde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorum adderetur, Iam id porrò vtrum libentes, an inuiti dabant? libentes? amabant credo Apronium. inuiti? qua re? nisi vi, & malo, cogebantur? Iam iste homo amentissimus in vendendis decumis nummorum faciebat accessiones ad singulas decumas: neque multum bina aut terna millia addebat. fiunt per triennium HS. fortasse D. millia. hoc neq; exemplo cuiusquam, neque vllo iure fecit. neq; eam pecuniam retulit: neque hoc paruum crimē quemadmodum defensurus sit, homo quisquam vnquam excogitauit. quod cum ita sit; audes dicere te magno decumas vendidisse; cum sit perspicuum te bona, fortunasq; aratorum non populi Rom. sed tui quæstus causa vendidisse? Vt si quis vil-

licus ex eo fundo, * qui H-S. dena meritasset, excisis arboribus, ac venditis, demptis tegulis, instrumento, pecore abalienato, domino H-S x. millia nummum pro x. miserit: sibi alia præterea centum confecerit: primò dominus ignarus incommodi sui gaudeat, villicoq; delectetur, quod tanto sibi plus mercedis ex fundo refectum sit: deinde cum audierit, eas res, quibus fundi fructus & cultura continentur, amotas, & venditas, summo supplicio villicum afficiat, & secum malè actum putet. item populus Rom. cum audit pluris decumas vendidisse C. Verrem, quam innocentissimum hominem, cui iste successit, C. Sacerdotem, putat se bonum in arationibus fructibusque suis habuisse custodem, ac villicum: cum senserit istum omne instrumentum aratorum, omnia subsidia vectigalium vendidisse, omnem spem posteritatis auaritia sua sustulisse, arationes & agros vectigales vastasse, atq; exinanisse, ipsum maximos quæstus prædasque fecisse: intelliget secum actum esse pessimè: istum autem summo supplicio dignum existimabit. Vnde ergò hoc intelligi potest? ex hoc maximè, quod ager decumanus prouinciæ Siciliæ propter istius auaritiam desertus est: neq; id solum actum est, vti hi minus multis iugis arent, si qui in agris remanserunt: sed etiam, vt permulti locupletes homines, magni, & naui aratores, agros latos, ac fertiles desererent, totasque arationes derelinquerent. Id adeò sciri facillimè potest ex literis publicis ciuitatum: propterea quod lege Hieronica numerus aratorum quotannis apud magistratus publicè subscribitur. Recita tandem, quot acceperit aratores agri Leontini Verres. OCTOGINTA TRES. quot anno tertio profiteantur. TRIGINTA DVO. vnum & quinquaginta aratores ita video deiectos, vt his ne vicarij quidem successerint. Quot aratores aduenien te te fuerunt agri Mutyensis videamus ex literis publicis. CENTVM OCTOGINTA

TA OCTO. Quid? anno tertio? CENTVM ET VNVS. octoginta septem aratores vnus ager istius iniuria desiderat; atque adeò nostra respub. quoniam illa populi Romani vectigalia sunt, hunc tot patrumfamiliâs numerum desiderat, & reposcit. Ager Herbitensis primo anno habuit aratores ducentos quinquaginta septem: tertio centum viginti. hinc cẽtum triginta septem patresfamiliâs extorres profugerunt. Agyrinensis ager quorum hominũ! quam honestorum! quam locupletum! ducentos quinquaginta aratores habuit primo anno præturæ tuæ. Quid tertio anno? octoginta: quemadmodum legatos Agyrinenses recitare ex publicis literis audistis. Pro dij immortales, si ex prouincia tota centum septuaginta eiecisses, possesne seueris iudicibus saluus esse? vnus ager Agyrinensis centum septuaginta aratoribus inanior cum sit, vos coniecturam totius prouinciæ non facietis? Atque hoc peræq; in omni agro decumano reperietis, quibus aliquid tamen reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos in agris minore instrumento minus multis iugis, * timore remansisse: quod metuebant, si recessissent, ne reliquas fortunas omnes amitterent; quibus autem iste nihil reliqui, quod perderent, fecerat; eos planè non solum ex agris, verum ex ciuitatibus suis profugisse. Illi ipsi, qui remanserant, vix decuma pars aratorum, relicturi agros omnes erant, nisi ad eos Metellus Roma literas misisset, decumas se lege Hieronica venditurum. & nisi ab ijs hoc petiuisset vt sererent quam plurimum: quod illi semper sua causa fecerant, cum eos nemo rogaret, quamdiù intelligebant sese sibi, & populo Romano, non Verri & Apronio serere, impendere, laborare. Iam verò si Siculorum fortunas negligetis, si, quemadmodũ socij populi Rom. a magistratibus nostris tractentur, non laboratis: at vos communẽ populi Ro. causam suscipite, atq; defendite. Eiectos aratores esse dico; agros

vectigales vexatos atq; exinanitos a Verre; populatam, vexatamque prouinciam: hæc omnia doceo ciuitatum, & priuatis primariorum virorum testimonijs. Quid vultis amplius? non expectatis, dum L. Metellus is, qui multos in istum testes imperio & potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia testimonium dicat? non, opinor. At is optimè, qui successit isti, potuit cognoscere. ita est: verum amicitia impeditur. At debet nos certiores facere, quo pacto se habeat prouincia. debet: veruntamen non cogitur. Num quis in Verrem L. Metelli testimonium requirit? nemo. num quis postulat? non opinor. Quid si testimonio L. Metelli, ac literis hæc omnia vera esse docebo? quid dicetis? vtrum Metellum falsum scribere? an amicum lædendi esse cupidum? an prætoré, quemadmodum prouincia affecta sit, nescire? Recita literas L. Metelli, quas ad Cn. Pompeium & M. Crassum COSS. quas ad M. Mummium prætorem, quas ad quæstores vrbis misit. EPISTOLA L. METELLI. DECVMAS FRVMENTI LEGE HIERONICA VENDIDI. Cum scribit, se lege Hieronica vendidisse, quid scribit? ita se vendidisse, vt omnes præter Verrem. cum scribit lege Hieronica vendidisse, quid scribit? se per istum erepta Siculis maiorum nostrorum beneficia, ius ipsorum, condicionem societatis, amicitia, fœderum reddidisse. dicit *deinde quanti cuiusque agri decumas vendiderit. quid scribit? Recita de epistola reliqua. SVMMA DATA EST OPERA A ME, VT QVAMPLVRIMO DECVMAS VENDEREM. Cur igitur, Metelle, non ita magno vendidisti? quia desertas arationes, inanes agros, prouinciam miseram perditamq; offendi. quid? id ipsum, quod satum est, qua ratione quisquam, qui sereret, inuentus est? Recita literas. ait se misisse, & * præsentem confirmasse, suam interposuisse auctoritatem, tantum * non aratc-

aratoribus Metellus obsides dedit, se in nulla re Verri similem futurum. At quid est tandem, in quo se laborasse dicat? Recita VT ARATORES QVI RELIQVI ERANT, QVAMPLVRIMVM SERERENT. Qui reliqui? quid hoc est? reliqui? quo ex bello? qua ex vastitate? quænam in Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum, te prætore, versatum est; vt is, qui tibi successerit reliquos aratores collegisse, & recreasse videatur? Cum bellis Carthaginiensibus Sicilia vexata est, * & nostra patrumque memoria, cum bis in ea prouincia magnæ fugitiuorum copiæ versatæ sint, tamen aratorũ * internitio facta nulla est. tum semente prohibita, aut messe amissa, fructus annuus interibat: tamen incolumis numerus manebat dominorum, atque aratorum, tum qui M. Læuino, aut P. Rupilio, aut M. Aquillio prætoribus in eam prouinciam successerunt, aratores reliquos non colligebant, tantone plus Verres cum Apronio prouinciæ Siciliæ calamitatis importauit, quàm aut Hasdrubal cum Pœnorum exercitu, aut Athenio cum fugitiuorum maximis copijs, vt temporibus illis, simulatque hostis superatus esset, ager araretur omnis, neque aratori prætor per literas supplicaret, neque eum præsens oraret, vt quàm plurimum sereret, nunc autem, ne post abitum quidem huius importunissimæ pestis, quisquam reperiretur, qui sua voluntate araret? pauci essent reliqui, qui L. Metelli auctoritate in agros, atque ad suum larem familiarem redirent? His te literis homo audacissime, atque amentissime iugulatum * non sentis? nõ vides, cum is, qui tibi successit, aratores reliquos appellet, hoc eũ diserte scribere, reliquos hos esse, non ex bello, neque ex aliqua huiusmodi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, auaritia, crudelitate? Recita cætera. TAMEN PRO EO, VT ET TEMPORIS DIFFICVLTAS, ARATO-

RVMQVE PENVRIA TVLIT. Aratorū,inquit, penuria, si ego accusator toties de re eadem dicerem,vererer ne animos vestros offenderē, iudices. Clamat Metellus: nisi literas misissem.non est satis. Nisi præsens confirmassem, ne id quidem satis est. Reliquos,inquit,aratores,reliquos? prope lugubri verbo calamitatem prouinciæ Siciliæ significat. addit, Aratorum penuria. Expectate etiam,iudices,si potestis,auctoritatem accusationis meæ. dico aratores istius auaritia eiectos: scribit Metellus, reliquos à se esse confirmatos. Dico agros relictos, arationesq́; desertas esse: scribit Metellus, aratorum esse penuriam. hoc cum scribit,illud ostendit,deiectos, eiectos, fortunis omnibus expulsos esse populi Romani socios atq; amicos. quibus si qua calamitas propter istum saluis vectigalibus, nostris accidisset, animaduertere in eum vos oportebat, præsertim,cum ea lege iudicaretis, quæ sociorū causa esset constituta. cum vero perditis, profligatisq́; socijs, vectigalia populi Romani sint diminuta. res frumentaria,commeatus,copiæ,salus vrbis atq; exercituum nostrorum in posteritatem istius auaritia interierit: saltem populi Romani commoda respicite, si socijs fidelissimis prospicere non laboratis. Atque vt intelligatis, ab isto præ lucro, prædaque præsenti nec vectigalium, nec posteritatis habitam esse rationem: cognoscite quid ad extremum scribat Metellus. In reliquum tempus ait se vectigalibus prospexisse. non scriberet,se vectigalibus prospexisse,nisi hoc vellet ostendere, te vectigalia perdidisse. Quid enim erat,quod vectigalibus prospiceret Metellus in decumis, & in tota re frumentaria, si iste non vectigalia populi Rom. suo quæstu peruertisset? Atque ipse Metellus,qui vectigalibus prospicit, qui reliquos aratores colligit, quid assequitur? nisi hoc vt arent,si qui possunt, quibus aratrum saltem aliquod satelles istius Apronius reli-

quum fecit: qui tamen in agris spe, atque expectatione Metelli remanserunt. Quid cæteri Siculi? quid ille maximus numerus aratorum? qui non modo ex agris eiecti sunt; sed etiam ex ciuitatibus suis, ex prouincia denique bonis fortunisque omnibus ereptis profugerunt: qua ratione ij reuocabuntur? quot prætorum innocentia, sapientiaque opus est, vt illa aratorum multitudo aliquando in suis agris, ac sedibus collocetur? Ac ne miremini, tãtam multitudinem profugisse, quantam ex literis publicis, aratorumque professionibus cognouisses, scitote tantam acerbitatem istius, tantum scelus in aratores fuisse (incredibile dictu est, iudices, sed & factum, & tota Sicilia peruulgatum) vt homines propter iniurias, licentiamque decumanorum mortem sibi ipsi consciuerint. Centuripinum Dioclem hominem locupletem suspendisse se constat: quo die sit ei nuntiatum Apronium decumas redemisse. Dyrrachinum primum ciuitatis eadem ratione mortem oppetisse dixit apud vos homo nobilissimus Archonidas Elorinus; cum audisset tantum decumanum professum esse ex edicto istius sibi deberi, quantum ille bonis suis omnibus efficere non posset. Hæc tu, tametsi omnium hominum dissolutissimus, crudelissimusque semper fuisti; tamen nunquam perpeterere; quod illi gemitus, luctusq; prouinciæ ad tui capitis periculum pertinebant, non inquam perpeterere, vt homines iniuriæ tuæ remedium morte, ac suspendio quærerent; nisi ea res ad quæstum, & ad prædam tuam pertineret. Quid? istud perpeterere? attēdite, iudices. omnibus enim neruis mihi contendendum est, atque in hoc laborandum, vt omnes intelligant, quàm improbam, quàm manifestam, quàm confessam rem pecunia redimere conentur. Graue crimen est hoc, & vehemens, & post hominum memoriam, iudiciaq; de pecunijs repetundis constituta, grauissimũ præ-

toré populi Rom.ſocios habuiſſe decumanos. Non hoc nunc primum audit priuatus de inimico, reus ab accuſatore: iam antea in ſella ſedés prætor, cum prouinciam Siciliam obtineret, cum ab omnibus non ſolum, id, quod commune eſt, propter imperiũ, ſed etiã id, quod iſtius præcipuum eſt, propter crudelitatem metueretur, millies audiuit; cum eius animum ad perſequendum non negligentia tardaret, ſed conſcientia ſceleris, auaritiæque ſuæ, frenaret. loquebantur enim decumani palam, & præter cæteros is, qui apud iſtum plurimum poterat, maximoſq; agros populabatur, Apronius: perparuum ex illis magnis lucris ad ſe peruenire; prætoré eſſe ſocium. hoc cum palam decumani tota prouincia loquerentur, tuumque nomen in re tam turpi, nefariaque interponerent: nihilne tibi venit in mentem exiſtimationi tuæ conſulere? nihil denique capiti, ac fortunis tuis prouidere? cum tui nominis terror in auribus animiſque aratorum verſaretur, cum decumani aratoribus ad pactiones faciendas non ſuam vim, ſed tuum ſcelus, ac nomen opponerent: ecquod iudicium Romæ tam diſſolutum, tam perditum, tam nummarium fore putaſti, quo ex iudicio te vlla ſalus ſeruare poſſet? cum planum fieret, decumis contra inſtituta legis, conſuetudinemque omnium vẽditis, in aratorum bonis, fortuniſq; diripiendis decumanos dictitaſſe, tuas eſſe partes, tuam rem, tuam prædam, idque te tacuiſſe, & cum diſſimulare non poſſes, potuiſſe tamen perpeti, & perferre, quod magnitudo lucri obſcuraret periculi magnitudinem, pluſque aliquanto apud te pecuniæ cupiditas, quam iudicij metus poſſet. Eſto: cætera negare non potes. ne illud quidem tibi reliquum feciſti, vt hoc poſſes dicere, nihil eorũ te audiſſe, nihil ad tuas aures de infamia tua perueniſſe. quærebantur cum luctu, & gemitu aratores: tu id neſciebas? fremebat tota prouincia: nemo id tibi renuntia-

nuntia-

nuntiabat? Romæ querimoniæ de tuis iniurijs, conuentusque habebantur: ignorabas hæc? ignorabas hæc omnia? quid? cum palam Syracusis te audiente, maximo conuentu P. Rubrius Q. Apronium spõsione lacessiuit, ni Apronius dictitaret, te sibi in decumis esse socium: hæc te vox non perculit? non perturbauit? non, vt capiti & fortunis tuis prospiceres, excitauit? tacuisti, sedasti etiam lites illorum, &, sponsio illa ne fieret, laborasti. Pro dij immortales, hoc aut innocens homo perpeti potuisset; aut quamuis nocens, qui modo iudicia Romæ fore putaret, non aliqua se simulatione populi* Romani existimationi vindicasset? quid est hoc? sponsio fit de capite, ac fortunis tuis: tu sedes, & quiescis? non persequeris? non perseueras? non perquiris, cui dixerit Apronius? quis audierit? vnde hoc natum? quemadmodum prolatum sit? si quis tibi ad aurem accessisset, & dixisset, Apronium dictitare, te sibi esse socium: commoueri te oportuit, vocare Apronium, nec illum anteà tibi satisfacere, quàm tu omnium existimationi satisfecisses. cum vero in foro celeberrimo, tãta frequentia, hoc verbo, & simulatione Apronio, te vera, tibi obiectum esset: tu vnquam tantam plagam tacitus accipere potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re tam manifesta quidquid dixisses, te deterius esse facturum? quæstores, legatos, præfectos suos, tribunos multi missos fecerunt, & de prouincia decedere iusserunt; quod eorum culpa se minus commodè audire arbitrarentur; aut quod peccare illos aliqua in re iudicarent: tu Apronium hominem vix liberum, contaminatum, perditum, flagitiosum; qui non modo animũ integrum, sed ne animã quidem puram conseruare potuisset, eum in tanto tuo dedecore non * profecto ne verbo quidem grauiore appellasses: * neq; apud te tam sancta religio societatis fuisset, vt tui capitis periculum negligeres: nisi rem tam

notam esse omnibus & tam manifestam * videres. Cum eodem Apronio postea P. Scandilius eques Romanus, quem vos omnes nostis, eandem sponsionem de societate fecit, quam Rubrius facere voluerat. institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio HS. V. millia coepit Scandilius recuperatores, aut iudicem postulare. satisne vobis prætori improbo circumdati cancelli videntur in sua prouincia, immo vero in sella, ac tribunali; vt aut de suo capite iudicium fieri patiatur præsens, ac sedens; aut confiteatur se omnibus iudicijs conuinci necesse esse? sponsio est, ni te Apronius in decumis socium esse dicat, prouincia tua est: ades: abs te iudicium postulatur. quid facis? quid decernis? recuperatores dicis te daturum. bene agis: tametsi qui erunt tantis ceruicibus recuperatores, qui audeant in prouincia, cum prætor adsit, non solum contra voluntatem eius; sed etiam contra fortunas iudicare? Verum esto: manifesta res * est. cum nemo esset, quin hoc se audisse liquidò diceret; locupletissimus quisq; certissimus testis esset: nemo erat Sicilia tota, qui nesciret decumas esse prætoris; nemo, qui non audisset ita Apronium dictitasse. præterea conuentus honestus Syracusis, multi equites Rom. viri primarij: ex qua copia recuperatores reijci oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. Instat Scandilius poscere recuperatores. tum iste homo innocens, qui illam suspicionem leuare, atque à se remouere cuperet; recuperatores dicit se de cohorte sua daturum. Pro deûm hominumq; fidem! quem ego accuso? in quo meam industriam, ac diligentiam spectari volo? quid est, quod ego dicendo, aut cogitando efficere, aut assequi debeam? teneo in medijs vectigalibus populi Romani, in ipsis fructibus prouinciæ Siciliæ furem, manifesto auertentem rem frumentariam omnem, pecuniam maximam: teneo inquam ita, vt negare non possit. nam quid

hic

hic dicet? spōsio facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus; ni socium te sibi in decumis esse dictitaret. Expectant omnes, quantæ tibi ea res curæ sit; quemadmodum hominum existimationi te, atq; innocentiam tuam probari velis. hic tu medicum & haruspicem, & præconem tuum recuperatores dabis? aut etiam illum ipsum, quem tu in cohorte tua Cassianum iudicem habebas, si qua res maior esset, Papirium Potamonem, hominem seuerũ, ex vetere illa equestri disciplina? Scãdilius postulare de conuentu recuperatores. Tum iste negat, se de existimatione sua cuiquam, nisi suis, commissurum. Negotiatores putant esse turpe, id forum sibi iniquum eiurare, vbi negotientur. Prætor prouinciam suam totam sibi iniquam eiurat. O impudentiam singularem. hic postulat se Romæ absolui, qui in sua prouincia iudicauit, se absolui nullo modo posse: qui plus existimet apud lectissimos senatores pecuniam, quàm apud tres negotiatores metum valere. Scandilius vero negat, sese apud Artemidorum recuperatorem verbum esse facturum: & tamen vrget, atque onerăt te bonis condicionibus, si tu vti velis: si * ex prouincia Sicilia tota statuas idoneum iudicem, aut recuperatorem nullam posse reperiri, postulat à te, vt Romã reijcias. hic enimuero tu exclamas, hominem improbum, qui postulet ibi de tua existimatione iudicium fieri, vbi te inuidiosum esse intelligebat, negas te Romam rejecturum: negas de conuentu recuperatores daturum: cohortem tuam proponis. Scandilius rem se totam relicturum dicit, & suo tempore esse rediturum. Quid tu ibi tum? quid facis? Scandilium cogis. quid? sponsionē * acceptam facere? impudenter tollis expectatum existimationis tuæ iudicium non facis. quid ergo? Apronio permittis, vt quos velit, de cohorte sumat recuperatores? indignum, vni potius ex iniquis sumendi, quàm vtrisque ex æquis

reijciendi fieri potestatem ? neutrum facis cottum. Quid ergo? est aliquid, quod improbius fieri potest: cogit enim Scandilium quinque illa millia nummum dare atque adnumerare Apronio. Quid potuit elegantius facere prætor cupidus existimationis bonæ, qui à sese omnem suspicionem propulsare, qui se eripere ex infamia cuperet? Adductus erat in sermonem, inuidiam, vituperationem: dictitaret homo improbus, atq; impurus Apronius, socium esse prætorem: venerat res in iudicium, atque discrimen: potestas erat isti homini integro, atq; innocenti data, vt in Apronium, cum animaduertisset, sese grauissima leuaret infamia. Quid excogitat pœnæ? quid animaduersionis in Apronium? cogit Scandilium Apronio ob singularem improbitatem, atque audaciam, prædicationemq; nefariæ societatis, H-S. V. millia mercedis nomine, ac præmij dare. Quid interfuit, homo audacissime, vtrum hoc decerneres? an id, quod Apronius dictitabat, tu de te * proferres, ac dictitares? quem hominem, si quis pudor in te, atq; adeo, si quis metus fuisset, sine supplicio dimittere non debuisti; hunc abs te sine præmio discedere noluisti. Omnia simul intelligere potuistis, iudices, ex hoc vno crimine Scandaliano: primum hoc non esse Romæ natum de societate decumarum; nó ab accusatore fictum, non (vt solemus interdum in defensionibus dicere) crimen domesticum; ac vernaculum; non ex tempore periculi tui constitutum; sed vetus, excogitatum iam, &, te prætore, iactatum, & non ab inimicis Romæ compositum, sed Romam de prouincia exportatum. simul intelligi potest illud istius in Apronium studium. Apronij de isto non modo confessio, verum etiam commemoratio. eodem accedit, quod* hoc quoque intelligere potestis istum statuisse in prouincia sua, existimationis suæ iudicium extra cohortem suam committendum fuisse nemini. Ecquis est iudex, cui non abq;

initio

initio decumani criminis persuasum sit, istum in aratorum bona fortunasq; impetum fecisse: quis hoc non ex eo statim iudicauit, quod ostendi, istum decumas noua lege, atque adeo nulla lege, contra omnium consuetudinem, atque instituta vendidisse. Verum vt istos ego iudices tam seueros, tam diligentes, tam religiosos non haberem: ecquis est, ex iniuriarum magnitudine, improbitate decretorum, iudiciorum iniquitate, qui hoc non iamdudum statuerit, & iudicarit? Etiam sane, sit aliquis dissolutior in iudicando: legum, officij, reip. sociorum atque amicorum negligentior: quid? is possitne de istius improbitate dubitare, cum tanta lucra facta, tam iniquas pactiones vi, & metu expressas cognouerit? cum tanta præmia, ciuitates vi, atque imperio, virgarum ac mortis metu, non modo Apronio, atq; eius similibus, verumetiã Venerijs seruis dare coactas? Quod si quis sociorum incommodis minus mouetur: si quem aratorum fugæ, calamitates, exilia, suspendia denique non permouent: non possum dubitare, quin is tamen cum vastatam Siciliam, relictos agros, ex ciuitatum literis, & epistola L. Metelli cognouerit, statuat fieri non posse, vt de isto non seuerissimè iudicetur. Erit etiam aliquis, qui hæc omnia dissimulare, ac negligere possit. Attuli sponsiones ipso præsente factas de decumarum societate; ab ipso prohibitas iudicari. Quid est, quod posset quisquam manifestius hoc desiderare? non dubito, quin vobis satisfecerim iudices veruntamen progrediar longius: non, mehercule, quo magis hoc vobis persuadeatur, quàm iam persuasum esse confido; sed vt ille aliquando impudentiæ suæ finem faciat: aliquando desinat, ea se putare emere, quæ ipse semper habuit venalia, fidem, iusiurãdum, veritatem, officium, religionem: desinant amici eius ea dictitare, quæ detrimento, maculæ, inuidiæ, infamiæ nobis omnibus esse possint, at qui amicis

O miserum, atq; inuidiosum, offensumq; paucorum culpa, atque indignitatę ordinem senatorium. Albam Aemilium sedentem in faucibus macelli loqui palam, vicisse Verrem, emptos habere iudices: alium H-S. CCCC. millibus, alium H-S. D. quem minimo, CCC. atque ei cum responsum esset, fieri non posse, multos testes esse dicturos, me prætereà causæ non defuturum: Licet, hercules, inquit, omnes omnia dicant, in illum nisi ita res manifesta erit allata, vt responderi nihil possit, vicimus: Bene agis Alba: ad tuam veniam condicionem, nihil putas valere in iudicijs coniecturam, nihil suspicionem, nihil anteactę vitæ existimationem, nihil bonorum virorum testimonia, nihil ciuitatum auctoritates, ac testimonia, literas. res * manifestas quæris. non quæro iudices Cassianos, veterem iudiciorum seueritatem non requiro: vestram in hoc fidem dignitatem, religionem in iudicãdo non imploro: Albam habebo iudicem, eum hominem, qui se ipse scurram improbissimum existimari vult: qui à scurris potius semper gladiator, quàm scurra appellatus sit. afferam rẽ eiusmodi in decumis, vt Alba fateatur, illum in re frumentaria, & in bonis aratorum apertè, palamq; esse prædatum. Decumas agri Leontini magno dicit se vendidisse. ostendi iam illud initio, non existimãdum magno vendidisse eum, qui verbo decumas vendiderit; re, & conditione, & lege, & edicto, & licentia decumanorum, decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. Etiam illud ostendi, vendidisse alios magno decumas agri Leontini, cæterorumque agrorum, & lege Hieronica vendidisse, & pluris etiam, quàm te vendidisse; nec aratorem quenquam esse quæstum. nec enim fuit, quod quisquam quæri posset, cum lege æquissima scripta venirent. neq; illud vnquam aratoris interfuit, quanti decumæ venirent. non enim ita est, vt si magno venierint, plus arator debeat; si paruo minus. vt frumenta

menta nata sunt,ita decumæ veneunt. aratoris autem interest, ita se frumenta habere; vt decumæ quàm plurimo venire possint. dum arator ne plus decuma det, expedit ei decumam esse quàm * maximi. Verum hoc, vt opinor, esse vis caput defensionis tuæ,magno te decumas vendidisse: agri vero Leontini,qui plurimum efficit,tritici mod. C C X V I. millibus. Si doceo,pluris aliquanto potuisse te vendere, neq; hic voluisse addicere, qui contra Aproniũ licerentur,& Apronio multo minoris,quàm alijs potueris,tradidisse: si hoc doceo,poteritne te Alba tuus antiquissimus non solum amicus, verum etiam amator, absoluere? Dico equitem Rom.hominem in primis honestum Q. Minucium cum sui similibus, ad decumas agri Leontini tritici mod.non M, non M M. non M M M, sed ad vnas vnius agri decumas tritici mod. X X X. voluisse addere,& ei potestatem emendi non esse factam, ne res abiret ab Apronio. negare hoc,nisi forte negare omnia constituisti, nullo modo potes:Palam res gesta est, maximo conuentu Syracusis: testis est tota prouincia: propterea quod vndiq; ad emendas decumas solẽt eo cõuenire.quod siue fateris,siue cõuinceris; quot & quàm maximis in rebus teneare, non vides? primum tuam rem illam, & prædam fuisse. nam,nisi ita esset, cur tu Apronium malebas,quem omnes tuum procurare in decumis negotium loquebãtur, quàm Minucium decumas agri Leontini sumere? deinde immensum, atque infinitum lucrum esse factum. nam si X X X. mod. tritici tu commotus non esses (certe hoc idem lucri minucius Apronio libẽter dedisset,si ille accipere voluisset) quãtam igitur illi spem prædæ propositam arbitramur fuisse; qui tantum præsens lucrum,nulla opera insumpta contempserit, atque despexerit? deinde ipse Minucium nunquam tanti habere voluisset,si decumas tu lege Hieronica venderes; sed quod tuis nouis edictis, &

iniquissimus institutis plus aliquanto se, quàm decumas ablaturum videbat, idcirco longius progressus est. At Apronio semper, plus etiam multo abs te permissum est, quàm quod edixeras. quãtum igitur quæstum putamus factum esse per eum, cui quiduis licitum sit: cum tantum lucri voluerit addere is cui, si decumas emisset, idem non liceret? Postremo illa quidẽ certe tibi præcisa defensio est, in qua tu semper omnia tua furta, atq; flagitia latere posse arbitratus es, magno te decumas vendidisse; plebi Romanæ consuluisse; annonæ prospexisse. non potest hoc dicere is, qui negare non potest, se vnius agri decumas xxx. mod. minoris quã potuerit vendidisse: vt etiam si tibi hoc concedam, Minucio ideo te non tradidisse, quod iam addixisses Apronio (aiunt enim te ita dictitare: quod ego expecto, cupioq; te * illud defendere) verum vt ita sit, tamen non potes hoc quasi præclarum aliquid prædicare, magno te decumas vendidisse, cum fuisse fateare qui multo pluris voluerint emere. Tenetur igitur iam, iudices, & manifesto tenetur auaritia, cupiditas hominis, scelus, improbitas, audacia. Quid si hæc, quæ dico, ipsius amici, defensoresque iudicarunt? quid vultis amplius. Aduentu L. Metelli prætoris, cum omnes eius comites iste sibi suo illo panchresto medicamento amicos redemisset, aditum est ad Metellum: eductus est Apronius: eduxit vir primarius C. Gallius senator: à L. Metello, vt ex edicto suo iudicium daret in Apronium, quod per vim aut metum abstulisset, quam formulam Octauianam & Romæ Metellus habuerat, & habuerat in prouincia, nõ impetrat: cum hoc diceret Metellus, præiudiciũ se de capite C. Verris per hoc iudicium nolle fieri, tota Metelli cohors, hominum non ingratorum, aderat Apronio: C. Gallius homo nostri ordinis, à suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto non potest impetrare non reprehendo Metellum: pepercit homini

mini amico, & quemadmodum ipsum dicere audiui, necessario, non reprehendo, inquam, Metellum: sed hoc miror, quomodo de quo homine præiudicium noluerit fieri per recuperatores, de hoc ipso non modo præiudicarit, verum grauissimè, ac vehementissimè iudicauerit. Primum enim si Apronium absolutum iri putaret; nihil erat, quod vllum præiudicium vereretur: deinde, si, condemnato Apronio, cóiunctam cum eo Verris causam omnes erant existimaturi; Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorum rem, causamq; esse coniunctam; qui statuerit, Apronio cōdemnato, de isto præiudicium futurum. & simul vna res vtriq; rei est argumento; & aratores vi & metu coactos Apronio multo plus, quàm debuerint, dedisse; & Aproniū istius rem suo nomine egisse; cum L. Metellus statuerit non posse Apronium condemnari, quin simul de istius scelere, atq; improbitate iudicaretur. Venio nunc ad epistolam Timarchidis, liberti istius, & accēsi: de qua cum dixero, totum hoc crimen decumanum perorabo. Hæc epistola est, iudices, quàm nos Syracusis in ædibus Apronij, cum literas conquireremus, inuenimus. missa est, vt ipsa significat, ex itinere, cum Verres iam de prouincia decessisset, Timarchidis manuscripta. Recita epistolam Timarchidis. TIMARCHIDES VERRIS ACCENSVS APRONIO SALVTEM DICIT. Iam hoc quidem non reprehendo, quod asscripsit accensus: cur enim sibi hoc scribæ soli sumant? C. Papirius scriba. Volo ego hoc esse commune accensorum, lictorum, viatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QVOD AD EXISTIMATIONEM PRAETORIS ATTINET, Commēdat Apronio Verrem, & hortatur, vt inimicis eius resistat bono præsidio munitur existimatio tua, si quidem in Apronij constituitur diligentia, atque auctoritate. HABES VIRTVTEM, ATQVE ELOQVENTIAM. Quàm copiose lau-

datur Apronius à Timarchide! quàm magnificè! cui ego non putem illum placere oportere; qui tantopore Timarchidi probatus sit? HABES, SVMPTVM VNDE FACIAS. Necesse est, quod redundarit de vestro frumentario quæstu, ad illum potissimum, per quem agebatis, defluxisse. SCRIBAS, APPARITORES RECENTES ARRIPE: CVM L. VVLTEIO, QVI PLVRIMVM POTEST, CAEDE, CONCIDE. Videte quàm valde malitiæ suæ confidat Timarchides; qui etiam Apronio improbitatis præcepta det. Iam hoc, Cæde, concide, nonne verba domo patroni depromere videtur ad omne genus nequitiæ accommodata? VOLO MIHI FRATERCVLO TVO CREDAS. Consorti quidem in lucris atque furtis: gemino, & simillimo nequitia, improbitate, audacia. IN COHORTE CHARVS HABEARE. Quid est hoc, In cohorte? quo pertinet? Apronium doces? quid? in vestram cohortem te monitore, an sua sponte peruenerat? QVOD CVIQVE OPVS SIT, * OPPONE. Qua impudentia putatis eum in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait omnia pecunia effici posse. DA, PROFVNDE, SI VELIS VINCERE. non hoc mihi tam molestũ est Apronio suadere Timarchidem, quàm quod hoc idem patrono suo præcipit. TE POSTVLANTE OMNES VINCERE SOLENT. Verre quidem prætore, non Sacerdote, non Peduceo, non hoc ipso Metello. SCIS METELLVM SAPIENTEM ESSE. Hoc vero ferri iam non potest, irrideri viri optimi L. Metelli ingenium, & contemni ac despici à fugitiuo Timarchide. SI VVLTEIVM HABEBIS, OMNIA LVDIBVNDVS * PERFICIES. Hic vehementer errat Timarchides, qui aut Vulteium pecunia corrumpi putet posse; aut Metellum vnius arbitratu gerere præturam. sed errauit coniectura domestica: quia multos per se, & per

alios

alios multa ludibundos libidinosè apud Verrem effecisse vidit; ad omnes eosdem patere aditus arbitrabatur, facilius vos efficiebatis ludibundi, quæ volebatis à Verre, quod multa eius ludorum genera noratis. INCVLCATVM EST METELLO, ET VVLTEIO, TE ARATORES EVERTISSE. Quis istuc Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem euerterat; aut Timarchidi, cum, ob iudicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid, aut remittendum, pecuniam acceperat? aut Sestio lictori, cum aliquem innocentem securi percusserat? nemo omnes ei Verri tunc attribuebant, quem nunc condemnari volunt. OBTVDERVNT EIVS AVRES, TE SOCIVM PRAETORIS FVISSE. Videsne, hoc quàm clarum sit, ac fuerit? cum etiam Timarchides hoc metuat; concedes, non hoc crimen nos in te confingere, sed iam pridem ad crimen aliquam defensionem libertum quærere? libertus, & accensus tuus & tibi ac liberis tuis, omnibus in rebus coniunctus ac proximus, ad Apronium scribit, vulgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. FAC SCIAT IMPROBITATEM ARATORVM. IPSI SVDABVNT, SI DII VOLENT. Quid istuc per deos immortales, aut qua de causa excitatum esse dicamus in aratores, tam infestum odium, atque tantum? quantam iniuriam fecerunt Verri aratores, vt eos etiam libertus & accensus eius tam irato animo, his literis insequatur? Neq; ego huius fugitiui iudices epistolam vobis recitassem; nisi vt ex ea, totius familiæ præcepta, & instituta, & disciplinam cognosceretis. Videtis, vt moneat Apronium? quibus se rebus ac muneribus insinuet in familiaritatem Metelli? Vulteium corrumpat? scribas, accensosque pretio deliniat? ea præcipit, quæ vidit: ea monet alienum hominem,

quæ domi didicit ipse. verum in hoc errat vir, quod easdem existimat vias ad omnium familiaritates esse munitas. Quanquam meritò sum iratus Metello: tamen hæc, quæ vera sunt dicam. Apronius ipsum Metellum non pretio, vt Verrem, non conuiuio, non muliere, non sermone * incanto atq; improbo posset corrumpere. quibus rebus non sensim, atque moderatè ad illius amicitiam irrepserat: sed breui tempore totum hominem, totamque eius præturam possederat. Cohortem autem Metelli, quam vocat, quid erat quod corrumperet, ex ** qua recuperatores nulli dabantur? Nam quod scribit Metelli filium puerum esse, vehementer errat: non enim ad omnes prætorum filios ijdem aditus * sunt ô Timarchide. Metelli est filius in prouincia, non puer, sed adolescens bonus ac pudens, dignus illo loco ac nomine. vester ille puer prætextatus in prouincia quemadmodum fuisset, non dicerem, si pueri esse illam culpam ac non patris existimarem. tune, cum te, ac tuam vitam nosses, in Siciliam tecum grandem prætextatum filium ducebas? vt etiam si natura puerum à paternis vitijs, atque à generis similitudine abduceret, consuetudo tamen eum, & disciplina degenerare non sineret. fac enim fuisse in isto C. Lælij, M. Catonis materiem, atque indolem: quid ex eo boni sperari, atque effici potest, qui in patris luxurie sic vixerit: vt nullum vnquam pudicum, neque sobrium conuiuium viderit? qui in epulis quotidianis, adulta ætate, per triennium inter impudicas mulieres & intemperantes viros versatus sit? nihil vnquam à patre audiuit, quo pudentior, aut melior esset? nihil vnquam patrem agere vidit, quod cum imitatus esset, non id, quod turpissimum est, similis patri putaretur? Quibus in rebus non solum filio, verumetiam reipub. fecisti iniuriam. susceperas enim liberos non solum tibi, sed etiam patriæ: qui non modo tibi voluptati, sed etiam

qui

qui aliquando vsui reipublicæ esse possent. eos instituere, atque erudire ad maiorum instituta, atque ciuitatis disciplinam, non ad tuas turpitudines debuisti. esset * inerti, atque impuro & improbo parenti nauus, & pudens, & probus filius: haberet aliquid abs te resp. muneris nunc pro te Verrem substituisti alterum ciuitati: nisi hoc fortè deterior est, si fieri potest, quod tu eiusmodi euasisti, non in hominis luxuriosi, sed tantum in furis, ac diuisoris disciplina educatus. Quid isto festiuius fore arbitramur, qui est tuus natura filius, consuetudine discipulus, voluntate similis? Quem ego, iudices, * quãtumuis bonum fortemque facilè paterer euadere. non enim me inimicitiæ commouent, si quæ mihi cum isto futuræ sint. nam si in omnibus rebus innocens fuero, meique similis. quid mihi istius inimicitiæ nocebunt? sin aliqua in re Verri similis fuero, non magis mihi deerit inimicus, quam Verri defuit. Etenim, iudices, eiusmodi respub. debet esse, & erit, seueritate iudiciorum constituta; vt inimicus neque deesse nocenti possit; neque obesse innocenti, quapropter nulla res est, quamobrem ego istũ nolim ex paternis probris, ac vitijs emergere: id quod tametsi isti difficile est, tamẽ haud scio an fieri possit: præsertim si (vt nunc fit) custodes amicorum eum sectabuntur: quoniam pater tam negligens, ac dissolutus est. Verum huc longius, quam voluntas fuit, ab epistola Timarchidis digressa est oratio mea: qua recitata, conclusurum me esse crimen decumarum dixeram: ex quo intellexistis innumerabilem frumenti numerum per triennium auersum à republica esse, abreptumque aratoribus. Sequitur vt de frumento empto vos iudices, doceam, maximo atq; impudentissimo furto: de quo dum certa, & pauca, & magna dicam breuiter, attendite. Frumẽtum emere in Sicilia debuit Verres ex senatusconsulto, & ex lege Terentia, & Cassia frumentaria. E-

mundi duo genera fuerunt: vnum alteratum decumarum. alterum quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distributum. Illius decumani tantum, quantum, ex primis decumis fuisset: huius tritici mod. DCCC. millia: pretium autem constitutum decumano in mod. singulos H-S. * terni: imperato H-S. IIII. ita in frumentum imperatum H-S. bis & tricies in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solueret: in alteras decumas ferme ad nonagies sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem propè centies & vicies erogatum est. Hanc pecuniam tantam, datam tibi ex ærario inopi, atque exhausto, datam ad frumentum, hoc est, ad necessitatem salutis & vitæ, datam vt Siculis aratoribus, quibus tanta onera respublica imponeret, solueretur, abs te sic laceratam esse dico, vt possim illud probare, si velim, omnem te hāc pecuniam domum tuam auertisse, etenim si hanc rem totam administrasti, vt hoc quod dico, probari æquissimo iudici possit. Sed ego habebo rationem auctoritatis meæ: meminero, quo animo, quo consilio ad causam publicam accesserim: non agam tecum accusatoriè: nihil fingam: nihil * probari velim me dicente, quod non antè mihimetipsi probatum sit. In hac pecunia publica, iudices, hæc insunt tria genera furtorum. Primum eam, cum posita esset apud eas societates. vnde erat attributa, binis centesimis feneratus est: deinde permultis ciuitatibus pro frumento nihil soluit omninò: postremò, si cui ciuitati soluit, tantum detraxit, quātum commodum fuit: nulli, quod debitum est, reddidit. Ac primum hoc ex te quæro: tu, cui publicani ex Carpinatij literis gratias egerunt, pecunia publica ex ærario erogata ex vectigalibus populi Rom. ad emendum frumentum attributa, fueritne tibi quæstui? pensitaritne tibi binas centesimas? credo te negaturum. turpis enim est, & periculosa confessio.

mihi

mihi autem hoc perarduum est demonstrare. quibus enim testibus? publicani tractati honorificè sunt: tacebunt, literæ eorum, decreto decumanorum remotæ sunt. Quo me igitur vertam? rem tam improbam, crimen tantæ audaciæ, tantæque impudentiæ, propter inopiam testium, ac literarum prætermittam? non faciam, iudices: vtar teste. quo? P. Vectio Chilone homine equestris, ordinis honestissimo, atque ornatissimo: qui iste ita amicus, & necessarius est, vt etiam si vir bonus non esset, tamen quod contra istum diceret, graue videretur: ita vir bonus est, vt etiam si inimicissimus isti esset, tamen eius testimonio credi oporteret. admiratur & expectat, quidnam Vectius dicturus sit. nihil dicet ex tempore. nihil ex sua voluntate: nihil, vt ei vtrumuis licuisse videatur. misit in Siciliam literas ad Carpinatium, cum esset magister scripturæ * eius societatis publicanorum: quas * ego Syracusis apud Carpinatium in literarum allatarum libris, Romæ in literarum missarum apud magistrum Tullium familiarem tuum inueni: quibus ex literis impudentiam fenerationis quæso cognoscite. LITERAE MISSAE L. VECTII, L. SERVILII, C. ANTISTITIS MAGISTRORVM. Præsto se tibi ait futurum Vectius, & obseruaturum quemadmodum rationes ad ærarium referas: vt si hanc ex fœnore populo pecuniam non retuleris, reddas societati. Possumus hoc teste, possumus P. Seruilij, & C. Antistitis magistrorum, primorum hominum, atq; honestissimorũ, possumus auctoritate societatis, cuius literis vtimur, quod dicimus obtinere? an aliqua firmiora, aut grauiora quærenda sunt? Vectius tuus familiarissimus. Vectius tuus affinis, cuius sororẽ habes in matrimonio, tuæ frater vxoris Vectius, frater tui quæstoris impudentissimum tuum furtũ, certissimumque peculatum (nam quo alio nomine pecuniæ publicæ feneratio est appellanda?) *Recita reli-

qua. Scribam tuum dicit, Verres, huius perscriptorem fenerationis fuisse. ei quoque magistri minantur in literis: etenim casu scribæ tum duo magistri affuerunt, cum Vectio. binas centesimas à se ablatas ferendum non putant: & rectè non putant. Quis enim hoc fecit vnquam? quis denique conatus est facere? aut posse fieri cogitauit, vt, cum senatus publicanos vsura sæpe iuuisset; magistratus à publicanis pecuniam pro vsuris auderet auferre? Certè huic homini spes nulla salutis esset, si publicani, hoc est, si equites Romani iudicarent. Minor esse cura nunc, iudices, vobis disceptantibus debet, & tanto minor, quanto est honestius alienis iniurijs, quam re sua commoueri. Quid ad hæc respondere cogitas? vtrum factum negabis? an tibi hoc licitum esse defendes? negare qui potes? an vt tanta auctoritate literarum, tot testibus publicanis cōuincare? licuisse verò qui? si, mehercule, te tuam pecuniam, non populi Romani in prouincia feneratum docerem; tamen effugere non posses: sed publicam, sed ob frumentum decretam, sed à publicanis fenore accepto, hoc licuisse cuiquam probabis? quo non modò cæteri, sed ipse nihil audacius, improbiusque fecisti. non mehercule, hoc, quod omnibus singulare videtur, de quo mihi deinceps dicendum est, possum, iudices, dicere, audacius esse, aut impudentius; quod permultis ciuitatibus pro frumento nihil soluit. omninò maior hæc præda fortasse est; sed illa impudentia certè non minor. Et quoniam de illa feneratione satis dictum est, nunc de hac tota pecunia auersa, quæso cognoscite. Siciliæ ciuitates multæ sunt, iudices, ornatæ, atq; honestæ: ex quibus in primis numeranda est ciuitas Halesina. nullam enim reperietis aut officijs fideliorem, aut copijs locupletiórem, aut auctoritate grauiorem. Huic iste in annos singulos cum * sexaginta tritici millia modium imperauisset; pro tritico

co nummos abstulit, quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico nummos acceperat, retinuit omnes. Obstupui, iudices, cum hoc mihi primum Halesæ demonstrauit in senatu Halesinorũ homo summo ingenio, summa prudentia, summa auctoritate præditus Halesinus Aeneas: cui senatus dederat publicè causam, vt mihi, fratriq; meo gratias ageret: & simul, qui nos ea, quæ ad iudicium pertinerent, doceret. Demonstrat hanc istius consuetudinem, ac rationem fuisse: cum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset redacta; solitum esse, istum pecuniam cogere à ciuitatibus, frumentum improbare: quantum frumenti Romam esset mittendum, tantum de suo quæstu, ac de sua copia frumenti mittere. posco rationes: inspicio literas video frumenti granum Halesinos, quibus * L X. millia modium imperata erant, nullum dedisse: pecuniam Volcatio, Timarchidi, scribæ dedisse. reperio genus huiuscemodi, iudices, prædæ, vt prætor, qui frumentum emere debebat, non emat, sed vendat: pecunias, quas ciuitatibus distribuere debebat, eas omnes auertat, atque auferat. non mihi iam furtum, sed monstrum, ac prodigium videbatur: ciuitatum * frumentum improbare, pretium ei frumento constituere: quod constituisset, id ciuitatibus auferre; quod à populo Romano accepisset, tenere. Quot vultis esse in vno furto peccatorum gradus? * vt si singulis insistere velim, progredi ipse non possim. Improbas frumentum Siculum: Quid? ipse, quod mittis? peculiarem habes aliquam Siciliam, quæ tibi ex alio genere frumentum suppeditare possit? Cum senatus decernit, vt ematur in Sicilia frumentum, aut populus iubet: hoc, vt opinor, intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. tu, cum ciuitatum Siciliæ vulgò omne frumentum improbas, num ex Aegypto, aut ex Syria frumentum Romam mittis? impro-

bas Halesinum, Cephaleditanum, Thermitanum, Amestratinum, Tyndaritanum Herbitense, multarum præterea ciuitatum. Quid accidit tandem, vt horum populorum agri frumentum eiusmodi, te prætore * ferrent, quod nunquam anteà, vt neque mihi, neque tibi, neq; populo Romano posset probari? præsertim cum ex ijsdem agris, eiusdemque anni frumentum ex decumis Romam mancipes adnexissent; quid acciderat, * vt ex eodem horreo decumanum probaretur, emptum non probaretur? dubiumne est, quin ista omnis improbatio, cogendæ pecuniæ causa nata sit? Esto: improbas Halesinum: habes ab alio populo quod probes: eme illud; quod placet: missos fac eos, quorum frumentũ improbasti. Sed ab ijs quos repudias, exigis tantum pecuniæ, quantum ad eum numerum frumenti satis sit, quem ciuitati imperas. Dubium est quid egeris? in medimna singula video ex literis publicis tibi Halesinos H-S. quinos denos dedisse. ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum eodem tempore neminem in Sicilia pluris frumentum vendidisse. Quæ ergò ista ratio, aut quæ potiùs amentia? frumentum improbare id quod ex eo loco sit, ex quo senatus & populus Rom. emi voluerit? ex eo aceruo, ex quo partem tu idem decumarum nomine probaris? deinde à ciuitatibus pecunias ad emendum frumentum cogere, cum ex ærario acceperis? * vtrum te lex Terentia Siculorum pecunia frumentum emere à Siculis, an populi Rom. pecunia frumentum à Siculis emere iussit? Iam verò ab isto omnem illam ex ærario, pecuniam, quam his oportuit ciuitatibus pro frumento dari, lucri factam videtis. accipis enim H-S. XV. pro medimno. tanti enim est illo tempore medimnum. retines H-S. XII. tanti enim est frumentum Siciliense ex lege æstimatum. Quid interest, vtrum hoc feceris, an frumẽtum nõ improbaris, sed frumento probato, & acce-

pto,

pto,pecuniam publicam tenueris omnẽ, neq; quidquam vlli dissolueris ciuitati? cũ æstimatio legis eiusmodi sit, vt cæteris temporibus tolerabilis Siculis, te prætore etiam grata esse debuerit? Est enim modius lege H-S. I I I. æstimatus: fuit autem, te prætore, vt tu multis epistolis ad amicos tuos gloriaris, H-S. Sed fuerit H-S. I I I. quoniam tu tantum à ciuitatibus in modios singulos exegisti; cum si soluerет Siculis tantum, quãtum te populus Ro. iusserat, aratoribus fieri gratissimum posset: tu non modò eos accipere quod oportebat noluisti, sed etiã dare quod nõ debebant coegisti. Atq; hæc ita gesta esse iudices, cognoscite ex literis publicis ciuitatum & ex testimonijs publicis: in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intelligetis. Omnia quę dicimus, rationibus populorum non * interpositis, neq; perturbatis, neq; repentinis, sed certis institutis, ordine relata atq; confecta sunt. Recita rationes Halesinorum. Cui pecuniam datam dicit? dic, dic etiam clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDI MEVIO. Quid est Verres? ne illam quidem tibi defensionem reliquam fecisti, mancipes in istis rebus esse versatos, mancipes frumentũ improbasse, mancipes pretio cum ciuitatibus decidisse, & eosdem abs te illarum ciuitatũ nomine pecunias abstulisse, deinde ipsos sibi frumentum coemisse, nihil hæc ad te pertinere? Mala, mehercule, ac misera defensio, prætorem hoc dicere. Ego frumentum neque attigi, neque aspexi: mancipibus potestatem probandi, improbandique permisi: mancipes à ciuitatibus pecunias extorserunt. ego autem quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi. mala est hæc quidem, vt dixi, defensio criminis: sed tamen hæc ipsa tibi, si vti cupias, non licet. vetat te Volcatius, tuæ, tuorumque deliciæ, mentionem mancipis facere. Timarchides autem columen familiæ vestræ premit fauces defensionis tuæ: cui simul, &

Volcatio pecunia à ciuitate numerata est. iam verò Scriba tuus annulo aureo suo quem ex his rebus inuenit, ista te ratione vti non sinet. Quid igitur est reliquum? nisi vti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse: publicam pecuniam domum tuam * conuertisse? O consuetudo peccandi, quantam habes iucunditatem in improbis, & audacibus, cum pœna adfuit, & licentia consecuta est! Iste in hoc genere peculatus non nunc primum inuenitur: sed nunc demum tenetur. vidimus huic ab ærario pecuniam numerari quæstori ad sumptum exercitus consularis: vidimus paucis post mensibus & exercitum, & cōsulem spoliatum. illa omnis pecunia latuit in illa caligine ac tenebris quæ totam rempublicam tum occupauerant. Iterũ gessit hæreditariam quæsturam cum * Dolabella: magnam pecuniam auertit: sed eius rationem cum damnatione Dolabellæ permiscuit. Commissa est pecunia tanta prætori: non reperietis hominem timidè, nec leuiter hæc improbissima lucra ligurientem: deuorare omnẽ pecuniam publicam non dubitauit. Ita serpit illud insitũ in natura malum consuetudine peccandi libera, finem vt audaciæ statuere ipse sibi non possit. tenetur igitur aliquando, & in rebus tum maximis, tum manifestis tenetur. Atque in eam fraudem mihi videtur diuinitùs incidisse; non solum vt eas pœnas, quas proximè meruisset, solueret; sed vt illa etiam scelera eius in Carbonem, & in Dolabellam vindicarentur. Etenim noua quoq; alia res extitit, iudices, in hoc crimine, quæ tollat omnem dubitationẽ superioris illius decumani criminis. Nam illud missum faciã, per multos aratores in alteras decumas, & in hæc D C C. millia modium, quod emptum populo Rom. darent, non habuisse, sed à tuo procuratore, hoc est, ab Apronio, emisse; ex quo intelligi potest, nihil te aratoribus reliqui fecisse: vt hoc prętercam, quod * in multis est testimonijs

moniјs expoſitũ:poteſt illo quidquam eſſe certius, in tua poteſtate,atq; in tuis horreis omne frumentũ Siciliꝫ per triẽniũ,atq; omnes fructus agri decumani fuiſſe?cum enim à ciuitatibus pro frumento pecuniam exigebas,vnde erat frumentum quod Romam mitteres, ſi tu id omne clauſum, & cõpreſſum poſſidebas?itaq; in eo frumento,primus tibi ille quæſtus fuit ipſius frumenti, quod erat ereptum ab aratoribus:alter,quod id frumẽtum improbiſſimè partũ, non ſemel, ſed bis,neq; vno,ſed duobus pretiјs, vnum & idem frumentum vendidiſti, ſemel ciuitabus H-S XV. in medimnum, iterum populo Romano à quo H-S.XVIII. in * medimna, pro eodem illo frumento abſtuliſti. At enim frumentum Centuripinorum, & Agrigentinorum, & nonnullorum fortaſſe præterea probaſti , & his populis pecuniam diſſoluiſti. ſint aliquæ ciuitates in eo numero , quarum frumentum improbare nolueris.Quid tandem? his ciuitatibus omniſne pecunia, quæ pro frumento debita eſt,diſſoluta eſt? vnum mihi reperi, non populum, ſed aratorem : vide, quære,circumſpice, ſi quis fortè eſt ex ea prouincia, in qua tu triennium præfuiſti , qui te nolit periſſe : vnum inquam da mihi ex illis aratoribus,qui * vel ad ſtatuam pecuniam contulerunt, qui ſibi dicat pro frumẽto omne eſſe quod oportuerit, ſolutum, confirmo, iudices, neminem eſſe dicturum. Ex omni pecunia, quam aratoribus ſoluere debuiſti, certis nominibus deductiones fieri ſolebant : primum pro ſpectatione, & collybo,deinde pro neſcio quo cęrario.Hæc omnia,iudices,non rerum certarum, ſed furtorum improbiſſimorum ſunt vocabula . nam collybus eſſe qui poteſt, cum vtantur omnes vno genere nummorum? cęrarium verò quid vocas? quomodo hoc nomen ad rationes magiſtratus , quomodo ad pecuniam publicam allatum eſt? nam illud genus tertium deductionis erat eiuſmodi, quaſi non modo liceret,

ſed etiam oporteret, nec ſolum oporteret, ſed planè neceſſe eſſet. Scribæ nomine de tota pecunia binæ quinquageſimæ detrahebantur. Quis tibi hoc conceſſit? quæ lex? quæ ſenatus auctoritas? quæ porrò æquitas? vt tantam pecuniam ſcriba tuus* auferret, ſiue de aratorum bonis, ſiue de populi Romani vectigalibus? Nam ſi poteſt iſta pecunia ſine aratorum iniuria detrahi, populus Romanus habeat; præſertim in tantis ærarij anguſtijs. ſin autem & populus id voluit, & æquum ita eſt, ſolui aratoribus; tuus apparitor parua mercede populi conductus, de aratorum bonis prædabitur? & in hac cauſa ſcribarum ordinem in me concitabit Hortenſius? & eorum commoda à me labefactari, atque oppugnari iniuria dicet? quaſi verò hoc ſcribis vllo exemplo ſit, aut vllo iure conceſſum. Quid ego vetera repetam? aut quid eorum ſcribarum mentionem faciam, quos conſtat ſanctiſſimos homines, atq; innocentiſſimos fuiſſe? non me fugit, iudices, vetera exempla pro fictis fabulis iam audiri atque haberi. in his temporibus verſabor miſeris, ac perditis. Nuper, Hortenſi, quæſtor fuiſti. quid tui ſcribæ fecerint, tu potes dicere. ego de meis hoc dico: cum in eadẽ iſta Sicilia pro frumento ciuitatibus pecuniam ſoluerem, & mecum duos frugaliſſimos homines ſcribas haberem, L. Mamilium & L. Sergium; non modò iſtas duas quinquageſimas, ſed omninò nummũ nullum cuiquam eſſe deductum. Dicerem hoc mihi totum eſſe attribuendum, iudices, ſi illi vnquam à me hoc poſtulaſſent, ſi vnquam omninò cogitaſſet. Quamobrem enim ſcriba deducat ac non potius mulio, qui* adduxerit? tabellarius, cuius aduentu certiores facti, petiuerunt? præco, qui* adire iuſſit? viator, ac Venerius, qui fiſcum ſuſtulit? quæ pars operæ, aut opportunitatis in ſcriba eſt; cur ei nõ modò merces tanta detur; ſed cur cũ eo tantæ pecuniæ partitio fiat? ordo eſt honeſtus. quis negat? aut, quid

ea

ea res ad hãc rem pertinet? est vero honestus; quod eorum hominum fidei tabulæ publicæ, periculaq; magistratuum committuntur. itaque ex his scribis qui digni sunt illo ordine, patribus familiâs, viris bonis, atque honestis, percunctamini, quid sibi istæ quinquagesimæ velint iam omnes intelligetis, nouam rem totam, atque indignam videri. ad eos me scribas reuoca, si placet: noli hos colligere, qui nummulis corrogatis de nepotum donis, ac de scenicorum corollarijs, cum decuriam emerũt, ex primo ordine explosorum in secundum ordinem ciuitatis se venisse dicunt. eos scribas tecum disceptatores huius criminis habebo, qui istos scribas esse molestè ferunt. tametsi, cum in eo ordine videamus esse multos non idoneos, qui ordo industriæ propositus est, & dignitati, mirabimur, turpes aliquot in eo esse, quo cuiuis licet prætio peruenire? Tu ex pecunia publica H-S. * tredecies scribam tuum permissu tuo cum abstulisse fateare; reliquam tibi vllam defensionem putas esse? hoc ferre quenquam posse? hoc quenquam deniq; nunc tuorum aduocatorũ animo æquo audire arbitrare? qua in ciuitate C. Catoni clarissimo viro, consulari homini, H-S. XVIII. millibus lis æstimata sit; in eadem ciuitate apparitori tuo esse concessum, vt H-S. vno nomine tredecies auferret? hinc ille est anulus aureus, quo tu istum in concione donasti. quæ tua donatio singulari impudentia prædita, noua Siculis omnibus, mihi verò incredibilis videbatur. Sæpè enim nostri imperatores superatis hostibus, optimè republica gesta, scribas suos annulis aureis in concione donarunt: tu verò quibus rebus gestis, quo hoste superato, concionem donandi causa aduocare ausus es? neque enim solum scribam tuum annulo, sed etiam virum fortissimum, ac tui dissimillimũ Q. Rubrium, excellenti virtute, auctoritate, copijs, corona & phaleris, & torque donasti, M. Cossutium

sanctissimum virum atque honestissimum, M. Castritium summo splendore, ingenio, gratia praeditum. Quid haec sibi horum trium ciuium Romanorum dona voluerunt? Siculos praeterea potentissimos, nobilissimosque donasti. qui non, quemadmodum sperasti tardiores fuerunt, sed ornatiores tuo iudicio ad testimonia dicunda venerunt. quibus ex hostium spolijs? de qua victoria? qua ex preda, aut manubijs haec abs te donatio constituta est? an quod, te praetore, paucorum aduentu myoparonum, classis pulcherrima, Siciliae propugnaculum, praesidiumque prouinciae, piratarum manibus incensa est? an quod ager Syracusanus prędonum incendijs, te praetore, vastatus est? an quod forum Syracusanum nauarchorum sanguine redundauit? an quod in portu Syracusano piraticus myoparo nauigauit? nihil possum reperire, quamobrem te in istã amentiam incidisse arbitrer: nisi. fortè id egisti, vt hominibus ne obliuisci quidem rerum tuarum malè gestarum liceret. Annulo est aureo scriba donatus, & ad eam donationem cõcio est aduocata. quod erat os tuum, cum videbas in concione eos homines, quorũ ex bonis iste annulus aureus donabatur, qui, ipsi anulos aureos posuerant, liberisq; detraxerant vt esset vnde scriba tuus hoc tuum munus, ac beneficium tueretur? quae porrò praefatio tuae donationis fuit? illa scilicet vetus, atque imperatoria? Quando tu quidem in proelio, in bello, in re militari: cuius ne mentio quidẽ, te praetore, vlla facta est. an illa? Quandoquidem tu nulla vnquam mihi in cupiditate, ac turpitudine defuisti, omnibusque in ijsdem flagitijs mecum & in legatione, & in praetura, & hic in Sicilia versatus es; ob hasce res, quoniam te locupletaui, hoc anulo aureo dono. vera haec fuisset oratio. non enim iste anulus aureus abs te * datus, istum virum fortem, sed hominem locupletem esse declarat. ita eundem anulum ab alio datum

datum testem virtutis duceremus? abs te donatum comitem pecuniæ iudicamus. Dictum, iudices, est de decumano frumento, dictũ de empto: extremum & reliquum est, de æstimato. quod tum magnitudine pecuniæ, tum iniuriæ genere quemuis debet cõmouere: * & verò eo magis, quod ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima confessio comparatur. Nam cum ex s. c. & ex legibus frumentum ei in cellam sumere liceret; idque frumentum senatus ita æstimasset, quaternis H-S. tritici modium binis hordei, iste numero ad summam tritici adiecto, tritici modios singulos cum aratoribus denarijs ternis æstimauit. Non est in hoc crimen, Hortensi; ne fortè ad hoc meditere: multos sæpe viros bonos, & fortes, & innocentes, cum aratoribus & cum ciuitatibus frumentum in cellam quod sumi oporteret, æstimasse, & pecuniam pro frumento abstulisse. Scio, quid soleat fieri: scio, quid liceat: nihil quod anteà fuerat in consuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur. hoc reprehendo, quod cum in Sicilia H-S. II. tritici modius esset, vt istius epistola ad te missa declarat, summum H-S. ternis, id quod & testimonijs omnibus & tabulis aratorum planum factum anteà est: tum iste pro tritici modijs singulis ternos ab aratoribus denarios exegit. Hoc crimen est vt intelligas, non ex æstimatione, neque ex ternis denarijs pendere crimen, sed ex coactione annonæ, atque æstimationis. Etenim hæc æstimatio nata est, iudices, initio non ex prætorum, aut consulum, sed ex aratorum, atque ciuitatum commodo. Nemo enim fuit initio tam impudens, qui, cum frumẽtum deberetur, pecuniam posceret. certè hoc ab aratore primum est profectum, aut ab ea ciuitate, cui imperabatur, cum aut frumentum vendidisset, aut seruare vellet, aut in eum locum, quo imperabatur, frumentum portare nollet petiuit in benefi-

cij loco, & gratie, vt sibi pro frumento, quanti frumentum esset, dare liceret. Ex huiusmodi principio, atque ex liberalitate, atque accommodatione magistratuum, consuetudo æstimationis introducta est. Secuti sunt auariores magistratus: qui tamen in auaritia sua non solum viam quæstus inuenerunt: verum etiam exitum, ac rationem * defensionis instituerunt. semper ad vltima, ac difficillima loca apportandum frumētum imperare; vt vecturæ difficultate ad quam vellent æstimationem peruenirent. In hoc genere facilior est. existimatio. quam reprehensio, ideò quod eum, qui hoc facit, auarum possumus existimare: crimen in eo constituere non tam facilè possumus: quod videtur concedendum magistratibus nostris esse, vt ijs, quo loco velint, frumentum accipere liceat. Itaque hoc est quod multi fortasse fecerunt, & ita multi vt ij, quos innocentissimos meminimus, aut audiuimus, non fecerint. Quæro nunc à te, Hortensi, cum vtris tandem istius factum collaturus es? cum ijs, credo, qui benignitate adducti per beneficium, & gratiam ciuitatibus concesserunt, vt nummos pro frumento darent. Ita, credo, petijsse ab isto aratores, vt cum H-S. ternis tritici modium vendere non possent; pro singulis modijs, ternos denarios dare liceret. An quoniam hoc non audes dicere; illuc confugies vecturæ difficultate adductos ternos denarios dare maluisse: cuius vecturę? quo ex loco? in quem locum ne portarent? Philomelone Ephesum? video, quid inter annonā interesse soleat: video quot dierum via sit: video Philomelensibus expedire, quanti Ephesi sit frumentum, tantū dare, potius in Phrygia, quam Ephesum portare: aut ad emendum frumentum Ephesum pecuniam, & legatos mittere. In Sicilia verò quid eiusmodi? Enna mediterranea est maximè. cogite vt ad aquam tibi, id quod summi iuris est, frumentum Ennenses metiantur, vel Plutiam,

tiam, vel Halesam, vel Catinam, loca inter se maximè diuersa: eodem die quo iusseris, deportabunt. tametsi ne vectura quidẽ opus est. Nam totus quæstus hic, iudices, æstimationis ex annonæ natus est varietate. hoc enim magistratus in prouincia assequi potest, vt ibi accipiat, vbi est charissimũ. ideò valet ista ratio æstimationis in Asia; valet in Hispania; valet in his prouincijs, in quibus vnum pretium frumento esse non solet. in Sicilia verò quid cuiusquam intererat, quo loco daret? neque enim portandum erat: & quo quisq; vehere iussus esset, tibi tantidem frumentum emeret, quanti domi vendidisset. Quamobrem si quid Hortensi, docere vis, aliquid ab isto simile in æstimatione atque à cæteris esse factum; doceas oportet, aliquo in loco Siciliæ, prætore Verre, ternis denarijs tritici modium fuisse. vide quam tibi defensionẽ patefecerim, quã iniquam in socios, quam remotam ab vtilitate reip. quam seiunctam à voluntate, atque sententia legis. tu, cum tibi ego frumentum in meis agris, atque in mea ciuitate, denique cum in ijs locis, in quibus es, versaris, rem geris, prouinciam administras paratus sim dare; angulum mihi aliquem eligas prouinciæ, reconditum ac derelictum? iubeas ibi me metiri, quò portare non expediat? vbi emere non possim? improbum facinus, iudices, non ferendum, nemini lege concessum, sed fortassè adhuc in nullo etiam vendicatum: tamen ego hoc, quod ferri nego posse Verri, iudices, cócedo, & largior. si vllo in loco eius prouinciæ frumentum tanti fuit quanti iste æstimauit, hoc crimen in istum reum valere oportere non arbitror. Verum enimuerò cum* esset H-S. binis, aut etiam ternis quibusuis in locis prouinciæ, duodenos sestertios exegisti. Si mihi tecum neque de annona, neq; de æstimatione tua potest esse controuersia, quid sedes? quid expectas? quid defendes? vtrum tibi pecuniæ conciliatæ videntur ad-

uersum leges, aduersum rempub. cum maxima sociorum iniuria; an verò id rectè, ordine, è rep. sine cuiusquam iniuria factum esse defendes? cum tibi senatus ex ærario pecuniam prompsisset, & singulos tibi denarios adnumerasset, quos tu pro singulis modijs aratoribus solueres: quid facere debuisti? si quod L. Piso ille frugi, qui Legem de pecunijs repetundis primus tulit: cum emisses quanti esset, quod superaret pecuniæ, si retulisses: si, vt ambitiosi homines, aut benigni: cum pluris senatus æstimasset quam quanti esset annona, ex senatus æstimatione, non ex annonæ ratione soluisses: sin, vt plerique faciunt (in quo etiam erat aliquis quæstus, sed is honestus, atque concessus) frumētum, quoniā villius erat, ne emisses: sumpsisses id numorum, quod tibi senatus cellæ nomine concesserat. Hoc verò quid est? quam habet rationem, non quæro æquitatis, sed ipsius improbitatis, atq; impudentiæ? neque enim est ferè quidquam, quod homines palam facere audeant in magistratu, quamuis improbi; quin eius facti, si non bonam, at aliquam rationem afferre soleant. hoc quid est? venit prætor: frumentum inquit, me abs te emere oportet. optimè. modium denario. benignè. ac liberaliter: nam ego tribus HS. non possum vendere. mihi frumento non opus est: nummos volo. * nam speraueram, inquit arator, me ad denarios peruenturum: sed si ita necesse est; quanti frumentum sit considera. Video esse binis HS. Quid ergò à me tibi nummorum dari potest, cum senatus tibi quaternos nummos dederit? Quid poscit. attendite: & vos quæso simul, iudices, æquitatem prætoris attendite, Quaternos HS. quos mihi senatus decreuit, & ex ærario dedit ego habebo, & in cistam transferam ex fisco. Quid posteà? quid? pro singulis modijs, quos tibi impero, tu mihi octonos HS. dato. qua ratione? quid quæris rationem? non tantam rationem res habet, quantam vtilitatem. atque

que prædam. * dic, inquit ille, planius. Senatus te voluit mihi nummos dare, me tibi frumentum metiri: tu eos nummos quos mihi senatus dare voluit, ipse habebis? à me, cui singulos denarios dari oportuit, binos auferes? & huic prædę, ac direptioni cellæ nomen imponis? * hęc deerat iniuria, & hæc calamitas aratoribus tę prætore, qua reliquis fortunis omnibus euerterentur. Nam quid esse reliqui poterat ei, qui per hanc iniuriam non modo frumentum omne amittere, sed etiam omne instrumétum vendere cogeretur? quo enim se verteret, non habebat, ex quo fructu nummos, quos tibi daret, inueniret? decumarum nomine tantum erat ablatum, quantum voluntas tulerat Apronij: pro alteris decumis emptoq; frumento, aut nihil datũ; aut tantum datum, quantum reliqui scriba fecerat; aut vltro etiam (id quod didicistis) ablatum. Cogantur etiam nummi ab aratore. quomodo? quo iure? quo exemplo? Nam cum fructus diripiebantur aratorum, atque omni lacerabantur iniuria; videbatur id perdere arator, quod aratro ipse quæsisset, * quod elaborasset, quod agri, segetesque extulissent. Quibus iniurijs grauissimis, tamen illud erat miserum solatium; quod id perdere videbatur, quod alio prætore, eodẽ ex agro reparare posset. nummos vero vt * daret arator, quos non aratro ac manu quærit; boues & aratrum ipsum, & omne instrumentum vendat necesse est. Non enim debetis hoc cogitare, habet idẽ in nummis: habet idem in vrbanis prædijs. nam cum aratori onus aliquod imponitur, non omnes, si quæ sunt præterea, facultates, sed arationis ipsius vis, ac ratio consideranda est, quid ea sustinere, quid pati, quid efficere possit, ac debeat. Quanquam illi quoque sunt homines ab isto omni ratione exinaniti, ac perditi, tamen hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in rempub. fungi, ac sustinere

velitis. Imponitis decumas: patiuntur. alteras: temporibus vestris seruiendum putant. dent emptum praeterea: dabunt, si voletis. Haec quàm sint grauia, & quid his rebus detractis, possit ad dominos puri ac reliqui peruenire, credo vos ex vestris rebus rusticis coniectura assequi posse. addite nunc eodem istius edicta, instituta, iniurias: addite Apronij, Veneriorumq; seruorum in agro decumano regna ac rapinas, quanquam haec omitto: de cella loquor. Placetne vobis in cellam magistratibus nostris frumentum Siculos gratis dare? Quid hoc indignius? quid iniquius? atq; hoc scito aratoribus, hoc praetore, optandum, ac petendum fuisse. Sositenus est Entellinus, homo cum primis ciuitatis prudens, & domi nobilis; cuius verba audistis: qui ad hoc iudiciũ legatus publicè cum Artemone, & Menisco primarijs viris missus est. Is cum in senatu Entellino multa mecum de istius iniurijs ageret, hoc dixit; si hoc de cella, atque hac aestimatione concederetur, velle Siculos senatui polliceri frumentum in cellam gratis, ne posthac tãtas pecunias magistratibus nostris decerneremus. Perspicere vos certò scio Siculis quantopere hoc expediat, non ad aequitatis condicionem, sed ad minima malorum eligẽda. Nam qui mille modium Verri * suae partis in cellam gratis dedisset, duo millia numum, aut summum tria dedisset, idem nunc pro eodem numero frumenti HS. VIII. millia dare coactus est: hoc arator assequi per triennium certo fructu suo non potuit: vendiderit instrumẽtum necesse est: quod si hoc munus, & vectigal aratio tolerare, hoc est Sicilia ferre ac pati potest: populo Rom. ferat potius, quàm nostris magistratibus. magna est pecunia, magnum praeclarumq; vectigal. si modo id, salua prouincia, si sine iniuria sociorum percipere possitis: nihil detraho. Magistratibus tantumdem detur in cellam, quantum semper datum est. quod praeterea Verres imperat,

rat, id si facere nó possunt, recusent. si possint, populi Rom. potius hoc sit vectigal, quàm præda prætoris. Deinde cur in vno genere solo frumenti ista æstimatio constituitur? si est æqua & ferenda; populo Rom. Sicilia decumas det, pro singulis tritici modijs ternos denarios: sibi habeat frumentum. Data tibi pecunia est, Verres; vna qua frumentum tibi emeres in cellam; altera, qua frumentum emeres à ciuitatibus, quod Romam mitteres. tibi datam pecuniam domi retines: & præterea pecuniam permagnam tuo nomine aufers. fac idem in eo frumēto, quod ad populum Ro. pertinet: exige eadem æstimatione pecuniam à ciuitatibus, & refer quàm accepisti: tum refertius erit ærarium populi Romani, quàm vnquam fuit. At enim istam rem in publico frumento Sicilia non ferret: hanc rem in meo frumento tulit, perinde quasi aut æquior sit ista æstimatio in tuo, quàm in populi Romani commodo; aut ea res, quam ego dico, & ea, quàm tu fecisti, inter se genere iniuriæ, non magnitudine pecuniæ differat. Verum istam ipsam cellam ferre nullo modo possunt. vt omnia remittantur, vt omnibus iniurijs, & calamitatibus, quas, te prætore tulerunt, in posterum liberentur; istam se cellam, atque istam æstimationem negant vllo modo ferre posse. Multa Sophocles Agrigentinus apud Cn. Pompeium cos. nuper homo disertissimus, & omni doctrina & virtute ornatissimus, pro tota Sicilia de aratorum miserijs grauiter ac copiose dixisse, ac deplorasse dicitur. ex quibus hoc, ijs qui aderant (nam magno conuentu acta res est) indignissimum videbatur: qua in re senatus optimè ac benignissimè cum aratoribus egisset, largè liberaliterque æstimasset; in ea re prædari prætorem, bonis euerti aratores; & id non modo fieri, sed ita fieri, quasi liceat, cōcessumque sit. Quid ad hæc Hortēsius? falsum esse crimen? hoc nunquam dicet. non magnam hac ratione pe-

cuniam captam? ne id quidem dicet. non iniuriam factam Siculis, atque aratoribus? qui poterit dicere? quid igitur dicet? fecisse alios? quid est hoc? vtrum crimini defensio; an comitatus exilio quaeritur? tu in hac repub. atque in hac hominum libidine, & vt adhuc habuit se status iudiciorum, etiam licentia, non ex iure, non ex aequitate, non ex lege, non ex eo quod * licuerit, sed ex eo quod aliquis fecerit. id quod reprehenditur, rectè factũ esse defendes? * fecerunt aliqui alia quam multa. cur in hoc vno crimine, isto genere defensionis vteris? Sunt quaedam omnino in te singularia, quae in nullum alium hominem dici, neque conuenire possint; quaedam tibi cum multis communia, ergo vt omittam tuos peculatus, vt ob ius dicundum pecunias acceptas, vt eiusmodi caetera, quae forsitan alij quoque etiam fecerint illud in quo te grauissimè accusaui, quod ob iudicandum rem, pecuniam accepisses, eadẽ ista ratione defendes, fecisse alios? vt ego assentiar orationi; defensionem tamen non probabo. potius enim te damnato, caeteris angustior locus improbitatis defendendae relinquetur, quàm te absoluto, alij, quod audacissimè fecerunt, rectè fecisse existimentur. Lugent omnes prouinciae; quaerũtur omnes liberi populi, regna deniq; iam omnia de nostris cupiditatibus, & iniurijs expostulant: locus intra Oceanum iam nullus est, neque tam longinquus, neque tam reconditus, quo non per haec tempora nostrorum hominum libido, iniquitasque peruaserit: sustinere iam populus Rom. omnium nationum non vim, non arma, non bellum, sed luctum, lachrymas, querimonias non potest. in eiusmodi re, ac moribus, si is, qui erit adductus in iudicium, cum manifestis in flagitijs tenebitur, alios eadem fecisse dicet: illi exempla non deerunt: reipublicae salus deerit, si improborum exemplis, improbi iudicio ac periculo liberabuntur. Placent vobis

bis hominum mores? placet ita geri magistratus, vt geruntur? placet socios sic tractari, quod restat, vt per hæc tempora tractatos videtis? cur hæc à me opera consumitur? quid sedetis? cur non in media oratione mea consurgitis, atq; disceditis? Vultis autem istorum audacias, ac libidines aliqua ex parte resecare? desinite dubitare, vtrum sit vtilius, propter multos improbos vni parcere, an vnius improbi supplicio multorum improbitatem coercere. Tametsi, quæ ista sunt exempla multorum? nam cum in causa tanta, cum in crimine maximo dici à defensore cœptum est, factitatum esse aliquid, expectant ij qui audiunt, exempla ex vetere memoria, & monumentis, ac literis, plena dignitatis, plena antiquitatis. hæc plurimum solent & auctoritatis habere ad probandum; & iucunditatis ad audiendum. Africanos mihi, & Catones, & Lælios commemorabis? & eos fecisse idem dices? quamuis res non placeat: tamen contra hominum auctoritatem pugnare non potero. an cũ eos non poteris proferre, hos recentes, Q. Catulum patrem, C. Marium, Q. Scæuolam, M. Scaurum, Q. Metellum; qui omnes prouincias habuerunt, & frumentum cellæ nomine imperauerunt? magna est hominum auctoritas. & tanta, vt etiam delicti suspicionem tegere possit. Non habes ne ex his quidem hominibus, qui nuper fuerunt, vllum auctorem istius æstimationis. Quo me igitur, aut ad quæ exampla reuocas? ab illis hominibus, qui tum versati sunt in repub. cum & optimi mores erant, & hominum existimatio grauis habeatur, & iudicia seuera fiebant, ad hanc hominum licentiam, & libidinem me abducis? & in quos aliquid exempli populus Rom. statui putat oportere, ab ijs tu defensionis exempla quæris? Non fugio ne hos quidem mores? dummodo ex his ea, quæ probat populus Rom. exempla, non ea quæ condemnat, sequamur. non circumspiciam, non

quæram foris.cum habeas iudices principes ciuitatis, P. Seruilium, Q. Catulum: qui tanta auctoritate sunt, tantis rebus gestis, vt in illo antiquorum & clarissimorum hominum, de quibus antea dixi, numero reponatur, exempla quærimus, & ea non antiqua.modo vterq; horum exercitum habuit. Quære, Hortensi, quoniam te recentia exempla delectant, quid fecerint. Itane vero? Q. Catulus frumento est vsus; pecuniam non coegit: P. Seruilius quinquennium exercitui cum præesset, & ista ratione innumerabilem pecuniam facere posset; non statuit sibi quicquam licere, quod non patrem suum, non auum Q. Metellum facere vidisset: C. Verres reperietur, qui quod expediat, id licere dicat? quod nemo, nisi improbus, fecerit, id aliorum exemplo se fecisse defendat? At in Sicilia factitatum est. Quæ est ista condicio Siciliæ? cur, quæ optimo iure propter vetustatem, fidelitatem, propinquitatem esse debet, huic * præcipuè lex iniuriæ definitur? Sed in ista ipsa Sicilia, non quæram exemplum foris: hoc ipso ex cōsilio vtar exemplis. C. Marcelle, te appello: Siciliæ prouinciæ, cum esses pro consule, præfuisti: num quæ in tuo imperio pecuniæ cellæ nomine coactæ sunt? neque ego hoc in tua laude pono: alia sunt tua facta, atque consilia summa laude digna: quibus illam tu prouinciam afflictam & perditam erexisti. atque recreasti. nam hoc de cella ne Lepidus quidem fecerat, cui tu successisti. Quæ sunt tibi igitur exempla in Sicilia, cellæ, si hoc crimen non modo Marcelli facto, sed ne Lepidi quidem potes defendere? an me ad M. Antonij æstimationem frumenti, exactionemque pecuniæ reuocaturus es? Ita, inquit, ad M. Antonij. hoc enim mihi significasse, & annuisse visus est. Ex omnibusne igitur populi Rom. prætoribus, * consulibus, imperatoribus M. Antonium delegisti, & eius vnum improbissimum factum, quod imitarere? & hic vtrum mihi difficile

difficile est, dicere, an his existimare, ita se in illo infinito imperio M. Antonium gessisse, vt multo isti perniciosius sit dicere, se in re improbissima voluisse Antonium imitari, quam si* posset defendere, nihil in vita se M. Antonio simile fecisse? Homines in iudicijs ad crimen defendendum non quid fecerit quispiam proferre solent; sed quid probarint. Antonium, cum multa contra sociorum salutem, multa contra voluntatem prouinciarum & faceret, & cogitaret; in medijs eius iniurijs, & cupiditatibus mors oppressit. tu mihi, quasi eius omnia facta atq; consilia S. P. Q. R. iudices comprobarint, ita Antonij exemplo istius audaciam defendis. At idem fecit Sacerdos. hominem innocentem, & summa prudentia præditum nominas: sed tum idem fecisse erit existimandus; si eodem consilio fecerit. Nam genus æstimationis ipsum à me nunquam est reprehensum: sed eius æquitas aratorum commodo, & voluntate perpenditur. non potest reprehendi vlla æstimatio, quæ aratori non modo incommoda non est, sed etiam grata est. Sacerdos, vt in prouinciam venit, frumentum in cellam imperauit. cum esset ante nouum, tritici mod. H.S.XV. petiuerunt ab eo ciuitates vt æstimaret: remissior aliquanto eius fuit æstimatio, quam annona. nam æstimauit denarijs III. Vides eandem æstimationem propter temporis dissimilitudinem, in illo laudis causam habere, in te criminis? in illo beneficij, in te iniuriæ? Eodem tempore Antonius III. denarijs æstimauit post messem, summa in vilitate, cum aratores frumentum dare gratis malebant: & aiebat, se tantidem æstimasse, quanti Sacerdotem: neq; mentiebatur. sed eadem ista æstimatione alter subleuarat aratores; alter euerterat. quod nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset & annona; non ex numero, neque ex summa consideranda; nunquam tam grati hi sesquimodij, Q. Hortensi, fuissent,

quos tu , cum ad mensuræ tam exiguam rationem populi Romani in capita descripsisses , gratissimum omnibus fecisti. charitas enim annonæ faciebat. vt istuc, quod re paruum * videbatur, tẽpore magnum videretur. Idem istuc si in vtilitate populo Romano largiri voluisses ; derisum tuum beneficiũ esset, atque contemptum. Noli igitur dicere istum idem fecisse, quod Sacerdotem; quoniam non eo tempore, neq; simili fecit anno. dicito potius, quoniam habet auctorem idoneum, quod Antonius vno aduentu, & vix menstruis cibarijs fecerit , id istum per triennium fecisse: & istius innocentiam M. Antonij facto, atq; auctoritate defendito. Nam de Sex. quidem Peduceo fortissimo atque innocentissimo viro quid * dicis ? de quo vis vnquam arator quæstus est ? aut, quis non ad hoc tempus innocentissimam omnium , diligentissimamque præturam illius hominis existimauit ? Biennio prouinciam obtinuit, cum alter annus in vtilitate; alter in summa charitate fuerit. num aut in vilitate nummum arator quisquam dedit? aut in charitate de æstimatione frumẽti quæstus est ? At vberiora cibaria facta sunt charitate, credo neque id est nouum, neq; reprehendendum. modo C. Sentium vidimus hominem vetere illa ac singulari innocentia præditum, propter charitatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnã ex cibarijs pecuniam deportare. Quamobrem non ego inuideo tuis commodis, si qua ad te lege venerunt : iniuriam quæror, improbitatem arguo, auaritiam in crimen, & in iudicium voco. Quod si suspiciones inijcere voletis, ad plures homines , & ad plures prouincias crimen hoc pertinere: non ego istam defensionem vestram pertimescam, sed me omnium prouinciarum defensorem esse profitebor. Etenim hoc dico, & magna voce dico: Vbicunque hoc factum est, improbè factum est: quicũque hoc fecit, supplicio dignus est. Nam per deos immorta-

les

les videte, iudices, & prospicite animis, quid futurum sit. multi magnas pecunias ab inuitis ciuitatibus, atq; ab inuitis aratoribus ista ratione cellæ nomine coëgerūt: (omnino ego neminem video, præter illum: sed do hoc vobis & concedo, esse multos) in hoc homine rem adductam in iudicium videtis. Quid facere potestis? vtrum, cum iudices sitis de pecunia capta, conciliata, tātam pecuniam captam negligere, an, cum lex sociorum causa rogata sit, sociorum quærimonias non audire? Verum hoc quoque vobis remitto: negligite præterita, si vultis: sed ne reliquas spes turbetis, atque omnes prouincias euertatis, id prouidete: ne auaritiæ, quæ antehac occultis itineribus, atque * angustijs vti solebat, auctoritate vestra viam patefaciatis illustrem, atque latam. Nam si hoc probatis, & si hoc licere, pecunias isto nomine capi, iudicatis; certe hoc, quod adhuc nemo, nisi improbissimus, fecit, posthac nemo, nisi stultissimus, non faciet, improbi sunt, qui pecunias contra leges cogunt: stulti, qui quod licere iudicatum est, prætermittunt. Deinde, iudices, videte, quàm infinitam sitis hominibus licentiam pecuniarum eripiēdarum daturi. Si ternos denarios qui coegit, erit absolutus: quaternos denos denique aut vicenos coget alius: quæ erit reprehensio? in quo primum iniuriæ gradu resistere incipiet seueritas iudicis? quotus erit iste denarius, qui non sit ferendus, & in quo primum æstimationis iniquitas, atque improbitas reprehendatur? non enim à vobis summa, sed genus æstimationis est * comprobatum; neque hoc potestis iudicare, ternis * denarijs æstimare licere. vbi enim semel ab annonæ ratione, & ab aratorum voluntate res ad prætoris libidinem translata est? non est iam in lege, atque in officio, sed in voluntate hominum, atque audacia positus modus æstimandi. Quapropter si vos semel in iudicando finem æquitatis, & legis transieritis:

scitote vos nullum cæteris in æstimando finem improbitatis, auaritiæ reliquisse. Videte igitur, quàm multa simul à vobis postulentur, absoluite eum, qui se fateatur maximas pecunias cum summa sociorum iniuria cepisse, non * satis. sunt alij quoque complures, qui idem fecerint. absoluite etiam illos, si qui sunt: vt vno iudicio quàm plurimos improbos liberetis. ne id quidem satis est. facite vt cæteris posthac idem liceat. licebit. at hoc parum est. permittite vt liceat, quanti quisque velit, tanti æstimet. æstimabit. Videtis iam profectò, iudices, hac æstimatione à vobis comprobata, neque modum posthac auaritiæ cuiusquam, neque pœnam improbitatis futuram. Quas ob res quid agis, Hortensi? consul es designatus, prouinciam sortitus es: de æstimatione cum dices frumenti, sic te audiemus, quasi id, quod ab isto rectè factum esse defendes, te facturum profiteare: & quasi quod isti licitum esse dices, vehementer cupias tibi licere. at qui si id licebit, nihil est quod putetis quenquam posthac commissurum, vt de pecunijs repetundis condemnari possit, quantam enim quisq; concupierit pecuniam, tantam licebit per cellæ nomen, æstimationis magnitudine consequatur. At enim est quiddam, quod etiam si palam in defendendo non dicit Hortensius, tamen ita dicit, vt vos id suspicari & cogitare possitis, pertinere hoc ad commodum senatorium, pertinere ad vtilitatem eorum, qui iudicent, qui in prouincijs cum potestate, aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur. Præclaros * vero existimas iudices nos habere; quos alienis peccatis cõcessuros putes, quo facilius ipsos peccare liceat. Ergo id volumus populum Rom. id prouincias, id socios, nationesq; exteras existimare, si senatores iudicent, hoc certe vnum genus infinitæ pecuniæ per summam iniuriam cogendæ nullo modo posse reprehẽdi? quod si ita est, quid possumus contra illum

prætorem

prætorem dicere, qui quotidie templum tenet, qui rempublicam sistere negat posse, ni ad equestrem ordinem iudicia referantur? Quod si ille hoc vnum agitare cœperit, esse aliquod genus cogendæ pecuniæ senatorum commune, & iam prope concessum ordini, quo genere à socijs maxima pecunia per summam iniuriam * auferatur; neque vllo * modo senatorijs iudicijs reprehendi posse, idq; dum equester ordo iudicaret, nunquam esse commissum: quis obstet? quis erit tam cupidus vestri, tam fautor ordinis, qui de transferendis iudicijs possit recusare? Atque vtinam posset aliqua ratione hoc crimen, quamuis falsa, modo humana, atque vsitata defendere. minore periculo vestro, minore periculo prouinciarum omnium iudicaretis. * Negaret hic æstimatione se vsum: vos id credidisse homini, non factum comprobasse videremini. nullo modo negare potest: vrgetur tota Sicilia: nemo est ex tanto numero aratorum, à quo pecunia cellę nomine non sit exacta. Vellem etiam hoc posset dicere, nihil ad se istam rationem pertinere: per quæstores rem frumentariam esse administratam. ne id quidem ei licet dicere: propterea quid ipsius literæ recitantur ad ciuitates de ternis denarijs missæ. Quæ est igitur defensio? feci quod arguis, coegi pecunias maximas cellæ nomine. sed hoc mihi licuit vobis, si prospicitis, licebit. Periculosum prouincijs, genus iniuriæ confirmari iudicio: perniciosum nostro ordini, populum Romanum existimare, non posse eos homines, qui ipsi legibus teneantur, leges in iudicando religiosè defendere. Atque, isto prætore, iudices, non solum æstimandi frumenti modus non fuit, sed ne imperandi quidem. neque enim id quod debebatur, sed quantum commodum fuit, imperauit. Summam faciam vobis ex literis publicis & testimonijs ciuitatum frumenti in cellam imperati. reperietis quinquies tanto, iudices, amplius istum,

quàm quantum ei in cellam sumere licitum sit, ciuitatibus imperasse. Quid ad hanc impudentiam addi potest, si & æstimauit tanti vt homines ferre non possent;& tanto plus quàm erat ei concessum legibus,imperauit? Quapropter cognita tota re frumétaria,iudices,iam facillimè perspicere potestis, amissam esse populo Romano Siciliam fructuosissimam,atque opportunissimam prouinciam,nisi eam vos istius dãnatione recuperatis. Quid est enim Sicilia, si ei agri cultionem sustuleris, & si aratorum numerum ac nomen extinxeris? quid enim potest esse in calamitate residui,quod non ad miseros aratores,isto prætore per summam iniuriam, ignominiamq; peruenerit? quibus,cum decumas dare deberent;vix* ipsis decumæ relictæ sunt:cum pecunia deberetur;soluta non est: cum optima æstimatione senatus frumentum eos in cellam dare voluisset: etiam instrumẽta agrorum vendere coacti sunt. Dixi iam antea, iudices, vt has omnes iniurias tollatis, tamen ipsam rationem arandi spe magis, & iucunditate quadam,quàm fructu atque emolumento teneri. etenim ad incertum casum,& euentum,certus quotannis labor,& certus sumptus impenditur, annona porro pretium, nisi in calamitate fructusi non habet. si autem vbertas in percipiendis fructibus fuit, consequitur vilitas in vendendis: vt aut malè vendendum intelligas, si processit: aut male perceptos fructus, si recte licet vendere. Totæ autem res rusticę eiusmodi sunt,vt eas non ratio,neque labor,sed res incertissimæ,venti, tempestatesque moderentur,Hinc cum vnæ decumę lege &*conditione trahantur,alterę nouis institutis propter annonę rationem imperentur:ematur præterea frumentum quotannis publicè: postremo etiam in cellam magistratibus & legatis imperetur: quid, aut quantum præterea est,quod aut liberum possit habere ille arator,ac dominus in potestate suorum fructuum aut

in

In ipsis fructibus solutum? Quod si hæc feruntur omnia: si vobis potius ac populo Romano, quàm sibi, & suis commodis, opera, sumptu, labore deseruiunt: etiamne hæc noua debent edicta, & imperia prætorum, & Apronij dominationem, & Veneriorum seruorum furta, rapinasque perferre? etiamne frumentum pro empto gratis dare? etiamne in cellam cum cupiant gratis dare vltro, pecuniam grandem dare? etiamne hæc tot detrimēta, atque damna cum maximis iniurijs contumelijsque perferre? Itaque hæc, iudices, quæ pati nullo modo potuerunt, non pertulerunt. arationes tota Sicilia desertas, atque à dominis relictas esse cognoscitis. neque quidquam aliud agitur hoc iudicio, nisi vt antiquissimi socij fidelissimiq; Siculi, coloni populi Romani, atque aratores, vestra seueritate, & diligentia, me duce, atque auctore, in agros atque in sedes suas reuertantur.

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER. VI.

ORATIO. NONA.

ENIO nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; vt amici eius, morbum, & insaniam; vt Siculi, latrocinium. ego, quo nomine appellem, nescio. rem vobis proponam: vos eam suo * nominis pondere penditote. genus ipsum prius cognoscite, iudices: deinde fortasse non magnopere quæretis,

quo id nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locuplete, tam vetere prouincia, tot oppidis, tot familijs, tam copiosis, vllum argenteum vas vllum Corinthium, aut Deliacum fuisse: nego vllam gemmam, aut margaritam fuisse, aut quidquam ex auro, aut ebore factum, signum vllum æneum, marmoreum, eburneum: nego vllam picturam, neque in tabulis, neque textilem fuisse, quin * quæsierit, inspexerit; quod placitum sit, abstulerit. magnum videor dicere. attendite etiam, quemadmodum dicam. non enim verbi, neque criminis augendi causa complector omnia. cum dico, nihil istum eiusmodi rerum in tota prouincia reliquisse, Latine me scitote, non accusatoriè loqui. etiam planius: nihil in ædibus cuiusquam, ne in oppidis quidem: nihil in locis communibus, ne in fanis quidem: nihil apud Siculum, nihil apud ciuem Romanum: deniq; nihil istum, quod * oculos animumque accenderit, neq; priuati, neq; publici, neq; profani, neq; sacri, tota in Sicilia reliquisse. Vnde igitur potius incipiam, quam ab ea ciuitate, quæ tibi vna in amore, atque in delicijs fuit? aut ex quo potius numero, quam ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur: cum apud tuos Mamertinos inueniare improbissima ratione esse prædatus. C. Heius est Mamertinus (omnes hoc mihi, qui Messanam accesserunt, facile concedent) omnibus rebus in illa ciuitate ornatissimus. huius domus est vel optima Messanæ, notissima quidem certe, & nostris hominibus apertissima, maximeque * perhospitalis. Ea domus ante aduentum istius sic ornata fuit, vt vrbi quoque esset ornamento. nam ipsa Messana, quæ situ, mœnibus, portuq; ornata sit ab his rebus, quibus iste delectatur, sane vacua, atque nuda est. Erat apud Heium sacrarium magna cum dignitate in ædibus à maioribus traditum, perantiquum:

antiquum: in quo signa pulcherrima quatuor summo artificio, summa nobilitate: quæ non modo istum hominem ingeniosum, atque intelligentem, verum etiam quemuis nostrûm, quos iste idiotas appellat, delectare possent: vnum Cupidinis marmoreum Praxitelis:(nimirum didici etiam, dum in istum inquiro, artificum nomina) idem opinor artifex eiusdem modi Cupidinem fecit illum, qui est Thespijs: propter quem Thespiæ visuntur, nam alia visendi causa nulla est. Itaq; ille L. Mummius, cum Thespijs ea, quæ ad ædem Felicitatis sunt, cæteraq; profana ex illo oppido signa tolleret, hunc Marmoreum Cupidinem, quod erat consecratus, non attigit. Verum, vt ad illud sacrarium redeam, signum erat hoc, quod dico, Cupidinis è marmore: ex altera parte Hercules egregiè factus ex ære. is dicebatur esse Myronis, vt opinor: & certe ita est. * ante hosce deos erant tabulæ, quæ cuiuis sacrarij religionem significare possent; erant ænea præterea duo signa non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu, atque vestitu, quæ, manibus sublatis, sacra quædam more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant. Canephoræ ipsæ vocabantur. sed earum artificem quem; quemnam? recte admones. Polycletum esse dicebant. Messanam, vt quisquis nostrum venerat, hæc visere solebat: omnibus hæc ad visendum patebant quotidie: domus erat non domino magis ornamento, quàm ciuitati. C. Claudius, cuius ædilitatem magnificentissimam scimus fuisse, vsus est hoc Cupidine tamdiu, dum forum dijs immortalibus, populoque Romano habuit ornatum: & cum esset hospes Heiorum, Mamertini autem populi patronus; vt illis benignis vsus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad reportãdum. Nuper homines nobiles eiusmodi, iudices? & quid dico nuper? immo vero modo, ac plane paulò ante vidimus; qui forum, ac basilicas non

ſpolijs prouinciarum, ſed ornamentis amicorum commodis hoſpitum, non furtis nocentium, ornarent: qui tamen ſigna, atq; ornamenta ſua cuiq; reddebant, non ablata ex vrbibus ſociorum quatridui cauſa per ſimulationem ædilitatis, domum deinde, atq; ad ſuas villas auferebant. Hæc omnia, quæ dixi, ſigna, iudices, ab Heio de ſacrario Verres abſtulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud vllum tamen, præter vnum peruetus ligneum, Bonam Fortunam, vt opinor. eam iſte domi ſuæ habere noluit. Pro deûm hominumque fidem; quid hoc eſt? quæ hæc cauſa? quæ hæc impudentia eſt? quę dico ſigna, antequam, abs te ſublata ſunt, Meſſanam cum imperio nemo venit, quin viderit. tot prętores, tot conſules in Sicilia, tum in pace, tum etiam in bello fuerunt, tot homines cuiuſquemodi, non loquor de integris, innocentibus, religioſis: tot cupidi, tot improbi, tot audaces: quorum nemo ſibi tam vehemẽs, tam potens, tam nobilis viſus eſt qui ex illo ſacrario quidquam poſcere, aut tollere, aut attingere auderet. Verres quod vbiq; erit pulcherrimum auferet? nihil habere præterea cuiquam licebit? tot domus locupletiſſimas domus iſtius vna capiet? idcirco nemo ſuperiorum attigit, vt iſte tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, vt C. Verres poſſet auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciam diſciplinam: facilè illo ſacrario patrio continebatur: Heio ſe à maioribus relictum eſſe ſciebat: ad hæreditatem ſacrorum non quærebat meretricis hæredem. Sed quid ego tam vehementer inuehor? verbo iam vno repellar, emi, inquit. O dij immortales præclaram defenſionem, mercatorem cum imperio, ac ſecuribus in prouinciam miſimus: qui omnia ſigna, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coemeret: nihil cuiquam relinqueret. hæc enim mihi ad omnia defenſio patefieri videtur, emiſſe. Primû,

ſi

Sed, quod vis, tibi ego concedam, vt emeris; quoniam in toto hoc genere hac vna defensione vsurus es; quæro cuiusmodi tu iudicia Romæ putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti, te in prætura, atque imperio, tot res, tam pretiosas, omnes denique res, quæ alicuius pretij fuerint, tota ex prouincia coemisse? Videte maiorum diligentiam, qui nihildum etiam istiusmodi suspicabantur, verum tamen ea, quæ paruis in rebus accidere poterant, prouidebant. Neminem, qui cum potestate, aut legatione in prouinciam esset profectus, tam amentem fore putarunt, vt emeret argentum: dabatur enim de publico. vt vestem: præbebatur enim legibus: mancipium putauerunt, quo & omnes vtimur, & non præbetur à populo. sanxerunt, ne quis emeret mancipium, nisi in demortui locum. si quis Romæ esset demortuus? immo, si quis ibidem. non enim te instruere domum tuam voluerunt in prouincia; sed illum vsum prouinciæ supplere. quæ fuit causa, cur tam diligenter nos in prouincijs ab emptionibus remouerent? hæc, iudices, quod putabant ereptionem esse, non emptionem, cum venditori suo arbitratu vendere non liceret. in prouincijs intelligebant, si is, qui esset cum imperio ac potestate, quod apud quemque esset, emere vellet, idq; ei liceret: fore, vti quod quisque vellet, siue esset venale, siue non esset, quanti vellet auferret. Dicet aliquis, Noli isto modo agere cum Verre: noli eius facta ad antiquæ religionis rationem exquirere: concede, vt impune emerit, modo vt bona ratione emerit, nihil pro potestate, nihil ab inuito, nihil per iniuriam. sic agam. si quid venale habuit Heius, si id quanti æstimabat, tanti vendidit. desino quærere, cur emeris. Quid igitur nobis faciundum est? num argumentis vtendum in re eiusmodi? quærendum credo est, Heius iste num æs alienum habuerit, num auctionem fecerit: si fecit, num tanta difficultas e-

um rei nummariæ tenuerit, tanta egestas, tanta vis oppresserit, vt sacrarium suum spoliaret, vt deos patrios venderet. At hominem video auctionem fecisse nullam; vendidisse, præter fructus suos, nihil vnquam; non modo in ære alieno nullo, sed in suis nummis * multos esse, ac semper fuisse. si hæc contra, ac dico, essent omnia; tamen illum hæc, quæ tot annos in familia, sacrarioque maiorum fuissent, venditurum non fuisse. Quid si magnitudine pecuniæ persuasum est ei? verisimile non est, vt ille homo tam locuples, tam honestus, religioni suæ, monumentisq; maiorum pecuniam anteponeret. Sunt ista: verumtamen abducuntur homines nonnunquam etiam ab institutis suis, magnitudine pecuniæ. Videamus quanta ista pecunia fuit, quæ potuerit Heium hominem maximè locupletem, minimè auarum ab humanitate, & pietate, à religione deducere. Ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas, referre: hæc omnia signa Praxitelis, Myronis, Polycleti H-S. * VI. mill. & D. Verri vendita sunt. Recita ex tabulis. Iuuat me, hæc præclara nomina artificum, quæ isti ad cælum ferunt, Verris æstimatione sic concidisse. Cupidinem Praxitelis H-S. M D C. profecto hinc natum est, Malo emere, quam rogare. Dicet aliquis, Quid? tu ista permagno æstimas? ego verò ad meam rationem, vsumque non æstimo. verum tamen à vobis ita arbitror spectari oportere, quanti hæc eorum iudicio, qui studiosi sint harum rerum, æstimentur: quanti venire soleant: quanti hæc ipsa, si palàm, liberèque venirent, venire possent: deniq; ipse Verres, quanti æstimet. nunquam enim, si denarijs quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset, vt propter eum in sermonem hominum, atque in tantam vituperationem veniret. Quis vestrû igitur nescit, quanti hæc æstimentur? in auctione signum æneum non magnum H-S. C X X. millibus venire non vidimus? quid si velim nominare homines, qui aut non minoris,

tis, aut etiam pluris emerent? nonne possum? etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis. difficile est enim finem facere prætio; nisi libidini feceris. Video igitur Heium, neque voluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniæ adductum esse, vt hæc signa venderet, teque ista simulatione emptionis, vi, metu, imperio, fascibus, ab homine eo quem vna cum cæteris socijs non solum potestati tuæ, sed etiam fidei populus Rom. commiserat, eripuisse, atque abstulisse. Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in hoc crimine, quam vt hæc eadem dicat ipse Heius? nihil profectò. sed ne difficilia optemus. Heius est Mamertinus. Mamertina ciuitas istum publicè communi consilio sola laudat. omnibus ipse cæteris Siculis odio est. ab his solis amatur. eius autem legationis, quæ ad istum laudandum missa est, princeps est Heius. Etenim est primus ciuitatis: ne forte, dum publicis mandatis seruiat; de priuatis iniurijs reticeat. hæc cum scirem & cogitarem, commisi tamen me iudices Heio. produxi eum prima actione: neq; id tamen vllo periculo feci. Quid enim poterat Heius respondere, si esset improbus? si sui dissimilis? signa illa domi suæ esse, non apud Verrem? qui poterat quidquã eiusmodi dicere? vt homo turpissimus esset, impudentissimeq; mentiretur, hoc diceret, illa se habuisse venalia, eaq; sese quanti voluerit, vendidisse. Homo domi suæ nobilissimus, qui vos de religione sua, ac dignitate verè existimare maximè vellet, primo dixit se istum publicè laudare, quod sibi ita mandatum esset; deinde neq; se illa habuisse venalia, neq; vlla condicione, si vtrum vellet, liceret, adduci vnquam potuisse, vt venderet illa, quæ in sacrario fuissent à maioribus suis relicta, & tradita. Quid sedes Verres? quid expectas? quid te à Centuripina ciuitate, à Catinensi, ab Halesina, Tyndaritana, Ennensi, Agyrinensi, cæterisque Sicil-

liæ ciuitatibus circumueniri, atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumuenit. tua inquam, Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, prædarum ac furtorum receptrix. adest enim vir amplissimus eius ciuitatis, legatus huiusce iudicij causa domo missus, princeps laudationis tuæ, qui te publice laudat. ita enim mandatum, atque imperatum est. tametsi rogatus de Cybea, tenetis memoria quid responderit. ædificatam publicis operis publicè coactis, eique ædificandæ publicè Mamertinum senatorem præfuisse. Idem ad vos priuatim, iudices, confugit: vtitur hac lege, qua iudicium est communis, & priuatæ rei sociorum. tametsi lex est de pecunijs repetundis, ille se negat pecuniam repetere, quam ereptam non tantopere desiderat: sacra se maiorum suorum repetere abs te dicit; deos penates à te patrios reposcit. Ecqui pudor est? ecqua religio, Verres? ecqui metus? habitasti apud Heium Messanæ: res illum diuinas apud eos deos in suo sacrario prope quotidie facere vidisti, non mouetur pecunia: denique quæ ornamenti causa fuerunt non requirit: habe Canephoras: deorum simulacra restitue. quæ quia dixit, quia, tempore dato, modestè apud vos socius, amicusque populi Romani questus est, quia religioni suæ non modò in dijs patrijs repetundis, sed etiam in ipso iureiurando, ac testimonio proximus fuit; hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis vnum, illum ipsum, qui naui istius ædificandę publicè præfuit, qui à senatu peteret, vt Heius ignominia afficeretur. Homo amentissime, quid putasti? te impetraturum? quanti is à ciuibus suis fieret, quanti auctoritas eius haberetur, ignorabas? verum fac te impetrauisse: fac aliquid grauius in Heium statuisse Mamertinos: * quantam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, si in eum quem constet verum pro testimonio dixisse,

pœnam

pœnam *constituerent? tametsi quæ est ista laudatio, cum laudator interrogatus lædat necesse est? Quid? isti laudatores tui, nonne testes mei sunt? Heius est laudator; læsit grauissimè. producam cæteros: reticebunt, quæ poterunt, libenter: dicent quæ necesse erit * ingratis. Negent isti onerariam nauem maximam ædificatam esse Messanę? negent, si possint. negent ei naui faciundæ senatorem Mamertinum publicè præfuisse? vtinam negent. Sunt etiam cętera,* quę malo integra reseruare; vt quam minimis sit illis temporis ad meditandum confirmandumque periurium, hæc tibi laudatio procedat in numerum. hi te homines auctoritate sua subleuent, qui te neque debent adiuuare, si possint: neque possunt, si velint: quibus tu priuatim iniurias plurimas contumeliasque imposuisti: quo in oppido multas * familias in perpetuum infames tuis stupris, flagitijsque fecisti. At publicè commodasti. non sine magno quidem reipub. prouinciæque Siciliæ detrimento. Tritici modium LX. millia empta populo Romano dare debebant, & solebant. abs te solo remissum est. Resp. detrimentum fecit, quod per te imperij ius vna in ciuitate imminutum est. Siculi, quod hoc non de summa frumēti detractum est; sed translatum in Centuripinos, & Halesinos immunes populos: & hoc plus impositum, quam ferre possent. Nauem imperare ex fœdere debuisti: remisisti in triennium. militem nullum vnquam poposcisti per tot annos. fecisti item vti prædones solent: qui cum communes hostes sint omnium; tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, verum etiam præda quos augeant: & eos maximè, qui habent oppidum oportuno loco: quo sæpe adeundum sit nauibus; nonnunquam etiam necessariò. Phaselis illa, quam cepit P. Seruilius, non fuerat vrbs ante Cilicum, atque prædonum: Lycij illam Græci homines incolebant. sed quod erat eiusmodi loco, at-

que ita proiecta in altum, vt & exeuntes è Sicilia prædones sæpe ad eam necessario deuenirent; & cum ex hisce se locis reciperent, eodem deferrentur: asciuerunt illud sibi oppidum piratæ, primo commercio; deinde etiam societate. Mamertina ciuitas improba antea non erat; etiam erat inimica improborum: quæ C. Catonis illius, qui consul fuit impedimenta retinuit. at cuius hominis? clarissimi, potentissimiq́; qui tamen cum consul fuisset, condemnatus est.* Ita? C. Cato duorum hominum clarissimorum nepos, L. Paulli, & M. Catonis, & P. Africani sororis filius: quo damnato, tum cum seuera iudicia fiebant, HS. XVIII. millibus lis æstimata est, huic Mamertini irati non fuerunt? qui maiorem sumptum, quam quanti Catonis lis æstimata est, in Timarchidis prandium sæpe fecerunt. Verum hæc ciuitas isti prædoni, ac piratæ Siciliensi Phaselis fuit. huc omnia vndique deportabantur: apud istos relinquebantur: quod celari opus erat, habebant sepositum, ac reconditum: per istos quæ volebat, in nauem clam imponenda, occultè exportanda curabat: nauem denique maximam, quam onustam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciendam, ædificandamq́; curauit. pro hisce rebus vacatio data est ab isto sumptus, laboris, militiæ, rerum denique omnium, per triennium soli non modo in Sicilia, verum, vt opinio mea fert, his quidem temporibus, in omni orbe terrarum, vacui, expertes, soluti, ac liberi fuerunt ab omni sumptu, molestia, munere. hinc illa Verrea nata sunt: hinc in conuiuium Sext. Cominium protrahi iussit; in quem scyphum de manu iacere conatus est: quem obtorta gula de conuiuio in vincula, atque in tenebras abripi iussit. hinc illa crux, in quam ciuem Romanum iste multis inspectantibus sustulit: quam non ausus est vsquam defigere, nisi apud eos, quibuscum omnia scelera sua, ac latrocinia * communicasset. Laudatum etiam vos

quen-

quenquam venire audetis? qua auctoritate? vtrum quam apud senatorum ordinem; an quam apud populum Romanum habere debetis? Ecqua ciuitas est, non modò in prouincijs nostris, verùm in vltimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis, ac barbara? rex denique ecquis est, qui senatorem populi Romani tecto ac domo non inuitet? qui honos non homini solum habetur, sed primum populo Romano, cuius beneficio nos in hunc ordinem venimus; deinde ordinis auctoritati. quæ nisi grauis erit apud socios, & exteras nationes, vbi erit imperij nomen & dignitas? Mamertini me publicè non inuitarunt. me cum dico, leue est. Senatorem populi Romani si non inuitarunt, honorem debitum detraxerunt, non homini, sed ordini. Nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima, & amplissima Cn. Pompeij Basilici: quo etiam si esset inuitatus à vobis, tamen diuertisset. erat etiam Percenniorum, qui nunc item Pompeij sunt, domus honestissima: quo L. frater meus summa illorum voluntate diuertit. Senator populi Romani quod in vobis fuit, in vestro oppido iacuit, & pernoctauit in publico. nulla hoc ciuitas vnquam alia commisit. Amicum enim nostrum in iudicium vocabas. tu, quid ego priuatim negotij geram, interpretabere in * minuendo honore senatorio? verum hæc tum queremur, si quid de vobis per eum ordinem agetur, qui ordo à vobis adhuc solis contemptus est, in populi Romani quidem conspectum, quo ore vos commisistis? nec prius illam crucem, quæ etiam nunc ciuis Romanus sanguine redundat, quæ fixa est ad portum, vrbemque vestram, reuellistis; neque in profundum abiecistis, locumque illum omnem expiasti; quam Romam, atque in horum conuentum adiretis? In Mamertinorum solo fœderato, atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. vestrane vrbs electa est, ad

quam qui adirent ex Italia, crucem ciuis Romani prius, quam quenquam amicum populi Romani viderent? quam vos Rheginis, quorum ciuitati inuidetis, item incolis vestris, ciuibus Rom. ostendere soletis; quo minus sibi arrogent, minusque vos despiciant, cum videant ius ciuitatis, illo supplicio esse mactatum. Verum hæc emisse te dicis. Quid illa Attalica, tota Sicilia nominata, ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus es? licuit eodem modo, vt signa. quid enim actum est? an literis pepercisti? Verum hominem amentem hoc fugit. minus clarum putauit fore, quod de armario, quam quod de sacrario esset ablatum. At quomodo abstulit? non possum dicere planius, quam ipse apud vos dixit Heius. cum quæsissem numquid aliud de bonis eius peruenisset ad Verrem; respondit, istum ad se misisse, vt sibi mitteret Agrigentum peripetasmata, quæsiui an misisset: respondit id, quod necesse erat, scilicet dicto audientem fuisse prætori: misisse. rogaui peruenissentne Agrigentum: dixit peruenisse.* quæsiui an domum reuertissent: negauit adhuc reuertisse. risus populi atque admurmuratio omnium facta est. Hic tibi in mentem non venit, iubere, vt hæc quoque referret H-S. VI. mill. se tibi vendidisse. metuisti ne æs alienum tibi cresceret, si H-S. VI. millib. tibi constarent ea, quæ tu facilè posses vendere H-S. CC. millib. fuit tanti, mihi crede. haberes quod defenderes: nemo quæreret, quanti illa res esset: si modo te posses docere emisse, facilè cui velles tuam causam, & factum probares. nunc de peripetasmatis quemadmodum te expedias, non habes. Quid? à Philarcho Centuripino homine locuplete, ac nobili phaleras pulcherrimè factas, quæ regis Hieronis fuisse dicuntur, vtrum tandem abstulisti, an emisti? in Sicilia quidem cum essem, sic à Centuripinis, sic à cæteris audiebam (non enim parum res erat clara) tam te has phaleras à Philarcho

Centu-

Centuripino abstulisse dicebant, quam alias item nobiles, ab Aristo Panormitano, quam tertias à Cratippo Tyndaritano. Etenim si Philarchus vendidisset, non ei posteaquam reus factus es, redditurum te promisisses, quod quia vidisti plures scire, cogitasti, si ei reddidisses, te minus * inuidiæ habiturum, rem nihilominus testatam futuram: non reddidisti. dixit Philarchus pro testimonio, se, quod nosset tuum istum morbum, vt amici tui appellant, studiose cupisse te celare de phaleris: cum abs te appellatus esset, negasse habere sese: apud alium * quoque eas habuisse depositas, ne qua inuenirentur: * tuam tantam fuisse sagacitatem, vt eas per illum ipsum inspiceres, vbi erant depositæ: tum se deprehensum negare non potuisse ita a se inuito ablatas phaleras gratis. Iam vt hæc omnia reperire ac perscrutari solitus sit, iudices, est operæpretium cognoscere. Cybiratæ sunt fratres quidam, Tlepolemus, & Hiero: quorum alterum fingere opinor è cera solitum esse; alterum esse pictorem. hosce, opinor, Cybiræ, cum in suspicionem venissent suis ciuibus, fanum expilasse Apollinis; veritos pœnam iudicij ac legis, domo profugisse. quod Verrem artificij sui cupidum cognouerant tum, cum iste, id, quod ex testibus didicistis, Cybiram cum inanibus syngraphis venerat: domo * profugientes ad eum se exules, cum iste esset in Asia, contulerunt. habuit secum eos ab illo tempore, & in legationis prædis atq; furtis, multum illorum opera, consilioque vsus est. hi sunt illi, quibus, in * tabulis retulit sese Q. Tadius dedisse iussu istius, Græcis pictoribus. eos iam bene cognitos & reprobatos secum in Siciliam duxit. Quo posteaquam venerunt; mirandum in modum canes venaticos diceres: ita odorabantur omnia, & peruestigabant, vt vbi quidquid esset, aliqua ratione inuenirent. aliud minitando, aliud pollicendo; aliud per seruos, aliud per liberos, per amicum aliud,

aliud per inimicum inueniebant. quidquid illis placuerat, perdendum erat. nihil aliud optabant, quorum poscebant argentum, nisi vt Hieroni, & Tlepolemo displiceret. Vere, mehercule, hoc, iudices, dicam. memini Pamphilum Lilybætanum hospitem meum, & amicum, nobilem hominem, mihi narrare. cum iste à sese hydriam Boeti manu factam, præclaro opere, & grandi pondere, per potestatem abstulisset; se sane tristem, & conturbatum domum reuertisse; quod vas eiusmodi, quod sibi à patre, & à maioribus esset relictum, quo solitus esset vti ad festos dies, ad hospitium aduentum à se esset ablatum. Cum sederem, inquit, domi tristis, accurrit Venerius: iubet me scyphos sigillatos ad prætorem statim afferre. permotus sum, inquit: binos habebam: iubeo promi vtrosque; ne quid plus mali nasceretur: & mecum ad prætoris domum ferri eo cum venio, prætor quiescebat: fratres illi Cybiratæ inambulabant. qui, simul vt me viderunt, Vbi sunt Pamphile, inquiunt, scyphi? ostendo tristis: laudant: incipio queri, me nihil habiturum quod alicuius esset pretij, si etiam scyphi essent ablati. tum illi, vbi me conturbatum vident: quid vis nobis dare, isti abs te ne auferantur? ne multa, H-S. C * C. me, inquit, poposcerunt: dixi me daturum C. vocat interea prætor: scyphos poscit. tum illos cœpisse prætori dicere, putasse se, id quod audissent, alicuius prætij scyphos esse Pamphili: luteum negotium esse, non dignum, quod in suo argento Verres haberet. at ille, idem sibi videri. ita Pamphilus scyphos optimos aufert. Et, mehercules, ego antea, tametsi hoc nescio quid nugatorium sciebam esse, ista intelligere; tamen mirari solebam, istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere, quem scirem nulla in re quidquam simile hominis habere. tum primum intellexi ad eam rem istos fratres Cybiratas fuisse, vt iste in furando manibus suis, oculis illorũ vteretur.

retur. At ita studiosus est huius præclaræ existimationis, vt putetur in hisce rebus intelligens esse: vt nuper (videte hominis amentiam) postea quam est comperendinatus, cum iam pro damnato, mortuoque esset, ludis Circensibus mane apud L. Sisennam virum primarium, * cum essent triclinia strata, argentumque expositum in ædibus, cum pro dignitate L. Sisennæ domus esset plena hominum honestorum, accesserit ad argentum, contemplari vnumquodque otiosè, & considerare cœperit. mirari stultitiam alij, quod in ipso iudicio, eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspicionem augeret: alij amentiam; cui comperendinato, cum tam multi testes dixissent, quidquam illorum * veniret in mentem. pueri autem Sisennæ, credo qui audiuissent, quæ in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deijcere, neque ab argento digitum discedere. Est boni iudicis paruis ex rebus coniecturam facere vniuscuiusque & cupiditatis, & incontinentiæ, qui reus lege, & reus comperendinatus, re & opinione hominum pæne damnatus, temperare non potuerit maximo conuentu, quin L. Sisennæ argentum tractaret, & consideraret: hunc in prouincia prætorem quisquam putabit à Siculorum argento cupiditatem, aut manus abstinere potuisse? Verum vti Lilybæum, vnde digressa est, oratio reuertatur, Diocles est Pamphili gener illius, à quo hydria ablata est, Popillius cognomine. ab hoc abaci vasa omnia, vt exposita fuerant, abstulit. dicat se * emisse. etenim hic propter magnitudinem furti sunt, vt opinor, literę factæ. iussit Timarchidem æstimare argentum. quo modo? quo qui vnquam tenuissimè in donatione histrionum æstimauit. Tametsi iamdudum erro, qui tam multa de tuis emptionibus verba faciam, & quæram, vtrum emeris, & quomodo, & quanti emeris: quod verbo transigere possum. Ede mihi scriptum, quid

argenti in prouincia Sicilia pararis, vnde quidq; aut quanti emeris. quid fit? quanquam non debebam ego abs te has literas poscere. me enim tabulas tuas habere, & proferre oportebat. verum negas te horum annorum aliquot confecisse. compone hoc, quod postulo, de argento: de reliquo videro. nec scriptum habeo, nec possum edere. Quid futurum igitur est? quid existimas hosce iudices facere posse? domus plena signorum pulcherrimorum tam etiam ante præturam; multa ad villas tuas posita; apud amicos multa deposita; multa alijs data atque donata: tabulæ nullum indicant emptum: omne argentum ablatum ex Sicilia est: nihil cuiquam, quod suum dici vellet, relictum. fingitur improba defensio, prætorem omne id argentum coemisse tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest. si quas tabulas profers, in his, quæ habeas, quomodo habeas, scriptum non est, horum autem temporum, cum te plurimas res emisse dicas, tabulas omninò nullas proferas: nonne te & prolatis, & non prolatis tabulis condemnari necesse est? Tu à M. Cœlio equite Ro. lectissimo adolescente, quæ voluisti vasa argentea Lilybæi abstulisti: tu C. Cacurij promptissimi hominis, & experientis, & in primis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam & pulcherrimam mensam citream à Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio à L. Sulla ciuis Romanus factus est omnibus scientibus Lilybæi abstulisti. Non tibi obijcio quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium Niconis filium Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optimè facto spoliasti, ac depeculatus es, taceo. non enim putat ille sibi iniuriam factam: propterea quod homini iam perdito, & collum in laqueum inserenti, subuenisti, cum pupillis Drepanitanis bona patria erepta cum illo partitus es, gaudeo etiam, si quid ab illo abstulisti: & abs te nihil

nihil rectius factum esse dico. à Lisone vero Lilybætano primo homine, apud quem diuersatus es, Apollinis signum ablatum certe esse non oportuit. At dices te emisse. scio H-S. M. ita opinor. scio inquam: proferam literas: & tamen id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui Marcellus tutor est, à quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybæi vtrum empta esse dicis, an confiteris erepta? Sed quid ego istius in eiusmodi rebus mediocres iniurias colligo: quæ tantummodo in furtis istius, & damnis eorum, à quibus auferebat, versatæ esse videantur? accipite si vultis, iudices, rem eiusmodi, vt amentiam singularem, vt furorem iam, non cupiditatem eius perspicere possitis. Melitensis Diodorus est, qui apud vos antea testimonium dixit. is Lilybæi multos iam annos habitat, homo & domi nobilis, & apud eos, quo se contulit, propter virtutem splendidus, & gratiosus. de hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata: in his pocula duo quædam, quæ Heraclea nominantur, Mentoris manu summo artificio facta quod iste vbi audiuit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspiciendi, verum etiam auferendi, vt Diodorum ad se vocaret, ac posceret. ille, qui illa non inuitus haberet, respondit se Lilybæi non habere: Melitæ apud quenquam propinquum suum reliquisse. tum iste continuo mittit homines certos Melitam: scribit ad quosdam Melitenses, vt ea vasa perquirant: rogat Diodorum, vt ad illum suum propinquum det literas. nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus homo frugi, ac diligens, qui sua seruare vellet, propinquo suo scribit, vt ijs, qui à Verre venissent, responderet, illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybæum. ipse interea recedit. abesse à domo paulisper maluit, quam præsens illud optimè factum argentum amittere. Quod vbi audiuit iste, vsque eo est com-

motus, vt sine vlla dubitatione insanire omnibus, ac furere videretur. quia non potuerat argentum eripere, ipse à Diodoro erepta sibi vasa optimè facta dicebat. minitari absenti Diodoro: vociferari palam: lachrymas interdum vix tenere. Eriphalam accepimus in fabulis ea cupiditate, vt cum vidisset monile, vt opinor, ex auro & gemmis, pulchritudine eius incensa salutem viri proderet, similis illius cupiditas; hoc etiam acrior atq; insanior; quod illa cupiebat id, quod viderat: huius libidines non solum oculis, sed etiam auribus excitabantur. conquiri Diodorum tota prouincia iubet. ille ex Sicilia castra iam mouerat, & vasa collegerat. Homo, vt aliquo modo illum in prouinciam reuocaret, hanc excogitauit rationem, si hęc ratio potiùs, quam amentia nominanda est: apponit de suis canibus quendam, qui dicat se Diodorum Melitensem rei capitalis reum velle facere. primo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo facinore, verum etiam minimi errati suspicione remotissimum: deinde esse perspicuum, fieri omnia illa propter argentum. Iste non dubitat iubere nomen deferri. & tum primum, opinor, istum absentis nomen recepisse. Res * clara Sicilia tota, propter cælati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium: neq; solum pręsentes reos fieri, sed etiam absentes. Diodorus Romæ sordidatus circum patronos atq; hospites cursare: rem omnibus narrare. literę mittuntur isti à patre vehementes, ab amicis item, videret quid ageret de Diodoro, quo progrederetur: rem claram esse, & inuidiosam: insanire hominem, periturum hoc vno crimine, nisi cauisset. iste etiam tum patrem, si non in parentis, at in hominum numero putabat: ad iudicium nondum se satis instruxerat: primus annus erat prouinciæ: non, vt in Sthenio, iam refertus pecunia. itaque furor eius paululum non pudore, sed metu,

ac

ac timore repressus est. condemnare Diodorum nõ audet: absentem de reis eximit. Diodorus intereà, prætore isto, prope triennium prouincia, domoque caruit. cæteri non solum Siculi, sed etiam ciues Romani hoc statuerant: quoniam iste tantum cupiditate progrederetur, nihil esse quod quisquam putaret se, quod isti paulò magis placeret, conseruare, aut domi retinere posse. posteà verò quam intellexerunt, isti virum fortem, quem summè prouincia expectabat, Q. Arrium non succedere: statuerunt se nihil tam clausum, neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimũ, promptissimumque esset. Tum iste ab equite Rom. splendido, & gratioso Cn. Calidio, cuius filium sciebat senatorem populi Romani & iudicem esse, equuleos argenteos nobiles, qui Q. Maximi fuerant, aufert. Imprudens huc incidi, iudices. emit enim, non abstulit. nollem dixisse iactabit se, & in his equitabit equuleis. emi: pecuniam solui. credo, etiam tabulæ proferentur. est tanti. cedo tabulas, dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas aspicere possim. Veruntamen quid erat, quod Calidius Romæ quereretur, se, cum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te solo ita esse contemptum, ita despectum, vt etiam cum cæteris Siculis despoliaretur: si emeras quid erat, quod confirmabat, se abs te argentum esse repetiturum, si tibi sua voluntate vendiderat? tu porrò posses facere, vt Cn. Calidio non redderes? præsertim cum is L. Sisenna defensore tuo, tam familiariter vteretur, & cum cæteris familiaribus Sisennæ reddidisses? deinde non opinor negaturum esse te, homini honesto, sed non gratiosori quam Cn. Calidius est, L. Cordio te argentum per Potamonem amicum tuum reddidisse. qui quidem cæterorum causam apud te difficiliorem fecit. Nam cum te compluribus confirmasses redditurum; posteaquam Cordius pro testi-

monio dixit, te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti: quod intellexisti te, præda de manibus amissa, testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio equiti Romano per omnes prætores licuit argentum habere benefactum. licuit posse domesticis copijs, cum magistratum aut aliquem superiorem inuitasset; ornare, & apparare conuiuium. multi domi Cn. Calidij cum imperio, ac potestate fuerunt: nemo inuentus est tam amens, qui illud argentum tam præclarum, ac tam nobile eriperet: nemo tam audax, qui posceret: nemo tam impudens, qui postularet, vt venderet. Superbum est enim, iudices, & non ferendum, dicere prætorem in prouincia homini honesto, locupleti, splendido, Vende mihi vasa cælata. hoc est enim dicere, Non es dignus tu, qui habeas, quæ tam bene facta sint: meæ dignitatis ista sunt. Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui, vt non conferam vitam, atque existimationem tuam cum illius (neque enim est conferenda) hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis: quod H-S. I X X X. millia diuisoribus, vt prætor renuntiarere, dedisti: trecenta accusatori, ne tibi odiosus esset. ea re contemnis equestrem ordinem, ac despicis? ea re indignum tibi visum est, quidquam, quod tibi placeret, Calidium potius habere, quam te? Iactat se iamdudum de Calidio: narrat omnibus, se emisse. Num etiam de L. Papyrio viro primario, locuplete, honestoq; equite Roma. thuribulum emisti? qui pro testimonio dixit te, cum inspiciendum poposcisses, auulso emblemate remisisse: vt intelligatis, in homine intelligentiam esse, non auaritiam, artificij cupidum, non argenti fuisse. Nec solum in Papyrio fuit hęc abstinentia: tenuit hoc institutum in thuribulis omnibus, quæcunque in Sicilia fuerunt. incredibile est autem, quam multa & quam præclara fuerint. credo tum, cum Sicilia florebat opibus, & copijs, magna artificia fuisse in ea insula.

Nam

Nam domus erat ante istum prætorem nulla paulò locupletior, qua in domo hæc non essent, etiam si præterea nihil esset argenti: patella grandis, cum sigillis, ac simulachris deorum, patera, qua mulieres ad res diuinas vterentur, thuribulum: hæc autem omnia antiquo opere, & summo artificia facta: vt hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos peræqua proportione cætera: sed quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quæ religio retinuisset. Dixi, iudices, multa fuisse fere apud Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc ne vnum quidem esse. Quid hoc est? quod monstrum, quod prodigium in prouinciam misimus? nonne vobis id egisse videtur, vt non vnius libidinem, non suos oculos, sed omnium * auarissimorum insanias, cum Romam reuertisset, expleret? qui simul atq; in oppidum quodpiam venerat; immittebantur illi continuo Cybiratici canes; qui inuestigabant, & perscrutabantur omnia. si quod erat grande vas, & maius opus inuentum, læti auferebant. si minus eiusmodi quippiam venari poterant; illa quidem certe pro lepusculis capiebantur, patellæ, pateræ, thuribula. Hic quos putatis fletus mulierum? quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quæ forsitan vobis paruæ esse videantur; sed magnum & acerbum dolorem commouent, mulierculis præsertim, cum eripiuntur è manibus ea, quibus ad res diuinas vti consueuerunt; quæ à suis acceperunt; quæ in familia semper fuerunt. Hic nolite expectare, dum ego hoc crimen agam ostiatim, ab Aeschylo Tyndaritano istum pateram abstulisse, a Thrasone item Tyndaritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino thuribulum. cum testes ex Sicilia dabo, quem volet eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, thuribulis: non modo oppidum nullum, sed ne domus quidem paulò locupletior expers huius iniuriæ reperietur. * quin cum in conuiuium

venisset. si quidquam cælati aspexerat, manum abstinere iudices, non poterat. Cn. Pompeius est, Philo, qui fuit Tyndaritanus. is cænam isti dabat apud villam in Tyndaritano. Fecit quod Siculi non audebant ille, ciuis Rom. quod erat, impunius id se facturum putauit. apposuit patellam, in qua sigilla erant egregia. iste conuiuio vt vidit, non dubitauit illud insigne penarium, hospitaliumque deorum ex hospitali mensa tollere. sed tamen, quod antea de istius abstinentia dixeram, sigillis auulsis reliquum argentum sine vlla auaritia reddidit. Quid? Eupolemo Calatino, homini nobili, Lucullorum hospiti, ac perfamiliari, qui nunc apud exercitum cum L. Lucullo est, non idem fecit? cænabat apud eum. argentum * illi cæterum purum apposuerat, ne purus ipse reliqueretur: duo pocula non magna, veruntamen cum emblematis, * hic quasi festiuum acroama, ne sine corollario de conuiuio discederet ibidem, conuiuis inspectatibus, emblemata auellenda curauit. Neque ego nunc istius facta omnia enumerare conor: neque opus est, nec fieri vllo modo potest. tantummodo vniuscuiusq; de vario improbitate generis iudicia apud vos, & exempla profero. neque enim ita se gessit in his rebus, tanquam rationem aliquando esset redditurus; sed prorsus ita. quasi aut reus nunquam esset futurus; aut quo plura abstulisset; eo minore periculo in iudicium esset venturus: qui hæc, quæ dico iam non occulte, non per amicos, atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret pro imperio & potestate. Catinam cum venisset, oppidum locuples, honestum, copiosum, Dionysiarchum ad se Proagorum, hoc est, summum magistratum vocari iubet: ei palam imperat, vt omne argentum, quod apud quemque esset Catinæ, conquirendum curaret, & ad se * afferendum. Philarchum Centuripinum primarium hominem genere, virtute, pecunia, non hoc idem

iuratum

iuratum dicere audistis? sibi istum, negotium dedisse, atque imperauisse, vt Centuripis in ciuitate totius Siciliæ multo maxima, & locupletissima, omne argentum conquireret, & ad se comportari iuberet. Agyrio similiter istius imperio vasa Corinthia per Apollodorum, quem testem audistis, Syracusas deportata sunt. Illa vero optima, quod cum Haluntium venisset prætor laboriosus, & diligens, ipse in oppidum * accedere noluit, quod erat difficili ascensu, atque arduo: Archagathum Haluntinum, hominem non solum domi suæ, sed tota Sicilia in primis nobilem vocari iussit. ei negotium dedit, vt quidquid Haluntij esset argenti celati, aut si quid etiam Corinthiorum, id omne statim ad mare ex oppido deportaretur. ascendit in oppidum Archagathus homo nobilis: qui à suis & amari, & diligi vellet, ferebat grauiter, illam sibi ab isto prouinciam datam: nec quid faceret, habebat. pronuntiat quid sibi imperatum esset: iubet omnes proferre, quæ haberent: metus erat summus: ipse enim tyrannus non discedebat longius: Archagathum & argentum in lectica cubans ad mare infra oppidum exspectabat. quem concursum factum in oppido putatis? quem clamorem? quem porrò fletum mulierum? qui viderent, equum Troianum introductum, vrbem captam esse dicerent. efferri sine thecis vasa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, reuelli claustra. Quid enim putatis? scuta si quando conquiruntur à priuatis in bello, ac tumultu; tamen homines inuiti dant, etsi ad salutem communem dari sentiunt: ne quem putetis sine maximo dolore argentum cælatum domo, quod alter eriperet, protulisse. omnia deferuntur. Cybiratæ fratres vocantur, pauca improbant: quæ probarant, ijs crustæ, aut emblemata detrahuntur. Sic Haluntini excussis delicijs, cum argento puro domum reuerterunt. Quod vnquam,

iudices, huiusmodi euerriculum ulla in prouincia fuit: auertere aliquid de publico quàm obscurissime per magistratum solebant: etiam aliquid de priuato nonnunquam occultè auferebant: & illi tamen condemnabantur. & si quæritis, vt * ipse de me detraham: illos ego accusatores puto fuisse, qui huiusmodi hominum furta odore, aut aliquo leuiter presso vestigio persequebantur. Nam nos quidem quid facimus in Verrre, quem in luto volutatum totius corporis vestigijs inuenimus? permagnum est in eum dicere aliquid, qui præteriens lectica paullisper deposita, nō per præstigias, sed palam per potestatē, vno imperio, ostiatim totum oppidum compilarit? Attamen, vt possit se dicere emisse, Archagatho imperat, vt aliquid illis, quorum argentum fuerat * nummorum dicis causa daret. inuenit Archagathus paucos qui vellēt accipere: his dedit. eos nummos tamen iste Archagatho non reddidit. voluit Romæ petere Archagathus: Cn. Lentulus Marcellinus dissuasit, sicut ipsum dicere audistis. atque hæc tota de re audistis Archagathi & Lentuli testimonium. Et ne forte hominem existimetis hanc tantam vim emblematum sine causa coaceruare voluisse, videte quanti vos, quanti existimationem populi Rom. quanti leges & iudicia, quanti testes Siculos, negotiatoresque fecerit. postea quam tantam multitudinem collegerat emblematum, vt ne vnum quidem cuiquam reliquisset: instituit officinam Syracusis in regiam maximā, palam artifices omnes, cælatores, ac vascularios conuocari iubet: & ipse suos complures habebat. eo conducit magnam hominum multitudinem. menses octo continuos opus his non defuit, cum vas nullum fieret, nisi aureum. tum illa, ex patellis, & thuribulis, quæ vellerat, ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scyphis aureis includebat, vt ea ad illā rem nata esse diceres, ipse tamē prætor, qui sua vigilantia pacē in Sicilia

lia dicit fuisse, in hac officina maiorem partem diei cum tunica pulla sedere solebat, & pallio. Hæc ego iudices, non auderem proferre, ni vererer ne forte plura de isto ab alijs in sermone, quàm à me in iudicio audisse vos diceretis. Quis enim est, qui de hac officina, qui de vasis aureis, qui de istius pallio, & tunica pulla non audierit? si quem voles de conuentu Syracusanorum virum bonũ nominato, producam. nemo erit, quin hoc se aut vidisse, aut audisse dicat. O tempora, ô mores! nihil nimium vetus proferam. Sunt vestrum iudices, quàm * multi qui L. Pisonem cognouerunt, huius L. Pisonis, qui prætor fuit, patrem. is cum esset in Hispania prętor, qua in prouincia occisus est; nescio quo pacto, dum armis exercetur, annulus aureus, quem habebat, fractus est, & cõminutus. cum vellet sibi annulũ facere; aurificem iussit vocari in foro, ad sellam, Cordubæ, & ei palam appendit aurum. hominem in foro sellam iubet ponere, & facere annulũ omnibus præsentibus. Nimiũ fortasse dicet aliquis hunc diligentem. hactenus reprehendat, si quis volet: nihil amplius. verum fuit ei concedendũ. filius enim L. Pisonis erat eius, qui primus de pecunijs repetundis legem tulit. Ridiculum est nunc de Verre me dicere, cum de Pisone frugi dixerim. verumtamen quantum intersit, videte. iste cum aliquot abacorũ faceret vasa aurea; non laborauit, * quin nõ modo in Sicilia, verum etiam Romę in iudicio * audiret. ille in auri semiuncia totam Hispaniam scire voluit, vnde prætori annulus fieret. nimirum vt hic nomen suum comprobauit, sic ille cognomen. Nullo modo possum omnia istius facta aut memoria consequi, aut oratione complecti: genera ipsa cupio breuiter attingere: vt hic modo me commonuit Pisonis annulus, quod totũ efflu xerat. Quàm multis istum putatis hominibus honestis, de digitis anulos aureos abstulisse? nunquam dubitauit, quotiescũ q; alicuius aut gemma, aut annulo delectatus

est. Incredibilem rem dicam,sed tam claram,vt ipsum negaturum non arbitrer. Cum Valentio eius interpreti epistola Agrigento allata esset; casu signum iste animaduertit in cretula: placuit ei: exquisiuit,vnde esset epistola: respõdit Agrigento. iste literas ad quos solebat, misit, vt is annulus ad se primo quoq; tempore afferretur.ita literis istius patris familiâs L. Titio cuidam ciui Rom. annulus de digito detractus est.Illa vero eius cupiditas incredibilis est. nam vt in singula conclauia,quæ iste non modo Romæ, sed omnibus in villis habet tricenos lectos optimè stratos cũ cæteris ornamẽtis conuiuij quæreret:nimium multa comparare videretur.nulla domus in Sicilia locuples fuit, vbi iste non textrinam instituerit.Mulier est Segestana perdiues,& nobilis, Lamia nomine per triennium isti plena domo telarum,stragulam vestem confecit,nihil nisi conchylio tinctum. Attalus homo pecuniosus, * nec de vulgo Lilybæi,Critolas Ennæ, Syracusis Aeschrio, Cleomenes, Theomnastus. Pelori Archonides, Megistus.vox me citius defecerit,quàm nomina. Ipsa dabat purpuram tãtum:amici operas credo.iam enim non libet omnia criminari.quasi vero hoc mihi non satis sit ad crimẽ,habuisse tam multum quod daret: voluisse deportare tam multa: hoc deniq; quod cõcedit amicorum operis esse in huiuscemodi rebus vsum. Iam vero lectos æratos,& candelabra ænea num cui præter istum Syracusis per triennium facta esse existimatis: tenebat:credo. sed tantum vos certiores, iudices, facio quid iste in prouincia prætor egerit;ne cui forte nimiũ negligens fuisse videatur, neq; se satis,cum potestatem habuerit,instruxisse & ornasse. Venio nunc non iam ad furtum, non ad auaritiam,non ad cupiditatem, sed ad eiusmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi atque inesse videatur: in quo dij immortales violati, existimatio atq; auctoritas nominis populi Rom. imminuta

nuta, hospitium spoliatum, ac proditum, ab alienati scelere istius à nobis omnes reges amicissimi, nationesq;, quæ in eorum regno, ac ditione sunt. Nam reges Syriæ, regis Antiochi filios pueros scitis Romæ nuper fuisse: qui venerant non propter Syriæ regnum (nam id sine controuersia obtinebât, vt à patre, & à maioribus acceperant) sed regnum Aegypti ad se, & ad Selenen matrem suam pertinere arbitrabantur. hi postquam temporibus populi Ro. exclusi, per senatum agere, quæ voluerant, non potuerunt, in Syriam in regnum patrium profecti sunt. eorum alter, qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit. itaq;, isto prætore venit Syracusas. hic Verres hæreditatem sibi venisse arbitratus est, quod in eius regnum, ac manus venerat is, quē iste & audierat multa secum pręclara habere, & suspicabatur. mittit homini munera satis largè, hæc ad vsum domesticum, vini, olei, quod visum erat: etiam tritici, quod satis esset, de his decumis. deinde ipsum regem ad cænam vocauit. exornat amplè, magnificèque triclinium: exponit ea, quibus abundabat, plurima ac pulcherrima vasa argentea. namq; hæc aurea nondum fecerat. omnibus curat rebus instructum, & paratum vt sit conuiuium. Quid multa? Rex ita discessit, vt & istum copiosè ornatum, & se honorificè acceptum arbitraretur. vocat ad cęnam deinde ipse prætorem: exponit suas copias omnes, multum argentum, non pauca etiam pocula ex auro; quæ vt mos est regius, & maxime in Syria, gēmis erant distincta clarissimis. Erat etiam vas vinarium ex vna gemma pergrandi, trulla excauata * cum manubrio aureo: de qua credo, satis idoneū, satis graue testem Q. Minuciū dicere audistis. iste vnumquodq; vas in manus sumere, mirari. Rex gaudere prætori populi Ro. satis iucundum, & gratum illud esse conuiuium. posteaquā inde discessū est, cogitare iste, nihil aliud, quàm id, quod resipsa declarauit, quemadmodū re

gem ex prouincia spoliatum, expilatumq; dimitteret. mittit rogatum vasa ea, quæ pulcherrima apud illum viderat: ait se suis cælatoribus velle ostendere. Rex qui istum non nosset, sine vlla suspicione libentissime dedit. mittit etiam trullam gemmeam rogatum: velle eam se diligentius cõsiderare. ea quoq; ei mittitur. Nunc reliquum, iudices, attẽdite, de quo & vos audistis, & populus Ro. non nũc primum audiet, & in exteris nationibus vsque ad vltimas terras peruagatum est. Cãdelabrum è gemmis clarissimis, opere mirabili perfectum, reges hi, quos dico, Romam cum attulissent, vt in Capitolio ponerẽt. quod nondum etiam perfectum templum offenderãt, neque ponere, neq; vulgo ostendere, ac proferre voluerunt: vt & magnificẽtius videretur, cum suo tempore in cella Iouis opt. max. poneretur, & clarius, cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum, atque integra perueniret. statuerunt id secum in Syriam reportare: vt cum audissent simulachrũ Iouis opt. max. dedicatum, legatos mitterent, qui cum ceteris rebus illud quoq; eximiũ, atq; pulcherrimum donum in capitolium afferrẽt. peruenit res ad istius aures nescio quomodo. nam rex id celatum voluerat: non quo quidquam metueret, aut suspicaretur; sed ne vt multi illud ante perciperent oculis, quàm populus Ro. Iste petit à Rege, & eum pluribus verbis rogat, vti ad se mittat: cupere se dicit inspicere, neque se alijs videndi potestatem esse facturum. Antiochus, qui animo & puerili esset, & regio, nihil de istius improbitate suspicatus est: imperat suis, vt id in prætorium inuolutum quàm occultissime deferrent, quo postea quam attulerunt, inuolucrisque reiectis constituerunt: iste clamare cœpit, dignam rem esse regno Syriæ, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo splendore, qui ex clarissimis, & plurimis gemmis esse debebat: ea varietate operum, vt ars certare videretur cum

cum copia: ea magnitudine, vt intelligi posset, non ad hominum apparatum, sed ad amplissimi templi * ornamentum esse factum. quod cum satis iam perspexisse videretur; tollere incipiunt, vt referrent. iste ait, se velle illud etiam, atque etiam considerare; nequaquam se esse satiatum. iubet illos discedere, & cādelabrum relinquere. sic illi tum inanes ad Antiochum reuertuntur. Rex primo nihil metuere, nihil suspicari. dies vnus, alter plures: non referri. tum mittit rex ad istum, si sibi videatur, vt reddat, iubet iste posterius ad se reuerti. mirum illi videri. mittit iterum: non redditur, ipse hominem appellat: rogat, vt reddat. Os hominis, insignemque impudentiam cognoscite. quod sciret, quodq; ex ipso rege audisset in Capitolio esse ponendum, quod Ioui optimo maximo, quod populo Romano seruari videret, id sibi vt donaret, rogare, & vehementer petere cœpit. Cum ille se & religione Iouis Capitolini, & hominum existimatione impediri diceret; quod multæ nationes testes essent istius operis, ac muneris: isti homini minari acerrime cœpit. Vbi videt eum nihilo magis minis, quā precibus permoueri; repente hominem de prouincia iubet ante noctem * discedere. ait se comperisse, ex eius regno piratas in Siciliam esse venturos. Rex maximo conuentu Syracusis, in foro (ne quis forte me in crimine obscuro versari atque affingere aliquid suspicione hominum arbitretur) in foro inquam Syracusis flens, deos, hominesq; contestans, clamare cœpit, candelabrum factū è gemmis, quod in Capitolium missurus esset, quod in templo clarissimo, populo Ro. monumentum suæ societatis, amicitiæq; esse voluisset, id sibi C. Verrem abstulisse. de ceteris operibus ex auro & gemmis, quæ sua penes illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi miserum esse, & indignum. id etsi antea iam mēte & cogitatione sua, fratrisque sui consecratum esset; tamen

tum se in illo conuentu ciuium Romanorum dare, donare, dicare, consecrare Ioui optimo maximo testemque ipsum Iouem suæ voluntatis ac religionis adhibe. Quæ vox? quæ latera? quæ vires huius vnius criminis quæ timoniam possint sustinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omniũ nostrûm bienniũ fere comitatu regio, atq; ornatu fuisset, is, cum amicus, & socius populi Romani esset, amicissimo patre, auo, maioribus, antiquissimis, & clarissimis, regibus, opulentissimo & maximo regno, præceps è prouincia populi Romani exturbatus est. quemadmodum hoc accepturas nationes exteras? quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum, atq; in vltimas terras peruenturam putasti, cum audierint à prætore populi Romani in prouincia violatum regem, spoliatum hospitem, eiectum socium populi Rom. atq; amicum? Nomẽ vestrum, populiq; Romani odio atque acerbitate scitote nationibus exteris, iudices, futurum, si istius hæc tanta iniuria impunita discesserit. sic omnes arbitrabuntur, præsertim cum hæc omnino fama de nostrorum hominum auaritia & cupiditate percrebuerit; non istius solius hoc esse facinus; sed eorum etiam, qui approbarint. Multi reges, multæ liberæ ciuitates multi priuati opulenti, ac potentes, habẽt profecto in animo Capitolium sic ornare, vt templi dignitas, imperijque nostri nomen desiderat. qui si intellexerint, interuerso regali hoc dono, grauiter vos tulisse; grata fore vobis populoque Rom. sua studia, ac dona arbitrabuntur. sin hoc vos in rege tam nobili, in re tam eximia, in iniuria tam acerba neglexisse audierint; non erunt tam amẽtes vt operam, curam, pecuniam impendant in eas res, quas vobis gratas fore non arbitrentur. Hoc loco, Q. Catule, te appello: loquor enim de tuo clarissimo, pulcherrimoque monumento: non iudicis solum seueritatem in hoc crimine, sed prope inimici atq; accusatoris vim

suscipere

suscipere debes. tuus est enim honos in illo templo senatus populique Romani beneficio: tui nominis æterna memoria simul cum templo illo consecratur: tibi hæc cura suscipienda, tibi hæc opera sumẽda est, vt Capitolium, quomodo magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit, quàm fuit: vt illa flamma diuinitùs extitisse videatur, non quæ deleret Iouis optimi maximi templum, sed quæ præclarius magnificentiusque deposceret. Audisti Q. Minucium Rufum dicere, domi suæ diuersatum esse Antiochum regem Syracusis: se illud scire ad istum esse delatum, se scire non redditum. audisti, & audies omnes è conuentu Syracusano, qui ita dicant, sese audientibus, illud Ioui optimo max. dicatum esse à rege Antiocho, & consecratum. Si iudex non esses, & hæc ad te delata res esset, te potissimum hoc persequi, te petere, & agere oporteret. Quare non dubito, quo animo iudex huius criminis esse debeas; qui apud alium iudicem multo acrior, quàm ego sum, actor, accusatorq; esse deberes, Vobis autem, iudices, quid hoc indignius, aut quid minus ferẽdum videri potest? Verresne habebit domi suæ candelabrum Iouis optimi maximi è gemmis auroque perfectum? cuius fulgore collucere, atque illustrari Iouis optimi maximi templum oportebat, id apud istum in eiusmodi conuiuijs constituetur, quæ domesticis stupris flagitijsque flagrabunt? in istius lenonis turpissimi domo simul cum cæteris Chelidonis hæreditarijs ornamentis Capitolij ornamenta ponẽtur? Quid huic sacri vnquam fore, aut quid fuisse religiosi putatis, qui nunc tanto scelere te obstrictum esse non sentiat? qui in iudicium veniat? vbi ne precari quidem Iouem optimum maximum, atque ab eo auxilium petere more omnium possit? à quo etiam dij immortales sua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res repetundas est constitutum. Miramur Athenis Mi-

neruam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergæ Dianam, multos præterea ab isto deos tota Asia, Græciaque violatos, qui à Capitolio manus abstinere non potuerit? quod priuati homines de suis pecunijs ornant, ornaturique sunt, id C. Verres à regibus ornari non est passus itaq; hoc nefario scelere concepto, nihil postea tota in Sicilia neque sacri, neque religiosi esse duxit. ita sese in ea prouincia per triennium gessit, vt ab isto non solum hominibus, verum etiam dijs immortalibus bellū indictum putaretur. Segesta est oppidum peruetus in Sicilia, iudices, quod ab Aenea fugiente à Troia, atque in hæc loca veniente, conditum esse demonstrant. itaque Segestam non solum perpetuà societate, atque amicitia, verum etiam cognatione se cū populo Ro. coniunctos esse arbitrantur. Hoc quondam oppidum, cum illa ciuitas cum Pœnis suo nomine ac sua sponte bellaret, à Carthaginiensibus vi captum, atque deletum est: omniaq; quæ ornamento vrbi esse possent, Carthaginem sunt ex illo loco deportata. fuit apud Segestanos ex ære simulachrū Dianæ, cum summa atque antiquissima præditum religione: tum singulari opere, artificioque perfectum. Hoc translatum Carthaginem locum tātum, hominesque mutarat: religionem quidem pristinam conseruabat. nam propter eximiam pulchritudinem etiam hostibus digna, quam sanctissimè colerent, videbatur. aliquot sæculis post, P. Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit. qua victoria (videte hominis virtutem & diligentiam, vt & domesticis præclarissimæ virtutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis) conuocatis Siculis omnibus, quod diutissime sæpissimeq; Siciliam vexatam à Carthaginiensibus cognouerat, iubet omnia conquiri. pollicetur sibi magnæ curæ fore, vt omnia ciuitatibus, quæ cuiusque fuissent, restituerentur. tum illa, quæ
quondam

quondam fuerant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita; tum alia Gelensibus, alia Agrigentinis; in quibus etiam ille nobilis taurus, quem crudelissimus omnium Tyrannorum Phalaris habuisse dicitur; quo viuos supplicij causa demittere homines, & subijcere flammam solebat, quem taurum Scipio cum redderet Agrigentinis, dixisse dicitur, æquum esse illos cogitare, vtrum esset Siculis vtilius, suisne seruire, an populo Romano obtemperare: cum idem monumentum & domesticæ crudelitatis, & nostræ mansuetudinis haberent. Illo tempore Segestanis maxima cum cura hæc ipsa Diana, de qua diximus, redditur: reportatur Segestam: in suis antiquis sedibus summa cum gratulatione ciuium, & lætitia reponitur. hæc erat posita Segestæ, sanè excelsa in basi: in qua grandibus literis P. Africani nomen erat incisum, eumque Carthagine capta, restituisse perscriptum. colebatur à ciuibus: ab omnibus aduenis visebatur. cum quæstor essem, nihil mihi ab illis est demonstratum prius. Erat admodum amplum, & excelsum signum cum stola; veruntamen inerat, in illa magnitudine ætas atque habitus virginalis. sagittæ pendebant ab humero. sinistra manu retinebat arcum: dextra ardentem facem præferebat. Hanc cum iste sacrorum omnium hostis, religionumque prædo vidisset: quasi ipsa illa face percussus esset, ita flagrare cupiditate, atque amentia cœpit. Imperat magistratibus iste, vt eã demoliantur, & sibi dent: nihil sibi gratius ostendit futurum. illi vero dicere, id sibi nefas esse; seque cum summa religione, tum summo metu legum, & iudiciorum teneri. iste tum petere ab illis, tum minari, tum spem, tum metum ostendere. opponebant illi interdum nomen Africani: donum populi Rom. illud esse dicebant: nihil se in eo potestatis habere: quod imperator clarissimus, vrbe hostium capta, monumentum victoriæ populi Ro-

mani esse voluisset. cum iste nihilo remissius, atque etiam multo vehementius instaret quotidie; res agitur in senatu: vehementer ab omnibus reclamatur. Itaq; illo tempore ac primo istius aduentu pernegatur. postea quidquid erat oneris in nautis, remigibusque exigendis, in frumento imperando, Segestanis præter cæteros imponebat, aliquanto amplius, quàm ferre possent. præterea magistratus eorum euocabat: optimum & nobilissimum quemque ad se accersebat: circum omnia prouinciæ fora rapiebat: sigillatim vnicuique calamitati fore se denuntiabat* vniuersam se funditus illam euersurum esse ciuitatem minabatur. itaque aliquando multis malis, magnoque metu victi Segestani, prætoris imperio parendum esse decreuerunt. Magno cum luctu, & gemitu totius ciuitatis, multis cum lachrymis & lamentatione virorum, mulierumque omnium, simulachrum Dianæ tollẽdum locatur. Videte quãta religione fuerit, apud Segestanos repertum esse, iudices, scitote neminem, neque liberum, neq; seruum, neque ciuem, neque peregrinum, qui illud signum auderet attingere. Barbaros quosdam Lilybęo scitote aduocatos esse operarios. hi denique illud ignari totius negotij, ac religionis, mercede accepta, sustulerunt. quod cum ex oppido * exportaretur, quem conuentum mulierum factum esse arbitramini? quem fletum maiorum natu? quorum nõnulli etiam illum diem memoria tenebant, cum illa eadem Diana Segestam Carthagine reuecta, victoriam populi Ro. reditu suo nuntiasset. quàm dissimilis hic dies illi tempori videbatur! tum imperator populi Rom. vir clarissimus deos patrios reportabat Segestanis, ex vrbe hostium recuperatos: nunc ex vrbe sociorum prætor eiusdem populi turpissimus, atque impurissimus eosdem illos deos nefario scelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia est clarius, quàm omnes Segestanas matronas, & virgines conuenisse

uenisse, cum Diana exportaretur ex oppido, vnxisse vnguentis, complesse coronis, & floribus, thure, odoribusq; incēsis vsque ad agri fines prosecutas esse? Hanc tu tantam religionem, si tum in imperio propter cupiditatem, atq; audaciam non pertimescebas, ne nunc quidem in tanto tuo liberorumque tuorum periculo perhorrescis? Quem tibi aut hominē, inuitis dijs immortalibus, aut vero deū tantis eorum religionibus violatis, auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace, atq; in otio religionem nullam attulit? quæ cum duas vrbes, in quibus locata fuerat, captas, incensasq; vidisset, bis ex duorū bellorum flamma ferroq; seruata est: quæ Carthaginiensium victoria loco mutato, religionem tamen nō amisit: P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperauit. Quo quidem scelere suscepto, cū inanis esset basis, & in ea P. Africani nomen incisum, res indigna atq; intoleranda videbatur omnibus non solum religiones esse violatas; verum etiam P. Africani viri fortissimi rerum gestarum gloriam, memoriam virtutis, monumenta victoriæ C. Verrem sustulisse. Quod cum isti renuntiaretur de basi ac literis; existimauit homines in obliuionem totius negotij esse venturos, si etiam basim, tanquam iudicem sui sceleris, sustulisset. itaque tollendam istius imperio locauerunt. quæ vobis locatio ex publicis Segestanorum literis priore actione recitata est. Te nunc, P. Scipio, te, inquam, lectissimū, ornatissimumq; adolescentem appello: abs te officium tuum debitum generi, & nomini requiro, & flagito. Cur pro isto, qui laudem, honoremq; familiæ vestræ depeculatus est, pugnas? cur eū defensum esse vis? cur ego tuas partes suscipio? cur tuum * onus sustineo? M. Tullius P. Africani monumenta requirit? P. Scipio eum, qui illa sustulit, defendit. cum mos à maioribus traditus sit, vt monumenta maiorum suorum ita quisq; defendat, vt ea ne ornari qui-

dem nomine alieno sinat; tu isti aderis, qui non* obtrusit aliqua ex parte monumenta P. Scipionis, sed funditus sustulit ac deleuit? Quisnam igitur per deos immortales tuebitur P. Scipionis memoriam mortui? quis monumenta, atque indicia virtutis, si tu ea* relinquis, ac deseris? neque solum spoliata illa patiere, sed etiam eorum spoliatorem, vexatoremque defendes? adsunt Segestani clientes tui, socij populi Romani atque amici: certiorem te faciunt P. Africanum, Carthagine deleta, simulachrũ Dianæ maioribus suis restituisse: idque apud Segestanos eius imperatoris nomine positum ac dedicatum fuisse; hoc Verrem demoliendum, & asportandum, nomenque omnino P. Scipionis delendum, tollendumque curasse: orant te, atque obsecrant, vt sibi religionem, generi tuo laudem, gloriamque restituas: vt, quod ex vrbe hostium per P. Africanum recuperarint, id per te ex prædonis domo conseruare possint. Quid aut his respondere honeste poteris, aut illi facere, nisi, vt te, ac fidem tuam implorent adsunt, & implorant, potes domesticæ laudis amplitudinem, Scipio, tueri, potes, omnia in te sunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur. nõ præcerpo fructum officij tui: non alienam mihi laudem appeto: non est pudoris mei, P. Scipione florentissimo adolescente viuo & incolumi, me propugnatorem monumentorum P. Scipionis, defensoremque profiteri. quàm ob rem si suscipis domesticæ laudis patrocinium, me nõ solum silere de vestris monumentis oportebit, sed etiam lætari, P. Africani eiusmodi esse fortunas mortui, vt eius honos ab ijs, qui ex eadem familia sint, defendatur, neque vllum aduentitium requirat auxilium. sin istius amicitia te impediet: si hoc, quod abs te postulo, minus ad officium tuum pertinere arbitrabere: succedam ego vicarius tuo muneri, & suscipiam partes, quas alienas esse arbitrabar: * vt ista præclara nobilitas

nobilitas desinat queri, populum Romanum hominibus nouis atq; industrijs libenter honores mãdare semperq; mandasse. non est quærendum in ea ciuitate, quæ propter virtutem omnibus nationibus imperat, virtutem plurimum posse. Sit apud alios imago P. Africani: ornentur alij mortui virtute, ac nomine. talis ille vir fuit, ita de populo Rom. meritus est, vt non vni familiæ, sed vniuersæ ciuitati, cõmendatus esse debeat. Est aliqua mea pars virilis, quod eius ciuitatis sum, quã ille amplam, illustrem, claramque reddidit; præcipuæ quod in his artibus pro mea parte versor, quarum ille princeps fuit, æquitate, industria, temperantia defensione miserorum; odio improborum. quæ cognatio studiorum, & artium propemodum non minus est coniuncta, quam ista, quam vos delectamini, generis, & nominis. Repeto abs te, Verres, monumentum P. Africani: causam Siculorum, quam suscepi relinquo: iudicium de pecunijs repetundis, ne sit hoc tempore: Segestanorum iniuriæ negligantur: basis P. Africani restituatur: nomen inuectissimi imperatoris incidatur: signũ pulcherrimum *Carthagine captum reponatur, hæc abs te non Siculorum defensor, non tuus accusator, non Segestani postulant, sed is, qui laudem, gloriamque P. Africani tuendam, conseruandamque suscepit. Nam vereor, ne hoc officium meum P. Seruilio iudici non probem, qui cum res maximas gesserit, monumentaque suarum rerum maximè constituat, atque in his elaboret: profectò volet hæc non solum suis posteris, verum etiam omnibus viris fortibus, & bonis ciuibus defendenda, non spolianda improbis tradere. Non vereor ne tibi Q. Catule displiceat, cuius amplissimum in orbe terrarum, clarissimumque monumentum est, quam plurimos esse custodes monumentorum, & putare omnes bonos alienæ gloriæ defensionẽ ad officium suum pertinere. Equidem ceteris istius furtis, atque

D

flagitijs ita moueor, vt ea reprehendenda tantum putem: hic verò tanto dolore afficior, vt nihil mihi indignius ferendum videatur. Verres Africani monumentis domum suam plenam stupri, plenam flagitij, plenam dedecoris, ornabit? Verres temperatissimi, sanctissimique viri monumentum, Dianæ simulachrum virginis in ea domo collocabit, in qua semper meretricum, lenonumq; flagitia versantur? At hoc solum Africani monumentum violasti. quid? à Tyndaritanis nō eiusdem Scipionis beneficio positum simulachrum Mercurij pulcherrimè factum sustulisti? at quemadmodum dij immortales! quam audacter, quam libidinosè, quam impudenter? audistis nuper dicere legatos Tyndaritanos, homines honestissimos, ac principes ciuitatis: Mercurium, qui sacris anniuersarijs apud eos, ac summa religione coleretur, quem P. Africanus, Carthagine capta, Tyndaritanis non solum suæ victoriæ, sed etiam illorum fidei, * societatis monumentum, atque indicium dedisset, huius vi, scelere, imperioque esse sublatum. qui vt primum in illud oppidum venit, statim, tanquam ita fieri non solum oporteret, sed etiam necesse esset; tanquam hoc senatus mandasset, populusque Romanus iussisset; ita continuò signum vt demolirentur, & Messanam deportarent, imperauit. Quod cum illis, qui aderant, indignum, qui audiebant, incredibile videretur: non est ab isto primo illo aduentu perseueratum. discedens mandat Proagoro Sopatro, cuius verba audistis, vt demoliatur. cum recusaret, vehementer minatur. ita tum ex illo oppido proficiscitur. Proagorus refert rem ad senatum: vehementer vndique reclamatur. ne multa: iterum iste aliquanto post ad illos venit: quærit continuò de signo. respondetur ei, senatum non permittere; pœnam capitis constitutam, si iniussu senatus quisquam attigisset. simul religio commemoratur. tum iste, Quam mihi religionem

nem narras ? quam pœnam ? quem senatum ? viuum te non relinquam : moriere virgis, nisi signum traditur. Sopater iterum flens ad senatum defert istius cupiditatem; minasque demonstrat. Senatus Sopatro responsum nullum dat; sed commotus, perturbatusque discedit. ille prætoris accersitus nuntio; rem demonstrat: negat vllo modo fieri posse. Atque hæc (nihil enim prætermittendum de istius impudentia videtur) agebantur in conuentu palam, de sella, ac de loco superiore. erat hiems summa, tempestas, vt ipsum Sopatrum dicere audistis, perfrigida, imber maximus: cum iste imperat lictoribus vt Sopatrum de porticu, in qua ipse sedebat, præcipitem in forum deijciant, nudumque constituant. vix erat hoc planè etiam imperatum, cum illum spoliatum, stipatumque lictoribus videres. omnes ideo putabant, vt miser, atque innocens virgis cæderetur. fefellit hæc omnes opinio, virgis iste cæderet sine causa socium populi Romani atque amicum ? non vsque eo est improbus: non omnia sunt in eo vno vitia: nunquam fuit crudelis. leniter hominem, clemẽterq; accepit. Equestres sunt medio in foro Marcellorum statuę, sicuti ferè cęteris in oppidis Siciliæ: ex quibus iste C. Marcelli statuam delegit: cuius officia in illa ciuitate, totaque prouincia recentissima erant, & maxima: in ea Sopatrum hominem tum domi nobilem; tum summo magistratu præditum, diuaricari, ac deligari iubet. quo cruciatu sit affectus venire in mentem necesse est omnibus; cum esset vinctus, nudus, in aere, in imbri, in frigore. neque tamen finis huic iniuriæ crudelitatique fiebat, donec populus, atque vniuersa multitudo atrocitate rei, misericordiaque commota, senatum clamore coegit, vt ei simulachrum illud Mercurij polliceretur. clamabant fore, vt ipsi sese dij immortales vlciscerentur: hominem intereà perire innocentem non oporter.

tum frequens senatus ad istum venit, pollicetur signum. Ita Sopater de statua C. Marcelli, cum iam pene obriguisset, vix viuus aufertur. Non possum dispositè istum accusare, si cupiam. opus est non solum ingenio, verum etiam artificio quodam singulari. Vnum hoc crimen videtur esse, & à me pro vno ponitur, de Mercurio Tyndaritano: plura sunt: sed ea quo pacto distinguere, ac separare possim nescio est pecuniarum captarum, quod signum à socijs pecuniæ magnæ sustulit: est peculatus, quod publicè populi Romani signum de præda hostium captum, positum imperatoris nostri nomine, non dubitauit auferre: est maiestatis, quod imperij nostri gloria, rerumque gestarum monumenta euertere, atq; asportare ausus est: est sceleris, quod religiones maximas violauit: est crudelitatis, quod in hominem innocentem, in socium nostrum, atque amicum, nouum ac singulare supplicij genus excogitauit. Illud verò quid sit iam non queo dicere: quo nomine appellem, nescio, quod in C. Marcelli statua. Quid est hoc? patronusne quod erat? quid tum? quod id spectat? vtrum ea res ad opem, an ad calamitatẽ clientium atque hospitem valere debebat? an vt hoc ostenderes contra vim tuam in patronis præsidij nihil esse? quis hoc non intelligeret, in improbi præsentis imperio maiorem esse vim, quam in bonorum absentium patrocinio? an verò ex hoc illa tua singularis significatur insolentia, superbia, contumacia? detrahere videlicet aliquid te de amplitudine Marcellorum putasti? itaque nunc Siculorum Marcelli non sunt patroni: Verres in eorum locum substitutus est. quam in te tantam virtutem esse, aut dignitatem arbitratus es, vt conarere clientelam tam illustrem, tam splendidæ prouinciæ, traducere ad te, auferre à certissimis, antiquissimisque patronis? tu ista stultitia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliæ, sed vnius tenuissimi Siculi clientelam,

tueri

tueri potes? tibi Marcelli statua pro patibulo in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore in eos ipsos, qui honorẽ illi habuerant, supplicia quærebas? Quid postea? quid tandem tuis statuis fore arbitrabare? an verò id quod accidit? Nam Tyndaritani statuam istius quam sibi propter Marcellos altiore etiam basi poni iusserat, deturbauerunt simulac successum isti audierũt. Dedit igitur tibi fortuna Siculorum C. Marcellum iudicem, vt cuius ad statuam Siculi te prætore alligabantur, eius religioni te eundem victum, astrictumque dedamus. Ac primo, iudices, hoc signũ Mercurij dicebat iste Tyndaritanos C. Marcello huic Aesernino vendidisse: atque hoc sua causa etiam Marcellum ipsum sperabat esse dicturum, quod mihi nunquam verisimile visum est adolescentem illo loco natum, patronum Siciliæ, nomen suum isti ad translationem criminis cõmodaturum. verumtamen ita res mihi tota* prouisa, atq; præcaut a est, vti si maxime esset inuentus, qui in se suscipere istius culpam, crimenque cuperet; tamen is proficere nihil posset. eos enim testes deduxi & eas literas deportaui, vt de istius facto dubium nemini esse posset. publicæ literæ sunt, deportatum esse Mercurium Messanam sumptu publico. dicunt, quanti: præfuisse huic negotio publicè legatum Poleam. Quid is? vbi est? præsto est: testis est. Proagori Sopatri iussu. quis est hic? qui ad statuam astrictus est. quid is? vbi est? testis est. vidistis hominem, & verba eius audistis. demoliendum curauit Democritus Gymnasiarchus, quod is ei loco præerat. quid? hoc nos dicimus? immo verò ipse præsens: Romæ nuper ipsum esse pollicitum, sese id signum legatis esse redditurum, si eius rei testificatio tolleretur, cautumque esset, eos testimonium non esse dicturos. dixit hoc apud vos Zosippus, & Hismenias homines nobilissimi, & principes Tyndaritanę ciuitatis. Quid Agrigento? nonne eius-

dem P. Scipionis monumentum, signum Apollinis pulcherrimum, cuius in femine literulis minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex Aesculapij religiosissimo fano sustulisti; quod iste, iudices, cum clàm fecisset; cum ad suũ scelus illud, furtumque nefarios quosdam homines, improbos duces, atque adiutores adhibuisset: vehementer commota ciuitas est. vno eodem tempore Agrigentini beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum vrbis, indicium victoriæ, testimoniũ societatis requirebant, itaque ab illis, qui principes in ea ciuitate erãt, præcipitur, & negotium datur quæstoribus, & ædilibus, vt noctũ vigilias agerent ad ædes sacras. etenim iste Agrigẽti (credo propter multitudinem illorum hominum, atq; virtutem, & quod ciues Romani viri fortes ac strenui, & honesti permulti in illo oppido, coiunctissimo animo cum ipsis Agrigentinis viuunt, ac negotiantur) non audebat palàm tollere, aut poscere, quæ placebant, Herculis templum est apud Agrigentinos, non longè à foro, sanè sanctum apud illos, & religiosum. ibi est ex ære simulachrum ipsius Herculis; quo nó facilè quidquam dixerim me vidisse pulchrius (tametsi nó tam multum in istis rebus intelligo, quam multa vidi) vsque eo, iudices vt * rictum eius, ac mentum paulò sit attritius, quod in precibus, & gratulationibus non solum id venerari, verum etiam osculari solent. Ad hoc templum, cum esset iste Argenti, duce Timarchide, repente nocte intempesta seruorum armatorum fit concursus, atque impetus. clamor à vigilibus, fanique custodibus tollitur. qui primo cum obsistere ac defendere conarẽtur, male mulctati clauis, ac fustibus repelluntur. posteà conuulsis repagulis, effractisque valuis, demoliri signum, ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota vrbe percrebuit, expugnari deos patrios, non hostium *aduentu neque repentino prædonum impetu,

petu, sed ex domo atque cohorte prætoria manum fugitiuorum instructam armatamque venisse. nemo Agrigenti neque ætate tam affecta, neque viribus tam infirmis fuit, qui non illa nocte eo nuntio excitatus surrexerit, telumque quod cuique * sors offerebat, arripuerit: itaque breui tempore ad fanum ex vrbe tota concurritur. Hora * amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebantur. illud interea nulla lababat ex parte; cum alij vectibus subiectis conarentur commouere, alij deligatum omnibus membris rapere ad se funibus. repente Agrigentini concurrunt: fit magna lapidatio: dant sese in fugam istius præclari imperatoris nocturni milites. duo tamen sigilla perparuula tollunt, ne omnino inanes ad istum prædonem religionum reuerterentur. Nunquam tam male est Siculis, quin aliquid facetè, & commodè dicant: velut in hac re: aiebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum Verrem, quam illum aprum Erymanthium referri oportere. Hanc virtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea viri fortes & fideles; sed nequaquam ex tam ampla, neque tam ex nobili ciuitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorum agros fluit. is apud illos habetur deus, & religione maxima colitur. fanum eius est in agro propter ipsam viam, quà Assoro itur Ennam. in eo Chrysæ est simulachrum præclarè factum è marmore. id iste poscere Assorinos propter singularem eius fani religionem non ausus est. Tlepolemo dat, Hieronique negotium. Illi noctu facta manu, armatique veniunt: fores ædis effringunt: æditimi, * custodesque maturè sentiunt: signum, quod erat notum vicinitati, buccina datur: homines ex agris concurrunt: eijcitur fugaturque Tlepolemus: neque quidquam ex fano Chrysæ, præter vnum perparuulum signum ex ære, desideratum est. Matris magnæ fanum apud Enguinos est (iam enim mihi non modò breuiter

de vnoquoque dicendum est, sed etiam prætereũda videntur esse permulta, vt ad maiora istius, & illustriora in hoc genere furta, & scelera veniamus) in hoc fano loricas, galeasque æneas, cælatas opere Corinthio, hydriasque grandes simili in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Scipio vir omnibus rebus præcellentissimus posuerat, & suum nomen inscripserat. Quid iam de isto plura dicam aut quærar? omnia, illa, iudices, abstulit: nihil in religiosissimo fano, præter vestigia violatæ religionis, nomenq; P. Scipionis reliquit: hostium spolia, monumenta imperatorum, decora atq; ornamenta fanorum posthac his præclaris nominibus amissis, in instrumento, ac supellectili C. Verris numerabuntur. Tu videlicet solus vasis Corinthis delectaris? tu illius æris temperationem, tu operum lineamenta sollertissimè perspicis? hæc Scipio ille non intelligebat, homo doctissimus, atque humanissimus? tu sine vlla bona arte, sine humanitate, sine ingenio, sine literis, intelligis, & iudicas? vide ne ille non solum temperantia, sed etiam intelligentia, te atque istos, qui se elegantes dici volunt, vicerit. nam quia, quam pulchra essent, intelligebat, idcirco existimabat ea, non ad hominum luxuriem, sed ad ornatum fanorum, atque oppidorum esse facta; vt posteris nostris monumenta religiosa esse videantur. Audite etiam singularẽ eius, iudices, cupiditatem, audaciam, amentiam, in his præsertim sacris polluendis, quæ non modo manibus attingi, sed ne cogitatione quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris est apud Catinenses eadem religione, qua Romæ, quia in cæteris locis, quia propè in toto orbe terrarum in eo sacrario initimo fuit signum Cereris perantiquum: quod viri, non modo cuiusmodi esset, sed ne esse quidem sciebant. aditus enim in id sacrarium non est viris: sacra per mulieres, ac virgines confici solent. hoc signum noctu clàm istius serui,

ui, ex illo religiosissimo, atque antiquissimo fano sustulerunt. postridiè sacerdotes Cereris atque illius fani * antistitæ, maiores natu, probatæ ac nobiles mulieres, rem ad magistratus suos deferunt. omnibus acerbum, indignum, luctuosum denique videbatur. cum iste permotus illa atrocitate negotij, vt à se sceleris istius suspicio remoueretur, dat hospiti suo cuidam negotium, vt aliquem reperiret, quem ea fecisse insimularet; daretque operam, vt is eo crimine damnaretur, ne ipse esset in crimine res non procrastinatur. nam cum iste Catinam profectus esset, serui cuiusdam nomen defertur: is accusatur: ficti testes in eum dantur: rem cunctus senatus Catinensium legibus iudicat. Sacerdotes vocantur: ex his quæritur secreto in curia, quid esset factum, quemadmodum arbitrarentur signum esse ablatum respondent illæ, prætoris in illo loco seruos esse visos, res quæ esset anteà non obscura, sacerdotum testimonio perspicua esse cœpit. itur in consilium: seruus ille innocens omnibus sententijs absoluitur: quo facilius vos hunc omnibus sententijs condemnare possetis. Quid enim postulas Verres? quid speras? quid * spectas? quem tibi aut deorum, aut hominum auxilio putas futurum? eone tu seruos ad spoliandũ fanum immittere ausus es, quo liberos adire ne orãdi quidem causa fas erat? hisne rebus manus afferre non dubitasti, à quibus etiam oculos cohibere te religionũ iura cogebãt? tametsi ne oculis quidẽ captus in hanc fraudem tam sceleratam, ac tam nefariã * decidisti. nam id concupisti, quod nunquam videras: id, inquam, adamasti, quod anteà nõ aspexeras. auribus tu tantam cupiditatem concepisti, vt eam non metus, non religio, non deorum vis, non hominum existimatio cõtineret. At ex viro bono, credo, audieras, & bono auctore. qui id potest; qui ne ex viro quidem audire potueris? Audisti igitur ex muliere, quoniam id viri neq; vidisse

neq; nosse poterant. qualem portò illam fœminam fuisse putatis, iudices? quam pudicam, quę cum Verre loqueretur? quam religiosam, quæ sacrarum spoliandi ostenderet rationem? at minime mirum, quæ sacra per summam castimoniam virorum, ac mulierum fiant, eadem per istius stuprum ac flagitium esse violata. Quid ergo? hoc solum auditione expetere cœpit, cum id ipse non vidisset? immo vero alia complura, ex quibus eligam spoliationem nobilissimi, atque antiquissimi fani: de qua priore actione testes dicere audistis. nunc eadem illa quæso audite, & diligenter, sicut adhuc fecistis, attendite. Insula est Melita, iudices, satis lato à Sicilia mari, periculosoq; disiuncta: in qua est eodem nomine oppidum, quo iste nunquam accessit. quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem cóficiendam fuit. Ab eo oppido non longè in promontorio fanum est Iunonis antiquum: quod tanta religione semper fuit, vt non modo illis Punicis bellis, quæ in his ferè locis nauali * copia gesta, atq; versata sunt; sed etiam in hac prædonum multitudine semper inuiolatum sanctumque fuerit. Quin etiam hoc memoriæ proditum est, classe quondam * Massanissę regis ad eum locum appulsa, pręfectum regium dentes eburneos incredibili magnitudine è fano sustulisse, & eos in Africam portasse, Massanissæque donasse. Regem quidem primo delectatum esse munere: post, vbi audisset vnde essent, statim certos homines in quinquiremi misisse, qui eos détes reportarent. Itaque in his inscriptum literis Punicis fuit, regem Massanissam imprudétem accepisse: re cognita, reponendos restituendosq; curasse. Erat præterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneæ victoriæ antiquo opere, ac summa arte perfectæ. Hæc iste omnia, ne multis morer, vno impetu, atq; vno nuntio per seruos Venerios, quos eius rei causa miserat, tollenda atq; asportanda curauit.

rauit. Pro dij immortales, quem ego hominem accuso? quem legibus ac iudiciali iure persequor? de quo vos sententiam per tabellam feretis? dicunt legati Melitéses publicè, spoliatum templum esse Iunonis: nihil istum in religiosissimo fano reliquisse: quem in locum classes hostium sępe accesserint, vbi piratæ fere quotannis hiemare soleant: quod neq; prædo violarit anteà, neq; hostis attigerit, id ab vno isto sic spoliatum esse, vt nihil omninò sit relictum. hic nunc aut iste reus, aut ego accusator, aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur, aut suspicionibus in iudicium vocatur? dij ablati, fana vexata, nudatæ vrbes reperiuntur. earum autem rerum nullam sibi iste neq; inficiādi rationem, neque defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur à me, conuincitur à testibus, vrgetur confessione sua, manifestis in maleficijs tenetur: & manet etiam, ac tacitus facta mecum sua recognoscit. Nimium mihi diù videor in vno genere versari criminum. sentio, iudices, occurrendum esse satietati aurium, animorumque vestrorum. quam ob rem multa prætermittam. ad ea autem, quæ dicturus sum, reficite vos quæso, iudices, per deos immortales, per eos ipsos, de quorum religione iamdiù dicimus; dum id eius facinus commemoro, & profero, quo prouincia tota commota est. de quo si paulò altius ordiri, ac repetere memoriam religionis videbor, ignoscite. rei magnitudo me breuiter perstringere atrocitatem criminis non sinit. Vetus est hæc opinio, iudices, quæ constat ex antiquissimis Græcorum literis, atque monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri, & Liberę consecratam. hoc cum ceteræ gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis tam persuasum est, vt animis eorum insitum, atque innatum esse videatur. Nam & natas esse has in his locis deas; & fruges in ea terra primùm repertas arbitrantur: & raptam esse Liberam,

quam eandem Proserpinam vocant, Ennensium nemore: qui locus, quod in media est insula situs, vmbilicus Siciliæ nominatur. quam cum inuestigare, & conquirere Ceres vellet; dicitur inflammasse tędas ijs ignibus, qui ex Aetnę vertice erumpunt: quas sibi cum ipsa præferret; orbem omnium peragrasse terrarum. Enna autem, vbi ea, quæ dico, gesta esse memorantur. est loco * præcelso, atque edito: quo in summo est æquata agri planities, & aquæ perennes, tota vero * omni aditu circumcisa, atque dirempta est. quam circa lacus luciq; sunt plurimi & lectissimi flores omni tempore anni: locus vt ipse raptum illum virginis, quem iam à pueris accepimus, declarare videatur. Etenim * propter est spelunca quædam, conuersa ad Aquilonem, infinita altitudine, * qua Ditem patrem ferunt repentè cum curru exstitisse, abreptamque ex eo loco virginem secum asportasse, & subito non longè Siracusis penetrasse sub terras, lacumque in eo loco repentè exstitisse: vbi vsque ad hoc tempus Syracusani festos dies anniuersarios agunt, celeberrimo virorum, mulierumque conuentu. Propter huius opinionis vetustatem, quòd eorum in his locis vestigia, ac propè incunabula reperiuntur deorum, mira quędam tota Sicilia priuatim ac publicè religio est Cereris Ennensis. Etenim multa sæpè prodigia vim eius numenque declarant: multis sæpe in difficillimis rebus pręsens auxilium eius oblatum est, vt hæc insula ab ea non solum diligi, sed etiam incoli, custodirique videatur. Nec solum siculi, verum etiam cęterę gentes, nationesque Ennensem Cererem maximè colunt. etenim si Atheniensium sacra summa cupiditate expetuntur, ad quos Ceres in illo errore venisse dicitur, frugesque attulisse: quãtam esse religionem conuenit eorum apud quos eam natam esse, & fruges inuenisse constat? Itaque apud patres nostros atroci, ac difficili reipub. tempore cum Tib. Gracho

cho occiso, magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur, P. Mucio, L. Calpurnio COSS. aditum est ad libros Sibyllinos; in quibus inuentum est, Cererem antiquissimam placari oportere. tum ex amplissimo collegio decemuirali sacerdotes populi Romani, cum esset in vrbe nostra Cereris pulcherrimum, & magnificentissimum templum, tamẽ vsque Ennam profecti sunt. tanta enim erat auctoritas & vetustas illius religionis, vt cum illuc irent, non ad ædem Cereris, sed ad ipsam Cererem proficisci viderentur. Non obtundam diutiùs aures vestras: * iamdudum vereor, ne oratio mea aliena à iudiciorum ratione, & quotidiana dicẽdi consuetudine esse videatur. hoc dico, hanc ipsam Cererem antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum, quæ apud omnes gentes, nationesq; fiunt à C. Verre ex suis templis, ac sedibus esse sublatam. Qui accessistis Ennam, vidistis simulachrum Cereris è marmore, & in altero templo Liberi. sunt ea perampla, atque præclara, sed nõ ita antiqua. Ex ære fuit quoddam modica amplitudine, ac singulari opere, cum facibus, perantiquum; omnium illorum quæ sunt in eo fano, multo antiquissimum. id sustulit. * ac tamen eo contentus non fuit. antè ędem Cereris in aperto ac propatulo loco signa duo sunt, Cereris vnum alterũ Triptolemi, & pulcherrima, & perampla. his pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit: quod eorum demolitio atque asportatio perdifficilis videbatur. insistebat * in manu Cereris dextra simulachrum pulcherrimè factum Victoriæ. hoc iste signo Cereris auellendum, asportandumque curauit. Qui tandem istius animus est nunc in recognitione scelerum suorum; cum eo ipse in commemoratione eorum non solum animo commouear; verum etiam corpore perhorrescam? venit venit mihi fani, loci, religionis illius in mentem: versantur ante oculos omnia; dies ille, quo ego En-

nam cum venissem præsto mihi sacerdotes Cereris cum insulis,ac verbenis fuerunt, concio,conuentusque ciuium in quo ego cum loquerer tanti fletus, gemitusque fiebant, vt acerbissimus tota vrbe luctus versari videretur. non illi decumarum imperia, non bonorum direptiones. non iniqua iudicia,non importunissimas istius libidines non vim, non contumelias, quibus operti,oppressique erant, conquerebantur : Cereris numen, sacrorum vetustatem, fani religionem, istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari volebant:omnia se cetera pati, ac negligere dicebant. Hic dolor erat tantus, vt Verres alter Orcus venisse Ennam, & non Proserpinam asportasse, sed ipsam abripuisse Cererem videretur. Etenim vrbs illa non vrbs videtur, sed fanum Cereris esse: habitare * apud sese Cererem Ennenses arbitrantur: vt mihi non ciues illius ciuitatis,sed omnes sacerdotes, omnes accolæ,atq; antistites Cereris esse videantur. Ennæ tu simulachrum Cereris tollere audebas? Ennæ tu de manu Cereris Victoriam diripere,& deam deæ detrahere conatus es quorum nihil violare.nihil attingere ausi sunt, in quibus erant omnia, quæ sceleri propiora sunt, quam religioni. tenuerunt enim P. Popillio, P. Rupilio coss. Illum locum serui fugitiui, barbari, hostes. sed neque tam serui illi dominorum, quam tu libidinum: neque tam fugitiui illi à dominis, quam tu à iure, & à legibus: neque tam barbari lingua, & natione illi, quam tu natura & moribus: neque illi tam hostes hominibus, quam tu dijs immortalibus. Quæ deprecatio est igitur ei reliqua, qui indignitate seruos, temeritate fugitiuos, scelere barbaros crudelitate hostes vicerit? Audistis Theodorum, & Numinium, & Nicasionem legatos Ennenses publicè dicere, sese à suis ciuibus hæc habere mandata, vt ad Verrem adirent, & eum simulachrum Cereris, & Victoriæ reposcerent: id si impetrassent

petrassent, tum vt morem veterem Ennensium conseruarent, publicè in eum, tametsi vexasset Siciliam, tamen quoniam hæc à maioribus constituta accepissent, testimonium ne quod dicerent: sin autem ea non reddidisset; tum vt iudicio adessent. tum vti de eius iniurijs iudices docerent, sed multo maxime de religione quærerentur. quas illorum querimonias nolite per deos immortales aspernari? nolite contemnere, ac negligere, iudices. Aguntur iniuriæ sociorum: agitur vis legum: agitur existimatio, veritasque iudiciorum. quæ sunt omnia permagna: verum illud maximum: tanta religione obstricta tota prouincia est, tanta superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum occupauit. vt quæcunque accidunt publicè vel priuatim incommoda, propter eam causam * scelere istius euenire videantur. Audistis Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, Herbitenses, Ennenses, complures alios publicè dicere, quæ solitudo esset in agris quæ vastitas, quæ fuga aratorum; quam deserta, quam inculta, quam relicta omnia. ea tametsi istius multis & varijs iniurijs acciderunt; tamen hæc vna causa in opinione Siculorum plurimum valet, quod Cerere violata, omnes cultus, fructusque Cereris in his locis interijsse arbitrantur. Medemini religioni sociorum, iudices: conseruate * vestram auctoritatem. Neque enim hæc externa nobis est religio, neque aliena, quod si esset, si suscipere eam noletis; tamen in eo, qui violasset. sancire vos velle oporteret. Nunc verò, in communi omnium gentium religione, inque his sacris, quæ maiores nostri ab exteris nationibus adscita atque accepta coluerunt, quæ sacra vt erant re vera, sic appellari Græci voluerunt, negligentes ac dissoluti si cupiamus, esse qui possumus? Vnius etiam vrbis omnium pulcherrimæ, atque ornatissimæ Siracusarum direptionem commemorabo, &

in medium proferam, iudices: vt aliquando totam huius generis orationem concludam, ac definiam. Nemo ferè vestrûm est, quin quemadmodum captę sint à M. Marcello Syracusæ, sæpe audierit; nónnunquam etiam in annalibus legerit conferte haud pacem cum illo bello: huius prætoris aduentum, cum illius imperatoris victoria: huius cohortem impuram, cum illius exercitu inuicto: huius libidines, cum illius continentia: ab illo, qui cœpit, conditas: ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas. Ac iam illa omitto, quæ disperse à me multis locis dicentur, ac dicta sunt: forum Syracusanorum, quod introitu Marcelli à * plurima cæde seruatum est, id aduentu Verris Siculorum innocentium sanguine redundasse: portum Syracusanorum, qui tum & nostris Classibus, & Carthaginiensium clausus fuisset, cum, isto prætore, Cilicum myoparoni, prædonibusque patuisse: mitto adhibitam vim ingenuis, matres familias violatas: quæ tum vrbe capta, commissa non sunt neque odio hostili, neque licentia militari, neque more belli, neque iure victoriæ: mitto, inquam, hæc omnia, quæ ab isto per triennium perfecta sunt. ea, quæ côiuncta cum illis rebus sint, de quibus ante dixi, cognoscite. Vrbem Syracusas maximam esse Græcarum vrbium, pulcherrimamq; omnium sæpè audistis. est, iudices, ita, vt dicitur nam & situ est cum munito, tum ex omni aditu vel terra, vel mari præclaro ad aspectum: & portus habet propè in ædificatione aspectuq; vrbis inclusos: qui cum diuersos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur, & confluunt, eorum coniunctione pars oppidi, quæ appellatur Insula, mari disiuncta angusto, ponte rursum * adiungitur, & continetur. Ea tanta est vrbs, vt ex quatuor vrbibus maximis constare dicatur. quare vna est ea, quam dixi, insula: quæ duobus portubus cincta, in vtriusque portus ostium aditumque proiecta est: in qua domus

est

est quæ regis Hieronis fuit, qua prætores vti solent. in ea sunt ædes sacræ complures, sed duæ, quæ longè cæteris antecellunt: Dianæ vna, & altera, quæ fuit ante istius aduentum ornatissima, Mineruæ. In hac insula extrema est fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium, qui fluctu totus operiretur, nisi munimine, ac mole lapidum à mari disiunctus esset. Altera autem est vrbs Syracusis, cui nomẽ Acradina est: in qua forum maximum, pulcherrimæ porticus, ornatissimum prytaneum, amplissima est curia, templũque egregium Iouis Olimpij: cæteræq; vrbis partes vna lata via perpetua, multisque transuersis diuisæ, priuatis ædificijs continentur. Tertia est vrbs, quæ, quod in ea parte Fortunę fanum antiquum fuit, Tyche nominata est: in qua & gymnasium amplissimum est, & complures ædes sacræ; coliturque ea pars, & habitatur frequentissimè. Quarta autem est vrbs, quæ, quia postrema ædificata est, Neapolis nominatur: quàm ad summam theatrum est maximum: præterea duo templa sunt egregia, Cereris vnum, alterum Liberi: signumque Apollinis qui Tennites vocatur, pulcherrimũ & maximum: quod iste si portare potuisset, non dubitasset auferre. Nũc ad Marcellum reuertar, ne hæc à me sine causa commemorata esse videantur. qui cum tam præclaram vrbem vi, copijsque cepisset, non putauit ad laudem populi Rom. hoc pertinere, hanc pulchritudinem, ex qua præsertim nihil periculi ostenderetur, delere, & extinguere. itaque ædificijs omnibus, publicis, & priuatis, sacris, & profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset. in ornatu vrbis habuit victoriæ rationem; habuit humanitatis. victoriæ putabat esse, multa Romam deportare, quæ ornamento vrbi esse possent: humanitatis, non planè spoliare vrbem, præsertim quàm conseruare voluisset. in hac parti-

titione ornatus, non plus victoria Marcelli populo Rom. appetiuit quàm humanitas Syracusano reseruauit. Romam quæ asportata sunt, ad ædem Honoris atque Virtutis, itemq; alijs in locis videmus. nihil in ædibus, nihil in hortis posuit, nihil in suburbano. putauit, si vrbis ornamenta domum suam non contulisset, domum suam vrbi ornamento futuram. Syracusis autem permulta, atque egregia reliquit: deum vero nullum violauit; nullum attigit. Conferte Verrem, non vt hominem cum homine comparetis; ne qua tali viro mortuo fiat iniuria; sed vt pacem cum bello, leges cum vi, forum & iurisdictionem cum ferro, & armis, aduentum & comitatum cum exercitu & victoria conferatis. Aedes Mineruæ est in insula, de qua ante dixi; quàm Marcellus non attigit, quàm plenam atq; ornatam reliquit. quæ ab isto sic spoliata, atque direpta est, non vt ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum, & consuetudinis iura retineret; sed vt à barbaris prædonibus vexata esse videatur. Pugna erat equestris Agathoclis regis in tabulis picta præclare, his autem tabulis interiores templi parietes vestiebantur. nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracusis, quod magis visendum putaretur. has tabulas M. Marcellus, cum omnia illa, victoria sua profana fecisset; tamen religione impetitus non attigit. iste, cum illa tam propter diuturnam pacem, fidelitatemque populi Syracusani sacra religiosaque accepisset; omnes eas tabulas abstulit: parietes, quorum ornatus tot sæcula manserat, tot bella effugerat, nudos ac deformatos reliquit. Et Marcellus, qui, si Syracusas cepisset, duo templa se Romæ dedicaturum vouerat; id quod erat ædificaturus, his rebus ornare, quas ceperat, noluit: Verres, qui non Honori, neque Virtuti, vt ille, sed Veneri & Cupidini vota deberet; is Mineruæ templum spoliare conatus est. ille deos, deorum spolijs ornare noluit: hic ornamenta Mineruæ

neruæ virginis in meretriciam domum transtulit. Viginti & septem præterea tabulas pulcherrimè pictas ex eadem æde sustulit: in quibus erant imagines Siciliæ regum ac tyrannorum: quæ non solum pictorum artificio delectabant; sed etiam commemoratione hominum, & cognitione formarum. Ac videte, quãto tetrior hic tyrannus Syracusanis fuerit, quàm quisquam superiorum: cum illi tamen ornarint tẽpla deorum immortalium; hic etiam deorum monumenta, atque ornamenta sustulerit. Iam verò quid ego de valuis illius templi commemorem? vereor, ne hæc qui non viderunt, omnia me nimis augere, atque ornare arbitrẽtur. quod tamen nemo suspicari debet, tam esse me cupidum, vt tot viros primarios velim, præsertim ex iudicum numero, qui Syracusis fuerint, qui hæc viderint, esse temeritati & mendacio meo conscios. Confirmare hoc liquidò, iudices, possum, valuas magnificentiores ex auro atq; ebore: perfectiores nullas vnquam vllo tempore fuisse. Incredibile dictu est, quàm multi Græci de valuarum harum pulchritudine scriptum reliquerint. nimium forsitan hæc illi mirentur atque efferant. esto. veruntamen honestius est reipub. nostræ, iudices, ea, siue illis pulchra esse videantur, imperatorem nostro in bello reliquisse, quàm prætorem in pace abstulisse. Ex ebore diligẽtissimè perfecta argumenta erant in valuis: ea detrahenda curauit omnia. Gorgonis os pulcherrimum, crinitum anguibus, reuellit, atque abstulit: & tamen iudicauit, se non solum artificio, sed etiam pretio, quæstuq; duci. nam bullas omnes aureas ex his valuis, quæ erant & multæ, & graues, non dubitauit auferre: quarum iste non opere delectabatur, sed pondere. Itaque eiusmodi valuas reliquit, vt quæ olim ad ornandum templum erant maximè, nunc tantum ad claudendum factæ esse videantur. Etiamne gramineas hastas? vidi enim vos in hoc

non minimè, cum testes dicerent, commoueri: quod erant huiusmodi, vt semel vidisse satis essent: in quibus neque manu factum quidquam, neque pulchritudo erat vlla; sed tantum magnitudo incredibilis: de qua vel audire satis esset: nimium, videre. plus, quàm semel etiamne id concupisti? Nam Sappho, quæ sublata de prytaneo est, dat tibi iustam excusationem, prope vt concedendum atq; ignoscẽdum esse videatur. * M. Syllanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elaboratum, quisquam non modò priuatus, sed populus potiùs haberet, quàm homo elegantissimus atque eruditissimus Verres? nimirum contra dici non potest. nostrûm enim vnusquisque, qui tam beati, quàm iste est, non sumus, tam delicati esse non possumus. siquando aliquid istiusmodi videre volet ; eat ad ædem Felicitatis, ad monumentum Catuli, in porticum Metelli: det operam vt admittatur in alicuius istorum Tusculanum: spectet eorum ornatum, si quid iste suorum ædilibus accommodauit. Verres hæc habeat domi : Verres ornamentis fanorum atque oppidorum habeat plenam domum, villas refertas. Etiamne huius operarij studia, ac delicias, iudices, perferetis? qui ita natus est, ita educatus, ita factus & animo, & corpore, vt multo appositior ad * deferenda, quàm ad, auferenda signa esse videatur. Atque hæc Sappho sublata quãtum desiderium sui reliquerit, dici vix potest. num cum ipsa fuit egregie facta, tum epigramma Græcum pernobile incisum habuit in basi; quod iste eruditus homo, & Græculus, qui hæc subtiliter iudicat, qui solus intelligit, si vnam literam Græcam scisset, certè non sustulisset, nunc enim quod inscriptum est inani in basi, declarat quid fuerit, & id ablatum indicat. Quid? signum * Pæanis ex æde AEsculapij præclarè factum sacrum, & religiosum non sustulisti? quod omnes propter pulchritudinem visere, propter religionem

gionem colere solebant. Quid? ex æde Liberi simulachrum Aristæi non tuo imperio palàm ablatũ est? Quid? ex æde Iouis religiosissimũ simulachrum Iouis imperatoris, quem Græci Vrion nominant, pulcherrimè factum, nónne abstulisti? Quid? ex æde Liberi paruum illud caput pulcherrimum quod visere solebamus, num dubitasti tollere? Atque ille Pæan sacrificijs anniuersarijs simul cum AEsculapio apud illos colebatur. Aristæus qui vt Græci ferunt, Liberi filius inuentor olei esse dicitur, vna cum Libero patre apud illos eodem erat in templo consecratus. Iouem autem imperatorem quanto honore suo templo fuisse arbitramini? hinc* colligere potestis. si recordari volueritis, quanta religione fuerit eadem specie atque forma signum illud quod ex Macedonia captum in capitolio posuerat Flamininus. Etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Iouis imperatoris vno in genere pulcherrimè facta: vnum, illud Macedonicum, quod in capitalio videmus: alterum, in ponti ore & angustijs tertium, quod Syracusis ante Verrem prætorem fuit. illud Flamininus ita ex æde sua sustulit, vt in capitolio, hoc est, in terrestri domicilio Iouis poneret. Quod autem est ad introitum Ponti, id cum tam multa ex illo mari bella emerserint, tam multa porrò in Pontum inuecta sint, vsque ad hanc diem integrum, inuiolatumque seruatum est. hoc tertium, quod erat Syracusis, quod M. Marcellus armatus & victor viderat, quod religioni concesserat, quod ciues atque incolæ Syracusani colere, aduenæ non solum visere, verum etiam venerari solebant: id Verres ex templo Iouis sustulit. Vt sæpius ad M. Marcellum reuertar iudices. sic habetote: plures esse à Siracusanis istius aduentu deos, quàm victoria Marcelli homines desideratos. Etenim ille requisisse dicitur etiam Archimedem illum summo ingenio hominem ac disciplina: cumq; cum audisset interfectum,

permolestè tulisse. Iste omnia, quæ requisiuit, non vt seruaret, verum vt asportaret, requisiuit. Iam illa, quia leuiora videbuntur, si hoc loco * dicerentur, ideò præteribo, quod iste mensas Delphicas è marmore crateras ex ære pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum ex omnibus ædibus sacris Syracusis abstulit. Itaq; iudices, hi qui hospites ad ea quæ visenda sunt, ducere solét, & vnum quidque ostendere, quos illi Mystagogos vocant, conuersam iam habent demóstrationem suam. nam vt antè demonstrabant, quid vbiq; esset, * ita nunc, quid vndique ablatum sit, ostenditur. Quid tum, mediocrine tãdem dolore eos affectos esse arbitramini? non ita est, iudices: primum, quod omnes religione mouentur; & deos patrios quos à maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter, & retinẽdos esse arbitrantur: deinde hic ornatus, hæc opera, atque artificia, signa, tabulæ pictæ, Græcos homines nimio opere delectant. Itaq; ex illorum quærimonijs intelligere possumus, hæc illis acerbissima videri, quæ forsitan nobis leuia, & contemnenda esse videantur. mihi credite, iudices) tametsi vosmetipsos hæc eadé audire certò scio) cum multas acceperint per hosce annos socij, atque exteræ nationes calamitates, & iniurias; nullas Græci homines grauius tulerũt, nec ferunt, quàm huiuscemodi spoliationes fanorum, atque oppidorum. Licet iste dicat emisse se, sicuti solet dicere: credite hoc mihi, iudices, nulla vnquam ciuitas tota Asia, & Græcia signum vllum, tabulam pictam, nullum denique ornamentum vrbis, sua voluntate cuiquam vendidit. nisi fortè existimatis, posteaquam iudicia seuera Romę fieri desierint, Græcos homines hæc * vendere cœpisse; quæ tum non modo non vendebant, cum judicia fiebant, verum etiam coemebant. * nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scæuolæ, C. Claudio potentissimis hominibus, quorum ædilitates ornatissimas vidimus, commercium

eum istarum rerum cum Græcis hominibus non fuisse; his qui post iudiciorum dissolutiones ædiles facti sunt, fuisse. Acerbiorem etiam scitote esse ciuitatibus falsam istam & simulatam emptionem, quàm si quis clàm surripiat; aut eripiat palàm, atque auferat. nam turpitudinem summam esse arbitrantur, referri in literas publicas, pretio adductā ciuitatem, & pretio paruo, ea, quæ accepisset à maioribus, vendidisse, atq; * alienasse. etenim mirandū in modū Græci rebus istis, quas nos contemnimus, delectantur. itaq; maiores nostri facilè patiebantur, hæc esse quàm plurima apud socios, vt imperio nostro quàm ornatissimi florētissimiq; essent: apud eos autem, quos vectigales, aut stipendiarios fecerant, tamen hæc relinquebant, vt illi, quibus ea iucunda sunt, quæ nobis leuia videbantur, haberet hęc oblectamenta, & solatia seruitutis. Quid arbitramini Rheginos, qui iam ciues Romani sunt, merere velle, vt ab ijs marmorea Venus illa auferatur? quid Tarentinos, vt ne Europam in Tauro sedentem amittant? vt Satyrum qui apud illos in æde Vestæ est? vt cætera? quid Thespienses, vt Cupidinis signum, propter quod vnum visuntur Thespiæ? quid Gnidios, vt Venerem marmoream? quid vt pictam, Coos? quid Ephesios, vt Alexandrum? quid Cyzicenos, vt Aiacem, aut Medeam? quid Rhodios, vt Ialysum? quid Athenienses, vt ex marmore Iacchum, aut Parhalum pictum, aut ex ęre Myronis buculam? Longum est, & non necessarium commemorare, quæ apud quosque visenda sunt tota Asia & Græcia. verum illud est, quamobrem hæc commemorarim, quod existimare vos hoc volo, mirum quendam dolorem accidere ijs, ex quorum vrbibus hæc auferantur. Atque vt cæteros omittamus, de ipsis Syracusanis cognoscite: ad quos ego cùm venissem, sic primo existimabam; vt Romæ ex istius amicis acceperam, ciuitatem Syracusanam propter

Heraclij hæreditatem, non minus esse isti amicam, quam Mamertinam propter prædarum, ac furtorum omnium societatem; simul & verebar, ne mulierum nobilium, & formosarum gratia, quarum iste arbitrio præturam per triennium gesserat, virorumque quibus cum illæ nuptæ erant, nimia in istum non* lenitudine, sed etiam liberalitate oppugnaret, si quid ex literis Syracusanorum conquirerem. itaque Syracusis cum ciuibus Romanis eram, eorum tabulas *exquirebam, iniurias cognoscebam. cum diutius in eo negotio, curaque fueram, vt requiescerem, curamque animi remitterem, ad Carpinatij præclaras tabulas reuertebar: vbi cum equitibus Rom. ex illo conuentu honestissimi, illos Veruntios, de quibus ante dixi, explicabam: a Syracusanis prorsus nihil adiumẽti neque publice, neque priuatim exspectabam: neque erat in animo postulare. Cum hæc agerem repentè ad me venit Heraclius is, qui tum magistratum Syracusis habebat, homo nobilis, qui Sacerdos Iouis fuisset: qui honos apud Syracusanos est amplissimus. agit mecum, & cum fratre meo vt si nobis videretur, adiremus ad eorum senatum: frequentes esse in curia: se iussu senatus a nobis petere, vt veniremus. Primò nobis fuit dubium, quid ageremus: deinde citò venit in mentem, non esse vitandum nobis illum conuentum & locum. itaque in curiam venimus. honorificè sanè consurgitur, nos rogatu magistratus assedimus. incipit is loqui, qui & auctoritate, & ætate, & vt mihi visum est, vsu rerum antecedebat. Diodorus Timarchides: cuius omnis oratio hanc habuit primo sententiam. Senatum, populumque Syracusanum molestè, grauiterq; ferre, quod ego cum in cæteris Siciliæ ciuitatibus senatum, populumque docuissem, quid eis vtilitatis, quid salutis afferrem; &, cum ab omnibus mandata, legatos, literas, testimoniaque sumpsissem, in illa ciuitate nihil eiusmodi facerem. respondi, Neque

Romæ in conuentu Siculorum cum à me auxilium communi omnium legationum consilio petebatur, causaque totius ad me Siciliæ deferebatur, legatos Syracusanorum affuisse:neq; me postulare, vt quidquam contra C. Verrem decerneretur in ea curia, in qua inauratam C. Verris statuam viderem. Quod posteaquam dixi, tantus est gemitus factus aspectu statuæ,& commemoratione, vt illud in curia positum monumentum scelerum,non beneficiorum videretur. Tum pro se quisque quantum dicendo assequi poterat,docere me cœpit ea, quæ paulò ante commemoraui, spoliatam vrbem, fana direpta, ex Heraclij hæreditate, quàm palæstritis concessisset,multo maximam partem ipsum abstulisse:neque postulandum fuisse vt ille palæstritas diligeret, qui etiam inuétorem olei deum sustulisset: neque illam statuam esse ex pecunia publica,neque publicè datam : sed eos qui hæreditatis diripiendæ participes fuissent,faciendam statuendamque curasse:eosdem Romæ fuisse legatos, illius adiutores improbitatis, socios furtorum, conscios flagitiorum ; eo minus mirari me oportere, si illi communi legatorum voluntati, & saluti Siciliæ defuissent. Vbi eorum dolorem ex illius iniurijs non modo non minorem,sed propè maiorem quàm cæterorũ Siculorum esse cognoui: tum meum animum in illos, tum mei consilij negotijque totius suscepti caussam rationemque proposui, tum eos hortatus sum , vt causæ communi, salutique ne deessent, vt ei illam laudationem, quàm se vi, ac metu coactos,paucis illis diebus decresse dicebant,tollerent. Itaq; , iudices,Syracusani hæc faciunt illius clientes atque amici: primum mihi literas publicas, quas in ærario sanctiore conditas habebant,proferunt:in quibus ostendunt omnia,quæ dixi ablata,esse perscripta; & plura etiam, quàm ego potui dicere. perscripta auté hoc modo, Quod ex æde Mineruæ hoc & illud abesset, quod

ex æde Iouis, quod ex æde Liberi, vt quisque eis rebus tuendis, conseruandisque præfuerat, ita perscriptum erat, cum rationem ex lege redderet, & quę acceperat, deberet tradere; petisse, vt sibi, quod hæ res abessent, ignosceretur. itaque omnes liberatos discessisse; & esse ignotum omnibus; quas ego literas obsignandas publico signo, deportandasque curaui. De laudatione autem ratio sic reddita est. primum cum à Verre literæ aliquantò ante aduentum meum de laudatione venissent; nihil esse decretum: deinde, cum quidam ex illis amicis commonerent, oportere decerni, maximo esse clamore & conuitio repudiatos: &, posteaquam meus aduentus appropinquarit, imperasse eum, qui summam potestatem haberet, vt decernerent: decretum ita esse, vt multò plus illi laudatio mali, quàm boni possit afferre. Id adeò, iudices, vt mihi ab illis demonstratum est, sic vos ex me cognoscite. Mos est Syracusis, vt si qua de re ad senatum referatur, dicat sententiam, qui velit: nominatim nemo rogatur. & tamen, vt quisque honore & ætate antecedit, itaque primus solet sua sponte dicere: idque à cæteris ei cōceditur. quando taceant omnes, tunc sortito coguntur dicere. Cum hic mos esset, refertur ad senatum de laudatione Verris; in quo primum, vt aliquid esset moræ, multi interpellant: de Sext. Peduceo, qui de illa ciuitate, totaque prouincia optimè meritus esset, sese antea, cum audissent ei negotium facessitum, cumque eum publicè pro plurimis eius, & maximis meritis laudare cuperent; à C. Verre prohibitos esse: iniquum esse, tametsi Peduceus eorum laudatione iam non vteretur; tamen non id prius decernere, quod aliquando voluissent, quàm quod tum cogerentur. Cōclamant omnes, & approbant ita fieri oportere: refertur de Peduceo. vt quisque ætate, & honore antecedebat, ita sententiam dixit ex ordine. Id adeò ex ipso S. C. cognoscite.

gnoscite. nam * principio sententiæ perscribi solet. Recita. QVOD VERBA FACTA SVNT DE SEX. PEDVCEO. Dicit qui primi suaserint. decernitur. refertur deinde de Verre. dic quæso quomodo? QVOD VERBA FACTA SVNT DE C. VERRE. quid postea scriptum est? CVM SVRGERET NEMO NEQVE SENTENTIAM DICERET. quid hoc est? SORS DVCITVR. quamobrem? nemo erat voluntarius laudator præturæ tuæ? defensor periculorum tuorum? præsertim cum iure à prætore gratiam posset? nemo. ipsi illi tui conuiuæ, consiliarij & conscij, verbum facere non audebant. in qua curia statua tua stabat, & nuda in ea filij, nemo fuit, quem ne nudus quidem filius, in nuda prouincia commouerit. Atque etiam hoc me docent. Eiusmodi senatusconsulto sese fecisse laudationem, vt omnes intelligere possent, non laudationem, sed potiùs irrisionem esse illam, quæ commonefaceret * istius turpem, calamitosamque præturam. Etenim scriptum esse ita: QVOD iste virgis neminem cecidisset: à quo cognoscitis nobilissimos homines, atque innocentissimos securi esse percussos: QVOD vigilanter prouinciam administrasset: cuius omnes vigilias in stupris constat adulterijsque esse consumptas. hoc autem scriptum etiam, quod proferre non auderet reus; accusator recitare non desineret: QVOD prædones procul ab insula Sicilia prohibuisset Verres: quos etiam intra Syracusanam insulam recipisset. Quæ posteaquam ex illis cognoui? discessit cum fratre è curia, vt nobis absentibus, si quid vellent, decernerent. decernunt statim: primum, vt L. fratri hospitium publicè fieret; quod is eadem voluntatem erga Syracusanos suscepisset, quam ego semper habuissem: id non modo non scripserunt, verum etiam in ære incisum nobis tradiderunt. Valde, herculè, te Syracusani tui quos crebro cõmemorare soles, diligunt;

qui cum accusatore tuo satis iustam causam coniungendæ necessitudinis putant; quod te accusaturus sit; & quod ad * inquirendum in te venerit. postea decernitur, ac non variè; sed propè * coniunctis sententijs, vt laudatio, quæ C. Verri decreta esset, tolleretur.* Atque adeò cum iam non solum discessio facta esset, sed etiam perscriptum, atque in tabulas relatum, prætor appellatur. at quis appellat? magistratus aliquis? nemo. senator? ne id quidem, Syracusanorum aliquis? minimè. quis igitur prætorem appellat? qui quæstor istius fuerat. Cæcilius, ô rem ridiculam, ô desertum hominem, ô desperatum, ac relictum à magistratu Siculo. ne s. c. Siculi homines facere possent, ne suum ius suis moribus, suis legibus obtinere possent, non amicus istius non hospes, non denique aliquis Siculus, sed quæstor prætorem appellat. Quis hoc vidit? aut quis audiuit? Prætor æquus, & sapiens dimitti iubet senatum. cócurrit ad me maxima multitudo. primum senatores clamare, eripi sibi ius, eripi libertatẽ. populus senatum laudare, gratias agere: ciues Rom. à me nusquã discedere. quo quidem die nihil ægrius factum est multo labore meo, quàm vt manus ab illo appellatore abstinerentur. Cum ad prætorem in ius adissemus, excogitat sanè diligenter, & caute. quid decernat. nam ante quàm verbum facerem, de sella surrexit, atque abijt. itaque tum de foro, cum iam aduesperasceret, discessimus. Postridiè mane ab eo postulo, vt Syracusanis liceret s. c. quod pridie fecissent, mihi reddere. Ille enimuerò negat: & ait indignũ facinus esse, quod ego in senatu Greco verba fecissem. quod quidem apud Græcos Græcè locutus essem, id * fieri nullo modo posse. Respondi homini, vt potui, vt volui, vt debui. tum multa; tum etiam hoc me memini dicere. facilè esse perspicuũ, quantum inter hunc, & illum Numidicum verum & germanum Metellum interesset; illum noluisse sua laudatione

laudatione iuuare L. Lucullum sororis virum, quicum optimè conuenisset: hunc homini alienissimo, à ciuitatibus laudationes per vim & metũ comparare. Quod vbi intellexi, multum apud illum recentes nuntios, multum tabulas non commendatitias, sed tributarias valuisse: admonitu ipsorũ Syracusanorum impetum in eas tabulas facio, in quibus singula perscripta erant. Ecce autem noua turba, atq; rixa. ne tamen istum omnino Syracusis sine amicis, sine hospitibus planè nudum esse, ac desertum putetis: retinere cœpit tabulas Theomnastus quidam; homo ridiculè insanus, quem Syracusani Theoractum vocant, qui illic eiusmodi est, vt eum pueri sectentur: vt omnes, cum loqui cœperit, irrideant. Huius tamen insania, quæ ridicula est alijs, mihi tũ molesta sane fuit. nam cum spumas ageret in ore, arderẽt oculi, voce maxima vim me sibi afferre clamaret: copulati in ius peruenimus. Hic ego postulare cœpi, vt mihi tabulas obsignare, ac deportare liceret: ille * contra, instare ego mihi omnium tabularum, & literarum fieri potestatem oportere. Contra ille furiosus vrgere, nihil ad se nostras leges pertinere. Prætor intelligens negare sibi placere, quod s.c ratum esse nõ deberet, id me Romam deportare. Quid multa? nisi vehementiùs homini minatus essem; nisi legum sanctionem, pœnamque recitassem; tabularum mihi potestas facta non esset. ille autem insanus, qui pro isto contra me vehemẽtissimè declamasset; postquam non impetrauit? credo, vt in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat, in quo istius furta Syracusana perscripta erant; quæ ego antea iam ab illis cognoram, & acceperã. Laudent te sanè iam Mamertini, qui ex tanta prouincia soli sunt, qui te saluum velint: ita tamen laudent vt Heius, qui eius princeps legationis est, adsit: ita laudent, vt ea quæ rogati erunt mihi parati sint respondere. Ac ne subito à me opprimantur, hæc sum ro-

gaturus: nauem debeantne? fatebuntur. præbuerintne prætore C. Verre? negabunt. ædificarintne nauem onerariã maximam publicè, quàm Verri dederunt? negare non poterunt. frumentumne ab his sumpserit Verres, quod populo Ro. mitteret, sicuti superiores? negabunt. quid militum, aut nautarum per triennium dederint? nullum datum dicent. fuisse Messanam omnium istius furtorum, ac prædarum receptricem? negare non poterunt. permulta multis nauibus illinc exportata? hanc denique nauem maximam à Mamertinis datam, onustam cum isto prætore profectam? fatebuntur. Quamobrem tibi habe sanè istam laudationem Mamertinam. Syracusanam quidem ciuitatem, vt abs te affecta est, ita in te esse animatam videmus: apud quos etiam Verrea illa flagitiosa sublata sunt. etenim minimè conueniebat, ei deorum honores haberi, qui simulachra deorum sustulisset. Etiam, mehercule, illud in Syracusanis merito reprehẽderetur, si, cum diem festum ludorum de fastis suis sustulissent celeberrimum & sanctissimum, quod eo ipso die Syracusæ à Marcello captæ esse dicuntur; ijdem diem festum Verris nomine agerent, cum iste Syracusanis quæ ille calamitosus dies reliquerat, ademisset. At videte hominis impudentiam, atq; arrogantiam, iudices, qui non solum Verrea hæc turpia, ac ridicula ex Heraclij pecunia constituerit; verum etiam Marcellea tolli imperarit: vt ei sacra facerent, quotannis, cuius opera omnium annorum sacra, deosque patrios amiserant: eius autem familiæ dies festos tollerent, per quam cæteros quoque festos recuperarant.

ACCV-

ACCVSATIONIS IN C. VERREM LIBER. VII.

ORATIO. DECIMA.

NEMINI video dubium esse, iudices, quin apertissimè C. Verres in Sicilia, sacra, profanaque omnia & priuatim & publicè spoliarit, versatusque sit sine vlla non modo religione verũ etiam dissimulatione, in omni genere furandi, atque prędandi. sed quædam mihi magnifica, & prȩclara eius defensio ostenditur: cui quemadmodum resistam, multo mihi antè est, iudices, prouidendum, ita enim causa constituitur, prouinciã Siciliam virtute* eius, & vigilantia singulari, dubijs formidòlosisq; temporibus à fugitiuis, atq; à belli periculis totam esse seruatam. Quid agam, iudices? quo accusationis meæ rationem conferam? quo me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi murus quidam, boni nomen imperatoris opponitur. noui locum: video vbi se iactaturus sit Hortensius. belli pericula, tempora reip. imperatorum penuriam commemorabit: tum deprecabitur à vobis, tum etiam pro suo iure contẽdet, ne patiamini talem imperatorem populi Ro. Siculorum testimonijs eripi, neue obteri laudẽ imperatoriam criminibus auaritiæ velitis. Nõ possum dissimulare, iudices: timeo, ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia quæ fecit, impunè fecerit. venit enim mihi in mentem,

in iudicio M. Aquillij quantum auctoritatis, quantum momenti oratio M. Antonij habuisse existimata sit. qui vt erat in dicendo non solum sapiens, sed etiam fortis, causa propè perorata, ipse arripuit M. Aquillium, constituitque in conspectu omnium, tunicamque eius à pectore abscidit, vt cicatrices populus Rom. iudicesque aspicerent, aduerso corpore exceptas: simul & de illo vulnere, quod ille in capite ab hostium duce acceperat, multa dixit, eoque adduxit eos qui erant iudicaturi, vehementer vt vererentur, ne quem virum fortuna ex hostium telis eripuisset, cum sibi ipse non pepercisset, hic non ad populi Ro. laudē, sed ad iudicum crudelitatem videretur esse seruatus. Hæc eadem nunc ab illis defensionis ratio, viaque tentatur: idem quæritur. sit fur, sit sacrilegus, sit flagitiorum omnium, vitiorumque princeps: at est bonus imperator, & felix, & ad dubia reip. tempora reseruādus. Non agam summo iure tecum: non dicam id quod debeam forsitā obtinere: cum iudicium certa lege sit constitutum, nō quid in re militari fortiter feceris, sed quem admodum manus ab alienis pecunijs abstinueris, abs te docere oportere: non, inquam, sic agam, sed ita quęram, quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in bello. Quid dices? an bello fugitiuorum Siciliam virtute tua liberatam? magna laus * honesta oratio. sed tamen quo bello? nos enim post * id bellum, quod M. Aquillius confecit, sic accepimus, nullum in Sicilia fugitiuorum bellum fuisse. At in Italia fuit, fateor, & magnū quidem, ac vehemens: num igitur ex eo bello partem aliquam laudis appetere conaris? num tibi illius victoriæ gloriam cum M. Crasso, aut Cn. Pompeio communicandam putas? non arbitror hoc etiam deesse tuæ impudentiæ, vt quidquam eiusmodi dicere audeas. obstitisti videlicet, ne ex Italia transire in Siciliam fugitiuorum copiæ possent. vbi? quando? qua ex

parte? cum autem nauibus, aut ratibus conarentur accedere? nos enim nihil vnquam prorsus audiuimus: & illud audiuimus, M. Crassi fortissimi viri virtute, consilioque factum, ne ratibus coniunctis freto fugitiui ad Messanam transire possent: à quo illi conatu non tantopere prohibendi fuissent, si vlla in Sicilia præsidia ad illorum aduentum opposita putarentur. At * tum in Italia bellum tam propè à Sicilia tamen in Sicilia non fuit. Quid mirum? ne, cum in Sicilia quidem fuit, eodem interuallo pars eius belli in Italiam vlla permasit, Etenim propinquitas ad vtram partem hoc loco profertur? vtrum, aditum facilem hostibus, an contagionem imitādi eius belli periculosam fuisse? aditus omnis hominibus sine vlla facultate nauium, non modò disiunctus, sed etiam clausus fuit: vt illis, quibus Siciliam propinquam fuisse dicis, facilius fuerit ad Oceanum peruenire, quam ad Pelor[i]dem accedere. contagio autem ista seruilis belli, cur abs te potius, quam ab his omnibus qui cæteras prouincias obtinuerunt, prædicatur? an quod in Sicilia iam ante bella fugitiuorum fuerunt? at ea ipsa causa est cur ipsa prouincia minimo in periculo sit, & fuerit. Nam posteaquam illinc M. Aquillius decessit, omnium instituta atque edicta prætorum fuerunt eiusmodi, vt ne quis cum telo seruus esset. Vetus est quod dicam, & propter seueritatem exempli nemini fortasse vestrum inauditum: L. Domitium prætorem in Sicilia, cum aper ingens ad eum allatus esset, admiratum requisisse, quis eum percussisset. cum audisset pastorem cuiusdam fuisse, eum ad se vocari iussisse: illum cupidè ad prætorem, quasi ad laudem, atque præmium accurrisse: quæsisse Domicium, qui tantam bestiam percussisset? illum respondisse, venabulo, statim deinde iussu prætoris in crucem esse sublatum. durum hoc fortasse videatur, neq; ego vllam in partem disputo: tantum intelligo, maluisse Domicium crudelem in

animaduertendo, quam in prætermittendo dissolutum videri. Ego his institutis prouinciæ iam tum cum bello fugitiuorum tota Italia arderet, homo non acerrimus, nec fortissimus, Cn. Norbanus in summo otio fuit, perfacile enim sese Sicilia tuebatur, ne quod in ipsa bellum posset existere. etenim cum nihil tam coniunctum sit, quam negotiatores nostri cum Siculis, vsu, re, ratione, concordia: & cum ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant, vt his pacem expediat esse; imperium autem populi Rom. sic diligant, vt id imminui, aut commutari minimè velint; cumq; hæc à seruorum bello pericula, & prætorum institutis, & dominorum disciplina prouisa sint: nullum est malum domesticum, quod ex ipsa prouincia nasci possit, Quid igitur? nulline motus in Sicilia seruorum Verre prætore? nullæne consensiones factæ esse dicuntur? nihil sanè quod ad S. P. Q. R. peruenerit: nihil, quod iste Romam publicè conscripserit: & tamen ceptum esse in Sicilia moueri aliquot locis seruitium suspicor. id adeò non tam ex re quam ex istius factis, decretisq; cognosco. Ac videte, quam non inimico animo sum acturus: ego ipse hæc, quæ ille quærit, quæ adhuc nunquam audistis, commemorabo, & proferam. In * Triochalino, quem locum fugitiui iam ante tenuerunt, Leonidæ cuiusdam Siculi familia in suspicionem vocata est coniurationis: res delata ad istum statim (vt par fuit) iussu eius homines, qui nominati erant, comprehensi sunt, adducti q; Lilybæum: domino denuntiatum est, vt adesset: causa dicta, damnati sunt. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prędam exspectatis aliquam? nolite vsquoquaq; eadem quærere in metu belli, furandi qui locus potest esse? etiam si qua hic fuit in hac re occasio, prætermissa est tum potuit a Leonida nummorum aliquid auferre, cum denuntiauit, vt adesset. fuit nundinatio aliqua, & isti non noua, ne causam diceret, etiam alter locus, vt absoluerentur.

seritur. damnatis quidem seruis, quę prędandi *potest esse ratio? produci ad suppliciũ necesse est. testes enim sunt, qui in consilio fuerunt: testes publicę tabulæ: testis splendidissima ciuitas Lilybętana: testis honestissimus, maximusque conuentus ciuium Rom. nihil potest. producendi sunt. itaq; producuntur, & ad palum alligantur. Etiam nunc mihi expectare videmini, iudices, quid deinde factum sit: quod iste nihil vnquam fecit sine aliquo quæstu atq; præda, quid in eiusmodi re fieri potuit? quod commodum est? expectate facinus, quam vultis improbum: vincam tamen expectationem omniũ * nomine sceleris, coniurationisq; damnati ad supplicium traditi, ad palum alligati, repentè multis millibus hominum inspectantibus soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi. Quid hoc loco potes dicere, homo amentissime, nisi id quod ego non quæro: quod demũ; in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest, tamen ne si dubitetur quidem, quęri oporteat: quid, aut quantum, aut quomodo acceperis, remitto tibi hoc totũ, atq; iste te cura libero, neque enim metuo, ne hoc cuiquam persuadeatur: vt ad quod facinus nemo præter te vlla pecunia adduci potuerit; id tu gratis suscipere conatus sis, verum de ista furandi prędandiq; ratione nihil dico; de hac imperatoria iam tua laude disputo. Quid ais bone custos, defensorque prouinciæ? tu quos seruos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras, & de consilij sententia iudicaras; hos ad supplicium iam more maiorum traditos, & ad palum alligatos, ex media morte eripere, ac liberare ausus es? vt quam damnatis seruis crucem fixeras, hanc indemnatis ciuibus Romanis reseruares? Perditæ ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere vt damnati in integrum restituantur, vincti soluantur, exules reducantur, res iudicatæ rescindantur, quæ cum acciderunt, nemo est, quin intelligat, ruere il-
 lam

Iam rempub. hæc vbi eueniunt, nemo est, qui vllam spem salutis reliquam esse arbitretur. atque hæc sicubi facta sunt; facta sunt vt homines populares, aut nobiles supplicio, aut exilio leuarentur: at non ab his ipsis qui iudicassent; at non statim: at non eorum facinorum damnati, quæ ad vitam, & omnium fortunas pertinerent, hoc verò nouum, & eiusmodi est, vt magis propter reum, quam propter rem ipsam credibile esse videatur, vt homines seruos, vt ipse qui iudicarat, vt statim è medio supplicio demiserit, vt eius facinoris damnatos seruos, quod ad omnium liberorum caput, & sanguinem pertineret. O præclarum imperatorem, nec iam cum M. Aquillio fortissimo viro, sed verò cum Paulis, Scipionibus, Marijs conferendum! tantumne vidisse in metu, periculoque prouinciæ? cum seruitiorum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiæ fugitiuorum videret? nequis se commouere auderet, quantum terroris iniecit? comprehendi iussit. quis non pertimescat? causam * dicere dominos quid seruis tam formidolosum? fecisse videri pronuntiauit. exortam videtur flammam paucorum dolore, ac morte restinxisse, Quid deinde sequitur? verbera atq; ignes, & illa extrema ad supplicium damnatorum, metum cæterorum cruciatus & crux. hisce omnibus supplicijs sunt liberati.. Quis dubitet, quin seruorum animos summa formidine oppresserit? cum viderent ea facilitate prætorem, vt ab eo seruorum, sceleris, coniurationisque damnatorum vita, vel ipso carnifice internuncio, redimeretur. Quid? hoc in Apolloniensi Aristodamo? quid; in Leonte Megarensi non idem fecisti? quid? iste modus seruorum, belliq; subita suspicio, vtrum tibi tandem diligentiam custodiendæ prouinciæ, an nouam rationem imbrobissimi quæstus attulit? Haliciensis Eumenidæ nobilis hominis & honesti, magnæ pecuniæ villicus cum impulsu tuo insimulatus esset, H-S. LX. millia à domino

no accepisti: quod nuper ipse iuratus docuit, quemadmodum gestum esset. Ab equite Rom. C. Matrinio absente, cum esset Romæ, quod eius villicos, pastoresque tibi in suspicionem venisse dixeras, H-S. centum millia abstulisti. dixit hoc L. Flauius, qui tibi eam pecuniam numerauit, procurator C. Matrinij: dixit ipse C. Matrinius, dicet vir clarissimus Cn. Lentulus censor, qui Matrinij honoris causa, recenti negotio ad te literas misit, mittendasque curauit. Quid? de Apollonio Diocli filio Panormitano cui Gemino cognomen est: præteriri potest? ecquid hoc tota Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifestius proferri potest? quem is, vti Panormum venit ad se vocari, & de tribunali citari iussit, concursu magno, frequentiaque conuentus. homines statim loqui, mirari, quod Apolonius homo pecuniosus tam diu ab isto maneret integer: excogitauit? nescio quid attulit. profectò homo diues repentè à Verre non sine causa citatur: expectatio summa omnium, quidnam id esset: cum exanimatus subito ipse accurrit cum adolescente filio: nam pater grandis natu iam diu lecto tenebatur, nominat iste seruum, quem magistrum pecoris esse dicaret: eum dicit coniurasse, & alias familias concitasse. is omninò seruus in familia non erat. eum statim exhiberi iubet. Apollonius affirmat, seruum se omninò illo nomine habere neminem. iste hominē arripi à tribunali, & in carcerem coniici iubet. ille clamare, cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil commisisse: pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in præsentiam non habere, hæc cum maximè summa hominum frequentia testificaretur, vt quiuis intelligere posset, eum quod pecuniam nō dedisset, idcirco illa tam acerba iniuria affici: cum maximè, vt dico, hoc de pecunia clamaret, in vincla coniectus est. Videte constantiā pretoris, & eius prætoris, qui nunc reus non ita defendatur, vt mediocris præ-

tor; sed ita laudetur, vt optimus imperator. cum seruorum bellum metueretur, quo supplicio dominos indemnatos afficiebat; hoc seruos damnatos liberabat. Apollonium locupletissimum hominem, qui, si fugitiui bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret; belli fugitiuorum nomine, indicta causa, in vincla coniecit: seruos quos ipse cum consilio belli faciendi causa consensisse iudicauit; eos sine consilij sententia sua sponte omni supplicio liberauit. Quid, si ab Apollonio aliquid commissum est, quamobrē iure in eum animaduerteretur: tamen ne hanc rem sic agemus, vt crimini, aut inuidiæ reo putemus esse oportere, si quod de homine seuerius iudicauit? Non agam tam acerbè: non vtar ista accusatoria consuetudine, si quid est factum clementer, vt dissolutè factum criminer. si quid vindicatum seuerè est, vt ex eo crudelitatis inuidiam colligam. non agam ista ratione: tua sequar iudicia: tuam defendam auctoritatem, quoad tu voles. simul ac tute cœperis tua iudicia rescindere, mihi succensere desinito. meo enim iure contendam eum qui suo iudicio condemnatus sit, iuratorum iudicum sententijs damnari oportere. Non defendam Apollonij causam, amici atq; hospitis mei, ne tuum iudicium videar rescindere: nihil de hominis frugalitate, virtute, diligentia dicam: prætermittam illud etiam, de quo anteà dixi: fortunas eius ita constitutas fuisse, familia, pecore, villis, pecunijs creditis, vt nemini minus expediret, vllum in Sicilia tumultum, aut bellum commoueri non dicam ne illud quidem, si maximè in culpa fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimum, ciuitatis honestissimæ, tam grauiter animaduerti causa indicta non oportuisse: nullam inuidiam in te, ne ex illis quidem rebus concitabo. cùm esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis interdictis tuis patri exacta ætate, & adolescenti filio adeundi ad illum

illum miserum potestatem nunquam esse factam. etiam illud præteribo, quotiescunque Panormum veneris illo anno,& sex mensibus (nam tamdiu fuit in carcere Apollonius) toties ad te senatum Panormitanum adisse supplicem cum magistratibus, sacerdotibusque publicis,orantem, atque obsecrantem,vt aliquando ille miser, atq; innocens calamitate illa liberaretur. relinquam hæc omnia: quæ si velim persequi, facilè ostendam tua crudelitate in alios,omnes tibi aditus misericordiæ iudicum iampridem esse præclusos. omnia igitur ista concedam, & remittam, præuideo enim, quid sit defensurus Hortensius. fatebitur apud istum,neque senectutem patris,neq; adolescentiam filij,neq; lachrymas vtriusq; plus valuisse,quam vtilitatem, salutemque prouinciæ: dicet remp. administrari sine metu,ac seueritate non posse: quæret quamobrem fasces prætoribus præferantur? cur secures datæ? cur carcer ædificatus? cur tot supplicia sint in improbos more maiorum constituta? quæ cùm omnia grauiter, seuerèque dixerit; quæram cur hunc eundem Apollonium Verres idem,repentè,nulla noua re allata,nulla defensione, sine causa de carcere emitti iusserit? tantumq; in hoc crimine suspicionis esse affirmabo, vt iam ipsis iudicibus sine mea argumentatione cõiecturam facere permittam, quod hoc genus prædandi,quam improbum,quam indignum, quamque ad magnitudinem quæstus immensum, infinitumq; esse videatur.Nam quæ iste in Apollonio fecit, ea primum breuiter cognoscite quot & quanta sint: deinde hæc expendite,atq; æstimate pecunia.reperietis, idcirco hæc in vno homine pecunioso tot cõstituta,vt cæteris formidines similium incommodorum, atque exempla periculorum proponerentur. Primum insimulatio est repentina, capitalis, atque inuidiosi criminis: statuite, quanti hoc putetis, & quam multo redemisse.Deinde crimen sine accusa-

tore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione. æstimate harum rerum omnium pretia, & cogitate in his, iniquitatibus vnum hæsisse Apollonium, cæteros profectò multos ex his incommodis pecunia se liberasse. Postremò tenebræ, vincula, carcer, inclusum supplicium, atque à conspectu parentum, ac liberûm, denique à libero spiritu, & communi luce seclusum. Hæc verò, quæ vel vita redimi rectè possunt, æstimare pecunia non queo. hæc omnia sero redemit Apollonius, iam mœrore, ac miserijs perditus: sed tamen cæteros docuit, ante istius auaritiæ, ac sceleri occurrere. Nisi verò existimatis hominem pecuniosissimum sine aliqua causa quæstus * iniectum ad tam incredibile crimen; aut sine eadem causa repentè è carcere emissum; aut hoc prædandi genus ab isto in illo vno adhibitum, ac tentatum; & non per illum omnibus pecuniosis Siculis metum propositum, & iniectum. Cupio mihi, iudices, ab illo subijci, quoniam de militari eius gloria dico, si quid fortè prætereo. Nam mihi videor de omnibus iam rebus eius gestis dixisse; quæ quidem ad belli fugitiuorum pertinerent suspicionem. certè nihil sciens prætermisi. Habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam, defensionemque prouinciæ. summa illuc pertinet, vt sciatis quoniam plura genera sunt imperatorum, ex quo genere iste sit. Ne diutiùs in tanta penuria virorum fortium talem imperatorem ignorare possitis; non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in re gerenda celeritatem, neque ad huius, qui posteà fuit singulare consilium, neque ad Pauli rationem, ac disciplinam, neque ad C. Marij vim * atq; virtutem, sed * ad aliud genus imperatorum sane diligenter retinendum & conseruandum, quæso cognoscite. Itinerum primum laborem, qui vel maximus est in re militari, iudices, & in Sicilia maximè necessarius, accipite quàm facilem sibi iste

&

...andum ratione, consilioq; reddiderit. Primum temporibus hibernis, ad magnitudinem frigorum, et ad tempestatum vim atque imbrium, præclarum sibi hoc remedium comparat. vrbem Syracusas elegerat: cuius hic situs, atque hæc natura esse loci, cælique dicitur, vt nullus vnquam dies tam magna turbulentaque tempestate fuerit, quin aliquo tempore solem eius diei homines viderent. hic ita viuebat iste bonus imperator hibernis mensibus, vt eum non facile, non modo extra tectum, sed extra lectum quidem quisquam videret. ita diei breuitas conuiuijs, noctis longitudo stupris & flagitijs conterebatur. cum autem ver esse cœperat, cuius initium iste non à Fauonio, neque ab aliquo astro notabat; sed cum rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat se labori, atque itineribus: in quibus vsq; eo se præbebat patientem, atq; impigrum, vt eum nemo vnquam in equo sedentem videret. Nam, vt mos fuit Bithyniæ regibus, lectica *hexaphoro ferebatur. in quo puluinus erat pellucidus Melitensi rosa fartus; ipse autem coronam habebat vnam in capite, alteram in collo: reticulumq; ad nares sibi *admouebat tenuissimo lino, minutis maculis plenum rosę. Sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat; eadem lectica vsq; in cubiculum deferebatur. eo veniebant Siculorum magistratus; veniebant equites Rom. id quod ex multis iuratis audistis: controuersiæ secreto deferebantur, paulò post palam decreta auferebantur. deinde vbi paulisper in cubiculo pretio, non æquitate iura descripserat; Veneri iam, & Libero reliquum tempus deberi arbitrabatur. quo loco mihi non prætermittenda videtur præclari imperatoris egregia, ac singularis diligẽtia. Nam scitote esse oppidum in Sicilia nullum ex ijs oppidis, in quibus consistere prætores, & conuentum agere solent, quo in oppido non isti ex aliqua familia non ignobili delecta ad libi-

dinem mulier esset. itaque nonnullæ ex eo numero in conuiuium adhibeantur palàm. si quę castiores erant, ad tempus veniebant, lucem, conuentumq; vitabant. erant autem conuiuia non illo silentio prætorum, atq; imperatorũ, neq; eo pudore, qui in magistratuum conuiuijs versari solet; sed cum maximo clamore, atq; * conuitio nonnunquam etiam res ad manus, atq; ad pugnam veniebat. iste enim prætor seuerus, ac diligens, qui populi Ro. legibus nunquã paruisset, illis diligenter legibus, quæ in poculis ponebantur obtemperabat. itaq; erant exitus eiusmodi, vt alius inter manus è conuiuio tanquam è prælio, auferretur, alius tanquam occisus relinqueretur: pleriq; fusi sine mente, ac sine vllo sensu iacerent: vt quiuis cùm aspexisset, non se prætoris conuiuiũ, sed * vt Cannensem pugnam nequitię videre arbitraretur. Cùm verò æstas summa esse iam cœperat, quod tempus omnes Siciliæ semper prętores in itineribus consumere consueuerunt, propterea quod tum putant obeundam esse maximè prouinciam, cùm in areis frumenta sunt, quod & familiæ congregantur, & magnitudo seruitij perspicitur, & labor operis maximè offenditur, & frumenti copia commonet, tempus anni nõ impedit: tum inquam, cùm concursant cæteri prætores, iste nouo quodam ex genere imperato, pulcherrimo Syracusarum * loco statiua sibi castra faciebat. nam in ipso aditu, atq; ore portus, vbi primum ex alto sinus ad vrbem à litore inflectitur, tabernacula carbaseis intenta velis collocabat. huc ex illa domo prætoria, quæ regis Hieronis fuit, sic emigrabat, vt per eos dies nemo ipsum extra illum locum videre posset. in eum autẽ ipsum locum aditus erat nemini, nisi qui aut socius, aut minister libidinis esse posset. huc omnes mulieres, quibus cùm iste consueuerat, conueniebant: quarũ incredibile est quanta multitudo fuerit Syracusis. huc homines digni istius amicitia, digni vita illa, conuiuijsq;

uiuijsque veniebant. inter eiusmodi viros, ac mulieres adulta ætate filius versabatur: vt eum, etiamsi natura à parentis similitudine abriperet; consuetudo tamen, ac disciplina, *patri similem esse cogeret. huc Tertia illa perducta per dolum, atq; insidias à Rhodio tibicine, maximas in illius castris effecisse turbas dicitur: cùm indignè pateretur vxor Cleomenis Syracusani nobilis mulier, itemque vxor Aeschrionis, honesto loco nata, in conuentu suum mimi Isidori filiam venisse. iste autem Hannibal, qui in suis castris virtute putaret oportere, non genere certari, sic hanc Tertiam dilexit, vt eam secum ex prouincia *exportaret. Ac per eos dies, cùm iste cũ pallio purpureo, talariq; tunica versaretur in conuiuijs muliebribus, non offendebantur homines in eo, neq; molestè ferebant, adesse à foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri: * locum illum littoris percrepare totum mulierum vocibus, cantuq; symphoniæ: in foro silentium esse summum causarum atq; iuris, non ferebant homines molestè. non enim ius abesse videbatur à foro, neq; iudicia; sed vis, & crudelitas, & bonorum acerba, atque indigna direptio. Hunc tu igitur imperatorem esse defendis, Hortensi? huius furta, rapinas, cupiditatẽ, crudelitatem, superbiam, scelus, audaciam, rerũ gestarum magnitudine, atq; imperatoris laudibus tegere conaris? Hic scilicet est metuendum, ne ad exitũ defensionis tuæ vetus illa Antoniana dicendi ratio, atq; auctoritas proferatur: ne excitetur Verres, ne denudetur à pectore, ne cicatrices populus Ro. aspiciat, ex mulierũ morsu, vestigia libidinis atq; nequitiæ. Dij faciant, vt rei militaris, vt belli mentionem facere audeas. cognoscentur enim omnia istius æra illa vetera, vt nõ solùm in imperio, verùm etiam in stipẽdijs qualis fuerit intelligatis. renouabitur prima illa militia, cùm iste è foro abduci, non, vt ipse prædicat, perduci solebat. aleatoris Placentini castra, commemorabun-

tur: in quibus cum frequens fuisset; tamen ære diruitus est. multa eius in stipendijs damna proferentur; quæ ab isto ætatis fructu dissoluta, & compensata sunt. Iam verò cum in eiusmodi patientia turpitudinis aliena, non sua satietate obduruisset; qui vir fuerit, quot præsidia, quam munita pudoris, & pudicitiæ, vi & audacia ceperit, quid me attinet dicere; aut coniungere cum istius flagitio cuiusquam præterea dedecus? non faciam, iudices! omnia vetera pretermittam: duo sola recentia sine cuiusquam infamia ponam: ex quibus coniecturam facere de omnibus possitis. vnum illud, quod ita fuit illustre, notumque omnibus, vt nemo tam rusticanus homo L. Lucullo, & M. Cotta c o s s. Romam ex vllo municipio vadimonij causa venerit, quin sciret iura omnia populi Rom. nutu, atq; arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari: alterum quod cum paludatus exisset, votaq; pro imperio suo, communique populi Ro. nuncupasset; noctu stupri causa lectica in vrbē introferri solitus est ad mulierem, nuptam vni propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnes diuinas, atq; humanas religiones. O dij immortales, quid interest inter mentes hominum, & cogitationes! ita mihi meam voluntatem, spemq; reliquę vitę vestra populiq; Ro. existimatio cōprobet; vt ego, quos adhuc mihi magistratus populus Ro. mandauit, sic eos accepi, vt me omniū officiorū obstringi religione arbitrarer. Ita quęstor sum factus vt mihi honorem illū tuum nō solum datum, sed etiam creditū ac cōmissum putarem. sic obtinui quæsturam in prouincia Sicilia, vt omnium oculos in me vnum coniectos arbitrarer: vt me quęsturamq; meam, quasi in aliquo orbis terrę theatro versari existimarem: vt omnia semper, quę iucunda videntur esse, non modo his extraordinarijs cupiditatibus, sed etiam ipsi naturę ac necessitati denegarem. Nunc sum designatus ędilis, habeo rationē quid à populo Ro.

acce-

acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum cæremonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem populo plebiq; Ro. ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate, ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæque esse faciundos: mihi sacrarum ædium procurationem: mihi totam vrbem tuendam esse commissam? ob earum rerum laborem, & solicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius imaginis ad memoriam, * posteritatemque prodendam. Ex his ego rebus omnibus, iudices, ita mihi deos omnes propitios esse velim, vt tametsi mihi iucundissimus est homo populi; tamen nequaquam tantum capio voluptatis, quantum solicitudinis, & laboris: vt hæc ipsa ædilitas, non quia necesse fuerit, alicui candidato data, sed quia sic oportuerit, rectè collocata, & iudicio populi digno in loco posita esse videatur. Tu cum esses prætor renuntiatus quoquo modo (mitto enim, & prætereo, quid tum sit actum) sed cum esses renuntiatus. vt dixi non ipsa præconis voce excitatus es, qui te toties seniorum, iuniorumque centurijs illo honore affici pronunciauit, vt hoc putares, aliquam reip. partem tibi creditam? annum tibi illum vnum domo carendum esse meretrici? Cum tibi sorte obtigisset, vt ius diceres: quantum negotij, quid oneris haberes, nunquã cogitasti: neque illud rationis habuisti, si forte expergefacere te posses, eam prouinciam, quam tueri singulari sapientia, atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam, nequitiamque venisse. Itaq; non modò domo tua Chelidonem in prætura * extrudere noluisti, sed in Chelidonis domũ præturam tuam totam detulisti. Secuta prouincia est in qua tibi nunquam venit in mentem, non tibi idcircò fasces, & secures, & tantam imperij vim, tantamque

ornamentorum omnium dignitatem datam, vt earum rerum vi, & auctoritate omnia repagula iuris, pudoris, & officij perfringeres: vt omnium bona prædam tuam duceres: nullius res tuta, nullius domus clausa, nullius vita septa, nullius pudicitia munita contra tuam cupiditatem, & audaciam posset esse in qua tu te ita gessisti, vt, cum omnibus tenearé rebus, ad bellũ fugitiuorum confugias: ex quo iam intelliges non modò tibi nullam defensionem, sed maximam vim criminum exortam, nisi forte Italici belli fugitiuorũ reliquias, atq; illud Tempsanum incommodum proferes ad quod recẽs cum te peropportune fortuna obtulisset, si quid in te virtutis atq; industriæ fuisset. idem, qui semper fueras, inuentus es, Cum ad te Valentini venissent, & pro his homo disertus & nobilis M. Marius loqueretur, vt negotium susciperes? vt cum penes te prætorium imperium, ac nomen esset, ad illam paruam manum extinguendam, ducem te principemque præberes? non modò id refugisti, sed eo ipso tempore, cum esses in litore, Tertia illa tua, quam tecum deportabas, erat in omnium conspectu. Ipsis autem Valentinis ex tam illustri nobilique municipio, tantis de rebus responsum nullum dedisti? cùm esses cum tunica palla & pallio, Quid hunc proficiscentem, quid in ipsa prouincia fecisse existimatis? qui cum iam ex prouincia, non ad triumphum, sed ad iudicium decederet, ne illam quidem infamiam fugerit, quam sine vlla voluptate capiebat. O diuina senatus frequentis in æde Bellonæ admurmuratio! Memoria tenetis, iudices, cum advesperasceret, & paulò ante esset de hoc Tempsano incommodo nunciatum? cum inueniretur nemo qui in illa loca cum imperio mitteretur, dixisse quendam Verrem esse non longè à Tempsa? quam valdè vniuersi admurmurarint? quam palam principes contradixerint. Et is tot criminibus, testimonijsque conuictus, in eorum tabellis

lis spem sibi aliquam ponit, quorum omnium palam, causa incognita, voce damnatus est? Esto: nihil ex fugitiuorum bello, aut suspicione belli laudis adeptus est: quod neque bellum eiusmodi, neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab isto prouisum est, ne quod esset. At verò contra bellum prædonum classem habuit ornatam: * diligentiamque singularem: itaque isto prætore, præclarè defensa prouincia est. Sic de bello prædonum, sic de classe Siciliensi, iudices, dicam, vt hoc iam antè confirmem, in hoc vno genere omnes inesse culpas istius maximas auaritiæ, maiestatis * diminutæ, libidinis, crudelitatis. hæc dum breuiter expono, quæso vt fecistis adhuc, diligenter attendite. Rem naualem primum ita dico esse administratam, non vti prouincia defenderetur, sed vt classis nomine pecunia quæreretur. Superiorum prætorum consuetudo cùm hæc fuisset, vt naues ciuitatibus, certusque numerus nautarum, militumque imperaretur: maximę, & locupletissimę ciuitati Mamertinę nihil horum imperauisti. ob * hanc rem quid tibi Mamertini clam dederint pecuniæ, post si * videbitur, ex ipsorum literis, & testibus quæremus. nauem verò Cybeam maximam, triremis instar, pulcherrimam, atque ornatissimam, palam ædificatam sumptu publico, sciente Sicilia, per magistratum senatumque Mamertinum tibi datam donatamque esse dico. hæc nauis onusta præda Siciliensi, cum ipsa quoque esset ex præda, simul cum iste decederet, appulsa Veliam est, cum plurimis rebus, & ij quas ante Romam mittere cum cæteris furtis noluit, quod erant charissimæ, maximèq; eum delectabant. Eam nauem nuper egomet vidi Veliæ, multiq; alij viderunt, pulcherrimam, atq; ornatissimam iudices: quæ quidem omnibus, qui eam aspexerant prospectare iam exilium, atq; explorare fugam domini videbatur. Quid mihi hoc loco respondebis? nisi fortè id, quod tametsi probari nullo modo potest,

test

teſt: tamen dici quidem in iudicio de pecunijs repetundis neceſſe eſt: de tua pecunia conſtare ædificatam eſſe eam nauem. Aude hoc ſaltem dicere, quod neceſſe eſt. noli metuere, Hortêſi, ne quæram, qui licuerit ædificare nauem ſenatori. antiquæ ſunt iſtæ leges, & mortuæ, quemadmodum tu ſoles dicere, quæ vetant.* fuit iſta reſpub. quondam, fuit iſta ſeueritas in iudicijs, vt iſtam rem accuſator in magnis criminibus obijciendam putaret. Quid enim tibi naue opus fuit, cui ſi quo publicè proficiſceris, & præſidij, & vecturæ cauſa, ſumptu publico nauigia præberentur? priuatim autem nec proficiſci quoquã potes, nec acceſſere res tranſmarinas ex ijs locis, in quibus tibi habere, mercari non licet. Deinde cur quidquam contra leges paraſti? valeret hoc crimen in illa veteri ſeueritate, ac dignitate reip. nunc non modo te hoc crimine non arguo; ſed ne illa quidem communi vituperatione reprehẽdo. Poſtremò tu tibi hoc nunquam criminoſum, nunquam inuidioſum fore putaſti, celeberrimo loco palàm tibi ædificari onerariam nauem in ea prouincia, quam tu cum imperio obtinebas? Quid eos loqui, qui videbant, quid exiſtimare eos, qui audiebant, arbitrabare? inanem te nauem eſſe in Italiam deducturũ? nauiculariam te, cùm Romam veniſſes, eſſe facturũ? ne illud quidem quiſquam poterat ſuſpicari, te habere in Italia maritimum fundum, & ad fructus deportandos onerariam nauem comparare. eiuſmodi de te voluiſti ſermonem eſſe omnium palam vt loquerentur, te illam nauem parare, quæ prædam ex Sicilia deportaret, & quæ ad ea furta, quæ reliquiſſes, commearet? Verùm hæc omnia ſi doces nauem de tua pecunia ædificatam, remitto, atque concedo, ſed hoc homo amentiſſime non intelligis: priore actione ab iſtis ipſis Mamertinis tuis laudatoribus eſſe ſublatam? Nam dixit Heius princeps ciuitatis, princeps iſtius legationis, quæ ad tuam laudationẽ

missa est, nauem tibi operis publicis Mamertinorũ esse ædificatam, eiq; faciendæ senatorem Mamertinum publicè præfuisse. Reliqua est materies. hanc Rheginis, vt ipsi dicunt (tametsi tu negare non potes) publicè, quod Mamertini materiem non habẽt imperauisti. Si & ex quo fit nauis, & qui faciunt, imperio tibi tuo, non precio præsto fuerunt ; vbi tandem isthuc latet, quod tu de tua pecunia dicis impensum? At Mamertini in tabulis nihil habent. primũ video potuisse fieri, vt ex ærario nihil darẽt (etenim vel Capitoliũ, sicut apud maiores nostros factũ est publicè * gratis coactis fabris, operisq; imperatis exædificari, atq; effici potuit) deinde id quoq; perspicio,* quod & ostendam cum istos produxero, ipsorum ex literis multas pecunias isti erogatas in operum locationes falsas atq; inanes esse persciptas. Nam illud minime mirum est, Mamertinos, à quo summum beneficium acceperant, quem sibi amiciorem, quã populo Romano esse cognouerant, eius capiti literis suis pepercisse. Sed si argumento est Mamertinos pecunias tibi nõ dedisse, quia scriptũ non habent; sit argumento tibi gratis constare nauem, quia, quid emeris, aut quid locaueris, scriptum proferre non potes. At enim idcirco nauẽ Mamertinis non imperasti, quod sunt fœderati. dij approbẽt. habemus hominem in fęcialium manibus educatũ, vnum præter cæteros in publicis religionibus fœderum sanctum, & diligentem. omnes, qui ante te prætores fuerunt, dedantur Mamertinis, quod ijs nauem contra pactionem fœderis imperarint. Sed tamen tu sancte homo, ac religiose, cur Tauromimitanis item fœderatis nauem imperasti? an hoc probabis, in æqua causa populorum sine pretio varium ius, & disparẽ cõdicionẽ fuisse? Quid si eiusmodi esse hæc duo fœdera duorũ populorum, iudices, doceo, vt Taurominitanis nominatim cautũ & exceptũ sit fœdere, ne nauẽ dare debeãt: Mamertinis

in ipso fœdere sanctum, atq; perscriptum sit, vti nauem dare necesse sit? istum autem contra fœdus & Taurominitanis imperasse, & Mamertinis remisisse? num cui dubium poterit esse, quin, Verre prætore, plus Mamertinis Cybea, quàm Taurominitanis fœdus opitulatum sit? Recitentur fœdera. isto igitur tuo quemadmodum ipse prædicas, beneficio, vt res indicat, pretio atque mercede, minuisti maiestatem * populo Rom. minuisti auxilia reip. minuisti copias maiorum virtute ac sapiētia comparatas: sustulit ius imperij, conditionem sociorum, memoriam fœderis. Qui ex fœdere ipso nauem vel vsque ad Oceanum, si imperassemus, sumpta, periculoque suo armatam, atque ornatam mittere debuerunt: hi, ne in freto ante sua tecta & domus nauigarent, ne sua mœnia portusque defenderent, pretio abs te ius fœderis, & imperij condicionem * emerunt. Quid censetis in hoc fœdere faciundo voluisse Mamertinos impēdere laboris, operæ, pecuniæ, ne hæc biremis ascriberetur, si id vllo modo possent à nostris maioribus impetrare? nam cum hoc munus * imperaretur tam graue ciuitati, inerat nescio quo modo in illo fœdere societatis. quasi quædam nota seruitutis. Quid tum recentibus suis officijs, integra re, nullis populi Rom. difficultatibus à maioribus nostris fœdere assequi non potuerunt; id nunc nullo nouo officio suo, tot annis post, iure imperij nostri quotannis vsurpato ac semper retento, summa in difficultate nauium à C. Verre pretio assecuti sunt. An non hoc solum assecuti, ne nauē darent: ecquem nautam, ecquē militem, qui aut in classe, aut in præsidio esset, te prætore per triennium Mamertini dederunt? Deniq; cum ex senatusconsulto, itemq; ex lege Terentia, & Cassia frumētum æquabiliter emi ab omnibus Siciliæ ciuitatibus oporteret; id quoq; munus leue, atque commune Mamertinis nō remisisti. Dices frumentū Mamertinos non debere. quomodo

modo non debere? an, vt ne venderent? non enim erat hoc genus frumenti ex eo genere, quod exigeretur, sed ex eo, quod emeretur. Te igitur, autore, & interprete, ne foro quidem & commeatu Mamertini populum Ro. iuuare debuerunt. Quæ tandem ciuitas fuit, quæ deberet? qui pubicos agros arant, certú est quid ex lege censoria dare debeant, cur iis quidquã præterea ex alio genere imperauisti? Quid decumãt? núquid præter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur ijs quoq; statuisti, quantú ex hoc genere frumenti empti darent? qui sunt immunes, ij certe nihil debent. at ijs non modo imperasti, verum etiam, quo plus darent quàm poterant, hæc sexagena millia modiú, quę Mamertinis remiseras, addidisti. Neq; hoc dico, cæteris nõ recte imperatum esse. Mamertinis, qui erant in eadé causa, & quibus superiores omnes prætores item vt cæteris, imperarant; pecuniamque ex senatusconsulto, & ex lege dissoluerant; his dico non recte remissum. * at vt hoc beneficium quemadmodum dicitur, trabali clauo figeret, cú consilio causam Mamertinorú cognoscit; & de consilij sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronuntiat. Audite decretum mercenarij prætoris ex ipsius commẽtario, & cognoscite, quanta in scribendo grauitas, quanta in constituendo iure sit auctoritas. Recita* commentarium. Libenter ait se facere: itaq; perscribit. Quid si hoc verbo non esset vsus. libenter? nos videlicet inuitum te quæstum facere putaremus? Ac de consilij sententia, præclarum recitari consilium iudices audistis. vtrum vobis consilium recitari tandem prætoris videbatur, cum audiebatis nomina? an prædonis improbissimi societas, atq; comitatus? En fœderum interpretes, societatis pactores, religionis auctores: nunquam in Sicilia frumentum publicè est emptum, quin Mamertinis pro portione imperaretur, antę quàm hoc delectum, præclarumq;

consilium iste dedit, vt ab his nummos acciperet, ac sui similis esset. Itaque tantum valuit istius decreti auctoritas, quãtum debuit eius hominis, qui, à quibus frumentum emere debuisset, ijs decretum vendidisset. Nam statim L. Metellus, vt isti successit, ex C. Sacerdotis & Sext. Peducei instituto, ac literis, frumentum Mamertinis imperauit. tum illi intellexerunt, se id, quod à malo auctore emissent, diutius obtinere non posse. Age porro tu, qui te tam religiosum existimari voluisti interpretem fœderum, cur Taurominitanis frumentum, cur Netinis imperasti? quarum ciuitatum vtraque fœderata est. ac Netini quidem sibi non defuerũt, nam simulac pronuntiasti libenter te Mamertinis* quidem remittere; te adierunt, & eandem suam causam fœderis esse docuerunt. tu aliter decernere eadem in causa non potuisti prouincias Netinos frumentum dare non oportere: & ab his tamen exigis. Cedo mihi eiusdem prætoris literas, & rerum * decretarum frumenti imperati, & rerum decretarum tritici empti. Quid potius in hac tanta, ac tam turpi inconstantia suspicari possumus, iudices, quàm id, quod necesse est, aut isti à Netinis pecuniam, cum posceret, non datam: aut id esse actum, vt intelligerent Mamertini, bene se apud istum tam multa pretia ac munera collocasse, cum idem alij iuris ex eadem causa non obtinerent? Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinæ laudationis? in qua quàm multa sint vulnera, quis est vestrum, iudices, quin intelligat? * primum in iudicijs, qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei, nullum dare, quàm illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. tot in Sicilia ciuitates sunt, quibus tu per triennium præfuisti; arguunt cæteræ: paucæ, & paruæ metu repressæ silent: vna laudat. hoc quid est, nisi intelligere, quid habeat vtilitatis vera laudatio? sed tamen ita, Verres, prouinciæ præfuisti,

vt

vt hac vtilitate necessario tibi sit carendum. Deinde, id quod alio loco ante dixi, quæ est ista tandem laudatio, cuius laudationis legati principes, & publicè tibi nauē ædificatam, & priuatim se ipsos abs te spoliatos, expilatosque esse dixerunt? Postremo quid aliud isti faciunt, cum te soli ex Sicilia laudant, nisi testimonio nobis sunt, te omnia sibi esse largitum, quæ tu de rep. nostra detraxeris? Quæ colonia est in Italia tam bono iure? quod tam immune municipium, quod per hoc annos tam commoda vacatione sit vsum omnium rerum, quàm Mamertina ciuitas per triennium? soli ex fœdere quod debuerunt, non dederunt: soli, isto prætore omnium rerum immunes fuerunt; soli, in istius imperio in ea condicione vitæ fuerunt, vt populo Rom. nihil darent, Verri nihil denegarent. Verum vt ad classem, quo ex loco sum digressus, reuertar, accepisti à Mamertinis nauem contra legem; remisisti contra fœdera. ita in vna ciuitate bis improbus fuisti: cum & remisisti, quod non oportebat; & accepisti, quod non licebat, exigere te oportuit nauem, quæ contra prædones; non quæ cum præda nauigaret: quæ defenderet, ne prouincia spoliaretur; non * quæ noua prouinciæ spolia portaret. Mamertini tibi & vrbem, quo furta vndique portares; & nauem qua exportares, præbuerunt. illud tibi oppidum receptaculum prædæ fuit: illi homines testes, custodesque furtorum: * illi tibi & locum furtis, & furtorum vehiculum comparauerunt. Itaque ne tum quidem, cum classem auaritia, ac nequitia tua perdidisti, nauem Mamertinis imperare ausus es: quo tempore in tāta inopia nauium tantaque calamitate prouinciæ, etiamsi precario essent rogandi; tamen ab his impetraretur. reprimebat enim tibi & imperandi vim, & rogandi conatum præclara illa non populo Ro. reddita biremis, sed prætori donata Cybea. ea fuit merces imperij, auxilij, iuris, consuetudinis,

fœderis. Habetis vnius ciuitatis firmum auxilium amissum, ac venditum pretio, cognoscite nunc nouam prædandi rationem, ab hoc primum excogitatam. Sumptum omnem in classem frumento stipendio, cæterisque rebus, suo quoque nauarcho ciuitas semper dare solebat. is neque vt accusaretur à nautis committere audebat; & ciuibus suis rationem referre debebat: * ille in omni negotio, non modo labore, sed etiam periculo suo versabatur. Erat hoc, vt dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus prouincijs etiam in sociorum, & Latinorum stipendio, ac sumptu; tum cum illorum auxilijs vti solebamus. Verres post imperium constitutum primum imperauit, vt ea pecunia omnis à ciuitatibus sibi annumeraretur: vt is eam pecuniam tractaret, quam ipse præfecisset. cui potest esse dubium, quamobrem & omnium consuetudinem veterem primus immutaris, & tantam vtilitatem per alios tractandæ pecuniæ neglexeris, & tantam difficultatem cum crimine, molestiam cum suspicione susceperis? Deinde alij quæstus instituuntur ex vno genere nauali; videre quàm multi: accipere à ciuitatibus pecunias, ne nautas darent: prætio certo missos facere nautas: missorum omne stipendium lucrari: reliquis quod deberet, non dare. Hæc omnia ex ciuitatum testimonijs cognoscite. Recita testimonia ciuitatum. Hunccine hominem? hǎccine impudentiam iudices? hanccine audaciam? ciuitatibus pro numero militum pecuniarum summas describere,* certum pretium sexcẽtenos nummos nautarum missioni constituere. quos qui dederat cõmeatum totius æstatis abstulerat. iste quod & nautæ nomine pro stipendio, frumentoque acceperat, lucrabatur. itaque quæstus duplex, vnius missione fiebat. Atque hæc homo amentissimus in tanto prædonum impetu, tantoque periculo prouinciæ sic palam faciebat, vt & ipsi prædones scirent,

&

& tota prouincia testis esset. Cum propter istius hanc tantam auaritiam, nomine classis esset in Sicilia, re quidem vera naues inanes, quæ prædã prætori, non quæ prædonibus metum afferrent? tamen, cum P. Cesecius & P. Tadius decem nauibus his semiplenis nauigarent; nauem quandam piratarum præda refertam non ceperunt, sed abduxerunt onere suo plane captam, atque depressam. Erat ea nauis plena iuuentutis formosissimæ, plena argenti facti atque signati, multa cum stragula veste. Hęc vna nauis à classe nostra non capta est, sed inuenta ad Megaridem: qui locus est non longe à Syracusis. quod vbi isti nuntiatum est, tametsi * noctu cũ muliercu lis iacebat ebrius; erexit se tamen, & statim quæstori, legatoq; suo custodes misit complures, vt omnia sibi integra quàm primum exhiberẽtur. Appellitur nauis Syracusas: exspectatur ab omnibus: supplicium sumi de captiuis putatur. iste quasi præda sibi aduecta, non prædonibus captis: si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit? qui aliquid formæ, ætatis, artificijq; habebant, abducit omnes: nonnullos scribis suis, filio, cohortiq; distribuit: symphoniacos homines sex cuidã amico suo Romam muneri misit. nox illa tota exinanienda naui consumitur. Archipiratam ipsum videt nemo, de quo supplicium sumi oportuit: hodieque omnes sic habent persuasum (quod eius sit, vos coniectura quoq; assequi debetis) istum clam à piratis ob hunc archipiratam pecuniam accepisse. Cõiectura bona est. iudex esse bonus nemo potest, qui suspicione certa non mouetur. hominẽ nostis, consuetudinemque omnium tenetis; qui ducem prędonum, aut hostium ceperit, quàm libẽter cum palam, ante oculos omnium esse patiatur. Hominem in tanto conuentu Syracusis vidi neminem, iudices, qui archipiratam captum vidisse se diceret; cum omnes, vt mos est, vt solet, fieri, cũ currerẽt, quærerent, videre cuperent.

Quid accidit, cur tãtopere iste homo occultaretur? vt eum ne casu quidem quisquam aspicere posset? * erant homines maritimi, Syracusis, qui cum * sæpe istius ducis nomen audissent, cum eum sæpe timuissent, cum eius cruciatu atque supplicio, pascere oculos, animumque exaturare vellent: potestas aspiciendi nemini facta est. Vnus plures prædonum duces viuos cœpit P. Seruilius quàm omnes antea. Ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, vt videre piratam captum non liceret? At contra, quacunque iter fecit, hoc iucundissimum spectaculum omnibus vinctorũ, captorumq; hostium præbebat. Itaq; concursus vndiq; fiebant, vt non modo ex his oppidis, qua ducebantur, sed etiam ex finitimis visendi causa conuenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus populo Rom. fuit atque iucundissimus? quia nihil est victoria dulcius: nullum est autem testimonium victoriæ certius, quàm quos sæpe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata * celatus est, quasi eum * aspicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumpsisti? quàm ob causam hominem reseruasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit? vnum cedo auctorem tui facti: vnius profer exemplum. viuũ tu archipiratam seruabas, quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres, neq; enim quidquam erat iam reliquum, nisi vt classe populi Rom. pulcherrima amissa, prouinciaque lacerata, triumphus naualis tibi decerneretur. Age porro, custodiri ducem prædonum nouo more, quàm securi feriri omnium exemplo magis placuit. Quæ sunt istæ custodiæ? apud quos homines? quemadmodum est asseruatus? Latomias Syracusanas omnes audistis, plerique nostis. opus est ingens, magnificum regum ac tyrannorum: totum est ex saxo in mirandam

dam altitudinem depresso, & multorũ operis penitùs exciso. nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum vndiq;, nihil tam tutum ad custodias nec fieri, nec cogitari potest. in has Latomias, si qui publicè custodiẽdi sunt, etiam ex cæteris oppidis Siciliæ deduci imperantur. Et quod multos captiuos ciues Ro. coniecerat, & quod eodem cęteros piratas* cõtrudi imperarat; intellexit, si hunc subditititium archipiratam in eandem custodiam dedisset; fore vt à multis illis in Latomijs verus ille dux quæreretur. itaque hominem huic optimæ, tutissimęq; custodiæ non audet committere. denique Syracusas totas timet: amandat hominem: quo? Lilybæum fortasse. video: tamen homines maritimos non plane reformidat. minime, iudices. Panormum igitur. audio. quãquam Syracusis quoniam in Syracusano captus erat, maxime, si minus supplicio, affici, at custodiri oportebat. ne Panormum quidem. Qui igitur? quo putatis? ad homines à piratarum metu, & suspicione alienissimos, à nauigando rebusq; maritimis remotissimos, ad Centupirinos, homines maxime mediterraneos, summos aratores, qui nomẽ nunquam timuissent maritimi prædonis; vnũ te prætore horruissent Apronium terrestrem archipiratam. Et, vt quiuis facile perspiceret, id ab isto actũ esse, vt ille suppositus facile & libẽter se illũ, qui non erat, esse simularet imperat Centuripinis, vt is victu, cæterisq; rebus quã liberalissime, commodissimeq; habeatur. Interea Syracusani homines periti, & humani, qui non modo ea, quæ perspicua essent, videre, verum etiam occulta suspicari possent; habebãt rationem omnes quotidie piratarum, qui securi ferirentur: quàm multos esse oporteret, ex ipso nauigio, quod *erat factum sex remorum numero, conijciebant. Iste, quod omnes, qui artificij aliquid habuerant, aut formæ, remouerat, atque abduxerat; reliquos si, vt cõsuetudo est, vniuersos ad palum alligasset, cla-

morem populi fore suspicabatur; cum tanto plures abducti essent, quàm relicti. propter hanc causam cum instituisset alios alio tempore producere; tamen in tanto conuentu nemo erat, quin rationem, numerumque haberet, & reliquos non desideraret solum, sed etiam posceret, & flagitaret. Cum maximus numerus deesset; tum iste homo nefarius in totum locum, quos domum suam de piratis abduxerat, substituere, & supponere cœpit ciues Romanos; quos in carcerem antea coniecerat. quorum alios Sertorianos milites fuisse insimulabat, & ex Hispania fugientes ad Siciliam appulsos esse dicebat: alios, qui à prædonibus erant capti, cum mercaturas facerent, aut aliam ob causam nauigarent, sua voluntate cum piratis fuisse arguebat. Itaque alij ciues Rom. ne cognoscerentur, capitibus obuolutis è carcere ad palum, atque ad necem rapiebantur: alij cum à multis ciuibus Rom. recognoscerentur, ab omnibus defenderentur; securi feriebantur. Quorum ego de acerbissima morte, crudelissimoq; cruciatu dicam, cum eum locum tractare cœpero; & ita dicam, vt si me in ea quærimonia, quàm sum habiturus, de istius crudelitate, & de ciuium Rom. indignissima morte, non modo vires, verum etiam vitam deficiat, id mihi præclarum & iucundum putent. Hæc igitur est gesta res, hæc victoria præclara. myoparone piratico capto, dux liberatus, symphoniaci Romam missi, formosi homines, & adolescentes, & artifices domum abducti: in eorum locum, & ad eorum numerum ciues Rom. hostilem in modum cruciati, & necati: omnis vestis ablata; omne aurum, & argentum & ablatum, & auersum. At quemadmodum ipse sese induit priore actione? qui tot dies tacuisset, repente in M. Annij hominis splendidissimi testimonio cum is ciues Rom. dixisset, & archipiratam negasset securi esse percussum, exiluit conscientia sceleris, & furore ex maleficijs

conceptio

concepto excitatus:dixit se. quod sciret sibi crimini datum iri,pecuniã accepisse, neq; de vero archipirata sumpsisse suppliciũ; ideo securi non percussisse: domi esse apud sese archipiratas dixit duos. O clementiam populi Rom.seu potius patientiam miram,ac singularẽ.ciuem Ro. securi esse percussum, Annius eques Ro.dicit taces. archipiratam negat: fateris. fit in eo gemitus omnium,& clamor: cum tamen à præsenti supplicio tuo se cõtinuit populus Rom. & repressit, & salutis tuæ rationem iudicum seueritati reseruauit. Qui sciebas tibi crimini datum iri? quamobrem sciebas? quamobrem etiam suspicabare? inimicum habebas neminem. si haberes.tamen non ita vixeras,vt metum iudicij propositum habere deberes. An te,id quod fieri solet, cõscientia timidum, suspiciosumque faciebat: qui igitur,cum esses cum imperio, iam tum iudiciũ & crimen horrebas:reus cũ tot testibus coarguare.potes de damnatione dubitare? Verum si crimen hoc metuebas, ne quis abs te suppositum esse diceret,qui pro archipirata securi feriretur; vtrum tandem tibi ad defensionem firmius fore putasti, in iudicio, coactu,atq; efflagitatu meo producere ad ignotos, tanto post,eum,quem archipiratam esse diceres,an recenti re,Syracusis apud notos, inspectante Sicilia pæne tota,securi ferire? vide, quid intersit, vtrum faciendum fuerit. in illo reprehensio nulla esse potuit: hic defensio nulla est.itaque illud semper omnes fecerunt:hoc quis ante te,quis præter te fecerit. quæro. Piratam viuum tenuisti. quem ad finem? dum cum imperio fuisti. quamobrem? quàm ob causam?quo exemplo? cur tãmdiu? cur inquam ciuibus Romanis,quos piratæ ceperant, securi statim percussis, ipsis piratis lucis vsuram tam diuturnam dedisti? Verum esto. sit tibi illum liberum omne tempus,* quod cum imperio fuisti: etiamne priuatus,etiamne reus,etiamne pæne damnatus,hostium

duces priuata in domo retinuisti? Vnum, alterum mensem, prope annum: denique domi tuæ piratæ, à quo tempore capti sunt, quoad per me licitum est, fuerunt, hoc est, quoad per M. Acilium Glabrionem licitum est, qui postulant me, produci, atque in carcerem condi imperauit. Quod est huiusce rei ius? quæ consuetudo? quod exemplum? hostem acerrimum, atque infestissimum populi Romani seu potius communem hostem gentium, nationumque omnium, quisquam omnium mortalium priuatus intra mœnia domi suæ retinere poterit? Quid si pridie, quàm à me tu coactus es confiteri, ciuibus Ro. securi percussis prædonum ducem viuere, apud te habitare: si, inquam, pridie domo tuæ profugisset, si aliquam manum contra populum Romanum facere potuisset: quid diceres? apud me habitauit: mecum fuit: ego illum ad iudicium meum, quo facilius crimen iuimicorum diluere possset, viuum atque incolumem reseruaui. Itane vero? tu tua pericula communi periculo defendes? tu supplicia, quæ debentur hostibus victis, ad tuum, non ad * populi Romani tempus conferes? populi Romani hostis priuatis custodijs asseruabitur? At etiam qui triumphant, eoque diutius viuos hostium duces seruant, vt his per triumphum ductis pulcherrimum spectaculum, fructumque victoriæ populus Rom. percipere possit: tamen eum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerem iubent: idemque dies & victoribus imperij, & victis vitę finem facit.* Et nunc credo esse dubium, quin tu id commissurus non fueris? præsertim, cum statuisses, vt ais, tibi causam esse dicendam; vt ille archipirata non potius securi feriretur, quàm quod erat ante oculos positum, tuo periculo viueret. Si enim esset mortuus, tu qui crimen ais te metuisse, quæro, cui probares? cum constaret, istum Syracusis à nullo visum esse Archipiratam, ab omnibus,

bus desideratum : cum dubitaret, nemo, quin abs te pecunia liberatus esset : cum vulgo loquerētur, suppositum in eius locum, quem pro illo probare velles: cum tute falsus esses, te id crimē tanto ante metuisse: si eum diceres esse mortuum, quis te* audiret? * qui nūc cum viuum istum nescio quem produces, tamen te irrideri vides. Quid, si aufugisset? si vincla rupisset? ita vt Nico ille nobilissimus pirata fugit, quem P. Seruilius, quia fęlicitate ceperat, eadem recuperauit, quid diceres? Verum hoc erat : si ille semel verus archipirata securi percussus esset, pecuniam illam non haberes: si hic falsus esset mortuus, aut profugisset, non esset difficile alium in suppositi locum supponere. Plura dixi, quàm volui, de illo archipirata, & tamen ea quę certissima sunt huius criminis argumenta, prætermisi, volo enim mihi totum esse crimen hoc integrum. est certus locus, certa lex, certum tribunal. quo hoc reseruetur. Hac tanta præda auctus, mancipijs argento, veste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites reuocandos: alendosque esse cœpit: cum ea res non solum prouinciæ saluti, verum etiam ipsi prædę esse posset. Nam æstate summa, quo tempore cæteri prætores obire prouinciam, & circumcursare consueuerunt, aut etiam in tanto prædonum metu, & periculo ipse nauigare : eo tempore ad luxuriam, libidinesque suas domo sua regia, quæ Regis Hieronis fuit, qua prætores vti solent, contentus non fuit. tabernacula, quemadmodum cōsueuerat temporibus æstiuis, quod antea iam demonstraui, carbaseis intēta velis collocari iussit in littore: quod est littus in insula Syracusis post Arethusæ fontem, propter ipsum introitum, atque ostium portus amœno sane & ab arbitris remoto loco. Hic dies æstiuos sexaginta prætor populi Rom. custos, defensorque prouinciæ sic vixit, vt muliebria quotidie conuiuia essent; vir accumberet nemo, præter ipsum & prætex-

tatum filium. tametsi recte sine exceptione dixeram virum, cum isti essent, neminem fuisse. nonnunquam etiã libertus Timarchides adhibebatur mulieres autem nuptæ nobiles præter vnam mimi Isidori filiam, quàm iste propter amorem à Rhodio tibicine abduxerat, Pippa quædam vxor Aeschrionis Syracusani: de qua muliere plurimi versus qui in istius cupiditatem facti sunt, tota Sicilia percelebrãtur: erat & Nice facie eximia vt prædicatur, vxor Cleomenis Syracusani. hãc Cleomenes vir amabat veruntamen huius libidini aduersari nec poterat, nec audebat: & simul ab isto donis, beneficijsq; plurimis deuinciabatur illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia, quàm nostis ipse tamen cum vir esset Syracusis, vxorem eius parum poterat animo soluto ac libero * tot in acta dies secum habere. itaque excogitat rem singularem. naues, quibus legatus præfuerat, Cleomeni tradit: classi populi Ro. Cleomenem Syracusanum præesse iubet atque imperat. hoc eo facit, vt ille non solum abesset à domo tum, cum nauigaret: sed etiam libenter cum magno honore, beneficioque abesset: ipse autem remoto, atque ablegato viro, non liberius quàm ante (quis enim vnquam istius libidini obstitit?) sed paulò solutiore tamen animo secum illam haberet, si non tanquam virum, at tanquam æmulum remouisset. Accipit naues sociorum, atq; amicorum Cleomenes Syracusanus. Quid primum aut accusem aut querar, iudices? Siculone homini legati, quæstoris, prætoris denique potestatem, honorem auctoritatem dari? Si te impediebat ista conuiuiorum, mulierumque occupatio: vbi quæstores? vbi legati? vbi ternis denarijs æstimatũ frumentum? vbi muli? vbi tabernacula? vbi tot tantaque ornamenta magistratibus & legatis à senatu populoque Rom. permissa & data? denique vbi præfecti & tribuni tui? si ciuis Rom. dignus isto negotio nemo

mo sunt; quid ciuitates, quæ in amicitia, fideque populi Rom. perpetuo manserant? vbi Segestana? vbi Centuripina ciuitas, quæ tum officijs, fide, vetustate, tum etiam cognatione populi Ro. nomen attingunt? O dij immortales! quid si harum ipsarum ciuitatum militibus, nauibus, nauarchis, Syracusanus Cleomenes iussus est imperare? non omnis honos ab isto dignitatis, æquitatis, officijque sublatus est? Ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin Centuripinis socijs, Syracusanis hostibus vteremur? atque hæc omnia ad memoriam vetustatis, non ad contumeliam ciuitatis referri volo. Itaque ille vir clarissimus, summusq; imperator M. Marcellus, cuius virtute captæ misericordia conseruatæ sunt Syracusæ, habitare in ea parte vrbis, quæ insula est, Syracusanum neminem voluit. hodie inquam Syracusanum in ea parte habitare non licet. est enim locus, quem vel pauci possunt defendere committere igitur eum nō fidelissimis hominibus noluit: simul quod ab illa parte vrbis nauibus aditus ex alto est; quamobrem qui nostros exercitus sæpe excluserant, ijs claustra loci committenda nō existimauit. Vnde quid intersit inter tuam libidinem, maiorumq; auctoritatem: inter amorem furoremque tuum, & illorum consilium, atq; prudentiam illi aditum littoris Syracusanis ademerunt: tu maritimum imperium concessisti illi habitare in eo loco Syracusanum, quo naues accedere possent, noluerunt: tu classi & nauibus Syracusanum præesse voluisti. quibus illi vrbis suæ partem ademerunt, ijs tu nostri imperij partem dedisti: &, quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt; eos Syracusanis dicto audientes esse iussisti. Egreditur Centuripina quadriremi Cleomenes è portu: sequitur Segestana nauis Tyndaritana, Herbitensis, Heracliēsis, Apolloniensis, Haluntina, præclara classis in speciem, sed inops & infirma propter dimissionem propugnatorum,

atque remigum. tamdiu imperio suo classem iste prætor diligens vidit, quamdiu conuiuium eius flagitiosissimum prætervecta est. ipse autem, qui visus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectũ nautis paulisper dedit. stetit soleatus prætor populi Rom. cum pallio purpureo, tunicaque talari, muliercula nixus in littore. Iam hoc ipsum istum vestitu Siculi ciuesque Romani permulti sæpe viderunt. Posteaquam paulum prouecta classis est, & Pachynum quinto die denique appulsa est: nautæ fame coacti, radices palmarum agrestium, quarum erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliæ, multitudo colligebant; & his miseri perditique alebãtur. Cleomenes autem, qui alterum se Verrem cum luxuria, atque nequitia, tum etiam imperio putaret: similiter totos dies, in littore tabernaculo posito perpotabat. Ecce autem repente, ebrio Cleomene, esurientibus cæteris nuntiatur, piratarum naues esse in portu Edissę. nam ita is locus nominatur. nostra autẽ classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem quod erat terrestre præsidium non re, sed nomine. sperabat ijs militibus, quos ex eo loco deduxisset. explere se numerum nautarum, & remigum posse. reperta est eadem istius hominis auarissimi ratio in præsidijs, quæ in classibus. nam erant perpauci reliqui; cæterique dimissi. princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, præcidi anchoras imperauit: & simul, vt se cæteri sequerentur, signum dari iussit. hæc Centuripina nauis erat incredibilis celeritate velis. nam scire, isto prætore, nemo poterat, quid quæque nauis remis facere posset: etsi in hac quadrimi propter honorem & gratiam Cleomenis minime multi remiges, & milites deerant. Euolarat iam è conspectu fere fugiens quadriremis, cum etiam tunc cæteræ naues suo in loco moliebantur. Erat animus in reliquis, quanquam erant pauci, quoquo modo sese res habebat,

bebat, pugnare tamen se velle clamabant: & quod reliquum vitæ viriumque fames fecerat, id ferro potissimum reddere volebant. * Quod si Cleomenes non tanto ante fugisset; aliqua tamen ad resistendum ratio fuisset. erat enim sola illa nauis constrata, & ita magna, vt propugnaculo cęteris posset esse. quæ, si in prædonum pugna versaretur, vrbis instar habere, inter illos piraticos myoparones videretur. sed nunc inopes relicti à duce, præfectoque classis, eundem necessariò cursum tenere cœperunt. Pelorum versus, vt ipse Cleomenes, ita cæteri nauigabant: neque ita tamen tam prædonum fugiebant impetum, quam imperatorem sequebantur. Tum vt quisq; in fuga postremus, ita * periculo princeps erat. postremam enim quamq; nauem piratæ primam adoriebantur. ita prima Haluntinorum nauis capitur, cui præerat Haluntinus homo nobilis Philarchus; quem ab illis prædonibus Locrenses postea publice redemerunt: ex quo vos priore actione iurato rem omnem, causamque cognostis: deinde Apolloniensis nauis capitur, & eius præfectus Anthropinus occiditur. Hæc * dum aguntur, interea Cleomenes iam ad Pelori littus peruenerat: iam sese in terram è naui eiecerat, quadriremem q; in salo fluctuantem reliquerat. Reliqui præfecti nauium, cùm in terram imperator exisset; cùm ipsi neq; repugnare, neque mari effugere, vllo modo possent; appulsis ad Pelorum nauibus Cleomenem persecuti sunt. Tunc prædonum dux Heracleo, repente, præter spem, non sua virtute, sed istius auaritia, nequitiaque victor, classem pulcherrimam populi Ro. in littus expulsam, & eiectam, cum primum aduesperasceret, inflammari, incendique iussit. O tempus miserum atq; acerbum prouinciæ Siciliæ! ô casum illum multis innocentibus calamitosum, atque funestum! ô istius nequitiam, ac turpitudinem singularem! vna atque eadem nox erat, quę prętor amo-

ris turpissimi flamma, ac classis populi Rom. prædonum incendio conflagrabat, affertur nocte intempesta grauis huiusce mali nuncius Syracusas: curritur ad prætorium, quo istum è conuiuio illo præclaro reduxerant paulò ante mulieres cum cantu, atq; symphonia. Cleomenes, quanquam nox erat; tamen in publico esse non audet. includit se domi: neque aderat vxor, quæ consolari hominem in malis posset. Huius autem præclari imperatoris ita erat seuera domi disciplina, vt in re tanta, in tam graui nuntio nemo admitteretur, nemo esset, qui auderet aut dormientem excitare, aut interpellare vigilantem. Iam verò re ab omnibus cognita, concursabat vrbe tota maxima multitudo non enim, sicut anteà consuetudo erat, prædonum aduentum significabat ignis è specula sublatus, aut tumulo sed flamma ex ipso incendio nauium, & calamitatem acceptam, & periculum reliquum nuntiabat. Cùm prætor quæreretur, & constaret ei neminem nuntiasse: fit ad domum eius cum clamore concursus, atq; impetus. Tum iste excitatus exit: audit rem omnem ex Timarchide; sagum sumit. lucebat iam ferè: procedit in medium, vini, somni, stupri plenus. Excipitur ab omnibus eiusmodi clamore, vt ei Lapsaceni periculi similitudo versaretur ante oculos. hoc etiam maius videbatur, quod in odio simili multitudo hominum hæc erat maxima. tum istius * acta commemorabantur, tum flagitiosa illa conuiuia; tū appellabantur à multitudine mulieres nominatim; tum quærebatur ex ipso palàm tot dies continuos, per quos nunquam visus esset, vbi fuisset, quid egisset: tum imperator ab isto præpositus Cleomenes flagitabatur; neque quidquam propius est factum, quàm vt illud Vticense exemplum de Hadriano trāsferretur Syracusas, vt duo sepulchra duorū prætorum improborum duabusq; in prouincijs constituerentur. verùm habita est à multitudine ratio tēporis,

portis, habita est tumultus, habita etiam dignitatis
existimationisq; communis: quod is est conuentus
Syracusis ciuium Rom. vt non modò illa prouincia,
verum etiam hac rep. dignissimus existimetur. Con-
firmant ipsi se, cum is etiam tum semisomnus stupe-
ret: arma capiunt, totum forum atq; Insulam, quæ est
vrbis magna pars, complent. Vnam illam solam no-
ctem prædones ad Pelorum commorati, cum fu-
mantes etiam nostras naues reliquissent, accedere
incipiunt ad Syracusas: qui videlicet sæpe audissent,
nihil esse pulchrius, quàm Syracusarum mœnia, ac
portus: statuerant sese, si ea Verre prætore, non vi-
dissent, nunquam esse visuros. ac primò ad illa æstiua
prætoris accedunt, ipsam illam ad partem litoris, vbi
iste per eos dies tabernaculis positis, castra luxuriæ
collocarat: quem, posteaquam inanem locum of-
fenderunt, & prætorem commouisse ex eo loco ca-
stra senserunt, statim sine vllo metu in portum ip-
sum penetrare cœperunt. Cum in portum dico iudi-
ces (explanandum est enim diligentius eorum cau-
sa, qui locum ignorant) in vrbem dico, atque in vr-
bis intimam partem venisse piratas: non enim por-
tu illud oppidum clauditur, sed vrbe portus ipse cin-
gitur, & continetur: non vt alluantur à mari mœ-
nia extrema, sed influat in vrbis sinum portus. Hic
te prætore, Heracleo archipirata cum quatuor my-
oparonibus paruis ad arbitrium suum nauigauit.
Pro dii immortales: piraticus myoparo, cum im-
perium populi Romani, nomen, ac fasces essent Sy-
racusis, vsq; ad forum, & ad omnes vrbis crepidines
accessit: quo neque Carthaginiensium gloriosissimæ
classes, cum mari plurimum poterant, multis bellis
sæpe conatæ, vnquam aspirare potuerunt: neq; po-
puli Rom. inuicta ante te prætorem gloria illa na-
ualis, vnquam tot Punicis, Siciliensibusque bellis
penetrare potuit: qui locus eiusmodi est, vt ante
Syracusani in mœnibus suis, in vrbe, in foro hostem

armatum ac victorem, quam in portu vllam hostiū nauem viderent. hic, te prætore, prædonum nauiculæ peruagatæ sunt, quo Atheniensium classis sola post hominum memoriam c c c. nauibus vi, ac multitudine inuasit: quæ in eo ipso portu, loci ipsius, portusq; natura victa, atq; superata est: hic primum opes illius ciuitatis victæ, comminutæ, depressæque sunt: in hoc portu Atheniensium nobilitatis, imperij, gloriæ naufragium factum existimatur. eo ne pirata penetrauit, quo simul atq; adisset, non modo à latere, sed etiam à tergo magnam partem vrbis relinqueret? Insulam totam prætereuectus est: quę est vrbis magna pars Syracusis suo nomine, ac mœnibus, quo in loco maiores (vt antè dixi) Syracusanum quenquam habitare vetuerunt: quod qui illam partem vrbis tenerent, in eorum potestatem portum futurum intelligebant. At quemadmodum est peruagatus? radices palmarum agrestium, quas in nostris nauibus inuenerat, iaciebat, vt omnes istius improbitatem, & calamitatem Siciliæ possent cognoscere. Siculosne milites, aratorumne liberos, quorum patres tantum labore suo frumenti exarabant, vt populo Rom. totique Italiæ suppeditare possent: eosne in insula Cereris natos, vbi primum fruges inuentæ esse dicuntur, eo cibo esse vsos, à quo maiores eorum, cæteros quoque frugibus inuentis, remouerunt? Te prætore, Siculi milites palmarum stirpibus, prædones Siculo frumento alebantur. O spectaculum miserum, atq; acerbum, ludibrio esse vrbis gloriam, populi Rom. nomen, hominum conuentum, atque multitudinem, piratico myoparoni! in portu Syracusano de classe populi Rom. triumphum agere piratam, cum prætoris nequissimi, inertissimique oculos prædonum remi respergerent. Postea quam è portu piratæ non metu aliquo affecti, sed societate exierunt; tum cœperunt quærere homines causam illius tantæ calamitatis.

dicere

dicere omnes, & palam disputare, minime esse mirandum, si militibus, remigibusque demissis, reliquis egestate, & fame perditis, prætore tot dies cum mulierculis perpotante, tanta ignominia, & calamitas esset accepta. hæc autem istius vituperatio, atq; infamia confirmabatur eorum sermone, qui a suis ciuitatibus illis nauibus præpositi fuerant: qui ex illo numero reliqui Syracusas classe amissa refugerant: dicebant, quos ex sua quisque naui missos sciret esse. res erat clara: neque solum argumentis, sed etiam certis testibus istius audacia tenebatur. homo certior fit, agi nihil in foro, & conuentu toto die, nisi hoc quæri a nauarchis, quemadmodum classis esset amissa: illos respondere; & docere vnumquemq; missione remigum, fame reliquorum, Cleomenis timore, & fuga. Quod posteaquam iste cognouit, hanc rationem habere cœpit. causam sibi dicendam esse statuerat iam ante, quam hoc vsu veniret; ita vt ipsum priore actione dicere audistis. videbat illis nauarchis testibus, tantum hoc crimen sustinere se nullo modo posse. consilium capit primo stultum, veruntamen clemens: Cleomenem, & nauarchos ad se vocari iubet: veniunt. accusat eos, quod huiusmodi de se sermones habuerint: rogat, vt id facere desistant: & in sua quisque naui dicat se tantum habuisse nautarum, quantum oportuerit, neq; quenquam esse demissum. Illi enim vero se ostendunt, quod vellet, esse facturos. Iste non procrastinat: aduocat amicos statim: quærit ex his sigillatim, quot quisque nautas habuerit: respondit vnusquisque vt erat præceptum. iste in tabellas refert. obsignat signis amicorum prouidens homo: vt contra hoc crimen, si quando opus esset, hac videlicet testificatione vteretur. Derisum credo esse hominem amentem a suis consiliariis, & admonitum, hasce ei tabellas nihil profituras: etiam plus ex nimia prætoris diligentia suspicionis in eo crimine

futurum. Iam iste erat hac stultitia multis in rebus vsus, vt publicè quoque quæ vellet, in ciuitatum literis & tolli, * & referri iuberet: quæ omnia nunc intelligit sibi nihil prodesse, postea quam certis literis, testibus, auctoritatibusque conuincitur, vbi hoc videt, illorum confessionem, testificationem suam, * tabellas sibi nullo adiumento futuras; iniit consilium, non improbi prætoris (nam id quidem esset ferendum) sed importuni, atq; amentis tyranni, statuit, si hoc crimen extenuare vellet (nam omnino tolli posse non arbitrabatur) nauarchos omnes testes sui sceleris vita esse priuandos. Occurrebat illa ratio: quid Cleomeni fiet? poterone animaduertere in eos, quos dicto audientes esse iussi? missum facere eum, cui imperium, potestatemque permisi? poterone eos afficere supplicio, qui Cleomenem secuti sunt? ignoscere Cleomeni, qui secum fugere, & se consequi iussit? poterone in eos esse vehemens, qui naues inanes non modò habuerunt, sed etiam apertas? in eum dissolutus, qui solus habuerit constratam nauem, & minus exinanitam? pereat Cleomenes vnà. vbi fides? vbi execrationes? vbi dextræ, complexusque? vbi illud contubernium muliebris militiæ in illo delicatissimo littore? fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni parceretur. Cleomenem vocat. dicit ei, se statuisse animaduertere in omnes nauarchos: ita sui periculi rationes ferre, ac postulare. tibi vni parcam, & totius istius culpæ crimen, vituperationemq; inconstantiæ potiùs suscipiam, quam aut in te sim crudelis, aut tot, tam graues testes viuos, incolumesque esse patiar. agit gratias Cleomenes: approbat consilium dicit, ita fieri oportere. admonet tamen illud, quod istum fugerat, in * Philargum Centuripinum nauarchum non posse animaduerti, propterea quòd secum fuisset vna in Centuripina quadriremi. Quid ergo? iste homo ex eiusmodi ciuitate, adolescens nobilissimus

simus, testis relinquetur? In præsentia, inquit Cleomenes, quoniam ita necesse est: sed post aliquid videbimus ne iste nobis obstare possit. Hæc postea quam acta & constituta sunt, procedit iste repentè è prætorio inflammatus scelere, furore, crudelitate: in forum venit: nauarchos vocari iubet. qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim accurrunt. Iste hominibus miseris, innocentibusque iniici catenas imperat. implorare illi fidem populi Romani, & quare id faceret, rogare. tunc iste hoc causæ dicit; quod classem prædonibus prodidissent. Fit clamor, & admiratio populi, tantam esse in homine impudentiam, atque audaciam, vt aut alijs causam calamitatis attribueret, quæ omnis propter auaritiam ipsius accidisset: aut, cùm ipse prædonum socius putaretur, alijs proditionis crimen inferret: deinde, hoc quinto decimo die crimen esse natum, postquam classis esset amissa. Cùm hæc fierent, quærebatur, vbi esset Cleomenes: non quo illum ipsum, cuiusmodi esset, quisquam supplicio propter illud incommodum dignum putaret. nam quid Cleomenes facere potuit (non enim possum quenquam insimulare falsò) quid inquam, magnopere potuit Cleomenes facere, istius auaritia nauibus exinanitis? atque eum vident sedere ad latus prætoris, & ad aurem familiariter, vt solitus erat insusurrare, tum verò omnibus indignissimum visum est, homines honestissimos, electos ex suis ciuitatibus, in ferrum atque in vincla coniectos: Cleomenem propter flagitiorum, ac turpitudinis societatem familiarissimum esse prætoris. apponitur his tamen accusator Næuius Turpio quidam. qui C. Sacerdote prætore, iniuriarum damnatus est, homo bene appositus ad istius audaciam. quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia, percursorem habere solebat & emissarium. Veniunt Syracusas parentes, propinquique miserorum adolescen-

tium, hoc repentino calamitatis suæ commoti nuntio: vinctos aspiciunt catenis liberos suos, cum istius auaritiæ pœnam collo, & ceruicibus suis sustinerent: adsunt, defendunt, proclamant, fidem tuam quæ nusquam erat, nec vnquam fuit, implorant. Pater aderat Dexio Tyndaritanus homo nobilissimus, hospes tuus, cuius tu domi fueras, quem hospitem appellatas. cum eum illa auctoritate, & miseria videres præditum, non te eius lachrymæ, non senectus, non hospitij ius, atque nomen à scelere aliquam ad partem humanitatis reuocare potuit. Sed quid ego hospitij iura in hac tam immani bellua commemoro? qui Sthenium Thermitanum hospitem suum, cuius domum per hospitium exhausit & exinaniuit, absentem in reos retulerit, causa indicta capite damnarit; ab eo nunc hospitiorum iura, atque officia quæramus? cum homine enim crudeli nobis res est; an cum fera atque immani bellua? te patris lachrymæ de innocentis filij periculo non mouebant? cum patrem domi reliquisses, filium tecum haberes: te neque præsens filius de liberorum charitate, neque absens pater de indulgentia patria commonebat? catenas habebat hospes tuus Aristæus, Dexionis filius. quid ita? prodiderat classem. quod ob præmium? deseruerat exercitum. quid Cleomenes? ignauus fuerat: an eum tu ob virtutem corona aurea donaras. dimiserat nautas: at ab omnibus tu mercedem missionis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suæ clarus & nobilis: qui, quia Cleomenem in defendendo filio læserat, nudus pæne est destitutus. Quid erat autem quod quisquam diceret, aut defenderet? Cleomenem nominare non licet. at causa cogit. moriere. si appellaris. nunquam enim iste est cuiquam: mediocriter minatus. At remiges non erant: prætorem tu accusas? frange ceruicem. Si neque prætorem, neq; prætoris

toris æmulum appellare licebit, cùm in his duobus tota causa sit, quid futurum est? Dicit etiam causam Heraclius Segestanus homo domi suæ summo loco natus. Audite, vt vestra humanitas postulat iudices: audietis enim de magnis incommodis, iniurijsque sociorum. Hunc scitote fuisse Heraclium in ea causa, qui propter grauem morbum oculorum tum non nauigarit, & iussu eius qui potestatem habuit, * cum commeatu Syracusis remanserit. Iste certè neque prodidit classem, neq; metu perterritus fugit, neque exercitum deseruit. etenim tunc esset hoc animaduersum, cùm classis Syracusis proficiscebatur. is tamen in eadem causa fuit, quasi esset in aliquo manifesto scelere deprehensus, in quem ne falso quidem causa conferri criminis potuit. Fuit in illis nauarchis Heracliensis quidam Furius (nam habent illi nonnulli huiuscemodi Latina nomina) homo, quamdiu vixit, domi suæ non solùm post mortem, tota Sicilia clarus, & nobilis: in quo homine tantum animi fuit, non solùm vt istum liberè læderet (nam id quidem, quoniam moriendum videbat, sine periculo se facere intelligebat) verùm morte proposita, cùm lachrymans in carcere mater noctes, diesq; assideret, defensionem causę suæ scripsit; quam nunc nemo est in Sicilia, quin habeat, quin legat, quin tui sceleris, & crudelitatis ex illa oratione commonefiat. in qua docet, quot à ciuitate sua nautas acceperit; quot, & quanti quemque dimiserit: quot secum habuerit; item de cæteris nauibus dicit. quæ cum apud te diceret, virgis oculi verberabuntur. ille morte proposita, facilè dolorem corporis patiebatur. clamabat, id quod scriptum reliquit, facinus esse indignum, plus impudicissimæ mulieris apud te de Cleomenis salute, quam de sua vita lachrymas matris valere. deinde etiam illud video esse dictum, quod, si rectè vos populus Romanus cognouit, non falsò ille iam in ipsa morte de

vobis prædicauit: Non posse Verrem testes interficiendo, crimina sua extinguere. grauiorem apud sapientes iudices se fore ab inferis testem, quam si viuus in iudicium produceretur. tum auaritiæ solùm, si viueret: nunc, cùm ita esset necatus, sceleris, audaciæ, crudelitatis testem fore. Iam illa præclara: Non testium modò cateruas, cùm tua res ageretur; sed tum à dijs manibus innocentium pœnas, sceleratorumq; furias in tuum iudicium esse venturas: sese ideò leuiorem casum tuum fingere, quod iam ante aciem securium tuarum, Sestijque tui carnificis vultum, & manum vidisset, cum in conuentu ciuium Rom. iussu tuo securi ciues Rom. ferirentur. Ne multa, iudices, libertatem quam vos socijs dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimæ seruitutis abusus est. Condemnat omnes de consilij sententia. tamen neque iste in tanta re, tot hominum, totque ciuium causa P. Vectium ad se accersit quæstorem suum, cuius consilio vteretur: neque P. Ceruium talem virum legatum, qui, quia legatus isto prætore in Sicilia fuit, primus ab isto iudex reiectus est; sed de latronum, hoc est, de comitum suorum sententia condemnat omnes. Hic cuncti Siculi fidelissimi, atque antiquissimi socij, plurimis affecti beneficijs à maioribus nostris grauiter commouentur, & de suis periculis, fortunisque omnibus pertimescunt: illam clementiam, mansuetudinemq; nostri imperij in tantam crudelitatem, inhumanitatemq; esse conuersam? condemnari tot homines vno tempore, nullo crimine? defensionem suorum furtorum prætorem improbum ex indignissima morte innocentium quærere? Nihil addi iam videtur, iudices, ad hanc improbitatem, amentiam, crudelitatemque posse; & rectè nihil videtur. nam si eum aliorum improbitate certet, longè omnes, multumque superabit, sed secum ipse certat: id agit, vt semper superius suum facinus nouo scelere vincat. * Phalar-

gum

gum Centuripinum dixeram exceptum esse à Cleomene, quod in eius quadriremi Cleomenes vectus esset: tamen quia pertimuerat adolescens, quod eandem suam causam videbat esse, quam illorum, qui innocentes peribant: ad hominem accedit Timarchides: à securi negat esse ei periculum: virgis ne cæderetur, monet vt caueat. Ne multa, ipsum dicere adolescentem audistis, se ob hunc virgarum metû, pecuniam Timarchidi numerasse. Leuia sunt hæc in hoc reo crimina. metum virgarum Nauarchus nobilissimæ ciuitatis pretio redemit: humanum. alius ne condemnaretur, pecuniam dedit: vsitatum est. non vult populus Romanus obsoletis criminibus accusari Verrem: noua postulat, inaudita desiderat: non de prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur. includuntur in carcerem condemnati: supplicium constituitur in illos: sumitur de miseris parentibus * nauarchorum: prohibentur adire ad filios suos: prohibentur liberis suis cibum, vestitumque ferre. patres hi quos videtis, iacebant in limine: matresq; miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberûm exclusæ: quæ nihil aliud orabant, nisi vt filiorum extremum spiritum * ore excipere sibi liceret. Aderat ianitor carceris, carnifex prætoris, mors, terrorque sociorum & ciuium, lictor Sestius, cui ex omni gemitu, doloreque certa merces comparabatur, vt adeas, tantum dabis; vt cibum tibi * vestitumque intro ferre liceat, tantum. nemo recusabat. Quid, vt vno ictu securis afferam mortem filio tuo, quid dabis? ne diù crucietur? ne sæpiùs feriatur? ne cum sensu doloris aliquo, aut cruciatu spiritus auferatur? Etiam ob hanc causam pecunia lictori dabatur. O magnum, atque intolerandum dolorem; ô grauem acerbamque fortunam! non vitam liberûm, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes, atque ipsi etiam ado-

lescentes cum Sestio de eadem plaga, & de vno illo ictu loquebantur: idque postremum parentes suos liberi orabant, vt leuandi cruciatus illi causa lictori pecunia daretur. Multi & graues dolores inuenti parentibus, & propinquis: multi verumtamen mors sit extrema. non erit. estne aliquid vltra, quo progredi crudelitas possit? reperietur. Nam illorum liberi cum erunt securi percussi ac necati, corpora feris obijcientur. hoc si luctuosum est parenti, redimat pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum hominem nobilem dicere audistis, se ob sepulturam Heraclij nauarchis pecuniam Timarchidi dinumerasse. hoc ne possis dicere. patres enim veniunt amissis filijs irati. vir primarius, homo nobilissimus, dicit: neq; de filio dicit. Iam hoc, quis tum fuit Syracusis, qui non audierit, qui non sciat, has per Timarchidem pactiones sepulturæ cum viuis etiam illis esse factas? non palam cum Timarchide loquebantur? non omnes hominum propinqui adhibebantur? non palam virorum funera locabantur? Quibus rebus omnibus actis, atque decisis, producuntur è carcere, & deligantur ad palum. Quis tam fuit illo tempore durus, & ferreus? quis tam inhumanus, præter vnum te, qui non illorum ætate, nobilitate, miseria commoueretur? ecquis fuit, quin lachrymaretur? quin ita calamitatem putaret illorum, vt fortunam tamen non alienam, periculum autem commune agi arbitraretur? Feriuntur securi: lætaris tu, in omnium gemitu, & triumphas: testes auaritiæ tuæ gaudes esse sublatos. Errabas Verres, & vehementer errabas, cùm te maculas furtorum, & flagitiorum tuorum, sociorum innocentium sanguine eluere arbitrabare: præceps amentia ferebare, qui te existimares auaritiæ vulnera crudelitatis remedijs posse sanare. Etenim quanquam illi sunt mortui sceleris tui testes, tamen eorum propinqui neque tibi, neque

neque illis desunt: tamen ex illo ipso numero nauarchorum aliqui viuunt & absunt: quos, vt mihi videtur, ab illorum innocentium pœna fortuna ad hanc causam reseruauit. adest Philarchus Haluntinus, qui, quia cum Cleomene non fugit, oppressus à prædonibus, & captus est: cui calamitas saluti fuit: qui nisi captus à piratis esset in hunc prædonem sociorum incidisset. dicit is pro testimonio de missione nautarum, de fame, de Cleomenis fuga. adest Centuripinus Phalargus, in amplissima ciuitate, amplissimo loco natus. eadem dicit: nulla in re discrepat. Per deos immortales, iudices, quo tandem animo * feretis? aut hæc quemadmodum auditis? Vtrum ego desipio, & plus quam satis opus est, doleo in tanta calamitate, miseriaque sociorum? an vos quoque his acerbissimus innocentium cruciatus, & mæror pari sensu doloris afficit? Ego enim cum Herbitensem, cum Heracliensem securi esse percussum dico, versatur mihi ante oculos indignitas calamitatis. commodo populorum ciues, eorumne agrorum colonos, ex quibus maxima vis frumenti quotannis plebi Rom. illorum operis, ac laboribus quæritur, qui à parentibus spe nostri imperij, nostræque æquitatis suscepti, educatique sunt, ad C. Verris nefariam immanitatem, & ad eius securem funestam esse seruatos? Cum mihi Tyndaritani illius venit in mentem, cum Segestani, tum iura simul ciuitatum, atque officia considero. quas vrbes P. Africanus etiam ornandas esse spolijs hostium arbitratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam viris nobilissimis nefario scelere priuauit. En quod Tyndaritani libenter prædicent: Nos in septemdecim populis Siciliæ non * eramus: nos semper in omnibus Punicis, Siciliensibusque bellis amicitiam, fidemque populi Romani secuti sumus: à nobis omnia populo Romano semper & belli adiumenta, &

pacis ornamenta * administrata sunt. Multum verò hæc his iura profuerunt in istius imperio, ac potestate. Vestros quondam nautas contra Carthaginem Scipio duxit: at nunc naues contra prædones penè inanes Cleomenes ducit. vobiscum Africanus hostium spolia, & præmia laudis communicauit: at nunc per me spoliati, naue à prædonibus abducta, ipsi in hostium numero, locoque ducemini. Quid verò illa Segestanorum non solum literis tradita, neque commemorata verbis, sed multis officiis illorum vsurpata, & comprobata cognatio, quos tandem fructus huiusce necessitudinis in istius imperio tulit? nempè hoc fuit iure, iudices, vt ex sinu patris nobilissimus adolescens, & è complexu matris ereptus innocens filius istius carnifici Sextio dederetur. Cui ciuitati maiores nostri maximos agros atq; optimos concesserunt, quam immanem esse voluerunt, hæc tanta apud te cognationis, fidelitatis, vetustatis auctoritate, ne hoc quidem iuris obtinuit, vnius honestissimi, atque innocentissimi ciuis mortem & sanguinem deprecaretur. Quo confugient socij? quem implorabunt? qua spe denique vt viuere velint, tenebuntur, si vos eos deseritis? ad senatum * deuenient, qui de Verre supplicium sumat? non est vsitatum, non senatorium. ad populum Rom. confugient? facilis est causa populi. legem enim sociorum causa iussisse, & vos ei legi custodes, ac vindices præposuisse dicet. hic locus est igitur vnus, quo perfugiant: hic portus, hæc arx, hæc ara sociorum: quo quidem nunc non ita confugiunt, vt antea in repetundis rebus solebant. non argentum, non aurum, non vestem, non mancipia repetunt: non ornamenta, quæ ex vrbibus, fanisque erepta sunt: metuunt homines imperiti, ne iam hæc populus Rom. concedat, & * iam fieri velit. patimur enim iam multos annos, & silemus, cum videamus ad paucos homines omnes omnium nationum pecunias

cunias

cunias peruenisse, quod eo magis ferre æquo animo, atque concedere videmur; quia nemo istorum dissimulat, nemo laborat, vt obscura sua cupiditas esse videatur. In vrbe nostra pulcherrima, atq; ornatissima, quod signum, quæ tabula picta est, quæ non ab hostibus victis capta, atq; * apportata, sit? at istorum villæ sociorum fidelissimorum & plurimis, & pulcherrimis spolijs ornatæ, refertæq; sunt. vbi pecunias exterarum nationum esse arbitramini, quibus nunc omnes egent; cum Athenas, Pergamum, Cyzicum, Miletum, Chion, Samon, totam denique Asiam, Achaiam Græciam Siciliam, iam in paucis villis inclusas esse videatis? Sed hæc, vt dico, omnia iam socij vestri relinquunt, & negligunt, iudices, ne publicè à populo Rom. spoliarentur, officijs ac fide prouiderunt: paucorum cupiditati, tum, cùm obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant. Nunc verò iam adempta est non modò resistendi, verùm etiam suppeditandi facultas. Itaq; res suas negligunt; pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt; relinquunt, & negligunt. hoc iam ornatu ad vos confugiunt, aspicite, aspicite, iudices, squalorem, sordesque sociorum, est Stenius hic Thermitanus cum hoc capillo, atque veste; domo sua tota expilata, mentionem tuorum furtorum non facit: sese ipsum abs te repetit, nihil ampliùs, totum enim tua libidine, & scelere ex sua patria, in qua multis virtutibus & beneficijs * floruit princeps, sustulisti. Dexio hic, quem videtis, non quæ publicè * Tyndari, non quæ priuatim sibi eripuisti, sed vnicum miser abs te filium optimum, atque innocentissimum flagitat, non ex litibus æstimatis tuis pecuniam domum, sed ex tua calamitate cineri, atq; ossibus filij sui solatium vult aliquod * deportare. Hic iam grandis natu Eubolida, hoc tantum, exacta ætate, laboris, itinerisq; suscepit, vt non aliquid ex suis bonis recuperaret, sed

vt quibus oculis cruentas ceruices filij sui viderat, ijsdem te condemnatum videret. Si per L. Metellū licitum esset, iudices, matres illorum, vxores, sororesque veniebant. quarum vna, cum ego ad Heracliam noctu accederem, cum omnibus matronis eius ciuitatis, & cum multis facibus mihi obuiam venit; & ita me suam salutem appellans, te suum carnificem nominans, filij nomen implorans, mihi ad pedes misera iacuit; quasi ego excitare filium eius ab inferis possem. faciebant hoc idem in cæteris ciuitatibus grandes natu matres, & idem paruuli liberi miserorum: quorum vtrorumq; ætas laborem & industriam meam, fidem & misericordiam vestram requirebat. Itaque ad me, iudices, præter cæteras hanc querimoniam Sicilia detulit: * lachrymis ego ad hoc non gloria inductus accessi, ne falsa damnatio, ne carcer, ne catenæ, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sociorum, ne sanguis innocentium, ne denique etiam ex anguium corpora mortuorum, ne mæror parentum, ac propinquorum magistratibus nostris quæstui posset esse. Hunc ego si metum Siciliæ, damnatione istius per vestram fidem, & seueritatem deiecero, iudices, satis officio meo, satis illorum voluntati, qui a me hoc petiuerunt, factum esse arbitrabor. Quapropter si quem forte inueneris, qui hoc nauale crimen conetur defendere, * ista defendat: illa communia, quæ ad causam nihil pertinent, prætermittat: me * tibi culpam fortunæ assignare, calamitatem crimini dare, me amissionem classis obijcere, cum multi viri fortes in communi, incertoque periculo belli, & terra & mari sæpe offenderint. Nullam tibi obijcio fortunam: nihil est, quod cæterorum res minus commode gestas proferas. nihil est, quod multorum naufragia fortunæ colligas. ego naues inanes fuisse dico: remiges, nautasque dimissos: reliquos stirpibus vixisse palmarum: præfuisse classi populi Romani

mam Siculum; perpetuo socijs, atque amicis Syracusanum te illo tempore ipso, superioribusque diebus omnibus in littore cum muliereculis perpotasse dico. harũ rerum omnium auctores, testesque produco. Num tibi insultare in calamitate, num intercludere * perfugium fortunæ, num casus bellicos exprobrare, aut obijcere videor? tametsi solent ij fortunam sibi obijci nolle, qui se fortunæ commiserunt, qui in eius periculis sunt, ac varietate versati. istius quidem calamitatis tua fortuna particeps non fuit. homines enim in prœlijs, non in conuiuijs belli fortunam tentare, ac periclitari solent: in illa autem calamitate, non Martem fuisse communem, sed Venerem possumus dicere. quod si fortunam obijci tibi non oportet: cur tu fortunæ illorum innocentiũ veniam, ac locum non dedisti? Etiam illud * præcidas licet; quod supplicium more maiorum sumpseris, securique percusseris, idcirco à me in crimen, & inuidiam vocari, non in supplicio crimen meũ vertitur: non ego securi nego quenquam feriri debere: non ego metum ex re militari, non securitatem imperij, non pœnam flagitij tolli dico oportere: fateor non modo in socios, sed etiam in ciues, militesque nostros persæpe esse seuere, ac vehementer vindicatum, quare hæc quoque permittas licet. Ego culpam nõ in nauarchis, sed in te fuisse demonstro: * pretio milites remigesque dimisisse arguo. hoc nauarchi reliquũ dicunt; hoc Netinorum fœderata ciuitas publice dicit; hoc Herbitenses, hoc Amestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinenses, Tyndaritani, Locrenses publice dicunt: tuus denique testis, tuus imperator, tuus hospes Cleomenes hoc dicit, sese in terram esse egressum, vt Pachynos, è terrestri præsidio milites colligeret, quos in nauibus collocaret. quod certe non fecisset, si suum numerum naues haberent. ea est enim ratio instructarum, ornatarumque nauium, vt nõ modo plures, sed ne sin-

guli quidem possint accedere. Dico præterea, illos ipsos reliquos nautas fame, atque inopia rerum omnium confectos fuisse, ac perditos, dico aut omnes extra culpam fuisse, aut, si vni attribuenda culpa sit, in eo maximam fuisse, qui optimam nauem, plurimos nautas haberet, summum imperium obtineret: aut, si omnes in culpa fuerint, non oportuisse Cleomenem constitui spectatorem illorum mortis, atque cruciatus. dico etiam, in illo supplicio, mercedem lachrymarũ, mercedem vulneris, atq; plagæ, mercedẽ funeris ac sepulturæ constitui nefas fuisse. Quapropter si mihi respondere voles, hæc dicito, classem instructam, atq; ornatam fuisse; nullum propugnatorem abfuisse, nullum vacuum transtrum remigi fuisse; rem frumentariam esse suppeditatam; mentiri nauarchos; mentiri tot, & tam graues ciuitates, mentiri etiam Siciliam totam; proditum te esse à Cleomene, qui se dixerit exisse in terram, vt Pachyno deduceret milites; animum illis, non copias defuisse; Cleomenem acerrimè pugnantem ab his relictum esse atque desertum; nummum ob sepulturam datum nemini. quæ si dices. tenebere: sin alia dices; quæ à me dicta sunt, non refutabis. Hic tu etiam dicere audebis: est in iudicibus ille familiaris meus, est paternus amicus ille? non vt quisque maxime est, qui cum tibi aliquid sit, ita tui huiuscemodi criminis maxime eum pudet? Paternus amicus est, ipse pater si iudicaret, per deos immortales, quid facere potest, cum tibi hæc diceret tu in prouincia populi Ro. prætor, cum tibi maritimum bellum esset administrandum, Mamertinis, ex fœdere quàm deberent nauem, per triennium remisisti: tibi apud eosdem priuatim nauis oneraria maxima publicè est ædificata: tu à ciuitatibus pecunias classis nomine coegisti: tu pretio remiges demisisti: tu, cum nauis esset à quæstore, & à legato capta prædonum, archipiratam ab omnium

oculis

oculis remouisti: tu, qui ciues Ro. esse dicerentur, qui à multis cognoscerentur, securi ferire potuisti: tu tuam domum piratas abducere, in iudicium archipiratam domo producere ausus es, tu in prouincia tam splendida, apud socios fidelissimos, ciues Ro. honestissimos, in metu periculoque prouinciæ: dies continuos complures in littore, conuiuijsque iacuisti, te per eos dies nemo domi tuæ conuenire, nemo in foro videre potuit: tu sociorũ, atque amicorum ad ea conuiuia matresfamilias adhibuisti: tu inter eiusmodi mulieres prætextatum tuum filium, nepotem meum collocauisti: vt ætati maxime lubricæ, atque incertæ exempla nequitiæ parentis vita præberet: tu prætor in prouincia cum * tunica talari pallioq; purpureo visus es: tu propter amorẽ libidinemq; tuam, imperium nauium legato populi Rom. ademisti, Syracusano tradidisti: tui milites in prouincia Siciliæ frugibus, frumentoque caruere: tua luxuria atque auaritia classis populi Romani à prædonibus capta: & incensa est: post Syracusas conditas quem in portum nunquam hostis accesserat, in eo, te prætore, primum piratæ nauigauerunt. neque hæc tot tantaque dedecora dissimulatione tua, neque obliuione hominum, ac taciturnitate tegere voluisti: sed etiam nauium præfectos sine vlla causa de complexu parentum suorum, hospitumq; tuorum, ad mortem, cruciatumq; rapuisti neq; in parentum luctu atque lachrymis te mei nominis commemoratio mitigauit: tibi hominum, innocentium sanguis non modo voluptati, sed etiam quæstui fuit. Hæc si tibi tuus parens diceret, posses ab eo veniã petere? posses vt tibi ignosceret postulare? Satis est factum Siculis, satis officio ac necessitudini, iudices, satis promisso nostro, ac muneri recepto reliqua est ea causa, iudices, quæ, non iam recepta, sed innata, neque delata ad me, sed in animo, sensuq; meo penitus * affixa, atq; insita est: quæ

non ad sociorum salutem, sed ad ciuium Romanorum, hoc est ad vniuscuiusque nostrum vitam, & sanguinem pertinet. In qua nolite à me, quasi dubium sit aliquid, argumenta, iudices, expectare. omnia, quæ dicam de supplicio ciuium Ro. sic erunt clara, & illustria, vt ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possim. furor enim quidam sceleris & audaciæ comes. istius effrenatum animũ, importunamque naturã tanta oppressit amentia, vt nunquam dubitaret in conuentu, palàm supplicia, quæ in conuictos maleficij seruos constituta sunt, ea in ciues Rom. expromere. Virgis quàm multos ceciderit, quid ego commemorem? tãtum breuissimè dico, iudices: nullum fuit omninò, isto prætore, in hoc genere discrimen. Itaque iam consuetudine ad corpora ciuium Ro. etiam sine istius nutu ferebatur manus ipsa lictoris. Num potes hoc negare Verres? in foro Lilybæi, maximo conuentu. C. Seruilium ciuem Rom. in conuentu Panormitano veterem negotiatorẽ, ad tribunal ante pedes tuos, ad terram virgis & verberibus abiectum? aude hoc primum negare, si potes. nemo Lilybæi fuit, quin viderit: nemo in Sicilia, quin audierit. Plagis confectum dico à lictoribus tuis ciuem Ro. ante oculos tuos concidisse.* ob quam causam dij immortales? tametsi iniuriam facio communi causæ & iuri ciuitatis. quasi enim possit esse vlla causa, cur hoc cuiquam ciui Rom. iure accidat, ita quæro, quæ in Seruilio causa fuerit. ignoscite in hoc vno, iudices. in cæteris enim nõ magnopere causas requiram. Locutus erat liberius de istius improbitate, atque nequitia. quod isti simul ac renuntiatum est, hominem iubet Lilybæum vadimonium Venerio seruo promittere. promittit. Lilybæum venitur, cogere eum cœpit, cum ageret nemo, nemo postularet. H. S. duobus millibus sponsionem facere cum lictore suo, in furtis quæstum faceret. Recuperatores de
cohorte

cohorte sua dicit se daturum. Seruilius & recusare, & deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo aduersario, iudicium capitis in se constitueretur. Hæc cum maximè loqueretur; sex lictores circumsistunt valentissimi, & ad pulsandos verberandosque homines exercitatissimi: cædunt acerrimè virgis: denique proximus lictor (de quo sæpe iam dixi) Sestius conuerso bacillo oculos misero tundere vehementissimè cœpit. itaque ille, cum sanguis os, oculosque complesset, concidit; cum illo nihilo minus iacenti latera tunderentur, vt aliquando spondere se diceret. sic ille affectus illinc tum pro mortuo sublatus; breui postea est mortuus. Iste autem homo venerius, & affluens omni lepore, & venustate de bonis illius in æde Veneris argenteum Cupidinem posuit. sic etiam fortunis hominum abutebatur ad nocturna vota cupiditatum suarum. Nam quid ego de cæteris ciuium Ro. supplicijs sigillatim potius, quàm generatim atque vniuersè loquar? Carcer ille, qui est à crudelissimo tyranno Dionysio factus Syracusis, quæ Latomiæ vocantur, in istius imperio domicilium ciuium Rom. fuit, vt quisque istius animum, aut oculos offenderat, in Latomias statim conijciebatur. Indignũ hoc video videri omnibus, iudices: & id iam priore actione, cum hæc testes dicerent, intellexi. retineri enim putatis oportere iura libertatis non modo hic, vbi tribuni plebis sunt, vbi cæteri magistratus, vbi plenum forum iudiciorum, vbi senatus auctoritas, vbi existimatio populi Romani & frequentia; sed vbicunque terrarum, & gentium violatum ius ciuium Rom. fit, statuitis id pertinere ad communem causam libertatis, & dignitatis. In externorum hominum, & maleficiorum, sceleratorum, in prædonum, hostiumque custodias tu tantum numerum ciuium Rom. includere ausus es? nunquamne tibi iudicij, nunquamne concionis, nunquamne huius tantæ frequentiæ, quæ nunc

animo te iniquissimo infestissimoque intuetur, venit in mentem? nunquam tibi populi Romani absentis, dignitas, nunquam species ipsa huiuscemodi multitudinis, in oculis animoq; versata est? nunquam te in horum conspectum rediturum, nunquam in forum populi Romani venturum, nunquam sub legum & iudiciorum potestatem casurum esse putasti? At quæ erat ista libido crudelitatis exercendæ? quæ tot scelerum suscipiendorum causa? nulla iudices, præter prædandi nouam singularemque rationem. Nam vt illi, quos à Poetis accepimus, sinus quosdam obsedisse maritimos, aut aliqua promontoria, aut prærupta saxa tenuisse dicuntur, vt eos qui essent appulsi nauigijs, * intercipere possent; sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliæ partibus imminebat, quæcunque nauis ex Asia, quæ ex Syria, quæ, Tyro, quæ Alexandria venerat, statim certis indicibus & custodibus tenebatur: vectores omnes in Latomias conijciebantur: onera atque merces in prætoriam domum deferebantur. Versabatur in Sicilia longo interuallo alter, non Dionysius ille, nec Phalaris (tulit enim illa quondam insula multos & crudeles tyrannos) sed quoddam nouum monstrum, ex vetere illa immanitate, quæ in iisdem locis versata esse dicitur non enim Charybdin tam infestam, neque Scyllam nautis, quàm istum in eodem freto fuisse arbitror: hoc etiam iste infestior, quod multo se pluribus & maioribus canibus succinxerat. Cyclops alter, multo importunior. hic enim totam insulam obtinebat: ille Aetnam solam, & eam Siciliæ partem tenuisse dicitur. At quæ causa tum subijciebatur ab ipso, iudices, hujus tam nefariæ crudelitatis? eadem quæ nunc in defensione commemorabitur. Quicunque accesserant ad Siciliam paulò pleniores, eos Sertorianos milites esse, atq; à Diano fugere dicebat. illi ad deprecandum periculum proferebant alij

purpuram

purpuram Tyriam, thus alij, atque odores, vestemque linteam, gemmas alij, & margaritas, vina nonnulli Græca, venalesque Asiaticos vt intelligeretur ex mercibus, quibus ex locis nauigaret. non intelligebant eas ipsas sibi causas esse periculi, quibus adiumentis se ad salutem vti arbitrabantur. iste enim hæc eos ex piratarum societate adeptos esse dicebat: ipsos in Latomias abduci imperabat: naues eorum atque onera diligenter asseruada curabat. His institutis cum completus iam mercatorum carcer esset, tum illa fiebant, quæ L. Suetium equitem Ro. lectissimum virum dicere audistis, quæ cæteros audietis. ceruices in carcere frangebantur dignissime ciuium Ro. vt etiam illa vox, & imploratio, Ciuis Romanus sum, quæ sæpe multis in vltimis terris opem inter barbaros & salutem tulit, ea mortem illis acerbiorē, & supplicium maturius ferret. Quod est Verres? quid ad hæc cogitas respondere? num mentiri me? num fingere aliquid? num augere crimen? num quid horū dicere istis defensoribus tuis audes? Cedo mihi quæso ex ipsius sinu literas Syracusanorum, quas iste ad arbitrium suum cōfectas esse arbitratur: cedo rationē carceris, quæ diligentissime conficitur, quo quisque die datus in custodiam, quo mortuus, quo necatus sit. LITERÆ SYRACVSANORVM. Videtis ciues Romanos gregatim coniectos in Latomias: videtis indignissimo in loco coaceruatam multitudinem vestrorum ciuium. quærite nunc vestigia, quibus exitus illorum ex illo loco compareant: nulla sunt. omnesne mortui? si ita posset defendere, tamen fides huic defensioni non haberetur. sed scriptum extat in iisdem literis, quod iste homo barbarus, ac dissolutus neque attendere vnquam, neque intelligere potuit, ἐδικαιώθησαν, inquit, hoc est, vt Siculi loquuntur, supplicio affecti, ac necati sunt. Si quis rex, si qua ciuitas exterarum

gentiũ, si qua natio fecisset aliquid in ciuẽ Ro. eiusmodi, nonne publicè vindicaremus? non bello persequeremur? possemus hanc iniuriam, ignominiamque nominis Romani inultam, impunitamque dimittere? quot bella maiores nostros, & quanta suscepisse arbitramini, quod ciues Romani iniuria affecti, quod nauicularij retenti, quod mercatores spoliati dicerentur? at ego retentos nõ queror, spoliatos ferendum puto: nauibus, mancipijs, mercibus ademptis, in vincla coniectos esse mercatores, & in vinculis ciues Ro. necatos esse arguo. Si hæc apud Schytas dicerem, non hic in tanta multitudine ciuium Ro. nõ apud senatores lectissimos ciuitatis, non in foro populi Romani de tot & tam acerbis supplicijs ciuium Romanorum: tamẽ animos etiam barbarorum hominum permouerem. tãta enim huius imperij amplitudo, tanta nominis Ro. dignitas est apud omnes nationes, vt ista in nostros homines crudelitas nemini concessa videatur. Num ego tibi vllam salutem, vllum perfugium putem, cum te implicatum seueritate iudicum, circumretitum frequentia populi Romani esse videam? Si mehercule (id quod fieri intelligo non posse) ex his laqueis te exueris, ac te aliqua vi hac ratione explicaris: in illas tibi maiores plagas incidendum est; in quibus te ab eodem me, superiore ex loco confici, & concidi necesse est. Cui si etiam id, quod defendit, velim concedere; tamẽ illa ipsa defensio nõ minus esse ei perniciosa, quàm mea vera accusatio debeat. Quid enim defendit? ex Hispania fugientes se excepisse, & supplicio affecisse dicit. Quis tibi id permisit? quo id iure fecisti? quis idem fecit? qui tibi id facere licuit? forum plenum, & basilicas istorum hominum videmus, & animo æquo videmus. ciuilis enim dissensionis, & siue amentiæ, siue fati, seu calamitatis, non est iste molestus exitus, in quo reliquos saltẽ ciues incolumes licet conseruare. Verres

res

res ille vetus proditor consulis, translator quæsturæ, auersor pecuniæ publicæ, tantum sibi auctoritatis in repub. suscepit, vt quibus hominibus per senatum, per populum Rom. per omnes magistratus in foro, in suffragijs, in hac vrbe, in rep. versari liceret; ijs omnibus mortem acerbam crudelemque proponeret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliæ detulisset. Ad Cn. Pompeium clarissimũ virum, & fortissimum permulti, occiso Parperna, ex illo Sertoriano numero militum confugerunt, quem non ille summo cum studio saluum, incolumemque seruauit? qui ciui supplici non illa dextera inuicta & fidem porrexit, & spem salutis ostendit? Itane vero? quibus fuit portus apud eum, contra quem arma tulerunt; ijs apud te, cuius nullum in repub. vnquam monumentum fuit, mors, & cruciatus erat constitutus? Vide, quam commodam defensionem excogitaris. malo, malo, mehercule, id quod tu defendis, his iudicibus, populoque Ro. quàm id, quod ego insimulo, probari malo, inquam te isti generi hominum, quam mercatoribus, & nauicularijs inimicum, atque infestum putari. meum enim crimen auaritiæ te nimiæ coarguit: tua defensio furoris cuiusdam, & immanitatis, & inauditæ crudelitatis, & pene nouæ proscriptionis. Sed non licet me isto tanto bono, iudices, vti, non licet adsunt enim Puteoli toti: frequentissimi venerunt ad hoc iudicium mercatores, homines locupletes, atque honesti; qui partim socios suos partim libertos ab isto spoliatos, in vincula coniectos, partim in vinclis necatos, partim securi percussos esse dicent. Hic vide quàm me sis vsurus æquo. cum ego P. Granium testem produxero, qui suos libertos à te securi percussos esse dicat, qui à te nauem suam, merces repetat, refellito si poteris: meum testem deseram, tibi fauebo, te inquam, adiuuabo. ostendito illos cũ Sertorio fuisse, & Dianio fugientes ad Siciliam esse delatos,

nihil est quod te malim probare. nullum enim facinus quod maiore supplicio dignum sit reperiri, neque proferri potest, reducam iterum equitem Rom. L. Flauium: si voles: quoniam priore actione, vt patroni tui dictitant, noua quadam sapientia, vt omnes intelligunt, conscientia tua, atque auctoritate meorum testium, testem nullam interrogasti: interrogetur Flauius, si voles, quinam fuerit L. Herennius, quem ille argentariam Lepti fecisse dicit: qui cum amplius centum ciues Rom. haberet ex conuentu Syracusarum, qui eum non solum cognoscerent, sed etiam lachrymantes, ac te implorantes defenderent, tamen à te, inspectantibus omnibus * Syracusanis securi percussus est. hunc quoque testem meum refelli; & illum Herennium Sertorianum fuisse abs te demonstrari, & probari volo. Quid de illa multitudine dicemus eorum, qui capitibus inuolutis in piratarum, captiuorumque numero producebantur, vt securi ferirentur? quæ ista noua diligentia? quàm ob causam abs te * cogitata? ante L. Flauij, cæterorumque de L. Herennio vociferatio commouebat? an M. Annij grauissimi, atque honestissimi viri summa auctoritas paulò te diligentiorem, timidioremque fecerat? qui nuper pro testimonio, nõ aduenam nescio quem, nec alienum; sed eum ciuem Romanum, qui omnibus in illo conuentu notus, qui Syracusis natus esset, à te securi percussum esse dixit. Post hanc illorum vociferationem, post hanc communem famam, atque quærimoniam, non mitior in supplicio, sed diligentior esse cœpit: capitibus inuolutis ciues Rom. ad necem producere instituit: quos tamen idcirco necabat palam, quod homines in conuentu (id quod antea diximus) nimium diligenter prædonum numerum requirebant. Hæccine plebi Romanę te prętore est constituta condictio? hæc negotij gerendi spes? hoc capitis, vitæque discrimen? parumne mul-

ta

ta mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunæ, nisi etiam hæ formidines à nostris magistratibus, atque in nostris prouincijs impendebunt? ad eamne rem fuit hæc suburbana ac fidelis prouincia, plena optimorum sociorum, & honestissimorum ciuium Romanorum, quæ ciues Rom. omnes suis ipsa sedibus libentissimè semper accepit; vt qui vsque ex vltima Syria, atque Aegypto nauigarent, qui apud barbaros propter togæ nomen in honore aliquo fuissent, qui ex prædonum insidijs, qui ex tempestatum periculis profugissent, in Sicilia securi ferirentur, cum se iam domum venisse arbitrarentur? Nam quid ego de P. Gauio Consano municipe dicam, iudices? aut qua vi vocis, qua grauitate verborum, quo dolore animi dicam? tametsi dolor me non deficit: vt cætera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo suppetant, magis elaborandum est: quod crimen eiusmodi est, vt, cum primum ad me delatum est, vsurum me illo non putarem. tametsi enim verissimum esse intelligebam: tamẽ credibile fore nõ arbitrabar. coactus lachrymis omnium ciuium Rom. qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentinorum hominum honestissimorum testimonijs, omniumque Rheginorum, multorumque equitum Rom. qui casu tum Messanæ fuerint, dedi tantum priore actione * testimonium, res vt nemini dubia esse posset. Quid nunc agam? cum iam tot horas de vno genere ac de istius nefaria crudelitate dicam: cum prope omnẽ vim verborum eiusmodi, quæ scelere istius digna sunt, alijs in rebus cõsumpserim, neq; hoc prouiderim, vt varietate criminũ vos attentos tenerem? quemadmodũ de tanta re dicam? opinor vnus modus, atq; vna ratio est, rem in medio ponam: quę tantum habet ipsa grauitatis, vt neq; mea, quæ nulla est, neque cuiusquam, ad inflammandos vestros animos eloquentia requiratur. Gauius hic, quem dico, Cõsanus, cũ illo

in numero ab isto in vincula coniectus esset, & nescio qua ratione clam è Latomijs profugisset, Messanamque venisset; qui prope iam Italiam & mœnia Rhegynorum videret, & ex illo metu mortis, ac tenebris, quasi luce libertatis, & odore aliquo legum recreatus, reuixisset; loqui Messanæ cœpit, & queri, se ciuem Rom. in vincla esse coniectum: sibi recta iter esse Romam; Verri se presto aduenienti futurum. non intelligebat miser, nihil interesse, vtrū hæc messanæ, an apud ipsū in prætorio loqueretur. Nam, vt ante vos docui, hanc sibi iste vrbem delegerat, quàm haberet adiutricem scelerum, furtorum receptricem, flagitiorum omnium sociam. Itaque ad magistratū Mamertinum statim deducitur Gauius: eoque ipso die casu Messanam Verres venit: res ad eum defertur, esse ciuem Romanū qui se Syracusis in Latomijs fuisse quæreretur: quem iam ingredientem nauem, & Verri nimis attrociter minitantem, à se retractum esse, & asseruatum, vt ipse in eum statueret, quod videtur. Agit hominibus gratias, & eorum erga se beneuolentiam, diligentiamque collaudat. ipse inflammatus scelere, & furore, in forum venit, ardebant oculi: toto ex ore crudelitas * emicabat. expectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset; cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediret iubet. clamabat ille miser, se ciuem esse Romanum, municipem Consanum, meruisse se cum L. Pretio splendidissimo equite Romano qui Panormi negotiaretur, ex quo hæc Verres scire posset. tum iste se comperisse ait, eum speculandi causa in Siciliam à ducibus fugitiuorum esse missum: cuius rei neq; index neq; vestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset vlla. deinde iubet vndique hominem proripi, vehementissimeq; verberari. Cædebatur virgis in medio foro Messanæ ciuis Romanus, iudices, cum interea nullus

nullus gemitus, nulla vox alia iſtius miſeri inter dolorem, crepitumque plagarum audiebatur, niſi hæc, Ciuis Romanus ſum. hac ſe commemoratione ciuitatis omnia verbera depulſurum, cruciatumque à corpore deiecturum arbitrabatur. is non modo hoc non perfecit, vt virgarum vim deprecaretur: ſed cum imploraret ſæpius, vſurparetque nomen ciuitatis, crux, crux, inquam infelici, & ærumnoſo, qui nunquam iſtam poteſtatem viderat, comparabatur. O nomen dulce libertatis: ô ius eximium noſtræ ciuitatis: ô lex Porcia, legeſque Semproniæ: ô grauiter deſiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ tribunitia poteſtas. huccine tandem omnia reciderunt? vt ciuis Rom. in prouincia populi Romani oppido fœderatorum, ab eo qui beneficio populi Rom. faſces, & ſecures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? Quid, cum ignes, * candenteſque laminæ, cæterique cruciatus admouebantur? ſi te illius acerba imploratio, & vox miſerabilis, non * inhibebat, ne ciuium quidẽ Romanorum, qui tum aderant, fletu & gemitu maximo commouebare? in crucem tu agere auſus es quenquam, qui ſe ciuem Romanum eſſe diceret? Nolui tam vehementer agere hoc prima actione, iudices, nolui. vidiſti enim vt animi multitudinis in iſtum dolore, & odio, & communis periculi metu concitarentur, ſtatui egomet mihi, tum modũ orationi meæ, & C. Numitorio equiti Romano * primo homini teſti meo: & Glabrionem, id quod ſapientiſſimè fecit, facere lætatus ſum? vt repente conſilio in medio teſtem dimitteret. etenim verebatur, ne populus Rom. ab iſto eas pœnas vi repetiſſe videretur; quas veritus eſſet, ne iſte legibus, & veſtro iudicio non eſſet perſoluturus. Nunc quoniã iam exploratum eſt omnibus, quo loco cauſa tua ſit, & quid de te futurum ſit, ſic tecum agam. Gauium iſtum quem repentinum ſpeculatorem fuiſſe

dicis, ostendam in Latomias Syracusis à te esse cõiectum: neque id solum ex literis ostendam Syracusanorum, ne possis dicere me, quia sit aliquis in literis Gauius, hoc fingere, & eligere nomen, vt hunc illum esse possim dicere; sed secundum arbitrium tuum testes dabo; qui istum ipsum Syracusis abs te in Latomias coniectum esse dicant. producã etiam Consanos, municipes illius ac necessarios, qui te nunc sero doceant, iudices non sero, illum P. Gauium quem tu in crucem egisti, ciuem Rom. & municipem Consanum, non speculatorem fugitiuorum fuisse. Cum hæc omnia, quæ polliceor, cumulatè tuis * proximis plana fecero: tu istuc ipsum tenebo, quod abs te mihi datur: eo contentum me esse dicam. Quid enim nuper tu ipse, cum populi Rom. clamore, atque impetu perturbatus exiluisti, quid inquam locutus es? illum, quod moram supplicio quæreret, ideo clamitasse, se esse ciuem Romanum sed speculatorem fuisse. Iam mei testes veri sunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius? quod M. & P. Cottij nobilissimi homines ex agro Tauromenitano? quid Q. Luceius, qui argentariam Rhegij maximam fecit? quid * etiam cæteri? adhuc enim testes ex eo genere à me sunt dati, non qui nouisse Gauium, sed qui se vidisse dicerent; cum is, qui se ciuem Ro. esse clamaret, in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, idem dicis, hoc tu confiteris, illum clamitasse se ciuem esse Romanum, apud te nomen ciuitatis ne tantum quidem valuisse, vt dilationem aliquam crucis, vt crudelissimi, teterrimique supplicij aliquam paruam moram saltem posset afferre: Hoc teneo, hic hæreo, iudices, hoc sum contentus vno: omitto, ac negligo cætera: sua confessione induatur, ac iuguletur necesse est. qui esset ignorabas? speculatorem esse suspicabere? nõ quæro, qua suspicione: tua te accuso oratione. ciuem Rom. se esse dicebat si tu apud Persas, aut in extre-

ma

ma India deprehensus, Verres ad supplicium duce-rere, quid aliud clamitares, nisi te ciuem esse Romanum? & si tibi ignoto apud ignotos, apud barbaros, apud homines in extremis, atq; vltimis gentibus positos, nobile & illustre apud omnes nomen tuæ ciuitatis profuisset: ille quisquis erat, quẽ tu in crucem rapiebas, qui tibi esset ignotus, cum ciuẽ se Rom. esse diceret, apud te prætorem si non effugiũ, ne moram quidem mortis, mẽtione, atq; vsurpatione ciuitatis assequi potuit? Homines tenues, obscuro loco nati nauigant: adeunt* ad ea loca, quæ nũquã antea viderunt vbi neq; noti esse iis, quo venerũt; neq; semper cum cognitoribus esse possunt: hac vna* tamẽ fiducia ciuitatis, non modo apud nostros magistratus, qui & legum, & existimationis periculo continentur; neque apud ciues solum Rom. qui & sermonis, & iuris, & multarum rerum societate iuncti sunt, fore se totos arbitrantur; sed quocunque venerint, hanc sibi rem præsidio sperant* esse futuram, tolle hanc spem, tolle hoc præsidium ciuibus Romanis, cõstitue nihil esse opis in hac voce, Ciuis Rom. sum: posse impune prætorem aut aliũ quemlibet, suppliciũ, quod velit, in eum constituere, qui se ciuem Rom. esse dicat, quod quis ignoret; iã omnes prouincias, iam omnia regna, iam omnes liberas ciuitates, iam omnẽ orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maxime patuit, ciuibus Ro. ista defensione præcluseris. Quid, si L. Pretium equitem Rom. qui tum in Sicilia negotiabatur, nominabat Sestiamne id magnum fuit, Panormum literas mittere, asseruasse hominem, custodijs Mamertinorum tuorum vinctum, clausum habuisse, dum Panormo Pretius veniret? cognosceret hominem: aliquid de summo supplicio remitteres. si ignoraret: tum, si ita tibi videretur, hoc iuris in omnes constitueres, vt qui neq; tibi notus esset, neq; cognitorẽ locupletem daret, quãuis ciuis Rom. esset, in crucẽ

tolleretur. Sed quid ego plura de Gauio? quasi tu Gauio tum fueris infestus, ac nō nomini, generi, iuri ciuium hostis. non illi, inquam, homini, sed causę communi libertatis inimicus fuisti. Quid enim attinuit, cum Mamertini more, atque instituto suo crucem fixissent post vrbem in via Pompeia, te iubere in ea parte figere, quæ ad fretū spectaret, & hoc addere, quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palam, te idcirco illum locū diligere, vt ille qui se ciuem Rom. esse diceret, ex cruce Italiam cernere ac domum suam prospicere posset? Itaque illa crux sola, iudices, post conditam Messanam illo in loco fixa est. Italiæ conspectus ad eam rem ab isto delectus est, vt ille in dolore, cruciatuq; moriens, per angusto freto diuisa seruitutis, ac libertatis iura cognosceret, Italia autem alumnū suum, seruitutis extremo, summoque supplicio affectū videret. Facinus est, vinciri ciuem Rom. scelus, verberari: prope parricidium, necari: quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest. non fuit his omnibus iste contentus. Spectet, inquit, patriam: in conspectu legū, libertatisq; moriatur. non tu hoc loco Gauium, non vnum hominē nescio quem ciuem Rom. sed communem libertatis, & ciuitatis causam in illum cruciatum, & crucem egisti. Iam vero videte hominis audaciam. nonne eum grauiter tulisse arbitramini, quod illam ciuibus Rom. crucem non posset in foro, non in comitio, non in Rostris defigere? * quod enim his locis in prouincia sua celebritate simillimum, regione proximum potuit, elegit: monumentum sceleris, audaciæque suæ voluit esse in conspectu Italiæ, vestibulo Siciliæ, prætereuectione omniū, qui vltro, citroq; nauigarent. Si hæc non ad ciues Rom. nō ad aliquos amicos nostræ ciuitatis, non ad eos, qui populi Rom. nomen audissent: denique, si non ad homines, verum ad bestias aut

etiam

etiam, vt longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa, & ad scopulos hæc conqueri, & deplorare vellem; tamen omnia muta, atque inania tanta & tam indigna rerum atrocitate commouerentur. Nunc verò cùm loquar apud senatores populi Romani legum, iudiciorumque, & iuris auctores; timere non debeo, ne non vnus iste ciuis Romanus illa cruce dignus; cæteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Paulò antè, iudices, lachrymas in morte misera, atque indignissima nauarchorum non tenebamus: & rectè, ac meritò sociorum innocentium miseria commouebamur. quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? nam ciuium Rom. sanguis coniunctus existimandus est: quoniam id & salutis omnium ratio, & veritas * postulat. omnes hoc loco ciues Ro. & qui adsunt, & qui vbicunque sunt, vestram seueritatem desiderant, vestram fidem implorant, vestrum auxilium requirunt: omnia sua iura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in vestris sententijs versari arbitrantur. A me tametsi satis habent; tamen si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant. nam & si qua vis istum de vestra seueritate eripuerit, id quod neque metuo, iudices, neque vllo modo fieri posse video: sed si in hoc me ratio fefellerit, Siculi causam suam perijsse querentur, & mecum pariter modestè ferent: populus quidem Romanus breui, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit, ius suum, me agente, suis suffragijs ante Kal. Feb. recuperabit. Ac si de mea gloria & amplitudine quæritis, iudices, non est alienum meis rationibus, istum mihi ex hoc iudicio ereptum ad illud populi Romani iudicium reseruari. Splendida est illa causa, probabilis mihi & facilis, populo grata, atque iucunda. Denique si videor hic, id quod ego non quæsiui, de vno isto voluisse crescere; isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest,

de multis mihi crescere licebit. Sed mehercule, vestra, reique pub. causa, iudices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitium esse commissum: nolo eos iudices, quos ego probarim, atque delegerim, sic in hac vrbe notatos, isto absoluto, ambulare, vt non cera, sed cœno obliti esse videantur. Quamobrem te quoq;, Hortensi, quia monendi locus est, ex hoc loco moneo; videas etiam atque etiam, & considéres quid agas, quo progrediare, quem hominem, & qua ratione defendas. neq; de illo quidquā tibi præscribo, quo minus ingenio mecum, atque omni dicendi facultate contendas. cętera, si qua putas te occultius extra iudicium, quæ ad iudicium * pertinent, facere posse, si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copijs istius moliri cogitas: magnopere censeo desistas; & illa quæ tentata iam, & cœpta ab isto sunt, à me autem peruestigata, & cognita, moneo vt extinguas, & longius progredi ne sinas. magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio; maiore quam putas. Quod enim te liberatum iam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum cos. cogites: mihi crede, ornamenta ista, & beneficia populi Ro. non minore negotio retinentur quam comparantur. tulit hæc ciuitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in iudicijs, & in omni republica: tulit sed quo die populo Ro. tribuni pleb. restituti sunt, omnia ista vobis (si forte nondum intelligitis) adempta, atque erepta sunt. omnium nunc oculi coniecti sunt hoc ipso tempore in vnumquemque nostrûm, qua fide ego accusem, qua religione hi iudicent, qua tu ratione defendas. de omnibus nobis, si quis tantulum de recta regione deflexerit; non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis, sed vehemens ac liberum populi Ro. iudicium consequetur. nulla tibi Quincte cum isto cognatio est, nulla necessitudo: quibus excusationibus ante nimium in aliquo

iudicio

iudicio studium tuum defendere solebas, carum habere in hoc homine nullam potes quæ iste in prouincia palàm dictitabat, cum ea quæ faciebat, tua se fiducia facere dicebat; ea ne vera putentur, tibi maximè est prouidendum. Ego mei iam rationem officij confido esse omnibus iniquissimis meis persolutam. nam istum paucis horis primæ actionis, omnium mortalium sententijs condemnaui. reliquum iudicium non iam de mea fide, quæ perspecta est: neque de istius vita, quæ damnata est; sed de iudicibus, & verè vt dicam, de te futurū est. at quo tempore futurum est? nam id maximè prouidendum est. etenim cum omnibus in rebus, tum in rep. permagni momenti est, ratio atque inclinatio temporum, nempe eo, cum populus Rom. aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res iudicandas requirit: nempe ea lege de iudicijs, iudicibusque nobis promulgata, quam non is promulgauit, cuius nomine proscriptam videtis; sed hic reus, hic, inquam, sua spe atque opinione, quam de vobis habet, legem illam scribendam, promulgandamque curauit. Itaque cum primo agere cœpimus, lex non erat promulgata: cum iste vestra seueritate permotus multa signa dederat, quamobrem responsurus non videretur; mentio de lege nulla fiebat: postea quam iste recreari, & confirmari visus est, lex statim promulgata est: cui legi cùm vestra dignitas vehementer aduersetur; istius spes falsa, & insignis impudentia maximè suffragatur. Hic si quid erit commissum à quoquam vestrum, quod reprehendatur; aut populus Ro. iudicabit de eo homine, quem iam antea iudicijs indignum putauit; aut ij qui propter offensionem iudiciorū de veteribus iudicibus lege noua, noui iudices erūt cōstituti. mihi porrò, vt ego nō dicā, quis omniū mortaliū nō intelligit, quā longè progredi sit necesse? Potero silere, Hortensi? potero dissimulare, cū tantū reip. vulnus acceperit, vt expilate

prouinciæ, vexati socij? dij immortales spoliati, ciues Rom. cruciati, & necati impunè, me actore esse videantur? potero hoc ego onus tantum aut in hoc iudicio deponere, aut diutiùs tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi Ro. fides imploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, vt aut fidem suam corrumpi paterentur, aut iudicium corrumperent, in discrimen ac iudicium vocandi? Quæret aliquis fortasse, Tantumne igitur laborem, tantas inimicitias tot hominum susceptarus es? non studio quidem, herculè, vllo, neque voluntate; sed non idem mihi licet quod ijs, qui nobili genere nati sunt: quibus omnia populi Ro. beneficia dormientibus deferuntur: longè alia mihi lege in hac ciuitate, & condicione viuendum est. venit enim mihi in mentem M. Catonis hominis sapientissimi: qui cum se virtute, non genere, populo Ro. commendari putaret, cùm ipse sui generis initium ac nominis à se gigni & propagari vellet; hominum potentissimorum suscepit inimicitias; & maximis in laboribus vsque ad summam senectutem, summa cum gloria vixit. Posteaque Pompeius humili, atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitijs maximisque suis periculis, ac * doloribus amplissimos honores est adeptus? Modò L. Fimbriam, C. Marium, C. Cœlium vidimus, non mediocribus inimicitijs, ac laboribus cõtendere, vt ad istos honores peruenirent; ad quos vos per ludum & per negligentiam peruenistis. hæc eadem est nostræ rationis regio & via: horum nos hominum sectam, atque instituta persequimur. Videmus quanta sit in inuidia, quantoq; in odio apud quosdam homines nobiles nouorum hominum virtus & industria; si tantulum oculos deiecerimus, præstò esse insidias; si vllum locum aperuimus suspicioni aut crimini accipiendum esse statim vulnus, esse nobis semper vigilandum, semper laborandum

K 1 videmus

videmus. Inimicitiæ sunt, subeantur: labores, suscipiantur. Etenim tacitæ magis, & occultæ inimicitiæ timendæ sunt, quam indictæ, & apertæ. Hominum nobilium non fere quisquam nostræ industriæ fauet: nullis nostris officijs beneuolentiam illorum allicere possumus: quasi natura, & genere disiuncti sint, ita dissident à nobis animo ac voluntate. Quare quid habent eorum inimicitiæ periculi; quorum animos iam antè habueris inimicos, & inuidos, quam vllas inimicitias susceperis? Quamobrem mihi iudices, optandum est illud, in hoc reo finem accusandi facere cum & populo Ro. satisfactum, & receptum officium Siculis necessarijs meis erit persolutum. Deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de vobis habeo, fefellerit; non modo eos persequi ad quos maximè culpa * corrumpendi iudicij; sed etiam illos, ad quos conscientiæ contagio pertinebit. Proinde si qui sunt, qui in hoc reo aut potentes aut audaces, aut artifices ad corrumpendum iudicium velint esse, ita sint parati vt disceptante populo Ro. mecum sibi rem videant futuram: &, si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis vehementem, satis perseuerantem, satis vigilantem esse cognorunt; existiment in his hominibus, quorum ego inimicitias populi Rom. salutis causa suscepero, multo grauiorem, atque acriorem futurum. Nunc te Iupiter optime maxime, cuius iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo dignum Capitolio, atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum à regibus, tibi dicatum atque promissum per nefarium scelus de regijs manibus extorsit; cuiusque sanctissimum & pulcherrimum simulachrum Syracusis sustulit: teque Iuno regina, cuius duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitæ & Sami, sanctissima, & antiquissima simili scelere idem iste omnibus donis, ornamentisque nudauit: teque Mineruа, quam item iste

duobus in clarissimis, & religiosissimis templis expilauit Athenis, cum auri grande pondus, Syracusis cum omnia præter tectum & parietes abstulit: teq; Latona, & Apollo, & Diana, quorum iste Deli non fanum, sed vt hominum opinio & religio fert, sedem antiquam, diuinumque domicilium nocturno latrocinio atque impetu compilauit: etiam te Apollo, quem iste Chio sustulit: teque etiam, atque etiam, Diana, quam Pergæ spoliauit, cujus simulachrũ sanctissimum Segestæ, bis apud Segestanos consecratũ semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum asportandumque curauit: teque Mercuri, quem Verres in villa, & in priuata aliqua palęstra posuit, P. Africanus in vrbe sociorum, & in gymnasio Tyndaritanorum iuuentutis illorum custodem, & præsidem voluit esse: teque, Hercules, quem iste Agrigenti nocte intempesta, seruorum instructa & comparata manu, conuellere ex suis sedibus, atque auferre conatus est: teque, sanctissima mater Idæa, quam apud Enguinos augustissimo, & religiosissimo in templo sic spoliatam reliquit, vt nunc nomen modo Africani, & vestigia violatæ religionis maneant; monumenta victoriæ, fanique ornamenta non extent: vosque omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum, iudiciorumque arbitri, & testes, celeberrimo in loco prætorij locati, Castor, & Pollvx, quorum è templo quæstũ sibi iste & prædam maximam improbissimè comparuit: omnesque dij, qui vehiculis thensarum solennes cœtus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quæstum, non ad religionum dignitatem, faciendum, exigendumque curauit: teque, Ceres, & Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum, ac religiones ferũt, longè maximis, atq; occultissimis cæremonijs continentur; à quibus initia vitæ, atque victus, legum, morum, mansuetudinis, humanitatis exempla hominibus, & ciuitatibus data, ac dispertita esse dicũtur;

quarum

quorum sacra populus Ro. à Græcis ascita, & accepta, tanta religione & publicè & priuatim tuetur, non ab alijs huc allata, sed vt cæteris hinc tradita esse videantur: quæ ab isto vno sic polluta, & violata sunt, vt simulachrum Cereris vnum, quod à viro non modò tangi, sed ne aspici quidē fas fuit, è sacrario Catinæ cōuellendum, auertendumq; curauerit: alterum autem Ennæ ex sua sede, ac domo sustulerit; quod erat tale, vt homines, cùm viderent, aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris non humana manu factam, sed cælo delapsam arbitrarentur: vos etiam atque etiam imploro & appello, sanctissimæ deæ, quæ illos Ennenses lacus, lucosque * colitis, cunctæque Siciliæ, quæ mihi defendenda tradita est, præsidetis: à quibus, inuentis frugibus, & in orbem terrarum distributis, omnes gentes: ac nationes vestri religione numinis continentur: cæteros item deos, deasque omnes imploro, atque obtestor, quorum templis & religionibus iste nefario quodam furore, & audacia instinctus, bellum sacrilegum semper, impiumque habuit indictum; vt, si in hoc reo, atque in hac causa, omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem populi Rom. fidem meam spectauerunt; si nullam ad rem, nisi ad officium & veritatem omnes meæ curæ, vigiliæ, cogitationesque laborarunt; quæ mea mens in suscipienda causa fuit. fides in agenda, eadem vestra in iudicanda sit. * deinde vti C. Verrem, si eius omnia sunt inaudita, & singularia facinora sceleris, audaciæ, perfidiæ, libidinis, auaritiæ, crudelitatis, dignus exitus eiusmodi, vita atque factis, vestro iudicio consequatur. vtque respub. meaque fides vna hac accusatione mea contenta sit: mihique posthac bonos potius defendere liceat, quam improbos accusare necesse sit.

PRO M. FONTEIO, ORATIO XI.

Desunt permulta.

HOC pretore oppressam esse ęre alieno Galliam. A quibus versuras tantarum pecuniarum factas esse dicunt? à Gallis? nihil minus. A quibus igitur? a ciuibus Rom. qui negotiantur in Gallia. Cur eorum verba non audimus? cur eorum tabulæ nullę proferuntur? Insector vltrò, atq; iusto accusatori, iudices: insector inquam, ac flagito testes. Plus ego in hac causa laboris, & operæ consumo in poscendis testibus, quam cæteri defensores in refutandis. Audacter hoc dico, iudices, non temerè confirmo. Referta Gallia negotiatorum est, plena ciuium Romanorum. Nemo Gallorum sine ciue Ro. quidquam negotij gerit: nummus in Gallia nullus sine ciuium Rom. tabulis commouetur. Videte quò descendam, iudices, quam longè videar à consuetudine mea, & cautione ac diligentia discedere. Vnę tabulę proferantur, in quibus vestigium sit aliquod, quod significet pecuniam Fonteio datam: vnum ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producant: verè accusatum esse concedam. Pro dij immortales, quæ est hæc causa? quæ defensio? Prouinciæ Galliæ M. Fonteius præfuit; quæ constat ex his generibus hominum, & ciuitatum, qui (vt vetera mittam) partim nostra memoria bella cum populo Rom. acerba ac diuturna gesserunt; partim modò a nostris imperatoribus

ratoribus subacti, modò bello domiti, modò triumphis, ac monumentis notati, modò à senatu agris, vrbibusq; multati sunt: partim qui cum ipso M. Fonteio ferrum ac manus contulerunt, multoque eius sudore, ac labore sub populi Rom. imperium, ditionemq; ceciderunt. Est in eadem prouincia Narbo Martius, colonia nostrorum ciuium, specula populi Rom. ac propugnaculum istis ipsis nationibus oppositum, & obiectum. Est item vrbs Massilia, de qua antè dixi, fortissimorum, fidelissimorumq; sociorum, qui Gallicorum bellorum * pericula à populo Romano copijs, armisque propulsarunt. est prætereà numerus ciuium Romanorum maximus hominum honestissimorum. Huic prouinciæ, quæ ex hac * gentium varietate constaret, M. Fonteius (vt dixi) præfuit: qui erant hostes, subegit: qui * proximi fuerant, eos ex ijs agris, quibus erant multati, decedere coegit. cæteris, qui idcircò magnis sæpe erant bellis superati, vt semper populo Rom. parerent, magnos equitatus ad ea bella, quæ tum in toto orbe terrarum à populo Ro. gerebantur, magnas pecunias ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerandum, imperauit.* Is, hæc qui gessit, in iudicium vocatur. vos qui in re non interfuistis, causam vnà cum populo Romano cognoscitis. dicunt contrà, quibus inuitissimis imperatum est: dicunt, qui ex agris ex M.* Fonteij decreto decedere sunt coacti: dicunt, qui ex bello cæde, & fuga nunc primum audent contra M. Fonteium inermem consistere. Quid coloni Narbonenses? quid volunt? quid existimant? Hunc per vos volunt: se per hunc incolumes existimant esse. Quid Massiliensium ciuitas? hunc præsentem ijs affecit honoribus, quos habuit amplissimos: vos autem absens orat, atq; obsecrat, vt sua religio, laudatio, auctoritas aliquid apud vestros animos momenti habuisse videatur. Quid? ciuium Rom. quæ voluntas est? nemo

est ex tanto numero, quin hunc optimè de prouincia, de imperio, de socijs & ciuibus meritum esse arbitretur. Quoniam igitur videtis, qui oppugnent Marcum Fonteium, cognoscitis quid defensum velint: statuite nunc, quid vestra æquitas, quid populi Romani dignitas postulet: vtrum colonis vestris, negotiatoribus vestris, amicissimis atque antiquissimis socijs & credere, & consulere malitis: an his, quibus neque propter iracundiam, fidem: neque propter infidelitatem, honorem habere debetis. Quid, si maiorem etiam hominum honestissimorum copiam affero, qui huius virtuti, atque innocentiæ testimonio possint esse? tamenne plus Gallorum consensio valebit, quam summa auctoritas omnium? Cùm Galliæ Fonteius præesset, scitis, iudices, maximos populi Romani exercitus in duabus Hispanijs, clarissimosque imperatores fuisse. quàm multi equites Romani, quam multi tribuni militum, quales & quot, & quoties *legati ad eos exercitus! præterea Cn. Pompeius vir maximus, atque ornatissimus hyemauit in Gallia, M. Fonteio imperante. Satisne vobis multos, satis idoneos testes, & conscios videtur ipsa fortuna esse voluisse earum rerum, quæ, M. Fonteio prætore, gerentur in Gallia? *quem ex tanto hominum numero testem in hac causa producere potestis? *quis est ex eo numero, qui vobis auctor placeat? eo nos iam laudatore, & teste vtimur. Dubitabitis etiam diutiùs, iudices, quin illud quod initio vobis proposui, verissimum sit? aliud per hoc iudicium nihil agi, nisi vt, M. Fonteio oppresso testimonijs eorum, quibus multa reipublicæ causa inuitissimis imperata sunt, segniores posthac ad imperandum cæteri sint, cùm videant eos oppugnari, quibus oppressis populi Romani imperium incolume esse non possit. Obiectum est etiam, quæstum M. Fonteium ex viarum munitione fecisse

so: vt aut ne cogeret munire; aut id quod munitum esset, ne improbaret. Si & coacti sunt munire omnes, & multorum opera improbata sunt, certè vtrumque falsum est: & ob vacationem pretium datum, cum immunis nemo fuerit; & ob probationem, cum multa improbata sint. Quid? si hoc crimen * optimis hominibus delegare possumus. & ita, vt non culpam in alios transferamus. sed vti doceamus, eos isti munitioni præfuisse, qui facilè officium suum, & præstare, & probare possunt: tamenne vos omnia in M. Fonteium, iratis testibus freti conferetis? Cum maioribus reip. negotijs M. Fonteius impediretur, &, cum ad remp. pertineret, viam Domitiam munire, legatis suis primarijs viris C. Annio Bellieno, & C. Fonteio negotium dedit. itaque præfuerunt: imperauerunt pro dignitate sua, quod visum est, & probauerunt. quod vos, si nulla alia ex re ex literis quidem * vestris, quas scripsistis, & missis, & allatis certò scire potuistis. quas si anteà non legistis; nunc ex nobis quid de ijs rebus Fonteius ad legatos suos scripserit, quid ad eum illi rescripserint, cognoscite. LITERAE * AD C. ANNIVM LEGATVM, AD C. FONTEIVM LEGATVM. LITERAE AC ANNIO LEGATO, AC FONTEIO LEGATO. Satis opinor esse perspicuum, iudices, hanc rationem munitionis. neque ad M. Fonteium pertinere; & ab his esse tractatam, quos nemo possit reprehendere. Cognoscite nunc de crimine vinario, quod illi inuidiosissimum, & maximum esse voluerunt. Crimen à Pletorio, iudices, ita constitutum est: Fonteio non in Gallia primum venisse in mentem, vt portorium vini institueret, sed in Italia hac posita ratione Roma profectum. Itaque Titurium Tolosæ quaternos denarios in singulas vini amphoras portorij nomine exegisse * Crodomi Porcium, & * Numium ternos Vi-

ctoriatos. Vulchalone Seruetium binos, & Victoriatos mille. atque in his locis se * Crodomi & Vulchalone ab his portorium esse exactum, si qui Cobiamacho (qui vicus inter Tolosam & Narbonem est) diuerterentur, neque Tolosam ire vellent; cum Elesiodolus tantum senos denarios ab his, qui ad hostem portarent, exegissent. video, iudices, esse crimen, & crimen genere ipso magnum: (vectigal enim esse impositum frugibus nostris dicitur, & pecuniam permagnam ratione ista cogi potuisse confiteor, & * inuidiam, vel maximè enim inimici hanc rem sermonibus diuulgare voluerunt. Sed ego ita existimo, quo maius crimen sit; id quod ostendatur esse falsum, hoc maiorem ab eo iniuriam fieri, qui id confingat. Vult enim magnitudine rei sic occupare animos eorum, qui audiunt, vt difficilis aditus veritati relinquatur.

Desiderantur quæ de crimine vinario erant reliqua: nec non quæ ad bellum Vocontiorum, & dispositionem hybernorum pertinebant.

At hoc Galli negant. At ratio rerum, & vis argumentorum coarguit. Potest igitur testibus iudex nõ credere cupidis, & iratis, & coniuratis, & à religione remotis? non solùm potest, sed etiam debet. Etenim si, quia Galli dicunt, idcircò M. Fonteius nocens existimandus est. quid mihi opus est sapiente iudice? quid æquo quæsitore? quid oratore non stulto? dicunt enim Galli. negare non possumus. hic si ingeniosi, & periti, & æqui iudicis has partes esse existimatis, vt quoniam quidem testes dicunt, sine vlla dubitatione credendum sit, salus ipsa, virorum fortium innocentiam tueri non potest. sin autem in rebus iudicandis, non minimam partem ad vnamquamque rem existimandam, momentoque suo ponderandam, sapientia iudicis tenet: næ multò vestræ maiores, grauioresque partes sunt ad cogitandum,

tandum, quam ad dicendum meæ. Mihi enim semper vnaquaque de re testis non solum semel, verum etiam breuiter est interrogandus, & sæpe etiam non interrogandus, ne aut irato facultas ad dicendum data, aut cupido auctoritas attributa esse videatur: vos & sæpius eandem rem animis agitare, & diutiùs * vnoquoque de teste cogitare potestis: & si quem nos interrogare noluimus, quæ causa nobis tacendi fuerit, existimare debetis. Quamobrem si hoc,* iudices, præscriptum lege, aut officio putatis, testibus credere, nihil est, cur alius alio iudice melior, aut sapientior existimetur. Vnum est enim, & simplex aurium iudicium, & promiscuè, & communiter stultis, ac sapientibus à natura datum. Quid est igitur, vbi elucere possit prudentia? vbi discerni stultus auditor & crudelis, à religioso & sapienti iudice? nimirùm illud, in quo ea, quæ dicuntur à testibus,* coniecturæ & cogitationi traduntur, quanta auctoritate, quanta animi æquitate, quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quanto studio existimationis bonæ, quanta cura, quanto timore dicantur. An verò vos id in testimonijs hominum barbarorum dubitabitis, quod persæpe & nostra, & patrum memoria sapientissimi iudices de clarissimis nostræ ciuitatis viris dubitandum non putauerunt? qui Cn. & Q. Cæpionibus, L. & Q. Metellis testibus in Q. Pompeium hominem nouum non crediderunt: quorum virtuti, generi, rebus gestis, fidem, & auctoritatem in testimonio, cupiditatis atq; inimicitiarum suspicio derogauit. Ecquem hominẽ vidimus, ecquem verè commemorare possumus parem consilio, grauitate, constantia, cæteris virtutibus, honoris, ingenij, rerum gestarum ornamentis, M. Aemilio Scauro fuisse? tamen huius, cuius iniurati nutu propè terrarum orbis regebatur, iurati testimonio, neque in C. Fimbriam, neq; in C. Memmium creditum est. Noluerunt ij, qui iudicabant,

bant, hanc patere inimicitijs viam, quem quisque odisset, vt eum testimonio posset tollere. Quantus in L. Crasso pudor fuerit, quod ingenium, quanta auctoritas, quis ignorat? tamen is, cuius etiam sermo testimonij auctoritatem habebat, testimonio ipso, quæ in M. Marcellum inimico animo dixit, probare non potuit. Fuit, fuit illis iudicibus diuinum ac singulare, iudices, consilium, qui se non solùm de reo, sed etiam de accusatore, de teste iudicare arbitrabantur: quid fictum, quid fortuna, ac tempore allatum, quid pretio corruptum, quid spe, aut metu deprauatum, quid à cupiditate aliqua aut inimicitijs profectum videretur. quæ si iudex non amplectetur omnia consilio; non animo, ac mente circumspiciet; si * quidquid ex illo loco dicetur, ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profectò satis erit, id quod dixi anteà, non surdum iudicem, huic muneri atque officio præesse. nihil erit quamobrem ille nescio quis sapiens homo, ac multarum rerum peritus ad res iudicandas requiratur. An verò illi equites Rom. quos nos vidimus; qui nuper in republica iudicijsque maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantum roboris, vt M. Scauro testi non crederent? vos * Vulgarum atque Allobrogum testimonijs non credere timetis? Si inimico testi credere non oportuit, inimicitior Marcello Crassus, aut Fimbriæ Scaurus ex ciuilibus studijs atque obtrectatione domestica, quam huic Gallis? quorum, qui optima in causa sunt, equites, frumentum, pecuniam semel, atque iterum, ac sæpius inuitissimi dare coacti sunt: cæteri, partim ex veteribus bellis agro mulctati, partim ab hoc ipso, bello superati, & oppressi. Si, qui ob aliquod emolumentum suum cupidius aliquid dicere videntur, ijs credi non conuenit: credo maius emolumentum Cæpionibus, & Metellis propositum fuisse ex Q. Pomp. damnatione, cum studiorũ suorũ obtrectatorẽ sustulissent, quam cunctę Galliæ

liæ ex M. Fonteij calamitate, in qua, illa prouincia propè suam immunitatem, ac libertatem positam esse arbitratur. An, si homines ipsos spectare conuenit (id quod in teste profectò valere plurimùm debet) non modò cum summis ciuitatis nostræ viris, sed cum infimo ciue Romano quisquam amplissimus Galliæ comparandus est? scit Induciomarus quid sit testimonium dicere? mouetur eo timore, quo nostrûm vnusquisq;, cùm in eum locum productus est? Recordamini iudices, quantopere laborare soleatis, non modò quid dicatis pro testimonio, sed etiam quibus verbis vtamini, ne quod minùs moderatè positum, ne quod ab aliqua cupiditate prolapsum verbum esse videatur. Vultu denique laboratis, ne qua significari possit suspicio cupiditatis: vt &, cum proditis, existimatio sit quædam tacita de vobis pudoris ac religionis; &, cum disceditis, ea diligenter obseruata ac retenta videatur. Credo hæc eadem Induciomarum in testimonio timuisse, aut cogitasse qui primùm illud verbum consideratissimum nostræ consuetudinis, Arbitror, quo nos etiam tunc vtimur, cùm ea dicimus iurati, quæ comperta habemus, quæ ipsi vidimus, ex toto testimonio suo sustulit, atque omnia se scire dixit. Verebatur enim videlicet, nequid apud vos populumque Romanum de existimatione sua deperderet; ne qua fama consequeretur eiusmodi, Induciomarum talem virum, tam cupidè, tam temerè dixisse. non intelligebat, se in testimonio nihil præter vocem, & os, & audaciam, neque ciuibus suis, neque accusatoribus nostris præstare debere. An verò istas nationes religione iurisiurandi, ac metu deorum immortalium in testimonijs dicendis commoueri arbitramini? quæ tantum à cæterarum gentium more, ac natura dissentiunt, quod cæteræ pro religionibus suis bella suscipiunt; istæ contra omnium religiones. Illæ in bellis gerendis à dijs immortalibus pa-

cem, ac veniam petunt: istæ cum ipsis dijs immortalibus bella gesserunt. Hę sunt nationes, quę quondam tam longè à suis sedibus, Delphos vsque ad Apollinem Pythium, atque ad oraculum orbis terræ vexandum, ac spoliandum profectæ sunt. Ab iisdem gentibus sanctis, & in testimonio religiosis, obsessum Capitolium est, atque ille Iupiter, cuius nomine maiores nostri * sanctam testimoniorum fidem esse voluerunt. Postremò his quidquam sanctum, ac religiosum videri potest? qui etiam, si quando aliquo metu adducti deos placandos esse arbitrantur, humanis hostijs eorum aras, ac templa funestant: vt ne religionem quidem colere possint, nisi eam ipsam prius scelere violarint. Quis enim ignorat eos vsq; ad hanc diem retinere illam immanem, ac barbaram consuetudinem hominum immolandorum? quamobrem, quali fide, quali pietate existimatis esse eos, qui etiam deos immortales arbitrentur hominum scelere, & sanguine facilè posse placari? cum his vos testibus vestram religionem coniungetis? ab his quidquam sanctè, aut moderatè dictum putabitis? Hoc vestræ mentes tam castæ, tam integræ sibi suscipient, vt cum omnes legati nostri, qui illo triennio in Galliam venerunt, omnes equites Romani, qui in illa prouincia fuerunt, omnes negotiatores eius prouinciæ, denique omnes in Gallia: qui sunt socij populi Rom. atque amici, M. Fonteium incolumem esse cupiant, iurati priuatim & publicè laudent, vos * tamen cum Gallis iurare malitis? quid vt secuti esse videamini? voluntatemne hominum? grauiorne igitur vobis erit hostium voluntas quam ciuium? an dignitatem testium? potestis igitur ignotos notis, iniquos æquis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosis, inimicissimos huic imperio, ac nomini, bonis, ac fidelibus & socijs, & ciuibus anteferre? An verò dubitatis, iudices, quin

insitas

insitas inimicitias istæ gentes omnes & habeant, & gerant cum populi Rom. nomine; sic existimatis eos hic sagatos, brachatosq; versari animo demisso atque humili, vt solent ij, qui affecti iniurijs, ad opem iudicum supplices, inferioresq; confugiunt? nihil verò minus. hi contrà vagantur læti atque erecti passim toto foro, cũ quibusdam minis, & barbaro atque immani terrore verborum: quod ego profectò non crederem, nisi aliquoties ex ipsis accusatoribus nobiscum simul, iudices, audissem: cùm præciperent, vt caueritis, ne hoc absoluto, nouum aliquod bellum Gallicum concitaretis. Si M. Fonteium, iudices, in causa deficerent omnia; si turpi adolescentia, vita infami, magistratibus quos ante oculos vestros gessit, legationibus flagitiosè obitis, * conuictus virorum bonorum testimonijs, * inuisus suis omnibus in iudicium vocaretur; si in eo iudicio colonorum populi Ro. Narbonensium, fidelissimorum sociorum, Massiliensium, ciuium Ro. omnium testimonijs, tabulisque premeretur; tamẽ esset vobis magnopere prouidendum, ne quos ita afflictos à vestris patribus maioribusque accepissetis, vt contemnẽdi essent; eos pertimuisse, & eorum minis, & terrore commoti esse videremini. Nunc vero cum lædat nemo bonus; laudent omnes vestri ciues atque socij; oppugnent ij, qui sæpissime hanc vrbem, & hoc imperium oppugnarunt: cumque inimici M. Fonteij vobis, ac populo Romano minẽtur, amici ac propinqui supplicent vobis; dubitabitis non modo vestris ciuibus, qui maximè gloria, ac laude ducuntur, verum etiam cæteris nationibus ac gentibus ostendere, vos in sententijs ferendis ciui parcere, quàm hosti cedere maluisse? Magna, mehercule, causa iudices absolutionis cum cæteris causis hæc est, ne qua insignis huic imperio macula, atq; ignominia suscipiatur, si hoc ita perlatum erit in Galliam, * senatores equitesque populi Ro-

mani non testimonijs Gallorum, sed minis commotos, rem ad illorum libidinem iudicasse. Ita verò, si illi bellum facere conabuntur, excitandus nobis erit ab inferis C. Marius; qui Indiciomaro isti minaci, atque arroganti par in * belligerando esse possit: excitandus Cn. Domitius, & Q. Maximus, qui nationem Allobrogum, & reliquias suis iterum armis conficiat, atque opprimat: aut, quoniam id quidem non potest, orandus erit nobis amicus meus M. Pletorius, vt suos nouos clientes à bello faciendo deterreat, vt eorum iratos animos, atque horribiles impetus deprecetur; aut, si non poterit, M. Fabium subscriptorem eius rogabimus, vt Allobrogum animos mitiget, quoniam apud illos Fabiorum nomen amplissimum; vt velint isti, aut quiescere, id quod victi aut subacti solent; aut cum minantur, intelligere, se populo Romano non metum belli, sed spem triumphi ostendere. Quod si in turpi reo patiendum non esset, vt quidquam isti se minis profecisse arbitrarentur: quid faciendum vobis in M. Fonteio arbitramini? de quo homine, iudices (iam enim mihi videor hoc, propè causa duabus actionibus perorata, debere dicere) de quo vos homine iudices, ne ab inimicis quidem vllum fictum probrosum non modo crimē, sed ne maledictum quidem audistis. Ecquis vnquam reus, præsertim in hac * tæ ratione versatus, in honoribus petendis, in potestatibus, in imperijs gerendis, sic accusatus est, vt nullum probrum, nullum facinus, nulla turpitudo, quæ à libidine, aut à petulantia, aut ab audacia nata esset, ab accusatore obijceretur, si non vera, attamen * ficta, cum aliqua ratione ac suspicione? M. Aemilium Scaurum summum nostræ ciuitatis virum scimus accusatum à M. Bruto: extant orationes, ex quibus intelligi potest, multa in illum ipsum Scaurum esse dicta: falsò quis negat? verumtamen ab inimico dicta

cta

cta & obiecta. Quàm multa M. Aquilius audiuit in suo iudicio? quàm multa L. Cotta? denique P. Rutilius? qui, etsi damnatus est, mihi videtur tamen inter viros optimos, atq; innocentissimos esse numerandus. Ille igitur ipse homo sanctissimus, ac temperatissimus, multa audiuit in sua causa, quæ ad suspicionem, stuprorum, ac libidinem pertinerent. extat oratio hominis (vt opinio mea fert) nostrorum hominum longè ingeniosissimi, atq; eloquentissimi C. Gracchi, qua in oratione permulta in L. Pisonem turpia ac flagitiosa dicuntur. at in quem virum? qui tanta virtute, atq; integritate fuit, vt etiam illis optimis temporibus, cum hominem inuenire nequam neminem posses, solus tamen Frugi nominaretur. quem cum in concionem Gracchus vocari iuberet, & viator quæreret, quem Pisonem, quod erant plures, cogis me, inquit, dicere inimicum meum, Frugi. Is igitur vir, quem ne inimicus quidem satis in appellando significare poterat, nisi ante laudasset, qui vno cognomine declarabatur, non modò quis esset, sed etiam qualis esset; tamen in falsam, atque iniquam probrorum insimulationem vocabatur. M. Fonteius ita duabus actionibus accusatus est, vt obiectum nihil sit, quo significari vestigium libidinis, petulantiæ, crudelitatis, audaciæ possit. non modò nullum facinus huius protulerunt: sed ne dictum quidem aliquod reprehenderunt. Quod si aut quantam voluntatem habent ad hunc opprimendum, aut quãtam ad maledicendum licentiam, tantum haberent aut ad ementiendum animi, aut ad fingendum ingenij non meliore fortuna ad probra non audienda Fonteius, quàm illi, de quibus antea commemoraui, fuisset. Frugi igitur hominem iudices, frugi inquam, & in omnibus vitæ partibus moderatum, ac temperãtem, plenum pudoris, plenum officij, plenum religionis videtis positũ in vestra fide, ac potestate, atq;

ta vt commissus sit fidei; permissus potestati. Videte igitur, vtrum sit æquius, hominem honestissimũ, virum fortissimum, ciuem optimum dedi inimicissimis, atque immanissimis nationibus, an reddi amicis? præsertim cum tot res sint, quæ vestris animis pro huius innocentis salute supplicent: primum generis antiquitas, quàm Tusculo ex clarissimo municipio profectam in monumentis rerum gestarum incisam ac notatam videmus: tum autem continuæ præturæ, quæ & cæteris ornamentis, & existimatione innocentiæ maximè floruerunt; deinde recens memoria parentis, cuius sanguine non solum Asculanorum manus, à qua interfectus est; sed totum illud sociale bellum macula sceleris imbutũ est: postremò ipse, cum in omnibus vitę partibus honestus atque integer, tum in re militari cum summi consilij, & maximi animi, tum verò vsu quoque bellorum gerendorum in primis eorum hominum, qui nunc sunt,* exercitatus. Quare si etiam mouendi estis à me, quod non estis, iudices, videor hoc leuiter pro mea auctoritate vobis præcipere posse, vt ex eo genere homines, quorum cognita virtus, industria, fælicitas in re militari sit, diligenter vobis retinendos existimetis: fuit enim maior talium virorum in hac rep. copia: quæ cum esset, tamen eorum non modo saluti, sed etiam honori consulebatur. Quid nunc vobis faciendum est, studijs militaribus apud iuuentutem obsoletis: hominibus autem, ac summis ducibus partim ætate, partim ciuitatis discordijs hac reipub. calamitate consumptis? cum tot bella aut à nobis necessariò suscipiantur, aut subitò neque improuisa nascantur; nonne & hominẽ ipsum ad dubia reipub. tempora reseruandum, & cæteros studio laudis, ac virtutis inflammandos putatis? Recordamini, quos legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habuerit: scietis fuisse tum M. Cornutum,

tum, L. Cinnam, L. Sullam prætorios homines, belli gerendi peritissimos: prætereà C. Marium, P. Didium, Q. Catulum, P. Crassum non literis homines ad rei militaris scientiam; sed rebus gestis, ac victorijs eruditos. Age verò nunc * inserte oculos in curiam; introspicite penitùs in omnes reipub. partes: virum videtis nihil posse accidere, vt tales viri desiderandi sunt? an, si acciderit, eorum hominum copia populum Romanum abundare? Quæ si diligenter attenderitis, profectò, iudices, virum ad labores belli impigrum, ad pericula fortem, ad vsum ac disciplinam peritum, ad consilia prudentum, ad casum, fortunamq; fœlicem domi vobis ac liberis vestris retinere, quàm inimicissimis populi Romani nationibus, & crudelissimis tradere & * condonare maletis. At infestis propè signis inferuntur Galli in Fonteium, & instant atque vrgent summo cum studio, summa cum audacia: * nos verò, iudices, & multis, & firmis præsidijs, vobis adiutoribus isti immani atque intolerandæ barbariæ resistemus. Primum obijcitur contra istorum impetus Macedonia fidelis, & amica populo Romano prouincia: quæ, cum se, ac suas vrbes non solum consilio, sed etiam manu Fonteij conseruatam esse dicat, vt illa per hunc à Thracum aduentu, ac depopulatione defensa est; sic ab huius nunc capite Gallorum impetus, terroresque depellit. Constituitur ex altera parte vlterior Hispania; quæ profectò non modo religione sua resistere istorum cupiditati potest; sed etiam sceleratorum hominum periuria testimonijs, ac laudationibus suis refutare. Atque ex ipsa etiam Gallia, fidelissima, & grauissima auxilia sumuntur. Venit huic subsidio misero, atque innocenti Massiliensium cuncta ciuitas; quæ non solum ob eam causam laborat, vt huic, à quo ipsa seruata est, parem gratiam referre videatur, sed etiam, quod ea condicione, atque eo fato se in his terris collocatam esse

arbitratur; ne quid nostris hominibus istæ gentes nocere possint. * Pugnat pariter pro salute M. Fonteij Narbonensis colonia, quæ per hunc ipsa nuper obsidione hostium liberata, nunc eiusdem miserijs ac periculis commouetur. Denique, vt oportet bello Gallico, vt maiorum iura, moresque præscribunt, nemo est ciuis Romanus, qui sibi illa excusatione vtendum putet, omnes illius prouinciæ publicani, agricolæ, pecuarij, cæteri negotiatores, vno animo M. Fonteium, atque vna voce defendunt. Quid si tantas auxiliorum nostrorum copias Induciomarus ipse despexerit, dux Allobrogum, cæterorumq; Gallorum; num etiam de matris hunc complexu lectissimæ miserrimæque fæminæ vobis inspectantibus auellet, atque abstrahet? præsertim cum virgo Vestalis ex altera parte germanum fratrem cōplexa teneat, vestramq;, iudices, ac populi Romani fidem imploret: quæ pro vobis, liberisque vestris tot annos in dijs immortalibus placandis occupata est; vt ea nunc pro salute sua, fratrisque sui, animos vestros placare possit: cui miseræ, quod præsidium, quod solatium reliquum est, hoc amisso? nā cæteræ fæminæ gignere ipsæ sibi præsidia, & habere domi fortunarum omnium socium, participemque possunt; huic verò virgini, quid est præter fratrem, quod aut iucundum, aut charum esse possit? Nolite pati, iudices, aras deorum immortalium, Vestæque matris, quotidianis virginis lamentationibus de vestro iudicio commoueri. Prospicite ne ignis ille æternus nocturnis Fonteiæ laboribus, vigilijsq; seruatus, sacerdotis Vestæ lachrymis extinctus esse dicatur. Tendit ad vos virgo Vestalis manus supplices easdem, quas pro vobis dijs immortalibus tendere consueuit, cauete ne periculosum, superbumq; sit eius vos obsecrationem repudiare, cuius preces si dij aspernarentur, hæc salua esse non possent. Videtisne subitò iudices, virum fortissimum M. Fonteium

teium parentis, & sororis commemoratione lachrymas profudisse; qui nunquam in acie pertimuerit, qui se armatus sæpe in hostium manum, multitudinemq; immiserit, cum in eiusmodi periculis eadem se solatia suis relinquere arbitraretur, quæ suus pater sibi reliquisset; idem nunc perturbato animo, pertimescit, ne non modo ornamento & adiumento non sit suis, sed etiam cum acerbissimo luctu dedecus æternum miseris atq; ignominiam relinquat. O fortunam longe disparem, M. Fonteij, si diligere potuisses, vt potius telis tibi Gallorum, quàm periurijs intereundum esset, tum enim vitæ socia virtus, mortis comes gloria fuisset: nunc verò qui est dolor, victoriæ te, atque imperij pœnas ad eorum arbitrium sufferre, qui aut victi armis sunt, aut inuitissimi paruerunt? A quo periculo defendite, iudices, ciuem fortem, atque innocentem: curate vt nostris testibus plus, quàm alienigenis credidisse videamini; plus saluti ciuium, quàm hostium libidini consuluisse: grauiorem duxisse eius obsecrationem, quæ vestris sacris præsit, quàm eorum audaciam, qui cum omnium sacris delubrisque bella gesserunt. postremò prospicite iudices, id, quod ad dignitatem populi Romani maximè pertinet, vt plus apud vos preces virginis Vestalis, quàm minæ Gallorum valuisse videantur.

* * *

PRO A. CÆCINNA

ORATIO. XII.

SI quantum in agro, locisque desertis audacia potest, tantum in foro, atq; in iudicijs impudentia valeret, non minus in causa cederet A. Cæcinna Sex. Aebutij impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ. verum & illud considerati hominis esse putauit, qua de re iure decertari oporteret, armis non contendere; & hoc constantis, qui cum vi, & armis certare noluisset eum iure iudicioque superare. At mihi quidem cum audax præcipue fuisse videtur Ebutius in conuocandis hominibus & armandis, tum impudens in iudicio: non solum quod in iudicium venire ausus est (nam id quidem, tametsi improbè fit in aperta re, tamen malitia est iam vsitatum) sed quod non dubitauit idipsum, quod arguitur, confiteri. nisi fortè hoc rationis habuit, quoniam si facta* vis esset moribus, superior in possessione retinenda non fuisset: quia contra ius, moremq; facta sit, A. Cæcinnã cum amicis metu perterritum profugisse: núc quoque in iudicio, si causa more, institutoque omnium defendatur; nos inferiores in agendo non futuros: sin à consuetudine recedatur, se quo impudentius egerit, hoc superiorem discessurum. quasi verò aut in iudicio possit idem improbitas, quod in vi confidentia; aut non eo libentiùs tum audaciæ cesserimus, quo nunc impudentiæ faciliùs obsisteremus. Itaq; longè alia ratione, recuperatores, ad agendã causam hac actione venio, atq; initio veneram. tum

enim

enim nostræ causæ spes erat posita, in defensione mea; nunc in confessione aduersarij: tum in nostri, nunc vero in illorum testibus: de quibus ego antea laborabam, ne si improbi essent, falsi aliquid dicerent; sin probi existimarentur, quod dixissent, probarent: nunc sum animo æquissimo. si enim sunt viri boni, me adiuuant, cum id iurati dicunt, quod ego iniuratus insimulo: sin autem minus idonei; me non lædunt: cum siue creditur his hoc ipsum, quod nos * arguimus, siue fides non habetur, de aduersarij testium fide derogatur. Veruntamen cum illorum causæ actionem considero; non video quid impudentiùs dici possit. cum autem vestram in iudicando dubitationem; vereor ne id quod videntur impudenter fecisse, astutè, & callidè fecerint. Nam si negassent vim hominibus armatis esse factam; facilè honestissimis testibus in re perspicua tenerentur: sin confessi essent, & id quod nullo tempore iuri fieri potest, tum à se iure factum esse defenderent; spectarunt id quod assecuti sunt, se iniecturos nobis causam deliberandi, & iudicandi iustam moram, ac religionem. simul illud, quod indignissimum est, futurum arbitrati sunt, vt in hac causa non de improbitate Sext. Aebutij, sed de iure ciuili iudicium fieri videretur. Qua in re, si mihi esset vnius A. Cæcinæ causa agenda; profiterer satis idoneũ esse me defensorem, propterea quod fidem meam, diligentiamq; præstarem. quę cum sunt in actore causæ, nihil est, in re præsertim aperta, ac simplici, quod excellens ingenium requiratur. sed cum de eo iure mihi dicendum sit, quod pertineat ad omnes; quod constitutum sit à maioribus, conseruatum vsq; ad hoc tempus, quo sublato non solum pars aliqua iuris diminuta, sed etiam vis ea, quæ iuri maximè est aduersaria, iudicio confirmata esse videatur; video summi ingenij causam esse; non vti demonstretur, quod ante oculos est, sed ne

si quis vobis error in tanta re sit obiectus, omnes potius me arbitrentur causæ, quam vos religioni vestræ defuisse. Quanquam ego mihi sic persuadeo recuperatores, non vos tam propter iuris obscuram dubiamque rationem bis iam de eadem causa dubitasse, quàm quod videtur ad summam illius existimationem hoc iudicium pertinere, moram ad condemnationem acquisisse, simul & illi spatium ad se colligendum dedisse. Quod quoniam iam in consuetudinem venit, & id viri boni vestri similes in iudicando faciunt; reprehendendum fortasse minus, quærendum verò magis etiam videtur: ideò quod omnia iudicia aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorum maleficiorum causa reperta sunt: quorum alterum leuius est, propterea quod & minus lędit, & persæpè disceptatore domestico dijudicatur: alterum est vehementissimũ, quod & ad grauiores res pertinet; & non honorariam operam amici, sed seueritatem iudicis, ac vim requirit. quod est grauius, & cuius rei causa maximè iudicia constituta sunt; id iam mala consuetudine dissolutum est. nam, vt quæque res est turpissima, sic maximè, & maturissimè iudicanda est: at ea, de qua existimationis periculum est, tardissimè iudicatur. Qui igitur conuenit, quæ causa fuerit ad constituendum iudicium, eandem, moram esse ad iudicandum? Si quis, quod respondet, qua in re verbo se non obligauit, id non facit, maturo iudicio, sine vlla religione iudicis condemnatur: qui per tutelam, aut societatem aut rem mandatam, aut fiduciæ rationem fraudauit quempiam, in eo, quo delictum maius est, eo pœna est tardior. Est enim turpe iudicium. vt factum quidem turpe. Videte igitur quàm iniquè accidat; quia res indigna sit, ideo turpem existimationem sequi: quia turpis existimatio sequatur, ideò rem indignam non iudicari. At si quis mihi hoc iudex, recuperatorue dicat, Potuisti

d

tuisti enim leuiore actione confligere: potuisti ad tuum ius faciliore, & commodiore iudicio peruenire: quare aut muta actionem, aut noli mihi instare vt iudicem: tamen is aut timidior videatur, quàm fortem; aut cupidior, quàm sapientem iudicem esse æquum est, si aut mihi præscribat, quemadmodum meum ius persequar, aut ipse id, quod ad se delatum sit, non audeat iudicare. Etenim si prætor is, qui iudicia dat, nunquam petitori præstituit, qua actione illú vti velit; videte quàm iniquum sit, constituta iam re, iudicem quid agi potuerit, aut quid possit, non quid actum sit quærere. Verumtamen nimiæ vestræ benignitati pareremus, si alia ratione ius nostrum recuperare possemus. Núc verò, quis est, qui aut vim armatis hominibus factam relinqui putet oportere; aut eius res leuiorem actionem nobis aliquam demonstrare possit? ex quo genere peccati, vt illi clamitant, vel iniuriarum, vel capitis iudicia constituta sunt; in eo potestis atrocitatem nostram reprehendere, cum videatis nihil aliud actum, nisi possessionem per interdictum esse repetitam? Verum siue vos existimationis illius periculum, siue iuris dubitatio tardiores fecit adhuc ad iudicandum; alterius rei causam vosmetipsi iam vobis sæpiùs prolato iudicio sustulistis; alterius ego vobis hodierno die causam profectò auferam; ne diutiùs de controuersia nostra, ac de communi iure dubitetis. Et si fortè videbor altius initium rei demonstrandæ petisse, quàm me ratio iuris, & ius, de quo iudicium est, & natura causæ coegerit, quæso vt ignoscatis. non enim minus laborat A. Cæcinna, ne summo iure egisse, quàm ne certum ius non obtinuisse videatur. M. Fulcinius fuit, recuperatores, è municipio Tarquiniensi, qui & domi suæ cum primis honestus existimatus est, & Romæ argentariam non ignobilem fecit. Is habuit in matrimonio Cesenniam

eodem è municipio summo loco natam, & probatissimam fœminam; sicut & viuus multis ipse rebus ostēdit; & in morte sua testamento declarauit. huic Cesenniæ fundum in agro Tarquiniensi vendidit temporibus illis difficillimis solutionis. cum vteretur dote vxoris numerata, quo mulieri esset res cautior, curauit vt in fundo dos collocaretur. aliquantò post argentaria dissoluta, Fulcinius huic fundo vxoris continentia quædam prædia, atque adiuncta mercatur. moritur Fulcinius (multa enim quæ sunt in re, quia remota sunt à causa, prætermittam) testamento facit hæredem, quem habebat è Cesennia filium: vsum fructum omnium bonorum suorum Cesenniæ legat, vt frueretur vna cum filio. magnus honos viri iucundus mulieri fuisset, si diuturnum esse licuisset: frueretur enim bonis cum eo, quem suis bonis hæredem esse cupiebat; & ex quo maximum fructum ipsa capiebat. sed hunc fructum maturè fortuna ademit. nam breui tempore M. Fulcinius adolescens mortuus est, hæredem P. Cesenniam fecit: vxori grande pondus argenti matrique partem bonorum maiorum legauit. itaque in partem mulieres vocatæ sunt. Cum esset hæc auctio hæreditaria constituta; Aebutius iste, qui iamdiu Cesenniæ viduitate, ac solitudine aleretur, ac se eius in familiaritatem insinuasset hac ratione, vt cum aliquo suo compendio negotia mulieris, siqua acciderent, controuersiasque susciperet: versabatur quoque eo tempore in his rationibus auctionis, & partitionis; atque etiam se ipse inferebat, & intrudebat, & in eam opinionem Cesenniam adducebat, vt mulier imperita nihil putaret agi callidè posse vbi non adesset Aebutius. quam personam iam ex quotidiana cognoscitis vita, recuperatores, mulierum assentatoris, cognitoris viduarum defensoris nimium litigiosi; concitati ad rixam, inepti, ac stulti inter viros, mulieres periti

iuris, & callidi; hanc personam imponite Aebutio. is enim Cesenniæ fuit Aebutius; ne forte quæratis, nū propinquus? nihil alienus, amicus, aut à patre, aut à viro traditus? nihil minus. Quis igitur? ille, quē supra deformaui, voluntarius amicus mulieris, non necessitudine aliqua, sed ficto officio, simulatq; sedulitate coniunctus, magis opportuna opera nonnūquam, quàm aliquando fideli. Cum esset, vt dicere institueram, constituta auctio Romæ; suadebant amici cognatiq; Cesenniæ id, quod ipsi quoq; mulieri in mentem veniebat. quoniam potestas esset emendi fundum illum Fulcianum, qui fundo eius antiquo continens esset; nullam esse rationē, amittere, eiusmodi occasionē: cum præsertim pecunia ex partitione deberetur: nusquā eam posse melius collocari itaq; mulier facere constituit, mandat, vt fundū sibi emat. cui tandē? cui putatis? an non in mentē venit omnibus hominis illius ad hoc munus, & ad omnia mulieris negotia parati? sine quo nihil satis cautè, nihil satis callidè agi posset? rectè attendatis. Aebutio negotium datur. adest ad tabulam. licetur Aebutius: deterrentur emptores multi, partim gratia Cesenniæ, partim etiam pretio. fundus addicitur Aebutio pecuniam argentario promittit Aebutius: quo testimonio nunc vir optimus vtitur, sibi emptum esse. quasi verò aut nos ei negemus addictum; aut tum quisquam fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Cesenniæ; cum id plerique scirēt, omnes fere audissent, hi coniectura assequi possent: cum pecunia Cesenniæ ex illa hæreditate deberetur; eā porro in prædijs collocari maxime expediret; essent autem prædia quæ mulieri maxime conuenirent, ea venirent: liceretur is quem Cesenniæ dare operam nemo miraretur, sibi emere nemo posset suspicari. Hac emptione facta, pecunia soluitur à Cesennia: cuius rei putat iste rationem reddi non posse; quod ipse tabulas auerterit: se autem habere ar-

gentarij tabulas, in quibus sibi expensa pecunia facta sit, acceptaque relata: quasi id aliter fieri oportuerit. Cum omnia ita facta essent, quemadmodum nos defendimus, Cesennia fundum possedit, locauitq; neque ita multò post A. Cæcinnæ nupsit: vt in pauca conferam, testamento facto mulier moritur, facit hæredem ex deunce & semuncia Cæcinnã, ex duabus sextulis M. Fulcinium libertum superioris viri: Aebutio sextulam aspergit. hanc sextulam illa mercedem isti esse voluit assiduitatis, & molestiæ; siquam susceperat. Iste autem hac sextula se ansam retinere omnium controuersiarum putat. Iam principio ausus est dicere, non posse hæredem esse Cesenniæ Cæcinnã; quod is deteriore iure esset, quàm cæteri ciues, propter incommodum Volaterranorum, calamitatemq; ciuilem. Itaq; homo timidus, imperitusq; qui neq; animi, neq; consilij satis haberet, non putauit esse tanti hæreditatem, vt de ciuitate in dubium veniret: concessit credo, Aebutio quantum vellet de Cesenniæ bonis vt haberet: immo, vt viro forti ac sapienti dignum fuit; ita calumniam stultitiamq; obtriuit, ac contudit. In possessione bonorum cum esset, & cum ipse sextulam suam nimium exaggeraret, nomine hæredis arbitrum familiæ herciscundæ postulauit. Atq; illis paucis diebus, posteaquam videt nihil se ab A. Cæcinna posse litium terrore abradere; homini Romæ in foro denuntiat, fundum illum, de quo ante dixi, cuius istum emptorem demonstraui fuisse mandato Cesenniæ, suum esse, seq; sibi emisse, quid ais? istius ille fundus est, quem sine vlla controuersia quadriennium, hoc est, ex quo tempore fundus veniit, quoad vixit, possedit Cesennia? vsus enim inquit, eius, & fructus fundi testamento viri, fuerat Cesenniæ. Cum hoc nouæ litis genus tam malitiosè intenderet; placuit Cæcinnæ de amicorum sententia constituere, quo die in rem præsentem veniretur,

&

& de fundo Cæcinna moribus deduceretur, colloquuntur: dies ex vtriusque commodo sumitur. Cæcinna cum amicis ad diem venit in castellū Axiam: * ex quo loco fundus is, de quo agitur, non longè abest. ibi certior fit à pluribus, homines permultos liberos, atque seruos coëgisse, & armasse Aebutiū. Cum id partim mirarentur, partim non crederent; ecce ipse Aebutius in castellum venit; denuntiat Cæcinnæ se armatos habere; abiturum eum nō esse, si accessisset. Cæcinnæ placuit, & amicis, quoad videretur, saluo capite, fieri posse, experiri. tum de castello descendunt: in fundum proficiscuntur. Videtur temerè commissum. verum, vt opinor, hoc fuit causæ: tam temerè istum re commissurum, quàm verbis nuntiabatur, nemo putauit. Atq; iste ad omnes introitus, qua adiri poterat, non modo in eum fundum, de quo controuersia fuerat; sed etiam in illum proximum, de quo nihil ambigebatur, armatos homines opponit. Itaq; primo cum in antiquum fundum ingredi vellet, quod ea proximè accedi poterat; frequentes armati obstiterunt. quo loco depulsus Cæcinna, tamen qua potuit ad eum fundum profectus est, * ex quo ex conuentu vim fieri oportebat. eius autem fundi extremam partem oleæ directo ordine definiūt. ad eas cum accederetur, iste cum omnibus copijs præsto fuit, seruūq; suum nomine Antiochum ad se vocauit, & clara voce imperauit, vt eum, qui illum olearum ordinem intrasset, occideret. Homo mea sententia prudentissimus Cæcinna, tamen in hac re plus mihi animi, quàm consilij videtur habuisse. nam cum & armatorum multitudinem videret, & eam vocem Aebutij, quā commemoraui, audisset; tamen accessit propius, & iam ingrediens intra finem eius loci, quē oleæ terminibant, impetum armiti Antiochi, cæterorumq; tela, atq; incursus refugit, eodem tempore se in fugam conferunt vna amici, aduocatique eius metu

perterriti ; quemadmodum illorum testem dicere audistis. His rebus ita gestis, P. Dolabella prætor interdixit, vt est consuetudo, de vi hominibus armatis, sine vlla exceptione, tantum, vt unde deiecisset, restitueret. restituisse se dixit. sponsio facta est. hac de spõsione vobis iudicandum est. Maximè fuit optandum Cæcinnæ, recuperatores, vt controuersiæ nihil haberet ; secundo loco, vt ne cum tam improbo homine ; tertio, vt cum tam stulto haberet. Etenim non minus nos stultitia illius subleuat, quàm lædit improbitas. improbus fuit, quod homines coëgit armauit ; coactis armatisque vim fecit. læsit in eo Cæcinnam. subleuauit ibidem. nam in eas ipsas res, quas improbissimè fecit, testimonia sumpsit, & eis in causa testimonijs vtitur. Itaque mihi certum est, recuperatores, antequam ad meam defensionem, meosque testes venio, illius vti confessione, & testimonijs. Quid confitetur, atque ita libenter confitemur, vt non solum fateri, sed etiam profiteri videamur, recuperatores? conuocaui homines, coëgi, armaui : terrore mortis, ac periculo capitis, ne accederes ; obstiti : ferro (inquit) ferro (& hoc dicit in iudicio) te reieci, atque perterrui. Quid? testes quid aiunt? P. Vetilius propinquus Aebutij, se Aebutio cum armatis seruis venisse aduocatum. quid præterea? fuisse complures armatos. quid aliud? minatum esse Aebutium Cæcinnæ. Quid ego de hoc teste dicam, nisi hoc, recuperatores? vt * idcircò non minus credatis, quod homo minus idoneus habetur, sed ideo credatis quod ex illa parte id dicit, quod illi causæ maxime est alienum. A. Terentius alter testis, non modo Aebutium, sed etiam seipsum arguit. in Aebutium hoc dicit, armatos homines fuisse : de se autem hoc prædicat, Antiocho Aebutij seruo imperasse, vt in Cæcinnã aduenientem ferro inuaderet. Quid loquar amplius hoc de homine? in quem ego dicere, cum rogarer,

à Cæcinna unquam voluisse, quemadmodum illum, qui capitalis videretur, de eo dubitatione, quemadmodum aut loquar, aut taceam, cum ipse hoc de se iuratus prædicet. Deinde L. Cælius non solum Aebutium cum armatis dixit fuisse compluribus, verum etiam cum aduocatis perpaucis eo venisse Cæcinnam. de hoc ego teste detraham? cui æque, atque meo testi ut credatis, postulo. P. Memmius secutus est, qui suum non paruum beneficium commemorauit in amicos Cæcinnæ, quibus sese viam per fratris sui fundum dedisse dixit, qua effugere possent, cum essent metu omnes perterriti. huic ego testi gratias agam, quod & in re misericordem se præbuit, & in testimonio religiosum. A. Atilius, & eius filius L. Atilius, & armatos ibi fuisse, & se suos armatos adduxisse dixerunt. etiam hoc amplius, cum Aebutius Cæcinnæ malum minaretur, ibi tum Cæcinnam postulasse, ut moribus deductio fieret. hoc idem P. Rutilius dixit, & eo libentius dixit, ut aliquando in iudicio eius testimonio creditum putaretur. Duo præterea testes nihil de vi, sed de re ipsa, atque emptione fundi dixerunt. P. Cæsennius auctor fundi, non tam auctoritate grauis, quam corpore; & argentarius Sex. Clodius, cui cognomen est Phormio, nec minus niger, nec minus confidens, quam ille Terentianus est Phormio, nihil de vi dixerunt, nihil præterea, quod ad vestrum iudicium pertineret. Decimo vero loco testis expectatus & ad extremum reseruatus dixit, senator populi Romani, splendor ordinis, decus atque ornamentum iudiciorum, exemplar antiquæ religionis Fidiculanius Falcula: qui cum ita vehemens acerque venisset, ut non modo Cæcinnam periurio suo læderet, sed etiam mihi videretur irasci: ita eum placidum, mollemque reddidi, ut non auderet, sicut meministis, iterum dicere, quot milia fundus suus abesset ab vrbe. Nam cum dixisset minus abesse XXX. populus cum risu acclamauit ipsa esse.

[illegible] quam vnum in Albiano iudicio accepisset. In eum quid dicam, nisi id, quod negare non possit, venisse in consilium publicæ quæstionis, cum eius consilij iudex non esset; & in eo consilio, cum causam non audisset, & potestas esset ampliandi, dixisse sibi liquere; cum incognita re, iudicare voluisse, maluisse condemnare, quam absoluere; cum si vno minus damnarent, condemnari reus non posset, non ad cognoscendam causam, sed ad explendam damnationem præsto fuisse? Vtrum grauius aliquid in quempiam dici potest, quam ad hominem condemnandum, quem nunquam vidisset, neque audisset, adductum pretio esse? an certius quidquam obijci potest, quam quod is, cui obijcitur, ne nutu quidem infirmare conatur? Verumtamen [illegible] vt facile intelligeretis, eum non adfuisse animo, cum ab illis causa ageretur, testes [illegible] dicerent, sed [illegible] de aliquo reo cogitasse [illegible]

[illegible] fundo pedem posuisses, ita tum tibi esse restituendum. Quid ais? is qui armis proterritus, fugatus, pulsus est, non videtur esse deiectus? posterius de verbo videbimus: nunc rem ipsam ponamus, quam illi non negant, & eius rei ius, actionémque quaeramus. Est haec res posita quae ab aduersario non negatur: Caecinam, cum ad constitutam diem, tempusque venisset, vt vis ac deductio moribus fieret, pulsum, prohibitumque esse vi, coactis hominibus, & armatis. Cum hoc constet, ego homo imperitus iuris, ignarus negotiorum, ac litium, hanc puto me habere actionem, vt per interdictum, meum ius teneam, atque iniuriam tuam persequar. fac in hoc errare me, nec vllo modo posse per hoc interdictum id assequi, quod velim: te vti in hac re magistro volo. Quaero sitne aliqua huius rei actio, an nulla? conuocari homines propter possessionis controuersiam non oportet: armari multitudinem iuris retinendi causa non conuenit: nec iuri quidquam tam inimicum, quam vis: nec aequitati quidquam tam infestum est, quam conuocati homines, & armati. Quod cum ita sit, resque eiusmodi sit, vt in primis a magistratibus animaduertenda esse videatur, iterum quaero, sitne eius rei aliqua actio, an nulla? nullam esse dicas? audire cupio, qui in pace, & otio, cum manum fecerit, copias pararit, multitudinem hominum coegerit, armarit, instruxerit, homines inermes, qui ad constitutum experiendi iuris gratia venissent, armis, viris, terrore, periculoque mortis repulerit, fugarit, auerterit, hoc dicat. Feci equidem, quae dicis, omnia, & ea sunt & turbulenta, & temeraria, & periculosa. quid ergo est? impune feci. nam quod agas mecum ex iure ciuili, ac praetorio non habes. Itane vero, recuperatores? hoc vos audietis? & apud vos dici patiemini saepius? cum maiores nostri tanta diligentia, prudentiaque fuerint, vt omnia omnium, non modo tantarum re-

rum, sed etiam tenuissimarum iura statuerint, ita perfectique fuerint, vt * hoc genus vnum vel maximum præterm itterent, vt si qui me exire domo mea coegissent armis, haberem actionem: si qui introire prohibuissent, non haberem? Nondum de Cæcinnæ causa disputo, nondum de iure possessionis nostræ loquor; tantum de tua defensione, C. Piso, quæro: quando ita dicis, & ita constituis, si Cæcinna cum in fundo esset, inde deiectus esset, tum per hoc interdictum eum restitui oportuisse: nunc vero deiectum nullo modo esse inde, vbi non fuerit: hoc interdicto nihil nos assecutos esse: quæro, si te hodie domum tuam redeuntem coacti homines, & armati non modo limine tectoque ædium tuarum, sed primo aditu vestibuloque prohibuerint, quid acturus sis? monet amicus meus te L. Calpurnius, vt idem dicas, quod ipse antea dixit, iniuriarum. quid ad causam possessionis? quid ad restituendum eum, quem oportet restitui? * quid denique ad ius ciuile, aut actoris ad notionem, & ad animaduersionem ages iniuriarum? plus tibi ego largiar, non solum egeris, verum etiam condemnaris licet: numquid magis possidebis? actio enim iniuriarum non ius possessionis assequitur, sed dolorem imminutæ libertatis iudicio, pœnaque mitigat. Prætor interea Piso tanta de re tacebit? quemadmodum te restituat in ædes tuas non habebit? qui dies totos aut vim fieri vetat, aut restitui factam iubet: qui de fossis, de cloacis, de minimis aquarum, itinerumque controuersijs interdicit; is repente obmutescet? in atrocissima re quid faciat, non habebit? & C. Pisone domo tectisque suis prohibito, prohibito, inquam, per homines coactos & armatos, prætor quemadmodum more & exemplo opitulari possit non habebit? quid enim dicet? aut quid tu tam insigni accepta iniuria postulabis? vnde vi prohibitus sis, nemo vnquam interdixit, nouum est, non

non dico iniustum, verum omnino inauditum: vnde deiectus? quid proficies, cum illi hoc respondebunt tibi, quod tu nunc mihi: armatos se tibi obstitisse ne in ædes accederes: deiici porro nullo modo potuisse, qui non accesserit. Deiicio ego inquis, si quem meorum deiicio omnino. iam bene agis. a verbis enim recedis, & æquitate vteris. nam verba ipsa si sequi volumus, quomodo tu deiiceris, cum seruus tuus deiicitur? Verum ita est vti dicis: te deiectum debeo intelligere, etiamsi tactus non fueris, nonne? age nunc, si ne tuorum quidem quisquam loco motus erit, atq; omnes in ædibus adseruati, ac retenti, tu solus prohibitus, & a tuis ædibus vi atque armis perterritus: vtrum hanc actionem habebis, qua nos vsi sumus? an aliam quampiam? an omnino nullam? nullam esse actionem dicere in re tam insigni, tamque atroci, neque prudentiæ, neque auctoritatis tuæ est. alia si qua forte est, quæ nos fugerit, dic quæ sit: cupio discere. hæc si est, qua nos vsi sumus, te iudice vincamus necesse est. non enim vereor ne hoc dicas, in eadem causa eodem interdicto te oportere restitui, Cæcinnam non oportere. Etenim cui perspicuum non sit, ad incertum reuocari bona, fortunas, possessiones omnium, si vlla ex parte sententia huius interdicti diminuta, aut infirmata sit? si auctoritate virorum talium, vis armatorum hominum iudicio approbata videatur: in quo iudicio non de armis dubitatum, sed de verbis quæsitum esse dicatur? isne apud vos obtinebit causam suam, qui se ita defenderit: eieci ego te armatis hominibus, non deieci: vt tantum facinus non in æquitate defensionis, sed in vna litera latuisse videatur? huiusce rei vos statuetis nullam esse actionem? nulli experiundi ius constitutum? qui obstiterit armatis hominibus, qui multitudine coacta non introitu, sed omnino aditu quempiam prohibuerit? Quid ergo? hoc quam habet vim, vt illa

res aliquid aliqua ex parte differre videatur: vtrum, pedem cum intulero, atque in possessionem vestigium fecero, tum expellat atque deiiciat, an eadem vi, atque iisdem armis mihi ante occurrat, ne non modo intrare, verum etiam aspicere, aut aspirare possim? qui hoc ab illo differt? vt ille cogatur restituere, qui ingressum expulerit: ille, qui ingredientem repulerit, non cogatur? Videte, per deos immortales, quod ius nobis, quam conditionem vobismetipsis, quam denique ciuitati legem constituere velitis. Huiusce generis vna est actio, per hoc interdictum, quo nos vsi sumus, constituta. ea si nihil valet, aut si ad hanc rem non pertinet, quid negligentius, aut quid stultius maioribus nostris dici potest? qui aut tantae rei praetermiserint actionem, aut eam constituerint, quae nequaquam satis verbis caussam, & rationem iuris amplecteretur? Periculosum est dissolui hoc interdictum: captiosum est omnibus rem vllam constitui eiusmodi, quae cum armis gesta sit, rescindi iure non posse. veruntamen est turpissimum illud, tantae stultitiae prudentissimos homines condemnari, vt vos iudicetis, huius rei interdictum atque actionem in mentem maioribus nostris non venisse. Queramur, inquit, licet, tamen hoc interdicto Aebutius non tenetur. quid ita? quod vis Caecinae facta non est. dici in hac caussa potest? vbi arma fuerint, vbi coacta hominum multitudo? vbi instructi, & certis locis cum ferro homines collocati, vbi minae, pericula, terroresque mortis, ibi vim non fuisse? Nemo, inquit, occisus est, neque saucius. quid ais? cum de possessionis controuersia, & de priuatorum hominum contentione iuris loquamur, tu vim negabis esse factam, si caedes, & occisio facta non erit? Ego exercitus maximos saepe pulsos, ac fugatos esse dico, terrore ipso impetuque hostium, sine cuiusquam non modo morte, verum etiam vulnere.

Quid

vulnere. Etenim, recuperatores, non ea sola vis est, quæ ad corpus nostrum, vitamque peruenit: sed etiam multo maior ea, quæ periculo mortis iniecto, formidine animum perterritum loco sæpe, & certo de statu dimouet. itaque saucii sæpe homines, cum corpore debilitantur, animo tamen non cedunt, neque eum relinquunt locum, quem statuerint defendere: aut alij pelluntur integri: vt non dubium sit, quin maior adhibita vis ei sit, cuius animus sit perterritus, quam illi cuius corpus vulneratum sit. Quod si vi pulsos dicimus exercitus esse eos, qui metu ac tenui sæpe suspicione periculi fugerunt, & si non solum impulsu scutorum, neque conflictu corporum, neque ictu comminus, neque coniectione telorum, sed sæpe clamore ipso militum, aut instructione, aspectuque signorum magnas copias pulsas esse & vidimus, & audiuimus: quæ vis in bello appellatur, ea in otio non appellabitur? & quod vehemens in re militari putatur, id leue in iure ciuili iudicabitur? & quod exercitus armatos mouet, id aduocationem togatorum non videbitur mouisse? & vulnus corporis magis istam vim, quam terror animi declarabit? & sauciatio quæritur, cum fugam factam esse constabit? tuus enim testis hoc dixit, meis perterritis aduocatis locum quà effugerent, demonstrasse. qui non modo vt fugerent, sed etiam ipsius fugæ tutam viam quæsierunt, his vis adhibita non videbitur? Quid igitur fugiebant? propter metum? quid metuebant? vim videlicet. potestis igitur principia negare, cum extrema conceditis? fugisse perterritos confitemini: caussam fugæ dicitis eandem, quam omnes intelligimus, arma, multitudinem hominum, incursionem, atque impetum armatorum: hæc vbi conceduntur esse facta, ibi vis facta negabitur? At vero hoc quidem iam vetus est, & maiorum exemplo multis in rebus vsitatum

cùm ad vim faciundam veniretur, si quos armatos, quamuis procul conspexissent, statim testificati discederent, optimè sponsionem facere possent. Ni aduersus edictum prætoris vis facta esset? Itane verò? scire esse armatos satis est vt vim factam probes? in manus eorum incidere non est satis? aspectus armatorum ad vim probandam valebit; incursus & impetus non valebit? qui abierit, facilius sibi vim factam probabit, quam qui effugerit? At ego dico hoc: si vt * primo in castello Cæcinnæ dixit Aebutius, se homines coegisse, & armasse, neque illum, si eo accessisset, abiturum, statim Cæcinna discessisset: dubitare vos non debuisse, quin Cæcinnæ facta vis esset: si verò, simulac procul conspexit armatos, recessisset: eò minus dubitaretis. omnis enim vis est, quæ periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut * prohibet accedere. Quod si aliter statuetis, videte ne hoc vos statuatis, qui viuus discesserit, ei vim non esse factam: ne hoc omnibus in possessionum controuersijs præscribatis, vt confligendum sibi, & armis decertandum putent: ne, quemadmodum in bello pœna ignauis ab imperatoribus constituitur, sic in iudicijs deterior causa sit eorum, qui fugerint, quam qui ad extremum vsque contenderint. Cùm de iure, & legitimis hominum controuersijs loquimur, & in his rebus vim nominamus, pertenuis vis intelligi debet. vidi armatos, quamuis paucos: magna vis est. decessi vnius hominis telo perterritus: deiectus detrususque sum. hoc si ita statuetis, non modo nō erit, cur depugnare quisquam posthac possessionis causa velit, sed ne illud quidem, cur repugnare. sin autem vim sine cæde, sine vulneratione, sine sanguine nullam intelligetis, statuetis homines possessionis cupidiores, quàm vitæ esse oportere. Age verò, de vi te ipsum habebo iudicem, Aebuti: responde, si tibi videtur. in fundum Cæcinna vtrum noluit tandem, an non potuit accedere?

deiecisse? cum te obstitisse, & repudiasse dicis, certe hunc voluisse concedis. potes igitur dicere, non ei vim fuisse impedimento, cui cum cuperet, eoq; consilio venisset, per homines coactos non sit licitum accedere? Si enim id, quod maxime voluit, nullo modo potuit, vis profecto quaedam obstiterit necesse est: aut tu dic quamobrem cum vellet accedere, nõ accesserit. Iam vim factam negare non potes. deiectus quemadmodum sit, qui non accesserit, id quaeritur. dimoueri enim, & depelli de loco necesse est eum, qui deiiciatur. id autem accidere ei qui potest, qui omnino in eo loco, vnde se deiectum esse dicit, nunquam fuit? * Quod si fuisset, & ex eo loco metu permotus fugisset, cum armatos vidisset, diceresne esse deiectum? Opinor. an tu, qui tam diligenter, & tam callide verbis controuersias, non aequitate diiudicas, & iura non vtilitate communi, sed literis exprimis, poterisne dicere deiectum esse, eum, qui tactus non erit? Quid? detrusum dices? nam eo verbo antea praetores hoc interdicto vti solebant. Quid ais? potestne detrudi quisquam, qui non attingitur? nonne, si verbum sequi volumus, hoc intelligamus necesse est: eum detrudi, cui manus afferantur? necesse est, inquam, si ad verbum rem volumus * attingere, neminem * statu detrusum, qui non adhibita vi, manu dimotus, & actus praeceps intelligatur. Deiectus vero qui potest esse quisquam, nisi in inferiorem locum de superiore motus? potest pulsus, fugatus, eiectus denique: illud vero nullo modo potest, deiectus esse quisquam non modo qui tactus non sit, sed ne aequo quidem & plano loco. Quid ergo? hoc interdictum putamus eorum esse caussa compositum, qui se praecipitatos ex locis superioribus dicerent? eos enim vere possumus dicere esse deiectos. an non, cum voluntas & consilium, & sententia interdicti intelligatur, impudentiam summam, aut stultitiam singularem pu-

tabimus, in verborum errore versari: rem & causam & utilitatem communem non relinquere solum, sed etiam prodere.* An hoc dubium est, quin neque verborum tanta copia sit, non modo in nostra lingua, quæ dicitur esse inops, sed ne in alia quidem ulla res ut omnes suis certis ac proprijs vocabulis nominentur? neque vero quidquam opus sit verbis, cum in ea res cuius causa verba quæsita sint, intelligatur? Quæ lex, quod senatusconsultum, quod magistratus edictum, quod fœdus, aut pactio, quod (ut ad priuatas res redeam) testamentum, quæ iudicia aut stipulatores, aut pacti, & * conuenti formula non infirmari, aut conuelli potest, si ad verba rem deflectere velimus, consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem, & auctoritatem relinquamus? Sermo hercule & familiaris, & quotidianus non cohærebit, si verba inter nos aucupabimur. denique imperium domesticum nullum erit, si seruulis hoc nostris concesserimus, ut ad verba nobis obediant, non ad id, quod ex verbis intelligi possit, obtemperent. Exemplis nunc uti videlicet mihi necesse est harum rerum omnium? non occurrit unicuique vestrum aliud alij in omni genere exemplis, quod testimonio sit, non ex verbis totum pendere ius, sed verba seruire hominum consilijs, & auctoritatibus? Ornate & copiose L. Crassus homo longe eloquentissimus, paulo ante, quam nos in forum venimus, iudicio centumuirali hanc sententiam defendit, & facile, cum contra eum prudentissimus homo Q. Mucius diceret, probauit omnibus M. Curium, qui hæres institutus esset ita, mortuo postumo filio, cum filius non modo non mortuus, sed ne natus quidem esset, hæredem esse oportere. Quid? verbis satis hoc cautum erat? minime. quæ res igitur valuit? voluntas, quæ si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non quæ impedirent, sed

quæ

quæ indicarent voluntatem. Lex vsum & auctoritatem fundi iubet esse biennium, at vtimur eodem iure in ædibus, quæ in lege non appellantur. Si via sit immunita, iubet qua velit, agere iumentum. potest hoc ex verbis intelligi, licere, si via sit in Bruttiis immunita, agere, si velit, iumentum per M. Scauri Tusculanum? Actio est in auctorem præsentem his verbis, Quandoquidem te in iure conspicio. hac actione Appius ille cæcus vti non posset, si tam seuere homines verba consectarentur, quam rem, cuius caussa verba sunt, non considerarent. Testamento si recitatus hæres esset pupillus Cornelius, isque iam annos xx. haberet, vobis interpretibus amitteret hæreditatem? Veniunt in mentem mihi permulta, vobis plura certo scio. Verùm ne nimium multa complectamur, atque ab eo quod propositum longius aberret oratio: hoc ipsum interdictum de quo agitur, consideremus. intelligetis enim in eo ipso, si in verbis ius constituemus, omnem vtilitatem nos huius interdicti, dum versuti, & callidi volumus esse, amissuros. VNDE TV, AVT FAMILIA, AVT PROCVRATOR TVVS. Si me vilicus tuus solus deiecisset: non familia deiecisset, vt opinor, sed aliquis de familia. recte igitur diceres te restituisse? quippe. quid enim facilius est, quàm probari iis, qui Latine sciant, in vno seruulo familiæ nomen non valere? si verò ne habeas quidem seruum præter eum, qui me deiecerit, clames videlicet, si habeo familiam, à familia mea fateor te esse deiectum. neque dubium est, quin si ad rem iudicandam verbo ducimur, non re, familiam intelligamus, quæ constet ex seruis pluribus: quin vnus homo familia non sit, verbum, certe hoc non modo postulat, sed etiam cogit. At vero ratio iuris, interdictique vis, & prætorum voluntas, & hominum prudentium consilium, & auctoritas, respuit hanc defensionem, & pro nihilo

patet. Quid ergo? isti homines Latine non loquuntur? immo vero tantum loquuntur, quantum est satis ad intelligendam voluntatem, cum sibi hoc proposuerint vt siue me tu deieceris, siue tuorum quispiam, siue seruorum, siue amicorum, vt seruos non numero distinguant, sed appellent vno familiæ nomine. de liberis autem, quisquis est, procuratoris nomine appelletur: non quo omnes sint, aut appellentur procuratores, qui negotij nostri aliquid gerant; sed * in hac re, cognita sententia interdicti, verba exquiri omnia noluerunt. Non enim alia causa est æquitatis in vno seruo, & in pluribus; non alia ratio iuris in hoc genere duntaxat, vtrum me tuus procurator deiecerit is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum eius, qui in Italia non sit, absitue reipublicæ causa, quasi quidam pæne dominus, hoc est, alieni iuris vicarius; an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quiuis, qui illam vim, deiectionemque tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit. Quare si ad eum restituendum, qui vi deiectus est, eandem vim habet æquitatis ratio: ea intellecta, certe nihil ad rem pertinet, quæ verborum vis sit, ac nominum. tam restitues, si tuus me libertus deiecerit, nulli tuo præpositus negotio, quam si procurator deiecerit: non quo omnes sint procuratores, qui aliquid nostri negotij gerunt, sed quod id in hac re quæri nihil attinet: tam restitues, si vnus seruulus, quam si familia deiecerit vniuersa: non quo idem sit seruulus quod familia, verum quia, non quibus verbis quidque dicatur, quæritur, sed quæ res agatur. Etiam vt iam longius à verbo recedamus, ab æquitate ne tantulum quidem: si tuus seruus nullus fuerit, & omnes alieni, ac mercenarij: tamen & ipsi tuæ familiæ & genere, & nomine continebuntur. Perge porro hoc idem interdictum sequi. HOMINIBVS COACTIS. Neminem coegeris, ipsi conuenerint

conuenerint sua sponte: certè coëgit, qui congregat homines & conuocat. Coacti sunt ij qui ab aliquo sunt vnum in locum congregati, si non modò conuocati non sunt, sed ne conuenerunt quidem, sed ij modo fuerunt qui etiam antea, non vi, vt fieret, verum colendi, aut pascendi causa esse in agro consueuerant: defendes homines coactos non fuisse: & verbo quidem superabis, me ipso iudice, re autem ne consistes quidem vllo iudice. *Vim enim multitudinis restitui voluerunt, non solum conuocatæ multitudinis: sed quia plerumque, vbi multitudine opus est, homines cogi solent: ideo de coactis compositum interdictum est: quod etiam si verbo differre videbitur, re tamen erit vnum, & omnibus in causis idem valebit, in quibus perspicitur vna atque eadem causa æquitatis. ARMATISVE. Quid dicemus armatos, si Latinè loqui volumus? quos appellare verè possimus? opinor eos qui scutis telisque parati ornatique sunt. Quid igitur? si glebis, aut saxis, aut fustibus aliquem de fundo præcipitem egeris iussu tuo hominibus armatis deiecerisne? restituere, restituisse te dices? verba si valent, si causæ non ratione, sed vocibus ponderantur: me auctore dicito, vinces profectò non fuisse armatos eos qui saxa iacerent, quæ de terra ipsi tollerent: non esse arma cespites, neque glebas: non fuisse armatos eos, qui prætereuntes ramum defringerent arboris: arma esse suis nominibus, alia ad tegendum, alia ad nocendum: quæ qui non habuerint, eos inermes fuisse vincetis. Verum si quidem erit armorum iudicium, tum ista dicito: iuris iudicium cum erit & æquitatis, caue in ista tam frigida, tam ieiuna calumnia delitescas. non enim reperies quemquam iudicem, aut recuperatorem, qui tanquam si arma militis inspicienda sint, ita probet armatum: sed perinde valebit, quasi armatissimi fuerint, si reperientur ita parati fuisse, vt vim vitæ

non

vim corpori potuerint afferre. Atque vt magis intelligas, quàm verba nihil valeant, si furiosus, aut quiuis vnus cum scuto, cum gladio impetum in me fecisses, atque ego ita deiectus essem, auderesne dicere, interdictum esse de armatis hominibus: hic autem hominem armatum vnum fuisse? non opinor tam impudens esses. atqui vide, ne multo nunc sis impudentior. nam tum quidem omnes mortales implorare posses, quod homines in tuo negotio Latine loqui obliuiscerentur: quod inermes armati iudicarentur: quod, cum interdictum esset de pluribus, commissa res esset ab vno: vnus homo plures esse homines iudicaretur. verum in his causis non verba veniunt in iudicium, sed ea res, cuius causa verba hæc in interdictum coniecta sunt. Vim, quæ ad caput & ad vitam pertinet, restitui sine vlla exceptione voluerunt. ea fit plerumque per homines coactos armatosque: quæ si alio consilio eodem periculo facta sit, eodem iure esse voluerunt. non enim improbior iniuria, si tua familia, quàm si tuus vilicus: non, si tui serui, quàm alieni, ac mercenarij: non, si tuus procurator, quàm si vicinus, aut libertus tuus: non, si coactis hominibus, quàm si voluntarijs, aut etiam assiduis, ac domesticis: non si armatis, quàm si inermibus, qui vim haberent armatorum ad nocendum: non, si pluribus, quàm si vno armato. Quibus enim rebus plerumque vis fit eiusmodi, hæ res appellantur in interdicto. si per alias res eadem facta vis est, ea, tametsi verbis interdicti non concluditur, tamen sententia iuris, atque auctoritate retinetur. Venio nunc ad illud tuum, Non deieci; non enim siui accedere. puto te ipsum, Piso, perspicere, quanto ista sit angustior, iniquiorque defensio, quàm si illa vterere: non fuerunt armati: cum fustibus & saxis fuerunt. Si, mehercule, mihi non copioso homini ad dicendum, optio detur, vtrum malim defendere

non

non esse deiectum eum, cui vi & armis ingredien-
ti sit occursum; an armatos non fuisse eos, qui sine
scutis, ac sine ferro fuerint: omninò ad proban-
dum, vtramq; rem videam infirmam, nugatoriamq;
esse: ad dicendum autem, in altera videar mihi a-
liquid reperire posse, non fuisse armatos eos, qui
neque ferri quidquam, neque scutum vllum habue-
rint: hic verò haeream, si mihi defendendum sit, e-
um qui pulsus, fugatusque sit, non esse deiectum. At-
que illud in tota defensione tua mihi maximè mi-
rum videbatur, te dicere, iurisconsultorum auctori-
tati obtemperari non oportere. Quod ego tametsi
non nunc primum, neque in hac caussa solùm au-
dio, tamen admodum mirabar, abs te quamobrem
diceretur. Nam caeteri tum ad istam orationem
decurrunt, cùm se in caussa putant habere aequum
& bonum, quod defendant: si contra verbis, & li-
teris, &, vt dici solet, summo iure contenditur, so-
lent eiusmodi iniquitati & boni, & aequi nomen
dignitatemque opponere. Tum illud, quod dici-
tur, sic vt vestro, irrident: tum aucupia verborum,
& literarum tendiculas in inuidiam vocant: tum
vociferantur, ex aequo & bono, non ex callido ver-
sutoque iure rem iudicari oportere: scriptum sequi,
calumniatoris esse: boni iudicis, voluntatem scri-
ptoris, auctoritatemque defendere. In ista verò
caussa, cùm tu sis, qui te verbo, literaque defendas:
cùm tuae sint hae partes: vnde deiectus est: an inde,
quo prohibitus est accedere? reiectus est, non deie-
ctus: cùm tua sit haec oratio: Fateor me homines
coëgisse, fateor armasse, fateor tibi mortem esse mi-
nitatum, fateor hoc, interdicto praetoris vindicari, si
voluntas & aequitas valeat: sed ego inuenio in in-
terdicto verbum vnum, vbi delitescam: non deieci
te ex eo loco, quem in locum prohibui venire: in
ista defensione accusas eos, qui consuluntur, quod
aequitatis censeant rationem, non verbi haberi opor-

tere.

oportere. Sit hoc loco sicut voles, divisio tua, a-pud centumviros non tenuisse, quem ego antea commemoravi; quod idem faceres, quum tu nunc: tamen si ille in aliqua causa faciebat, tu in nulla facis: tamen non probasse memini quod defendit, quia verbis oppugnare aequitatem videbatur. Cùm id miror, te hoc in hac re alieno tempore, & contra quam ista causa postulasset, defendisse: tum illud vulgo in iudiciis, & nonnunquam ab ingeniosis hominibus defendi mihi mirum videri solet, nec iurisconsultis concedi, nec ius ciuile in causis semper valere oportere. Nam qui hoc disputant, si id dicunt, non rectè aliquid statuere eos qui consulantur, non hoc debent dicere, iuri ciuili, sed hominibus stultis, obtemperari non oportere. sin illos rectè respondere concedunt, & aliter iudicari dicunt oportere, malè iudicari oportere dicunt. neque enim fieri potest, ut aliud iudicari de iure, aliud responderi oporteat: nec ut quisquam iuris numeretur peritus, qui id statuat esse ius, quod non oporteat iudicari. At est aliquando contra iudicatum: primum utrum rectè, an perperam? si rectè, id fuit ius, quod iudicatum est: sin aliter, non dubium est, utrum iudices, an iurisconsulti vituperandi sint: deinde si de iure vario quippiam iudicatum est, non potius contra iurisconsultos statuunt, si aliter pronuntiatum est, ac Mucio placuit, quam ex eorum auctoritate, si, ut Manilius statuebat, sic est iudicatum. Etenim ipse Crassus non ita causam apud centumviros egit, ut contra iurisconsultos diceret: sed ut hoc doceret, illud quod Scaevola defendebat, non esse iuris: & in eam rem, non solum rationes afferret, sed etiam Q. Mucio socero suo, multisque peritissimis hominibus auctoribus uteretur. Nam qui ius ciuile contemnendum putat, is vincula revellit, non modo iudiciorum, sed etiam utilitatis, vitaeque commu-

nis.

tis. qui autem interpretes iuris vituperat, si imperitos iuris esse dicit, de hominibus, non de iure, detrahit: sin peritis non putat esse obtemperandum, non homines lædit, sed leges, ac iura labefactat. quod vobis venire in mentem profecto necesse est. nihil enim in ciuitate tam diligenter, quam ius ciuile retinendum. etenim hoc sublato, nihil est, quare exploratum cuiquam possit esse, quid suum, aut quid alienum sit: nihil est, quod æquabile inter omnes, atque vnum omnibus esse possit. Itaque in cæteris controuersijs atque iudicijs, cum quæritur aliquid factum, necne sit, verum, an falsum proferatur, & fictus testis subornari solet, & imponi falsæ tabulæ: nonnunquam honesto ac probabili nomine bono viro iudici error obijci, improbo, facultas dari, vt cum sciens perperam iudicarit, testamentum aut tabulas secutus esse videatur. In iure nihil est eiusmodi, recuperatores, non tabulæ falsæ, non testis improbus, denique nimia ista, quæ dominatur in ciuitate, potentia, in hoc solo genere quiescit: quid agat, quomodo aggrediatur iudicem, qua denique digitum proferat, non habet. Illud enim potest dici iudici ab aliquo non tam verecundo homine, quam gratioso, iudica hoc factum esse, aut nunquam esse factum, vel cogitatum: crede huic testi: has comproba tabulas. hoc non potest, cui filius agnatus sit, eius testamentum non esse ruptum, iudica: quod mulier sine tutore auctore promiserit, deberi, non est aditus ad huiusmodi res neque potentiæ cuiusquam, neque gratiæ, denique quo maius hoc, sanctiusque videatur, ne pretio quidem corrumpi iudex in eiusmodi causa potest. Iste vester testis, qui ausus est dicere, fecisse videri eum, de quo ne cuius rei argueretur quidem scire potuisset, ipse nunquam auderet iudicare, deberi viro dotem, quam mulier nullo auctore dixisset. O rem præclaram, vo-

bisque ob hoc retinendam, recuperatores. quod enim est ius ciuile? quod neque inflecti gratia, neque perfringi potentia, neque adulterari pecunia possit. quod si non modo oppressum, sed etiam desertum, aut negligentius asseruatum erit; nihil est, quod quisquam sese habere certum, aut à patre accepturum, aut relicturum liberis arbitretur. Quid enim refert, ædes, aut fundum relictum à patre, aut alia ratione habere bene partum, si incertum sit quæcunque tua iure mancipij sint, ea possisne retinere? si parum sit communitum ius? si ciuili, ac publica lege contra alicuius gratiam teneri non potest? quid inquam, prodest fundum habere, si quæ decentissime descripta à maioribus iura finium, possessionum, aquarum, itinerumque sunt, hæc perturbari aliqua ratione, commutarique possunt? Mihi credite, maior hæreditas venit vnicuique vestrum in ijsdem bonis à iure, & à legibus, quàm ab ijs, à quibus illa ipsa bona relicta sunt. nam vt perueniat ad me fundus, testamento alicuius fieri potest: vt retineam, quod meum factum sit, sine iure ciuili non potest. Fundus à patre relinqui potest; at vsucapio fundi, hoc est finis solicitudinis, ac periculi litium, non à patre relinquitur, sed à legibus. Aquæ ductus, haustus, iter, actus, à patre, sed rata auctoritas harum rerum omnium à iure ciuili sumitur. Quapropter non minus diligenter ea, quæ à maioribus accepistis, publica patrimonia iuris, quàm priuatæ rei vestræ retinere debetis: non solum quod hæc iure ciuili septa sunt; sed etiam, quod patrimonium vnius incommodo dimittitur; ius amitti non potest sine magno incommodo ciuitatis. in hac ipsa caussa, recuperatores, si hoc nos non obtinebimus, vi armatis hominibus deiectum esse eum, quem vi armatis hominibus pulsum, fugatumque esse constet: Cæcinna rem non amittet: quam ipsam animo forti, si tempus ita ferret, amitteret

retinebit possessionem [illegible] nihil amplius, populi Romani causa ciuitatis iura, bona, fortunæ, possessionesque in dubium, incertumque reuocabuntur: vestra auctoritate hoc constituetur, hoc præscribetur: qui cum tu posthac de possessione contendes, eum, si ingressum modo dejeceris, in prædium restituas oportebit: sin autem ingredienti cum armata multitudine obuius fueris, & ita venientem repuleris, fugaris, auerteris, nõ restitues, tum statueritis vim in cæde solum, nõ etiam in animo: nisi cruor appareat, vim non esse factam: iniuriarum delictum esse, qui prohibitus sit, nisi eo loco, vbi vestigium impresserit, deijci neminem posse. iuris retinere sententiam, & æquitatem plurimum valere oporteat, an verbo ac litera ius omne torqueri, vos statuite recuperatores, vtrum vtilius esse videatur. Hoc loco percommode accidit, quod non adest is, qui paulo ante affuit, & adesse nobis frequenter in hac causa solet, vir ornatissimus C. Aquillius: nam ipso præsente, de virtute eius & prudentia timidius dicerem, quod & ipse pudore quodam afficeretur ex sua laude, & me similis ratio pudoris à præsentis laude tardaret: cuius auctoritati dictum est ab illa causa concedi nimium non oportere. vereor de tali viro ne plus dicam, quàm vos aut sentiatis, aut apud vos commemorari velitis. quapropter hoc dicam, nunquam eius auctoritatem nimium valere, cuius prudentiam populus Romanus in cauendo, non in decipiendo perspexerit: qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate seiunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Romano promptam, expositamque præbuerit: qui ita iustus & bonus vir est, vt natura non disciplina consultus esse videatur: ita peritus ac prudens, vt ex iure ciuili non scientia solum quædam, verumetiam bonitas nata esse videatur: cuius tantum est ingenium, ita prom-

pta fides, vt quidquid inde haurias, purum, liquidumque te haurire sentias. Quare permagnum initis à nobis gratiam, cum eum auctorem * nostræ defensionis esse dicitis. Illud autem miror, cur vos aliquid contra me sentire dicatis; cum eum auctorem vos pro me appelletis, nostrum nominetis. Verumtamen quid ait iste noster auctor? omnibus, quidquid verbis actum, pronunciatumque sit, conuenit. Ego ex isto genere consultorum non nominem, vt opinor, istum ipsum, quo nos auctore rem istam agere, & defensionem causæ constituere vos dicitis; qui cum istam disputationem mecum ingressus esset, non posse probare quenquam esse deiectum, nisi ex eo loco in quo fuisset: rem & sententiam interdicti mecum facere fatebatur, verbo me excludi dicebat: à verbo autem posse recedi non arbitrabatur. Cum exemplis vteretur multis, etiam illa * materia æquitatis à verbo & à scripto: * plurimis sæpe in rebus æqui bonique rationem esse seiunctam: semperque id valuisse plurimum, quod in se auctoritatis habuisset, æquitatisque plurimum: consolatus est me, & ostendit in hac ipsa causa nihil esse, quod laborarem. Nam verba ipsa sponsionis facere mecum, si vellem diligenter attendere. Quonam inquam modo? quia certe, inquit, deiectus est Cæcina vi hominibus armatis aliquo ex loco: si non ex eo loco, quem in locum venire voluit, at ex eo certe, vnde fugit. quid tum? Prætor inquit interdixit, vt vnde deiectus esset, eo restitueretur; hoc est quicunque is locus esset, vnde deiectus esset. Aebutius autem, qui fatetur aliquo ex loco deiectum esse Cæcinnam, is, quoniam se restituisse dixit, necesse est male fecerit sponsionem. Quid est, Piso? placet tibi pugnare verbis? placet causam iuris, & æquitatis, & non nostræ possessionis, sed omnino possessionum omnium constituere in verbo? Ego quid mihi videretur, quid à maioribus factitatum, quid horum aucto-

ritate quibus iudicandũ est, dignum esset, ostendi id verum, id æquum, id vtile omnibus esse, spectari quo consilio, & qua sententia, non quibus quidque verbis esset actum. Tu me ad verbum vocas: non ante venio, quàm recusaro. nego oportere, nego obtineri posse, nego vllam rem esse, quæ aut comprehendi satis, aut caueri, aut excipi possit, si aut prætermisso aliquo verbo, aut ambiguè posito, sententia, & re cognita, non id intelligitur, sed id quod dicitur, valebit. Quoniam satis recusaui, venio iam quo vocas. quæro abs te, simne deiectus, nó de Fulciniano fundo: neque enim prætor, si ex eo fundo essem deiectus, ita me restitui * iussit: sed eo vnde deiectus essem. sum ex * proximo vicini fundo deiectus, qua adibam ad istum fundum: sum de via, sum certe alicunde, siue de priuato, siue de publico: eo restitui sum iussus: restituisse te dixisti: nego me ex * decreto prætoris restitutum esse. Quid ad hæc dicimus? aut tuo, quemadmodum dicitur, gladio, aut nostro defensio tua conficiatur necesse est. Sed ad interdicti sententiam confugis, & de quo fundo actum sit tũ, cum Aebutius restituere iubebatur, id quærendum esse dicis: neque æquitatem rei verbi laqueo capi putas oportere: in meis castris, præsidijsque versaris. mea, mea est ista defensio: ego hoc vociferor, ego omnes homines, deosque testor, cum maiores vim armatam nulla iuris defensione texerint, non vestigium eius, qui deiectus sit, sed factum illius, qui deiecerit, in iudicium venire: deiectum esse qui fugatus sit: vim esse factam * cui periculum mortis sit iniectum. Istum locum fugis, & reformidas: & me ex hoc, vt ita dicam, campo æquitatis ad istas verborum angustias, & ad omnes literarum angulos reuocas. in ijs ipsis intercludere insidijs, quas mihi conaris opponere: non deieci, sed obieci. peracutum hoc tibi videtur: hic est mucro defensionis tuæ: in eum ipsum causa tua incurrat necesse est. Ergo e-

nim tibi refero, si non sum ex eo loco deiectus, quo prohibitus sum accedere; at ex eodem deiectus, quo accessi, vnde fugi. Si prætor non distinxit loci, quo me restitui iuberet, & restitui iussit, non sum ex* decreto restitutus. Velim, recuperatores, hoc totum si vobis versutius, quàm mea consuetudo defendendi fert, videbitur, sic existimetis: primum, alium, non me cogitasse: deinde huius rationis non modo non inuentorem, sed ne probatorem quidem esse me, idque me non ad meam defensionem attulisse, sed illorum defensioni retulisse: me posse pro meo iure dicere,* neque in hac re, quam ego protuli, quæri oportere, quibus verbis prætor interdixit, sed de quo loco sit actum, cum interdixit: neque in vi armatorum spectari oportere, in quo loco sit facta vis, verum sitne facta: te vero nullo modo posse defendere, in qua re tu velis, verba spectari oportere: in qua re nolis, non oportere. Veruntamen ecquid mihi respondetur ad illud, quod antea dixi, non solum re, & sententia, sed verbis quoque hoc interdictum ita esse compositum, vt nihil commutandum videretur? Attendite diligenter, quæso, recuperatores: est enim vestri ingenij, non meam, sed maiorum prudentiam cognoscere: non enim sum id dicturus, quod ego inuenerim, sed quod illos non fugerit. Cum de vi interdicerent, duo genera causarum esse intelligebant, ad quæ interdictum pertineret: vnum, si qui ex eo loco, in quo esset, alterum si ab eo loco quo veniret, vi deiectus esset. & horum vtrumque, neque præterea quidquam potest accidere, recuperatores. id adeo, si placet, considerate. Si qui meam familiam de meo fundo deiecerit, ex eo me loco deiecerit: si qui mihi præsto fuerit cum armatis hominibus extra meum fundum, & me introire prohibuerit, non ex eo, sed ab eo loco me deiecerit. Ad hæc duo genera rerum, vnum verbum, quod satis declararet

vtrasque

vtrique rei, inuenerunt, vt siue ex fundo, siue a fundo deiectus essem, vno atque eodem interdicto restituerer. VNDE TV. hoc verbum VNDE vtrumque declarat, & ex quo loco, & a quo loco. vnde deiectus est Cinna? ex vrbe. vnde deiectus Carbo? ab vrbe. vnde deiecti Galli? a Capitolio. vnde qui cum Graccho fuerunt? ex Capitolio. videtis igitur in hoc vno verbo significari res duas, & ex quo, & a quo loco. Cum autem eo restitui iubet, ita iubet: vt si Galli a maioribus nostris postularent, vt eo restituerentur, vnde deiecti essent, & aliqua vi hoc assequi possent: non opinor eos in cuniculum, qua aggressi erant, sed in Capitolium restitui oportere. hoc enim intelligitur. Vnde tu deiecisti, siue ex quo loco, siue a quo loco, eo restituas. hoc tam simplex est, in eum locum restituas: siue ex hoc loco deiecisti, restitue in hunc locum: siue ab hoc loco, restitue in eum locum, non ex quo sed a quo deiectus. Vt si qui ex alto, cum ad patriam accessisset, tempestate subito reiectus optaret, vt vnde esset deiectus, eo restitueretur: hoc, opinor, optaret, vt a quo loco depulsus esset, in eum se fortuna restitueret, no in salum, sed in ipsam vrbem, quam petebat: sic (quoniam vim verborum necessario similitudine rerum aucupamur) qui postulat, vt a quo loco deiectus est, eo restituatur, hoc postulat, vt vnde deiectus est, eo restituatur. cum verba nos eo ducunt, tum res ipsa hoc sentire atq; intelligere cogit. Etenim Piso (redeo nunc ad illa principia defensionis meae) si quis te ex aedibus tuis vi hominibus armatis deiecerit, quid ages? opinor, hoc interdicto, quo nos vsi sumus, persequere. Quid si qui iam de foro redeuntem armatis hominibus domum tuam te introire prohibuerit? quid ages? vtere eodem interdicto. Cum igitur praetor interdixerit, VNDE deiectus es, vt eo restituaris, tu hoc idem quod ego dico, & quod perspicuum est, interpreta-

beret cum illud verbum, Vnde, in vtramque rem valeat, eoque tu restitui sis iussus, tam te in ædes tuas restitui oportere, si e vestibulo, quàm si ex interiore ædium parte deiectus sis. Vt vero iam, recuperatores, nulla dubitatio sit, siue rem, siue verba spectare vultis, quin secundum nos iudicetis: exoritur hic iam obrutis rebus omnibus, & perditis, illa defensio, eũ deijci posse qui tum possideat, qui non possideat, nullo modo posse: itaque si ego sim à tuis ædibus deiectus, restitui non oportere, si ipse sis, oportere. Numera, quàm multa in ista defensione falsa sint, Piso: ac primum illud attende, te iam ex illa ratione esse depulsum, quod negabas quenquam deijci posse, nisi qui in eo loco fuerit: nunc qui possideat, eum, etiam si non fuerit in eo loco, deijci posse concedis. Cur ergo aut in illud quotidianum interdictum, Vnde ille me vi deiecit, additur, Cũ ego possiderem: si deijci nemo potest, qui non possideat? aut in hoc interdictum, De hominibus armatis, non additur, si oportet quæri possederit, necne? negas deijci, nisi qui possideat: ostendo, si sine armatis, coactisue hominibus deiectus quisquam sit, eum, qui fateatur se deiecisse, vincere sponsionem, si ostendat eum non possedisse. negas deijci, nisi qui possideat: ostendo ex hoc interdicto, De armatis hominibus, qui possit ostendere non possedisse eum, qui deiectus sit, condemnari tamen sponsionis necesse esse, si fateatur esse deiectum. Dupliciter homines deijciuntur, aut sine coactis, armatisque hominibus, aut per eiusmodi rationem, & vim. Ad duas dissimiles res, duo diuersa interdicta sunt. illa vi quotidiana non satis est posse docere se deiectum, nisi ostendere possit, cum possideret, tum deiectum. ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, vt nec vi, nec clam, nec precario possederit. itaque is, qui se restituisse * dixit magna voce sæpe cõfiteri solet, se * vi deiecisse: verum illud addit, Non possidebat.

Vel

vel etiã, cũ hoc ipsum concesseris, vincit tamen sponsione, si planum facit, à se illum, aut vi, aut clam, aut precario possedisse. Videtisne quot defensionibus eum, qui sine armis ac multitudine vim fecerit, vti posse maiores voluerint? hunc vero qui à iure, officio, bonis moribus, ad ferrum, ad arma, ad cædem confugerit, nudum in causa, destitutumque videtis? vt, qui armatus de possessione contendisset, inermis plane de sponsione certaret? Ecquid igitur interest Piso inter hæc interdicta? ecquid interest vtrũ hoc additum, Cũ A. Cæcinna possederit, necne? ecquid te ratio iuris, ecquid interdictorum dissimilitudo, ecquid auctoritas maiorum commouet? si esset additum de eo quæri oporteret, additum non est, tamen oportebit? Atque ego in hoc Cæcinnam non defendo, possedit enim Cæcinna recuperatores: & id tametsi extra causam est, percurrã tamen breui, vt non minus hominem ipsum, quàm ius commune defensum velitis. Cesenniam possedisse, propter vsum fructum non negas qui colonus habuit conductum de Cesennia fundum, cum idem ex eadẽ conductione fuerit in fundo, dubium est, quin si Cesennia tum possidebat, cum erat colonus in fundo, post eius mortem heres eodem iure possederit? deinde ipse Cæcinna, cum circuiret prædia, venit in istum fundum, rationes à colono accepit. sunt in eam rem testimonia, postea cur Aebuti de isto potius fundo, quàm de alio, si quem habes, Cæcinnę denuntiabas, si Cæcinna nó possidebat? ipse porro Cæcinna cur se moribus deduci volebat: idq; tibi de amicorum, etiam de ipsius C. Aquillij sententia responderat? At enim Sulla legem tulit. Vt nihil de illo tempore, nihil de calamitate reipub. querar, hoc tibi respondeo, ascripsisse eundem Sullam in eandem legem, si quid ius non esset rogari, eius ea lege nihilum rogatum. quid est, quod ius non sit, quod populus iubere, aut vetare non possit? & ne longius ab-

eam, declarat ista adscriptio esse aliquid: nam nisi esset, hoc in omnibus legibus non adscriberetur. Sed quæro abs te, putesne, si populus iusserit me tuum, aut item te meum seruum esse, id iussum ratumq; atque firmum futurum? * perspicis * hoc nihil esse, vt in cæteris, quæ rogari non possunt. Primum * ergo illud concedis, non quidquid populus iusserit, ratum esse oportere: deinde nihil rationis affers, quamobrem si libertas adimi nullo modo possit, ciuitas possit. nam & eodem modo de vtraque re traditum nobis est: & si semel ciuitas adimi potest, retineri libertas non potest. Qui enim potest iure Quiritium liber esse is, qui in numero Quiritium non est? Atque ego hanc adolescentulus causam, cum agerem contra hominem disertissimum nostræ ciuitatis C. Cottam, probaui. Cum Arretinæ mulieris libertatem defenderem, & Cotta decemuiris religionem iniecisset, non posse sacramentum nostrum iustum iudicari, quod Arretinis adempta ciuitas esset; & ego vehementius contendissem ciuitatem adimi non potuisse: decemuiri prima actione non iudicauerunt: postea re quæsita, & deliberata, sacramentum nostrum iustum iudicauerunt. Atque hoc, & contradicente Cotta, & Sulla viuo iudicatum est. Iam vero in cæteris, vt omnes, qui in eadem causa sunt, & lege agant, & suum ius persequantur, & omni iure ciuili sine cuiusquam aut magistratus, aut iudicis, aut periti hominis, aut imperiti dubitatione vtantur, quid ego commemorem? dubium nemini vestrum est. Certe quæri hoc solere me non præterit (vt ex me ea, quæ tibi in mentem non veniunt, audias) quemadmodum, si ciuitas adimi non possit, in colonias Latinas sæpe nostri ciues profecti sint. aut sua voluntate, aut legis multa profecti sunt: quam multam si sufferre voluissent, tum manere in ciuitate potuissent. Quid? quem pater patratus dedidit, aut suus pater, populusue vendidit,

quo

quo is iure amittit ciuitatem? vt religione ciuitas soluatur, ciuis Romanus traditur: qui cum est acceptus, est eorum, quibus est deditus. si non accipiunt, vt Mancinum Numantini, retinet integram caussam, & ius ciuitatis. Si pater vendidit eum, quem in suam potestatem susceperat, ex potestate dimittit. Iam populus, cum eum vendidit, qui miles factus non est, non adimit ei libertatem, sed iudicat non esse eum liberum, qui vt liber sit, adire periculum noluit. cum autem incensum vendidit, hoc iudicat: cum ij qui in seruitute iusta fuerint, censu liberentur, eum, qui cum liber esset, censeri noluerit, ipsum sibi libertatem abiudicasse. Quod si maxime ijsce rebus adimi libertas, aut ciuitas potest, non intelligunt qui hæc commemorant, si per has rationes adimi maiores posse voluerunt, alio modo noluisse. Nam vt hæc ex iure ciuili protulerunt, sic afferant velim, quibus lege, aut rogatione ciuitas aut libertas erepta sit. Nam quod ad exilium attinet, perspicue intelligi potest quale sit. Exilium enim non supplicium est, sed perfugium portusque supplicij. nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, eo solum vertunt, hoc est, sedem ac locum mutant. Itaque nulla in lege nostra reperietur, vt apud cæteras ciuitates, maleficium vllum exilio esse multatum. Sed cum homines, vincula, neces, ignominiasque vitant, quæ sunt legibus constitutæ, confugiunt, quasi ad aram, in exilium, qui si in ciuitate legis vim subire vellent, non prius ciuitatem, quam vitam amitterent: quia nolunt, non adimitur his ciuitas, sed ab his relinquitur, atque deponitur. Nam cum ex nostro iure duarum ciuitatum nemo esse possit, tum amittitur hæc ciuitas denique, cum is, qui profugit, receptus est in exilium, hoc est in aliam ciuitatem. Nec me præterit, recuperatores, tametsi de hac re [illegible]

aliqua

ratio vestri iudicij postularit, verum id feci, non quod vos in hac causa hanc defensionem desiderare arbitrarer, sed vt omnes intelligerent, nec ademptam cuiquam ciuitatem esse, nec adimi posse. hoc cum eos scire volui, quibus Sulla voluit iniuriam facere; tum omnes cæteros nouos, veteresq; ciues. neque enim ratio afferri potest, cur si cuiquam nouo ciui potuerit adimi ciuitas, non omnibus patricijs, omnibus antiquissimis ciuibus possit. Nam ad hanc quidem causam nihil hoc pertinuisse, primum ex eo intelligi potest, quod vos ea de re iudicare non debetis: deinde quod Sulla ipse ita tulit de ciuitate, vt non sustulerit horum nexa atque hæreditates. iubet enim eodem iure esse, quo fuerint Ariminenses: quos quis ignorat duodecim coloniarum fuisse, & à populo Ro. hæreditates capere potuisse? Quod si adimi ciuitas A. Cæcinnæ lege potuisset, magis illā rationem tamē omnes boni quæreremus, quemadmodum spectatissimum, prudentissimumq; hominem, summo consilio, summa virtute, summa auctoritate domestica præditum, leuatum iniuria ciuem retinere possemus, quàm vti nunc, cum de iure ciuitatis nihil potuerit deperdere, quisquam existat, nisi tui, Sexte, similis & stultitia, & impudētia, qui huic ciuitatem ademptam esse dicat. Qui quoniam recuperatores, suum ius non deseruit, neque quidquam illius audaciæ, petulantiæque concessit ** derelinquo iam communem causam, populique Ro. ius in vestra fide ac religione depono. Is homo ita se probatum vobis vestrique similibus semper voluit, vt id non minus in hac causa * laborarit, nec contenderit aliud, quàm ne ius suum dissolute relinquere videretur, nec minus veretur, ne contemnere Ebutium, quàm de eo contemptus esse existimaretur. Quapropter si quid extra iudicium est, quod homini tribuendum sit, habetis hominem singulari pudore, virtute cognita, & spectata fide, amplis-

amplissimum Etruriæ totius in vtraque fortuna co-
gnitum multis signis & virtutis, & humanitatis. Si
quid in contraria parte in homine offendendum
sit, habetis eum, vt nihil dicam amplius, qui se ho-
mines coëgisse fateatur. Sin hominibus remotis, de
causa quæritis, cum iudicium de vi sit is qui argui-
tur, vim se hominibus armatis fecisse fateatur: ver-
bo se, non æquitate defendere conetur: id quoque ei
verbum ipsum ereptum esse videatis: auctoritatem
sapientissimorum hominum facere nobiscum: in iu-
dicium non venire, vtrum Cæcinna possederit, nec-
ne: tamẽ doceri possedisse: multo etiam minus quæ-
ri, A. Cæcinnæ fundus sit, necne: me tamen idipsum
docuisse, fundũ esse Cæcinnæ: cum hæc ita sint, sta-
tuite quid vos tempora reipub. de armatis homini-
bus, quid illius confessio de vi, quid nostra de-
cisio de æquitate, quid ratio in-
terdicti de iure admo-
neant, vt iudi-
cetis.

FINIS.

IOAN. MICHAEL BRVTVS LECTORI S. D.

ON est nostrum consilium, lector, quantopere à nobis elaboratum sit in Ciceronis orationibus emendandis longiore oratione explicare. Superuacaneum enim est, cum te possis quod velis probare, de eo verbis fidem facere conari. Illud quidem te admonitum volumus, quod ad rem pertinere videtur, in hoc animaduersionum libello, quæcunque à nobis afferuntur, quæ à vulgata lectione dissentiant, nisi qui eorum auctor sit à nobis enarratur, tantum tribuas, quantum auctoritatis doctoris hominum à quibus manant, tribuendum existimes: ea prima habeas, & antiquissima, quæ certa ratio tuetur, atque vbi illa nõ pugnet, quæ veterum aut scriptorum auctoritas, aut exemplarium consensio, & fides, quæ à labe integra, & iniuria tẽporum sint: id quod tamen raro vsu venire solet. Nemini enim ita vtile suum ingeniũ est, vt malit alterius iudicio, quã suo stare, vbi se ipsi ratione aduersus auctoritatẽ animaduertat. Itaque prudenter fecerunt Victor ius, Manutius, Faernus, Sigonius, Hotomanus, vt alios omittam, qui in ijs etiã quæ coniectura assequerentur, loco modo demonstrato, facultatẽ integrã eius restituendi aliorum industriæ minime præreptam, quasi suo iure, ea sibi vindicata laude voluerũt. Iam & illud te minime fugere volumus, locos esse nonnullos à nobis animaduersos, qui cum in scholijs notati sint, suo loco in orationibus nõ æque indicati certa præscripta nota atq; insigni cõspiciantur, eos, cũ haud sint negligẽdi, paruo labore defunctus suo loco restituas licebit.

IOAN.

IOAN. MICHAELIS BRVTI ANIMADVERSIONES IN M. TVLL.

orationem pro P. Quinctio.

16. 17. id quoque me in hac causa deficit. Alij habent; quæ est propria, atq; elegans in primis scribendi ratio.

17. 5. viris lectissimis ciuitatis.

26. disertissimos, florentissimos, ornatissimos.

18. 12. audisset. libri veteres integra verba habent, audiuisset, amauisset, & alia huiusmodi, quæ solere contrahi solent in vulgatis.

19. 32. arbitrio pro socio. Lamb. Hotom. arbitrium legit, sed tamen aliis de rationes, arbitrio, legendum putat; arbitrium, omnes fere excusi habent.

26. commemorare. nam tametsi, Lamb. cæteri, vt noster, commemorare, tametsi.

32. moritur repentino. Man. Hot. Lamb.

20. 27. nisi a quæstoribus quæsisset, id quod ratio postulat, putat Hot. legendum, quod si sit, facilior elicitur sensus.

21. 13. in auctione venderet. Lamb. auctionem, in, præpos. Hot. legi oportere existimat.

21. 9. ante diem VII. Lamb. atque ita Hot. legendum putat, vt ratio dierum constet.

18. Tum Næuius pueros.

28. testificatur iste P. Quinctium non se stitisse, & se stitisse. Hot. ex vetusto codice.

23. tabulæ maximæ. Hot.

23. 14. quod

7. [illegible]
Lamb. instituerit Hotom. emendat.

8. edicta praetorum, legit Hotom. & recte ille quidem.

10 C. Aquilli, modo, & ratione, vt Hoto. emendatum edidimus.

28 Venit Romam Quinctius ad vadimonium. sistit se. L. venit Romam Quinctius, vadimonium, sistit, vt habet noster, & Hotom.

24. 3. iubet P. Quinctium aut satisdare, aut sponsionem. Hotom.

14. nisi bona sua ex edicto possessa non essent. Lamb. at Hot. si bona vt noster.

25. 34. in ea verba sponsio facta est. ostendam. Lamb.

26. 29. quod viri optimi faciunt, & si qui. Lab. Aliter Hot. Quod iure optimo faciunt, si qui, &c. vt videtur optimam rationem secutus.

30. necessarios, claros putat Hot. legendum.

27. 16. at aliquanto.

30. annum plus vixit. legit Hoto. ex manuscriptorum codicum auctoritate.

28. 16. pectoratis Hot. emendat.

25. numquid praeterea Hotom.

29. 26. id proinde quasi factum sit.

25. qui postea quam vadimonium missum fecerit, hunc per insidias vi de agro communi deiecerit ita Lamb. locum emendat.

21. repudiet qui fateatur.

26. atque ingratiis. Lambin. quomodo veteres loquebantur, Plaut. in his saepe.

30. 1. nihil igitur. Manut. Hotom.

17. Quid vero, legunt alij, non quale.

22. at non nemo, emendat Hoto. qui totum locum commode atque erudite explicat.

31. mandatur, quidam legunt sed male.

32. 33. Si dupondius vnus ageretur, ex vetustis

stis codicibus manuscriptis & excusis. emendat: Si de prædijs legas, nullus elici sensus queat, qui satis probari possit.

56. eucurrisses, alij legunt.

32. 2. non modò C. Aquillium.

11. qua tibi hora.

13. Ego pro te nunc consulo.

30. extremam, nec necessariam Hot. legit. adductus ratione, & coniectura non mala.

37. quærant: quemadmodum natus. Lamb.

31. profectus vna, Man. & eadem linea, cum primis honestus. Hotom.

34. 11. In causa superior, videtur legendum.

19. comissum nihil esset. Lamb, quod haberi in nonnullis exemplar. Hotom. affirmat. sed tamen vt ita esse probet, codicis ab Aldo excusi auctoritate adducitur.

20. possidere potuisse, Man. possideri, habet. Hotom. adscriptum in margine.

23. nisi latitant, qui ad negotium suum, relicto procuratore. proficiscuntur. Hotom. Man.

26. Dici id non potest. QVI ABSENS IVDICIO DEFENSVS NON FVERIT. ne id quidem. Hæc omnia verba ait Hotomanus, se ex libro manuscripto restituisse, quæ sunt inter verbum, VERTERIT, & Quo tempore, interponenda: quæ eadem Lambinus agnoscit: qui etiam aliquid in principio addit, Dici hoc de Quinctio non potest. postrema verba, ne id quidem non habet.

34. quod prætor non ex edicto suo fieri iubeat, Lambinus quod prætor fieri, sed non ex edicto suo fieri iubebat. Hotomanus quomodo edidimus.

35. 4. adimit, vt sub. patitur, & mox, curat acceperit, videtur legi debere, vt congruat cum, responderit.

22 satisdares, Lamb.

23 jubebare, Hotom.

33 inter verbum recusasse, & ita tamen lacunam Lambinus interponit: omissa autem hæc verba putat, cùm satisdare iuberetur, recusasse aut similia.

37 cuius procurator omnia iudicia acceperit, sublata, non negandi nota Hotomanus legendum putat.

36 à prætore tribunos, non, vt anteà, vt tribunos, Hotom.

3 eius bona, alij.

4 ignaro omnia fortunarum, ex vetusto libro Hot. edidit.

25 iudicium quod edat. ex veterum cod. auctoritate, alij legunt.

37. 11 Erat enim, inquit Hotom.

13 cederet, Hotom. adiumento excusi libri Lugduni, restituit, cùm anteà hæreret, legeretur.

14 item volebat.

27 potentissimus erat Næuius.

38. 8 at ea de re controuersia est, Lamb.

22 Hæc est iniqua certatio, qua huic ne vbi consisterit quidem contra te, locum reliquisti: non illa qua tu contra Alphenum velitabaris. Ita Lamb. legendum putat.

39. 2 Qui, cùm ipsi nihil deberetur, vltrò quasi Lamb. vulgata lectio est planè corrupta.

42. 11 quin ex ipsius decreto, Lamb.

12 & iudicium acceperat, Lamb.

29 collocare? Omnia sunt, C. Aquilli, eiusmodi, quiuis vt perspicere possit, in hac causa improbitatem, & gratiam cum inopia, & veritate contendere. Atque hæc proinde loquar, quasi, si ipso illo tempore, cùm te prætor iussisset ex edicto possidere, in possessionem misisses; debueris, aut potueris Publium Quinctium possessione deturbare. Hæ duæ

ditæ periodi ita ordine conuerso à Lambino collocantur, atque inter verbum, deturbare, & quod sequitur, Prætor te, &c. spatium relinquitur.

43. 20 vis non afferatur, Lamb. ius non auferatur, Hotom. A duobus illis verbis, hoc dico, vsque ad illam periodon cuius est principium, Næuium ne appellasse, multa desiderantur. Hoto. quidem ait in libro non peruetusto, se hæc verba ad marginem adscripta inuenisse. Nam in vetusto exemplari duo folia inuenire abscissa.

46. 25. tamen posse consistere. Hotom. Manutius.

35. quæstu prostitit. Hot. Lamb. quæstum præstitit habent vulgati, sed perperam.

47. 4. non prætorem modo à quo ius impetraret, atque adeò, vnde arbitratu suo postularet, inuenire non potuit: sed ne amicus quidem, &c. Lamb.

12 prætendit.

17 misericordia caperentur: aliquanti si. Lambin.

IN ORAT. II. PRO *Sex. Roscio Amerino.*

48. 12 Surrexerim, is, qui, &c. Manut. & alij illum secuti, Lamb. Hot. qui tamen ait pronomen, is, ab omnibus quos viderit, libris abesse; sed tamen non deesse suo iudicio.

49. 19 electus vnus. Manut. Hot. Lamb.

50. 9 & ad hanc suam. Lamb.

51. 30 omnes hanc quæstionem, te prætore, de manifestis maleficijs ante admissis, quotidianoque sanguine sperant futuram. Lambin. cætera vt noster. futurum pro futuram, reponit ex ingenio Hotom.

54. 26 & ea, quæ præterita sunt reparet, & ea, quæ videntur instare præparet. Locum fere-

stituisse, Lam. ait ex vetusto libro manuscripto longe optimo.

55. 2. vt est Lamb.

supplicium paricidarum, quæ verba vulgati habent, inter vocem, culeum, & illa per summum dedecus, interiecta, rectè Hotomanus tollit: in margine enim rei significandæ causa ascripta librarius imperitus tanquam Ciceronis essent interposuit.

57. 24. desunt. Lamb. & Hot.

62. 8. nostram vitæ, male in vulgatis legitur.

63. 30. nec mirum', quem neque in vrbe videret, neque rure vocaturus esset. ita Manut. quam lectionem probat Hot. vt ait, libris omnibus dissentientibus lectio cum vulgata flagitiosa. Nec mirum, qui neque in vrbe viueret, neque, &c.

31. euocaturus, legi maluit Hotamanus, facili errato, e, prima vocali, in postremam antecedentis remigrante.

65. 26. eas omnes, quod male vulgati habebant. Hot. sustulit, & alias omnes reposuit.

66. 36. prudentiam: aut confitere te ita rectè locum ex ingenio Hot. emendat, cùm anteà perperam prudentiam, confitere huc, &c. legeretur.

67. 36. Quid posteà? erat sanè suspiciosum. Hot.

37. neutrum sensisse. Hot.

68. 12. sed ne respirare quidem.

70. 9. terram non tangant. Hot.

10. alluantur. Hot.

72. 5. Meministisne T. Roscium recusare? Hotoman.

67. 34. cuicuimodi. non cuiusmodi, vt vulgati ferè omnes legendum.

80. 27. nihil opus fuit te istic sedere, emendat Hot.

81. 24. num quisquam præterea? Hot.

82. 17. aliqua fretus aura, ex vetustis codicibus

bus Hot. emendat;& rectè ille quidem.

83.7. quod duas res. Manut. editionem secuti edidimus; in alijs dictio, duas desideratur.

18. in crimen mandatique iudicium infamiæ reuocatur, emendat Hot. Veteres enim omnes libros quos viderit, manuscriptos, ita habere testatur; in crimen mandati iudiciumque infamiæ: quam lectionem corruptam esse nemo non videt, sed ex qua tamen vera, ac germana lectio effici possit.

88. 11. nulla redierunt, habet in margine Hoto. aitque ita legi in omnibus antiquis & manuscriptis libris: quam lectionem probat: vt ex consuetudine Latini sermonis, nulla redierunt, sit pro, non redierunt.

17. redimiam Hot. emendat, Festi auctoritatem secutus.

89. 12. pernicij Hot. ex Gellio, antiquo more; vt dies dij, acies acij.

IN ORAT. PRO Q.
Roscio Comœdo.

98. 8. Paulò antè. Locum corruptum ita Hotom. emendat, Paulò antè M. Perperna, C. Piso argentarij tabulas poscebamus. Anteà sic legebatur, Paulò antè à M. Peperna P. Saturi tabulas poscebamus.

23. indignari de tabulis, Hot.

99. 65. coniecta, cùm in libris vulgatis legeretur, Hot. ex vetustis exemplaribus, quæ, deiecta, habent, ex ingenio, disiecta, restituit.

99. 16. accepti, & expensi, rectiùs legi Hotom. putat,

100. 10. Si peteret H-S. I Ↄ Ↄ Ↄ. dari malè anteà legebatur, cum, pateret, legendum esset. Locum Hotom. restituit: qui in huiusmodi formulis, veteres vsos verbis, patere, & apparere, & quod in suis in-

ſtitution habetur,parere ait.

102. 15 res eius eſt, reus is eſt, idem legendum cenſet.

103. 2 qui noſtis,malè exeuſi habent, vtrumque noſtis, Hotom. ita autem res docet hoc loco legi oportere.

104. 32 accommodetur,Hotom.

105. 3 propriam non erat iudicium, malè legitur in impreſſis. nemo enim,non videt,non eſſe tollendum,Hotomanus.

14 tetigit,Hot.Manut.

108. 28 ab hinc annis x v. corrigit Hot.x v.ſi legas,manifeſtum erratum.

qui cognitorem dat. fœdum labem hinc Hotomanus ſuſtulit,& locum reſtituit, qui cognitor eſt datus.

IN DIVINATIONEM in Verrem.

115. 22 deſcenderim, videtur ex Aſconij auctoritate legendum: qui tota hac periodo ait ſpeciem ſolœciſmi contineri.

116. 5 iſſe oporteret,nonnulli legunt.

6 in eum me locum adduci,alij habent.

119. 26 mallem de his,alij habent,& probant,& mox, me vt mallem quam neminem. nobis nulla cauſa eſt viſa vulgatam lectionem improbandi.

121. 19 vocem, Hortenſius, tanquam è gloſſemate immigrarit,quidam putant tollendam.

122. 5 in iudicijs diutius dominari alij.

123. 30. H-S,11. Manut. cum pudendo errato antea H-S.V.legeretur,recte repoſuit.

126. 1. Mihi, mihi crede, noli, &c. Ita legit Manutius pronomine repetito, quem ſecuti ſumus.

14 perficiendum.Manut.alij.

29. tem-

29 temporis.

128. 3 subire inuidiæ, ex Asconio, vt Virgilius in vi. subeuntque feretro. Idem lib. 9. Iamque propinquabant castris, muroque subibant.

19 in omnibus enim rebus, Hotoman. ex Asconio.

28 at ne is quidem.

32 vt tamen, Hotoman. Nam vocem tamen, ex Nonij Marcelli auctoritate aliquando pro tandem solere vsurpari à veteribus, nemo non nouit.

131. 1 vt hoc quæstori alij.

132. 31 publici muneris.

134 22 M. Silano Hot. legit. Decimo Silano, habent vulgati.

IN ACTIONEM II. in Verrem.

138. 20 vt is idem alij.

139. 23 prætor iudicauit, malè alij legunt. ex Asconio, populus Romanus iampridem Manutius ediderat.

25 constitueret, alij malunt legi.

140. 5 proquæstor alij.

9 depeculatio, alij legunt.

14 ita vastauit, vexauit, ac perdidit, alij.

141. 34 iudices, vobis exponam. & ead. pag. fortuna reip. & paulò pòst, pro condicio, conductio. Ita olim Manut. ediderat ex Asconio.

143. 24 perditi hominis, alij. & ead. pag. domum mitteret.

144. 8 iam anteà, Hot. paulò pòst, comit. deinde continuo esse, &c.

11 quantam vellent pecuniam, alij.

13 putare id perfici, Hotoman. sublato verbo posse.

28. fuisse eandem. Hot.& alij.

33. arcessorentur, alij.

34. non venisse. vide Asconium.

145. 17. eam reddidisse alij.

21. Arcessit, Ascon. ita autem ferè semper in lib. manuscrip. legitur, vbi in vulgatis, accersit; neque adeò in his solùm, sed in omnibus etiam veterum scriptis.

146. 35. & dicendo, & recusando, alij.

148. 22. inimicum odiosum, accusatorem assiduum, acerbum aduersarium, legit Lamb.

149. 11. nulla, Hot. emendat ex Ioannis Lucanij emendatione, cum, nullo, in omnibus & excusis, & manuscr. legatur.

15. in vnumquemque vestrum, alij legunt.

16. XXX. M. alij habent, Asconius tricies. quam lectionem Hoto. etsi non satis probat, sequitur tamen tanquam veriorem.

151. 27. nostrum, alij. vestrum Hot.

153. 2. qui sis, quo loco, quod in omnibus vulgatis est, Aldus olim ex Ascanio, quo loco sis, emendauerat.

31. responderi. & sequenti linea, diuturnitate, non diuturnitatis, legendum; vt emendauit Ioachimus Camerarius, ex auctoritate veterum librorum. quam lectionem reijcit Hot.

154. 17. nunc id quod facimus, ea ratione facimus, corrupta lectio & deprauata, ex Ascon. emendatur, vno verbo, facimus, quod secundo loco est positum sublato.

IN ACTIONEM III in Verrem.

155. 10. esse, apud Hot. & alios.

156. 25. aliqua ex parte mea diligentia constituta, auctoritas iudiciorum videretur. Postremò,

mò, vt hoc esset iudicatum, vt finis aliquando iudiciariæ controuersiæ constitueretur. Hæc fœdè corrupta in omnibus vulgatis, Hot. coniectura restituta, edidimus.

30. reus est homo, Hot. legit. Apud Ascon. Reus est enim, habetur; quomodo Manutius & ante illum Ald. edidit.

157. 9. quod iste inuentus est. Hoto. quod iste vnus inuentus est, ex Prisc.

158. 4. quàm eos qui istum, alij.

19. poterimus, Lamb. edidit.

161. 34. nostri ordinis, Lamb.

164. 19. C. Sacerdote, ait, Hot. in manuscripto libro se inuenisse.

29. Messanam alij habent.

165. 11. eos nummos sumi, in nonnullis legitur.

16. ex criminibus, Lamb.

166. 3. hoc si ego, alij.

33. productorum, habent plerique. Hotom. ex Ascanio, perductorum, quod etiam ante illum Manut. viderat.

167. 16. beneficijs. officijsque omnibus: Man. habet Hoto. verbum omnibus, tollendum putat. ita enim ait legi in vetustis exemplaribus.

168. 7. DECIES, alij habent.

26. RES RATIONVM, quod est in vulgatis, VERBIS RATIONVM Hoto. probabili coniectura emendat.

169. 30. prospicere, alij legunt.

173. 30. subsortiturus, ex coniectura, Hoto. cùm anteà subsortitus, legeretur.

175. 5. cuipiam, alij malunt.

178. 16. sed eam, Hot. & paulò pòst, ne quid ipse in se offenderit, quomodo edidimus.

31. tamen ipsos tantum Hoto. quem secuti sumus: tum ipsos tantùm, alij habent: alij, tum ipsos tamen.

179. 31 primus, Hotoman. alij primarius malunt, & paulò antè, domo. pugna inter seruos. In alijs vox, pugna, abest, minimè illa tamen necessaria.

180. 8 audiret, Lamb. Videret, alij vulgati non malè.

25 ignemque, Lamb Alij ignem.

181. 26 Sed hoc tum dixit. L. In alijs abest particula, sed.

182. 24 de creditoribus, habent vulgati. nos ex Asconio, & ex creditoribus, reposuimus.

37 concursationes, cùm anteà malè, concursiones legeretur, ex Hotoman. emendatione edidimus.

183. 25 Iam iam Dolabella, neque me tui, neque liberum miserit, ita Hotoman. ex Asconio, & Quinct.

184. 22. Recita ex Verris literis ad Neronem. EX LITERIS C. VERRIS AD C. NERONEM. hæc verba quæ in omnibus vulgatis desiderabantur, ex Hot. reponenda curauimus. Ratio autem vincit ita esse legendum.

25 Lampsaci ciuitas facere conabatur ? deficere ab imperio, ac nomine nostro volebat ? ita legi in omnibus vetustis exemplaribus, Hotoman. affirmat: Sed minimè ex Latini sermonis consuetudine. quis enim, Romæ ciuitas; aut Carthaginis ciuitas Latinè se dici posse putet ?

186. 15 contulisse, Hotom. & paulò pòst, insimularis, quo modo Lamb. legit.

21 Scribit Ald. sed malè.

26 recita in vulgatis quibusdam deest.

187. 23 accipite verò, Lamb.

37 L. Rabio alij habent. L. Fannio est ex Asconio legendum.

189. 2 qui tametsi mensem Februarium, &

COSS.

COSS. designatorum nomen expectant. Ita cum antea legeretur, Hotomanus ex Asconij auctoritate locum restituit, quam lectionem probauimus.

34 à multis, Lamb.

36 corruptum, & fœdè deprauatum locum egregiè Lambinus ex Asconio restituit.

190. 15 præbuisset, Lamb.

21 sed Malleolus à me productus, & mater, Lambinus.

24 ipse Malleolus.

191. 14 PECVNIAQVE POPVLO ROM. REDACTA.

34 fecerunt. Ita est. sed ego Lambin. & paulò pòst prorogaretur, vt iampridem edidit Manutius.

192. 25 quod plus frumenti. partim ex Hotomani emendatione, partim ex Lamb. locum restitutum, cum præpostero ordine vsque ad, verbum, hinc legeretur, edendum curauimus.

195. 4 quid potiùs Manut. atque alij impressi habent.

9 EA TESTAMENTVM FECIT, FECERIT, Lamb.

12 alij habent, quod; alij, quæ, æquè bene.

20 Q. habet Lambin. Fuit autem Q. Voconius Saxa tribunus plebis Cæpione, & Philippo COSS. Vide Hot. de leg.

29 vocentur, testamentaria, nummaria, ita legit Lamb. sublato verbo, Cornelia. Vide Hotom. comment. Idem paulò pòst, in populum, legit.

36 patiatur? Lamb.

37 Fussias, in nonnullis abest, Hot. Lamb.

196. 18 tum, alij, legi malunt, alij, tantum, vt Hotom.

23 mercenarioque, Lambin. alij, quæ, non habent.

30. Iam hoc, Lamb. Itaque alij.

197. 36. oporteret: si is intestato mortuus esset, ita secundum, &c. à verbo si, vsque ad, ita, rectè censet Hotom. verba omnia tollenda, tanquam ex Asconij interpretatione in Cicer. orationem immigrarint.

204. 2. censoribus, vt rectè censet Hot. planè legendum.

205. 7. Iam, cùm in vulgatis legeretur, Nam, Hotom. edidit: quam lectionem haberi ait in omnibus suis manuscriptis.

33. præ pretio, legit Lamb.

208. 16. EX OPERE FACIVNDO PVPILLI IVNII QVAE. Hot.

19. censoriè, Lamb. quæ nihil magis lectio probatur.

209. 13. RESCIDERIT, legit Lamb.

26. HOC OPVS BONVM, quod nonnulli habent credit Hot. malè ex Asconio sumptum: cui assentior.

41. manupretium machinæ Hotom. manupretij, Lamb.

210. 29. Hac condicione, si quis de populo redemptor accessisset, cum die cæteros redemptores exclusisset, tum in eius arbitrium & potestatem venire nolebat, qui sibi ereptam prædam arbitraretur. Ita in vulgatis habetur. Quæ verba ita Lambinus corrigit: Hac condicione, si quis de populo redemptor accessisset, non esset vsus: cum die cæteros redemptores exclusisset; tum in eius arbitrium ac potestatem venire nolebat, qui sibi ereptam prædam arbitraretur. Diuersam rationem secutus eadem secus Hotom. emendat, quem secuti sumus.

211. 9. & stetisse eum patruo, &c. Lamb.

214. 16. quam largissimam fieri edidit? Asconius.

8. cum

8. cum ijs quos iste annuerat, emendat Hot. ex Asconio. Lambinus, cum eos quibus innuerat.

IN ACTIONEM IIII. *in Verrem.*

216. 14. multo locupletioribus, Lamb.

217. 6. postquam Hotom. & postea, ex Asconio, Lamb.

220. 27. euerrenda recte censet Hot. legi oportere, vt sit allusio ad Verris nomen.

221. 28. hunc hominem Lamb.

224. 32. Quid vero si aliud quoque accedet, &c. alij.

225. 11, QVI CIVIS. Locum fœdè antea corruptum ex Hotomani, & Lambini coniectura restitutum excudi curauimus.

228. 20. Quid hoc homine facias? Lamb.

229. 17. quoniam apud Hot. & Lamb. vacat.

232. 14. ne ille quidem. Lamb. vacat.

17 discessit, alij, quam lectionem videtur Hot. probare.

233. 24. Siracusanos, alij.

29. Iam, habent vulgati. Nos ex Hot. & Lamb. Sed iam, edidimus.

234. 11. ea etiam intestata mortua. Lamb.

27. res occultari satis non posse, cum alij tum Manutius habet: alij, cum res occultari satis non posset. Res occultari satis non potest. quæ lectio in veteribus omnibus habetur, Hotomano & Lambino assensi, excudi curauimus.

235. 15. Verres refert illam summam. Nos Hotoma. coniectura probata, Verres refert se ad illam suam rationem Siracusanam, edidimus.

237. 31. quisquis erat aditus, legit Lamb.

239. 13. dedisset, noster habebat. Hot. & Lamb. præbuisset.

24 millibus Hot. Lamb.

242. 20 cum cupiditate. Lamb.

34 condemnat Lamb.

243. 20 istum de vobis iudicem, alij habent: in his Manut.

6 tam, vacat apud Lamb. habent alij.

245. 8 attendite diligenter, inuenietis enim, Lamb. editio. & ead. pag. affabre facti.

29 augebatur. Lambin. & paulò pòst, peruagata, & eadem pagina. humanitatem & æquitatem.

248. 9 à cupiditate omni.

250. 28 cum tibi integra.

252. 33 cedo quæso.

253. 20 hoc probabitis? Hoto. hoc probabis? Lambinus.

23 ante te. alij.

254. 5 periculo, Lamb.

15 obtinebat. Hot.

17 videretur, & qui.

22 dubitabitis.

255. 35. accesseretur. Lamb. quo de verbo alibi diximus.

256. 15 à communi Siciliæ Hot. legendum putat: vt alibi commune Miliadum, & infrà, vt ij pro parte in commune Siciliæ conferrent.

27 aut in Erice monte, quod reposuimus aut in Ericino, vt Hotomanus censet, legendum videtur: Erico malè in nonnullis vulgatis habetur.

259. 32. sancta sunt, Hot. Lamb.

36 essent in senatu ex colon. & mox veterum, & paulò pòst, quispiam senator. & non ita multo infr. hic amplior numerus.

261. 17 Cephaledij, Lamb.

263. 30 Huius verò hæc erat. Hot.

265. 27 cùm in te prætorem. Lamb.

265. 27 Quid

266.18 Quid enim vis constitui? Hot.

34 arcessat. Lamb.

269.32 cupiat omninò. Lamb.

270.29 tandem. Hot.

271.2 at huius alij. Hot. Huius.

29 à communi Siciliæ. Hot.

272.6 huc conueniunt, Hot. Lamb.

274.15 sed aliorum commune, & conuentus illius, &c.

22 atque illam rem. Lamb.

275.1 testimonio publicè. Lamb.

10 reponuntur: decreta Centuripinorum quæ de statuis erant facta, non tolluntur. Hic ego. quæ verba interiecta sunt inter verbum, reponuntur, & Hic ego, Lambinus habet: in aliorum edition. absunt.

276.18 demonstratum est. Lamb.

277.1 benè an malè. Hot. legendum putat.

11 humanum anteà legebatur, in vetustis libris hominum habetur.

281.5 ne quid in te fingam, habent alij.

281.9 & vt verum scire possitis, emendat Hot. cùm anteà copula, &, desideraretur.

12 tacitò cætera intelligetis, Lamb.

14 an non istum, Hot.

19 vlla vi aut ratione absolui potest? Hotomani coniecturam secuti excudendum curauimus. nulla vi, Manutius sine interrogandi nota.

35 qui per eos annos magistri istius societatis fuissent, apud quos tabulæ fuissent. sciebam, &c. ita habet Lamb.

282.10 Nec erant hæc, corrigit Hotom. Erant hæc Lamb. sublata negandi nota. Nos vulgatam lectionem retinuimus.

18 LIBELLVS CANVLEII. Hotoman. LIBELLI CANVLEII. Lamb.

IN ACTIONEM V. in Verrem.

287. 23. adduxeris in iudicium. Lamb.

288. 34. arbitrarere, cùm anteà legeretur arbitrare, edidimus, probata Hot. coniectura.

289. 5. omnium clarorum, atque nobilium virorum.

292. 3. hæreditatem à liberis ad alienos, edidimus. In alijs impressis malè desiderari verbum à liberis, videtur.

24. C E S S. alij habent. Hoto. adi. & rursus paulò infrà, ead. pag.

293. 26. conuerteret, alij; in his Manut. conuerterit, legi mauult Hotomanus, & auctoritate veterum codicum, & ratione adductus.

31. multorum prętorum legit Lambinus. nisi autem vocem illam, prætorum, adscribas, locus mancus esse videatur.

195. 12. quid, quid est hoc? Hot. Lamb.

23. quæ vectigalia sunt. corruptum fœdè locum Hotomannus ita emendat, vt qua, vno modo commutata litera legendum putet. Lambinus, quæ ipsa vectigalis sit, vt ad Italiam referatur, qua non erat vectigalium immunis.

296. 5. iugis in vulgatis legitur, quam lectionem tuetur Hotomanus, Varronis, & Plinij auctoritate. Lamb. iugeris, legi mauult.

298. 36. quod proposcerint. Lamb. & ead. pag. lynceus, quod in omnibus ferè vulgatis hæserat pro eo Hot. ex Aldi editione, & luteus legendum rectè censet.

199. 34. vi, Hot. & alij, vt ad Verrem referatur verbum coercet.

36. opponitur, Lamb. legit.

300. 2. prohibitio, vbi alij, cohibitio.

12. calumniandi, noster ante habebat. Pro

eo,

eo, calumniandis, Hot. assensi edidimus.

301. 1 constituisse, quod malè hærebat in omnibus vulgatis, secuti Hot. coniecturam in verbum, reperisse conuertimus, cum in alijs irrupisse haberetur.

302. 32. ferant. In beneficio populi Romani hoc petit, hoc est, quod commodo sit, atque vsui populo Romano futurum: ita legit Lamb. Hot. nulla distinctionis nota interposita, ferant in beneficio populi Romani, legi mauult: itaque rem interpretatur, in agris quos beneficio populi Romani cum publicati essent, possident.

303. 23. assequi potuit. Lamb.

31. nunc alij legunt: in his Hotomanus. tunc, quod mauult Lambinus, & docet ratio, ipsi excudi iussimus.

307. 3. edicti pœna alij. edicta, noster, edicti autem probauimus Hotomano assensi.

13. id quod satis erat, alij impressi habent: nos, id quod in fatis erat, Manutio, atque Hotomano assensi, edi curauimus.

14. vxoris esse, Lamb.

17. Cossutius, alij.

33. vt Xeno audiret, Lamb.

310. 35. nemo abs te, productus. hæc verba Hotom. ex Nonio restituit, cum antea desiderarentur, ita enim legebatur, nemo tuorum amicorum, nemo abs te interrogatus.

312. 22. Aliam ciuitatem occurrere, Manut.

314. 3. præclara hominum honestissimorum, legit Lamb. quæ cum vsitatior, tum elegantior dicendi ratio est.

31. medimna XXXIII. malè antea legebatur. in vetustis libris scripta hæc vox inuenitur nota non obscura MED. vt eum, medimnum, significet, intelligendum sit, quemadmodum, cum de sestertijs mentio fit, vocem hanc, millia, eleganter

desiderari. Vide Hot à quo hæc scripsimus.

315. 2. medimnum XXXIII. millia postea.

6. vt probaret hoc triticum, qui ei dabatur, imperat, &c. Lamb.

9. lucri nomine imperato, Lamb. quæ lectio magis probatur.

34. Pyragri, cum in omnibus vulgatis fere excusum esset, religio visa est quidquam immutare: atq; adeo, etiam si me non fugit, Pyragro legendum ex certa, & magis vsitata loquẽdi consuetudine. Pyragro nomen est, legit Lamb.

316. 7. in iniuria Lamb.

8. non vna te tantum, sed &c.

22. medimnum XXXVII. Hot. alij VII. vt Lã. qui vocem modium retinet.

28. XX. millibus, Lamb.

31. XVI. millia, Lamb.

317. 19. addicũtur medimnum CCIↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ. IↃↃ legit Lambinus. Tu lege in contextu nostro, addicitur, pro qua voce corrupte excusum est, adijcitur.

25. medimnum CIↃ CIↃ CIↃ CIↃ. Hotomanus medimnum CIↃ CIↃ CIↃ IↃↃ.

319. 15. ab ipso partarum. Lamb. perperam autem in vulgatis antea, à populo factarum legebatur: ipsi ex Hot. coniectura, ab ipso factarum, excudi curauimus. Ibidem, alij legunt & posset, & esse vt, noster, Hotomanus vt populo Rom. esset pro lege. Vide illius comment.

28. Ecestensium, corrigẽdum Hotom. ex Plinio suspicatur: & infra Ecestenses, & Ecestensium.

34. Tritici modium quinque millia, & accessionem, legit Manut.

320. I. IↃↃↃ. Lamb.

15. V. millia, Lamb. bis eadem pag.

27. venisse, Hot. vendidisse, alij.

321. 11. Tissinensibus, & paulò infra, Tissinenses.

ses, Lamb.

13. Diognotum curauimus imprimendum Ho. assensi eadem pag. Sed, Lambi. legit, & paulò post, Tissinenses, & sequenti linea, x x millia.

19. CIↃ CIↃ CIↃ medimnũ, edidimus essensi Hot. antea perperam legebatur H-S. M M, modium.

26. Tissinensium. Lamb. & paulò etiam infra TISSINENSEM.

322. 3. XXII. millia, Manut. quomodo & ipsi edidimus,

19. DCCCL. Lambin, & seq. pagina, linea 14. CC. & paulò post, duo millia.

323. 21. H-S. XVI. millia, & medimna IↃ. CLIV. legit Lamb.

323. 15. prudentes, antea perperam in nostro hæserat, vt in alijs etiam vulgatis; cum pudentes legendum ratio doceat.

325. 15. Addicuntur Venuleio tritici modium VIII. millibus. Lamb. & non multo post, tritici modij DC.

22. Acharenses. Lamb. & vbiq; semper.

30. IↃↃↃ CCIↃↃ CCIↃↃ & H-S III. millia, alij legunt.

326. 7. Mutyensem ex Hot. correctione emendauimus; cum & Mutycensem antea, & Motusensem legeretur. Ita autem apud Plin. legitur, in melioris notæ exemplaribus.

20. SERVO. Recita ex literis publicis. ita edidimus Hot. secuti: cum hæc verba, Recita ex literis publicis, antea desiderarentur, haud ita tamen graui iactura.

25. acerbissimas, Lamb.

32. diligentissimorumq;, & locupletissimorum hominum querimonias.

37. amicissimorumq; populi Rom. agros.

327. 4. decumarum, Lamb.

11. superfuisse si cui. Lamb. & infra eadem pag.

15. Aetnensem,& Leontinum.

329. 14. consignata. meæ diligentiæ pensum magis in agro Leontino est exigendum. Ita emendat hunc locum,& quidem egregiè Lamb. vt mihi videtur. Vulgati habent, cōsignata, mea diligentia. pensum magis,&c.

330. 15. improbitatem,Lamb.quæ mihi lectio elegantior videtur:vt sit,quod respondeat voci, improbus.Manut.iniquitatem,habet.

25. se tuum,non suum Lamb.

331. 21. atqui ex vetusto codice Hot.emendat, cum, atque in vulgatis legatur. quàm lectionem probauimus.

332. 16. reliquæ sunt,tritici CCCXXIIII.millia. Lamb. Sane nisi verbum substituas, manca oratio,& imperfecta videatur.duriusculè enim desideratur.

26. singula nummum,hoc est millia,Hot.

334. 1. Cui H-S.dena merces esset,Manut.

335. 21. minores remansisse, locum hunc veluti mancum Lamb.asterisco notat, timore remansisse Hot. legendum censet: cuius coniecturam secuti sumus.

336. 28. Dicit quanti. Hot. corrigit ex vetusto libro,& manuscripto,Dicit deinde quanti.

35. & præsentem confirmasse,ait,se Hot,legisse in optimo exemplari,& perantiquo.

37. tantum quod,Lamb.& Hotom.

337. 11. Et post nostram, patrumque memoriam.Manut.

13. interito Lamb. ex Nonij auctoritate legit. Hot.receptam vulgo lectione retinet.

31. sentis,antea.nos,non sentis excudēdum curauimus ex Hotom.

341. 11. hominum,Lamb.& alij. Veteres idem quod noster, habent, populi Romani. in his Hoto. eadem pagina dedecore,ne verbo,Lamb.habet, & mox,

mox,atque: pro quo,neque Manut edidit.

342. 1. videres? Lamb. & Hotomanus ita legendum putat; vt totam hanc periodum εἰρωνικῶς efferendam contendat, abiecta interrogandi nota, quam quidam habent, Manut.quem sequimur, non habet.

19. erat,Lamb.

343. 23. in prouincia.Lamb.paulò infra, sponsionem acceptam missam facere, existimat Hotom. legendum.

344. 19. in profitere,Lamb.

15. ex hoc in alijs,ex,abest.

34. literas, res manifestas quæris, corrigit Hotom.cum antea hæc vox,res,desideraretur.

347. 4. quàm maximi ex Hot.libro manuscripto,cum malè antea,quàm maximam,legeretur, edidimus.

348. 16. cupioque te ita illud Lamb.

350. 20. APPONE, alij legunt, & quidam etiam impressi ita habent.

23. DA, PPOFVNDE, SI VELIS VINCERE, Lamb. dare, profundere, oportere, si velis vincere.Manut.

33. CONFICIS.

352. 6. impuro,Lamb.& eadem pag.ex qua in aratorem recuperatores nulli dabantur.

14. sunt.O Timarchide, Hot.legit.

353. 4. esset ex inerti,Lamb.

12. quamuis,Hotom.

354. 6. terni,non ternos docet Hotom.legendum,& ratione,& auctoritate veteris codicis, innixus.

7. his & tricies probata in primis Hot.coniectura,edidimus.

23. nihil cuiquam probari,Lamb.

355. 17. scripturæ & eius societatis. Hot. scripturæ & societatis.Lamb.

18. quas ego Syracusis in literarum missarum libris apud magistrum Tullium familiarem meum inueni. Ita legit Lamb.

357. 16. sexagena, Lamb.

24. frumentum improbare, suum probare, cum suum probasset, pretium ei frumento constituere. Lamb. idem paulò infra.

28. gradus si singulis insistere velim, progredi ipse non possim.

358. 9. efferrent, Lamb.

9. cur ex eodem, Lamb.

28. Vtrum te lex Terentia, Siculorum, an populi Rom. pecunia, frumentum à Siculis emere iussit? Lamb.

359. 16. non interpolatis. Lamb.

360. 6. auertisse Lamb. conuertisse, alij.

16. cum à Dolebella. Lamb.

37. quod multis est testimonijs. Lamb.

361. 13. in singula medimna. Lamb.

24. qui tibi vel. Lamb.

362. 5. auerteret, Lamb.

31. adduxerit, Manut. aduexerit. Lamb.

32. adire alij male alij, abire, & adesse.

363. 18. quatuordecies, Lamb. bis ead. pag.

364. 36. donatus. Hotom. dono datus, Lamb.

365. 6. tum vero, alij emendant, ex, te vero. noster quidem habet, & vero quàm lectionem, vt credimus, meliorem retinuimus: facilis vero fuit lapsus à copula, &, in pronomen, te.

366. 7. defensionis. Instituerunt. hanc probat lectionem Lamb.

367. 31. esset modius H-S. binis Lamb.

368. 26. nam speraueram, ex Hotom. emendauimus, cum antea, non speraueram legeretur, sed perperam.

369. 1. dic. dic, inquit. Lamb. & eadem pag. hoc decrat iniuriæ, & sequentis paginæ lin. 8. in quo elaborasset,

laboraſſet.

26. vt & arator.Lamb.

371. 25. pro ſua parte,alij legunt.

372. 8. non ex lege,non ex eo quod oportuerit, non ex eo quod licuerit.Lamb.

10. Fecerunt alij.Lamb.

374. 19. præcipuè lex,non, præcipua recte Ho. legendum exiſtimat.

35. proconſulibus. Lamb.

375. 4. quàm poſſit defendere, Lamb. quàm ſi poſſet defendere.Hot.quem ſumus ſecuti.

376. 4. erat,Lamb.

15. diciti s Lamb.

377. 14. anguſtis Hotom.

30. erit comprobatum.Lamb.& linea ſequent.

31. ternis denarijs æſtimari licere, denis non licere.

478. 5. non eſt ſatis.

29. præclaros viros: præclaros verò Lamb. quæ multo nobis lectio elegantior videtur.

379. 7. auertatur,Lamb.& eadē linea. vllo modo.quæ nobis magis lectio probatur, ſiue ille coniectura adductus, ſiue ex veteri exemplari ita locum corrigendum cenſuit.

15. Vellem negare poſſet æſtimatione ſe vſum, Lamb.

380. 15. vixipſe,Lamb.& paulò poſt,& conſuetudine detrahantur.

IN ACTIONEM IN *Verrem.*

381. 35. ſuo,non hominis pondere.Lamb.qui ita legi ait in omnibus quos viderit manuſcriptis. Hotom.receptam vulgo lectionem tuetur.

382. 9. conquiſierit Lamb.

382. 18. quod ad oculos animumq; acciderit,

Lamb.& eadem pagina,perhoſpitalis.

383, 17. & certe eſt.Lamb. Idem mox legit. Item ante hoſce deos erãt arulæ, quam lectionẽ ait, in aliquot manuſcriptis exemplaribus haberi.

386. 6. multis eſſe,Manut.& alij.

386. 19. V I. mil.& D.ex Hotomani coniectura, edidimus.

388. 22. requirit,tibi habe.Lamb.

388. 35. quàm putas.Lamb.& mox, conſtituerint,pro,conſtituerent.

389, 6. ingratis. paulò poſt, quæ modo integra reſeruare volui, vt. ita haberi Hot.in ſuis veter. exemplaribus ait, quæ lectio minime eſſe abſurda videtur.

389. 16. multas familias in perpetuum, auctorẽ ſecuti Hotom.excudi curauimus, cum antea,familias totas in perpetuum,legeretur.

390. 10. Hunc locum Manut. tanquam corruptum aſteriſco notat. Ita autẽ legit, Itane vero? C. Cato,&c.

390. 37. communicauit,Lamb.

391. 26. imminuendo.alij.

292. 20. Quemadmodum habent vulgati; ex qua voce deprauata, Man. mirifica coniectura tres efficit, Quæſiui an domum, in primis huic loco aptas.

393. 6. minus habiturum, & Manut. & alij legunt, minus inuidiæ habiturum, vt noſter, Hotom. quam lectionem retinuimus.

393. 12. apud alium eas. Lamb. & mox, iſtius tantum fuiſſe.

393. 26. domo fugientes.

393. 30. in tabulas.Lamb.

394. 24. C C.millia legit Lamb. Hotom. ſeſtertios C C. putat legendum: quæ ſumma eſt coronatorum quinque. nam C C. millia, ſummam nummum aureorum V. mill. efficiunt; quam vix veriſimile

eſt,

est, scyphos æstimatos esse.

395. 14. illorum non veniret in mentem, Lambinus. Negationem, nec Manut. nec Vict. neque alij excusi habent.

30. dicut licet se emisse. Lamb.

398. 24. res clara Sicilia tota, Lamb. pro reclamat Sicilia tota; quod omnes vulgati habent.

401. 15. cupidissimorum insanias, Lamb.

37. quicum. alij Hotom.

402. 15. argentum ille. Lamb. & pag. seq. legit. 2. iste quasi. & lin. 20. transferendum, Hotom legit.

403. 9. ascendere, lamb.

10. Artagathum alij legi malunt; Archagatum, Manut. habet.

404. 5. vt egomet mihi detraham, cum alij, tum noster. Hot. ita ex Nonio emendat; vt ipse de me detraham; quam lectionem, auctoritate etiam veteris exemplaris tuetur.

16. nummorum dicis causa, quid sit, docet multis exemplis doctissimè Hot. ita autem interpretatur, falsa specie rei obiecta, per speciem solutionis. nummulorum legit Lamb.

405. 11. aliquam multi. Lamb. & eadem pag. quid. quèmadmodum ratio vincit legi oportere. ex lectione enim vulgata sensus huius loci nullus elici potest. Paulò post. audiretur Hot. legit.

407. 31. excauata, manubrio aureo, alij.

409. 3. ornatum. Lambin. Alij excusi, ornamẽtum.

24. decedere, Lamb. magis vsitato verbo hoc loco.

414. 12. vniuersis. Lamb. Vniuersam, alij habent æque bene.

35. exportabatur. vbi alij impressi, exportaretur.

415. 33. manus. Lamb. & paulò post, obtriuit. & eadem pag. relinques, ac deseres, Lamb.

416. 57. ne ista præclara, Lambin. vt ista Ald.

417. 22. Carthagine capta, recuperatum Lambinus.

418. 19. societasque. Lamb.

419. 31. in ære, in imbri, Lamb.

421. 18. Præuisa, atque præcauta, Man. & excusi alij, habent: sed, prouisa omnino videtur legendum.

422. 25. rictum eius ac mentem Hot. ex Non. emendat in voce, Rictum: quod esse neutrius generis exemplo etiam Lucretij, præter hunc Ciceronis locum, ostendit.

37. aduentu nec opinato, neque repentino. & paulò infra, fors offerebat.

433. 7. Horam amplius, alij.

31. æditimi custodesque. emendat Hotom. ex Aul. Gelij auctoritate: qui ita affirmat se legisse in fidelissimis exemplaribus: quàm lectionē secuti sumus. In vulgatis omnibus ædituì habetur.

425. 3, antistitæ, non antistites, excudendum curauimus. Ita autem legi ait Hotom. in omnibus veteribus libris, quos viderit; itaque legendum præterea Plauti, Gellij, Prisciani auctoritate contendit.

23. quid expectas? alij. nos, spectat edidimus atque præclare sensu Recte autem dicitur de hæsitāte, & cui videntur omnia auxilia defutura.

30. incidisti, alij excusi, decidisti.

426. 20. prœlio, alij legunt: copia, nos quidem quod noster habet, & impressi alij, retinuimus, quā lectionem facile videmur posse tueri veterum auctoritate; qui nonnunquam copia, pro copijs vtuntur.

428. 8. perexcelso, alij legunt: præcelso alij.

10. ab omni aditu, in excusis abest particula, ab.

14. prope est spelunca. propter excusi habent.
16. ex qua Ditem patrem. in alijs, ex non habetur.
429. 12. vestras: etenim iamdudum, alij.
24. nec tamen eo contentus, fuit ac tamen eo contentus non fuit.
29. è manu. in manu, alij excusi omnes.
430. 16. habitare Cererem apud sese.
431. 16. scelusque istius. alij, scelere malunt.
quibus stant alij vulgat. omnes.
27. vestram. neque enim, &c. vt ad vocem religionem referatur.
432. 13. purum à cæde. alij legunt: quæ nobis lectio ne plane probetur, Liuius facit, qui datam vrbẽ militi diripiendam, in direptione, multa iræ, multa inuidiæ, multa auaritiæ exempla edita, atque interfectum Archimedem prodidit: quæ vna res possit probare cuiuis haud purum à cæde forum Syracusarum fuisse: plurima cæde fuisse.
33. 3. coniungitur, alij habent, & munitione, eadem pag.
436. 9. videatur, Syllanionis. alij sic. videatur. An Syllanionis, &c.
25. ferenda: ad deferenda, alij habent.
35. scriptum est: alij inscriptum.
36. Pæconis. & infra, Pæcon, linea 33. Pæanis impressi alij.
437. 13. conijcere: colligere, alij vulgati, haud malo sensu.
438. 3. dicentur: vbi alij, dicerentur.
11. Item nunc: alij, ita nunc.
33. venditare: vendere alij.
33. coemebant, aut nisi: vbi alij, coemebant nisi.
439. 9. abalienasse: legunt alij.
440. 6. non modo lenitudine.

10. exſcribendam. nos,exquirebam.quæ vulgata lectio eſt non mala.

443. 1. principiū ſententiæ, & Manutius & alij vulgati habent, nos principio, vt eſt ab Hotomano emendatum,edidimus,Lamb.quidem ait, principiū ſententiæ,ſe in duobus manuſcriptis legiſſe, cómonefaceret de iſtius turpi,calamitoſque prætura. nos lectionem vulgatam retinuimus.

444. 3. inquiſitum,alijs magis probatur.

4. prope cunctis prope coniunctis, alij vulgati habent,præclare,hoc eſt,minime variantibus, atq; vnum & idem decernentibus.

6. Atque adeo cum iam nō ſolum:noſter habet: quam lectionem cur mutarem, nulla cauſa eſt viſa. alij,At vero cum iam,in his Hot. cum iam id nō ſolum,&c.Lamb.

33. id ferre nullo modo poſſe. Manut. quæ mihi magis lectio probatur.

445. 20. ille contra dicere,negare illud s. c. in quo prętor appellatus eſſet mihi tradi oportere:ego legem recitare: omnium mihi tabularum & literarum fieri poteſtatem oportere: contra, ille furioſus vrgere nihil ad ſe noſtras leges pertinere. Ita eſſe legendum contendit Lamb. qui locum plane corruptum,ex ingenio, vt videtur, reſtituit, atq; ex auctoritate veterum exemplarium.

IN ACTIONEM VII. in Verrem.

448. 28. magna laus & honeſta oratio.

29. poſt illum bellum.

449. 8, At cum eſſet in Italia bellum.

405, 24. cum Tricalino hactenus in vulgatis legeretur, Triocalino excudi curauimus, ex Hotomani emendatione, & quorum ille vtitur auctoritate, Volaterrano,& Silio.huius autem hoc citat carmen

Et

Et mox seruili vastata Triocala bello.

451, 1. posset esse potest,aiij.

12. homines sceleris. Lamb. nomine alij excusi.

452. 20. dicere:quid,alij, & vero dictio, dominos videtur redundare.

456. 14. obiectum.

33. sed ad aliud genus imperatorum esse referendum,saneque diligenter retinendum. & conseruandum quæso cognoscite Locum corruptum feliciter se restituisse Lamb. ait, sed non sine ope veterum codicum. Nos quidem asterisco notandum tãquam per obscurum,cum Hotomano duximus.

457. 19. octophoro,præter nostrum omnes habent,in quo,exaphoro legitur.

23. admouebat ex Nonio, Hotomano assensi edidimus,qui locum notauit.

458. 7. Conuicium per,c. literam scribendum, vt recte Labeo censet,quidquid secus Valla statuerit,locus hic Ciceronis declarat. Conuicium dicitur à concitatione,vel à conuentu,hoc est à collatione vocum. cum enim in vnum plures voces conferuntur,conuicium appellatur,quasi conuocium, ita Labeo apud Vlpianum.

16. sed Cannensem,fine,vt,legendum.

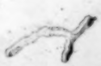
26. pulcherrimo Syracusarum luco nonnulli. quam lectionem probat Hotomanus.

459. 4. patris:alij legunt:vulgat.patri habent.

13. deportaret: alij.

17. lucum illum littoris percrepare. Ita legunt nonnulli: in ijs Manut.

461. 12. posteritati alij legunt ex coniectura, minime probato Nonij exemplo, apud quem eundem Ciceronis locum corruptum aiunt. Hadrianus Iunius qui nuper emendatum in primis Nonium edidit, lectionem eandem tuetur, quam & ipsi retinuimus.

33. excludere noluisti: extrudere in omnibus alij impressis legitur.

463. 4. diligentiamque adhibuit in eo. in alijs verbum abest.

12. maiestatis deminutæ, Hotomanus emendat antea, dimentiæ, legebatur.

20. ob quàm rem.

22. post si videbitur ex Lam. edidimus multo enim lectio esse clarior videbitur: elegantior certe est vulgata.

464. 7. Fuit ista reprehensio quondam, alij habent. Fuit reipublicæ ratio, vel religio quondam, alij quam emendationem. Lamb. Memmio viro clarissi. & doctissimo attribuit ipse diuersa coniectura, Fuit ista reipublicæ dignitas quondam noster, Fuit ista respub. quondam. quam lectionem minimè improbandam duximus. Perinde enim est, ac si dicat, Fuit ista quondam reipub. administrandæ ratio.

19. nunquam turpe, nunquam criminosum.

465. 11. publice coactis: alij, quibus ego assentior, videtur enim vox grata, adiecta sedulo, rei significandæ causa.

14. quod & ostendam non vt antea, & quod ostendam: quemadmodum in alijs impressis legebatur.

466. 9. Hactenus in vulgatis præpostere editum est, maiestatem reip. minuisti. auxilia populi Rom. Ita autem est emendandus locus, maiestatem populi Rom. minuisti. auxilia reipub. quod vidit etiam Lam.

21. imponebatur.

30. At hoc solum sunt assecuti ne nauem darent, Lamb. quæ mihi valde lectio probatur.

467. 20. Et, vt hoc. At vt hoc. noster habet quam lectionem Hotomanus ex vetusto codice agnoscit.

26. recita decretum ex commentario. DECRETVM

TVM EX COMMENTARIO Lambinus.

468. 14. Mamertinis remittere. Alij ante verbum, remittere, quidem, habent. & paulò post, & ab his tamen exegisti. & rerum decretarum, & frumēti imperati, & tritici empti Lamb.

30. primum, vt in iudicijs. Nos particulā vt, probata Hotomani coniectura, tanquam superuacaneam, tollendam curauimus,

469. 23. non quæ prouinciæ spolia. alij abiecta dictione, noua legunt; alij pro noua, nostræ; forte nō male, Non vulgatam lectionem retinuimus.

28. custodesque furtorum fuerunt: illi tibi, &c.

470. 8. debebat & in illo omni negotio.

30. certo pretio. hactenus in omnibus fere vulgatis excusum est. nos, certum pretium ex Hot. restituimus.

471. 13. in acta. Lamb. hoc est in littore, vbi vulgati habent, noctu locum autem ait se ex veterū codicum auctoritate restituisse.

472. 3. posset! homines maritimi. & mox, qui sæpe.

21. pirata occultatus est, & mox, aspici nefas esset.

474. 7. condi, alij legunt. contrudi fere vulgati omnes.

34. quod erat ceptum, & ex remorum numero.

475. 36. quood cum imperio fuisti.

476. 21. reip. tempus.

30. Et nunc credo cuiquam dubium.

477. 5. si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? nunc cum viuum istum nescio quem produces, tamenne id credi voles? Ita legit Hotomanus, & Lambinus. nobis quidem nulla causa satis idonea visa est vulgatam lectionem mutandi.

478, 26. totos in lecto dies, corrigit Hotom. nos quidem, vt noster, vt alij, tot in acta dies, edidimus. Seruij testimonio adducti, apud quem ita hic locus citatus extat. In acta enim, hoc est in littore. Nemini vero dubium esse potest, quin Cicero vti aliquando Græcis vocibus consueuerit, atque adeo vbi illi mentio rerum Græcarum esset facienda: vt in oratione pro Flacco, psephismata dixit; in Verrem, proagorus; pro Rabirio, diœcetes.

481. 3. Quod nisi Cleomenes tanto ante.

14. ita in periculo.

22. Dum hæc aguntur.

482. 26. tum illius acta commemorabatur, hoc est comessationes, conuiuia, cænæ, cantus, symphonia, quibus acta hoc est littus personabat. Ita edidit Lambinus: nos vulgatam lectionem retinuimus, neque malam illam quidem, neq; improbandam.

484. 30. hominum conuentum; ac multitudinem, piratico myoparoni, ita ait Lambinus se locũ emendasse fretum veterum codicum auctoritate. atq; fœliciter ille quidem, vt mihi videtur.

485, 19. venit: & paulò post; in tabulas.

486. 3. & in eas referri: & non multo post; tabulas.

34. Phararchum, alij.

489. 9. in commeatu.

490. 37. Phararchum.

491. 18. nauarchorum, in quibusdam vacat.

24. ore excipere; ex Hot. edidimus; dum vox illa, ore, in nostro hactenus desideraretur.

28. vestitumque adiecimus. ita locum ex Quintiliano, corrigente Hotomano, expleuimus.

493. 11. sedetis: alij.

34. numeramur, alij efficiunt, ex duabus vocibus, non eramus.

494. 1, ministrata sunt, alij.

24. venient; & paulò infra, & ei legi: & eadem

dem pagina,& ita fieri.

495. 6 deportata.

29 princeps fuit.

30 Tyndaride: & paulò pòst, reportare.

496. 16 detulit lachrymis. Ego ad hoc, Hotomanus & alij impressi habent: Lambinus, detulit lachrymans. Ego huc, &c. ex Memmij coniectura. noster ita habet, detulit. Lachrymis ego ad hoc, non gloria inductus accessi: quam lectionem cur nobis improbandam putaremus, nulla causa est visa. Nam quod sequitur, sed ne falsa damnatio, ne carcer, & quæ sequuntur, vocem illam, sed tollendam censemus, vt census constet. Quod tamen totum iudicio eruditorum hominum permittimus.

27 defendere, is ista defendat.

28 me tibi culpam, edidimus. quod etiam vidit Lambinus. malè enim, tibi, anteà desiderabatur.

497. 16 perfugia, alij legunt.

16 Etiam illud præcidas licet. Lambin. ita autem esse legendum, & ratio docet, & quod paulò post Cicero ait, Quare hæc quoque prætermittas licet.

27 te pretio remiges.

499. 14 talari addidimus, quæ anteà vox in vulgatis deerat, ex emendatione Hotomani, qui fretus vetusti codicis auctoritate locum restituit.

34 satis promisso muneri ac recepto, habent à Manutio excusi.

37 defixa, atque insita.

500. 25 at quam ob causam.

502. 14 intercipere, probata Lambini coniectura edendum curauimus, cùm perperam anteà, interficere, legeretur.

506. 13 Syracusis.

20 excogitata.

507 26 testium, alij legendum putant.

508. 24 emanabat, apud Gell. libro x. capite

Q

111. emicabat apud Quinctil. lib. x. cap. 1. quam lectionem probat Hotomanus. eminebat habent ferè excusi omnes.

509. 18 ardentes, alij.

20 leniebat, est apud Gell. quam lectionem recte Hotomanus censet reijciendam.

28 primario habent vulgati ferè omnes in his Manut. primo, olim Ald. edidit.

510. 23 quid cæteri?

511. 12 nauigant ad ea loca.

14 hac via tantum apud Gellium lib. 1. capite VIII. legitur. Hotomanus vulgatam lectionem sequitur veterum codicum auctoritate corroboratam.

19 esse futurum, ex Hotomani emendatione edi curauimus: qui ita legendum ex Gellio existimat.

33 si cognosceret hominem.

512. 30 quem enim locum in prouincia sua celebritate simillimum, &c.

513. 16 vocem, omnium Hotomani assensu sustulimus, quem eo loco vacare nemo non videt. ita enim legebatur: quoniam id, & salutis omnium ratio, & veritas omnium postulat.

514. 13 pertineant.

516. 25 laboribus.

517. 16 corrupti.

519. 14 incolitis.

28 denique, Hot.

IN ORAT. PRO M. Fonteio.

521. 11 pericula, populi Romani copijs armisque. ita in excusis antea legebatur. nos ex Hotomani coniectura, pericula a populo Romano: Faernus ex antiquo libro secus, pericula populo Ro.

copijs,

copijs, armisque compensarunt.

14. Generum varietate, habet Faerni editio.

16. proxime fuerant: Hoto. coniectura quę perbelle loco quadrare videtur. Qui proximi, tamen Faernus legit, vt non edidimus.

23. Hæc qui gessit, ita antea legebatur. Faernus ex vetere exemplari, is qui gessit, curauit edendum.

27. M. Fonteij, cum ad hunc diem fere in omnibus vulgatis, Cn. Pompeij pertinaciter hæsisset, ex Hotoman. auctoritate edidimus; cui Faernus se ait assentiri, atque adeo, quanquam repugnante suo vetere exemplari, in quo Cn. Pompeij legitur.

522. 20. legati ad eos, exercitus præterea Cn. Pompeij maximus atque, &c. ita legit Faern. ex suo vetere libro.

25. ecquem ex tanto.

27. ecquis est.

523. 7. Quod si hoc crimen optimis nominibus, nonnulli, quod præter Hotomanum etiam Faernus agnoscit: qui ita ait in Vaticani libro haberi, Hotomanus tamen vulgatam lectionem tuetur, exemplo Cœlij ad Ciceronem fretus. Non videtur hoc loco esse prætereunda viri doctissimi coniectura: qui non ita magna literarum commutatione sic locum emendare conatur. Suspicatur enim, literam c. quæ eadem quidem esse postrema huius vocis, hoc, ad literam r. temere hæsisse, quæ esset huius vocis reipublic. nota: ex reliquis autem literis vnius, è, vocalis mutatione in u, alteram vocalem, facile, munus, confici posse. Ita multo commodius, hoc reipubl. munus delegare, quàm hoc crimen videri posse enuntiari. Nam quæ mox verba sequuntur, adiuuant hanc coniecturam. sed vti doceamus eos isti munitioni præfuisse, qui facile officium suum, & præstare, & probare possunt, &c.

18. nostris.

23. Literæ M.F.ad C.Annium legatum.

37. Crodimi nonnulli legunt,Croduni Faernus. locum autem hunc totú cum deprauatus esset, plane restituit.Idem pro Seruium,Seruçum legit.

37. Munium.

524. 5. Deuerterentur Faerne.

11. inuidiosum, Alij habent.Ita quidem legendum ratio docet, & quæ mox sequuntur verba, Vel maxime enim inimici hanc rem sermonibus diuulgare voluerunt.

525. 7. vno de teste.Faernus contendit legi oportere,vt scriptú inueniri ait in antiquo libro, quo optimo vtitur.

10. iudici,alij ediderant.

18. coniecturę,& cogitationi,cum antea coniectura,& cogitatione legetur, approbata Hotomani emendatione, excudendum curamus.

526. 1. si vt quidque Faernus.

24. Vulgarum,non,Belgarum legendum credidimus,& rationem, & Faerni emendationem secuti: sunt autem Volgæ seu Vulgæ Prouinciæ populi non procul ab Arecomicis.

528. 8 vinctam testimoniorum fidem, Faernus legi affirmat. in vetustissimo codice Vaticano quem maximè sequitur in hac oratione emendanda.

29 facillimè, Faernus.

29 cum Gallis iurare malitis. Faern. cuius verba adscribi placuit: Vos tamen Gallis credere malitis. in codice Vatic. legitur: vos tamen cum Gallis iurare malitis. nam & Galli iurati testimonium dixerant in Fonteium, & iudices, antequam de eo sententiam ferrent,iuraturi erant quod si condemnassent,visi essent iurare cum Gallis. conuictis virorum bonorum testimonijs. locum hunc fœdè corruptum Hotom. fæliciter emendauit legationibus flagitiosè obitis, conuictus virorum bonorum testimonijs,

37 senatores

37 senatores ex Faerno edidimus, cùm senatum anteà legeretur.

530.7 belli gerendo ait Faern. in codice Vaticano legi: vt rectè bello gerendo, emendari posse existimet.

32 deficta Faern. conficta alij.

531.32 non audienda, Faerno assensi excudi curauimus; qui locum ex cod. Vatic. emendat: nunc enim, anteà malè legebatur.

542.19 pro exercitus, Faern. auctorem secuti edidimus.

533.5 inserite oculos; Faern. legit, vulgati habent inserte.

15 condonare, vt Faern. non condemnare legendum videtur.

18 nos verò, iudices, non & multis & firmis præsidijs, vobis adiutoribus. isti immani, atque intolerandæ barbariæ resistemus? ita habet Hotom.

534.2 propugnat, Faern.

IN ORATIONEM PRO A. Cæcinna.

536.19 si facta vis non esset moribus, nos Hotomani auctoritate adducti, negationem tollendam curauimus.

537.10 quod nos arguimus, confitentur, siue fides, &c. Ita legendum putat Hotomanus, non mala coniectura.

542.30 Quid ais? istius ille fundus est. locum deprauatum fœliciter Hotomanus ex ingenio restituit. Quid ais? tuus ille fundus est? Idem sequenti pag. à quo loco, legit.

543.23 è quo ex conuento.

544.29 vt idcircò minus,

545.37 XLCIIS.

546.6 cum incognita re.

32 dubium vobis fuit, esse vis aliqua videretur, nec ne.

548.2 sint, hoc genus.

19 Quid denique ad ius ciuile, aut ad actoris notionem, & ad animaduersionem ages: iniuriarum? Locum perobscurum, vt potuit ex ingenio Hotomanus restituit. Quid denique ad ius ciuile, aut actoris, ad notionem, & animaduersionem ages iniuriarum?

550.3 in eadem vi, Hotomanus, qui tamen in vetustis codicibus legi ait, an cum eadem vi.

552.10 vt primum.

552.17 aut aliquo prohibet.

553.13 Quod si.

26 astringere, & mox statuit.

554.12 pacti conuenti.

555.2 biennem, Hot. putat esse legendum: qui totum hunc locum à Budæo dissentiens pereruditè interpretatur, non, biennium. Idem paulò antè, vsum, auctoritatem, coniunctè legendum docet.

556.20 sed quia in hac re.

557.9 vim enim multitudinis: hunc locum Manut. tanquam corruptum asterisco notat, sed eodem genere dicendi pagina etiam insequenti vtitur.

559.15 pro, orationem, alij hortationem habent; equidem, rationem legendum puto. Idem pro P. Quinct. Dici vix potest, quam multa sint, quæ respondeatis antè fieri oportere, quam ad hanc rationem extremam, necessariam deuenire.

20 tum illud quod dicitur: *locum mancum, & depravatum si vlla spes sit restituendi, sic Hotomanus restitui posse putat; tum illud quod dicitur, Vti lingua nuncupasset. Vide illius commentari.

560.5 Tamen probasse nemini, legit Manut. Alij negationem retinent, & non probasse nemini legunt. Nam probabile est, à centumuiris fuisse,

quibus

quibus Scæuola causam probarit.

561. interponi, pro imponi, ex Hotomano edendum curauimus.

16 testimonium, non, testamentum, quod anteà excusam erat, legendum Hot. docet.

563. 25 Non vereor.

564. 3 nostræ defensionis, Hotomanus legit: id quod libri ab Aldo excusi habent, & veteres omnes. Cur enim aduersarij quærantur, nimium tribui Aquillij auctoritati? si vestræ, non nostræ legas? Item infrà, nostrum nomin etis, & noster auctor, & rursus, quo nos auctore, est legendum.

17 etiam illa * materia, æquitatis: habent vulgi, etiam illa me tuerer æquitate, Hot. sed ita, vt fateatur locum mendo non carere.

18 plurimis sæpè in rebus ius, æqui boniqúe rationem esse coniunctam, semperque id valuisse. Hunc locum fœdè corruptum ita restituit Hotoman. plurimis sæpe in rebus æqui bonique rationem esse coniunctam semperque id ius valuisse plurimum. Arbitrabatur enim, vocem ius, è suo remotam loco in hunc postea alienum immigrasse.

565. 15 iussit, non iussisset, contendit Hotom. legendum.

14 proximo, non vt anteà; proximi, Hot.

17 ex decreto emendat Hot. quod anteà erat ex edicto. Eundem locum pag. seq. lin. 2.

566. 12 neque in hac re, Manut. Hotoman. alij noster minimè in hac re. Sed neque, est legendum, vt hinc illud infra respondeat, neque in vi, &c.

567. 5 vt cùm esset à patria deiectus, Hotom. locum esse corruptum existimat, atque ita corrigi oportere: vt vnde esset deiectus. cuius quidem coniectura optima ratione niti videtur.

567. 25 qui postulat, vt à quo loco deiectus est, hoc est, vnde deiectus est, eò restituatur, cùm, verba nos eò ducunt, &c. Locum deprauatum adiutus

ope veterum codicum, ita Hotomanus emendat: Qui postulat, vt à quo loco deiectus est, restituatur: hoc postulat, vt vnde deiectus est, eò restituatur cùm verba nos eò ducunt, &c.

569. 32 dicit, alij legunt.

576. 5 perspicis hoc nihil esse, vt in cæteris quæ rogaui.

6 Primum illud, alij.

FINIS.

ndat:
atur :
uatur
x quæ